İSMAİL HAKKI BURSEVÎ (k.s.)

Kur'ân-ı Kerim, Meal, Tefsir

تفسير روح البيان

RÛHU'L-BEYAN TEFSÎRİ

Telif:

İmam, Şeyh, Seyyid İsmail Hakkı Bursevî (k.s.)

www.gulnesriyat.com

GÜL KİTAP

اعوذ با لله من الشيطان الرجيم
بسم الله الرحمٰن الرحيم
الحمد لله رب العالمين والصلاة والسلام علي سيدنا محمد
وآله وصحبه اجمعين

KUR'ANI KERİM, MEAL VE TEFSİR
RÛHU'L-BEYAN TEFSİRİ
30- 2

MAYIS-2018

Kitabın adı :
Kur’anı kerim, Meâl ve Tefsir
Rûhu'l-Beyan Tefsiri 30-1
Musannıfı:
İmam, Şeyh, Seyyid İsmail Hakkı Bursevî (k.s.)
Tercüme ve Tahkik:
Abdülkadir Dedeoğlu
Mealler:
Elmalılı M. Hamdi Yazır
Farsçalar:
Afgan Tercüme Heyeti
Tashih-Redaksiyon:
A. İbrahim Cumalıoğlu
Baskı: Milli Basım
Cilt: Erdoğanlar

Satış noktaları:
Eyüp: Ahi Kitabevi, Hicret, Birol, Enes, Gökkuşağı
Cağaloğlu: Huzur, Âlem,
Beyazıt Sahaflar: Kitap Sarayı, Eskişehir Kitabevi
Fatih: Ahıska,Yasin, Furkan, Sirac, Fatih Yay.
Beyazıt-Yümni: Hidayet, Pamuk
Üsküdar : Davet Kitabevi (Az. Mah. Hüdayi)
Kadıköy: Hilal Kitabevi
Ümraniye: Osmanlı-Fatih
Konya: Doğan Kitabevi, Tekin Kitabevi, Enes,
Ankara: TOPALOĞLU Hacıbayram, Zafer, Dilaram, Deha…
Trabzon: Akoluk
Adana: Davet

تفسير روح البيان

KUR'ÂNI KERİM, MEAL VE TEFSİR

RÛHU'L-BEYAN TEFSİRİ

30-2

Türkiye'de ilk defa, Arapça Metni ile, Kelime mânâlı, Tam Metin Tercüme

(89) Fecr (90) Beled (91) Şems (92) Leyl (93) Duha (94) İnşirah (95) Tin (96) Alak (97) Kadir (98) Beyyine (99) Zilzal, (100) Adiyat, (101) Karia, (102) Tekasür (103) Asr, (104) Hümeze (105) Elemtera (106) Li iylafi (107) Eraeytellezi (108) İnnâ a'tayna (109) Kul ya (110) İza câe (111)Tebbet (112) İhlas (113) Felak (114) Nas

Telif:
İmam, Şeyh, Seyyid
İsmail Hakkı Bursevî (k.s.)

Tercüme:
Abdülkadir Dedeoğlu

GÜL KİTAP
(Osmanlı Yayınevi)
Gül Neş. San. Tic. Ltd. Şti.
Lokmanhekim cad. No 3 İstiklal Mah. Ümraniye
Tel.:009 (0216) 461 92 35 – 36,
www.gulnesriyat.com

بسم الله الرحمن الرحيم

FİHRİST

89

سُورَةُ الْفَجْرِ

FECR SÛRESİ

Mekkede nazil olmuştur
30 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ
وَالْفَجْرِ ﴿١﴾ وَلَيَالٍ عَشْرٍ ﴿٢﴾ وَالشَّفْعِ وَالْوَتْرِ ﴿٣﴾ وَالَّيْلِ اِذَا يَسْرِ ﴿٤﴾ هَلْ فٖى ذٰلِكَ قَسَمٌ لِذٖى حِجْرٍ ﴿٥﴾

Bismillâhi'r-rahmâni'r-rahıym
Kasem olsun ki fecr'e/şafağa, [1] Ve leyâl-i aşr'e/on güne [2] Ve çift ve teke [3] Ve geceye geçeceği sıra! [4] Nasıl?! Bunlarda bir akıl sahibi için bir kasem var değil mi? [5]

FECR NEDİR[1]

وَالْفَجْرِ ﴿١﴾

Kasem olsun ki fecr'e, şafağa, [1]

Tefsiri

---

[1] Fecr, bilindiği gibi gece karanlığının çatladığı sabahın ilk beyazıdır ki, dilimizde "şafak atması, tan sökmesi" şeklinde ifade edilir. Bunun dikey olarak önceden görünen şekline "yalancı fecir", yatay olarak görünene de "gerçek fecir" denir. Yalancı fecirle dinen namaz ve oruç hükümlerinin bir ilgisi yoktur. Bu hususlarda gerçek fecre itibar edilir. Buna göre fecir, cihanın karanlıktan aydınlığa geçmek üzere gülümsediği en neşeli, mutlu bir anıdır. **Elmalılı Tefsiri**

Keşfü-l-esrâr'da denildi ki: Araplar, konuşmalarında, Allâh'ın yarattıkları içinde en çok yemin edenlerdir. Kur'an, yemin hakkında onların âdeti üzere geldi.

Fecr iki türlüdür. Birisi kurdun kuyruğu gibi uzar. Bu, fecr-i kâzib Yâni yalancı fecrdir. Bununla şer'î bir hüküm olmaz. Bir de etrafa yayılan fecir vardır. Bu da fecr-i sâdık Yâni doğru fecirdir. Oruç ve namaz ile alâkalı hükümler bununla alâkalıdır.

Bu âyette Allâhü Teâlâ fecre yemin ediyor. Fecr, doğu tarafında güneş ışığının görülmeye başladığı vakittir. Allâhü Teâlâ'nın sabahla alâkalı:

-"**Ağarmaya başladığı zaman sabaha yemin olsun**"[1] buyurduğu gibi. Çünkü gündüz ışığın görülmesi ile gecenin bitmesinden hasıl olur. Rızık talebi ile insanlar, kuşlar ve vahşi hayvanlar gibi yeryüzüne yayılır. Bu, ölülerin kabirlerinden kalkmalarına benzer. Ve bunda düşünenlere büyük ibret vardır.

Kâşifi mânâ olarak şöyle dedi: "Dostların dua etmeleri zamanı olan sabaha yemin olsun!"

Veya, burada arefe günü sabahına yemin edilmiştir. Çünkü arefe sabahı şerîf ve mübarek bir gündür. O günde hacılar Arafat dağına hareket ederler. Hadîs-i şerîfte de: **"Hac, Arafattır."**[2] buyrulmuştur. Yâni hacıların dua ve diğer vazifelerini yaptığı günün sabahına yemindir.

Veya kurban bayramı sabahına yemin edilmiştir. Çünkü o gün de büyük bir gündür. İlave olarak farz tavaf o gün yapılır, traş ve şeytan taşlama da o gün başlar. Rivayet edilmiştir ki, bayram günü, hacc-ı ekber günüdür.

Bir rivayete göre, sabahtan murad, Muharrem ayının ilk günüdür. Çünkü yıl o günle başlar. Veya miskinlerin haccı olan Cuma günü sabahıdır.

Tibyân'da şöyle geldi:

1- Bu âyet Tâif'te ve başka zamanlarda Peygamberimiz aleyhisselamın parmak aralarından içecek su çıkma mûcizesine işârettir.

2- Veya, Sâlih aleyhisselamın devesinin kayadan çıkmasına,

3- Veya, pınarlardan ve diğer kaynaklardan suyun çıkmasına,

4- Veya, Mûsâ aleyhisselamın taşa vurmasıyla taştanan su çıkmasına,

5-Veya buluttan yağmur yağmasına,

---

[1] Tekvir suresi (81) 18)

[2] Tirmizî, Tefsîr, 22, İbn Mâce, Menâsik, 57.

6-Veya günahkârların göz pınarlarından gözyaşının çıkmasına işârettir.

Şiir:

İki gözün pınarından yaş akıt ki,
Bir kirin varsa onu yıkayabilesin.

{ وَالْفَجْرِ ۙ } قال فى كشف الاسرار لما كان العرب اكثر خلق الله قسما فى كلامهم جاء القرءآن على عادتهم فى القسم والفجر فجران مستطيل كذءب السرحان وهو الكاذب ولا يتعلق به حكم ومستطير وهو الصادق الذى يتعلق به الصوم والصلاة

أقسم الله بالفجر الذى هو اول وقت ظهور ضوء الشمس فى جانب المشرق كما أقسم بالصبح حيث قال{ وَالصُّبْحِ اِذَا تَنَفَّسَ }لما يحصل به من انقضاء الليل بظهور الضوء وانتشار الناس وسائر الحيوانات من الطيور والوحوش فى طلب الارزاق وذلك مشاكل لنشور الموتى وفيه عبرة عظيمة لمن تأمل

(وقال الكاشفى) سو كند بصبح كه وقت مناجات دوستانست.

او أقسم بصباح عرفة لانه يوم شريف يتوجه فيه الحجاج الى جبل عرفات وفى الحديث " اَلْحَجُّ عَرَفَةٌ " يعنى صباح روز عرفه كه وظائف دعا ونياز حاجبان درآنست.

او صباح يوم النحر لانه يوم عظيم ايضا ويقع فيه الطواف المفروض والحلق والرمى ويروى ان يوم النحر يوم الحج الاكبر.

وبقولى مراد از صبح روز اول محرم است كه سال از ومنفجر ميشود يابامداد آذينه كه حج مسكينانست

ودر تبيان آورده كه اشارت بانفجار آب از اصابع حضرت رسول الله صلى الله عليه وسلم در روز طائف وغيرآن وكفته اند انفجار ناقة از صخره صالح عليه السلام يا انفجار عيون ومنابع يا انفجار آب از حجر موسى عليه السلام باانفجار مطر از سحاب يا وران شدن اشك ندامت ارديده عاصيان.

بران ازدوسر جشمه ديده جوى ورآلايشى دارى ازخود بشوى

وَلَيَالٍ عَشْرٍ ﴿٢﴾

Ve on geceye [2]

Tefsiri

Bu **on gece**[1], Zilhiccenin ilk on gecesidir. Araplar günleri gecelerini zikrederek açıklarlar. Veya bu **on gece**den murad Ramazan ayının son on gecesidir.[2] Leyalin kelimesinin nekre gelmesi, bu gecelerin büyüklüğüne işâret etmek içindir. Çünkü bu geceler, diğer gecelerde olmayan faziletlerle doludur. Ounun içindir ki, Allâh, bu gecelere yemin etmiştir. Bu da, Zülhiccenin ilk on günününde hac amelleriyle meşgul olması gibidir.

Peygamberimiz aleyhisselam:

-"Hiçbir gün yoktur ki, Allâh indinde Zülhicce ayının ilk on gününde yapılan temizlikten daha iyi, sevâbı daha büyük bir amel olsun." buyurdu. Denildi ki:

-"Ya resülellah! Allâh yolunda cihad eden de mi?".

Peygamberimiz aleyhisselam:

---

[1] Bu "on gece"nin Kurban bayramından önceki on gece olduğuna Hakim "sahih" diyerek ve daha başka bir topluluk İbnü Abbas'tan rivayet etmişlerdir. İbnü Zübeyr, Mesruk, Mücahid, ikrime ve daha başkalarından da rivayet olunmuştur. İmam Ahmed, Nesai ve Hakim sahih diyerek ve Bezzar, İbnü Cerir, İbnü Merduye ve "Şuab"ta Beyhakî Hz. Cabir'den de Resulullah (s.a.v.) "On gece, Kurban bayramının on gecesidir." buyurdu, diye merfu olarak rivayet etmişlerdir.

[2] Şu bina, samaniyye gecesi inşa edildi demek samaniyye günü inşa edildi demektir

-”Ancak, Allâh yolunda cihad eden biri, kendi malı ve canıyla cihada çıkıp da, bunlardan malını ve canını geri getirmeyen yâni şehit düşen müstesna.” [2] buyurdu.

Bu hadîs-i şerîfte, cihada çıkan birinin, bir daha geri dönmemeye niyet ederek evinden çıkması gerektiğine işâret vardır. Allâhü Teâlâ dilediğini yapar.

Kendisinde talebte bulunulan, bin aydan hayırlı kadir gecesinin de (Ramazan ayının) son on günü içinde olması da on günün şerefine kâfidir.

Demişler ki burada demek istenen Muharrem ayının onuncu günüdür. Çünkü Aşura günü ondadır. Veya on geceden murad, şaban ayının, berat kandili içinde olan, on günüdür.

Baklî dedi ki: Bu on gece Yâni bu on gün,

1-Allahü Teâlâ'nın gökleri ve yeri yarattığı **altı** gün,

2-Âdem aleyhisselam'ın yaratıldığı gün,

3-Kıyametin kopacağı gün,

4-Allahü Teâlânın Mûsâ aleyhisselam ile konuştuğu gün ve

5-Peygamberimiz aleyhisselam’ın mi’raca yürüdüğü gündür.

(Hepsi on gün eder.)

Kaaşânî dedi ki: Allâh, rûhun bedendeki alâkasının tesiri ortaya çıkar çıkmaz, rûhun nûrunun, beden maddesi üzerine zuhûrunun ilk hâline ve **on geceye**, kemâli kazanma sebepleri olduğu için, rûhun bedene alâkası sırasında görülen zâhir ve bâtın hislerin yerlerine yemin etmiştir.

Te'vîlât-ı Necmiyye'de geldi ki: Allâhü Teâlâ, mü'minin kalb toprağından tek bir hasenenin patlayarak çıkmasına ve :

-**”Kim bir iyilikle gelirse ona getirdiğinin on katı vardır.”**[1] âyetiyle bildirilen on iyiliğe işâret vardır. Allâhü Teâlânın **gece** ismini vermesi sebebi, bu on hasenenin amel gündüzünden çalışarak değil, ilâhî bir hibe yoluyla, aksine gayb âleminden bir hasenenin teklik mertebesi gaybından zuhûr ettiği içindir.

{ وَلَيَالٍ عَشْرٍ ۙ } هن عشر ذى الحجة والعرب تذكر الليالى وهى تعينها بأيامها تقول بنى هذا البناء ليالى السامانية اى ايامهم او العشر الاواخر من شهر رمضان وتنكيرها للتعظيم لانها مخصوصة بفضائل

[1] En'âm suresi. (6) 160

ليست لغيرها ولذا اقسم الله بها وذلك كالاشتغال بأعمال الحج فى عشر ذى الحجة

وفى الحديث " **مَا مِنْ اَيَّامٍ اَزْكَى عِنْدَ اللّٰهِ وَلَا أَعْظَمُ اَجْرًا مِنْ خَيْرِ عَمَلٍ فِى عَشْرِ الْأُضحِىَ قِيلَ يَا رَسُولُ اللّٰه وَاْ الْمُجَاهِدُ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ قَالَ وَلَا الْمُجَاهِدُ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ اِلَّارَجُلٌ خَرْدَجَ بِنَفْسِهِ وَمَالِهِ فَلَمْ يَرْجِعْ مِنْ ذٰلِكَ بِشَيْئٍ** "

وفيه اشارة الى ان الغازى ينبغى ان يخرج من بيته على قصد أن لا يعود والله يفعل ما يريد واما شرف العشر الاواخر فيكفى اى ليلة القدر التى هى خير من ألف شهر تطلب فيها. وكفته اندمرادده محرم است كه عاشرا از آنست يا دهه ميان شعبان كه شب برآءت درآنست .وقال البقلى هى ليال ست خلق فى ايامها السموات والارض وليلة خلق فيها آدم عليه السلام وليلة يومها يوم القيامة وليلة كلم الله فيها موسى عليه السلام وليلة اسرى بالنبى عليه السلام

وقال القاشانى اقسم بابتداء ظهور نور الروح على مادة البدن عند اثر تعلقه به وليال عشر ومحال الحواس العشر الظاهرة والباطنة التى تتعلق عند تعلقه به لكونه اسباب تحصيل الكمال وألاتها وفى التأويلات النجمية يشير الى القسم بانفجار الحسنة الواحدة من ارض قلب المؤمن وليال الحسنات العشر المشار اليها بقوله **مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ أَمْثَالِهَا** وانما سماها بليال لكون ظهور الحسنات العشر من غيب مرتبة احدية الحسنة الواحدة من غير الاكتساب من نهار العمل بل من عالم الغيب بطريق الموهبة الالهية.

ÇİFT VE TEK

وَالشَّفْعِ وَالْوَتْرِ ﴿٣﴾

çifte ve teke [3]

Kelime mânâsı

وَالشَّفْعِ **çifte**

وَالْوَتْرِ **ve teke** yemin ederim[3]

Tefsiri[1]

Şef' çift demektir. Bu, bir şeyi benzerine katmak demektir. **Vitr** de tek demektir. Mânâ, bu gecelerin çiftine ve tekine yemin olsun, demektir. Daha doğrusu, bu kelimelerin daha umûmi tefsir edilmesidir. Yâni başındaki elef-lam'a göre, bütün varlıkların çiftine ve tekine yemin olsun, demek olur. Çünkü elbette, her şey için ya çift ya da tek olmak vardır.

HERŞEYİNDE TEK

Râğıb dedi ki: Yaratılmışların hepsi de, mürekkeb olmaları hasebiyle çifttirler. Allâhü Teâlâ da:

-"Her şeyden iki eş yarattık." buyurmuştur.[2] Tek ise, o, Allâhü Teâlâ'dır. Şöyle ki, her cihetten tek olmak **ancak** O'na âittir.

---

[1] Çift ve tek tabirinden ne anlamak gerekir? Başlarındaki "lâm"lar, cins ifade eden lâm mânâsına alınması hâlinde, kuşkusuz bu tabir bütün eşyayı kaplar. Çünkü eşya kesinlikle ya çift, ya da tektir. Bu durumda eşyanın hepsine, her şeye yemin edilmiş olur. Bundaki fayda ise, zaman değişimlerinin her şeye yayıldığına dikkatlerini çekerek her şeyin sona ereceğini bir hatırlatmadan ibaret olur. Bu takdirde, "Onun zâtından başka her şey yok olacaktır."(Kasas, 28/88) hükmünce, şef ve vetrden maksadın, Allâh'ın zâtı dışındaki şeyler olması gerekir. Elmalılı Tefsiri

[2] Zâriyât suresi, (51) 40)

{ **وَالشَّفْعِ** } بالفارسية جفت. وذلك لان الشفع ضم الشئ الى مثله { **وَالْوَتْرِ** } بفتح الواو وكسرها اى شفع هذه الليالى ووترها والظاهر التعميم لان الالف واللام للاستغراق اى الاشياء كلها شفعها ووترها لان كل شئ لا بد ان يكون شفعا او وترا

وقال الراغب المخلوقات كلها من حيث انها مركبات كما قال **وَمِنْ كُلِّ شَيْءٍ خَلَقْنَا زَوْجَيْنِ** فهو الشفع واما الوتر فهو الله تعالى من حيث ان له الوحدة من كل وجه واليه يرجع

Hâl ehlinin büyüklerinden birisinin şu sözü de, Allâhü Teâlânın çift üzerine yeminle, isimlere ait çokluğa, tek üzerine yeminle zâtına ait hakîkî tekliğe işâret eder.

ÇİFTLER VE TEKLER

Çift ve teke şunlar girer: Anasır-ı erbaa, dokuz felek, on iki burç, yedi gezegen, akşam namazı ve diğer namazlar. Zülhicce'nin onu olan kurban günü ile, dokuzuncusu arefe günü, kurban gününden sonraki ikinci ve üçüncü günler girer.

Âdem aleyhisselam ve Havva çift, Meryem ise tektir. Allâhü Teâlânın Mûsâ aleyhisselam için çıkardığı on iki pınar çift ve dokuz mûcize tektir. Âd kavmini helak eden rüzgârın günleri çift, geceleri ise tektir. Allâhü Teâlâ'nın ayette, **"yedi gece, sekiz gün"**[1] buyurduğu gibi.

Otuz gün olan ay çift, yirmi dokuz gün olan ay tek, uzuvlar hep çift, kalb tek, iki dudak çift, dil tek, namazdaki secde çift, rükû' tek, Cennetin kapıları (yedi) tek, Cehennem kapıları (sekiz) çift, Cennetin dereceleri tek, Cehennemin derekeleri çifttir.

Yaratıkların, ilim ve cahillik, kudret ve âcizlik, isteme ve red etme, hayat ve ölüm gibi sıfatları çifttir.

Cenabı Hakk'ın, yokluğu olmayan olan Vücut, ölümü olmayan Hayat, cehâleti olmayan İlim, acziyeti olmayan Kudret, zilleti olmayan

---

[1] Hâkka sûresi, (69) 7

İzzet gibi sıfatları tektir. Bütün sayılar ya çifttir veya tektir. Sonrasında gece olmayan kıyamet günü tektir.

Çift ismi olan peygamberler: Muhammed ve Ahmed, Mesih ve Îsâ, Yûnus ve Zünnûn. Tek ismi olan peygamberler: Âdem, Nuh ve İbrahim. Mekke ve Medine Mescidleri, **Haremeyn-i Şerîfeyn** çifttir. Mescid-i Aksa, Safa ve Merve tepeleri, Beyt-i Haram Yâni Kâbe-i muazzama tektir. Nefs cem' hâlinde ruh ile beraber olması çift, ayrılık hallerinde tektir.

Sehl rahimehüllah dedi ki: **Fecr**, Muhammed aleyhisselam'dır. Bütün nurlar O'ndan çıkmıştır. **On gece**, cennetle müjdelenen on sahâbîdir. Çift, farz, **tek** ise, tâatlerdeki ihlastır.

قول من قال من كبار أهل الحال يشير الى القسم بشفع الكثرة الاسمائية ووتر الوحدة الذاتية الحقيقية ودخل فيهما العناصر الاربعة والافلاك التسعة والبروج الاثنا عشر والسيارات السبع وصلاة المغرب وسائرها ويوم النحر لانه عاشر ايام ذى الحجة ويوم عرفه لانه تاسع تلك الايام واليومان بعد يوم النحر واليوم الثالث

وآدم وحوآء عليهما السلام زوجين ومريم عليها السلام وتر والعيون الاثنتا عشر التى فجرها الله لموسى عليه السلام والآيات التسع وايام عاد الشفع ولياليها الوتر كما قال تعالى **سَبْعَ لَيَالٍ وَثَمَانِيَةَ اَيَّامٍ**

والشهر الذى يتم بثلاثين يوما والشهر الذى يتم بتسعة وعشرين والاعضاء والقلب والشفتان واللسان والسجدتان والركوع وابواب الجنة وابواب النار ودرجات الجنة ودركات النار

وصفات الخلق كالعلم والجهل والقدرة والعجز وارادة والكراهة والحياة والموت وصفات الحق وجود بلا عدم حياة بلا موت علم بلا جهل قدرة بلا عجز عزيلا ذل ونفس العدد شفعه ووتره والايام والليالى واليوم الذى لا ليلة بعده وهو يوم القيامة

وكل نبى له اسمان مثل محمد وأحمد والمسيح وعيسى ويونس وذو النون وكل من له اسم واحد مثل آدم ونوح وابراهيم ومسجد مكة والمدينة وكذا يقال لهما الحرمان الشريفان والمسجد الاقصى والجبلان الصفا والمروة والبيت الحرام والنفس مع الروح فى حالة الجمع وهما فى حالة الافتراق

وقال سهل رحمه الله الفجر محمد عليه السلام منه تفجرت الانوار وليال عشر هى العشرة المبشرة بالجنة والشفع هو الفرض والوتر هو الاخلاص فى الطاعات.

GECEYE YEMİN

وَالَّيْلِ اِذَا يَسْرِۚ ﴿٤﴾

Ve geceye geçeceği sıra! [4]

Kelime mânâsı

وَالَّيْلِ **Ve geceye** yemin ederim

اِذَا يَسْرِۚ **geçeceği zaman!**

Tefsiri

Ve gece cinsine yemin ederim **geçeceği zaman!** [1]

Geceye yapılan yeminin, geçip giden vakitle kayıtlanması, kudretin tamlığına ve nimetin çokluğuna açık bir şekilde delâlet ettiği içindir.

Gecenin geçmesi ile, sanki bütün canlılara ölümden sonra yeniden hayat veriliyor. Bununla da, dünya ve ahiret saadetini kazanmaya vesile olacak, dünya hayatını sürdürmelerini sağlayan, rızıkları taleplerine sebep olacaktır.

---

[1] Velleyli iza edbera kavli gibi. Sera, gecenin geçmesi demektir. Sera yesrî sery ve mesrâ denir. Gecenin tamâmı geçtiği zaman. Ve sâre, yesîru, seyran: gitme mânâsınadır.

(Soru:) Eğer: "Geçip gittiği zaman geceye yemin etmekle, on geceye yemine ihtiyaç kalmaz." denilirse,

(Cevap:) Deriz ki: Gecenin geçip gittiği zamana yemin edilmesi, geçmesi ve gitmesi itibâriyledir. Halbuki on geceye yemin edilmesi, geçip gitmesi açısından değil, bir başka husûsiyet itibâri iledir. Onun için birinin diğerini lüzumsuz hale getirmesi düşünülemez.

Bu âyetin mânâsının, "içinde yolcunun yürüyüp gittiği zaman geceye yemin olsun" şeklinde olması da caizdir. Bu durumda, gece yürümenin geceye dayanması mecazdır. Yâni "gündüzü oruçlu" sözünün gündüzünü oruç tutarak geçirdiği mânâsında olması gibidir. Bu mânâya göre, gecenin bu şekil kayıtlanması, gece yürüyüşünün insanı güneşin sıcağından koruması sebebiyledir. Çünkü gündüz sıcağının zorluğu altında yapılan yolculuk, insana daha şiddetli gelir. Peygamberimiz aleyhisselam da:

-"Size gece yolculuğunu tavsiye ederim. Çünkü geceleyin yeryüzü dürülür."[1] buyurmuştur. Yine gece yolculuğu, yol kesici eşkıyanın şerrinden de korur. Çünkü onlar gece uyumakla meşgul olurlar (gündüz yol keserler) [2]

MANEVİ İŞARETLER

Bu âyet-i kerîme ruh çıkıp gittiği zaman, vücudun karanlıkta kalmasına işâret etmektedir. Yine burada Hakk'ın mutlak hüviyyetinin mukayyed hakîkatler gündüzünde gitmesine yemine işâret vardır. Allâhü Teâlâ da:

"Allah**, geceyi gündüze, gündüzü de geceye katar,"** buyuruyor. yâni, mutlak olanın nurlarının ezici kuvveti ile, mukayyedâtı ortadan kaldırıp gündüzü geceye katar."[3] buyurmuştur. Yine âyette Allâh'ın kulunu (Peygamberimiz aleyhisselam'ı) gecenin bir kısmında yürüttüğü

---

[1] Münâvî. 4- 340.

[2] Kesre kafi görülerek ve **ye**'nin Mushaf hattında düşmesi ve ayet başlarına uygun gelsin için **ye** hazfedildi. Her ne kadar asıl olan onun isbat olunması ise de…Çünkü o merfu müzarinin lâmel fiilidir. Onun hazfi Ahfaş hocaya soruldu. Dedi ki: Benden bir yol alındı, sonra da istendi. Ve dedi ki: El-leylü yüsra fiyhi vela yesri. (Gece yürümez, gecede yürünür) Bununla onun mânâsından dönme oldu. Bu sebeple lafzından dönmek de vâcip oldu. yâni, ye'nin düşmesi, şuna delalet içindir: Aslında fiil leylden menfidir. Her ne kadar zamirine dayanmış olsa da… Şunun gibi ki: Hayevan kelimesinde aynel fiilinin harekesi, hayevan mânâsında, harekenin mânâsının mevcut olduğuna delalet eder. Çünkü terkipler için, ona mahsus muhtelif husûsîyetler vardır.

[3] Hac suresi, (22) 61

mi'rac gecesine yemin edilmiş olduğuna da işâret vardır. Ve bu mi'rac gecesi gecelerin en şereflisi olmuştur. Çünkü mirac gecesi, değeri, şerefi, Hakk'a yakınlıklığı ve ulaşması, konuşma ve mutlak cemâli görme gecesidir.

{ **وَالَّيْلِ** ۚ } جنس الليل { **اِذَا يَسْرِ** } اى يمضى وبالفارسة آنكاه كه بكذد. كقوله والليل اذا ادبر والسرى سير الليل يقال سرى يسرى سرى ومسرى اذا سار عامة الليل وسار يسير سيرا ذهب والتقييد لما فيه من وضوح الدلالة على كمال القدرة وفور النعمة

كاَنّ جميع الحيوانات اعيد اليهم الحياة بعد الموت وتسببوا بذلك لطلب الارزاق الممدة للحياة الدنيوية التى يتوسل بها الى سعادة الدارين فان قيل القسم بالليل اذا يسر يغنى عن القسم بليال عشر قلنا المقسم به فى قوله والليل اذا يسر هو الليل باعتبار سيره ومضيه

وفى قوله وليال عشر هو الليالى بلا اعتبار مضيها بل اعتبار خصوصية اخرى فلا يغنى اخذهما عن الآخر

ويجوز أن يكون المعنى والليل اذا يسر يعنى يسرى فيه السارى ويسير فيه السائر فاسناد السرى الى الليل مجاز كما فى نهاره صائم اى هو صائم فى نهاره فالتقييد بذلك لان السير فى الليل حافظ للسائر من حر الشمس فان السفر مع مقاساة حر النهار أشد على النفس وقد قال النبى عليه السلام " **عَلَيْكُمْ بِالدِّلْجَةِ فَاِنَّ الْاَرْضَ تُطْوى فِى الَّليْلِ** " وكذا هو حافظ من شر قطاع الطريق غالبا لانهم مشغولون بالنوم فى الليل

وحذفت الياء اكتفاء بالكسر ولسقوطها فى خط المصحف ولموافقة رؤوس الآى وان كان الاصل اثباتها لانها لام فعل مضارع

مرفوع وسئل الاخفش عن حذفها فقال اخذ منى سنة فسأله بعد سنة فقال الليل يسرى فيه ولا يسرى فعدل به عن معناه فوجب ان يعدل عن لفظه يعنى ان سقوط الياء ليدل على ان اصل الفعل منفى عن الليل وان كان مسندا الى ضميره كما ان حركة العين فى الحيوان تدل على وجود معنى الحركة فى معنى الحيوان لان للتراكيب خواص بها تختلف

وفيه اشارة الى ظلمة البدن اذا ذهبت وزالت بتجرد الروح والى القسم بسريانه ليل الهوية المطلقة فى نهار الحقائق المقيدة كما قال يولج الليل فى النهار ويولج النهار فى الليل برفع المقيدات بسطوات أنوار المطلق والى القسم بليلة المعراج التى اسرى الله بعبده فيها فكانت أشرف جميع الليالى لانها ليلة القدر والشرف والقرب والوصال والخطاب ورؤية الجمال المطلق.

YEMİNİN SEBEPLERİ

Nasıl?! Bunlarda bir akıl sahibi için bir kasem var değil mi? [5]

Kelime mânâsı

هَلْ فٖى ذٰلِكَ **Bunlarda var değil mi?**

قَسَمٌ **bir kasem**

لِذٖى حِجْرٍ **bir akıl sahibi için**

Tefsiri

Bu ayette,

1-Yemin edilen şeylerin şanlarını yükseltmek,

2-Akıl sâhipleri katında değerlerini büyütmeye lâyık şeyler olduklarını güçlendirmek,

3-Üzerlerine yemin etmenin mühim bir yemin olduğuna dikkat çekmek,

4-Bu yeminin verilecek haberi kuvvetlendirmeye lâyık bir yemin olduğunu ifade etme mânâsı vardır.

Yine bu âyet, Allâhü Teâlâ'nın Vâkıa sûresinde [56-76] buyurduğu,

-**"Bilirseniz, gerçekten bu, büyük bir yemindir."** sözüne benzer. Bu ifâde şekli, açık bir delil getiren bir kimsenin, "Nasıl! zikrettiğim delilde bir değer var mı?" demesi gibidir.

Mâna şöyledir: Yemin edilen şeylerin zerkinde, değerini yüceltmek için üzerlerine yemin etmeye lâyık şeyler olduklarının yemin değeri var mıdır?

{ **هَلْ فِى ذٰلِكَ** } الخ تقرير وتحقيق لفخامة شأن المقسم بها وكونها امور جليلة حقيقة بالاعظام والاجلال عند ارباب العقول وتنبيه على ان الاقسام بها امر معتد به خليق بان يؤكد به الاخبار على طريقة قوله تعالى { **وَاِنَّهُ لَقَسَمٌ لَوْ تَعْلَمُونَ عَظِيمٌ** }

كما يقول من ذكر حجة باهرة هل فيما ذكرته حجة والمعنى هل فيما ذكر من الاشياء المقسم بها { **قَسَمٌ** } اى مقسم به

Fethu'r-Rahmân'da mâna şöyle geldi: Bu zikredilen şeylerde inandırıcı ve yeterli miktarda yemin kıymeti var değil mi?

Burada murad olunan, yemin edilen şeylerin hepsinin, hakîkaten öyle olduğunu ifâde etmektir. İfâde şeklinin de böyle olması, ancak hakkı kolayca kabul ettirmek ve bunun da, çok açık olduğunu bildirmek içindir. Veya mânâ:

-" Ettiğim bu yemin akıl sahipleri için beğenilen ve düşünülmesi gereken bir yemin değil midir? Bu yemini ettim ki, aklı olanlar onun gerçek ve doğru bir yemin olduğunu bilsinler."

وفى فتح الرحمن مقنع ومكتفى { **لِذِى حِجْرٍ** } لذى عقل منور بنور المعرفة والحقيقة يراه حقيقا بان يقسم به اجلالا وتعظيما والمراد تحقيق ان الكل كذلك وانما اوثرت هذه الطريقة هضما للخلق وايذانا بظهور الامر او هل فى الاقسام بتلك الاشياء اقسام لذى حجر مقبول عنده يعتمد به ويفعل مثله ويؤكد به المقسم عليه وبالفارسية آبادرين سوكندكه ياد كردم سوكندى بسنديده مرخداوند عقل را تا اعتبار كند وداندكه سوكنديست محقق ومؤكد

Hıcr, akıl mânâsınadır. Çünkü akıl, sahibini kötü şeylerden uzaklaştırır. Akla, **akl** ve **nühye** denildiği gibi, sıkıca tutmak mânâsına **ihsâ** kökünden hasâh da denir. **Ferrâ** hoca der ki: "Kişi nefsini kötülüklerden men ettiğinde "O hıcr sahibidir" denir."

Hıcr kelimesinin sonundaki tenvin ta'zim içindir.

Hikmet ehli dedi ki: Kalb için akıl, cesed için ruh gibidir. Aklı olmayan bütün kalbler ölüdür ve o kalbler hayvanların kalbi gibidir.

Yeminin cevabı "kâfirlere elbette azâb edilecektir" sözü hazfedilmiştir. Bir sonraki âyette geldiği gibi:

والحجر العقل لانه يحجر صاحبه اى يمنعه من التهافت فيما لا ينبغى كما سمى عقلا ونهية بضم النون لانه يعقل وينهى وحصاة ايضا من الاحصاء وهو الضبط قال الفرآء يقال انه لذو حجر اذا كان قاهرا لنفسه ضابطا لها والتنوين فى الحجر للتعظيم قال بعض الحكماء العقل للقلب بمنزلة الروح للجسد

فكل قلب لا عقل له فهو ميت بمنزلة قلب البهائم والمقسم
عليه محذوف وهو ليعذبن اى الكفار كما ينبئ عنه قوله تعالى.

RABBİN KAFİRLERE YAPTIKLARI

اَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِعَادٍ ﴿٦﴾ اِرَمَ ذَاتِ الْعِمَادِ ﴿٧﴾
اَلَّتِى لَمْ يُخْلَقْ مِثْلُهَا فِى الْبِلَادِ ﴿٨﴾ وَثَمُودَ الَّذِينَ جَابُوا
الصَّخْرَ بِالْوَادِ ﴿٩﴾ وَفِرْعَوْنَ ذِى الْاَوْتَادِ ﴿١٠﴾

6-Görmedin mi, Rabbin ne yaptı Âd kavmine?
7-Direkleri (yüksek binaları) olan, İrem şehrine?
8-Ki ülkeler içinde onun benzeri yaratılmamıştı,
9-O vâdide kayaları yontan Semûd kavmine,
10-Kazıklar (çadırlar, ordular) sahibi Firavun'a!
11-Ki onların hepsi ülkelerinde azgınlık ettiler.
12-Oralarda kötülüğü çoğalttılar.
13-Bu yüzden Rabbin onların üstüne azap kamçısı yağdırdı.
14-Çünkü Rabbin (her an) gözetlemededir.

ÂD KABİLESİ

اَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِعَادٍ ﴿٦﴾

Görmedin mi rabbin nasıl yaptı Âd'a, [6]

Kelime mânâsı

اَلَمْ تَرَ **Görmedin mi**

كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ **rabbin nasıl yaptı**

بِعَادٍ **Âd'a**

Tefsiri[1]

Mana şöyledir:

-“Ya Muhammed! Sen âdetâ görmüş gibi bilmedin mi?” Yâni sen Allâhü Teâlâ'nın bildirmesiyle ve sağlam bilgilerle Rabbinin Ad kavmine ve benzerlerine nasıl azap ettiğini bildin. İşte Rabbin, kavminin kâfirlerini de, azâb icabettiren küfür ve günahları sebebiyle onlar gibi oldukları için, azâb edecektir.

Burada, **Âd** kelimesi ile, Nuh aleyhisselamın oğlu Sam oğlu İrem oğlu Avs oğlu Âd'ın çocukları kasdedilmiştir. Onlar Hûd aleyhisselam'ın kavmi idiler. Hâşimoğullarına **Hâşim**, Temîm oğullarına **Temîm** denildiği gibi, onlar da babalarının ismiyle isimlendiler. Bu halde Âd, Âd'a bağlı kabilenin ismidir. Önce gelenlerine **Âdü'l-ûlâ** sonra gelenlerine **Âdü'l- ahîra** da denilmiştir.

İbnü Kesîr İmâdüddin dedi ki: “ Kur'an'da Ahkaf sûresindeki, Âd kavmi hakkında geçen bütün haberler, Âd kavminin evvelkilerinin haberleridir.”

{ **اَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِعَادٍ** } الهمزة للانكار وهو فى قوة النفى ونفى النفى اثبات اى ألم تعلم يا محمد علما يقينيا جاريا مجرى الرؤية فى الجلاء اى قد علمت باعلام الله تعالى وبالتواتر أيضا كيف عذب ربك عادا ونظائرهم فسيعذب كفار قومك ايضا لاشتراكهم فيما يوجبه من الكفر والمعاصى والمراد بعاد أولاد عاد بن عوص بن ارم بن سام بن نوح عليه السلام قوم هود عليه السلام سموا باسم ابيهم كما سمى بنوا هاشم هاشما وبنوا تميم تميما فلفظ عاد اسم للقبيلة المنتسبة الى عاد وقد قيل لاوآئلهم عاد الاولى ولاواخرهم عاد الاخيرة قال عماد الدين بن كثير كل ما ورد فى القرءآن خبر عاد الاولى الا ما فى سورة الاحقاف.

İREM KABİLESİ

---

[1] Hemze, inkâr içindir ve nefi kuvvetindedir. İki nefi bir müsbet oluşturur.

اِرَمَ ذَاتِ الْعِمَادِ ۙ ﴿٧﴾

Uzun boylu İrem kabilesine 7

Kelime mânâsı

اِرَمَ **İrem kabilesine**

ذَاتِ الْعِمَادِ ۙ **Uzun boylu**

Tefsiri

İrem kelimesi, Âd kavmini açıklayan bir atıftır. Başındaki "İrem oğulları veya irem halkı" kelimeleri gizlidir. **İrem**, onların yaşadıkları şehrin veya bölgenin ismidir. Evleri Umman ile Hadramut arasında kum tepelerinin bulunduğu bir çölde idi. Âyetin izâfetli okunuşu de bunu gösterir.

Müfredât'ta denildi ki: **İrem**; taştan yapılma işâret demektir. "Direkleri olan İrem" sözü, minâre ve kabir gibi yüksek ve süslü direkler mânâsınadır. Yukarıda geçtiği gibi, **İşâretlerin sahibi** mânâsına gelen bir de muzâf hazf edilmiştir.[1]

Zâtül-imâd, boyları direk gibi uzun boylu İremliler veya çadır ve direk sâhibi İremliler, demektir. İrem milleti çadırlarda ve otlaklarda yaşayan göçebe bir halktı. Otlar kuruyunca ve rüzgarlar başlayınca çadırlarını kaldırıp, evlerine dönerlerdi.

Veya **Zâtül imâd,** "yüksek bina sâhibi İremliler" demektir. Bu halk, hakîkatte, taş direkler üzerine kurulmuş yüksek binalarda yaşarlardı. Taş direkleri süsleyip dikerler, üzerlerine, uzaklardan görünen köşklerini yaparlardı.

Veya **Zâtül imâd,** "sütun sahibi İremliler" demektir. Çünkü İremlilerin şehirleri sütunların üzerinde yükselmiş binalardan oluşmaktaydı. Bu durumda **İrem**, yaşadıkları beldelerin isimleri idi.

NEMRUD'UN OĞLU MÜSLÜMAN OLMUŞTU

Süheylî rahimehüllah dedi ki: "Direkleri (üstünde yüksek binaları) olan, İrem şehri" sözünden murad, Ceyrun bin Sa'd bin İrem'dir. Dımeşk şehrini mermer direkler üzerine kuran odur. İrem şehrine dört

---

[1] Zâtül imâd, irem kelimesinin sıfatıdır. Lam cins içindir. Aza da çoğa da şamildir. Imad, sütun ve direk mânâsınadır. Cemi amed veya umud gelir.

yüz bin veya kırk bin mermer direk getirtmiştir. Âyeti kerîmedeki **direkler**den murad, Dımeşk şehrinde, evlerin, üzerine yapıldığı direklerdir. Bu direklere **ceyrun** deniyor ve bununla biliniyordu. Bu şehre Dimışk denmesi, İbrahim Halil aleyhisselam'ın düşmanı Nemrud'un oğlu Dımeşk'ın ismine izâfetendir. Dımeşk daha sonra müslüman olmuş ve Şam'da İbrahim Camiini yaptırmıştır." (Dımeşk şam şehrinin diğer bir adıdır.) Umulur ki en doğru rivayet budur. Öylece bil.

{ اِرَمَ } عطف بيان لعاد للايذان بأنهم عاد الاولى بتقدير مضاف اى سبط ارم اوأهل ارم على ما قيل من ان ارم اسم بلدتهم او ارضهم التى كانوا فيها وكانت منازلهم بين عمان الى حضر موت وهى بلاد الرمال والاحقاف ويؤيده القرآءة بالاضافة واياما كان فامتناع صرفها للتعريف والتأنيث وفى المفردات الآرام اعلام تبنى من الحجارة وارم ذات العماد اشارة الى اعلامها المرفوعة المزخرفة على هيئة المنارة او على هيئة القبور وفيه ايضا حذف مضاف بمعنى أهل الاعلام { **ذَاتِ الْعِمَادِ** ۙ ص }صفة لارم واللام للجنس الشامل للتقليل والكثير والعماد كالعمود والجمع عمد وعمد بفتحتين وبضمتين واعمدة اى ذات القدود الطوال على تشبيه قاماتهم بالاعمدة او ذات الخيام والاعمدة حيث كانوا بدويين أهل عمد يطلبون الكلأ حيث كان فاذا هاجت الريح ويبس العشب رجعوا الى منازلهم او ذات البناء الرفيع وكانوا ذات ابنية مرفوعة على العمد وكانوا يعالجون الاعمدة فينصبونها ويبنون فوقها القصور وكانت قصورهم ترى من ارض بعيدة او ذات الاساطين اذ كانت مدينتهم ذات ابنية مرفوعة على الاسطوانات على ان ارم اسم بلدتهم

وقال السهيلى رحمه الله ارم ذات العماد وهو جيرون بن سعد بن ارم وهو الذى بنى مدينة دمشق على عمد من رخام ذكر أنه ادخل فيها اربعمائة ألف عمود واربعين ألف عماد من رخام فالمراد هذه العماد التى كان البناء عليها فى هذه المدينة وكانت تسمى جيرون وبه تعرف وسميت دمشق بدمشق بن نمرود عدو ابراهيم الخليل عليه السلام وكان دمشق قد اسلم وبنى جامع ابراهيم فى الشأم انتهى لعل هذه الرواية أصح فليتأمل.

ALTUNDAN GÜMÜŞTEN ŞEHİR

اَلَّتِى لَمْ يُخْلَقْ مِثْلُهَا فِى الْبِلَادِ ﴿٨﴾

Ki o beldeler içinde benzeri yaratılmamıştı. [8]

Kelime mânâsı

اَلَّتِى **Öyle ki**

لَمْ يُخْلَقْ مِثْلُهَا **benzeri yaratılmamıştı.**

فِى الْبِلَادِ **o beldeler içinde**

Tefsiri

[1] Vücudlarının iriliği ve kuvvetlerinin şiddeti yönünden yeryüzünde benzerleri yaratılmamıştı. Boyları dört yüz arşın civarında idi. Onlardan biri koca bir kayayı kucağına alır, bir topluluğun üzerine atar ve onları helak ederdi. Bu sebeple:

---

[1] Burası, İrem kelimesinin başka bir sıfatıdır. Zamir İrem'e gider. İrem, kabilenin ismidir.

-"Bizden daha kuvvetli kim var"[1] derlerdi.
Kuşlardan anka kuşuna benzerlerdi.

ANKA KUŞU

(Rivate göre) Anka kuşu Çin adalarında bulunur. Bir kanadı on bin kulaç büyüklüğündedir. Ev büyüklüğünde Büyük bir taşı taşıyabilir ve onu denizdeki gemilerin üzerine bırakabilir.

Veya mânâ şöyledir: Dünya üzerinde onların şehirleri gibi bir şehir yaratılmamıştı.[2]

{ اَلَّتِى لَمْ يُخْلَقْ مِثْلُهَا فِى الْبِلَادِ ۙ ص} صفة اخرى لارم والضمير لها على انها اسم القبيلة اى لم يخلق مثلهم فى عظم الاجرام والقوة فى الآفاق والنواحى حيث كان طول الرجل منهم اربعمائة ذراع وكان يأتى الصخرة العظيمة فيحملها ويلقيها على الحى فيهلكهم ولذا كانوا يقولون من اشد منا قوة ونظيرهم فى الطيور الرخ وهو طير فى جزآئر الصين يكون جناحه الواحد عشرة آلاف باع يحمل حجرا فى رجله كالبيت العظيم ويلقيه على السفينة فى البحر او لم يخلق مثل مدينتهم فى جميع بلاد الدنيا فالضمير لها على انها اسم البلدة.

İREM ŞEHRİNİN HİKÂYESİ

Hikâye kısaca şöyledir:

Abdullah Bin Kilâbe, Aden çölünde kaybolmuş devesini arıyordu. Bir şehre vardı. Şehrin sağlam duvarları ve kalesi vardı. Duvarları renkli Yemen taşındandı. Etrafında birçok saraylar vardı. Abdullah biraz ilerledi ve birini görüp devesini ona sormayı ümit etti. Kapıya yaklaştı fakat kimseyi göremedi. Çok şaşırdı. Şehrin içine girdi ve girince daha çok şaşırdı. Değerli taşlarla yapılmış saraylar gördü. Sarayların direkleri, yakut gibi hep kıymetli taşlardan yapılmıştı. Tuğlaların biri altından

[1] Fussilet suresi, (41) 15
[2] *Zamir de beldenin ismi üzere şehre racidir.*

ve biri gümüştendi. Döşemeler çok güzel ve koyu renkliydi. Çakıl ve kum yerine inciler yere dökülmüş ve her sarayın yanından bir su akıyordu. Suların altında mercanlar ve inciler vardı. Bir sürü ağaç vardı ve ağaçların gövdesi altından ve yaprakları değerli taşlardan, tomurcukları altındandı. Abdullah kendi kendine dedi ki: Takva sahiplerine vaat edilen cennet işte budur. Bu nasıl bir saray, nasıl bir ev ve nasıl bir cennet ve nasıl bir mekândır burası?

Mısra:
Burası nedir, hangi Cennettir, burası hangi makamdır?

"Muhammed'i hak olarak gönderene yemin ederim ki Allâh, bunun benzerini dünyada yaratmamıştır" dedi.

Sonra o mücevherlerden biraz aldı ve sırtına bağladı ve kıymetli bir yükle geri döndü. Kendi şehrine vardığında diğer insanlar onun bir hazîne bulduğunu sandılar. Abdullah'ın bu hikâyesi dilden dile dolaştı ve o zaman Şam hâkimi Muaviye'nin kulağına geldi. Muaviye onu yanına çağırdı ve ondan bu hikâyeyi baştan sona dinledi. Sonra onu yanına oturttu ve Kaabul-Ahbar'ı çağırdı. Dedi ki:

-Acaba dünyada binası altın ve gümüşten ve ağaçları mücevherden olan bir şehir ve bir saray var mıdır? **Kaab** dedi ki:

-Evet Hak Teâlâ'nın Kur'an'da zikrettiği bir şehir vardır. Allâhü Teâlâ buyurmuş ki: **"Onun gibisi yeryüzünde yaratılmadı."** O şehri, Şeddad bin Âd yapmıştı. O çok kudretli bir padişahtı. Dokuzyüz yıl yaşamış ve yeryüzünün neresinde bir mücevher ve bir altın varsa hepsini toplamış ve yüz kahraman ve her birinin yanında bin kişiyi göndermiş ve İrem şehrini yaptırmış. Bu şehrin yapımı üç yüz yıl sürmüş ve yollarının yapılması da yüz sene daha almış. Sonra, dünyanın bütün meliklerini ve emirlerini çağırmış. Kendi sarayından o şehre doğru yola koyulmuş. Şehre varmaya bir gece kalmış ki, Allâhü Teâlâ bir melek göndermiş. Melek onlara şiddetli bir ses çıkartınca hepsi ölmüşler. O şehir tıpkı Eshab-ı Kehf gibi gizli kalmış. Ayrıca okudum ki; senin zamanında ve senin hükümetinde, kısa boylu, yüzü kırmızı, gözleri parlak ve yüzünde bir ben ve boynunda bir iz olan bir adam devesini aramak için oraya gidecek. Sonra o şehri görüp size gelecek." Sonra bir bakmış ki, Abdullah Bin Kilâbe orada… Ve Kaabül ahbar demiş ki:

-Vallahi o adam budur.

وقصة آن بر سبيل اجمال آنست كه عبد الله بن قلا به بطلب شترى
كم شده صحراى عدن ميكشت دربيابانى بشهرى رسيد كه باره محكم

داشتكه اساس آن ازجزع يمانى وبر حوالئ آن قصور بسيار بودباميد آنكه كسى بيندواحوال شترخود نيافت متحيرشد وجون بشهردرامدحيرتش بيفزودجه قصرها ديدبرستونها زبر جد وياقوت بناكرده خشتى از زروخشتى ازنقره وفرشها برهمين وتيره بجاى سنك ريزه مرواردهاى آبدار ريخته ودرحوالئ هرقصرى آبهاى روان برروى لؤلؤومرجان ودرختان بسيار تنهاى آن اززر وبر كهاى آن اززبرجد وشكوفهاى آن ازسيم باخود كفت هذه الجنة التى وعد المتقون (مصراع)

اين جه منزل جه بهشت اين جه مقعست اينجا

وقال والذى بعث محمدا ما خلق الله مثل هذا فى الدنيا بس قدرى ازان جواهر برداشت ودربس بالحق وبشت بست ويمين باز آمدومردمان آن كوهر را دردست او بديدند وحمل بريافتن كنجى كرده قصه وى درزبانها افتاد تاحدى كه حال اورا بمعاويه كه دران وقت حاكم شام بود آنها كردند معاويه اورا طلبيد وتمام حكايت اوز اول تا آخر استماع كرديس اورا در مجلس بنشانيد وكعب الاحبار را طلبيده برسيدكه دردنيا شهرى هست كه بناى اواز زرو نقره باشد ودرختان مكلل بجواهر كعب كفت آرى شهريست كه حق سبحانه وتعالى در قرآن مجيد ياد فرمودكه { لَمْ يُخْلَقْ مِثْلُهَا فِى الْبِلَادِ } وآنراشداد بن عاد ساخته واو بادشاه عظيم قدر بوده است ونهصد سال عمرداشت هرجا درعالم زرى وجوهرى بوده همه راجمع كراده وصدقهرمان باهر يكى هزار فرستادنا شهرارم را بساختند وبسيصد

سال باتمام رسيدده سال ديكرتهيئة راه اشتغال نمود امرا او ملوك عالم راجمع كرد واز دار السلطنة خود بتماشاى آن شهر متوجه شديك شبه راه ميان اووآن بنامانده بودكه حق سبحانه وتعالى ملكى فرستاد تاصيحه برايشان زدوهمه بمردند وان شهراز نظر مردم بوشيده شدجنانجه اصحاب كهف درغار وخوانده ام كه درحكومت تومردى كوتاه بالاسرخ رنك سير جشم كه برروى او خالى وبر كردن آن علامتى باشد بطلب شترى بدآنجارسد وآنرا بيند بس بازنكريست وابن قلابه راديد كفت هو والله ذلك الرجل.

İbnü Şeyh Hâşiyesi'nde dedi ki: Burada bir mesele var: Çünkü Âd kavmi rüzgarla helâk edildiler. Sâlih aleyhisselam'ın kavmi ise ses ile helâk edildiler. Ancak ses ile kasıt, sesi şiddetli rüzgar ise o başka…

Ka'b dedi ki: Şeddâd'ın oğlu, babasını çölde kaldırıp defnettiği zaman onun lisanı üzere mezarının başına koyduğu bir levha üzerine şunları yazdı:

Ben Amîd kalesinin sahibi Âd'ın oğlu Şeddâd'ım.
Şiddet ve kuvvetin kardeşi, sağlam binanın sâhibiyim.
Dünya insanları benden korkarak bana itâat etti.
Güçlü idaremle hem doğuya hem batıya sultan oldum.
Birden, uzak ufuktan korkunç bize bir ses geldi,
Biçilmiş ekin gibi çölün ortasında canımızı aldı.

BAYEZİD BESTÂMİ ANLATIYOR

Rabbânî âlim Ebû Tâlib el-Mekkî nin *kuddise sirruhu* tasnifi olan Kûtü'l-kulûb'ta geldi ki; Bayezid Bistâmî'ye kuddise sirruhu:

-"Direkleri (yüksek binaları) olan, İrem şehrine girdin mi?" diye soruldu. O:

-"Sus! Allâhü Teâlâ mülkünde, O'na âid bin şehre girdim. Onların en aşağısı direkleri (yani yüksek binaları) olandı." dedi. Sonra bu şehirlerin isimlerini saymaya başladı. Bâyezid'in "Onların en aşağısı direkleri (yani yüksek binaları) olandı" sözünün zahiri, Allâhü Teâlâ'nın;

-“**Ki ülkeler içinde onun benzeri yaratılmamıştı”** sözüne ters düşmektedir. Fakat âyetten anlaşılan geçmişte böyle bir şehrin benzerinin yaratılmamış olduğudur. Bu şehirlerin, Kur'an'ın indirilmesinden sonra yapılmış şehirler olması caizdir. Onların benzerlerinin yaratılmamış olması ile zînette benzerlerinin olmadığının kasdedilmiş olması caizdir. En azından kastedilen ise, cüsselerinin küçüklüğüdür.

Kûtü'I-kulûb'un bâzı nüshalarında, âyetin mânâsının, Yemen beldelerinde onun benzerinin yaratılmamış, olduğu geçer. Çünkü onlara kendi ülkelerinde olanla hitap edilmiştir. Şunun gibi:

-**“Yahut da bulundukları yerden sürülmeleridir.”** (Mâide suresi. 5-33) Buradaki **yer** ile kendi şehirlerinin toprakları kasdedilmiş olması gibi… Bu gibi tefsirlerde anlaşılması zor kapalı yerler ortadan kalkar. İbnü'ş-Şeyh'in el-Bürde şerhinde böyledir.

قال ابن الشيخ فى حواشيه وفيه بحث لان قوم عاد اهلكوا بالريح وقوم صالح اهلكوا بالصيحة الا ان يراد بالصيحة ههنا الريح الشديد الصوت وذكر كعب انه كتب ابن شداد على لوح وضع عند رأس ابيه عن لسانه حين رفعه من المفازة ودفنه.

انا شداد بن عاد صاحب الحصن العميد

واخو القوة والباساء والملك المشيد

دان اهل الارض لى من خوف وعدى وعيدى

وملكت الشرق والغرب بسلطان شديد

فأتتنا صيحة تهوى من الافق البعيد

فتوفتنا كزرع وسط بيدآء حصيد

وذكر فى قوت القلوب تصنيف العالم الربانى ابى طالب المكى قدس سره انه قيل لابى يزيد البسطامى قدس سره هل دخلت أرم ذات العماد فقال صه قد دخلت الف مدينة لله تعالى فى ملكه ادناها ذات العماد ثم اخذ يعدد تلك المدآئن جابلق جابلص الى غير ذلك فظاهر قول ابى يزيد ادناها ذات العماد يخالف قوله تعالى لم يخلق مثلها فى

البلاد لكن المستفاد من الآية نفى الخلق فى الماضى ويجوز أن تكون تلك المدآئن حادثة بعد نزول القرءآن ويجوز ان يراد بنفى المثل هو المثل فى الزينة وبالادنى صغر الجثة

وفى بعض نسخ قوت القلوب ان معنى الآية لم يخلق مثلها فى بلاد اليمن لانهم خوطبوا بما فى بلادهم كما قال الله تعالى او ينفوا من الارض اى ارض بلادهم وبمثل هذه التوجيهات يندفع الاشكال كذا فى شرح البردة لابن الشيخ.

وَثَمُودَ الَّذِينَ جَابُوا الصَّخْرَ بِالْوَادِ ﴿٩﴾

Ve vâdilerde kayaları kesen Semûd'a [9]

Kelime mânâsı

وَثَمُودَ **Ve Semûd'a**

الَّذِينَ جَابُوا الصَّخْرَ **O nlar ki vâdilerde kesiyorlar**

بِالْوَادِ **kayaları**

Tefsiri

Ayrıca Allâhü Teâlâ Semûd kavmine ne yaptı?

Semud, Âd üzerine atfedilmiştir. Semûd çok bilinen bir kabiledir. Cüdeys'in kardeşi olan dedeleri Semûd'un ismi ile isimlenmişlerdir. Bu iki kardeş Âbir'in, o İrem'in, o Sâm'ın, o da Nuh aleyhisselam'ın oğludur. Semûd kabilesi, hâlis Arap idiler. Hicaz ile Tebük arasında Hicr'de yaşarlardı. Âd kavmi gibi onlar da putlara taparlardı. Âd, Sâlih aleyhisselamın'ın kavmi idiler. Allâhü Teâlâ:

-"**Semûd kavmine de kardeşleri Salih'i** gönderdik"[1] buyurmuştur.[2]

---

[1] Hûd suresi (11) 61

[2] Cevb, kesmek demektir. Ferrâ'ya göre bu şehirleri gezmek, kesmek ve gömlek kesmek mânâlarına da gelir. Cep, ismi buradan gelir. Sahr, kaya, sert taş demektir. **Vâd** kelimesinin aslı **vâdî** idi. Sonundaki ye hazfedildi, ayetin baş tarafına riayet için kesre ile iktifa edildi.

Vâdînin asıl mânâsı, suyun akıp gittiği yatağı demektir. Bu sebeple iki dağ arasındaki aralığa vâdî denir. Burada murad olunan ise, Şam cihetinden, Medine-i şerîfe'nin yakınındaki, Vâdi'1-kurâ'dır.

Ebû Nadra dedi ki: "Rasûlüllah aleyhisselam Tebük gazvesinde doru[1] bir ata binmiş olarak Semûd vâdisine geldi. Ve:

-**"Sür'atli yürüyün. Çünkü lânete uğramış bir vâdîde bulunuyorsunuz."** buyurdu. [2]

Âyetin mânâsı ise şöyledir: Dağların kayalarını kestiler. Onların içinde oydukları kayalardan evler yaptılar. Allâhü Teâlâ da:

-**"Dağlardan evleri yontuyorsunuz."**[3] buyurmuştur.

Denildi ki: Dağları, kayaları ve mermerleri ilk olarak Semûd kavmi yontmuşlardır. Tamamı taştan, bin yedi yüz şehir kurmuşlardır.

{ **وَثَمُودَ** } وديكرجه كرد خداى تعالى بقوم ثمود. وهو عطف على عاد وثمود قبيلة مشهورة سميت باسم جدهم ثمود اخى جديس وهما ابنا عامر بن رام بن سام بن نوح عليه الصلاة والسلام وكانوا عربا من العاربة يسكنون الحجر بين الحجاز وتبوك وكانوا يعبدون الاصنام كعاد وهم قوم صالح كما قال تعالى{ **وَإِلَى ثَمُودَ أَخَاهُمْ صَالِحًا** }

{ **الَّذِينَ جَابُوا الصَّخْرَ بِالْوَادِ** }

الجوب القطع تقول جبت البلاد أجوبها جوبا وزاد الفرآء جبت البلاد اجيبها جيبا اذا جلت فيها وقطعتها وجبت القميص ومنه سمى الجيب والصخر هو الحجر الصلب الشديد والواد أصله الوادى حذفت ياؤه اكتفاء بالكسرة ورعاية لرأس الآية وأصل الوادى الموضع الذى يسيل فيه الماء ومنه سمى المنفرج بين الجبلين واديا والمراد هنا هو وادى القرى بالقرب من المدينة الشريفة من جهة الشأم

---

[1] Kızıl gövdeli, ayakları ve yelesi kara veya yeşil at.
[2] Kurtubi Tefsiri
[3] Şuarâ suresi, (26) 149

قال ابو نضرة اتى رسول الله صلى الله عليه وسلم فى غزوة تبوك على وادى ثمود وهو على فرس اشقر فقال اسرعوا السير فانكم فى واد ملعون والمعنى قطعوا صخر الجبال فاتخذوا فيها بيوتا نحتوها من الصخر كقوله تعالى{ **وَتَنْحِتُونَ مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا** }

قيل انهم اول من نحت الجبال والصخور والرخام وقد بنوا ألفا وسبعمائة مدينة كلها من الحجارة.

وَفِرْعَوْنَ ذِى الْاَوْتَادِ ﴿١٠﴾

Ve o kazıkların sahibi Fir'avn'a ne yaptı?! [10]

Kelime mânâsı

وَفِرْعَوْنَ **Ve Fir'avn'a**

ذِى الْاَوْتَادِ **kazıkların sahibi**

Tefsiri

Yâni Mûsâ aleyhisselam'ın Firavun'una ne yaptı? yâni, Velîd bin Mus'ab bin Reyyân bin Servân Ebü'l-Abbâs el-Kıbtî'ye ne yaptı. Abbâsîlere mahsus küçük ekin ölçeklerini ona nisbet ederler. **Fir'avn** bir lakaptır. Âyette yalnız zikredilmesi ilahlık iddiâ edecek kadar kibirli ve büyüklük taslamada en başta olmasındandır.

Kazıklar sâhibi denilmesi, askerlerinin ve asker çadırlarının çok olması sebebiyle olduğu, Nebe' sûresinde geçti. Askerler konaklama yerlerine indiklerinde çadır kuruyorlar, bugün de yapıldığı gibi çadırları direklere ve uzun iplere bağlıyorlardı.

Veya Firavun'a kazıklar sâhibi denilmesi, Firavun'un kazıklarla işkence yapması sebebiyledir. Keşfü'l-esrar'da denildi ki: Firavun mıhla bağlar yâni dört yerinden gerdirerek öyle azap ederdi.

MAŞİTA'NIN ÖLDÜRÜLÜŞÜ

İbnü Abbas radıyallahü anh'dan rivayet olundu: Firavun'a **kazıklar sâhibi** denilmesinin sebebi şu idi: Firavunun hazînedarı Harbil'in karısı,

Firavun'un kızı Heycel'in **Maşitası** yâni saçını tarayıp süslemekle görevli idi. Harbil yüz yıldır îmanını gizliyordu. Hanımı da gizlice îman edenlerdendi. Bir gün Harbil'in karısı, Firavun'un kızının başını tararken tarak elinden yere düştü. Kadın:

-"Allah kahretsin Allâh'ı inkar edeni, dedi. Firavun'un kızı:

-"Senin babamdan başka ilahın mı var? dedi. Kadın:

-"Benim ilahım, babanın ilahı, göklerin ve yerin ilahı aynıdır. O'nun ortağı yoktur." dedi. Firavun'un kızı ayağa kalktı, ağlayarak babasının yanına vardı. Firavun:

-"Seni ağlatan nedir?" dedi. Kız:

"Senin hazînedarının karısı Mâşita (berber kadın), senin, kendisinin, göklerin ve yerin ilâhının bir olduğunu, ortağının olmadığını iddia ediyor." dedi. Firavun kadını huzuruna çağırttı. Ona meseleyi sordu. Kadın:

-"Kızın doğru söylemiş" dedi. Firavun ona:

-"Yazıklar olsun sana! İlâhını inkâr et ve benim, senin ilâhın olduğumu kabul et." dedi. Kadın:

- "Bunu yapamam." dedi. Firavun kadını dört kazık arasına bağlayıp çekti. Sonra üzerine yılanları ve akrepleri bıraktı.

- "Allah'ı inkâr et. Yoksa sana iki ay bu işkenceyi yapmaya devam ederim. " dedi. Kadın:

-"Bana yetmiş ay işkence yapsan bile O'nu inkâr etmem." dedi.

{ وَفِرْعَوْنَ } وجه كرد بفرعون موسى عليه السلام. وهو الوليد ابن مصعب بن ريان بن ثروان ابو العباس القبطى واليه تنسب الاقداح العباسية وفرعون لقب افرده تعالى بالذكر لانفراده فى التكبر والعلو حتى ادعى الربوبية والالوهية { ذِى الْاَوْتَادِ } جمع وتد بالتحريك وبكسر التاء ايضا بالفارسية ميخ.

وقد سبق فى سورة النبأ وصف بذلك لكثرة جنوده وخيامهم التى يضربونها فى منازلهم ويربطونها بالاوتاد والاطناب كما هو الآن عادة فى ضرب الخيمة والتعذيبة بالاوتاد كما قال فى كشف الاسرار وفرعون آن كشنده بميخ بند يعنى بطريق جهار ميخ تعذيب كنند

(روى) عن ابن عباس رضى الله عنهما ان فرعون انما سمى ذا الاوتاد لان امرأة خازنه خربيل كانت ماشطة هيجل بنت فرعون وكان خربيل مؤمنا يكتم ايمانه منذ مائة سنة وكذا امرأة فبينما هى ذات يوم تمشط رأس بنت فرعون اذ سقط المشط من يدها فقالت تعس من كفر بالله تعالى فقالت ابنة فرعون وهل لك اله غير أبى فقالت الهى واله ابيك واله السموات والارض واحد لا شريك له فقامت ودخلت على ابيها وهى تبكى فقال ما يبكيك قالت ان الماشطة امرأة خازنك تزعم ان الهك والهها واله السموات والارض واحد لا شريك له فارسل اليها فسألها عن ذلك فقالت صدقت فقال لها ويحك اكفرى بالهك

قالت لا افعل فمدها بين أربعة أوتاد ثم ارسل عليها الحيات والعقارب وقال لها اكفرى بالله والا عذبتك بهذا العذاب شهرين فقالت لو عذبتنى سبعين شهرا ما كفرت به

Kadının iki kızı vardı. Firavun büyük kızını getirtti. Kadının ağzının üzerinde boğazını kesti.

-"İlahını inkâr et, yoksa küçük kızını da ağzının üzerinde keseceğim" dedi. Küçük kız süt emme çağındaydı. Kadın:

-"Yeryüzündeki herkesi ağzımın üzerinde yatırıp kessen de Allâhü Teâlâ'yı inkâr etmem." dedi. Bu cevap üzerine kadının küçük kızı getirildi. Çocuk annesinin göğsü üzerine yatırılıp kesmeye başladıklarında, kadın dayanma gücünü kaybetti. O zaman Allâh kızının dilini çözdü ve çocuk konuşmaya başladı. Bu çocuk, süt çocuğu iken konuşan dört çocuktan birisidir. Çocuk annesine şöyle dedi:

-Ey annem! Acizlenme, sabret. Muhakkak Allâhü Teâlâ sana cennette bir köşk bina etti. Çünkü sen Allâh'ın rahmetine ve ihsanlarına gidiyorsun." dedi. Sonra o da boğazından kesildi. Kadın da cok geçmeden vefat etti. Allâhü Teâlâ onu rahmetinin civarında iskan etti.

ÂSİYE'NİN ÖLDÜRÜLÜŞÜ

Firavun, Benî İsrailin en güzel kadınlarından biriyle evlenmişti. Ona Âsiye binti Müzâhim denirdi. Âsiye, Firavun'un Mâşitâya yaptıklarını görünce kendi kendine:

-"Bak Firavun neler yaptı. Halbuki ben bir müslüman ve o da bir kâfir? dedi. Âsiye kendi kendine konuşurken Firavn yanına vardı ve yakınına bir yere oturdu. Âsiye ona dedi ki:

-Ey Firavun! sen yaratılmışların en en kötüsü ve en pisisin. Zavallı maşitaya kastettin ve öldürdün. Firavun:

-Her halde o kadındaki delilik sende de var, dedi. Âsiye:

-Bende delilik yok. Ancak delilik, gökleri ve yeri ve ikisi arasındakilerin mülkü elinde olan, bir olup ortağı olmayan, Allâh'ı inkâr edendedir. O her şeye kadîrdir, dedi.

Firavun işkence için onu da dört kazığa bağlatıp azâb etmeye başladı. Allâhü Teâlâ ise Âsiye'ye Firavun'un işkencesini hafifletmek için Cennete giden bir kapı açtı. O zaman Âsiye:

-"Rabbim! Bana katında Cennette bir yer yap ve beni Fir'avn'dan ve onun kötü işinden koru."[1] diye dua etti. Allâhü Teâlâ da onun ruhunu aldı ve Cennet-i A'laya yerleştirdi. Bu hâdisenin bir kısmı Tahrîm sûresinin sonlarında geçti. Oraya bak.

MANEVİ İŞARETLER

Âd ile beşerî tabiata, Semûd ile şehevî güce, Firavun ile gazap kuvvetine işâret vardır. Sâlikin bunlardan kendini arındırıp temizlemesi lâzımdır.

وكانت لها ابنتان فجاء بابنتها الكبرى فذبحها على فمها وقال لها اكفرى بالهك والا ذبحت الصغرى على فيك ايضا وكانت رضيعا فقالت لو ذبحت من فى الارض على فمى ما كفرت بالله تعالى فأتى بابنتها فلما اضجعت على صدرها وأرادوا ذبحها جزعت المرأة فأطلق الله لسان ابنتها فتكلمت وهى من الاربعة الذين تكلموا اطفالا وقالت يا اماه لا تجزعى فان الله تعالى قد بنى لك بيتا فى الجنة

[1] Tahrim suresi, (66) 11

اصبرى فانك تفضين الى رحمة الله تعالى وكرامته فذبحت فلم تلبث ان ماتت فأسكنها الله تعالى الى جوار رحمته

وكان فرعون قد تزوج امرأة من اجمل نساء بنى اسرآئيل يقال لها آسية بنت مزاحم فرأت ما صنع فرعون بالماشطة فقالت فى نفسها كيف يسعنى ان اصبر على ما يفعل فرعون وانا مسلمة وهو كافر فبينما هى تؤامر نفسها اذ دخل عليها فرعون فجلس قريبا منها فقالت يا فرعون أنت شر الخلق واخبثهم عمدت الى الماشطة فقتلتها قال فلعلك بك الجنون الذى كان بها قالت ما بى من جنون وانما المجنون من يكفر بالله الذى له ملك السموات والارض وما بينهما وحده لا شريك له وهو على كل شئ قدير

فمدها بين أربعة أوتاد يعذبها ففتح الله لها بابا الى الجنة ليهون عليها ما يصنع بها فرعون فعند ذلك قالت رب ابن لى عندك بيتا فى الجنة ونجنى من فرعون وعمله فقبض الله روحها واسكنها الجنة العالية وقد سبق طرف من هذه القصة فى آخر سورة التحريم فارجع

ثم فى عاد اشارة الى الطبيعة البشرية وفى ثمود الى القوة الشهوية وفى فرعون الى القوة الغضبية فلا بد للسالك من تزكيتها وازالة آثارها.

AZGINLIK EDENLER FESAT ÇIKARANLAR

اَلَّذِينَ طَغَوْا فِى الْبِلَادِ ﴿١١﴾ فَاَكْثَرُوا فِيهَا الْفَسَادَ ﴿١٢﴾ فَصَبَّ عَلَيْهِمْ رَبُّكَ سَوْطَ عَذَابٍ ﴿١٣﴾اِنَّ رَبَّكَ لَبِالْمِرْصَادِ ﴿١٤﴾ فَاَمَّا الْاِنْسَانُ اِذَا مَا ابْتَلٰيهُ رَبُّهُ فَاَكْرَمَهُ وَنَعَّمَهُ فَيَقُولُ رَبّٖي

اَكْرَمَنِۜ ﴿١٥﴾ وَاَمَّٓا اِذَا مَا ابْتَلٰيهُ فَقَدَرَعَلَيْهِ رِزْقَهُ فَيَقُولُ رَبّٖٓي اَهَانَنِۚ ﴿١٦﴾

Onlar ki o memleketlerde azgınlık etmişlerdi[11]
de onlar da fesadı çoğaltmışlardı; [12]
Onun için rabbin de üzerlerine bir azap kamçısı yağdırıverdi. [13] **Şüphesiz ki rabbin öyle Gözetme mekânından gözeten bir gözetici gibi gözetmektedir!** [-14]

اَلَّذٖينَ طَغَوْا فِى الْبِلَادِۙ ۖ ﴿١١﴾

Onlar ki o memleketlerde azgınlık etmişlerdi[11]

Kelime mânâsı

اَلَّذٖينَ **Onlar ki**

طَغَوْا **azgınlık etmişlerdi**

فِى الْبِلَادِۙ ۖ **o memleketlerde**

Tefsiri

Onlar ki o memleketlerde azgınlık etmişlerdi.

Burası, yukarıda zikredilen üç milletin yâni, Âd, Semûd ve Firavun'un sıfatıdır. [1]

Mânâ şöyledir: Yâni Âd, Yemende, Semûd Şam civarında, Kıbtîler Mısır'da azgınlık ettiler. Nemrud da, Irak topraklarında azgınlık yapmışlardı. Ötekileri sen bunlara kıyas et…

{ **اَلَّذٖينَ طَغَوْا فِى الْبِلَادِۙ** ۖ } صفة للمذكورين من الطوآئف الثلاث فيكون مجرور المحل لكون بعض المذكورين قبله مجرورا بالباء

---

[1] Burası mahallen mecrurdur. Çünkü bu zikredilenler önceden be ile mecrur idiler. bâzısı da bâzısı üzerine atfedilmişti. Bu şekil, lafız olarak en güzel şekildir. Çünkü bu durumda hazif yoktur. Keşşaf sahibi bunda a'nî takdîri ile zem üzerine mensub olmasını tercih etmiştir. Çünkü burada zem açıktır. Ve bu makam zem makamıdır. Bu da mânâya bakarak en güzel olanıdır.

وبعضها معطوفا عليه وهو أحسن بحسب اللفظ اذ لا حذف فيه واختار صاحب الكشاف كونه منصوبا على الذم بتقدير اعنى لكونه صريحا فى الذم والمقام مقام الذم وهو أحسن نظرا الى المعنى

والمعنى طغى كل طائفة منهم فى بلادهم وتجاوزوا الحد يعنى طغى عاد فى اليمن وثمود بارض الشأم والقبط بمصر كما ان نمرود طغى بالسواد وقس على هذا سائرهم.

فَاَكْثَرُوا فِيهَا الْفَسَادَ ۙ ﴿١٢﴾

Onlar da orada fesadı çoğaltmışlardı; [12]

Kelime mânâsı

فَاَكْثَرُوا فِيهَا **onlar da orada çoğaltmışlardı**

الْفَسَادَ ۙ **fesadı**

Tefsiri

Yâni küfürle ve diğer günahlarla oralarda fesadı çoğalttılar. Çünkü **fesad**, bütün günah çeşitlerini içine alır. **Salâh'ın** da, bütün iyilikleri içine aldığı gibi… Kim de Allâh'ın emrinden başka şeyler yaparsa, Allâh'ın kullarına zulumle hükmederse, bu kişi müfsiddir, Allâh'ın ona koyduğu haddi aşandır. Burada idarecilerin ve benzerlerinin çoğu için şiddetli bir tehdit vardır.

{ **فَاَكْثَرُوا فِيهَا الْفَسَادَ** ۙ } اى بالكفر وسائر المعاصى فان الفساد يتناول جميع اقسام الاثم كما ان الصلاح يتناول جميع اقسام البر فمن عمل بغير امر الله وحكم فى عباده بالظلم فهو مفسد متجاوز عن الحد الذى حد له وفيه خوف شديد لاكثر حكام الزمان ونحوهم.

AZAB KAMÇISI

فَصَبَّ عَلَيْهِمْ رَبُّكَ سَوْطَ عَذَابٍ ۙ ﴿١٣﴾

Onun için rabbin de üzerlerine bir azap kamçısı yağdırıverdi. [13]

Kelime mânâsı

فَصَبَّ عَلَيْهِمْ **Onun için üzerlerine yağdırıverdi.**

رَبُّكَ **rabbin de**

سَوْطَ عَذَابٍ ۙ **bir azap kamçısı**

Tefsiri

Yani, bu sebeple **Rabbin onların üzerine azap kamçısı yağdırıverdi**.

Sabbü'l-mâ, suyu yukardan akıtmak demektir. Yâni Allâhü Teâlâ bu kavimlerin her biri üzerine, azgınlık ve fesadlarından sonra şiddetli bir azap kamçısı indirdi.

Sevt, kıvrılarak birbirine sarılmış deriden yapılmış, dövmeye yarayan bir çeşit sopadır. Onların üzerine miktarı ve derecesi anlaşılamayacak kadar şiddetli bir azap indirdi. Bu ifadeye göre, azap kamçısı ile murad olunan, her kavmin başına gelen ve diğer sûrelerde izah edilen çeşitli azaplardır. Meselâ: Âd kavmine şiddetli bir rüzgâr, Semûd kavmine korkunç bir ses, Kıptîlere suda boğulma azâbı verilmişti. Bu azâba **kamçı** denmesi, bu azâbların, o kâfirlere, âhirette hazırlanan azâba göre, kılıcın yanında sopa gibi olduğuna işârettir.

Ebû Hayyân dedi ki: **Kamçı** istiâre yolu ile, azap demektir. Çünkü kamçı, diğer azâbların aksine, tekrar tekrar vurmayı icab ettirir.

Araplar kırbaç yemeyi azapların en kötüsü olarak bilirlerdi. S**evt** yâni kırbaç, onlar için en kötü azaptı. Bu yüzden diğer azap türlerine de **sevt** derlerdi. Bu sebeple Allâhü Teâlâ, onların konuşma tarzına göre kendi azaplarına **kırbaç azâbı** dedi.

Şair de der ki:

Görmüyor musun Allâh dinini nasıl açıkladı?

Kâfirlerin üzerine döktü azap kamçısını,

Azab indirilmesi, **yağdırma** kelimesi ile anlatılmıştır. Bu, azâbın çokluğu, devamlı oluşu ve üst üste geleceğine dikkat çekmek içindir. Çünkü, **yağdırma** sıvı bir şeyi dökmek veya sıvı gibi dökülen kum, buğday taneleri gibi şeyi yukardan aşağı doğru akıtmak, şiddetli ve çok dökmek demektir. **Kamçı yağdırma**, böyle değildi. Ona benzetilmesi,

kamçılanan kişiye peşpeşe vurmalar, yukardan aşağıya dökülen bir şeyin damlaları gibi olmasından dolayıdır.

Soru: Allâhü Teâlâ, **"Eğer, Allâh insanları zulümlerinden dolayı cezalandıracak olsaydı, yeryüzünde hiçbir canlı bırakmazdı."**[1] buyur muyor mu? Bu âyete göre, azâb âhirete bırakılmış oluyor. Bu durumda bu iki âyet birbirine nasıl uygun olur?" diye soracak olursan,

Cevap: Bu âyet bize cezânın tamâmının âhirete tehir edilmesini gerektirir. Fakat bu, azâb ve cezânın bir kısmının dünyada hemen verilmesine ise ters düşmez. Çünkü dünyadaki, cezanın bir kısmı ve başlangıcıdır. İbnü Şeyh'in Hâşiyesi'nde de böyle gelmiştir.

Bu Fakir (İsmail Hakkı Bursevî kuddise sirruhu) **der ki**:

-Bundan daha güzel yorum şudur: Bütün insanların cezalandırılması ile alâkalı şu âyetten anlaşılan, onların bâzılarının dünyada köklerinin kazınması ile cezalandırılmalarına ters düşmez. Geçmişteki yalanlayıcı (Ad, Semud ve Firavun gibi) ümmetler gibileri…

{ **فَصَبَّ عَلَيْهِمْ رَبُّكَ** } صب الماء اراقته من اعلى اى انزل انزالا شديدا على كل طائفة من اولئك الطوآئف عقيب ما فعلت من الطغيان والفساد { **سَوْطَ عَذَابٍ** ۙ ص } السوط الجلد المضفور اى المنسوج المفتول الذى يضرب به اى عذابا شديدا لا تدرك غايته وهو عبارة عما حل بكل منهم من فنون العذاب التى شرحت فى سائر السور الكريمة وهى الريح لعاد والصيحة لثمود والغرق للقبط وتسميته سوطا للاشارة الى ان ذلك بالنسبة الى ما اعد لهم فى الآخرة بمنزلة السوط عند السيف قال ابو حيان استعير السوط للعذاب لانه يقتضى من التكرار والترداد مالا يقتضيه السيف ولا غيره

(وقال الكاشفى) دون عرب ضرب تازيانه راسخت ترين عذابها مى دانستند. يعنى ان السوط عندهم غاية العذاب. هركونه از عذاب را نيز

[1] Nahl suresi (16) 61

سوط ميكفتند حق سبحانه بقانون كلام ايشان عذابهاى خودرا سوط كفت قال الشاعر

الم تر ان الله اظهر دينه وصب على الكفار سوط عذاب

والتعبير عن انزاله بالصب للايذان بكثرته واستمراره وتتابعه فانه عبارة عن اراقة شئ مائع او جار مجراه فى السيلان كالرمل والحبوب وافراغه بشدة وكثرة واستمرار ونسبته الى السوط مع انه ليس من ذلك القبيل باعتبار تشبيه فى نزوله المتتابع المتدارك على المضروب بقطرات الشئ المصبوب

فان قيل أليس ان الله تعالى قال ولو يؤاخذ الله الناس بظلمهم ما ترك على ظهرها من دابة وهو يقتضى تأخير العذاب الى الآخرة فكيف الجمع بين هاتين الآيتين قلنا انه يقتضى تأخير تمام الجزآء الى الآخرة وذلك لا ينافى ان يعجل شئ من ذلك فى الدنيا فان الواقع فى الدنيا شئ من الجزآء ومقدماته كذا فى حواشى ابن الشيخ.

يقول الفقير وأوجه من ذلك ان المفهوم من الآية المؤاخذة لكل الناس وهو لا ينافى ان يؤاخذ بعضهم فى الدنيا بعذاب الاستئصال كبعض الامم السالفة المكذبة.

MİRSAD

اِنَّ رَبَّكَ لَبِالْمِرْصَادِۜ ﴿١٤﴾

Şüphesiz ki rabbin, devamlı gözeten bir gözetleyici gibi gözetlemektedir! -14

Kelime mânâsı

اِنَّ رَبَّكَ **Şüphesiz ki rabbin**

لَبِالْمِرْصَادِ **devamlı gözeten bir gözetleyici gibi gözetliyor!**

Tefsiri

Bu âyet, önce geçen ayetlerdeki azâbların sebeplerini bildiriyor. Peygamberimiz aleyhisselam'ın kavminin kâfirlerine de, zikredilen kavimlerin, başlarına gelen azâbın benzerinin, gelebileceğini bildirmektedir. [1]

Mirsâd, gözetleyicilerin gözetleme yaptıkları yer mânâsınadır. Şimdi mânâ: "Senin Rabbin yoldan gelip geçenlerin gözetleneceği yerdedir" demek gibidir. Mirsâd kelimesinin, mübalağa kalıbı olması da caizdir.

Bu âyet, Allâhü Teâlâ'nın âsîleri gözetlemesi ve Allâh'ın gözetlemesinden asla kurtulamayacaklarının misalle anlatılmasıdır. Allâhü Teâlâ'nın, kullarının amellerini koruyup kayıt altına alması, zerre miktarı olsa bile, karşılığını vermesi, hiçbir kulunun, Allâh'tan başka gidecek yerinin olmaması hâli, yola oturup, gelip geçenleri gözetleyen ve cânileri hemen yakalamak üzere gözetlemede bekleyen kişinin hâline benzetilmiştir. Sonra, yol gözetleyen ve pusuda yatan kimsenin hâli ifâde edilirken kullanılan söz kalıpları, burada da kullanılmıştır.

Kâşifî dedi ki:

Hak Teâlâ herşeyi görür ve herşeyi duyar. Hiçbir şey onun için gizli değildir.

Şiir:

Hem gizli olanı, hem daha gizli olanı ve en gizli olanı da bilir.
Sırları ve sıfatların gizli hâlini bilen O'dur.

SIRAT ÜZERİNDE SORGULAMA

Denildi ki: Burada kastolunan, Rabbinin melekleri, Cehennem üzerindeki sırat köprüsünde, yedi yerde gözetleme yaparlar.

Birincisinde îmandan sorarlar. Ondan geçen kimse, münafıklık ve gösterişten salim olursa kurtulur. Yoksa, Cehenneme yuvarlanır.

İkincisinde namazdan sorulur. Eğer namazının rükû ve secdelerini tam yapmış, namazını vaktinde kılmışsa kurtulur. Yoksa Cehenneme yuvarlanır.

Üçüncüsünde zekâttan,

[1] Rubûbiyet sıfatının kullanılması ve bu sıfatın **sen** zamiri ile Nebi aleyhisselam'a izafe edilmesinin de bunu haber verdiği gibi… Bi-lmirsâd'ın başındaki **bâ** harfi zarfiyet içindir.

Dördüncüsünde Ramazan orucundan,
Beşincisinde hac ve umreden,
Altıncısında abdest ve gusülden,
Yedincisinde ana-babaya iyilik ve yakınlarını ziyaretten sorulur. Bunlardan sağ salim kurtulursa, ona **“Cennete git.”** denir. Yoksa Cehenneme düşer.

{ **اِنَّ رَبَّكَ لَبِالْمِرْصَادِ** } تعليل لما قبله وايذان بان كفار قومه عليه السلام سيصيبهم مثل ما اصاب المذكورين من العذاب كما ينبئ عنه التعرض لعنوان الربوبية مع الاضافة الى ضميره عليه السلام والمرصاد المكان الذى يترقب فيه الراصدون مفعال من رصده كالميقات من وقته والباء للظرفية اى انه لفى المكان الذى تترقب فيه السابلة ويجوز أن يكون صيغة مبالغة كالمطعان والباء تجريدية

وهذا تمثيل لارصاده تعالى بالعصاة وانهم لا يفوتونه شبه حاله تعالى فى كونه حفيظ لاعمال العباد مجازيا عليها على النقير والقطمير ولا محيد للعباد عن ان لا يكون مصيرهم الا الله بحال من قعد على طريق السابلة يترصدهم ليظفر بالجانى او لاخذ المكس او نحو ذلك ولا مخلص لهم من العبور الى ذلك الطريق ثم استعمل هنا ما كان مستعملا هناك

(قال الكاشفى) حق سبحانه همه رامى بيند ومى شنود وبرو بوشيده نيست

هم نهان داند وهم آنجه نهانترباشد

يعلم السر واخفى صفت حضرت اوست

ويقال يعنى ملائكة ربك على الصراط يترصدون على جسر جهنم فى سبعة مواضع فيسأل فى اولها عن الايمان فان سلم من النفاق والرياء والا تردى فى النار وفى الثانى عن الصلاة فان اتم ركوعها وسجودها

واقامها فى مواقيتها نجا والا تردى فى النار وفى الثالث عن الزكاة وفى الرابع عن صوم شهر رمضان وفى الخامس عن الحج والعمرة وفى السادس عن الوضوء والغسل من الجنابة وفى السابع عن بر الوالدين وصلة الرحم فان خرج منها قيل له انطلق الى الجنة والا وقع فى النار.

İMTİHAN

فَاَمَّا الْاِنْسَانُ اِذَا مَا ابْتَلٰيهُ رَبُّهُ فَاَكْرَمَهُ وَنَعَّمَهُ فَيَقُولُ رَبّٖٓي اَكْرَمَنِ ﴿١٥﴾

Amma insan, her ne zaman rabbi onu imtihan etse de, ona ikram etse, ona nimetler verse, o vakit, "Rabbim bana ikram etti" der.

Kelime mânâsı

فَاَمَّا الْاِنْسَانُ **Amma insan,**

اِذَا مَا ابْتَلٰيهُ رَبُّهُ **her ne zaman rabbi onu imtihan etse,**

فَاَكْرَمَهُ وَنَعَّمَهُ **de ona ikram etse, ona nimetler verse,**

فَيَقُولُ **o vakit, der.**

رَبّٖٓي اَكْرَمَنِ **"Rabbim bana ikram etti"**

Tefsiri

Bu âyet, bir önceki **"Rabbin devamlı gözetlemededir."** ayetine bağlıdır.

Burada sanki şöyle denmiştir: Allâhü Teâlâ kullarının hallerini gözetleme, hayır ve şer amellerinin karşılığını verme muradında iken, insanoğlu bunlara hiç ehemmiyet vermiyor. İnsanın gözünü diktiği yer ve düşündüğü şeyler, dünya hayatı ve onun lezzetleridir.

SEBEBİ NÜZÜL

قال السهيلى رحمه الله المراد بالانسان عتبة بن ربيعة وكان هو السبب فى نزولها فيما ذكروا وان كانت هذه الصفة تعم { **إِذَا مَا ابْتَلَاهُ رَبُّهُ** } اى عامله معاملة من يبتليه بالغنى واليسار

Süheylî rahimehüllah dedi ki: **insan** kelimesi ile Utbe bin Rebîa murad edilmiştir. Bu zikredilen meselelerde ayeti kerîmenin nüzül sebebi de odur. Ancak, bu sıfat herkes için geçerlidir.

"her ne zaman rabbi onu imtihan etse" yâni ona zenginlik ve kolaylıklar sebebi ile imtihandan muameleye tabi tutsa, O zaman onu, makam ve güç, derli kılacak, nimet ve mevki verecek, işlerini ferahlatacak ve her işini kolaylaştıracak zanneder

"İnsan ise şöyle der: Rabbim beni imtihanı esnasında nimet vererek bana ikram etti."

İmtihan kelimesinin önce getirilmesi, söylenilen sözün geçersizliği ortaya çıkması için, başından ikramın ve nimet vermenin imtihan yoluyla olduğunu bildirmek içindir.

"Fe ekramehü" deki **fâ** açıklama içindir. yâni, zenginlikle ve kolaylıkla imtihan, onların yâni Utbe gibilerin amellerindendir. Çünkü ikram ve nimetlenme imtihanın ta kendisidir. Zîrâ o Utbe ve benzerleri böbürlenerek **derler ki**: **"Rabbim bana ikram etti**," makam ve mal vermekle beni faziletli kıldı. Çünkü ben bunu hakettim. Halbuki o düşünmez ki, bunların, şükür yoksa nünkörlük üzere, imtihan için verilmiş olduğunu.[1]

{ **فَأَمَّا الْإِنْسَانُ** } متصل بما قبله من قوله ان ربك لبالمرصاد وكانه قيل انه تعالى بصدد مراقبة أحوال عباده ومجازاتهم بأعمالهم خيرا وشرا فاما الانسان فلا يهمه ذلك وانما مطمح نظره ومرصد فكره الدنيا ولذآئذها

[1] "Rabbî ekramen" **insan** kelimesinin yâni mubtedanın haberidir. Fa, tehir niyeti üzere zarf-ı mütevassıt ve şart mânâsından, emma'daki ma içindir. Sanki o zaman şöyle dendi: O zaman insan, der ki: "Rabbim imtihan yolu ile bana ikram etti; hikâye olunan o sözün karışıklığını açıklığa kavuşturmak için…"

قال السهيلى رحمه الله المراد بالانسان عتبة بن ربيعة وكان هو السبب فى نزولها فيما ذكروا وان كانت هذه الصفة تعم { **اِذَا مَا اِبْتَلَاهُ رَبُّهُ** } اى عامله معاملة من يبتليه بالغنى واليسار { **فَأَكْرَمَهُ** } بس كرامى كندش بجاه واقتدار { **وَنَعَّمَهُ** } ونعمت دهدش ومعيشت برو فراخ كرداند وبآسانى كارا وبسازد.

والفاء تفسيرية فان الاكرام والتنعيم عين الابتلاء { **فَيَقُولُ** } مفتخرا { **رَبِّى** } برورد كار من { **اَكْرَمَنْ** } فضلنى بما اعطانى من الجاه والمال حسبما كنت استحقه ولا يخطر بباله انه محض تفضل عليه ليبلوه ايشكرام يكفر

وهو خبر للمبتدأ الذى هو الانسان والفاء لما فى اما من معنى الشرط والظرف المتوسط على نية التأخير كأنه قيل فاما الانسان فيقول ربى اكرمنى وقت ابتلائه بالانعام وانما تقديمه للايذان من اول الامر بان الاكرام والتنعيم بطريق الابتلاء ليتضح اختلال قوله المحكى فاذا لمجرد الظرفية وان هذه الفاء لا تمنع ان يعمل ما بعدها فيما قبلها.

İMTİHAN

وَاَمَّآاِذَا مَا ابْتَلٰيهُ فَقَدَرَعَلَيْهِ رِزْقَهُ فَيَقُولُ رَبّٖٓي اَهَانَنِۚ ﴿١٦﴾

Amma her ne zaman da imtihan edip rızkını daraltırsa o vakit de, “Rabbim bana ihanet etti” der. [16]

Kelime mânâsı

وَاَمَّآاِذَا مَا ابْتَلٰيهُ **Amma her ne zaman da imtihan edip**

فَقَدَرَعَلَيْهِ رِزْقَهُ **rızkını daraltırsa, o vakit de,**

فَيَقُولُ رَبّ۪ٓي اَهَانَنِۚ **“Rabbim bana ihanet etti” der.**

Tefsiri

“Amma her ne zaman onu imtihan edip” yâni Rabbi onu denemek için büyük hikmetlere dayalı irâdesi icâbı **“rızkını daralttığında”** ve sâdece kendine yetecek kadar verip, bir günlük azık bahşettiğinde ise, daralarak **“Rabbim beni önemsemedi”** beni fakirlikle zelil kıldı **“der.”** Bütün bunların sabır mı edecek yoksa şikayet mi ederecek diye, imtihan için yapılmış olduğunu, bir ihanetten olmadığını hatırına getirmez.

{ **وَاَمَّٓا اِذَا مَا ابْتَلٰيهُ** } اى واما هو اذا ما ابتلاه ربه فيكون الواقع بعد اما فى الفقرتين اسما فتكون الجملتان متعادلتين { **فَقَدَرَعَلَيْهِ رِزْقَهُ** } بس تنك سازد برو روزئ اورا يعنى ضيقه حسبما تقتضيه مشيئته المبنية على الحكم البالغة وجعله على قدر كفايته وقوت يومه { **فَيَقُولُ** } متضجرا { **رَبّ۪ٓي اَهَانَنِۚ** } اذلنى بالفقر ولا يخطر بباله ان ذلك ليبلوه ايصبر ام يجزع مع انه ليس من الاهانة فى شئ

FAKİRİN İMTİHAN ŞEKLİ

Bunun için evvelki âyette, “ikramda bulunduğunda ve nimetlendiğinde” sözüne mukabil “değersiz kılıp da rızkını daralttığında” buyrulmadı. Aksine rızkın daraltılması, sabırlı fakir için iki dünyada ikrama kavuşmaya sebep olabilir. Ahirette ikrama götüreceği açıktır. Dünyada ikrama sebep olması ise, fakir, düşmanların hasedinden korunmuş olur. Dünya ehlinden ileri gelen büyükler onun hakkında iyi şeyler düşünürler. Sabırlı fakire dönerek ondan kendilerine dua etmesini isterler.

Rızkın genişliği bazen, nankörlük sebebiyle istidrac yâni yavaş yavaş felakete düşme olarak iki dünyada da hüsranda kalmasına da sebep olur.

Şiir:

Ey gönül! Eğer gerçekçi bir gözle bakarsan,
o zaman derviş olmayı, zengin olmaya tercih edersin.

Bazı ilim ehli şöyle dediler: Çoğu zaman rızık ve geçimin daraltılması, nimetin, nimeti verenden gafil olmamak sûretiyle, fakire bir ikram da olabilir. Gönül verecek, Allâh'tan başka bir kimsesi olmadığı için, bu durumu Hakka yönelmeye ve Hakk'ın yoluna girmeye vesile edinir.

ESHAB-I SUFFENİN İMTİHANI

Ebû Hüreyre radıyallahü anh’dan rivâyet olundu: Dedi ki:

-“Ben ashâb-ı suffeden yetmiş kişi gördüm. Onların içinde, elbisesi üzerine giyilen bir cübbesi olan bir kişi yoktu. Ya vücûdun alt kısmını örten örtüleri, ya da boyunlarına bağladıkları bir şeyleri vardı. Bunlardan bâzılarının örtüsü baldırlarının yarısına kadar, bâzılarınınki topuklarının yarısına kadar ulaşıyordu. Avret yerleri görülmesin için elbiselerini toplayıp dururlardı.”

Şimdi düşün: Bu hal, Allâhü Teâlâ'nın **havas** kulları açısından onları mühimsememek mânâsına mı geliyor? Bir mü'min, ya şükür makamında veya sabır makamında olur. Peygamberimiz aleyhisselam:

-“İman iki yarımdır. Biri sabır, diğeri ise şükürdür. “[1] buyurmuştur.

Şiir:

Eğer sofi fakirlikten üzülürse ve acı çekerse
Bilsin ki o fakirlik onun nimeti ve rızkı olacaktır.
Cennet düzenbazların yeri olmadığından dolayı
Orası, âciz ve çaresiz ve kalbi kırık olanlarındır.
Gururdan ve kibirden dolayı kim başkalarının kafalarını kırarsa
Ne Hakk’ın ne de halkın şefkati ve rahmeti onun tarafına gelmez.

Büyüklerden bâzılarının dediği gibi:

-**“Rabbim beni önemsemedi der**” âyeti hakkında şöyle demiştir: Bu miskin ve gözü perdeli kişi bilmez ki, Rabbı ona rahmet ve şefkat nazariyle bakıyor. Onu rahmâniyyet cezbesi ile tabîî âlemden, rûhânî âleme, nefs âleminden kalb âlemine, ayrılık âleminden birlikte olma âlemine, ırak kalma âleminden kavuşma âlemine çekmiştir.

---

[1] Beyhakî, Şuabul îmân. 12- 193.

ولذا لم يقل فأهانه فقدر عليه رزقه فى مقابلة اكرمه ونعمه بل التقتير قد يؤدى الى كرامة الدارين فى حق الفقير الصابر أما تأديته الى كرامة الآخرة فامر ظاهر واما تأديته الى كرامة الدنيا فلانه قد يسلم به من طمع الاعدآء فيحصن فيه اعتقاد الكبرآء من أهل الدنيا فيراجعونه ويلتمسون منه الدعاء والتوسعة قد تفضى الى خسران الدارين بالكفران فيكون استدراجا

اى دل اكر بديده تحقيقى بنكرى

درويشى اختياركنى بر توانكرى

قال بعضهم ربما كان التضييق اكراما له بان لا يشغله بالنعمة عن المنعم ويجعل ذلك وسيلة له فى التوجه الى الحق والسلوك فى طريقه لعدم التعلق وعن ابى هريرة رضى الله عنه قال لقد رأيت سبعين من أصحاب الصفة ما منهم رجل عليه ردآء اما ازار واما كساء قد ربطوه فى اعناقهم فمنها ما يبلغ نصف الساقين ومنها ما يبلغ نصف الكعبين فيجمعه بيده كراهة ان ترى عورته

فتأمل هل تكون هذه اهانة لخواص عباد الله فالمؤمن اما فى مقام الشكر او فى مقام الصبر قال عليه السلام والسلام " **اَلْاِيمَانُ نِصْفَانِ نِصْفٌ صَبْرٌ وَنِصْفٌ شُكْرٌ** "

صوفئ از فقر جون درغم شود عين فقرش دابه ومطعم شود

زانكه جنت از مكاره رسته است رحم قست عاجزا شكسته است

آنكه سرها بشكند اواز علو رحم حخق وخلق نايد سوى او

كما قال بعض الكبار فى قوله { **فَيَقُولُ رَبِّى اَهَانَنْ** } اى تركنى ذليلا مهينا لم يعرف المحجوب المسكين ان ربه ناظر اليه بنظر الرحمة والشفقة جذبه بالجذبة الرحمانية من العالم الطبيعى الى العالم الروحانى ومن عالم النفس الى عالم القلب ومن عالم الفرق الى عالم الجمع ومن عالم الفراق الى عالم الوصال.

YETİME İKRAM

كَلَّا بَلْ لَا تُكْرِمُونَ الْيَتٖيمَۙ ﴿١٧﴾ وَلَا تَحَٓاضُّونَ عَلٰى طَعَامِ الْمِسْكٖينِۙ ﴿١٨﴾ وَتَاْكُلُونَ التُّرَاثَ اَكْلًا لَمًّاۙ ﴿١٩﴾ وَتُحِبُّونَ الْمَالَ حُبًّا جَمًّاؕ ﴿٢٠﴾

Hayır hayır, doğrusu siz yetime ikram etmiyorsunuz. [17]
Ve birbirinizi, miskini yedirmeye teşvik eylemiyorsunuz. [18]
Halbuki mirası öyle yiyorsunuz ki, haramına helalına bakmadan toplamak için, [19]
Ve malı öyle seviyorsunuz ki yığmacasına/ yığmak için! [20]

كَلَّا بَلْ لَا تُكْرِمُونَ الْيَتٖيمَۙ ﴿١٧﴾

Hayır hayır, doğrusu siz yetime ikram etmiyorsunuz. [17]

Kelime mânâsı

كَلَّا بَلْ **Hayır aksine,**

لَا تُكْرِمُونَ الْيَتٖيمَۙ **yetime ikram etmiyorsunuz.**

Tefsiri

Kellâ yâni **hayır!** Bu kelime, önceki âyetlerde hikâye edilmiş insanların sözlerinden, iki halde de onu vazgeçirme ve yalanlama mânâsı taşır.

İbnü Abbâs radıyallahü anh dedi ki: Âyetin mânâsı şöyledir: Ben, katımda, kerim olduğu için insanı, zenginlikle imtihan etmedim. Yine katımda değersiz olduğu için, fakirlikle de imtihan etmedim. Aksine bu, sebeplere bağlı olmadan, sırf kaza ve kadere göredir.

YETİM VE YETİM HAKKI

“Doğrusu siz yetime ikram etmiyorsunuz” Burası, insanın kötü sözlerinin açıklanmasından sonra, kötü fiillerini açıklamaya başlanmasıdır. Burada **siz** diye muhâtap tarzına geçilmesi, insanın yukarıda ağzından çıkan sözüyle işlediği cinayeti görmesi lâzım geldiğine işâret etmek, şiddetle azarlamak, yaptığı işin ve söylediği sözün çok çirkin olduğunu anlatmak içindir.

Siz diye çokluk ifadesinin kullanılması, **insan** kelimesinin mânâsı sebebiyledir. Zîrâ, **siz** ile murad olunan insan cinsidir.

Yâni, akisine sizin halleriniz, şer olarak yukarıda sayılandan daha kötü, dünya malına sarılmanızı daha çok göstermektedir.

Şöyle ki, Allâh size çok mal vererek ikram ediyor, fakat siz, nafaka ve giyim gibi yetime iyilik yapma görevinizi yapmıyorsunuz.

Yetim, babasını kaybetmiş ve henüz büluğ çağına gelmemiş çocuk demektir. Hayvanların yetimi ise, annesini kaybedendir. Peygamberimiz aleyhisselam yetim hakkında buyurdu ki:

“Allah'a, evlerin en sevimlisi, içinde, kendisine ikramda bulunulan yetimin bulunduğu evdir.”

Şiir:

Rahmet ve şefkatle gözlerindeki yaşı sil,
Merhametle ve şefkatle yüzündeki tozu kaldır.

Eşbâh’da denildi ki: Bir yetimi, ücret vermeden çalıştırmak haramdır. Bu çalıştıran ister kardeşi, ister hocası olsun! Ancak, yetimin annesi, bir de hocası, arkadaşını gidip getirmesi için bir yere göndermişse bu müstesnadır. (yâni bunun için ücret verilmeyebilir) Kunye’de olduğu gibi...

{ **كَلَّا** } ردع للانسان عن مقالته المحكية وتكذيب له فيها فى كلا الحالتين قال ابن عباس رضى الله عنهما المعنى لم ابتله بالغنى لكرامته على ولم ابتله بالفقر لهوانه على بل ذلك لمحض القضاء والقدر بلا تعليل بالعلل

{ **بَلْ لَا تُكْرِمُونَ الْيَتِيمَ** } انتقال من بيان سوء أقواله الى بيان سوء افعاله والتفات الى الخطاب للايذان باقتضاء ملاحظة جنايته السابقة لمشافهته بالتوبيخ تشديدا للتقريع وتأكيدا للتشنيع والجمع باعتبار معنى الانسان اذ المراد الجنس اى بل لكم أحوال اشد شرا مما ذكر وادل على تهالككم على المال

حيث يكرمكم الله بكثرة المال فلا تؤدون ما يلزمكم فيه من اكرام اليتيم بالنفقة والكسوة ونحوهما وهو من بنى آدم هو الذى فقد اباه وكان غير بالغ ومن البهائم ما فقد أمه قال عليه الصلاة والسلام " **أَحَبُّ الْبُيُوتِ اِلَى اللّٰهِ بَيْتٌ فِيهِ يَتِيمٌ مُكْرَمٌ** "

برحمت بكن آبش از ديده باك بشفقت بيفيانش از جهره خاك

قال فى الاشباه استخدام اليتيم بلا اجرة حرام ولو لأخيه ومعلمه الا لأمه وفيما اذا ارسله المعلم لاحضار شريكه كما فى القنية.

وَلَا تَحَآضُّونَ عَلٰى طَعَامِ الْمِسْكِينِ ﴿١٨﴾

Ve birbirinizi fakiri yedirmeye teşvik etmiyorsunuz. [18]

Kelime mânâsı

وَلَا تَحَآضُّونَ **Ve birbirinizi teşvik etmiyorsunuz**[1]

عَلٰى طَعَامِ الْمِسْكٖينِۜ **fakiri yedirmeye**

Tefsiri

Mâna: İster âileden biri, ister başkaları olsun, Allâhü Teâlâ'nın nimetlendirmesine şükür olarak, birbirinizi, çeşitli **fakirleri yedirmeye teşvik etmiyorsunuz**. Başkasını yedirmeye teşvik etmeyen, elbette kendisi de yedirmez. Çünkü yedirmemekte kendini daha evla sayar. Şimdi mânâ şöyle tevil edilir: "Sizler fakiri yedirmiyorsunuz. Yedirilmesini, doyurulmasını teşvik de etmiyorsunuz."

SEBEB-İ NÜZÜL

Mukaatil dedi ki: Kudâme bin Maz'ûn, Ümeyye bin Halef'in korumasında bir yetimdi. Ümeyye ona hakkını vermiyordu. İşte bunun üzerine şimdi okuyacak olduğumuz âyet-i kerîme indi.

{ **وَلَا تَحَآضُّونَ** } بحذف احدى التاءين من تتخاضون والحض الحث والتحريض لا يحض بعضكم بعضا ولا يحث من أهل وغيره شكرا لانعام الله تعالى { **عَلٰى طَعَامِ الْمِسْكٖينِۜ** } اى على اطعام جنس المسكين ومن لا يحض غيره على اطعامه فانه لا يطعمه بنفسه اولى فيؤول المعنى الى ان يقال ولا تطعمون مسكينا ولا تأمرون باطعامه وفيه ذم بليغ للبخيل قال مقاتل كان قدامة بن مظعون يتيما فى حجر أمية بن خلف فكان يدفعه عن حقه فنزلت

وَتَأْكُلُونَ التُّرَاثَ اَكْلًا لَمًّاۙ ﴿١٩﴾

Halbuki mirası öyle yiyorsunuz ki, haramına helalına bakmadan toplamak için, 19

Kelime mânâsı

---

[1] Tehaddûne aslında **tetehaddûne** idi. Burada, Te'nin birinin hazfi ile geldi. Teşvik mânâsınadır.

وَتَأْكُلُونَ التُّرَاثَ **Halbuki mirası öyle yiyorsunuz ki**

اَكْلًا لَمًّاۙ **haramına helalına bakmadan toplamak için,**

Tefsiri

Türas mîras demektir.[1] Ölen kimseden kalan mala **mîras** denir. Câhiliyye Arapları kadınlara ve çocuklara mîras vermiyorlardı, onların paylarını yiyiyorlardı.

Burada helal ve harama işâret ediliyor. Çünkü onlar, kadınları ve küçük çocukları mirasa dahil etmiyorlar ve onların nasiblerine düşenleri yiyorlardı. Yine burada, şuna da işâret vardır: Onların aralarında İbrahim ve İsmail aleyhimesselamdan varis oldukları miraslar da vardı. Fakat onlar bunu değiştirdiler. bâzı ahkamı değiştirdikleri gibi…Veya, onlar, miras bırakan kimsenin, haram ve helal, şüpheli topladığı mirası bildikleri halde yiyorlardı.[2]

{ **وَتَأْكُلُونَ التُّرَاثَ** } اى الميراث واصله وراث قلبت واوه تاء والميراث هو المال المنتقل من الميت { **اَكْلًا لَمًّاۙ** } اللم الجمع يقال كتيبة ملمومة مجتمعة بعضها الى بعض والمعنى اكلا ذا لم على حذف المضاف

وفيه اشارة الى الحلال والحرام فانهم كانوا لا يورثون النساء والصبيان ويأكلون انصباءهم وفيه اشارة الى انه كان بينهم ميراث يتوارثونه من ابراهيم واسمعيل عليهما السلام لكنهم قد بدلوه كما بدلوا غيره من

[1] Türas aslında vüras idi. Vav, te ile değiştirildi, **Türas** oldu. El-lemm, toplamak demektir. “Küteybetün, melmûmetün müctemiatün ba’zuhâ ilâ ba’zın-üstüste toplandı denir.” “eklen zâ lemmin” mânâsınadır. **Za** muzaf hazfedilmiştir.

[2] LEMM, iyisine kötüsüne bakmayıp toplamak, derleyip toplamak, bir de bir yere inip konmak mânâlarına gelir. Burada "yeme"nin sıfatı olması nedeniyle haramına helalına bakmayıp yiyişte toplamak, toptan yemek, yahut hazıra konarak nereden geldiğini düşünmeksizin acımadan yemek mânâlarını ifade eder ki, ikisi de hak ve hukuku gözetmeyerek şiddetli hırs ve iştah ile oburcasına yemek demek olur. Tefsircilerin açıklamasına göre maksat, yetimlerin ve diğer varislerin haklarını gözetmeyerek hırs ile mirasın hepsine konmak istemek, yahut alnı terlemeden eline geçen mirası, bir hayra yaramasını sağlamayıp birçok mirasyedilerin yaptığı gibi israf ve eğlenceyle zevk ve sefa yolunda yiyip bitirmek huylarının yerilmesidir. Hem mirası öyle bir yiyiş yiyorsunuz. Elmalılı Tefsiri.

بعض الاحكام أو يأكلون ما جمع المورث من حلال وحرام مشتبه عالمين بذلك.

وَتُحِبُّونَ الْمَالَ حُبًّا جَمًّاۜ ﴿٢٠﴾

Ve malı öyle bir seviyorsunuz ki yığmak için! [20]

Kelime mânâsı

وَتُحِبُّونَ الْمَالَ حُبًّا **Ve malı öyle seviyorsunuz ki,**

جَمًّاۜ **çok yığmak için…**

Tefsiri

Hırsla, aç gözlülükle, hak sahibine haklarını vermeyerek ve faydalandırtmayarak, çok yığmak için, **malı çok fazla seviyorsunuz**.[1] Burada murad olunan, onların dünyaya hırs gösterdiklerini ve âhireti bir tarafa bıraktıklarını açıklayarak onları kınamaktır. Ayrıca mal sevgisinin tabîî olup, insanın (irade açısından) güçlü olması dışında, tam olarak kurtulamayacağına da işâret vardır. Sanki burada, insandaki mal sevgisi şiddetli olmadığında kınanmayacağına işâret var gibidir.

Büyüklerden birisi (mâna olarak) şöyle dedi: "Siz nefs (-i emmâreye) ait kötü ameller ile, heva ve hevesten toplanan çirkin halleri ve malları çok seviyorsunuz."

{ **وَتُحِبُّونَ الْمَالَ حُبًّا** } كثيرا مع حرص وشره ومنع حقوق وعدم انتفاع فان الجم الكثير يقال جم الماء فى الحوض اذا اجتمع فيه وكثر والمقصود ذمهم ببيان ان حرصهم على الدنيا فقط وانهم عادلون عن امر الآخرة وفيه اشارة الى ان حب المال طبيعى فلا يتخلص منه المرء بالكلية الا ان يكون من الاقوياء فكأنه اشار الى ان حبه اذا لم يشتد لا يكون مذموما وقال بعض الكبار وتحبون مال الاعمال السيئة النفسانية والاحوال القبيحة الهوآئية حبا كثيرا.

---

[1] Cemm çok yığmak demektir. "havuzda su toplandığı ve çoğaldığı zaman, cemmel mâü fil havzı" denir.

ÖYLE YAPMAYIN

كَلَّآ اِذَا دُكَّتِ الْاَرْضُ دَكًّا دَكًّاۙ ﴿٢١﴾ وَجَآءَ رَبُّكَ وَالْمَلَكُ صَفًّا صَفًّاۚ ﴿٢٢﴾ وَجِايٓءَ يَوْمَئِذٍ بِجَهَنَّمَ يَوْمَئِذٍ يَتَذَكَّرُ الْاِنْسَانُ وَاَنّٰى لَهُ الذِّكْرٰىۜ ﴿٢٣﴾ يَقُولُ يَا لَيْتَنٖى قَدَّمْتُ لِحَيَاتٖيۚ ﴿٢٤﴾ فَيَوْمَئِذٍ لَا يُعَذِّبُ عَذَابَهُٓ اَحَدٌۙ ﴿٢٥﴾ وَلَا يُوثِقُ وَثَاقَهُٓ اَحَدٌۜ ﴿٢٦﴾

Hayır, öyle yapmayın! Yeryüzü çarpıla çarpıla düzlendiği, [21]
Ve rabbinin emri gelip, melek "saf saf" dizildiği vakit, [22]
Ki cehennem de o gün getirilmiştir, o insan o gün anlar! Fakat o anlamadan ona ne fayda... [23]
"Ah!" der; n'olurdu ben önce, âhıret hayatım için/sağlığımda hayırlar göndermiş olsaydım!" [24]
Artık o gün, Allâh'ın ettiği azâbı kimse edemez, [25]
Ve O'nun vurduğu bağı kimse vuramaz! [26]

كَلَّآ اِذَا دُكَّتِ الْاَرْضُ دَكًّا دَكًّاۙ ﴿٢١﴾

Hayır, öyle yapmayın! Yeryüzü çarpıla çarpıla düzlendiği, [21]

Kelime mânâsı

كَلَّآ **Hayır, öyle yapmayın!**

اِذَا دُكَّتِ الْاَرْضُ **Yeryüzü düzlendiği zaman,**

دَكًّا دَكًّاۙ **çarpıla çarpıla**

Tefsiri

Kellâ, Hayır, öyle yapmayın sözünde, zikredilen fiillerden, terk ettiklerinden ve inkârlarından, menetme mânâsı vardır. Yâni, bu kişilerin dünyaya hırs etmekte, bütün arzularını dünyayı elde etmede, haram, helal mal toplamada ve topladıklarından fakirlere yardım etmemede, he-

sabın ve cezanın olmayacağı düşüncesinde olması layık değildir. Çünkü bunun sonunda, sonsuz âhiret hayatına, geçici dünya hayatını tercih edildiği için pişmanlık ve hasret vardır.

“Yeryüzü parça parça döküldüğü zaman” Burası, tehdid yolu üzere menetmenin sebebini açıklamak için yeni bir cümledir.
“Dekk” vurmak, ezmek ve bir şeyi yerle bir olsun diye sert bir şekilde yere çarpmaktır.[1]

Halîl dedi ki: “**Dekk**” duvarı ve dağı kırmaktır.

Müberred dedi ki: “Dekk” yukarıdakini yere yayarak alçaltmaktır. İkinci **dekken**’deki değil, aksine, başka bir parça olarak dökülmedir.

Şimdi mânâ şöyledir: Yer, düzlenene kadar, peşpeşe sarsılmalarla parça parça döküldüğü, kırılana kadar bâzısı bâzısına vurulduğu, yerin üzerindeki dağlar, binalar ve köşkler peşpeşe gelen zelzele ve sarsıntılarla düz hale geldiği, sonra peşpeşe hareketlerle sarsılıp toz hâline geldiği zaman... İşte bunlar, sûra ikinci üflemede dünyanın başına geleceklerden ibârettir. Yer kırılırsa peş peşe kırılacak ve parça parça olacaktır.

{ **كَلَّآ** } ردع لهم عما ذكر من الافعال والتروك وانكار أى لا ينبغى ان يكون الامر كذلك فى الحرص على الدنيا وقصر الهمة على تحصيلها وجمعها من حيث تهيأ من حل او حرام وترك المواساة منها وتوهم ان لا حساب ولا جزآء فان عاقبة ذلك الحسرة والندامة على ايثار الحياة الدنيوية الفانية على الحياة الاخروية الباقية
{ **اِذَا دُكَّتِ الْاَرْضُ دَكًّا دَكًّا** } استئناف بطريق الوعيد تعليل للردع والدك الدق يقال دككت الشئ ادكه دكا اذا ضربته وكسرته حتى سويته بالارض وبالفارسية كوفتن جيزى تابزمين برابر كردد.

---

[1] Denir ki: Ben o şeyi vurdum, parçalara ayırdım. Onu vurduğum ve parçalara ayırdığım zaman öyle ki yerle bir oldu. يقال دككت الشئ ادكه دكا اذا ضربته وكسرته حتى سويته بالارض

وقال الخليل الدك كسر الحائط والجبل ودكته الحمى دكا اى كسرته كسرا وقال المبرد الدك حط المرتفع بالبسط ودكا الثانى ليس تأكيد للاول بل هو دك آخر سوى الاول

والمعنى اذا دكت الارض دكا متتابعا وضرب بعضها ببعض حتى انكسر وذهب كل ما على وجهها من جبال وابنية وقصور حين زلزلت زلزلة بعد زلزلة وحركت تحريكا بعد تحريك وصارت هباء منبثا وهو عبارة عما عرض لها عند النفخة الثانية وبالفارسية جون شكسته شود زيمن شكستنى بعد از شكستنى يعنى بازه باره كردد.

وَجَآءَ رَبُّكَ وَالْمَلَكُ صَفًّا صَفًّاۚ ﴿٢٢﴾

Ve rabbinin emri gelip, melekler **saf saf dizildiği vakit,** [22]

Kelime mânâsı

وَجَآءَ رَبُّكَ **Ve rabbi**nin emri **gelip**

وَالْمَلَكُ **melek**ler

صَفًّا صَفًّاۚ **saf saf** dizildiği vakit**,**

Tefsiri

Rabbin'in emri **geldiği ve melek**ler **saf saf** dizildiği zaman her şey ortaya çıkacaktır.

"**Rabbin**in emri **geldiği**" yâni, Rabbinin kudretine ve kahrına işâret eden belirtiler görüldüğü zaman...

Bu hal, dünya sultanlarından birisi bir yere geldiğinde, heybet ve siyâsetinin görülmesine benzetilmiştir. Çünkü sultan geldiği zaman vezirler, önde olanlar ve askerlerinin geldiğinde, görülmeyen bir çok şey görülür olur.

İmam Ahmed dedi ki: Muzâfın hazfi ile, korkutmak için "Rabbinin emri ve hükmü geldiğinde" demektir.

Te'vîlât-ı Necmiyye'de mâna şöyledir: “Rabbin, celâlî, kahrî görüntülerde tecellî ettiğinde...” demektir.

“Melekler **de saf saf** dizildiği zaman**”** yâni, melekler mahşer meydanında saf hâlinde veya saf tutarak geldiklerinde... Şöyle ki, o gün bütün göklerin melekleri inecek, dünyada namaz ehli insan ve cinlerin saf tutmaları gibi, mertebelerine göre, insanların ve cinlerin etrafını kuşatarak arka arkaya saf tutacaklar. Allâhü Teâlâ’nın buyurduğu gibi:

-“Melekler onun etrafındadır,”[1] Melekler yedi kat semanın sayısı kadar yedi saf olurlar.

{ **وَجَآءَ رَبُّكَ** } اى ظهرت آيات قدرته وآثار قهره مثل ذلك بما يظهر عند حضور السلطان بنفسه من احكام هيبته وسياسته فانه عند حضوره يظهر ما لا يظهر بحضور وزرآئه وسائر خواصه وعساكره وقال الامام احمد جاء امره وقضاؤه على حذف المضاف للتهويل وفى التأويلات النجمية تجلى فى المظهر الجلالى القهرى { **وَالْمَلَكُ** } وبيايد فرشتكان بعرصة محشر.

{ **صَفًّا صَفًّاۚ** } اى حال كونهم مصطفين او ذوى صفوف فانه ينزل يومئذ ملائكة كل سماء فيصطفون صفا بعد صف بحسب منازلهم ومراتبهم اصطفاف أهل الصلاة فى الدنيا من الانس والجن كما قال تعالى والملك على ارجائها فهم سبعة صفوف عدد السموات السبع.

İNSAN ANLAYACAK AMMA…

وَجِيٓءَ يَوْمَئِذٍ بِجَهَنَّمَ يَوْمَئِذٍ يَتَذَكَّرُ الْاِنْسَانُ وَاَنّٰى لَهُ الذِّكْرٰىؕ ﴿٢٣﴾

Ki cehennem de o gün getirilmiştir, o insan o gün anlar! Fakat o anlamadan ona ne fayda... [23]

---

[1] Hâkka sûresi. (69) 17

Kelime mânâsı

وَجِيٓءَ يَوْمَئِذٍ بِجَهَنَّمَ **Ki getirilir, cehennem de o gün**

يَوْمَئِذٍ يَتَذَكَّرُ الْاِنْسَانُ **o gün hatırlar insan!**

وَاَنّٰى لَهُ الذِّكْرٰىؕ **Fakat o hatırlamadan ona ne fayda!...**

Tefsiri

O gün Cehennem getirilir, o gün insan, yaptıklarını iyi veya kötü birer birer **hatırlar.** Fakat **bu hatırlamasından ona bir fayda olmaz** artık!

"O gün Cehennem getirilir" demek, **"Cehennem açık bir şekilde gösterildiği zaman"**[1] demek gibidir. yâni, yerinde sabit olduğu halde Cehennemin getirilmesi demek, yaratıkların onu görebilmeleri için görülür hale getirilir olmasından ibarettir. Aslında Cehennem yerinden ayrılmaz.[2]

İbnü Mes'ûd radıyallahü anh ve **Mukâtil** dediler ki: Cehennem yetmiş bin yular ile çekilerek getirilir. Her yuları yetmiş bin melek çeker. Sonunda Cehennem kaynar. Uğuldayarak arşın sol tarafına konur. Yâni kâfirlere olan öfkesinden kaynar. Bırakılsa mahşerdekilerin hepsini yakacak gibi kükrer. Bütün peygamberler ve evliya korku ve heybetten diz üstü yere çöker.

-**"Kendim, kendim"** der. Sonra karşısına Peygamberimiz aleyhisselam dikilir:

-**"Ümmetim, ümmetim",** der. Cehennem der ki:

-"Ey Muhammed, benim seninle işim yok. Allâh senin etini bana haram kıldı." der.[3]

Bu rivayete göre Cehennem hakîkaten getirilecektir. Çünkü **çekerler** sözü Cehennemin yerinden ayrılacağını gösteriyor. Geçmiş âlimler, mecaz üzerine tevil etmişlerdir. Bu Cehennemin gösterilmesi için gerekli sebeplere girişirler, demektir.

CEHENNEMİN MAHŞERE GETİRİLMESİ

Bu Fakir (İsmail Hakkı Bursevî kuddise sirruhu) **der ki:** Mecaz mânâsına hamletmeye ihtiyaç yoktur. Çünkü Kâbe gibi bâzı mekânlar,

---

[1] Naziât suresi, (79) 36

[2] Cîe için fail makamına kaim olan cehennem üzerine **bâ** müteaddi içindir.

[3] Kurtubi tefsiri 20- 56

Allâh'ın bâzı has kullarını, göz açıp kapamaktan daha hızlı bir şey olan var olma ve yok olma hâlinde ziyaret eder. Cehennemin getirilmesi de, bu kabil olması, uzak ihtimal değildir. Şöyle ki; o gün yer, en gerıiş mekan olacaktır. Daha önce geçtiği gibi, Cehennem de bütün mahşer halkını üstünde barındıracak kadar geniş olacaktır.

Yine, Cehennemin getirilmesinden murad, onu temsil eden sûretinin getirilmesi de olabilir. Bu hususta bir ihtilaf yoktur. Böyle olunca, Cehennemin getirilmesi, Miraç hâdisesinde, Kureyş'in Peygamberimiz aleyhisselam'a sormaları üzerine, Efendimizin gözü önüne Mescid-i Aksanın görüntüsünün getirilmesi gibidir.[1]

{ **وَجِيٓءَ يَوْمَئِذٍ بِجَهَنَّمَ** } كقوله تعالى وبرزت الجحيم يعنى ان المجيئ بها عبارة عن اظهارها حتى يراها الخلق مع ثباتها فى مكانها فان من المعلوم انها لا تنفك عن مكانها والباء للتعدية على ان جهنم قائم مقام الفاعل لجيئ.

وقال ابن مسعود رضى الله عنه ومقاتل تقاد جهنم بسبعين ألف زمام معه سبعون ألف ملك يجرونها حتى تنصب عن يسار العرش لها تغيظ وزفير يعنى دوزخ ازخشم كافران مى جوشدومى خروشد.

فتشرد شردة لو تركت لاحرقت أهل الجمع ويجثو كل نبى وولى من الهول والهيبة على ركبته ويقول نَفْسِى نَفْسِى حَتَّى يَعْتَرِضَ لَهَا رَسُولُ الله صَلّى الله تعَالى عَليه وسلّم وَيَقُولُ اُمَّتِى اُمَّتِى فَتَقُولُ النَّارُ مَالِى وَمَالَكَ يَا مُحَمَّد لَقَدْ حَرَّمَ الله لَحْمَكَ عَلَىَّ فالمجيئ بها على حقيقته فان الجر يدل على انفكاكها عن مكانها وتأوله الاولون بحمله على التجوز بان معنى يجرون يباشرون اسباب ظهورها

[1] "Yevme izin" "iza dükketi" den bedeldir. Âmil orada Allâhü Teâlânın "yetezekkerul insanü" kavlidir.

يقول الفقير لا حاجة الى الحمل على التجوز فان بعض الامكنة كالكعبة تزور بعض الخواص بالايجاد والاعدام اللذين هما اسراع شئ من طرفة العين فلا بعد فى ان يكون مجيئ جهنم من هذا القبيل على ان الارض يومئذ اوسع شئ كما بين فيما سبق فهى تسع جهنم وأهل المحشر جميعا وايضا المراد بمجيئ جهنم مجيئ صورتها المثالية ولا مناقشة فيكون فيه كمجيئ المسجد الاقصى الى مرأى النبى عليه الصلاة والسلام حين سأله قريش عن بعض اوصافه فى قصة المعراج

"İnsan yaptıklarını birer birer hatırlar" yâni, yaptığı kusurların işâret ve hükümlerini gördüğünde, bütün tafsilatıyla hatırlar. Veya amellerini cisme bürünmüş olarak görünce kendini tek tek hatırlar. Çünkü âhiret hayatında iyi ve kötü bütün ameller hâline uygun, güzel veya çirkin uygun sûretlerde görüneceklerdir.

Veya "yetezekkeru" **nasihat alır** demektir. yâni, insan dünyada kendisine gelen öğüdü alıp, ancak kabul etmediği irşadı ve nasihati kabul eder ve:

-Ateşin başına durdurulup da,

- "Ah, n'olurdu bir geri çevrilsek de, rabbimizin âyetlerini inkâr etmesek, mü'minlerden olsaydık..." [1] derler. Bu nasihat, insanın yaptığı günahlarına pişman olmasını icab ettirir. Pişmanlık da tevbe demektir fakat, vakti geçtiği için orada tevbe sayılmaz.

Kaaşânî dedi ki: İnsan o gün, dünyada inandığının aksini görüp ibret alır. Yaratılışının gerektirdiği şekilde kendinde bir heybet oluşur. Çünkü Bârî Teâlânın kahır sıfatı ile, meleklerinki de azâb verme sıfatı ile zuhuru, ancak, görülenlerin aksine inananlarda olur. Bu azâb verme de münker ve nekir gibi işin başında olanlardadır.

"Fakat bu hatırlamanın ona ne faydası var!?...

Bu ara cümle yukardaki nasihat almanın, vaktinde yapılmadığı için, faydadan uzak olmuştur. Hakiki bir **nasihat alma** olmadığını vurgula-

[1] En'âm suresi, 6-27

mak için getirilmiştir. Yâni o nereden hatırlasın ki artık, hatırlamanın vakti geçmiştir, demektir.

Bu ifâdede hazfedilmiş bir kısım olduğu da söylenmiştir. Yâni, bu hatırlamanın faydası ona nereden gelecek ki, demektir. Âyette önce **öğüt alır** denip, sonra bunun olmadığının ifade edilmesi arasında görülen zıtlık da ortadan kalkmış olur.[1] Mânâ: Vakti geçmiş nasihat ve hatırlama ona ne yapar ki?[2]

Mâna: Hatırlamanın faydası nerede kaldı? Demektir. Bu mânâ ile, evvela hatırlamanın faydalı olması ve olmaması arasındaki zıtlık kalkar. Sonra Allâhü Teâlâ, şu hatırlama ve tevbenin nefyedilmiş olması ona **"o hatırlamadan ona ne fayda!..."** kavli ile menfaat verir. Biz bildik ki, mutezilenin iddia ettiği gibi, Allâhü Teâlâya tevbeyi kabul etmek vâcip değildir.

Irşad'da denildi ki: Mu'tezilenin iddiâ ettiği gibi, aklen, teklif diyarı dünya hayatında, tevbeyi kabul etmenin Allâh'a vâcip olmadığına bu âyeti delil getirmenin dayanağı yoktur. Çünkü bu kimsenin günahlarını hatırlaması tevbe değildir. Çünkü o kimse tevbenin dünyada olduğunu bilir. Nitekim şu gelen âyet de bunu ifâde etmektedir:

{ **يَوْمَئِذٍ** } بدل من اذا دكت والعامل فيها قوله تعالى { **يَتَذَكَّرُ الْاِنْسَانُ** } اى يتذكر ما فرط فيه بتفاصيله بمشاهدة آثاره واحكامه او بمعاينة عينه على ان الاعمال تتجسم فى النشأة الآخرة فيبرز كل من الحسنات والسيئات بما يناسبها من الصور الحسنة والقبيحة او يتعظ اى يقبل التذكير والارشاد الذى بلغ اليه فى الدنيا ولم يتعظ ولم يقبله فى الدنيا فيتعظ به فى الآخرة {**وَلَوْ تَرَىٓ اِذْ وُقِفُوا عَلَى النَّارِ فَقَالُوا يَا لَيْتَنَا نُرَدُّ وَلَا نُكَذِّبَ بِاٰيَاتِ رَبِّنَا وَنَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ**} وهذا الاتعاظ يستلزم الندم على تقصيراته والندم توبة لكن لا توبة هناك لفوت الوقت

[1] " ve ennâ, zikrâ için mukaddem haberdir. Habere taalluk eden şey onun için de taalluk eder.

[2] Denildi ki: Burada mahzüf vardır. Lam nefi' içindir.

قال القاشانى يوم يتذكر الانسان خلاف ما اعتقده فى الدنيا وصار هيئة فى نفسه من مقتضيات فطرته فان ظهور البارئ بصفة القهر والملائكة بصفة التعذيب لا يكون الا لمن اعتقد خلاف ما ظهر عليه بما هو فى نفس الامر كالمنكر والنكير { **وَاَنّٰى لَهُ الذِّكْرٰىؕ** } اعتراض جيئ به لتحقيق انه ليس يتذكر حقيقة لعرآئه عن الجدوى بعدم وقوعه فى اوانه

وأنّى خبر مقدم للذكرى وله متعلق بما تعلق به الخبر أى ومن اين يكون له الذكرى وقد فات أوانها

وقيل هناك محذوف واللام للنفع اى انى له منفعة الذكرى وبه يرتفع التناقض الواقع بين اثبات التذكر اولا ونفيه ثم انه تعالى لما نفى كون هذه الذكرى والتوبة نافعة له بقوله وأنى له الذكرى علمنا انه لا يجب قبول التوبة كما ذهب اليه المغزلة

وفى الارشاد والاستدلال به على عدم وجوب قبول التوبة فى دار التكليف يعنى عقلا كما تزعم المعتزلة مما لا وجه له على ان تذكره ليس من التوبة فى شئ فانه علم بانها انما تكون فى الدنيا كما يعرب عنه قوله تعالى

يَقُولُ يَالَيْتَنِى قَدَّمْتُ لِحَيَاتِيۚ ﴿٢٤﴾

"Ah!" der; n'olurdu ben önce, âhıret hayatım için sağlığımda hayırlar **takdim etmiş olsaydım!"** [24]

Kelime mânâsı

يَقُولُ يَالَيْتَنِى **“Ah! der; n'olurdu ben,**

قَدَّمْتُ لِحَيَاتِي ج âhıret **hayatım için hayırlar gönderse idim!”**

Tefsiri

O zaman insan, Ey hazır bulunanlar! **“Keşke bu hayatım için birşeyler gönderseydim**, der.”[1] Sanki dendi ki:

- “İnsan yaptıklarını hatırlayınca ne der?” diye sorulmuş, İnsan da;

- “Âhiret hayatım için keşke bir şeyler gönderseydim.” Demiştir. Yâni faydalanacak, kesintisiz ve devamlı bir hayat olan uhrevi hayatı kazanmak için bugün faydalanabileceğim güzel ameller yapıp gönderseydim, der.

Ayrıca mânânın, “Keşke beni azaptan kurtaracak önceden amel yapıp gönderseydim. Şimdi dirilerden olurdum” şeklinde olması da caizdir. Allâhü Teâlâ da Cehennem ehli için:

-**“Sonra o, ateşte ölmez de yaşamaz da**”[2] buyurmuştur..

Sen bil ki: Hak ehlinin iradesinin tamâmı elinden alınmış olmaz. O zaman bu temennide, Mu’tezilenin iddiâ ettiği gibi, kulun fiillerinde bağımsız olduğuna delâlet eden bir şey yoktur. Buna işâret olan ancak, kulun sâlih amelleri yapıp önden gönderme imkânının olduğuna inanmasından ibarettir. Bunun da, ancak Allâh'ın kudreti ile olmasına veya bu ameli yapma gücünü ona harcadığında, Allâh'ın yaratması meselesinde, âyet, bu hususlara işâret etmiş olur. “Tam olarak iradesi elinden alınmış bir kişi, işini yapmasını sağlayacak ve kendini muvaffak kılacak birinin olmasını ister” sözü, gücünü, fiilin ikisinden birine harcayan kimsenin, öte yandan irâdesinin elinden alınmış olduğuna inandığını düşünebilir. İş ise, öyle değildir. Aksine, kesin olarak herkes şuna inanır ki, kul gücünü, isteyerek yaptığı fiillerden hangisine yönlendirirse o olur. İşte teklif âlemi ve delillerin isbatı bu noktaya devrolur.

{ **يَقُولُ يَا** } أيها الحاضرون { **لَيْتَنِى** } كاشكى من { **قَدَّمْتُ لِحَيَاتِي ج** } وهو بدل اشتمال من يتذكر أو استئناف وقع جوابا عن سؤال نشأ عنه كأنه قيل ماذا يقول عند تذكره فقيل يقول يا ليتنى

---

[1] “Kaddemtü li hayâtî” yetezekkeru’dan bedelül iştimaldir. Veya yeni bir cümledir, Ondan çıkan bir sualden cevap olarak gelmedir.

[2] A'lâ suresi. (87) 13,

عملت لاجل حياتى هذه يعنى لتحصيل الحياة الاخروية التى هى حياة نافعة دآئمة غير منقطعة اعمالا صالحة انتفع بها اليوم او وقت حياتى على ان اللام بمعنى فى للتوقيت ويجوز أن يكون المعنى قدمت عملا ينجينى من العذاب فأكون من الاحياء قال تعالى **{ لَا يَمُوتُ فِيهَا وَلَا يَحْيَى }**

واعلم ان أهل الحق لا يسلبون الاختيار بالكلية وليس فى هذا التمنى شائبة دلالة على استقلال العبد بفعله كما يزعمه المعتزلة وانما الذى يدل عليه ذلك اعتقاد كونه متمكنا من تقديم الاعمال الصالحة واما ان ذلك بمحض قدرته او بخلق الله عند صرف قدرته الكاسبة اليه فلا واما ما قيل من ان المحجور قد يتمنى ان كان ممكناه منه وموفقا له فربما يوهم ان من صرف قدرته الى احد طرفى الفعل يعتقد انه محجور من الطرف الآخر وليس كذلك بل كل احد جازم بأنه لو صرف قدرته الى اى طرف كان من افعاله الاختيارية لحصل وعلى هذا يدور فلك التكليف والزام الحجة.

فَيَوْمَئِذٍ لَا يُعَذِّبُ عَذَابَهُٓ اَحَدٌۙ ﴿٢٥﴾ وَلَا يُوثِقُ وَثَاقَهُٓ اَحَدٌۜ ﴿٢٦﴾

Artık o gün, O'nun yâni, Allâhın ettiği azâbı kimse edemez, [25] **Ve O'nun vurduğu bağı kimse vuramaz!** [26]

Kelime mânâsı

فَيَوْمَئِذٍ **Artık o gün,**

لَا يُعَذِّبُ **azâb edemez**

عَذَابَهُٓ اَحَدٌۙ **Allâh'ın azâbını kimse**

وَلَا يُوثِقُ **Ve vuramaz.**

وَثَاقَهُٓ **O'nun vuracağı bağı**

اَحَدٌۜ **kimse**

Tefsiri

“Artık” bu zikredilen söz ve hallerin olacağı **“o gün, O'nun edeceği azâbı, kimse edemez, O'nun vuracağı bağı kimse vuramaz.**”

“O” zamiri ile murad olunan Allâhü Teâlâ'dır.

Azâb, azâb etmek demektir. **Selam** kelimesinin **teslim** mânâsına geldiği gibi. **Vesâk** da **îsâk mânâ**sına geldiği gibi**.** Vesak, bir şeyi zincir ve ip gibi bir şey ile bağlamak, mânâsınadır. yâni, azâb etmek, bağlamak, esir etmek ve zincire vurmaktır.

Şimdi mânâ: Bu azâb ve bağlamayı, Allâh’dan başka kimse üzerine alamaz, demektir. Çünkü bütün işlerin tamâmı Allâh'a âittir. Bu açıklamadan kıyamet günü Allâh'tan başka bir azâb edici bulunduğu mânâsı anlaşılmaz. Fakat kimse O'nun azâbı gibi azâb edemez.

Aynü'l-maânî'de şöyle geldi: Allâhü Teâlânın âhiretteki azâbı gibi Hiç kimse dünyada azap edemez.

“O” zamirinin insana gitmiş olması da caizdir. Yâni zebanilerden hiçbiri o insana yaptıkları azâbın benzerini yapmazlar, demektir.

Kisâî ve Ya'kûb bu iki yeri meçhul olarak okumuşlardır. Keşşaf da bu kıraatin Peygamberimiz aleyhisselam’ın kıraati olduğunu söylemiştir. Ebû Amr'ın ömrünün sonlarında bu kırâata döndüğü rivayet edilir. Fiilin meçhul olması hâlinde mânâ şöyle olur: “İnsanın uğrayacağı azap gibisi, kimseye yapılmaz.” Bu mânâya göre âyetin görünürdeki mânâsına göre, cezalı insanın çekeceği azâbın, iblisin azâbından daha şiddetli olmasını icabettirir. Ancak mü’minlerin âsîleri gibi, insan cinsinden olanın, böyle bir azâba düşmeyeceğinin kastedildiği söylenmişse başka... Allâhü Teâlâdan dünyada ve ahirette selamet ve âfiyet dileriz.

{ **فَيَوْمَئِذٍ** } اى يوم اذ يكون ما ذكر من الاحوال والاقوال { **لَا يُعَذِّبُ عَذَابَهُٓ اَحَدٌۙ وَلَا يُوثِقُ وَثَاقَهُٓ اَحَدٌۜ** } الهاء راجع الى الله تعالى والعذاب بمعنى التعذيب كالسلام بمعنى التسليم وكذا الوثاق بالفتح بمعنى الايثاق وهو الشد بالوثاق وهو ما يشد به من الحديد والحبل والايثاق بالفارسية بند كردن يعنى بسلاسل واغلال واسير كرد دران.

والمعنى لا يتولى عذاب الله ووثاقه احد سواه اذ الامر كله لله فلا يلزم ان يكون يوم القيامة معذب سوى الله لكنه لا يعذب احد مثل عذابه وفى عين المعانى لا يعذب كعذاب الله فى الآخرة احد فى الدنيا

ويجوز أن يكون الهاء للانسان اى لا يعذب احد من الزبانية مثل ما يعذبونه وقرأهما الكسائى ويعقوب على بناء المفعول وفى الكشاف هى قرآءة رسول الله صلى الله عليه وسلم وعن ابى عمرو أنه رجع اليه فى آخر عمره اى لا يعذب مثل عذاب الانسان أحد وظاهره يقتضى ان يكون عذابه اشد من عذاب ابليس الا ان يكون المراد احد من هذا الجنس كعصاة المؤمنين نسأل الله السلامة والعافية فى الدارين.

MUTMAİNNE NEFSE HİTAB

يَآ اَيَّتُهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ ﴿٢٧﴾ اِرْجِعِىٓ اِلٰى رَبِّكِ رَاضِيَةً مَرْضِيَّةً ﴿٢٨﴾ فَادْخُلِى فِى عِبَادِى ﴿٢٩﴾ وَادْخُلِى جَنَّتِى ﴿٣٠﴾

“Ey o rabbine muti olan nefs-i mutmainne! [27]

Sen dön o rabbine; hem râdıye, hem merdiyye; Sen rabbinden hoşnut, rabbin de senden hoşnut, [28]

Gir kullarım içine, [29]

Gir cennetime!” [30]

يَآ اَيَّتُهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ ﴿٢٧﴾

“Ey o rabbine muti olan nefs-i mutmainne! [27]

Kelime mânâsı

يَٓا اَيَّتُهَا النَّفْسُ **Ey o nefs-i**

الْمُطْمَئِنَّةُۙ **mutmainne!**

Tefsiri

"Ey o rabbine muti olan nefs-i mutmainne! [1]

Ne zaman ki Allâhü Teâlâ, nefs-i emmârenin eşkıyalığını zikretti, şimdi de nefs-i mutmainnenin güzelliklerini açıklamaya başladı.

"İtmi'nân" rahatsızlıktan sonra gelen sükûnettir. Nefsin sükûneti ise gayelerin gayesi olan, yakîn, ma'rifet ve şuhûda ulaşmakla olur.

-"Dikkat edin, kalbler ancak, Allâh'ı zikirle huzur bulur."[2] âyetinde Allâhü Teâlâ'yı bilmekle ve O'na ibâdeti çoğaltmakla, nefsin huzur sahibi olacağına işâret edilmektedir. Nefs, Allâh'ı zikirle itmi'nân makamına vasıl olduğunda, o nefsin sâhibi, tabiatla ilgili hükümlere ve beşerî alâmetlere dönmekten emîn olarak, temkinde telvîn makamına ulaşır. Fenâya eren bu kimse artık, kendi eski vasıflarına döndürülmez. Yükselme makamında temkîn üzere olan bu kimse, nefs-i emmâre makamına inmekten kurtulur.

Ta'rîfât'ta şöyle geldi: Nefs-i mutmaine, kalb nuru ile aydınlanan, sonunda kendi kötü sıfatlarından kurtulan ve güzel ahlak ile süslenen nefistir.

Kâşifî dedi ki: "Ey benim zikrimle rahatı ve huzuru bulan, mutmainneye yükselen nefs! Sen bana şükrettin ve sana gelen acılar karşısında sabrettin.

Mânâ şöyledir: Allâhü Teâlâ, mü'mine ikram olsun diye, Mûsâ aleyhisselam ile konuştuğu kendi lisanı veya meleğin lisanı ile hitab eder. Bu hitab, hesap işi tamâm olduğu zamandır. Ve buyurur ki:

-"Ey itmi'nan sahibi olmuş, rahata ve sükûnete kavuşmuş nefs!

---

[1] Elmalılı Merhumun açıklaması da şöyledir: İbnü Cerir'in nakline göre, İbnü Abbas: "Nefs-i mutmainne, tasdik edici nefistir"; Katade: Allâh'ın vaadi ile gönlü huzurlu, sözünü tasdik edici nefistir"; Mücahid: "Allah'ın, kendisinin Rabbi olduğunu tasdik edip buna iyice inanmış ve her yaptığı işte onun emrine teslim olmuş ve boyun eğmiş nefistir." demişlerdir. Diğer bir ifade ile; "Allah'ın, Rabb'i olduğuna inanmış, gönlünü ancak ona vermiş, kalbi onun emriyle çarpar, Allâh'a dönmüş ve boyun eğmiş nefis." Başka bir ifade ile, "Allah'a kavuşacağına yakinen inanmış, gönlü onunla çarpar". diye rivayet olunan tefsirler de, "Gerçekten mü'min olanlar o kimselerdir ki, Allâh anıldığı zaman yürekleri ürperir. Onlara âyetleri okunduğu zaman bu onların îmânlarını artırır. Bunlar yalnız Rab'lerine tevekkül ederler."(Enfal, 8/2), "İşte sizin ilâhınız tek bir ilâhtır. O halde yalnız ona teslim olunuz. İtaatkâr ve alçak gönüllü olanları müjdele.

[2] Ra'd suresi, (13) 28

{ يَآ اَيَّتُهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ ۙ } لما ذكر شقاوة النفس الامارة شرع فى بيان سعادة النفس المطمئنة والاطمئنان السكون بعد الانزعاج وسكون النفس انما هو بالوصول الى غاية الغايات فى اليقين والمعرفة والشهود وفى قوله تعالى{ أَلَا بِذِكْرِ اللّٰهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ } تنبيه على انه بمعرفته تعالى والاكثار من عبادته يكتب اطمئنان النفس واذا وصلت الى مقام الاطمئنان بذكر الله صار صاحبها فى مقام التلوين فى التمكين آمنا من الرجوع الى الاحكام الطبيعية والآثار البشرية فان الفانى لا يرد الى اوصافه فمن كان متمكنا فى مقام الترقى تخلص من التنزل الى مقام النفس الامارة

وفى التعريفات النفس المطمئنة هى التى تنورت بنور القلب حتى تخلت عن صفاتها الذميمة وتحلت بالاخلاق الحميدة (وقال الكاشفى) اى نفس آرام كرفته بذكر من كه شاكر بودى در نعمت وصبر نمودى درمحنت.

والمعنى ان الله تعالى يقول بالذات للمؤمن اكراما له كما كلم موسى عليه الصلاة والسلام او على لسان الملك وذلك عند تمام الحساب يا ايتها النفس المطمئنة.

RÂZIYE VE MERZIYE OLARAK RABBİNE DÖN

اِرْجِع۪ٓي اِلٰى رَبِّكِ رَاضِيَةً مَرْضِيَّةً ۚ ﴿٢٨﴾

28 **Sen dön o rabbine; sen rabbinden râzı, rabbin de senden râzı,**

Kelime mânâsı

اِرْجِع۪ٓي اِلٰى رَبِّكِ **Sen dön o rabbine;**

رَاضِيَةً مَرْضِيَّةً **sen rabbinden râzı, rabbin de senden râzı,**

Tefsiri

“Sen” verilen ebedî nimetlere sahip olmandan dolayı **“O'ndan râzı”** ve onun katında **“razılığa kavuşmuş olarak Rabbine”** yâni sana vaad ettiği ikram ve yakınlığa ve emrine **“dön.”** Allâhü Teâlâ'nın, gayelerin nihayeti olması da bu itibarladır.[1]

{ **اِرْجِعِي اِلٰى رَبِّكِ** } اى الى ما وعد لك من الكرامة والزلفى فكونه تعالى منتهى الغاية انما هو بهذا الاعتبار فسقط تمسك المجسمة واستدل بالرجوع الذى هو العود على تقدم الروح خلقا { **رَاضِيَةً** } بما اوتيت من النعيم المقيم { **مَرْضِيَّةً** } عند الله.

فَادْخُلِى فِى عِبَادِى ﴿٢٩﴾

Gir kullarım içine, [29]

Kelime mânâsı

فَادْخُلِى **Gir**

فِى عِبَادِى **kullarım içine,**

Tefsiri

(Dünyada) Bana mahsus kullarım arasına katıl, bana has olan sâlih kullarımla irtibat kur, içlerine gir.

{ **فَادْخُلِى فِى عِبَادِى** } فى زمرة عبادى الصالحين المختصين بى.

وَادْخُلِى جَنَّتِى ﴿٣٠﴾

(Ahirette de) **Cennetime gir!”** [30]

Kelime mânâsı

---

[1] Bu sebeple, Mücessime'nin bu âyete yapışmaları düştü. Yaratılış olarak ruhun önde gelmesi üzerine dönme olan, buradaki dönmeyi delil getirmişlerdi. Yâni önce nefs, sonra ruh yaratıldı görüşünü ileri sürmüşlerdi.

وَادْخُلِى Gir

جَنَّتِى cennetime!

Tefsiri

"Ve" onlarla birlikte **"Cennetime gir."** Bu âyet;

-**"Rahmetinle, beni iyi kulların arasına kat.**"[1] âyetine benziyor. Allâhü Teâlânın husûsî kullarının aralarına katılmak **rûhânî** saadet, yine, onlarla birlikte Cennete girmek ise cismânî saâdettir.

(Diğer mânâlar da şöyledir:)

1-Burada "nefs" ile, ruh kastedildi denmiştir. Buna göre mânâ şöyledir: "Ey ruh, daha önce ayrılmış olduğun kullarımın cesedlerine gir ve benim sevâp yurduma katıl. Bu mânâ, "Cennetime gir" hitabının öldükten sonra yeniden dirilme esnasında olacağını söyleyenlerin görüşünü kuvvetlendirir.

2- Denildi ki: **"Cennetime gir"** hitabı ölüm sırasında olacaktır. Rivâyet edildiğine göre Ebû Bekir radıyallahü anh bu hitabın ne zaman olacağını Rasûlullah aleyhisselam'a sordu. Efendimiz:

-**"Ey Ebû Bekir, bu ifâdeyi sana melek ölürken söyleyecektir." buyurdu."**[2]

3- Hasan (Basrî) şöyle dedi: Allâh rûhu vücuttan almak istediği zaman ruh, Allâh'ta mutmainne olur, O'ndan râzı olur, Allâh da ondan râzı olur.

4- Abdullah bin Ömer radıyallahü anh şöyle dedi: Mümin bir kul vefat ettiği zaman, Allâh ona, iki melek ve Cennetten de bir hediye gönderir. Müminin ruhuna: "Ey mutmainne olmuş nefis! Rabbin senden razı olarak rahata ve reyhana çık!" denir. Bunun üzerine ruh, bir insanın aldığı en güzel misk kokusu rüzgar hâlinde, dışarı çıkar. Göğün etrafındaki melekler: "Yerden hoş bir ruh geldi, hoş bir esinti yükseldi," derler. Bu ruh hangi kapıya gelse o kapı açılır. Hangi meleğe rast gelse o melek kendisine selam verip duâ eder. Sonra, Rahmanın huzuruna ve O'nun ikram makamlarından husûsî bir makama ulaşır. Orada Rahman için secdeye kapanır.

Sonra Mîkâil'e:

---

[1] **Fi ibâdî** kelimesi cemi olarak gelmiş. Peygamberimiz aleyhisselamın varislerine işârettir. İrtibat Yalnız resülüllah'a olsa idi, **fi abdî** buyurulurdu. (Amme cüzü Tefsiri Notları-Ahbab Hocaefendi)

[2] İbnü Kesir Tefsiri (Hadislerle Kur'an tefsiri) 4-510

-"Bu rûhu götür, mü'minlerin nefisleriyle beraber koy" denir. Sonra, emirle, kabri yetmiş zira'[1] genişlik, yetmiş zira' uzunluğuna büyütülür, üzerine de reyhan kokusu serpilir. Eğer ezberinde Kur'andan bir kısım varsa onun nuru ona yeter. Yoksa, kabrinden güneşin nuru gibi bir ışık verilir ve orada gelinin uyuduğu gibi uyur. Onu ancak âilesinden en seven kim ise o uyandırabilir.

Bir kâfir ölünce, Allâhü Teâlâ ona da iki melek ve kötü kokuların en kötüsü ve sertlerin en serti olan şeylerden gönderir. Ona:

- "Ey pis nefis! Çık Cehennemin çok acı azâbına doğru! Rabbin sana gazab etmiş halde…" denir.

{ **وَادْخُلِى جَنَّتِى** } معهم كقوله تعالى{ **وَأَدْخِلْنِى بِرَحْمَتِكَ فِى عِبَادِكَ الصَّالِحِينَ** } فالدخول فى زمرة الخواص هى السعادة الروحانية والدخول معهم فى الجنات ودرجاتها هى السعادة الجسمانية وقيل المراد بالنفس الروح والمعنى فادخلى فى اجساد عبادى التى فارقت عنها وادخلى دار ثوابى وهذا يؤيد قول من قال ان الخطاب عند البعث وذهب بعضهم الى انه عند الموت. كما روى ان ابا بكر رضى الله عنه سأل عن ذلك رسول الله صلى الله عليه وسلم فقال " **اِنَّ الْمَلَكَ سَيَقُولُهَا لَكَ يَا اَبَا بَكْرٍ عِنْدَ مَوْتِكَ** "

وقال الحسن اذا اراد الله قبضها اطمأنت الى الله ورضيت عن الله ورضى الله عنها وقال عبد الله بن عمر رضى الله عنهما اذا توفى العبد المؤمن ارسل الله ملكين وارسل اليه بتحفة من الجنة فيقال لها اخرجى أيتها النفس المطمئنة اخرجى الى روح وريحان ورب عنك راض فتخرج كأطيب ريح مسك وجده أحد فى أنفه والملك على ارجاء السماء يقولون قد جاء من الارض روح طيبة ونسمة طيبة فلا

[1] Zîrâ' 75-90 santim arası uzunluk ölçüsüdür.

تمر بباب الا فتح ولا بملك الا صلى عليها حتى يؤتى بها الى الرحمن اى الى حضوره ومقام مخصوص من مقامات كراماته فتسجد ثم يقال لميكائيل اذهب بهذه فاجعلها مع انفس المؤمنين ثم يؤمر فيوسع عليه قبره سبعون ذراعا عرضه وسبعون ذراعا طوله وينبذ له فيه الريحان فان كان معه شئ من القرءآن كفاه نوره وان لم يكن جعل له نور مثل نور الشمس فى قبره فيكون مثله مثل العروس ينام فلا يوقظه الا أحب أهله واذا توفى الكافر ارسل الله اليه ملكين وارسل اليه قطعة بجاد أنتن من كل منتن وأخشن من كل خشن فيقال أيتها النفس الخبيثة اخرجى الى جهنم عذاب أليم ورب عليك غضبان

İBNÜ ABBAS HAZRETLERİNİN KEFENİNE GİREN KUŞ

Saîd bin Cübeyr radıyallahü anh dedi ki: İbnü Abbâs radıyallahü anhüma Tâif'te vefat etti. Ben cenazesine şahit oldum. Orada, yaratılış olarak hiç benzeri görülmemiş bir kuş geldi ve onun kefeninin içine girdi. Bu kuşu oradan çıkarken kimse görmedi. İbnü Abbâs radıyallahü anhüma toprağa konunca, kabrinin kenarında, **"Ey mutmain olmuş nefis! ...**" âyetleri okundu. Fakat, kimse okuyanı göremedi. Şu ayet-i kerîme delildir ki:

."**Allah alır o ruhları, öldükleri zaman, ölmeyenleri de uyuduklarında... Sonra üzerlerine ölüm hükmü verdiklerini alıkoyar da, diğerlerini salıverir bir belli vakte kadar... Şüphesiz ki bunda düşünecek bir kavim için âyetler var...**"[1] Bâzı güzel nefisleri bizzat Allâhü Teâlâ kabzeder. Müjdeler olsun o nefislere![2]

---

[1] Zümer sûresi, (39) 42

[2] **Nefsin Mertebeleri**

Meratib-i Nefs yedidir:

1. Nefs-i Emmare. Nefs-i kâfire ki hakîkati bulamayanların nefsidir: "Ve hiye n kâfirfn ve'l-fasikîn."

2. Nefs-i Levvâme: Kabahatini anlayıp da pişman olanların ve daha iyisini yapamadığından dolayı kendini kınayanların nefsidir: "Ve hiye nefsü's-sâlihîn mine'l-mü'minîn. mü'minlerden Salihlerin nefisleridir."

Bazı işâret ehli zâtlar dedi ki: Ey dünya ile mutmain olmuş nefis! Ahiret yoluna girerek, Dünyayı terk edip, Allâh'a dön. Âhiretlik kullarımın arasına gir. Sûrî ve mânevi Cennetime gir.

Şiir:

Ey havalara girmiş şahin kuşu, havalanma!

Geri dön! Zîra sendeki bağın ucu benim elimdedir.

Kaaşânî (bu ayete mânâ olarak şöyle) dedi:

-"Ey üzerine huzur inen ve yakîn nûru ile nurlanan, huzursuzluktan Allâh'a dönerek "mutmain olan nefis!" Rıza hâlinde Zâta dön! yâni sende sıfatların kemali tamâm olunca onda kalma. Sıfatların makamının sonu olan rıza hâlinde, Zâta dön. Allâh'tan râzîlık, ancak Allâh'ın nefisten razı olmasından sonra olur. Allâhü Teâlâ da:

- "Allah onlardan râzı oldu, onlar da Allâh'dan râzı oldular[1] buyurmuştur. Ey nefis! Tevhîd-i zâtî ehlinden bana mahsus kullarımın arasına katıl, **bana** mahsus olan, **zât cennetime** gir.

Te'vîlât-ı Necmiyye'de mânâ şöyle geldi: Zâtında fânî olarak, **rabbine dön.** Tabi ki, bütün makam ve menzilleri geçtikten sonra Allâhü Teâlâya seyr ü sülûk netîcelerinden **razı olarak**… Bakâ elbisesini sana giydirerek **O da senden razı olarak…** Bende ve sıfatlarımda bâkî olan **kullarımın arasına katıl**" kendi zâtından ve enâniyyetinden fânî olduğun için zâtî **"Cennetime gir!"**

وقال سعيد بن جبير رحمه الله مات ابن عباس رضى الله عنهما بالطائف فشهدت جنازته فجاء طائر لم ير مثله على خلقته فدخل نعشه ثم لم ير خارجا منه فلما دفن تليت هذه الآية على شفير القبر لا يرى من تلاها **يَا أَيَّتُهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةَ** ودل قوله تعالى **اَللّٰهُ يَتَوَفَّى الْاَنْفُسَ حِينَ مَوْتِهَا وَالَّتِى لَمْ تَمُتْ فِى مَنَامِهَا فَيُمْسِكُ**

3. Nefs-i Mülheme: Cenâb-ı Hakk'ın, takva ile fücuru kendisine ilham ettiği, isyan ile ibâdet arasındaki farkı idrâk ettirdiği nefsdir. Tarîk-i ruhanide olanların nefsi, Nefs-i Mülhemedir.

4. Nefs-i Mutmainne: Rabıta ve zikrullah ile mutmain olan kimselerin nefsidir. Füyûzât-ı ilâhiyenin nüzulü ile meydana gelen sükûn ve istikrar makamı ki, buna ehlullahın hepsi dahildir.

5. Nefs-i Râzıye: Burası, Nefs-i Mutmainne'nin en â'lâ en yüksek mertebesidir. Hazret-i Mevlâ'nın lütuf ve ikramından meydana gelen rızâ makamıdır.

6. Nefs-i Merzıyye: Bu, Hazret-i Allâh'a bağlıdır. (Verıdvanün minallahi) makamı ki, kulun nail olabileceği en yüksek rütbedir. "Radiyallahü anhüm ve reduu anhu" mertebesidir.

7. Nefs-i Safiye: Diğer bir tâbirle, Nefs-i Zekiyye. Nefs-i Safiye mertebesine hiç bir kimse çıkamaz. O, peygamberlere mahsus bir makamdır. (Ziya Sunguroğlu'nun Notları)

[1] Mâide suresi, (5) 119

الَّتِى قَضٰى عَلَيْهَا الْمَوْتَ وَيُرْسِلُ الْاُخْرٰىٓ اِلٰٓى اَجَلٍ مُسَمًّىۜ اِنَّ فِى ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ من يتولى الله قبضها بنفسه فيا طوبى لها

وقال بعض اهل الاشارة يا أيتها النفس المطمئنة الى الدنيا ارجعى الى الله بتركها وبسلوك سبيل الآخرة فادخلى فى عبادى الاخروية وادخلى جنتى الصورية والمعنوية

اى باز هواكرفته باز آى ومرو كزرشته توسرى در انكشت منست

وقال القاشانى يا أيتها النفس المطمئنة التى نزلت عليها السكينة وتنورت بنور اليقين فاطمأنت الى الله من الاضطراب ارجعى الى ربك فى حال الرضى اى اذا تم لك كمال الصفات لا تسكنى اليه وارجعى الى الذات فى حال الرضى الذى هو كمال مقام الصفات والرضى عن الله لا يكون الا بعد رضى الله عنها كما قال رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ فادخلى فى زمرة عبادى المخصوصين بى من أهل التوحيد الذاتى وادخلى جنتى المخصوصة بى اى جنة الذات

وفى التأويلات النجمية ارجعى الى ربك بالفناء فيه بعد قطع المنازل والمقامات راضية من نتائج السلوك الى الله والسير فى الله مرضية عند الله بالبأسى خلعة البقاء عليها فادخلى فى عبادى الباقين فى وبصفاتى وادخلى جنة ذاتى لفنائك عن ذاتك وانانيتك.

تمت سورة الفجر بعون ذى المن والحجر فى اواخر شهر المولد النبوى من سنة سبع عشرة ومائة وألف.

Hem ihsan sâhibi hem de kötülüklerden men eden Allâh'ın yardımı ile Fecr süresinin tefsiri, 1117 (1705) yılının Mevlid-i Nebevi ayının 17'sinde tamâm oldu.

***

Allahü Teâlânın yardımı, Resülüllah efendimizin ve vârislerinin himmet ve teveccühleri ile, Fecr Sûresi tefsirinin tercümesi 1439 senesi Safer ayının 26 ‘ında ikindi vakti (M. 15 kasım 2017 yılında) bitti. Bütün güzellikler Allâhü Teâlâ ve onun sevdiklerine aittir. Bütün kusurlar ise bizdendir. Kusurlarımızın affının niyazı ile...

90

سُورَةُ الْبَلَدِ

BELED SÛRESİ

Mekkede nazil olmuştur
20 âyettir

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

لَٓا اُقْسِمُ بِهٰذَا الْبَلَدِۙ ﴿١﴾ وَاَنْتَ حِلٌّ بِهٰذَا الْبَلَدِۙ ﴿٢﴾ وَوَالِدٍ وَمَا
وَلَدَۙ ﴿٣﴾ لَقَدْخَلَقْنَا الْاِنْسَانَ ف۪ي كَبَدٍۜ ﴿٤﴾ اَيَحْسَبُ اَنْ لَنْ
يَقْدِرَ عَلَيْهِ اَحَدٌۢ ﴿٥﴾ يَقُولُ اَهْلَكْتُ مَالًا لُبَدًاۜ ﴿٦﴾ اَيَحْسَبُ اَنْ
لَمْ يَرَهُٓ اَحَدٌۜ ﴿٧﴾ اَلَمْ نَجْعَلْ لَهُ عَيْنَيْنِۙ ﴿٨﴾ وَلِسَانًا وَشَفَتَيْنِۙ
﴿٩﴾ وَهَدَيْنَاهُ النَّجْدَيْنِۚ ﴿١٠﴾

Bismillâhir-rahmânir-rahim
Yo!... Kasem ederim bu beldeye yâni Mekke'ye [1]
Sen - hıll iken bu beldede... [2]
Ve bir baba ile oğuluna ki, [3]
hakîkaten biz insanı bir meşakkat içinde yarattık! [4]
O kendisine karşı kimse güç yetiremez mi sanıyor; [5]
"Ben yığın yığın mal telef ettim" diyor! [6]
Onu bir gören olmadı mı zannediyor? [7]
Vermedik mi biz ona iki göz, [8]

Ve bir dil ve iki dudak? [9]
İki de tepe gösterdik, [10]
Fakat o göğüs veremedi [10]

BELED

لَآ اُقْسِمُ بِهٰذَا الْبَلَدِ ﴿١﴾

Yo!... Kasem ederim bu beldeye [1]

Kelime mânâsı

لَآ اُقْسِمُ **Yo!... Kasem ederim**

بِهٰذَا الْبَلَدِ **bu beldeye**

Tefsiri

"Bu beldeye" yâni; **bu** haram **beldeye**. Mekke'ye **"yemin ederim."**[1]

Başdaki **lâ** sıla'dır. Muhakkak Allâhü Teâlâ Tîn sûresinde "emîn belde"ye yemin etmesi buna işâret etmektedir.

Keşfü'l-esrâr'da denildi ki: **Lâ**, yemini kuvvetlendirmek içindir. Arapların "Hayır! vallahi şöyle yapmadım. Hayır! vallahi muhakkak şöyle yapacağım," demeleri gibi...

Beled, bir muhittir. Sınırlı, belli ve içinde bulunanların toplanma ve oturmalarıyla bilinen yere denir. Şehre de belde denilmesi de bunun içindir. Çok şehir mânâsına bilâd ve buldan kullanılır. Allâhü Teâlâ Mekke'ye, fazîleti sebebiyle yemin etmiştir. Çünkü Allâhü Teâlâ, Mekke'yi emin bir harem kılmıştır. Peygamberimiz aleyhisselam'ın doğum yeri, büyük dedesi İbrâhim aleyhisselam'ın haremi, İsmâil aleyhisselam'ın da doğup büyüdüğü yerdir. Yine, Kâbe'yi doğu ve batı ehli bütün insanlar için kıble, haccetmeyi ömür boyu işlenen günahlara

---

[1] Beled ve belde; muhite ve sınırlı, belli ve içinde bulunanların toplanma ve oturmalarıyla etkilenen yere denir. Şehre belde denilmesi de bunun içindir. İmar edilmemiş, bayındır olmayan çöle belde denilmesi, vahşi hayvanların mekanı; toprağa belde denilmesi, haşere ve böceklerin mekanı; mezarlığa belde denilmesi de ölülerin mekanı olmalarından dolayıdır. İki kaş arasındaki açıklığa belde denilmesi, sınırlı olan o yere benzetme yoluyladır. Devenin göğsündeki döşüne belde denilmesi de böyledir. İstiare yoluyla bazan insanın göğsüne de denilir. Yukarda zikredilen etkilenme itibariyle eser ve nişan mânâsına, bir yerde ikamet edip kalma mânâsı itibarıyla ayrılmama, oturma ve ayırmama mânâlarına ve vatandan ayrılmamış bir kimsenin diğer bir yerde şaşkınlığa düşmesi nedeniyle hayret ve zihin donukluğu mânâlarına dahi kullanılır. **(Elmalılı Tefsiri)**

keffâret kılmış, semâdaki Beytü'l-ma'mûr'u Beytüllah'ın tam hizasında yapmıştır

.

{ لَآ اُقْسِمُ بِهٰذَا الْبَلَدِۙ } اى اقسم بالبلد الحرام الذى هو مكة فكلمة لا صلة دل عليه ان الله اقسم بالبلد الامين فى سورة التين وبالفارسية سوكند ميخورم بمكه وفى كشف الاسرار لا لتأكيد القسم كقول العرب لا والله ما فعلت كذا لا والله لافعلن كذا والبلد المكان والمحدود المتأثر باجتماع قطانه واقامتهم فيه وجمعه بلاد وبلدان ثم ان الله تعالى اقسم بمكة لفضلها فانه جعلها حرما آمنا ومسقط رأس النبى عليه السلام وحرم ابيه ابراهيم ومنشأ ابيه اسماعيل عليهما السلام وجعل البيت قبلة لاهل الشرق والغرب وحج البيت كفارة لذنوب العمر وجعل البيت المعمور فى السماء بازآئه.

وَاَنْتَ حِلٌّ بِهٰذَا الْبَلَدِۙ ﴿٢﴾

Sen - hıll iken bu beldede... [2] [1]

Kelime mânâsı

وَاَنْتَ حِلٌّ **Sen – hıllsin**

بِهٰذَا الْبَلَدِۙ **bu beldede...** [2]

---

[1] ….sen ki hılsin bu beldede, Yâni emin harem olan bu beldede senin hakkına hürmet edilmiyor, burada bir ava bile saldırılmazken sana saldırı helal sayılıyor, dolayısıyla sen ona, o sıkıntılara göğüs ger. **Elmalılı tefsiri**

[2] Belde'den murad, Mekke-i mükerreme'dir. "Şerefül mekân bil mekîn " derler. "Beldenin, Mekanın şerefi, içinde oturanlar iledir. ". Bu belde "şerefün aleş-şeref " Yâni şeref üstüne şereftir. Burada iki şeref vardır. 1- Şeref-i zâtisi Haremullah'dır. 2- Şeref-i izâfisi, Peygamberimiz aleyhisselam'ın orada zuhur etmesidir. " وانت Ve ente " halbuki sen nesindir? Hıllün, nazil oldun, zuhur ettin. Arablar "halle zeydün hâzel belede " Zeyd şu beldeye indi, derler. Ayet de "Sen bu beldede nazil olup burada zuhur ettiğinden dolayı bu beldeye yemin ederim ki, Yâni bu beldenin hakîkatine yemin ederim ki, demektir. Bu belde ki, Mekke-i Mükerreme'nin Mescidi haram gibi, Haremullah'ın; 1-Maddesi vardır. 2-

Tefsiri

Yani, orada bir hayvana bile dokunulmazken, sana taarruz helal sayılıyor bu beldede...

Bu âyet, önceki âyette yemin edilen Mekke beldesinden haldir. **Sen** hitâbı Nebi aleyhisselam'adır. O'nun adının Kur'ân'da bazen açık, bazen dolaylı dört bin defa zikredildiği söylenir.

Hall, **hulül**'den gelen bir kelimedir. Nüzül yâni inmek mânâsınadır. **"Ey Muhammed, sen Mekke'de indiğin ve orada zuhur ettiğin halde bu beldeye yemin ederim."** demektir.

Allahü Teâlâ Mekke'nin faziletinin çokluğunu açıklamak için yeminini Nebi aleyhisselam'ın orada bulunmasına bağlamıştır. Mekke şerefli iken, şerefli Peygamberin orada zuhur etmesi ile şerefi daha da çoğalmıştır. Çünkü kendisi şerefli olan bir mekan, şerefli birisinin oraya gelmesiyle şerefini daha da arttırır. Sonra Kâbe de; eğer kendi zâtında şerefli ise (ki öyledir) şerîf ve büyük olan Nebi aleyhisselamın inmesi ile, şerefi ziyadeleşmiştir. Peygamber aleyhisselam'ın ayak bastığı Mekke, Medine ve diğer yerlerin hürmetinin muhâfaza edilmesi gerekir. Peygamberimiz aleyhisselam Medine'ye "Tâbe" ismini vermiştir. Çünkü Medine O'nun sâyesinde ve orayı mekan tutmasından dolayı hoş ve güzel hale gelmiştir. Bu âyette Mekke halkına bir sitem vardır. Çünkü onlar cahilliklerinden Mekke'nin şerefine şeref katan bir zâtı oradan çıkarmak istiyorlar ve ona eziyet ediyorlar.

Şiir:

Ey adımlarının bereketiyle Kâbe,
Yemen'e göre yüz kat şeref katan
Ey adımlarının rahmeti ile ölü, yüz kat sefa bulan,
Mekke senin nurunla aydınlandı ve
Medine ayağının toprağı ile işlek ve makbul oldu.

Sureti vardır 3-Hakikati vardır. Maddesi, mescidi haramın taşı toprağıdır. Suret-i Ka'be, Ka'benin göründüğü şekildir. Ki, Cenâb-ı Hakkın "Fe velli vecheke şetral mescidil haram " kavli celilinin muhatabı olan Beyt-i Muazzamadır. hakîkati Kâ'be ise, mescûdün leh olan, zât-ı ilâhîdir. Secde madde ve surete değildir. Mescûdün leh olana, yâni, Allâhü Teâlânın zâtınadır… Binaen aleyh, bir kimse, "Kâ'benin taşına toprağına secde ediyorum " dese kâfir olur. Kâbenin üç sureti olduğu gibi, Resülüllah aleyhissem'ın da üç sureti vardır. 1- Maddesi, annesi ve babası…2- Suret-i Muhammediyye, Ahkam-ı şer'ıyye ve Kur'anın nakş ü bend olmasıdır. 3- hakîkati Muhammediyye ki; kalb, ruh, sır, gibi…latifelerine, Cenabı Hakkın ef'âlinin, esmâsının, sıfâtının, zâtının, nurlarının, nakş u bend olmasıdır. Hakîkat-i Ka'be, hakîkat-i Muhammediye'den efdaldir…(Amme cüzü Tefsiri notları. Ahbab Hoca Efendi)

Bu âyette, insana ait vücud Mekke'si beldesine ve onun sol tarafında bulunan kalb rasûlüne **işâret** vardır.

{ **وَاَنْتَ حِلٌّ بِهٰذَا الْبَلَدِۙ** } حال من المقسم به وانت خطاب للنبى عليه السلام. كفته اندر قرآن جهار هزار تام وى برد وذكروى كرد بعضى بتعريض وبعضى بتصريح. والحل بمعنى الحال من الحلول وهو النزول اى والحال انك يا محمد حال فى مكة نازل بها قيد اقسامه تعالى بمكة بحلوله عليه السلام فيها اظهار لمزيد فضلها فانها بعد ان كانت شريفة بنفسها زاد شرفها بحلول النبى العظيم الشريف فيها فما لا شرف فيه يحصل له شرف بشرف المكين وما فيه شرف ذاتى يحصل له بشرف شرف زآئد فمحل قدمى النبى عليه السلام كمكة والمدينة وغيرهما ينبغى ان يحافظ على حرمته وقد سمى عليه السلام المدينة طابة لانها طابت به وبمكانه وفيه تعريض لاهل مكة بانهم لجهلهم يرون ان يخرجوا منها من به مزيد شرفها ويؤذوه.

اى كعبه را زيمن قدوم توصد شرف وى مرده را زمقدم باك توصد صفا
بطحا زنور طلعت تو يافته فروغ يثرب زخاك تو با رونق ونوا

وفيه اشارة الى بلد قلة الوجود الانسانى والى رسول القلب المستكن فى الجانب الايسر منه.

VÂLİD ve VELED

وَوَالِدٍ وَمَا وَلَدَۙ ﴿٣﴾

Ve bir validle veledine/ baba ile oğuluna ki, [3]

Kelime mânâsı

وَوَالِدٍ **baba'ya**

وَمَا وَلَدَ **ve oğuluna ki,**

Tefsiri

Yani, **babaya** ve ondan olan **çocuğa** yemin ederim ki,

Baba, beled üzerine atıftır. **Baba** ile kastedilen, İbrahim aleyhisselamdır. Nekre gelmesi büyüklüğü içindir.

"Ve ondan olan çocuğa yemin ederim ki… **Çocuk**'tan murad İsmail aleyhisselam'dır. Çünkü o, İbrahim aleyhisselam'ın vâsıtasız çocuğudur. Muhammed aleyhisselam da İbrahim aleyhisselamın İsmail aleyhisselam vasıtası ile çocuğudur. Böylece bu sûrede Peygamberimiz aleyhisselam'a iki yerde yemin geçmiştir.

Burada **men** yerine **mâ** getirilmesi, Allâhü Teâlânın ona verdiği kemâle hayret mânâsını bildirmek içindir.

-"Halbuki Allâh, onun ne doğurduğunu daha iyi bilir"[1] âyetinde olduğu gibi. Yâni, Allâh onun hayret verici bir çocuk doğurduğunu daha iyi bilir, demektir. O da Meryemdir.

Veya burada, **baba**'dan murad, Âdem aleyhisselamdır. Ondan olan **çocuk** ise zürriyetidir. Bu mânâ, bir sonra gelecek ayetteki cevaba daha münasibtir. [2]

Baba'nın Peygamberimiz aleyhisselam'a, **çocuk**'un da rahmete layık ümmetidir. Çünkü Peygamberimiz aleyhisselam:

- "Ben sizin için ancak baba mesâbesindeyim, size dininize âid hususları öğretirim." [3] buyurmuştur. Ali radıyallahü anh'e de:

- "Ben ve sen, bu ümmetin babalarıyız." demiştir.

Peygamberimiz aleyhisselam:

- "Kıyamet günü her sebeb ve neseb bağı kopar. Yalnız benim sebebim ve benim nesebim kalır."[4] Buyurduğu gibi...

Onun sebebi din, nesebi ise takvadır. Nebi aleyhisselamın Ali Radıyallahü anh'a söylediği gibi:

-Ben ve sen şu ümmetin iki babası gibiyiz.

Efendimiz aleyhisselam buna şu sözü ile işâret etmek istemiştir.

---

[1] Âl-i İmrân suresi, (3) 36

[2] **Mâ** kelimesindeki yücelik mânâsı ise, mutlaka tağlîbin itibarından onda daha lâzımdır. Yâni o, küllün vasfı babından, ba'zın vasfı iledir. Veya herkesin ortak olduğu şeyden hayret içindir. Konuşma, açıklama, çok güzel bir sûret ve diğerleri gibi…

[3] Ebû Dâvud. Taharet. 4; Nesâî, Taharet. 35,

[4] Deylemi, hadîs no; 4755;

{ **وَوَالِدٍ** } وزاينده عطف على هذا البلد والمراد به ابراهيم عليه السلام والتنكير للتفخيم { **وَمَا وَلَدَ** } وآنجه زاده است. وهو اسماعيل عليه السلام فانه ولده بلا واسطة ومحمد عليه السلام فانه ولده بواسطة اسماعيل فتتضمن السورة القسم بالنبى عليه السلام فى موضعين وايثار ما على من لمعنى التعجب مما اعطاه الله من الكمال كما فى قوله { **وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا وَضَعَتْ** } اى وأى شئ وضعت يعنى موضعا عجيب الشأن وهو مريم

او الوالد آدم عليه السلام وما ولد ذريته وهو الانسب لمضمون الجواب فالتفخيم المستفاد من كلمة ما لا بد فيه من اعتبار التغليب اى فهو من باب وصف الكل بوصف البعض او للتعجيب من الامر الذى يشترك فيه الكل كالنطق والبيان والصورة البديعة وغيرها وقيل الوالد هو النبى عليه السلام وما ولد أمته المرحومة لقوله عليه السلام " **اِنَّمَا اَنَا لَكُمْ مِثْلَ الْوَالِدِ أَعْلَمُكُمْ اَمْرَ دِينِكُمْ** " ولقوله عليه السلام لعلى رضى الله عنه " **أَنَا وَأَنْتَ اَبَوَا هٰذِهِ الْأُمَّةِ** " والى هذا اشار بقوله عليه السلام " **كُلُّ سَبَبٍ وَنَسَبٍ يَنْقَطِعُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ اِلَّا سَبَبِى وَنَسَبِى وَهُوَ سَبَبُ الدِّينِ وَنَسَبَ التَّقْوَى** "

Allahü Teâlâ Peygamber aleyhisselam'ı:

- "Peygamber, mü'minlere kendi canlarından daha yakındır. Eşleri onların anneleridir."[1] buyurulmuştur. Bâzı kırâatlarda bu âyetin devamında **"O da onların babasıdır."** diye bir ilave vardır. Çünkü Peygamberimiz aleyhisselam'ın temiz eşleri de mü'minlerin anneleri olmaları durumunda, O'nun da mü'minlerin babası olmasını

[1] Ahzâb suresi, (33) 6

icabettirir. Şöyle ki, bir şeyin ortaya çıkıp, ıslah olmasına ve zuhûr etmesine sebep olan kimseye **"baba"** denir. [1]

Peygamberimiz aleyhisselam:

-"Ben Allâh'tanım, mü'minler ise benim nûrumun feyzindendirler." buyurmuştur. Allâhü Teâlâ da:

-"İşte bu şekilde sizin insanlığa şâhidler olmanız, resulün de size şâhid olması için, sizi mutedil bir millet kıldık." [2] buyurarak bu ümmetin faziletini açıklamaktadır. Bundan dolayı Allâhü Teâlâ bu ümmet üzerine de yemin ederek onları büyüklüğüne işâret etmiştir.

Bu ayeti kerîmede, baba ruh İbrahim'e, ondan meydana gelen, sır İsmâil'ine veya ruh Âdem'ine ve sır İbrâhim'ine işâret vardır. Yine Îsâ aleyhisselam'ın:

-"Ben babama ve sizin semavi babanıza gidiyorum." Ve "Semavi babanıza benzeyiniz." sözüne göre, insânî nefislerin hakîkî babası olan rûhu'l-kudse işâret vardır. Şu halde: "ondan meydana gelen çocuktan murad, onun meydana getirdiği nefistir. Burada sanki şöyle denilmiştir:

"Rûhu'l-kuds ve nefs-i nâtıkaya yemin ederim."

وقد سمى الله النبى عليه السلام أبا للمؤمنين حيث قال " اَلنَّبِيُّ اَوْلٰى بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ اَنْفُسِهِمْ وَاَزْوَاجُهُ اُمَّهَاتُهُمْ " وفى بعض القراآت وهو أب لهم فان امومية الازواج المطهرة تقتضى ابوته عليه السلام اذ كل من كان سببا لايجاد شئ واصلاحه او ظهوره يسمى ابا وقد قال عليه السلام " **اَنَا مِنَ اللهِ وَالْمُؤْمِنُونَ مِنْ فَيْضِ نُورِى** " وصرح تعالى بفضيلة هذه الامة حيث قال{ **وَكَذٰلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا** } ولذا عظمهم بالاقسام بهم

---

[1] İbnü Abbas'a nisbet olunarak denilmiştir ki: Maksat, her baba ve çocuğudur. Buna, gerek akıl sahibi olanlardan ve gerek akıl sahibi olmayanlardan her baba ve çocuğu dahil olabileceğine göre bu mânânın kapsamı birinciden çok daha geniştir. "Ve Mâ veled" tabirinden en açık olan da budur. İbnü Cerir: "doğru olan da budur" demiştir. Razî de der ki: Bu uygundur. Çünkü bütün yaratılmışlara hürmet ve saygı bu sözün içinde vardır. Belli ki bütün yaratılmışlardan maksadı, doğum olayının cereyan ettiği bütün canlı mahluklar demektir. **Elmalılı Tefsiri**

[2] Bakara suresi, (2) 143

وفيه اشارة الى ابراهيم الروح الوالد واسمعيل السر المولود منه او آدم الروح وابراهيم السر او الى روح القدس الذى هو الاب الحقيقى للنفوس الانسانية كقوله عليه السلام " **اِنّى ذَاهِبٌ اِلَى اَبِى وَاَبِيكُمْ السَّمَاوِى** " وقوله " **تَشَبَّهُوا بِأَبِيكُمْ السَّمَاوِى** " فالمراد بما ولد هوالنفس التى ولدها هو فكانه قيل واقسم بروح القدس والنفس الناطقة.

İNSAN SIKINTI İÇİNDE YARATILDI

لَقَدْخَلَقْنَا الْاِنْسَانَ فِى كَبَدٍ ﴿٤﴾

Hakîkaten biz insanı bir meşakkat içinde yaratttık! [4]

Kelime mânâsı

لَقَدْخَلَقْنَا **Hakîkaten biz yarattık!**

الْاِنْسَانَ **insanı**

فِى كَبَدٍ **bir meşakkat içinde**

Tefsiri

Hakîkaten biz insanı bir meşakkat ve zorluklar **içinde yarattık!**

Burası yeminin cevabıdır. Bir kimsenin ciğeri ağrıdığı ve şiştiği zaman “ciğeri ağrıdı” denir. Sonra bu mânâ genişledi, bütün yorgunluk ve meşakkatlerde kullanılır oldu. M**ükâbede** kelimesi de buradan gelir ve sıkıntıya göğüs germek demektir.

Fî kebed, **insan** kelimesinden haldir. Mânâ: “Biz insanı zorluklara ve meşakkatlere katlanacak şekilde yarattık, demektir.[1] Çünkü **Fî** ile **lam** birbirine yakın harflerdir.

[1] İnsan hayata bir anda kolaylıkla gelivermiş olmadığı gibi kolaylıkla geçip gidiverecek de değildir. O, ciğerlere işleyecek şiddetli bir sıkıntı ile kuşatılmış olarak ve ilâhî yardım ile halden hale o sıkıntılar içinden geçirtilerek yaratılmış, hayata çıkarılmış, o suretle insan olmuştur. Demek ki sıkıntı ve meşakkat içinden insanlık gayesine ermek, insan yaratılışının ayrılmayan bir vasfı ve yaratıcının bir kanunudur. İnsan aslında âciz ve güçsüz iken yüce yaratıcının teşekküre layık büyük bir yardım ve himayesine mazhar olmuştur. O halde insan,

{ لَقَدْ خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ فِى كَبَدٍ } جواب للقسم يقال كبد الرجل كبد اذا وجعت كبده فانتفخت وأصله كبده اذا اصاب كبده كذكرته اذا قطعت ذكره ورأيته اذا قطعت رئته ثم اتسع فيه حتى استعمل فى كل نصب ومشقة ومنه اشتقت المكابدة بمعنى مقاساة الشدة وفى كبد حال من الانسان بمعنى مكابدا وحرف فى واللام متقاربان

"Muhakkak sen sıkıntı içinsin" denir. Başka açıklamalar da vardır. Şöyle ki: **Fî kebed** kelimesi, meşakkatin insanı, bir kabın, içine konulan şeyi sardığı gibi sardığına delâlet eder. Şimdi mânâ:

-**"Biz insanı zahmet ve meşakkatler içinde yarattık."** Çünkü insan yaratıkların en zayıfı olmasına rağmen zorluklara göğüs gerer. Bu sıkıntılar şöyledir: Başta ana rahmindeki karanlık ve darlık, sonrası ölüm ve diğerleri... Âdemoğlu başkasının göğüs germediği bir çok belaya göğüs gerer. Yâni **zorluklar deyince,** dünyanın bütün sıkıntıları içine girer.

İNSANIN ÇEKTİĞİ MEŞAKKATLER

Şöyle ki: Göbeğinin kesilmesi, eli ayağı bağlanıp bir bez parçasına sarılması, sünnet sıkıntısı ve acılarına dayanmak, ev meşguliyetleri, muallim ve öğretmen sıkıntısı ve saldırması, hoca ve onun heybeti, sonra evlenme meşgaleleri, çocukların ve hizmetçilerin sıkıntısı, yaşlılık… Bütün bunlar, çok sıkıntılar cümlesindendir. Saymakla bitmez. Meselâ, baş ağrısı, diş ağrıları, göz ağrısı, borç sıkıntısı gibileri…

Sıkıntı ve zorluklar denince, dînî teklifleri de içine alır. Meselâ: Nimetlere şükretmek, sıkıntılara sabretmek. İbdetleri yapmaktaki sıkıntılara göğüs germek. Meselâ: Oruç, namaz, zekat, hac, cihad gibi ... Sonrası, ölümün şiddeti, meleğin sorgusu, kabrin karanlığı, yeniden dirilmek, hesab soran Melik'in huzuruna çıkmak, Cennet veya Cehennemde karar kılma yerine varıncaya kadar ki sıkıntılar… Allâhü Teâlâ da buyuruyor ki:

---

mükemmel bir insan olmak için bunu bilerek sıkıntı ve meşakkate göğüs germeli ve o sıkıntı içinde onu koruyup hayata çıkaran, kuvvet veren yaratıcıya şükrünü eda etmek üzere vazifeye atılmalı ve öyle acıklı, merhamete layık kullara merhamet ederek kurtulma ve hoşnut olma yoluna girmelidir. Çoğunluğun görüşüne göre bu âyetin mânâsı budur. **Elmalılı Tefsiri**

-“ sizler binip binip geçeceksiniz elbette halden hale!”[1]

İmam (Râzî) der ki: Cennet lezzeti dünyada yoktur. Dünyada, lezzet zannedilen şey, elemden kurtuluştur… Yemekten alınan lezzet açlığın eleminden kurtuluştur. Giyimden alınan lezzet, sıcak ve soğuğun sıkıntısından kurtuluştur. Buna göre dünyada insana ya elem, veya elemden kurtulmak vardır.

PEYGAMBERİMİZİ TESELLİ

Bu âyet-i kerîmede Rasûlüllah aleyhisselam Kureyş kâfirlerinden karşılaştığı sıkıntılardan teselli edilmektedir.

Yine bu ayet-i kerîmede şu işâret de vardır: Vücûdî tayyün kaydı ile kayıtlı olan insan, taayyün sıkıntısı içinde yaratılmıştır. Bunda, mutlaktan ve onun nûrundan mahrumiyet vardır. Çünkü taayyün kaydı ile kayıtlanan mutlaktan mahrum olma azâbına girer.

Kaaşânî (mana olarak) dedi ki: Yemin olsun ki, biz insanı kendi nefsinden ve hevasından, veya mânevî hastalığından, kalb bozulmasından, perdenin kalınlığından oluşmuş zorluklar ve sıkıntı içinde yarattık. Çünkü **kebed** lügatte, tabiî gücün kaynağı olan ciğerin katılaşması ve bozulması demektir. Kalbin perdelenmesi ve bozulması da, bu güçten olur. Böylece, ciğerin katılığı sözü, mecaz olarak, kalb perdesinin katılığı ve cahillik mânâsına kullanılmıştır.

تقول انما أنت للعناء والنصب ووجه آخرن أقوله فى كبد يدل على ان الكبد قد احاط به احاطة الظرف بالمظروف والمعنى لقد خلقنا الانسان فى تعب ومشقة فانه مع كونه اضعف الخلق لا يزال يقاسى فنون الشدآئد مبدأها ظلمة الرحم ومضيقة ومنتهاها الموت وما بعده فابن آدم يكابد من البلايا مالا يكابده غيره يعنى ان الكبد يتناول شدآئد الدنيا

من قطع سرته والتفافه بخرقة محبوس الاعضاء ومكابدة الختان وأوجاعه ومكابدة المعلم وصولته والاستاذ وهيبته ثم مكابدة شغل

[1] İnşikâk sûresi, (84) 19

التزوج وشغل الاولاد والخدم وشغل المسكن ثم الكبر والهرم من جملة مصائب كثيرة لا يمكن تعدادها كالصداع ووجع الاضراس ورمد العين وهم الدين ونحو ذلك

ويتناول ايضا شدآئد التكاليف كالشكر على السرآء والصبر على الضرآء والمكابدة فى أدآء العبادات كالصوم والصلاة والزكاة والحج والجهاد ثم بعد ذلك يقاسى شدة الموت وسؤال الملك وظلمة القبر ثم البعث والعرض على الملك المحاسب الى ان يصل الى موضع الاستقرار اما فى الجنة واما فى النار كما قال لَتَرْكَبُنَّ طَبَقًا عَنْ طَبَق

قال **الامام** ليس فى الدنيا لذة البتة بل ذلك الذى يظن انه لذة فهو خلاص من الألم فاللذة عند الاكل هى الخلاص من ألم الجوع وعند اللبس هى الخلاص من ألم الحر والبرد فليس للانسان الا ألم او خلاص من ألم وفيه تسلية لرسول الله صلى الله عليه وسلم مما كان يكابده من كفار قريش

واشارة الى ان الانسان المقيد بقيد التعين الوجودى خلق فى تعب التعين والتقييد وفيه حرمان من المطلق ونوره فان المقيد بقيد التعين معذب بحرمان المطلق

وقال القاشانى لقد خلقنا الانسان فى مكابدة ومشقة من نفسه وهواه او مرض باطن وفساد قلب وغلظ حجاب اذا الكبد فى اللغة غلظ الكبد الذى هو مبدأ القوة الطبيعية وفساده وحجاب القلب وفساده من هذه القوة فاستعير غلظ الكبد لغلظ حجاب القلب ومرض الجهل.

KİMSE ONA GÜÇ YETİREMEZ SANIYOR

اَيَحْسَبُ اَنْ لَنْ يَقْدِرَ عَلَيْهِ اَحَدٌۢ ﴿٥﴾

O kendisine karşı kimse güç yetiremez mi sanıyor; [5]

Kelime mânâsı

اَيَحْسَبُ **sanıyor mu**

اَنْ لَنْ يَقْدِرَ **gücü yetmiyeceğini**

عَلَيْهِ اَحَدٌۢ **ona hiç kimsenin**

Tefsiri

O insan, **kendisine karşı kimse güç yetiremez mi sanıyor?.**

Burada zamir, Peygamberimiz aleyhisselam'ın en çok sıkıntı çektiği Velid bin Muğîre ve diğer bâzı Kureyş'in önde gelenlerinedir. [1]

Mana şöyledir: O iş ve hâlin, kendisinden kimsenin intikamını almaya gücünün yetmeyeceği şeklinde olduğunu mu sanıyor. Onda doğan bu zan, ondaki perdenin kalınlığı ve kalbinin hastalığından doğmuştur. Bu zannın hiç-bir değeri yoktur. Çünkü bir olan Allâh, ondan intikam almaya kaadirdir. O azîzdir, tam gaalibtir ve intikam sâhibidir.

{ **اَيَحْسَبُ** } ايامى بندارد. والضمير لبعض صناديد قريش الذين كان عليه السلام يكابد منهم اكثر مما يكابد من غيرهم كالوليد بن المغيرة واضرابه { **اَنْ لَنْ يَقْدِرَ عَلَيْهِ اَحَدٌۢ** } ان مخففة من الثقيلة سادة مع اسمها مسد مفعولى الحسبان اى يحسب ان الامر والشأن لن يقدر

---

[1] ***En, enne****'nin hafifletilmiş şeklidir. Zanların, iki mef'ûlunün örtülmesi ennenin ismi ile birlikte olmuştur.*

على انتقام منه احد فحسبانه الناشئ عن غلظ الحجاب ومرض القلب فاسد لان الله الاحد يقدر عليه وهو عزيز ذو انتقام.

يَقُولُ اَهْلَكْتُ مَالًا لُبَدًاۜ ﴿٦﴾

"Ben yığın yığın mal telef ettim" diyor! [6]

Kelime mânâsı

يَقُولُ **O diyor ki:**

اَهْلَكْتُ **telef ettim**

مَالًا لُبَدًاۜ **yığın yığın mal**

Tefsiri

İMAN ETMEYENİN İNFÂKI VE CÖMERTLİĞİ

Bu zanda olan kişi, ahmakça ve kibirle **"yığın yığın mal infak ettim"** diyor.[1] Araplar, yardımda bulunduğu kişiye "yazık oldu ona verdiklerim" demeleri gibi.

Bununla o, başkalarına duyurmak ve öğünmek için söylüyor. Cahiliye ehli kimseler buna benzer harcamaları "cömertlik" diye isimlendirirler, yücelik ve övünme vesilesi olduğunu iddiâ ederlerdi.

"Tükettim, harcadım" sözleri, aslında malın boşa gittiğine işâret içindir. Çünkü harcanan bu malın âhirette bir faydası olmayacaktır.

Hazreti Âişe radıyallahü anhâ, amca oğlu, Abdullah bin Cüd'an için Peygamberimize dedi ki:

- "O Câhiliyye zamanı akraba ziyareti yapar, fakirleri doyururdu. Acaba bu yaptıkları kendisine fayda verecek mi, yâ Rasûlallah?" Peygamberimiz aleyhisselam:

---

[1] Ben yığın yığın mal yok etmişim, diyor. Bunu inananlara karşı caka satmak üzere gurur ve iftihar ile söylüyor ve gösteriş için harcadığı malları kast ediyor. Sarf etme ve harcama yerine, yok etme ve telef etme tabirinin kullanılması, gerçek faydalar için sarf edilmeyip boşuna tüketilerek kaybedilmiş olduğunu anlatmak içindir. Çünkü zevk ve eğlence düşkünü olup parasını pulunu israf eden insanlar bir fakirin karnını doyurmaktan hoşlanmaz da zevk, eğlence ve gösteriş için mal telef etmekle iftihar eder, bunu büyüklük zanneder. **Elmalılı Tefsiri**

-“Hayır! Çünkü o hiç bir gün “Rabbim! Hesab günü benim hatalarımı mağfiret et ve beni bağışla” dememiştir.” buyurdu.

{ **يَقُولُ اَهْلَكْتُ مَالًا لُبَدًاؕ** } ذلك الظان على سبيل الرعونة والخيلاء { **اَهْلَكْتُ** } انفقت كقول العرب خسرت عليه كذا اذا انفق عليه { **مَالًا لُبَدًاؕ** } اى كثيرا متلبدا من تلبد الشئ اذا اجتمع يريد كثرة ما انفقه سمعة ومفاخرة وكان اهل الجاهلية يسمون مثل ذلك مكارم ويدعونه معالى ومفاخر وفى لفظ الاهلاك اشارة الى انه ضائع فى الحقيقة اذ لا ينتفع به صاحبه فى الآخرة كما قالت عائشة رضى الله عنها فى حق عبد الله ابن جدعان كان فى الجاهلية يصل الرحم ويطعم المسكين فهل ذلك نافعه يا رسول الله فقال عليه السلام " **لَا يَنْفَعُهُ لِاَنَّهُ لَمْ يَقُلْ يَوْمًا رَبِّ اغْفِرْ لِى خَطِيئَتِى يَوْمَ الدِّينِ** "

BİR GÖREN OLMADI SANIYOR

اَيَحْسَبُ اَنْ لَمْ يَرَهُٓ اَحَدٌؕ ﴿٧﴾

Onu bir gören olmadı mı zannediyor? [7]

Kelime mânâsı

اَيَحْسَبُ **zannediyor mu ki?**

اَنْ لَمْ يَرَهُٓ **Onu gören olmadı**

اَحَدٌؕ **Hiçbir kimse**

Tefsiri

Yani, bu kendini öğen ahmak, mal infak ederken “kimse onu görmedi mi sanıyor?” Allâhü Teâlâ'nın, ona bunun hesabını sormayacağını ve yaptığının cezasını vermeyeceğini mi sanıyor? Halbuki, hiç şüphe yok, Allâhü Teâlâ onu gördü, niyetinin pisliğine ve içinde gizlediği fe-

satlarını bildi. Buna göre cezasını verecektir. Böyle bir harcama, övünmek için yapıldığından rezilliktir. O câhil onu nasıl fazilet sayar?

KIYAMETTE İLK SORULACAK DÖRT ŞEY

Peygamberimiz aleyhisselam hadîsinde şöyle buyurmuşlardır:

-"Kıyamet günü dört şeyden sorulmadan, kulun iki ayağı yerinden kıpırdayamaz:

1-Ömrünü nerede tükettiğinden,

2-Malını nereden kazanıp nerede harcadığından,

3-İlmiyle ne gibi işler yaptığından,

4-Ehl-i beyti sevmesinden."[1]

{ **اَيَحْسَبُ اَنْ لَمْ يَرَهُٓ اَحَدٌ** } ذلك الاحمق المباهى { **اَنْ** } اى ان الشأن { **لَمْ يَرَهُٓ اَحَدٌ** } حين كان ينفق وانه تعالى لا يسأله عنه ولا يجازيه عليه يعنى ان الله رآه واطلع على خبث نيته وفساد سريرته وانه مجازيه عليه فمثل ذلك الانفاق وهو ما كان بطريق المباهاة رذيلة فكيف يعده الجاهل فضيلة وفى الحديث " **لَا تَزُولُ قَدَمُ الْعَبْدِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ حَتّٰى يُسْأَلَ عَنْ اَرْبَعٍ عَنْ عُمْرِهِ فِيمَ اَفْنَاهُ وَعَنْ مَالِهِ مِنْ اَيْنَ كَسِبَهُ وَفِيمَ اَنْفَقَهُ وَعَنْ عَمَلِهِ مَاذَا عَمِلَ وَعَنْ حُبِهِ أَهْلَ الْبَيْتِ** "

اَلَمْ نَجْعَلْ لَهُ عَيْنَيْنِۙ ﴿٨﴾

Vermedik mi biz ona iki göz, 8

Kelime mânâsı

اَلَمْ نَجْعَلْ **Vermedik mi biz**

لَهُ **ona**

---

[1]Tirmizî. Sıfatu'1-kıyâme, 1.

لا

عَيْنَيْنِ **iki göz**

Tefsiri

Yani, **"Biz ona"** mülk âlemini yerden göğe kadar görebileceği **"iki göz vermedik mi?"** Öyle ki, bu iki gözü ile ilk bakışta, onunla yıldızlar arasında, nice bin yıllık mesâfede bulunan yüksek yıldızları görür. Onlarla, zararlı şeylerle, faydalı şeyleri birbirinden ayırır. O iki gözle, Âlimin yüzüne, Mushaf'a ve Allâh'ın varlığına şâhidlik edenlere bakma şerefine kavşulur.

GÖZDEKİ ÖZELLİKLER

Es'iletü'l-hikem'de denildi ki: Göz, vücudu zararlı şeylerden korur. Göz ayna gibi parlaktır. Çünkü karşısına bir şey geldiğinde onun suretini resmeder ve bir yağ parçası olan gözbebeği, küçük olmasına rağmen, o şeyin şekli göze girer. Allâhü Teâlâ gözü hızlı hareket edecek halde yaratmıştır. Göze, onu örtecek iki kapak ve kuş kanadı kılları gibi örülmüş kirpikler koymuştur. İnsan, bu kapak ve kirpikleri açıp kapatarak sinekleri ve böcekleri gözden uzaklaştırır. Göz, başta yaratılmıştır. Çünkü kandil, kulenin başına konur. Allâhü Teâlâ gözü, güneş ve ay gibi iki adet yaratmıştır. Çünkü güneşle ay da dünyaya ait görüntünün iki gözüdürler. Allâhü Teâlâ, ışıktan zarar görmesin diye gözlerin üstünde iki kara kaş yaratmıştır. Çünkü beyaza karanlıkta bakan kimse, daha keskin bakışlı olur. Bundan dolayı gözün bebeği siyah yaratılmıştır. Göz kirpikleri, siyah kıllardan yaratılmıştır. Çünkü siyah içinde bakış göze güç verir.

GÖZÜN KUVVETLENMESİ İÇİN İSMİD

İskenderiyeli Zülkarneyn sarayını yaptırdığında, duvarlarını ve zeminini beyaz mermerden yaptırdı. Mermerin beyazlığının parlaklığından elbiseleri siyah renkli idi. Râhiplerin siyah elbise giymeleri de buradan gelmedir. Çünkü beyaza bakmak, gözün dağılmasına ve zayıflamasına sebeptir. Peygamberimiz aleyhisselam sürme taşı yâni **ismid** için:

-"O gözü güçlendirir."[1] buyurmuştur. Allâhü Teâlâ gözbebeğinin bütün yönlere hareket edip ve boynunu çevirmeden bakabilmesi için yerinde hareketli yaratmıştır. İki gözü enine doğru bir çizgide yaratmış, birisi daha yukarıda öteki daha aşağıda yaratmamıştır. Çünkü iki güzün

[1] Tirmizi, Libâs. 23; İbn Mâce, Tıb, 25.

bakışı bir şey üzerinde toplanması ve bir şahıs, kişiye iki olarak gözükmesin.

Âyetteki "ayneyn yâni iki göz" kelimesinde görünen ve görülmeyen yâni, mânevî gözlere işâret vardır. Bu iki gözden her birinin korunması lâzımdır. Çünkü iki gözün bakması, bir gözün bakmasından daha tamdır.

{ اَلَمْ نَجْعَلْ لَهُ عَيْنَيْنِۙ } يبصر بهما عالم الملك من الارض الى السماء حتى يشاهد بهما فى طرفة عين النجوم العلوية التى بينه وبينها عدة آلاف سنة ويفرق بها بين ما يضر وما ينفع وبهما يحصل شرف النظر الى وجه العالم والى المصحف والى الشواهد

قال فى أسئلة الحكم العين تحرس البدن من الآفات وهى نيرة كالمرءآة اذ قابلها شئ ارتسمت صورته فيها مع صغر الناظر وهو الحدقة التى هى شحمة وجعل الله العين سريعة الحركة وجعل لها اجفانا تسترها واهدابا من الشعر كجناح الطائر تطرد بانضمامها وبانفتاحها الذباب والهوام عن العين وجعل العين فى الرأس لان السراج يوضع على رأس المنار وجعلها ثنتين كالشمس والقمر فانهما عينا التعين الدنيوى وجعل فوقهما حاجبين اسودين لئلا يتضرر البصر بالضياء ولان الذى ينظر فى السواد يقوى البصر

ولما بنى ذو القرنين الاسكندرية رخمها بالرخام الابيض جدرها وارضها فكان لباسهم فيها السواد من نصوع بياض الرخام فمن ذلك لبيس الرهبان السواد فان النظر الى الابيض يفرق البصر ويضعفه ولذا قال عليه السلام فى الأثمد " **اِنَّهُ يَقْوِى الْبَصَرَ** " وجعل الحدقة محركة فى مكانها لتتحرك الى الجهات يمنة ويسرة فيبصر بها من غير

أن يلوى عنقه وجعل الناظرين جميعا على خط مستقيم عرضا ولم يقع واحد منهما اعلى والا اخفض ليجتمع الناظران على شئ واحد لئلا يترا أى له الشخص الواحد شخصين

وفى العينين اشارة الى العين الظاهرة والعين الباطنة فينبغى ان يحافظ على كلتيهما فان نظر عينين اتم من نظر عين واحده.

BİR DİL İKİ DUDAK

وَلِسَانًا وَشَفَتَيْنِ ﴿٩﴾

Ve bir dil ve iki dudak?

Kelime mânâsı

وَلِسَانًا **Ve bir dil**

وَشَفَتَيْنِ **ve iki dudak**

Tefsiri

Yani, içinden geçenlere tercüman olacak **"bir dil"** vermedik mi? Ve o dil ile muâmeleler ve şâhitlikler yerine getirilir, tatlı ve acı onunla bilinir. Dil olmasaydı insan, anlatmak için, işârete veya yazıya ihtiyaç duyardı. O zaman da işi zorlaşırdı.

NEDEN GÖZ İKİ DİL BİR

Gözün ve kulağın iki, dilin tek olması, insanın duymaya ve görmeye olan ihtiyacının, konuşmaya nisbetle daha çok olması sebebiyledir. Burada, hayır için olanlar hariç, insanın konuşmayı azaltmasına ve faydasız şeyleri konuşmamasına bir uyarma vardır. O da bir sırdır ki; Allâhü Teâlâ, dili ağzın içinde yaratmış, önüne de, açmadıkça konuşması mümkün olmayan, kapattığında sözü geri almasına yardım eden iki dudak koymuştur.

AĞZINA TAŞ KOYARDI

Ömer bin Hattab radıyallahü anh hakkında rivayet olundu ki, kendini alâkadar etmeyen meselelerde konuşmamak için, ağzına taş koyardı.

KALB DİLİ

Ayette kalb diline de işâret vardır. Çünkü kalb dili, kalble işbirliği yaparak konuşur. İnsan mânevi gözünü iptal ettiği gibi, mânevi dilini de iptal etmiş, mânevi konuşma ve kalbî bakış kaabiliyetini ifsâd etmiştir.

"Ve" susmak istediği zaman ağzını kapattığı, konuşmak, yemek, içmek ve üflemek için yardım istediği, **"iki dudak vermedik mi?"**

Secâvendî der ki: Dudak, harflerin çoğu için çıkış yeri tahsis edilmiştir.

Bir duâda şöyle geldi: Hamd O Allâhü Teâlâya mahsustur ki, bir et ile bizi konuşturdu, bir yağ ile görmemizi sağladı, bir kemik ile bizi işittirdi"

Âlimlerden birisi dedi ki: Hikmet sâhibi yaratıcı Allâh, ağzın önüne dudak gibi iki taraflı bir perde indirmiş. Kul ihtiyaç duyduğunda dudaklarını kapatır. İçeceğini dudakların yardımıyla içer. İçilecek şeyin yüzündeki zararlı şeyleri, içerken ağıza girmesine mâni olması için üst dudakları bıyıklar kaplamıştır,

{ وَلِسَانًا وَشَفَتَيْنِ ۙ } يترجم به عن ضمائره وبه تنعقد المعاملات وتحصل الشهادات ويدرك الطعوم من الحلو والمر ولو لم يكن اللسان لاحتاج الانسان الى الاشارة او الكتابة فتعسر امره وانما تعدد العين والاذن وتفرد اللسان لان حاجة الانسان الى السمع والبصر اكثر من حاجته الى الكلام وفيه تنبيه ايضا على ان يقل من الكلام الا فى الخير وان لا يتكلم فيما لا فائدة فيه وهو السر فى ان الله تعالى جعل اللسان داخل الفم وجعل دونه الشفتين اللتين لا يمكن الكلام الا بفتحهما ليستعين العبد باطباق شفتيه على رد الكلام

وقد حكى عن عمر بن الخطاب رضى الله عنه انه كان يجعل فى فمه حجر ليمتنع من الكلام فيما لا يعنيه وفيه اشارة الى لسان القلب فانه يتكلم به بالمفاوضة القلبية وقد ابطله كما أبطل العين الباطنة وأفسد استعداد التكلم الباطنى القلبى { وشفتين } يستر بهما فاه اذا اراد السكوت ويستعين بهما على النطق والاكل والشرب والنفخ قال السجاوندى خص الشفة لخروج اكثر الحروف منها وفى الدعاء الحمد لله الذى جعلنا ننطق بلحم ونبصر بشحم ونسمع بعظم قال بعضهم اسبل الصانع الحكيم امام الفم سترا من الشفة ذا طرفين يضمهما ما عند الحاجة ويمتص بهما المشروب وجعل الشارب محيطا من العليا ليمنع ما على وجه الشراب من القش والقذى ان يدخل حالة الشرب

HARAMA YAKLAŞMA

Hadis-i kudsîde şöyle buyruldu: "Allahü Teâlâ buyurdu:

-Ey Âdemoğlu, dilin, sana haram kıldığım bir şeyi işlemek için seninle kavga ederse, ben sana iki örtü yâni dudak verdim. Dudaklarını kapat. Şâyet gözün, haram kıldığım bir şeye bakmak için dikilirse, sana iki göz kapağı verdim, kapaklarla gözünü kapat. Haram kıldığım bir şey için, cinsel organın seninle mücadele ederse, yine yardım olarak, sana iki bacak verdim, onlarla cinsel organını muhafaza et."[1]

Bir haberde şöyle geldi: "İnsandaki cinsel organ emânettir, kulak emânettir, el emânettir, ayak emânettir. Emanete riayeti olmayan kimsenin îmanı yoktur." [2]

Kişiye diyecekler ki:

1-Biz sana temiz iki göz verdik ama sen onları temiz olmayan ve pis şeylere bakmaya kullandın. Onu temiz olmayan diğer gözlerle karıştırdın. Bu yüzden mukaddes tesirler o gözlerin üzerinden kalktı ve onlar kötü oldular. Şimdi o kötü ve kirlenmiş gözlerle bizim tertemiz ce-

1 İbn Kesir. 4- 512.
2 Müsned. 3-135.

malimizi görmek istiyorsun. Bilmelisin ki temize temiz gereklidir. Nitekim temizler temizlere çekilir.

2-Sana iki kulak verdik ki, o iki kulaktan iki hazîne yapasın ve ondan vahyin incilerini depolayasın. Onları yalan duymaktan koruyasın. Ama sen onları yalan duymaya alıştırdın ve kirlettin. Bizim sesimiz temizdir ve duyulması için temiz kulaklar gerekiyor. Şimdi bizim sesimizi ve davetimiz hangi kulakla duyacaksın.

3-Sana bir dil verdik: O dille, bizimle dertleşesin ve halvetlerde Kur'an okuyasın, doğruluk ve sadakate alıştırasın, bizim dostlarımızla konuşasın. Ama sen, dili gıybet ve dedikodu aleti yaptın. Dili günlük kavgalara ve düşmanlığa ayırdın. Şimdi nasıl sözümüzü okursun ve bizden söz edersin?

Şiir:

Dil Allâh'a şükretmek ve Allâh'a hamd için sana verildi.
Eğer hakkı tanıyorsan dilini gıybet etmede kullanma.
Kulak ise Kur'an ve nasihatin gireceği yerdir.
Kulağı da iftira ve bâtıl şeyleri dinlemeye meşgul etme.
İki göz, güzel şeyleri görmek, güzelliklere bakmak içindir.
Onları kardeşin ve dostun kusurunu görmek için kullanma.

Âyette kalb dilinin ve baş dilinin iki dudağına da işâret vardır.

وفى الحديث ان الله يقول " ابن آدم ان نازعك لسانك فيما حرمت عليك فقد اعنتك بطبقتين فاطبق وان نازعك بصرك الى بعض ما حرمت عليك فقد اعنتك عليه بطبقتين فاطبق وان نازعك فرجك الى ما حرمت عليه فقد اعنتك عليه بطبقتين فاطبق وفى الخبر الفرج امانة والاذن امانة واليد امانة والرجل امانة والايمان لمن لا امانة له

اورا كويند ما دوديده بتوسبرديم باك تو بنظر هاى ناباك ملطخ كردمى تا آثار تقديس ازوى برخاست وخبيث شدا كنون مبخواهى كه ديدار مقدس ما بنظر خويش بينى هيها مابا كيم وباكانوا باك شايد الطيبات للطيبين دون سمع داديم تراتا ازان دوخزانه سازى ودرهاى آثار وحى

دروتعبيه كنى وامر وزبازسبارى تواترا محال دروغ شنيدن ساختى وهكذر اصواب خبيثه كردى ونداء مابا كست جز سمع باك نشنود امروز بكدام كوش حديث ما خواهى شنيد زبانى داديم تراتا بامار از كويى در خلوت وقرآن خواتى در عبادت وصدق دروى فروارى وبادوستان ما سخن كويى توخود زبانرا بسلط غيبت ساختى وروز نامه جدل وديوان خصومت كردى توامروز بكدام زبان حديث ما خواهى كرد

زبان آمد از بهر شكر وسباس بغيبت نكرد اندش حق شناس
كذركاه قرآن وبندست كوش به بهتان وباطل شنيدن كوش
دوجشم ازبى صنع بارى نكوست زعيب برادر فروكير ودوست

وفيه اشارة الى شفتى لسان القلب ولسان الرأس.

İKİ TEPE GÖSTERDİK

وَهَدَيْنَاهُ النَّجْدَيْنِۚ ﴿١٠﴾

İki de tepe gösterdik, [10]

Kelime mânâsı

وَهَدَيْنَاهُ **ona gösterdik,**

النَّجْدَيْنِۚ **İki de tepe**

Tefsiri

Ona iki yolu yâni doğruyu ve eğriyi **gösterdik.**[1]

[1] "Necdeyn"in, tümsek tepe veya doğrudan doğruya yüksek yol mânâsından mecaz olarak biri hayır biri şer iki yüksek gayeye giden, biri uğurlu biri uğursuz iki yüksek yol mânâsına olduğunu daha sahih ve daha kuvvetli rivayet ve akıl yoluyla destekliyerek beyân etmişler

Burası **vermedik mi?** cümlesine sağlıdır. Çünkü bu cümle, aslında müsbettir. Yâni, biz ona bunları verdik ve ona hayır ve şer yolunu gösterdik, mânâsınadır. Peygamberimiz aleyhisselam da:

-"Bu iki yol, hayır ve şer yoludur. Size, şer yolu hayır yolundan daha sevimli olmasın."[1] buyurmuştur.

Veya **iki yol**'dan murad annenin iki memesidir. Çünkü annenin iki memesi sütün inmesi için, iki yüksek yol ve yeni doğan çocuğun hayatının devamı için iki sebebtir. Doğumun hemen ardından annesini emmekten âciz olan bebeğe, memeyi emme imkânının verilmesi büyük bir kudret ve güzel bir nimettir.

Şiir:

Bir zamanlar sen konuşmaktan âciz bir bebektin.
O zamanlar sana göbekten rızık gelirdi.
Göbeği kestiklerinde rızkın da kesildi.
O zaman da sen annenin göğsüne el attın.

Necd aslında yüksek mekan demektir. Şerrin zıddı olan hayır, yüksek mekân sayılmıştır. Çünkü şer, yaratılışın en yükseğinden, aşağılığın çukuruna düşmeyi icabettirir. Bu durumda **iki yol** denmesi tağlib kaidesine göredir.

Veya **şer** fiili, insanın kötü düşüncesindeki kuvvetine göre, yüksek mekan şeklinde anlatılmıştır. Onun için, her şeye ve tamâmlamaya ulaşmak için **yükselmek** mânâsında kullanılır.

Şeyhzâde dedi ki: Hayrı ve şerri gösteren deliller açık hale gelince iki yüksek yol gibi oldular. Yüksekte olan yolun, görülmeye açık olması gibi, her ikisi de, akıllar için âşikârdır.

MANEVİ İŞÂRETLER

Bu âyette şu işâretler vardır: Bir ruh yolu bir de kalb yolu vardır. Bu iki yol ile, nefsin ruha, hevânın da kalbe galebesi kapanmıştır.

{ وَهَدَيْنَاهُ النَّجْدَيْنِ ج } معطوف على ألم نجعل لانه فى التقدير مثبت اى جعلنا له ذلك وهديناه طريقى الخير والشرك كما قال عليه

ve bunu İnsan Sûresi'ndeki "Biz ona yolu gösterdik, ister şükredici olsun, ister nankör."(İnsan, 76/3) âyetiyle aynı meâlde olduğunu söylemişlerdir. Elmalılı Tefsiri

[1] İbnü kesir hadîslerle Kur'an tefsiri 4-512,

السلام " **هُمَا النَّجْدَانِ نَجْدُ الْخَيْرِ وَنَجْدُ الشَّرِّ فَلَا يَكُنْ نَجْدُ الشَّرِّ أَحَبُّ اِلَيْكُمْ مِنْ نَجْدِ الْخَيْرِ**"

أو طريقى الثديين لانهما طريقان مرتفعان لنزول اللبن سببان لحياة المولود وتمكين مولود عاجز من رضاع امه عقيب الولادة قدرة علية ونعمة جلية

نه طفل زبان بسته بودى زلاف همى روزى آمد بجوفت زناف

جونافش بريدند وروزى كسست به بستان مادر در آويخت دست

واصل النجد المكان المرتفع جعل الخير بمنزلة مكان مرتفع بخلاف الشر فانه يستلزم الانحطاط عن ذروة الفطرة الى حضيض الشقاوة فكان استعمال النجدين بطريق التغلب او لان فعل الشر بالنسبة الى قوته فى الواهمة مصور بصورة المكان المرتفع ولذا استعمل الترقى فى الوصول الى كل شئ وتكميله

وقال ابن الشيخ لما وضحت الدلالة الدالة على الخير والشر صارتا كالطريقين المرتفعين بسبب كونهما واضحين للعقول كوضوح الطريق العالى للابصار وفيه اشارة الى نجد الروح ونجد القلب فابطلهما بغلبة النفس على الروح وغلبة الهوى على القلب.

AKABE-SARP YOKUŞ

فَلَا اقْتَحَمَ الْعَقَبَةَ ﴿١١﴾ وَمَٓا اَدْرٰيكَ مَا الْعَقَبَةُ ﴿١٢﴾ فَكُّ
رَقَبَةٍ ﴿١٣﴾ اَوْ اِطْعَامٌ فٖى يَوْمٍ ذٖى مَسْغَبَةٍ ﴿١٤﴾ يَتٖيمًا ذَا
مَقْرَبَةٍ ﴿١٥﴾ اَوْ مِسْكٖينًا ذَا مَتْرَبَةٍ ﴿١٦﴾ ثُمَّ كَانَ مِنَ الَّذٖينَ
اٰمَنُوا وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ وَتَوَاصَوْا بِالْمَرْحَمَةِ ﴿١٧﴾ اُولٰٓئِكَ
اَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ ﴿١٨﴾ وَالَّذٖينَ كَفَرُوا بِاٰيَاتِنَا هُمْ اَصْحَابُ
الْمَشْئَمَةِ ﴿١٩﴾ عَلَيْهِمْ نَارٌ مُؤْصَدَةٌ ﴿٢٠﴾

Bildin mi o sarp yokuş ne? [12]
Esir bir boyun kurtarmak/köle azad etmek [13]
Veya salgın bir açlık gününde yemek yedirmek, [14]
Yakınlığı olan bir yetime, [15]
Veya toprak döşenen bir miskine... [16]
Sonra olamadı o, îmân edip de sabra vasiyetleşen ve merhamete vasiyetleşenlerden... [17]
Ki onlardır işte sağcılar (eshâb-ı meymene)! [18]
Ayetlerimize küfredenler ise... onlardır işte solcular (eshâb-ı meş'eme)! [19]
Üzerlerine bir ateş bastırılıp kapıları kapanacak! [20]

فَلَا اقْتَحَمَ الْعَقَبَةَ ﴿١١﴾

O akabeyi (sarp yokuşu) **aşamadı!** [11]

Kelime mânâsı

فَلَا اقْتَحَمَ **O aşamadı**

الْعَقَبَةَ **akabeyi**

Tefsiri

Fakat **O, akabeyi** (sarp yokuşu) **aşamadı!**

İktiham, zor bir işe girişmek ve onu zorlukla aşmaktır.

Kaamusta denir ki: Kahame, (nasara gibi) birdenbire, görmeden kendisini bir işin içine attı, demektir. Akabe de, zorlu dağ yolu, demektir. Yâni **o kişi, sâlih işler yaparak bu büyük nimetlerin şükrünü yapamadı.**

Sâlih amellere sarp yokuş denilmesi, yoluna girmenin zorluğundan dolayıdır.

{ فَلَا اقْتَحَمَ الْعَقَبَةَۘ } الاقتحام الدخول فى امر شديد ومجاوزته بصعوبة وفى القاموس قحم فى الامر كنصر قحوما رمى بنفسه فيه فجأة بلا روية والعقبة الطريق الوعر فى الجبل فلم يشكر تلك النعم الجليلة بالاعمال الصالحة وعبر عنها بالعقبة لصعوبة سلوكها.

AKABE NEDİR PEKİ

وَمَٓا اَدْرٰيكَ مَا الْعَقَبَةُۜ ﴿١٢﴾

Sana ne bildirdi o sarp yokuşun ne olduğunu? [12]

Kelime mânâsı

وَمَٓا اَدْرٰيكَ **Sana ne bildirdi**

مَا الْعَقَبَةُ **o sarp yokuşun ne olduğunu?**

Tefsiri

Yani, **"Sana kim bildirir,** Ey Muhammed! **O sarp yokuşu** aşmanın **ne olduğunu?** Çünkü burada murad olunan, gözle görülen bir yokuş ve onu aşmak değildir.

{ وَمَٓا اَدْرٰيكَ مَا الْعَقَبَةُ } اى اى شئ اعلمك يا محمد ما قتحام العقبة فان المراد ليس العقبة الصورية واقتحامها.

فَكُّ رَقَبَةٍۙ ﴿١٣﴾

Boyun kurtarmak [13]

Tefsiri

Boyun kurtarmak yâni, köle azad etmektir.

Fekk, iki şeyin arasını ayırmak, birini diğerinden ayrı tutmaktır. Bağın ve kelepçenin çözülmesi gibi. **Fekkü rakabe** ise, kişiye hürriyetini verip boyunla, onun üzerindeki kölelik bağını birbirinden ayırmak ve çözmek mânâsınadır.

{ فَكُّ رَقَبَةٍۙ } الفك الفرق بين الشيئين بازالة احدهما عن الآخر كفك القيد والغل وفك الرقبة الفرق بينها وبين صفة الرق بايجاب الحرية

Rakabe, boyun’un özel ismidir. Sonra vücûdun tamâmında ve örf olarak da kölelere isim olarak kullanılmıştır. Baş ve sırt kelimeleriyle binek hayvanının murad edildiği gibi. “Falan şu kadar baş hayvan veya binek bağlıyor” denildiği gibi…Sırt kelimesi de böyledir.

Mânâ şöyledir: “O sarp yokuşu aşmak köle azad etmektir.”[1]

(Azad etme’nin üç mertebesi vardır:)

1- **Âzâd etme**, bazan bir köleyi azad etmek, bazen da para vererek kurtulacak olan köle için lâzım olan yardımı yapmaktır. Veya, bir kişiyi kısastan, yahut da mâlî cezâ ve borçtan kurtarmak için de olabilir. Bunların hepsi **âzâd** yâni kurtarmaktır fakat **köle âzâd etmek** değildir.

2- Boynu âzâd etmek ile murad olunan, kişinin sâlih amellerle meşgul olarak Cennete girmesi, Cehennemden kurtularak, kendi boynunu, Allâh'ın azâbından kurtarma mânâsı da muhtemeldir. Bu orta mertebe **bir hürriyettir**.

3-Kişinin **kalb** boynunu **nefsin** esaretinden, **hevâ**nın zincirinden, Allâhü Teâlâ’nın gayri şeylere bağlanmaktan kurtarmasıdır. Bu, en büyük hürriyettir. Bu mânâya göre sonraki âyetlerde gelen “**Veya açlık hâlinde yakını olan bir yetimi, veya aç ve muhtaç bir yoksulu doyurmaktır...**” gibi “umûmîden sonra husûsi” kabilinden olur. Bu da husûsi kılınan bir şeyin, çok faziletli olduğuna işârettir. Çünkü, bir önceki umûmî olup, onu içine aldığı için, onun içinden çıkarılarak getirilmiştir.

Bazıları dedi ki: Köle azad etmek sadakadan önce gelir. Bu onun sadakadan daha faziletli olduğuna işârettir. Ebû Hanîfe rahimehüllah'ın mezhebi de böyledir. Hadîs-i şerîfte de şöyle buyurulmuştur:

---

[1] Köle âzâd etmek, “sarp yokuşun değil mukadder bir muzâf ile onu aşmanın tefsîridir. Çünkü **sarp yokuş** bir eşya, **âzad etmek** ise fiildir. Bu sebeple biri diğeri için tefsir olmaz.

-"Kim bir köle azad ederse, Allâh o kölenin her âzâsına karşı, azad edenin bir âzâsını Cehennem ateşinden kurtarır."[1]

Rağıb (Isfahânî) **dedi ki:** İnsanın başkasını azaptan kurtarması, ancak kendini ateşten kurtardıktan sonra olur. Kendisi hidâyete ermemiş biri, başkasını hidâyete erdiremez. Burada köle âzâd etmek, insanın, kendini kurtarması gibidir. Bu amel, insanın kendini kurtarmasında büyük faydası olan sâlih amellerdendir.

والرقبة اسم العضو المخصوص ثم يعبر بها عن الجملة وجعل فى التعارف اسماء للمماليك كما عبر بالرأس والظهر عن المركوب فقيل فلان يربط كذا رأسا وكذا ظهرا والمعنى هو أى اقتحام العقبة اعتاق رقبة فالفك ليس تفسيرا لنفس العقبة بل لاقتحامها بتقدير المضاف وذلك لان العقبة عين والفك فعل فلا يكون تفسيرا للآخر

ثم فك الرقبة قد يكون بان ينفرد الرجل فى عتق الرقبة وقد يكون بان يعطى مكاتبه ما يصرفه الى جهة فكاك رقبته وبان يعين فى تخليص نفس من قود أو غرم فهذا كله يعم الفك دون الاعتاق

ويحتمل ان يكون المراد بفك الرقبة ان يفك المرء رقبة نفسه من عذاب الله بان يشتغل بالاعمال الصالحة حتى يصير بها الى الجنة ويتخلص من النار وهى الحرية الوسطى وان يفك رقبة القلب من اسر النفس وقيد الهوى وتعلق السوى وهى الحرية الكبرى فيكون قوله او اطعام الخ من قبيل التخصيص بعد التعميم اشارة الى مزيد فضل ذلك الخاص بحيث خرج به من أن يتناول اللفظ السابق مع عمومه

وقال بعضهم تقدم العتق على الصدقة يدل على انه افضل منها كما هو مذهب ابى حنيفة رحمه الله وفى الحديث " **مَنْ فَكَّ رَقَبَةً فَكَّ اللّٰهُ بِكُلِّ عُضْوٍ مِنْهَا عُضْوًا مِنْهُ مِنَ النَّارِ** "

[1] Buhârî, Keffârât, Müslim, Kurtubî

قال الراغب فك الانسان غيره من العذاب انما يحصل بعد فك نفسه منه فان من لم يهتد ليس فى قوته ان يهدى وفك الرقبة من قبيل فك النفس لانه من الاعمال الصالحة التى لها مدخل عظيم فى فكها.

MESGABE

اَوْ اِطْعَامٌ فِى يَوْمٍ ذِى مَسْغَبَةٍ ﴿١٤﴾

Veya salgın bir açlık gününde yemek yedirmek, [14]

Kelime mânâsı

اَوْ اِطْعَامٌ **Veya yemek yedirmek,**

فِى يَوْمٍ **bir günde ki o**

ذِى مَسْغَبَةٍ **açlık gününde**

Tefsiri

"**Veya**" kıtlık, açlık, yokluktan yahut da pahalılıktan oluşan **"açlık gününde doyurmak."**

Râğıb (İsfahânî) **dedi ki**: "**Sağb**" yorgunluk ve fakirlikle birlikte olan açlıktır.[1] Doyurma'nın açlık gününe bağlı olması, böyle bir zamanda yardım etmek, hem insanın nefsine daha ağır gelmesi, hem de daha çok sevâbı icabettirmesi sebebiyledir. Kime:

{اَوْ اِطْعَامٌ فِى يَوْمٍ ذِى مَسْغَبَةٍ} اى مجاعة لقحط او غلاء من سغب اذا جاع قال الراغب السغب الجوع مع التعب ومتربة قيد الاطعام بيوم

---

[1] Mesgabe, kezâ makrebe ve metrabe kelimeleri mimli masdardır.

Genel olması mânâsı "zî"den anlaşılmak gerekir. Zîrâ "fi yevmi mesğabe="açlık gününde" denilmemiş, açlıklı mânâsına "zi mesğabe" denilmiştir ki genellikle açlık, özelliği olan gün demek olur. Gerçekte böyle genel bir açlık zamanında yemek yedirebilmek can kurtarmak demek olduğu için fekk-i rakabe gibi büyük bir kahramanlıktır. Hem de kimlere yedirmek? (sıralamış….) **Elmalılı Tefsiri**

المجاعة لان اخراج المال فى ذلك الوقت اثقل على النفس واوجب للاجر.

MAKRABE

يَتِيمًا ذَا مَقْرَبَةٍ ۙ ﴿١٥﴾

Yakınlığı olan bir yetime, [15]

Kelime mânâsı

يَتِيمًا **bir yetime yedirmek** (öyle yetim ki,)

ذَا مَقْرَبَةٍ ۙ **Akrabalığı olan**

Tefsiri

Akrabalık bakımından **"yakınlığı olan bir yetimi"** doyurmaktır.

Secâvendî, buradaki yakınlık, akrabalıktan veya komşuluktan olan yakınlıktır, demiştir.

Ayette, yetim ile onu doyuran kimse arasında, akraba yakınlığı kaydı vardır. Böyle bir yetimde, hem yetim olmak, hem de akarabalık yönünden, yardıma müstehak olması bir araya gelmiştir. Böyle bir yetimi doyurmak, hem sadaka vermeyi hem de akraba ziyaretini içine alır Bu sebeple daha faziletlidir. Veya kime:

{ يَتِيمًا } مفعول اطعام { ذَا مَقْرَبَةٍ ۙ } اى قرابة من قرب فى النسب قربا ومقربة وقال السجاوندى قرب قرابة او جوار انتهى قيد اليتيم بأن يكون بينه وبين المطعم قرابة نسبية لانه اجتمع فيه جهتا الاستحقاق اليتم والقرابة فاطعامه افضل لاشتماله على الصدقة وصلة الرحم.

METRABE

اَوْ مِسْكِينًا ذَا مَتْرَبَةٍ ۗ ﴿١٦﴾

Veya toprağa döşenen bir miskine yedirmektir [16]

Kelime mânâsı

اَوْ مِسْكِينًا **Veya bir yoksula** (öyle yoksul ki;)

ذَا مَتْرَبَةٍ **toprağa döşenen**

Tefsiri

"Yahut" son derece ihtiyaç sâhibi **"bir yoksulu doyurmaktır**."

"Metrabe, toprakta oturup yatacak durumda olan fakir"[1] demektir. Fakirlik ve ihtiyaçtan **sanki toprağa yapışmış**, bir fakir. Onun üstüne örtebileceği, altına serebileceği bir şeyi yoktur.

Peygamberimiz aleyyhisselam'ın:

- **Zâ-metrabe, barınağı mezbelelikler olan yoksul**" buyurduğu rivayet edilmiştir.[2]

İbnü Abbâs radıyallahü anhüma ise, **toprağı uzak, yâni garip mânâsına** olduğunu söylemiştir.

Kâşifi: "Böyle biri, ya ailesi ve çocuğu vardı, ya borcu vardı veya hastaydı veya memleketinden uzak kalmış bir gariptir, demiştir." demiştir.

İmam Şâfiî rahimehüllah bu âyeti, "**miskîn'in az da olsa bir şeylere mâlik olan fakir,** olduğuna delil saymıştır. Aksi halde "Zâmetrebe" ifâdesi tekrar olmuş olur ki bu câiz değildir.

Burada "Zâ-metrebe" ifâdesinin "miskin" kelimesini açığa çıkaran bir sıfat olmasının mümkün olduğu tartışılmıştır. "Miskîn" kelimesinin "Zâ-metrebe" ile nitelenmesinin faydası onun ihtiyaç yönünü açıklamaktır. Bundan gaye, en çok muhtaç olan kimseyi doyurmanın daha faziletli olduğunu ortaya koyar. Caiz olmayan tekrar ise, bir faydası olmayan tekrardır. Bizim üzerinde durduğumuz, âyet-i kerîmede böyle faydasız ve gereksiz bir tekrar yoktur.

MÂNEVİ İŞARET

Bu âyette, nefis ve hevâ elinde mağlûb olmuş kalb yetimine, nefsin kahrı ve izzeti altında zelil hale gelmiş sır miskinine **işâret** vardır.

Bir hadîs-i şerîfte şöyle buyrulmuştur:

-"Kocasız kadınlarla, yoksulların işlerine yardıma koşan, Allâh yolunda koşmuş gibi sevâp kazanır. Geceleri durmadan namaz kılan, gündüzleri ara vermeden oruç tutan kimse gibidir."[1]

---

[1] Amme cüzü tefsiri notları (Ahbab Hacaefendi)

[2] Süyûtî, bu ayetin tefsirinde, Dürrül mensurda zikretti.

FUZULİ HARCAMALAR VE İNSANA AĞIR GELEN İNFAK

Bu Fakir (İsmail Hakkı Bursevî Kuddise sirruhu) **der ki**: Burası, köle azad etme ve doyurma fiilleri ile amel etmenin zorluğundan dolayı doyurma, yetim ve fakire mahsus kılınmıştır. Çünkü bu, nefse ağır gelir. Kişi kendi heva ve hevesi için binleri verir, heva ve heves ehli kimseleri yedirir, fazladan binalar yapar ve bunları çok görmez. Fakire ve yetime ise, gözünde değersiz oldukları için, onları görmez ve bir-iki dirhem veya bir-iki lokma yedirmek çok ağır gelir.

İmam Şâfiî rahimehüllah bu âyeti, **"miskîn"in az da olsa bir şeylere mâlik olan fakir"** olduğuna delil getirmiştir. Yoksa "Zâ-metrabe" tekrar olmuş olurdu ki, bu câiz değildir.

Burada, **Zâ-metrebe**, **miskin** kelimesini açığa çıkaran bir sıfat olmasının mümkün olduğunda ihtilaf olmuştur. **Miskîn'in, Zâ-metrebe** ile vasıflanmasının faydası, onun ihtiyaç cihetini açıklamaktır. Maksat, en muhtaç kimseyi doyurmanın daha faziletli olduğunu ortaya koymaktır. Caiz olmayan tekrar, bir faydası olmayan tekrardır. Bizim üzerinde durduğumuz, âyet-i kerîmede böyle faydasız ve gereksiz bir tekrar olmadığıdır.

Bu âyette, nefis ve hevâ elinde mağlûb olmuş **kalb** yetimine, nefsin kahrı ve izzeti altında zelil olmuş **sır** miskinine **işâret** vardır.

İrşad'da şöyle geldi: Şu sayılan işlerde, kölenin doyurulmasından murad olunan, "Felaktehame" deki **lâ**'nın, mâzı üzerine girişinin güzelliği ve bir şartla olmamasıdır. Çünkü **lâ** , **lem** mânâsı ile, sanki şöyle denildi: Sarp yokuş aşılmadı. Yâni o küfür ehli, sayılanların hiçbirini yapmadıkları gibi şu (17.ayeti kerîmede) gelenleri de yapmadılar:

{ أَوْ مِسْكِينًا ذَا مَتْرَبَةٍ } اى افتقار من ترب بالكسر تربا بفتحتين ومتربا اذا افتقر كأنه لصق بالتراب من فقره وضره فليس فوقه ما يستره ولا تحته ما يوطئه ويفرشه واما قولهم اترب فمعناه صار ذا مال كالتراب فى الكثرة كما قيل اثرى وعن النبى عليه السلام فى قوله ذا

[1] Buhârî 6006, Müslim, 2982: Tirmizî, 1969

متربة الذى مأواه المزابل وقال ابن عباس رضى الله عنهما البعيد التربة يعنى الغريب (كما قال الكاشفى) واين جنين كس عيال مند بود ياوام دار يابيمار بى خواستار يا غريبى دور ازديار.

وفى الحديث " **اَلسَّاعِى اِلَى الْاَرْمِلَةِ وَالْمِسْكِينَ كَالسَّاعِى فِى سَبِيلِ اللهِ وَكَالْقَائِمِ لَا يَفْتِرُ وَالصَّائِمُ لَا يَفْطِرُ** "يقول الفقير خص الفك والاطعام لصعوبة العمل بهما وجعل الاطعام لليتيم والمسكين لما ان ذلك يثقل على النفس فقد ينفق المرء الوفا فى هواه كاطعام اهل الهوى وبناء الابنية الزائدة ونحو ذلك ولا يستكثرها واما الفقير واليتيم فلا يراهما بصره لهوانهما عنده وعلى تقدير الرؤية فيصعب عليه اعطاء درهم او درهمين او اطعام لقمة او لقمتين

واحتج الشافعى رحمه الله بهذه الآية على ان المسكين قد يكون بحيث يملك شيأ والا لكان تقييده بقوله ذا متربة تكرارا وهو غير جائز وفيه بحث لجواز أن يكون ذا متربة صفة كاشفة للمسكين وتكون الفائدة فى التوصيف بها التصريح بجهة الاحتياج ليتضح ان اطعام الاحوج افضل والتكرير الذى لا يجوز هو التكرير الخالى عن الفائدة وما نحن فيه ليس من هذا القبيل وفيه اشارة الى يتيم القلب المغلوب فى يد النفس والهوى ومسكين السير المذلل تحت قهر النفس وعزتها وفى الارشاد وحيث كان المراد باقتحام العقبة هذه الامور حسن دخول لا على الماضى وليس بشرط اذ قد يكون بمعنى لم فكأنه قيل فلم يقتحم العقبة.

SARP YOKUŞU GEÇEBİLME ŞARTLARI DEVAMI…

ثُمَّ كَانَ مِنَ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ وَتَوَاصَوْا بِالْمَرْحَمَةِۜ ﴿١٧﴾

Sonra olamadı o… îmân edip de sabra vasiyetleşen ve merhamete vasiyetleşenlerden... [17]

Kelime mânâsı

ثُمَّ كَانَ **Sonra olmak**

مِنَ الَّذِينَ اٰمَنُوا **îmân edenlerden**

وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ **sabrı vasiyetleşenlerden**

وَتَوَاصَوْا بِالْمَرْحَمَةِۜ **merhameti vasiyetleşenlerden** (olmak vardı da onları olmadılar.)

Tefsiri [1]

Sonra îman edenlerden, birbirlerine sabrı tavsiyeleşenlerden ve birbirlerine merhameti tavsiyeleşenlerden olmak (da vardır.) Sırası ile:

1- Sonra bu köle âzâd eden ve doyuran kimse **îman edenlerden** olması da lâzımdır.

Sümme terakki ve yüksek mertebe içindir. İman, bütün sâlih ameller için şarttır. İmanın mertebesinin sayılan amellerden yüksek olduğunu ifâde etmek için **sümme** getirilmiştir. Yoksa îman zaman itibarı ile en öncedir. Şimdi mânâ şöyledir: Ancak îmânla yapılan infak ve harcama Allâh katında faydalı ve hoşnud olunan infaktır. Yoksa riya ve övünmek için harcanan çok mal değildir. Bu tür harcama ise, şu ayeti kerîmede anlatılan gibidir:

-"Onların bu dünya hayatında yaptıkları harcamaların durumu, kendilerine zulmetmiş olan bir kavmin ekinlerini vurup da mahveden kavurucu bir rüzgarın durumu gibidir" [2]

---

[1] (Amme Tefsiri Notları- Ahbab Hocaefendi' de bu ayeti kerîme önceki ayetlere şöyle bağlanıyor:) İşte böyle zarureti kamile sahiplerine yedirmek ve vermekle rakabeyi ve yoksulları kurtarmalı. Yâni bu sayılanları yapmakla akabe (sarp yokuş) geçilebilir. Amma bundan sonra dahası da vardır ki, onlar da şöyle sıralanmıştır:

[2] Â1-i İmran suresi, (3) 117.

Sarp yokuş, ifadesinin kullanılmasında, âhiretin sarp yokuşunu ancak günah yükü hafif olanların geçebileceğine işâretler vardır.

Muhâsibî dedi ki: Bu sarp yokuş öyle bir yokuştur ki, onu ancak karnını haram ve şüpheli şeylerden uzak tutan ve ölmeyecek kadar yiyip içen kimse geçebilir.

Kaasım da şöyle dedi: Sarp yokuş, senin nefsindir. Allâhü Teâlânın; **Boynu çözmek**, buyurduğunu görmüyor musun? Çünkü boynu çözmek, nefsini halkın köleliğinden kurtarman ve onu, rabbına kullukla meşgul etmen, demektir.

SABIR VE MERHAMET

2- (Yine bu köle âzâd eden ve doyuran kimse:) **"Birbirine sabrı tavsiye edenlerden"** olması lâzımdır. Yâni Allâhü Teâlâya itâat etmekte, günah işlememekte ve musîbetlerde sabrı tavsiye edenlerden olması lâzımdır.

3-Bir de, **"birbirlerine merhameti tavsiye edenlerden** olması lâzımdır." Merhamet, rahmet demektir. Yâni birbirlerine, Allâh'ın yaratıklarına merhameti veya Allâhü Teâlânın rahmetini getirecek hayırları tavsiye edenlerden olmaktır.[1] Rahmet bu mânâ ile birinci mânâdan daha geniştir. Birinci mânâda rahmet; yetim, fakir gibi rahmete lâyık olanlara şefkat göstermektir. Hadîs-i şerîfte de şöyle geldi:

-"İnsanlara merhamet etmeyene Allâh da rahmet etmez."[2]

"Birbirine sabrı tavsiyeleşenler" sözü Allâh'ın emrine hürmet edilmesine işârettir. **"Ve birbirlerine merhameti tavsiyeleşenler**" ise Allâhü Teâlânın yarattıklarına şefkat, kemâlden sonra başkalarını da kemâle erdirmeye işârettir.

Çünkü îman kendi nefsinde kemaldir. Yine sabır, merhamet ve diğer sâlih amellerin kendileri de kemaldir. Bunları başkalarına tavsiye etmek ise, başkalarını kemâle erdirmek sayılır.

Bazı âlimler dedi ki: Bilhassa ihtiyacın şiddetli zamanlarında, başkalarını yedirmek ve doyurmak iffet çeşitlerinin içinde en faziletli olanıdır. İman da hikmet çeşitlerinin en yücesidir. Bu kastedilen, ilmî ve yakînî olan îmandır. Bu ayette îman, sümme lafzından sonra getirilmiştir. Bunun sebebi: İmânın ilk fazileti olan fakiri yedirip doyurmaktan, yücelik yönü ile, çok yüksek olduğuna işâret etmek ve îmanın esas ol-

[1] Bu durumda ifâdenin başında muzaf hazfedilmiş veya sebep olmaktaki kemâline dikkat çekmek üzere müsebbeb zikredilip sebeb kasdedilmiş demek olur.

[2] Buhâri, Tevhid 2, Edeb 27. Müslim, tedail 66. Timn/ı. Birr 16.

duğunu tekit içindir. Zorluklara sabretmek ise, cesaret çeşitlerinin en büyüğüdür. Allâhü Teâlânın burada sabrı îmandan hemen sonra getirmesi, cesaret faziletinin, yakînî îman olmadan olamayacağına işârettir. Karşılıklı sevgi ve merhametin de, adalet çeşitleri içinde en üstün olduğuna işâret içindir.

{ ثُمَّ كَانَ } بس باشد اين آزاد كننده وطعام دهنده

{ مِنَ الَّذِينَ اٰمَنُوا } عطف على المنفى بلا وثم للدلالة على تراخى رتبة الايمان عن العتق والصدقة ورفعة محله لاشتراط جميع الاعمال الصالحة به والا فهو فى الزمان مقدم على الطاعات والمعنى ان الانفاق على هذا الوجه هو الاتفاق المرضى النافع عند الله لا ان يهلك ما لا لبدا فى الرياء والفخار فيكون مثله كمثل ريح فيها صر اصابت حرث قوم وفى ذكر العقبة اشارة الى ان عقبة الآخرة لا يجوزها الا من كان محقا على المحاسبى تلك عقبة لا يجوزها الا من خمص بطنه عن الحرام والشبهات وتناول مقدار بقاء المهجة وقال القاسم العقبة نفسك الا ترى الى قوله فك رقبة فانه ان تعتق نفسك من رق الخلق وتشغلها بعبودية ربك { وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ } عطف على آمنوا اى اوصى بعضهم بعضا بالصبر على طاعة الله وعن المعاصى وفى المصائب { وَتَوَاصَوْا بِالْمَرْحَمَةِ } مصدر بمعنى الرحمة اى اوصى بعضهم بعضا بالرحمة على عباد الله او بموجبات رحمته تعالى من الخيرات على حذف المضاف او ذكر المسبب وارادة السبب تنبيها على كماله فى السببية والرحمة بهذا المعنى اعم من الرحمة بالمعنى الاول وهى الشفقة لمن يستحقها من العباد يتيما او فقيرا او نحو ذلك وفى الحديث " **لَا يَرْحَمُ اللّٰهُ مَنْ لَا يَرْحَمُ النَّاسَ**

" فقوله وتواصوا بالصبر اشارة الى التعظيم لامر الله وقوله وتواصوا بالمرحمة اشارة الى الشفقة على خلق الله والى التكميل بعد الكمال فان الايمان كمال فى نفسه وكذا الصبر والمرحمة وغيرهما من الاعمال الصالحة والتواصى من باب تكميل الغير قال بعضهم الاطعام خصوصا وقت شدة الحاجة افضل انواع العفة والايمان اجل انواع الحكمة وهو الايمان العلمى اليقينى وجاء فيه بلفظ ثم لبعد رتبته عن الفضيلة الاولى فى الارتفاع والعلو لكونه الاساس والصبر على الشدائد من اعظم انواع شجاعة وأخره عن الايمان لامتناع حصول فضيلة الشجاعة بدون اليقين والتراحم والتعاطف من افضل انواع العدالة.

ESHABI MEYMENE-SAĞCILAR

اُولٰٓئِكَ اَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ ﴿١٨﴾

Ki onlardır işte eshâb-ı meymene, sağcılar! [18]

Kelime mânâsı

اُولٰٓئِكَ **Ki onlardır**

اَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ **işte eshâb-ı meymene,** sağcılar!

Tefsiri

"**İşte**" bu zikredilen yüce sıfatlarla vasıflananlar **"kitapları sağdan verilecek olanlardır."**

İşâret ismi **ülâike**, onların Allâh katında huzur makamında olacaklarına, rütbelerinin yüksek, derecelerinin büyük olacağına işâret etmektedir.

Ashâbü'l-meymene demek, kitapları sağ taraflarından verilecektir ve sağ yoldan Cennete götürüleceklerdir, demektir. Veya bereket, hayır ve saâdet sâhibi kimselerdir, demektir. Çünkü sâlih insanlar itaatlerin-

den dolayı hem kendilerine, hem de başkalarına bereketli olan kimselerdir. Yahut da sağ el sâhibi kimselerdir, demektir.[1]

{ اُولٰٓئِكَ } الموصوفون بالنعوت الجليلة المذكورة وفى اسم الاشارة دلة على حضورهم عند الله فى مقام كرامته وعلو رتبتهم وبعد درجتهم { اَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِۜ } اى اليمين وهم الذين يعطون كتبهم بايمانهم ويسلك بهم من طريق اليمين الى الجنة او اصحاب اليمين والخير والسعادة لان الصلحاء ميامين على انفسهم بطاعتهم وعلى غيرهم ايضا او اصحاب اليد اليمنى.

ESHABI MEŞEME- KÜFÜR EHLİ

وَالَّذٖينَ كَفَرُوا بِاٰيَاتِنَا هُمْ اَصْحَابُ الْمَشْئَمَةِۜ ﴿١٩﴾

Ayetlerimize küfredenler ise... onlardır eshâb-ı meş'eme, solcular! [19]

Kelime mânâsı

وَالَّذٖينَ كَفَرُوا **küfredenler ise**

بِاٰيَاتِنَا **âyetlerimize**

هُمْ اَصْحَابُ الْمَشْئَمَةِۜ **onlardır eshâb-ı meş'eme,** solcular!

Tefsiri

Kitaptan, Hakka delil olarak gözleri önüne diktiğimiz **"Âyetlerimizi"**, hücceti veya Kur'an'ı **"inkâr edenler ise, işte onlar kitapları soldan verileceklerdir."[1]**

---

[1] Onlar, o yüksek vasıflarla nitelenmiş olan o kahramanlığı yapan, esir kurtarmak veya öyle zor bir günde bir yetime veya çaresize yemek yedirmek suretiyle can kurtaran, bunlara gücü yoksa îmân edip de birbirine sabır ve merhamet tavsiye etmek suretiyle teselli ve kalb kuvveti vermeye çalışan mü'minler mutluluk sahipleri, kitapları sağ taraflarından verilecek kişiler, kendilerine ve başkalarına uğurlu kimselerdir. **Elmalılı Tefsiri.**

"Ashâbü'l-meş'eme", yâni sol es'hâbı kitapları sol taraflarından ve arkalarından verilecek olanlar ve sol taraftan Cehenneme götürülecek kimseler. Veya uğursuzluk, şer ve bedbahtlık eshâbı kimselerdir, demektir. Çünkü fâsıklar, günahları sebebiyle hem kendilerine, hem de başkalarına uğursuz olan kimselerdir. Sâlih kimselerle tevessül edilmesi icab ederken, fâsıklardan da uzak durulması gerekir. Veya onlar, sol el eshâbı kimselerdir, demektir.[2]

{ **وَالَّذِينَ كَفَرُوا بِاٰيَاتِنَا هُمْ اَصْحَابُ الْمَشْئَمَةِۜ** } بما نصبناه دليلا على الحق من كتاب وحجة او بالقرءآن { **هُمْ** } فى ضمير الغائب دلالة على سقوطهم عن شرف الحضور وانهم احقاء بالاخفاء { **اَصْحَابُ الْمَشْئَمَةِۜ** } اى الشمال وهم الذين يعطون كتبهم بشمائلهم ومن ورآء ظهورهم ويسلك بهم شمالا الى الناراو اصحاب الشؤم والشر والشقاوة لان الفساق مشائيم على انفسهم بمعصيتهم وعلى غيرهم ايضا ويجب التوسل بالصلحاء والاجتناب عن الفسقاء او اصحاب اليد اليسرى.

MÜ'SADE-KAPILARI KAPANACAK

عَلَيْهِمْ نَارٌ مُؤْصَدَةٌ ﴿٢٠﴾

Üzerlerine bir ateş bastırılıp kapıları kapanacak! [20]

Kelime mânâsı

عَلَيْهِمْ **Üzerlerine**

نَارٌ **bir ateş bastırılıp**

مُؤْصَدَةٌ **kapıları kapanacak**

---

[1] "**onlar** " zamirinin getirilmesi, onların **huzur** şerefinden alınacıklarına ve gizleme zamiri ile anılmaya müstehak olduklarına delâlet eder. Ve onlar gizlemekle aşağılanmışlardır.

[2] Bizim âyetlerimize küfreden, inanmayarak nankörlük eden kâfirler ise -ki o mağrur kişi de bunlardandır- onlar, uğursuz kişilerdir, uğursuzluktan kurtulmayan, kitapları sol taraflarından verilecek olan, kendilerine de başkalarına da uğursuz olan kimselerdir ki,

"20. üzerlerine bir ateş bastırılıp kapıları kapanacaktır." **Elmalılı Tefsiri**

Tefsiri

Onların cezâları; kapıları üzerlerine sıkıca kapatılmış bir ateştir. Onlara hiçbir kapı açılmaz. Artık sonsuza kadar, hiçbir üzüntü oradan çıkmaz, hiçbir rahatlık oraya girmez. Mü'sade yâni sıkıca kapatılma Cehennem ateşinin onları her taraftan kuşattığını bilmeleri için ateşin sıfatı olarak getirilmiştir. [1]

Bu âyette, perdelenme, yalnız bırakılma ve hüsran ateşinin kapılarının, nefs-i emmâre üzerine kapatılacağına **işâret** vardır.

{ عَلَيْهِمْ } خبر مقدم لقوله { نَارٌ مُؤْصَدَةٌ } اى نار أبوابها مغلقة فلا يفتح لهم باب فلا يخرج منها غم ولا يدخل فيها روح ابد الآباد الا انها جعلت صفة للنار اشعارا باحاطتهم فاصل التركيب مؤصدة الابواب فلما تركت الاضافة عاد التنوين اليها لانهما يتعاقبان من اوصدت الباب من المعتل الفاء وآصدته بالمد من المهموز مثل آمن اذا اطبقته واغلقته واحكمته فمن قرأها مؤصدة بالهمزة جعلها اسم مفعول من آصدت ومن لم يهمزها اخذها من اوصدت مثل اوعد فهو موعد وذلك موعد ويحتمل ان يكون من آصد مثل آمن لكنه قلبت همزته الساكنة واو الضمة ما قبلها للتخفيف وكان ابو

[1] **"Aleyhim "** mukaddem haber, narun mü'sadetün için… Buradaki terkibin aslı mü'sadetül ebvabtır. İzafet terk edilince tenvin ona geri geldi. Çünkü ikisi de fail fiili illetli bab olan evsadetten takib olunurlar. Âsadethü şeklinde medle de Âmene gibi mahmuz fiilden gelir. Kapandığı, kilitlendiği ve muhkem olduğu zaman demektir. Çünkü kim mü'sade diye hemze ile okursa, âsadet'ten ismi mef'ul olur. Ve kim de mahmüz yapmazsa, onu ev'ade gibi evsadetten alır. Onun için de o, mûsadün olur. Âsade'den olma ihtimali de vardır. Âmene gibi. Fakat o, sakin hemzesi zammeli vav'a kalb oldu. Ma kabli de tahfif içindir. Asımın ravisi Ebu Bekir bin Abbas, bu harfte hemze olmasını iyi görmezdi. Bize imam Mü'sade diye hemze ile okurdu. Esed Ezenî bunu duyunca sanki şeyhinden hıfzetmemiş gibi hemzeyi hepten terk etti. Hafs ise burada hemzeyi korudu. O Ebu bekirden kurraların naklettiği şekilde harfi zabtetti. Ebu Bekir hadîs ehli katında en sağlam, en büyük ve çok kabul gören biri ise de…

بكر بن عباس راوى عاصم يكره الهمزة فى هذا الحرف ويقول لنا امام يهمز مؤصدة فاشتهى ان اسد أذنى اذا سمعته وكانه لم يحفظه عن شيخه الا بترك الهمز وقد حفظه حفص بالهمزة وهو اضبط للحرف من ابى بكر على ما نقله القرآء وان كان ابو بكر اكبر وأتقن وأوثق عند اهل الحديث وفيها اشارة الى ان نار الحجاب والخذلان والخسران مؤصدة على نفس الامارة.

تمت سورة البلد بعون الله الاحد فى خامس الثانى من الربيعين سنة سبع عشرة ومائة وألف

Ehad olan Allâhü Teâlânın yardım ve inâyeti ile Beled sûresinin tefsiri 1117 (1705) senesinin iki rebi'den ikincisinin beşinci günü tamâm oldu.

***

91

سُورَةُ الشَّمْسِ

ŞEMS SÛRESİ

Mekkede nazil olmuştur
15 Ayettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

وَالشَّمْسِ وَضُحٰيهَاۙ ﴿١﴾ وَالْقَمَرِ اِذَا تَلٰيهَاۙ ﴿٢﴾
وَالنَّهَارِ اِذَا جَلّٰيهَاۙ ﴿٣﴾ وَالَّيْلِ اِذَا يَغْشٰيهَاۙ ﴿٤﴾

Bismillâhi'r-rahmâni'r-rahim
Kasem olsun o güneşe ve parıltısına [1] Ve Ay'a; uyduğu zaman ona/güneşe... [2] Ve gündüze; açtığı zaman onu/güneşi [3] ve geceye; sararken onu/güneşi... [4]

وَالشَّمْسِ وَضُحٰيهَاۙ ﴿١﴾

Kasem olsun o güneşe ve parıltısına [1]

Kelime mânâsı

وَالشَّمْسِ **o güneşe**

وَضُحٰيهَاۙ **ve parıltısına yemin olsun**

Tefsiri

"Güneşe yemin ediyorum" yâni, doğduğu, her tarafı kapladığı ve nûrunun yayıldığı zamanki ışığına, yâni yükseldiğindeki yansımasına ve kuşluk vakti zamanına yemin olsun.

Duhâ, güneş ışığının parladığı vakittir. **Duha** ve **Dahve** kelimeleri **Dıhh** kökünden gelir. Dünya üzerine güneşin yayılan nurudur ve gölgenin zıddıdır.[1]

Burada ruh güneşine ve vücuda yayılan, nefs üzerine parlayan nura yeminler edildiğine de **işâret** vardır.

{ وَالشَّمْسِ } سوكند ميخورم بآفتاب

{ وَضُحٰيهَاۙ ﺻ } اى ضوئها اذا طلعت وقام سلطانها وانبسط نورها يعنى سوكند بتايش وى جون بلند كردد وبموضع جاشت رسد. يقال وقت الضحى اى وقت اشراق الضوء فالضحى والضحوة مشتقان من الضح وهو نور الشمس المنبسط على وجه الارض المضاد للظل وفيه اشارة الى الاقسام بشمس الروح وضوئها المنتشر فى البدن الساطع على النفس.

وَالْقَمَرِ اِذَا تَلٰيهَاۙ ﺻ ﴿٢﴾

Ve güneşe uyduğu zaman Ay'a…

Kelime mânâsı

وَالْقَمَرِ **Ve Ay'a da yemin olsun**

اِذَا تَلٰيهَاۙ **güneşe uyduğu zaman**

[1] Kerahet vakti geçmiş olduktan sonraki aydınlığa dahve (kuşluk), biraz sonrasına duhâ (kaba kuşluk), daha sonrasına öğlene yakına kadar dahâ' (koca kuşluk) denir. Kuşluk vakti kesilen kurbana da udhiyye ve dahiyye denilmiş, daha sonra bu genelleştirilerek her kurbana bu isim verilmiştir. Burada "güneşin duhası" denilerek onun güneşe ait olduğu belirtilmesi nedeniyle tefsirciler bunu güneşin doğarak parlayan ışığı diye tefsir etmişlerdir. Önce güneşin görünsün görünmesin bütün özellikleriyle mutlak olarak kendisine, sonra da özel olarak ortaya çıkış hâlindeki ışığına yemin ile başlanmıştır.

Tefsiri

Ve Güneşe uyduğu zaman, Ay'a yemin olsun…

Güneşin batmasından sonra ondan ışık alarak onu izleyip takip eden aya yemin ederim, demektir. Bu durum, ayın ilk yarısında meydana gelir.

Râgıb der ki: "**Telâhü**" o şey, aralarında hiçbir şeyin bulunamayacağı kadar yakın bir şekilde o şeyi takip etti, demektir. Bu takip bazen cisimle, bazen hükümde uymakla olur. *Tülvün, tülüvvün kökünden gelir.* Bazen da okumak ve mânâyı düşünmek şeklinde takip etmek mânâsına gelir. O zaman bunun masdarı tilâvet olur.

Sonra Allâhü Teâlâ buyurdu: "**Güneşi takip ettiğinde aya…**" Burada kastedilen ayın güneşe uyması ve mertebe itibariyle onu izlemesi demektir. Çünkü Ay, ışığını Güneşten alır ve Ay güneşin hâlifesi sayılır, denmiştir. Bu, "**Güneşi ışık kaynağı, ayı da** parlak **nûr kıldı.**" **Yunus sûresi, 10-5** âyetinde de böyledir. Zıyâ yâni ışık, derece olarak nurdan daha üstündür. Çünkü her zıyâ nurdur, fakat her nûr zıyâ değildir.

Burada kalb ayına işâret vardır. Şöyle ki; kalb, aydınlanmada ruhu takip eder, ona doğru yönelir, ondan gelen nûr ile aydınlanmaya çalışır. Nefse uymaz ve nefsin zulmetine de batmaz.

من التلو بمعنى التبع اى اذا تبعها بان طلع بعد غروبها آخذا من نورها وذلك فى النصف الاول من الشهر قال الراغب تلاه تبعه متابعة ليس بينهما ما ليس منهما وذلك يكون تارة بالجسم وتارة بالاقتدآء فى الحكم ومصدره تلو وتلو وتارة بالقرءآن وتدبر المعنى ومصدره تلاوة ثم قال قوله وَالْقَمَرِ اِذَا تَلَاهَا فانما يراد به ههنا الاتباع على سبيل الاقتدآء والمرتبة وذلك انه فيما قيل ان القمر يقتبس النور من الشمس وهولها بمنزلة الخليقة قيل وعلى هذا هُوَ الَّذِى جَعَلَ الشَّمْسَ ضِيَآءً وَالْقَمَرَ نُورًا والضياء على مرتبة من النور اذ كل ضياء نور دون العكس وفيه اشارة الى قمر القلب اذ تلا الروح فى التنور بها واقباله نحوها واستضاءته بنورها ولم يتبع النفس فيخسف بظلمتها

Şeyhim ve senedim (Osman Fazlı Efendi) -Allah rûhunu rahatlatsın- **Lâihâtü'l-berkıyyât** isimli kitabında şöyle **dedi**:

"Güneş, ilâhî, kemâlî, ekmelî hakîkate bir işârettir. Ay, insânî, kemâlî, ekmelî hakîkate işârettir. Sanki şöyledir: Ay, Allâhü Teâlânın onu yaratmasından, kıyamet gününe kadar, geceleri, güneşin nûrunun görüldüğü ve tecelli ettiği yerdir. Böylece bununla gece erbabı, gece karanlıklarında gitmek istedikleri yolda yürürken yollarını bulurlar. Şunun gibi ki; insana mahsus, kemâlî ve ekmelî hakîkat de böyledir. Allâhü Teâlânın yarattığı zamandan, ebedî ve sonsuz zamana kadar ilâhî kemâlî ekmelî hakîkatin kâinattaki nûrunun ve zuhûrunun görüldüğü yerdir.

Kâinat erbabı bununla, kâinatta ve mânevî derecelerde yürümeleri sırasında, kâinât karanlıklarında yollarını bulurlar. Bu seyr ü sülûk ve mânevî yürüyüş, nüzûl olarak âlem-i imkâna yürüme esnasında, urûc ve çıkması ise, vücûb alemine yürümesi sırasında olur. Sanki Ay kendisi ve nuru, güneşin nuru içerisinde oluşan yakınlaşma ve kavuşma ile Güneşe mahsus kabzedici teveccüh ve cezbedici yönelme ile, güneşin nûrunda ve kendisinde, bir eser kalmayacak şekilde, fânî ve yok olur. Öyle ki, bu sırada Ay, nûrundan ve nefsinden bir şey yok olmaz, aksine güneşin nûru ve nefsi ile kemâl bulup, kendi nuru ve nefsiyle, bâkî kalır. Bu hal, kıyamete kadar, tekrar tekrar, devam eder.

İnsânî kemâlî ekmelî hakîkat de, İlâhî kemâlî ekmelî hakîkatin nurunda ve taayyününde, tam olarak kendi nûrundan ve taayyününden işte böyle fânî olur. Şöyle ki: İnsânî hakîkatin nûr ve taayyününden, ilâhî hakîkatin ezelî, ebedî, sermedi nûruna ve taayyününe kabz ve cezb sûretiyle, zât-ı ehadiyyet ve cem'iyyet-i mutlaka mertebesinde hâsıl olan ilahî kavuşma sırasında, insânî hakîkatten hiçbir iz kalmaz. İlâhî hakîkatin nuru ve taayyününde, kendi nuru ve taayyünü ile bâkî olur. Tekrar tekrar, ebedî ve sermedî ve sonsuz olarak, nûruna ve taayyününe bast ve irsâl ile, mazhariyet, kesretiyyet, farkiyyet ve mukayyedlik mertebesinde olan kevnî firkat hâlinde, ondan hiçbir eser fânî olmaz. Şemsî ve ilâhî nûrun kemal sınırına kadar kademeli tecellîleri, ayda ve insân-ı kâmilde görülmesi sırasında, her ikisinin bakâsı kemal bulur. Bu nurun kemal sınırına varıncaya kadar yine kademeli, her ikisinden gizlenmesi ve kaybolması sırasında her ikisinin fenâsı tamâm olur. İkisinin bu fenâsı, noksanlardan münezzeh, Hakk sübhânehü ve Teâlânın celâlinin daraltmasındandır. O ikisinin bakâsı da Allâhü Teâlâ'nın cemâlinin genişletmesindendir.

-Allah devamlı (olarak celâl ve cemâlinin kemâli elleriyle zâtî kemâlinin mertebesinden) **kabz ve bast** (daraltma ve genişlik) **verir. Dönüşünüz onadır.** Bakara sûresi. 2-245.

-"**Aksine, O'nun iki eli de açıktır**." Mâide sûresi, 5-64

-"**Hepsine, onlara da bunlara da rabbinin lütfundan veririz. Rabbinin lütf ü ihsânı kısıtlanmış değildir**." İsrâ sûresi, 17-20.

Şeyhimin (kaddesallahü sirrahü) sözü burada sona erdi. [1]

قال شيخى وسندى روح الله روحه فى كتاب الملائحات البرقيات له ان الشمس آية للحقيقة الالهية الكمالية الاكملية واشارة اليها والقمر آية للحقيقة الانسانية الكمالية الاكملية واشارة اليها فكما ان القمر منذ خلقه الله الى اليوم القيامة كان مجلى ومظهر التجلى نور الشمس وظهوره فى الليل حتى يهتدى به ارباب الليل فى الظلمات الليلية فى سيرهم وسلوكهم فى طرق مقاصدهم فكذلك الحقيقة الانسانية الكمالية الاكملية منذ خلقها الله الى ابد الآبدين كانت مجلى ومظهرا لتجلى نور الحقيقة الالهية الكمالية الاكملية وظهوره فى الكون

حتى يهتدى به ارباب الكون فى ظلمات الكون عند سلوكهم وسيرهم فى العوالم والاطوار الكونية نزولا عند السر الى عالم الامكان وعروجا عند السلوك الى عالم الوجوب فكما ان القمر يفنى من نوره

---

[1] (Soru:) Eğer denirse ki: "Burada **izâ,** şart edatı değildir. Çünkü lafzan veya takdiren cevabı olmadı ki orada zarf olarak amel etsin. Bu durumda onun bir âmili olması lâzımdır. Meşhur görüşe göre takdiren var kabul edilen fiili bunun âmlidir. Bu fiil inşâîdir ve hal içindir. **İzâ** ise istikbal, içindir. Bu sebeple ikisi bir arada bulunmaz; zarf olmaz ve vakit de bildirmez."

(Cevap:) Şöyle cevap veririm: **İzâ** böyle yerlerde sebeb bildirmek için gelir. yâni, "Ben, ayın güneşi takip etmesi itibarı ile aya, güneşi açığa çıkartmasına itibar ile de gündüze, güneşi örtmesi itibarı ile de geceye yemin ederim." demektir. Bu söz aynen; "Salih ve mütedeyyin olman sebebiyle buna seni şâhid tutuyorum." sözüne benzer. bâzı tefsirlerde de böyledir.Kaamûs'ta denir ki: **İzâ,** yeminden sonra hal için gelebilir.

والليل اذا يغشى والنجم اذا هوى âyetlerinde olduğu gibi. Bu ise inteha gibi bâzı kasemlerdedir. O zaman " hıyne" mânâsına olur. Anla!

ونفسه بالتمام فى نور الشمس ونفسها بحيث لا يبقى اثر من نوره ونفسه عند المقارنة والمواصلة الحاصلة بينهما بالارسال الى نفسه والبسط الى نوره مرارا وكرارا دآئما وباقيا الى يوم القيامة

فكذلك الحقيقة الانسانية الكمالية الاكملية تفنى من نورها وتعينها فى نور الحقيقة الالهية الكمالية الاكملية وتعينها بالتمام بحيث لا يبقى لها اثر ما اصلا عند الوصلة الالهية الحاصلة فى مرتبة الذات الاحدية الجمعية المطلقة بالقبض والجذب من نورها وتعينها الى نورها وتعينها الازلى الابدى السرمدى وتبقى مع نورها وتعينها بنورها بحيث لا يفنى منها اثر أصلا عند الفرقة الكونية الحاصلة فى مرتبة المظهرية الكثرتية الفرقية المقيدة بالبسط والارسال الى نورها وتعينها مرارا وكرارا ابدا سرمدا وعند تجلى النور الشمسى والالهى وظهوره فى القمر والانسان الكامل تدريجا الى حد الكمال يكمل بقاؤهما وعند استتاره واختفائه عنهما تدريجا ايضا الى حد التمام يتم فناؤهما وفناؤهما على هذا الوجه من قبض جلال الحق سبحانه وبقاؤهما على ذلك النمط من بسط جماله تعالى

وَاللّٰهُ يَقْبِضُ وَيَبْصُۜطُۖ وَاِلَيْهِ تُرْجَعُونَ دآئما من مرتبة كماله الذاتى بيدى جلال كماله وجماله بَلْ يَدَاهُ مَبْسُوطَتَانِۙ يُنْفِقُ كَيْفَ يَشَٓاءُۜ

كُلًّا نُمِدُّ هٰٓؤُ۬لَٓاءِ وَهٰٓؤُ۬لَٓاءِ مِنْ عَطَٓاءِ رَبِّكَۜ وَمَا كَانَ عَطَٓاءُ رَبِّكَ مَحْظُورًا

انتهى كلامه قدس الله سره

فان قلت **اذا** ههنا ليست بشرطية لعدم جوابها لفظا او تقديرا حتى يعمل فيها فتكون ظرفا مطلقا فلا بد لها من عامل وهو فى المشهور

اقسم المقدر وهو انشاء فيكون للحال واذا للاستقبال ولا اجتماع بينهما فلا تكون ظرفا ووقتا له قلت اذا فى امثال هذا المقام للتعليل اى اقسم بالقمر اعتبارا بتلوها وبالنهار اعتبارا بتجليته الشمس وبالليل اعتبارا بغشيانه اياها كما تقول أشهدك على هذا حيث كنت صالحا متدينا اى لاجل ذلك كذا فى بعض التفاسير وقال فى القاموس اذا تجئ للحال وذلك بعض القسم مثل انتهى فيكون بمعنى حين فاعرف.

وَالنَّهَارِ اِذَا جَلّٰيهَاۙ ﴿٣﴾

Ve gündüze; açtığı zaman onu [3]

Kelime mânâsı

وَالنَّهَارِ **Ve gündüze yemin olsun;**

اِذَا جَلّٰيهَاۙ **açtığı zaman onu**

Tefsiri

"**Onu**" yâni güneşi "**açığa çıkarttığında"** zâhir ve görünür hâle getirdiğinde "**gündüze**" yemin ederim.

Gündüz, güneşin ışığıdır. Gecenin karanlığını mahvederek, yeryüzünün gölgesini siler. Yâni güneş, gündüzün yayılması ile açılır ve açığa çıkar. Sanki güneşi ortaya gündüz çıkarır. Halbuki gündüzü güneş yayar. Yâni güneşin çıkma zamanı gelince, gündüzün yükselme zamanı, yayılma ve parlama o zaman olduğu için, açığa çıkartma fiili mecaz olarak gündüze dayandırılmıştır. Tıpkı "Gündüzünü oruç tutar." sözü gibidir.

Veya mânâ: **"Karanlığı veya dünya ve yeryüzünü ortaya çıkarttığında gündüze,** yemin ederim," demektir. Her ne kadar gündüz güneşi çekmese de, öyle bilindiği için böyle zikredildi.

Bu âyette şu **işâret** vardır: Gündüz, ruhun nûrunu kaplar, gücünü ortaya çıkarır ve ruhun nuru yerine yerleşir. Ve Güneş istiva (öğle) vaktinde görünmenin en üst düzeyinde olur. Tıpkı, Güneşin ışıtmakta, istiva zamanındaki gündüze benzediği gibi.

{ **وَالنَّهَارِ** } هو نور الشمس الذى ينسخ ظل الارض بمحو ظلمة الليل { **اِذَاجَلّٰيهَاۙ** ﺻ } اى جلى الشمس يعنى هويد اكرد فانها تتجلى عند انبساط النهار واستيفائه تمام الانجلاء فكأنه جلاها مع انها التى تبسطه يعنى لما كان انتشار الاثر وهو زمان ارتفاع النهار زمانا لانجلاء الشمس وكان الجلاء واقعا فيه اسند فعل التجلية اليه اسنادا مجازيا مثل نهاره صائم او جلى الظلمة او الدنيا والارض وان لم يجر لها ذكر للعلم بها وفيه اشارة الى نهار استيلاء نور الروح وقيام سلطانها واستواء نورها اذا جلاها وابرزها فى غاية الظهور كالنهار عند الاستوآء فى تجلية الشمس.

GECEYE YEMİN

وَالَّيْلِ اِذَا يَغْشٰيهَاۙ ﺻ ﴿٤﴾

ve geceye yemin ederim**; sararken onu...** [4]

Kelime mânâsı

وَالَّيْلِ **ve geceye yemin ederim**

اِذَا يَغْشٰيهَاۙ **sardığı zaman onu...**

Tefsiri

"Geceye yemin olsun**,"** Gece, güneş ile gece karanlığı üzerine gelen yeryüzünün gölgesidir. "**Onu** yâni Güneşi **örttüğünde…"** O zaman, gece güneş ışığını örter, güneş kaybolur ve ufuklar karanlığa girer. Dünyanın, güneşle bizim aramıza girip, güneşi perdelemesi ile gece olduğu için, sanki gece, güneşi perdelemiş ve örtmüş gibidir. Bu sebeple örtme ve kapatma fiili, geceye isnat ettirilmiştir.

Veya mânâ şöyledir: "Ufukları ve yeryüzünü örttüğünde geceye yemin olsun" demektir. [1]

Burada ruh gündüzünü, zulmeti ile örten nefs gecesine **işâret** vardır. Bu, yukarıdaki gibi, büyük ayet ve mucizelerdendir. Çünkü gece, el-mudıl isminin zuhur yeridir. Onun için ona yemin caiz olur. Tıpkı, el-Hâdi isminin mazharı olan gündüze yeminin caiz olduğu gibi…

{ **وَالَّيْلِ** } هو ظل الارض الحائلة بين الشمس وبين ما وقع عليه ظلمة الليل { **اِذَا يَغْشٰيهَاۙ** } اى الشمس فيغطى ضوءها فتغيب وتظلم الآفاق ولما كان احتجاب الشمس بحيلولة الارض بيننا وبينها واقعا فى الليل صار الليل كأنه حجبها وغطاها فاسند التغطية وتغشية الى الليل لذلك او اذا يغشى الآفاق والارض ولعل اختيار صيغة المضارع هنا على المضى للدلالة على انه لا يجرى عليه تعالى زمان فالمستقبل عنده كالماضى مع مراعاة الفواصل

ولم يجيئ غشاها من التغشية لانه يتعدى الى المفعولين وحيث كانت الواوات العاطفة نواب الواو الاولى القسمية القائمة مقام الفعل والباء سادة مسدهما معا فى قولك اقسم بالله حق ان يعملن عمل الفعل والجار جميعا كما تقول ضرب زيد عمرا وبكر خالدا فترفع الواو وتنصب لقيامها مقام ضرب الذى هو عاملها فاندفع ما يورد ههنا من ان تلك الواوات ان كانت عاطفة يلزم العطف على معمولى عاملين

---

[1] Burada fiil, muzâri yâni geniş zaman sîgası ile gelmiştir. Çünkü, Allâhü Teâlâ katında zamanın hükmü yoktur. Allâh katında gelecek zaman ve geçmiş zaman aynıdır. Âyet sonlarındaki uyuma da riâyet edilmekle birlikte… Bu sebeple, tağşiye kökünden, gaşâhâ olarak getirilmemiştir. Çünkü bu fiil, iki mef'ule müteaddidir. Böyle olunca atıf vavları fiil makamına kaaim birinci kasem vavının naibi olurdu. "Akseme billahi" sözündeki **bâ,** ikisini birbirine bağlamış olur. Hem câr hem de fiil ameli olarak amel etme hakkını birlikte elde eder. "Daraba Zeydün Amran ve Bekrun Hâliden" sözünde olduğu gibi…O zaman vav raf eder ve âmil olan **darabe'**nin yerine geldiği için de nasb eder. O zaman burada olanlardan varid olan; bu vavlar eğer atıf için olurlarsa, o zaman atıf iki muhtelif âmil üzerine atıf olmuş olur. Eğer kesemle alâkalı olursa, cevabın tek olması ile birlikte kasemin adetlenmesi lâzım gelir. Bunu defetmenin yolu birinci şıkkı seçmekle ve muhzurlu olandan uzaklaşmakladır.

مختلفين وان كانت قسمية يلزم تعداد القسم مع وحدة الجواب وحاصل الدفع اختيار الشق الاول ومنع لزوم المحذور

وفيه اشارة الى ليل النفس عند غشيانه بظلمتها شمس نهار الروح وهو أيضا آية من آياته الكبرى لان الليل مظهر الاسم المضل فيجوز القسم به كما جاز القسم بالنهار نظرا الى انه مظهر الاسم الهادى.

GÖĞE, YERE VE NEFSE YEMİN

وَالسَّمَآءِ وَمَا بَنٰيهَاۙ ﴿٥﴾ وَالْاَرْضِ وَمَا طَحٰيهَاۙ ﴿٦﴾ وَنَفْسٍ وَمَا سَوّٰيهَاۙ ﴿٧﴾ فَاَلْهَمَهَا فُجُورَهَا وَتَقْوٰيهَاۙ ﴿٨﴾ قَدْ اَفْلَحَ مَنْ زَكّٰيهَاۙ ﴿٩﴾ وَقَدْ خَابَ مَنْ دَسّٰيهَا ﴿١٠﴾

Ve göğe ve onu bina edene [5] Ve yer'e ve onu döşeyene [6] Ve nefse ve onu düzenleyene, [7] Sonra da ona bozukluğunu ve korunmasını ilhâm eyleyene ki, [8] gerçek felah bulmuştur onu temizlikle parlatan. [9] Ve ziyan etmiştir onu kirletip gömen! [10]

وَالسَّمَآءِ وَمَا بَنٰيهَاۙ ﴿٥﴾

Ve göğe ve onu bina edene [5]

Kelime mânâsı

وَالسَّمَآءِ **Ve göğe**

وَمَا بَنٰيهَاۙ **ve onu bina edene yemin olsun**

Tefsiri

Yâni "**gökyüzüne** ve onu çok azametli ve yüceliğin nihayetinde **yapana** yemin ederim." Ve O yaratan Allâhü Teâlâ'dır.

Men yerine **mâ**'nın tercih edilmesi, şaşılacak derecede vasfının irade edilmesi sebebiyledir. Çünkü **mâ** ile, akıllıların sıfatlarından sual edilir. Sanki şöyle denilmiştir: "Semayı bina eden Şânı yüce Kaadir olan Allâhü Teâlâya yemin olsun." Sonraki ayet-i kerîmede olduğu gibi...

{ وَالسَّمَآءِ وَمَا بَنٰيهَاۙ ص } اى ومن بناها على غاية العظم ونهاية العلو وهو الله تعالى وايثار ما على من لارادة الوصفية تعجبا لأن ما يسأل بها عن صفة من يعقل كأنه قيل والقادر العظيم الشان الذى بناها وكذا الكلام فى قوله

YERYÜZÜNE YEMİN

وَالْاَرْضِ وَمَا طَحٰيهَاۙ ﴿٦﴾

Ve yer'e ve onu döşeyene [6]

Kelime mânâsı

وَالْاَرْضِ **Ve yer'e**

وَمَا طَحٰيهَاۙ **ve onu döşeyene**

Tefsiri

Yâni "üzerindekiler yaşayabilsinler diye **yeri** her yönden su üzerinde **yayıp döşeyene yemin olsun."**[1]

Bu sûrede bâzı mahluklar özel olarak zikredilmişlerdir. Onları yaratan Allâhü Teâlâ da onlara atfedilmiştir. Hem o yaratıklara hem de Allâh'a yemin edilmesi, onların ve Allâh'ın, büyüklükte hak sahibi olmaları ve müsavi olmaları demek değildir. Aksine böyle bir sıralamadaki nükte, âlemin yaratıcısının varlığını, kudretinin tamlığını açıklamak ve aklın olabildiğince, Allâhü Teâlânın celal ve şanının büyüklüğünü anlamasını sağlamaktır. Nitekim burada Allâhü Teâlâ, yaratıkların içinde şerefli ve faydalı olmakta en büyük olan güneşe kasem buyurdu. Ve O'nu dört sıfatla sıfatladı:

1- Işığı olmak,

2- Ayın onu izlemiş olması,

3- Gündüzün en yüksek ânında parlaması,

4- Gece ile birlikte gizlenmesi.

---

[1] Tahv, dahv gibi döşemek mânâsınadır. Ta'nın, dal'dan bedel olarak gelmiş olması caizdir.

Allahü Teâlâ sonra, güneşin yolu olan ve güneşten daha büyük olan semâya yemin etti. Bununla ikisinin büyüklüğü hakkında uyardı. Bilindiği gibi, bir şeye yemin etmek onun şanının büyük olduğu mânâsını taşır. Yine mâlumdur ki, muhakkak, güneş ve sema, hareket etmeleri ve hallerinin değişikliğe uğramaları için, herşeyi yerliyerinde yapan, kudreti tam, hikmeti sonsuz bir yaratana muhtaç, mümkinattan olan cisimlerdendirler. Akıl da bu şekilde, güneş ile semanın hal ve vasıflarını öğrenmek vesilesiyle, onları yaratan Allâhü Teâlânın büyüklüğünü anlamış olur. İşte bu âyet-i kerîmelerdeki tertip, insan aklını, şu hislere hitabeden aşağılık âlemden, rubûbiyet âlemi ve samediyyet-i kibriyâsının derinliklerine alıp götüren bir yol gibidir.

Burada ruhlar semâsına ve cesedler arzına da **işâret** vardır.

{ **وَالْاَرْضِ وَمَا طَحٰيهَاۙ** } اى ومن بسطها من كل جانب على الماء كى يعيش اهلها فيها والطحو كالدحو بمعنى البسط وابدال الطاء من الدال جائز وافراد بعض المخلوقات بالذكر وعطف الخالق عليه والاقسام بهما ليس لاستوآئهما فى استحقاق التعظيم بل النكتة فى الترتيب ان يتبين وجود صانع العالم وكمال قدرته ويظفر العقل بادراك جلال الله وعظمة شأنه حسبما امكن فانه تعالى لما اقسم بالشمس التى هى اعظم المحسوسات شرفا ونفعا ووصفها باوصافها الاربعة وهو ضؤوها وكونها متبوعة للقمر ومتجلية عند ارتفاع النهار ومختفية متغطية بالليل

ثم اقسم بالسماء التى هى مسير الشمس واعظم منها فقد نبه على عظمة شأنهما لما تبين ان الاقسام بالشئ تعظيم له ومن المعلوم انهما لحركاتهما الوضعية وتغير أحوالهما من الاجسام الممكنة المحتاجة الى صانع مدبر كامل القدرة بالغ الحكمة فتوسل العقل بمعرفة احوالهما واوصافهما الى كبرياء صانعمها فكان الترتيب المذكور

كالطريق الى جذب العقل من حضيض عالم المحسوسات الى يفاع عالم الربوبية وبيدآء كبريائه الصمدية وفيه اشارة الى سماء الارواح وارض الاجساد.

NEFSE YEMİN

وَنَفْسٍ وَمَا سَوّٰيهَاۙ ﴿٧﴾

Ve nefse ve onu düzenleyene, [7]

Kelime mânâsı

وَنَفْسٍ **Ve nefse**

وَمَا سَوّٰيهَاۙ **ve onu düzenleyene**

Tefsiri

Nefse ve onu, kemâlâtına müsait yoktan yaratana **yemin ederim.**

“**Nefs**” kelimesinin nekre gelmesi yüceltmek içindir. Bu, **nefs** ile, Âdem aleyhisselam'ın murad edilmesine göredir. Veya çokluk mânâsı ifâde etmesi sebebiyledir. Bu da, kasemin cevabına daha münasibtir.

Allahü Teâlâ'nın zâtının bilinmesinde, gökyüzü, yeryüzü ve nefis zikredilmesi, görülmeyen bir şeye ancak görülen bir şey ile akıl yürütmek gerektiği içindir. Çünkü gaib üzerine bilgi sahibi olmak ancak görülenle mümkün olur. Görülen ise ancak cismânî âlemdir. Bu cismâni âlem de,

1-Ya gök gibi ulvî ve basittir,

2- Veya yeryüzü gibi süflî olup basit veya mürekkeptir.

Mürekkeb olan çeşitlidir. Bu en şerefli kısmıdır; o da nefis sâhibi olanlardır. [1] Tevil ehline göre, nefsin açıklaması ve tesviyesi inşaallah ilerde gelecektir.

---

[1] Mâ kabli üzerine ma ba’dinin atfı sebebiyle delil getirildi ki; burada muzafın takdiri caiz değildir. Ve rabbüş-şemsi gibi…Onun dışında da böyledir. Çünkü ma’tufu aleyh’in üzerinde olan mukadder, matuf üzerinde de olabilir. O zaman takdir, “ve rabbü mâ benâhâ” “ve rabbü ma tahâhâ” “ve rabbü ma sivâhâ” olur. Yâni onu binâ eden rabbine - ve onu yayıp döşeyen rabbine - onu yaratan rabbine… Böyle olması ise bâtıldır. Çünkü doğru olan bu yerlerde **ma’**nın mevsûle olmasıdır. Anla.

{ **وَنَفْسٍ وَمَا سَوّٰيهَاۙ** } اى ومن انشأها وابدعها مستعدة لكمالاتها والتنكير للتفخيم على ان المراد نفس آدم عليه السلام او للتكثير وهو الانسب للجواب وذكر فى تعريف ذات الله تعالى السماء والارض والنفس لان الاستدلال على الغائب لا يمكن الا بالشاهد والشاهد ليس الا العالم الجسمانى وهو اما علوى بسيط كالسماء واما سفلى بسيط كالارض واما مركب وهو أقسام اشرفها ذوات الانفس

وقد استدل بعطف ما بعدها على ما قبلها على عدم جواز تقدير المضاف فيه مثل ورب الشمس وكذا فى غيره اذ المقدر فى المعطوف عليه يقدر على المعطوف فيكون التقدير ورب ما بناها ورب ما طحاها ورب ما سواها وبطلانه ظاهر فان الظاهر ان تكون فى مواضعها موصولة فاعرف وسيجيئ شرح النفس وتسويتها عند اهل التأويل ان شاء الله تعالى

NEFSE İLHAM

فَاَلْهَمَهَا فُجُورَهَا وَتَقْوٰيهَاۙ ﴿٨﴾

Sonra da ona bozukluğunu ve korunmasını ilhâm eyleyene yemin ederim ki, [8]

Kelime mânâsı

فَاَلْهَمَهَا **Sonra da yemin ederim ona ilhâm edene**

فُجُورَهَا **bozukluğunu**

وَتَقْوٰيهَاۙ **ve korunmasını**

Tefsiri

Ayetin başındaki **fâ** sebebiyye yâni yaratılış sebebi için geldi ise mânâ açıktır. Tâkıbiye ise bundan murad, ilhâm için lüzumlu zahirî ve bâtınî güçleri tamâmlamaktır.

İlham, bir şeyin kalbe bırakılmasıdır. Bu da, ya AllÂhü Teâlâ cihetinden ya da mele-i a'lâ cihetinden olur. İlhamın asıl mânâsı, bir şeyi zorla yutmak demektir.

Fücûr din perdesini yırtmak mânâsınadır. **Fücûr** kelimesinin **takvâ** kelimesinden önce getirilmesi âyet sonlarının uyumu veya fücûrdan uzaklaşmanın daha önemli olduğu içindir. Çünkü kötülük yok olunca takvâ gelir. Böylece durumu mühim olan önce getirilmiştir.

Mânâsı şöyledir: "Nefse, kendisini bildirene, güzel veya çirkinlikleri anlatana, güzel ve çirkin amelin insanı götürecek olduğu sonu bildirene, Nefsi kötülük ve iyilikten dilediğini yapacak şekilde yaratana yemin ederim."

Bazı büyükler şöyle dedi: İlham ancak hayırda olur. Şer hakkında "Allah bana şunu ilhâm etti" denmez.

-**"O nefse kötülüğünü ve takvasını ilhâm eden Allâh'a yemin ederim"** kavlindeki "**kötülüğe**" kelimesinden murad, nefse yapmaması için gelen bir ilhâmdır. Takvânın ilhâm edilmesi ise yapması içindir. Çünkü Allâhü Teâlânın kelamında hiç zıtlık olmaz.

Bazıları da şöyle dedi: Burada ilhâm mahallinin nefis olduğu açıktır. Çünkü Allâhü Teâlâ:

-**"Nefse kötülüğünü ve takvasını ilhâm edene yemin ederim"** buyurmuştur. Bununla bize bildirildi ki, ilhâmda asıl fâil, ancak Allâhü Teâlâdır. Fakat Allâhü Teâlâ nefse kötülüğü yapması için değil, bilmesi için ilhâm eder. Takvâsını da, hem bilmesi hem de yapması için ilhâm eder. Öyle ise, kötülükler hakkındaki ilhâmı, amel etme ilhâmı değil, bildirme ilhâmıdır. Allâhü Teâlâ: "Şüphesiz, Allâh çirkin işleri emretmez." Buyuruyor. **[A'râf siresi. 7-28]** Ve Allâhü Teâlâ, kötülükleri emretmediği gibi ilhâm da etmez. Çünkü Allâhü Teâlâ kötü şeyleri ilhâm ederse kullarına bir hücceti olmaz. Buradaki âyet, Beled sûresindeki **"Ona iki yolu göstermedik mi? [(90-10)]"** âyetine benzer. Yâni biz ona iki yolu beyân ettik, demektir.[1]

---

[1] İLHÂM, aslında bir şeyi bir defada yutmak mânâsına "lehm" kökünden if'âl kalıbında bir mastar olup bir anda yutturmak mânâsınadır. Bundan, bir mânâyı gönüle düşürmek ve telkin etmek mânâsında meşhur olmuştur.

FÜCÛR, haktan sapmak, hak yolu yarıp düzeninden çıkarak kötülük ve isyana düşmektir. Bilhassa zina etmek, yalan söylemek, daha Türkçesi edepsizlik etmek mânâsında kullanılır. Böyle kötü ve günah olan fiillere de fücur denilir.

{ فَاَلْهَمَهَا فُجُورَهَا وَتَقْوٰيهَاۙ } الفاء ان كانت لسببية التسوية فالامر ظاهر وان كانت لتعقيبها فلعل المراد منها اتمام ما يتوقف عليها الالهام من القوى الظاهرة والباطنة والالهام القاء الشئ فى الروع اما من جهة الله او من جهة الملاء الاعلى واصل الهام الشئ ابتلاعه والفجور شق ستر الديانة قدم على التقوى لمراعاة الفواصل او لشدة الاهتمام بنفيه لانه اذا انتفى الفجور وجدت التقوى فقدم ما هم بشأنه اعنى والمعنى افهم النفس اياها وعرفها حالهما من الحسن والقبح وما يؤدى اليه كل منهما ومكنها من اختيار ايهما شاءت

قال بعض الكبار الالهام لا يكون الا فى الخير فلا يقال فى الشر الهمنى الله كذا واما قوله تعالى **فَاَلْهَمَهَا فُجُورَهَا وَتَقْوٰيهَاۙ** فالمراد فجورها لتجتنبه لا لتعمل به وتقواها لتعمل به اذ ليس فى كلام الله تناقض ابدا وقال بعضهم لا يخفى ان محل الالهام هو النفس قال تعالى **فَاَلْهَمَهَا فُجُورَهَا وَتَقْوٰيهَاۙ** فاعلمنا ان الفاعل فى الالهام هويته تعالى لا غيره لكن الهم النفس فجورها لتعلمه به وتقواها لتعلمه وتعمل به فهو فى قسم الفجور الهام اعلام لا الهام عمل ان الله لا يأمر بالفحشاء وكما لا يأمر بالفحشاء لا يلهم بها فانه لوالهم بها ما قامت

TAKVA da fücurun zıddı olarak, nefsi kurtarmanın, Allâh'ın koruması altında fenalıktan sakınmanın ismidir. Neticesi korunmak olan hayır ve itaat fiillerini içine alır. Şu halde bir nefse fücurunu ve takvasını ilham etmek, fücur yapmasını ve ondan korunmasını kalbine duyurmak ve dolayısıyla onu ikisi arasında kendi seçimi ile başbaşa bırakmak mânâsına sanılabilirse de asıl mânâ kötülüğün kötülük, yâni nefse zarar, bozukluk; takvanın da takva, yâni nefsi koruma, iyi olduğunu duyurmak ve dolayısıyla yapılması veya yapılmaması günah ve kötü olan işlerden sakınmak; takva ve hayır olan işleri yaparak korunmak gerektiğini telkin etmedir. **Elmalılı tefsiri**

الحجة لله على العبد فهذه الآية مثل قوله { وَهَدَيْنَاهُ النَّجْدَيْنِ }اى بينا له الطريقين

Bazıları da şöyle dedi: Allâh sübhanehü ve Teâlâ nefse mübah olan hatır ve ilhâmı nisbet etmedi. Sebebi şudur: Nefis için mübah olanlar zâtîdir. Bunlar, nefis yaratıldığı zaman ortaya çıkar. Bu sebeple mübah, nefsin ancak kendisiyle akla gelen sıfatlardandır. Böylece insanın gülmesi gibi mübah olan hâtır nefse mahsus bir sıfattır.

Te'vîlât-ı Necmiyye'de şöyle geldi: Bu âyet şuna işâret eder: Nefislerin hepsi bir tek hakîkattir. Halleri ve isimleri ise farklıdır. Çünkü nefsin mutlak hakîkatinde, kendisi ile, başka bir hüküm itibara alınmaz. Allâhü Teâlâya tam bir teveccühle dönüş yaptığında, **nefs-i mutmainne** ismini alır. Tabii hâline tam bir teveccüh ile yöneldiğinde **nefs-i emmâre** ismini alır. Hakk'a yönelmesi, bâzen takvâ ile, bazen de beşeri tabiatına günahlarla dalarsa, **nefs-i levvâme** adını alır. *Bitti.*

KAZA VE KADER

Imrân bin Husayn radıyallahü anh'tan gelen sahih bir haberde şöyle geldi: Cüheyne veya Müzeyne kabilesinden bir adam Rasülüllah aleyhisselam'a şöyle sordu:

- "İnsanların yaptıkları veya uğraşıp didindikleri şeyler kaza ve kader ile mi oluyor, yoksa bunlar gelecekte karşı karşıya kalacakları hususlar mıdır?" Peygamberimiz aleyhisselm:

-"Hayır! tam aksi, Allâh'ın takdiri ve bilmesi icabı yapıyorlar." diye cevap verdi. O zaman adam dedi ki:

-"O halde ne için amel ediliyor, ey Allâh'ın Rasûlü?"

Peygamberimiz aleyhisselam buyurdu: "Allah, iki dereceden birisi için yarattığı kişiyi o mertebeye hazırlar." Sonra da bu, **"Nefse kötülüğünü ve takvasını ilhâm edene yemin ederim"** âyetini okudu.[1]

NEFS İÇİN DUA

İbnü Abbâs Radıyallahü anhümâ dedi ki:

-"Rasülüllah aleyhisselam bu âyeti okuyunca şöyle duâ ederdi:

"Allah'ım! Nefsime takvâsını ver ve onu temizle. Sen onu temizleyenlerin en hayırlısısın. Sen onun velîsi ve mevlâsısın."[1]

---

[1] Müslim, Kader, 10,

وقال بعضهم لم ينسب سبحانه الى النفس خاطر المباح ولا الهامه فيها وسبب ذلك ان المباح لها ذاتى فبنفس ما خلق عينها ظهر المباح فهو من صفاتها النفسية التى لا تعقل النفس الا بها فخاطر المباح نعت خاص كالضحك للانسان

وفى التأويلات النجمية تدل الآية على كون النفوس كلها حقيقة واحدة متحدة تختلف باختلاف توارد الاحوال والاسماء فان حقيقة النفس المطلقة من غير اعتبار حكم معها اذا توجهت الى الله توجها كليا سميت مطمئنة واذا توجهت الى الطبيعة توجها كليا سميت امارة واذا توجهت تارة الى الحق بالتقوى وتارة اخرى الى الطبيعة البشرية بالفجور سميت لوامة انتهى

وفى الخبر الصحيح عن عِمران بنِ حُصَيْن رَضى الله عنه سَأَلَ رَجُلٌ مِنْ جُهَيْنَةَ اَوْ مُزَيْنَةَ رُسولَ الله عَلَيْهِ السَّلَام مَا يَعْمَلُ النَّاسُ وَيَكْدَحُونَ فِيهِ أَشَيْءٌ قُضى عَلَيْهم اَمْ شيءٌ يَسْتَقْبِلُونَهُ فَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَام " **بَلْ قُضِىَ عَلَيْهِمْ** " قَالَ فَفِيمَ الْعَمَلُ اِذَا يَا رَسُولَ الله فَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَام " **مَنْ كَانَ خَلَقَهُ اللهُ لِاِحْدَى الْمَنْزِلَتَيْنِ يُهَيِّئُهُ اللهُ لَهَا** " ثُمَّ تَلَا الآية وقَال ابْن عَبَّاس رَضِىَ الله عَنْهُمَا كَانَ رسولُ الله علَيه السّلام يَقُولُ عِنْدَ الْآيَةِ " **اَللّٰهُمَّ آتِ نَفْسِى تَقْوَاهَا وَزَكِّهَا اَنْتَ خَيْرٌ مَنْ زَكَّاهَا اَنْتَ وَلِيُّهَا وَمَوْلَاهَا** "

NEFSİ TEMİZLEYEN KURTULUR

قَدْ اَفْلَحَ مَنْ زَكّٰيهَا ﴿٩﴾

[1] Müslim, Zikr, 73; Nesâî. İstiâze 13, 65

Gerçek felahı bulmuştur onu temizlikle parlatan. [9]

Kelime mânâsı

قَدْ اَفْلَحَ **Gerçek felahı bulmuştur**

مَنْ زَكّٰيهَاۙ **onu temizlikle parlatan.**

Tefsiri

Gerçek felahı bulmuştur o nefsi **temizlikle parlatan.**[1]

Kezzebet yeminin cevabı olmadı. Çünkü Allâhü Teâlâ'nın yeminleri ile ancak vaad ve vaîdler kuvvetlenir. Bu ifâde ikisinden de değildir. **"Kurtuluşa ermiştir"** sözü temizlenme sebebiyle hayrın her çeşidinin kazanılacağına dâir bir vaaddir, müjdedir. Gelecek âyetteki **"ziyan etmiştir"** sözü de, öncekilerin aksine olanların mahrumiyet lerine dâir felaketi haber vermektir.

FELAH İKİ TÜRLÜDÜR

Felâh zafere ve gayesine ulaşmak demektir. Felah iki türlüdür:

1-Dünyevî felah. Bu, dünya hayatını güzelleştiren zenginlik, izzet, sıhhat üzere uzun yaşamak gibi saadetlere kavuşmaktır.

2-Uhrevî felah. Bu fenâsı olmayan bakâ yâni kesintisiz hayat, fakirliği olmayan zenginlik, zilleti olmayan izzet, cahilliği olmayan ilimdir. Bundan dolayı denildi ki: **"hayat ancak âhiret hayatıdır."**

{ **قَدْ اَفْلَحَ مَنْ زَكّٰيهَاۙ** } جواب القسم وحذف اللام لطول الكلام وقال الزجاج طول الكلام صار عوضا عن اللام وانما تركه الكشاف وغيره لانه يوجب الحذف والحذف لا يجب مع الطول ولم يجعل كذبت جوابها لان اقسام الله انما يؤكد به الوعد او الظفر وادراك البغية وهو دنيوى كالظفر بالسعادات التى تطيب بها الحياة الدنيا من الغنى والعز

[1] Burası yukardaki yeminin cevabıdır. Lam, cümlenin uzunluğu sebebiyle hazfedildi. Zeccac dedi ki: Kelamın uzun olması lamdan ıvaz olarak olur. Ancak Keşşaf ve diğerleri bunu terk ettiler. Çünkü lam, hazfi icabettirir. Hazif uzunlukla beraber icabetmez.

والبقاء مع الصحة ونحوها واخروى وهو بقاء فلا فناء وغنى بلا فقر وعز بلا ذل وعلم بلا جهل ولذلك قيل لا عيش الا عيش الآخرة

Zekât ziyadelik ve çoğalma mânâsınadır. **"Ziraat tezkiye oldu"** demek ekin çok ve bereketli oldu demektir. "Hâkimin, şahidi tezkiye etmesi yâni temize çıkarması" sözü de buradan gelir. Böylece hâkim şâhidi dürüst sayarak onun değerini yükseltir. (Meşhur) Zekât kelimesi de buradan gelir. İnsan, bereket için veya nefsi tezkiye için, hayırlarla ve bereketlerle çoğaltmak veya ikisini de kazanmak için, Allâh hakkını malından çıkarıp fakirlere vermesidir. Çünkü bunda hem bereket, hem de nefsi temizlemek vardır.

Âyetin mânâsı: Takvâ ile nefsini yücelten ve güzelleştiren bir kişi, kötü şeylerden kurtulur, istediklerine kavuşur. Yâni takva, o nefis sahibini meşhur eder, öne çıkarır ve onu yükseltir. Takva ehli sâlih kimseler, takvâlarının nurlarından parlayan şeylerle, taat yerlerinde ve hayır mahfillerinde yaşayarak, mele-i a'lâ'da kendilerini meşhur ederler. Günahkârlar ise bunun aksinedir. Onlar da gizli yerlerde kendilerini örterler. Üzerlerinde ise Allâhü Teâlâya yakın olmuş kullar yanında bilinebilecekleri bir güzellik siması gösteremezler.

Bunun aslı şudur: Arapların cömertleri en yüksek yerlerde yaşarlar, daha çok tanınmaları için, yoldan gelip geçenlere ateş yakarlardı. Alçak yapılı kimseler de, ihtiyaç sâhibi isteyiciler bulundukları yeri görmesinler diye, kenarlara ve derelerin içlerine yerleşirler kendilerini gizlerlerdi. Böylece Allâhü Teâlâ'ya yakın takva ehli, güzel amellerle kendini ortaya koyarken, günah ehli örtünüp gizlenirler.

Tezkiye temizlemek mânâsına da gelir.

Kaamûs'ta denir ki: **Zekât** bir şeyin özüdür; insanın malını temizlemek için ondan çıkarıp verdiği şeydir.

Şimdi âyetin mânâsı: Nefsini, îmân, ahlâk, amel ve söz açısından şerîata muhalif hallerden temizleyen kimse kurtuluşa ermiştir.

Allahü Teâlâ burada, nefsi temizlemeye teşvik etmektedir. Bunun için nefsini temizleyen kimsenin, felaha ereceğine dâir yedi şeyin üstüne yemin etmiştir.

واصل الزكاة الزيادة والنمو ومنه زكا الزرع اذا حصل فيه نمو كثير وبركة ومنه تزكية القاضى الشاهد لانه يرفع قدره بالتعديل ومنه الزكاة

لما يخرج الانسان من حق الله الى الفقرآء لما فيها من رجاء البركة او لتزكية النفس اى تنميتها بالخيرات والبركات اولهما جميعا فان الخيرين موجدان فيها

والمعنى قد فاز بكل مطلوب ونجا من كل مكروه من انمى النفس واعلاها بالتقوى اى رفعها واظهرها وشهرها بها فاهل الصلاح يظهرون انفسهم ويشهرونها بما سطع من انوار تقواهم الى الملأ الاعلى وبملازمتهم مواضع الطاعات ومحافل الخيرات بخلاف اهل الفسق فانهم يخفون انفسهم ويدسونها فى المواضع الخفية لا يلوح عليهم سيما سعادة يشتهرون به بين عباد الله المقربين

واصل هذا ان اجواد العرب كانوا ينزلون فى ارفع المواضع ويوقدون النار للطارقين لتكون اشهر واللئام ينزلون الاطراف والهضاب لتخفى اماكنهم عن الطالبين فاخفوا انفسهم فالبار ايضا اظهر نفسه باعمال البر والفاجر دسها وتستعمل التزكية بمعنى التطهير ايضا كما قال فى القاموس الزكاة صفة الشئ وما اخرجته من مالك لتطهره به فالمعنى قد افلح من طهر نفسه من المخالفات الشريعة عقدا وخلقا وعملا وقولا فقد اقسم تعالى بسبعة اشياء على فلاح من زكى نفسه ترغيبا فى تزكيتها.

NEFSİ TEMİZLEMEK

İbnü Abbas radıyallahü anhüma rivayet etmiştir: Hazreti resul aleyhisselam bu âyeti okumak istediğinde buyurdu ki:

-Nefsi temizlemek gönlün ve kalbin temizlenmesine sebep olur. Ne zaman nefis, heva ve bâtıl isteklerden temizlenirse, hemen sonrasında gönül de, Allâh'dan başka her şeyden temizlenir.

Şiir:
Nefis yasak şeylerden temizlenmezse,
Gönül İlahi nûrun aynası olamaz.

KULUN FİİLİ ALLAH'IN TAKDİRİ

Kulun fiilleri, Allâhü Teâlâ'nın takdiri ve yaratması iledir. Bu, fiilin kula ait olmasına ters düşmez. Şöyle ki: "Zeyd vurdu." sözünde vurma, Allâhü Teâlânın yaratması ve takdîri iledir. Fakat "Allah vurdu" denilmez. Çünkü **vurmak** sözü onu yapan kimse için konmuştur.

Râgıb der ki: Nefsin tezkiyesi ve temizlenmesiyle insan, dünyada güzel vasıfları hakeder. Âhirette ise ecir ve sevâb elde eder. Nefsin temizlenmesi demek, insanın nefsini temizleyecek şeyleri arayıp bulması demektir. Bunu kazanan kul olduğu için, kula bağlanır. Bu âyet-i kerîmede de **"nefsi temizleyen kurtuluşa ermiştir"** buyurul muştur. Hakiki fâil Allâh olduğu için bazen de Allâh'a atfedilir.

Nitekim Nisa sûresinde. **(4-49)**

-"Allah dilediğini temize çıkarır." buyurulmuştur.

Bazen de yapma işi, temizlemeye vâsıta olana bağlanır. Tevbe sûresinde:

-"Mallarından sadaka al, bununla onları günahlardan **temizlersin,** böylece **onları arıtıp yüceltirsin."** **(9-103)** buyurulduğu gibi.

Bazen de tezkiye, temizlenmeye âlet olması bakımından ibâdete bağlanır. Meryem sûresinde:

"Tarafımızdan ona kalb yumuşaklığı ve temizlik de verdik." **(19-13)** buyrulduğu gibi.[1]

---

[1] **Elmalılı Tefsirinde şöyle geldi:** Nefsi temizleme tabiri başlıca üç mânâda kullanılır:

BİRİNCİSİ: Onu kirletecek küfür, cehalet, kötü duygular, yanlış inançlar, fena huylar gibi kötü şeylerden temizlemek.

İKİNCİSİ: Temizleyip koruyarak îmân, ilim, irfan, iyi, iyiliksever duygular, güzel, ilâhî ahlâk, takva özellikleriyle terbiye edip ilâhî tecellilere nail olarak, çevresine zekat verecek, hayır ve bereket yayacak şekilde feyizlendirmektir ki, bu iki mânâ ile nefsi temizlemeye çalışmak, onu yaratanın bir hakkı olmak üzere insanın görevi ve yararı gereğidir. Onun için bu temizleme, bu işi yapması itibarıyla insana; sebep olması itibariyle mürşit ve öğretici durumda bulunan diğer şahsa; takdir edilmesi, başarılması ve yaratılması itibariyle Allâh'a nisbet olunur. Burada açık olan mânâ da budur.

ÜÇÜNCÜSÜ: Nefsi tezkiye etmek, nefsin temiz olduğunu takdir veya son derece feyiz alıp gelişmiş olduğuna hükmetmek suretiyle temize çıkarmak, övmek mânâsına gelir. Nitekim şahitlik yapacak birini tezkiye etmek bu mânâdandır. İnsanın bu mânâ ile nefsini tezkiye etmeğe hakkı yoktur. Henüz akibetini görmeyen ve kaderin sırrını bilmeyen insan için böyle bir iddia ile böbürlenme gurur ve cehalet ile düşüştür. Necm Sûresi'nde "Nefsinizi

وابن عباس رضى الله عنهما روايت كرده كه حضرت رسول الله صلى الله عليه وسلم نزديك تلاوت اين آيت فرمودى كه تزكيه انفس موجب تزكيه دل است هركاه كه نفس ازشوب هوا مزكى شود فى الحال دل ارلوث تعلق بما سوى مصفى كردد

تانفس مبراز مناهى لشود　　　دل آيينه نور الهى نشود

وكون افعال العبد بتقدير الله تعالى وخلقه لا ينافى اسناد الفعل الى العبد فانه يقال ضرب زيد ولا يقال ضرب الله مع أن الضرب بخلقه وتقديره وذلك لأن وضع الفعل بالنسبة الى الكاسب

قال الراغب وبزكاء النفس وطهارتها يصير الانسان بحيث يستحق فى الدنيا الاوصاف المحمودة وفى الآخرة الاجر والمثوبة وهو أن يتحرى الانسان ما فيه تطهيره وذلك ينسب تارة الى العبد لاكتسابه ذلك بجر قَدْ اَفْلَحَ مَنْ زَكَّاهَا وتارة الى الله لكونه فاعلا لذلك فى الحقيقة نحو بَلِ اللّٰهُ يُزَكِّى مَنْ يَشَاءُ وتارة الى الشئ لكونه واسطة فى وصول ذلِكَ اليهم نحو خُذْ مِنْ اَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا وتارة الى العبادة التى هى آلة فى ذلك نحو **وَحَنَانًا مِنْ لَدُنَّا وَزَكَاةً** انتهى.

وَقَدْ خَابَ مَنْ دَسّٰيهَا ﴿١٠﴾

Ve ziyan etmiştir onu kirletip gömen! [10]

Kelime mânâsı

---

temize çıkarmayın. Allâh, günahlardan korunanı en iyi bilendir."(Necm, 53/32) buyrularak insanların kendilerini temize çıkarmaktan nehyedilmeleri bu mânâ iledir.

وَقَدْ خَابَ **Ve ziyan etmiştir**

مَنْ دَسّٰيهَا **onu kirletip gömen!**

Tefsiri

Ve ziyan etmiştir o nefsi **kirletip gömen!** Yâni şiddetle örten.

Kaamûs'ta geldi ki: **Hâbe,** mahrum kaldı, zarara uğradı, örttü ve istediğine nail olamadı mânâlarına gelir.[1] Râgıb dedi ki: **Dess**, bir şeyi bir şekil zorlama ile, bir şeyin içerisine sokmak demektir. **Dessâhâ** ise, nefsini günahlara gömdü demektir.

Ayetin mânâsı: **“Nefsini eksik bırakan ve onu günahlara gömen, tabiî şehvetlere gönderen ziyan etmiş, hüsrana uğramıştır.”**

Şeyhim ve dayanağım (Osman Fazlı Efendi k.s) bu ayeti kerîmenin tefsirinde dedi ki: “**Nefse** ve onu yaratana yemin olsun...” âyetindeki **nefis**'ten murad, sûret-i ilâhiyye-i cem'iyye-i kemâliyye üzere, O’na ayna olması için yaratılmış zât ve hakîkat-i cam’iyye-i insâniyye-i kemâliyyedir. Bir haberde şöyle geldi: **“Allah, Âdem'i kendi sûretinde yarattı.”**[2] *(Yani, Allâhü Teâlâ, **ilah** olarak nasıl bütün kemâlâtı üzerinde bulunduran bir zât ise, Âdemi yâni insanı da bir mahluk olarak, bir yaratık olarak bütün kemâlâtı üzerinde bulunduran yüce bir kıvamda halk etmiştir. İnsandaki bu mükemmel yaratılışı hakkı ile idrak edebilenler için insan, Allâhü Teâlâyı bilmeye ve bulmaya götüren bir ayna mesabesinde ve bir mûcizedir. Mütercim)*

Bu vücudu idare eden nefse “nefs-i nâtıka” denir.

{ **وَقَدْ خَابَ مَنْ دَسّٰيهَا** } فى القاموس خاب يخيب خيبة حرم وخسر وكفر ولم ينل ما طلب واصل دسى دسس كتقضى البازى وتقضض من التدسيس وهو الاخفاء مبالغة الدس واجتماع الامثال لما اوجب الثقل قلبت السين الاخيرة ياء وقال الراغب الدس ادخال الشئ فى الشئ بضرب من الاكراه ودساها اى دسسها فى المعاصى انتهى

---

[1] Habe; hâbe, yehîbü haybeten’den gelir. **Dessâ**’nın aslı **desese’**dir. Tekazza’l-bâzî sözündeki tekazzaza gibidir. Tedsisden gelir. Dess’in mübalağası olarak, şiddekle gizledi demektir. Benzerlerinin çoğalması ile ağırlık icabı, ikinci **s, ye**’ ye kalb oldu. Dessâ oldu.

[2] Buhari istizan babı- 1

والمعنى قد خسر من نقصها واخفاها بالفجور وبارسالها فى المشتهيات الطبيعية وقال شيخى وسندى قدس سره فى قوله تعالى ونفس الخ المراد بالنفس هنا الذات والحقيقة الجمعية الانسانية الكمالية المخلوقة على الصورة الالهية الجمعية الكمالية لتكون مرءآة لها كما ورد **خَلَقَ اللّٰهُ آدَمَ عَلٰى صُورَتِهِ** ويقال لها النفس الناطقة المدبرة للبدن

"Ve onu yâni nefsi **yaratana yemin olsun…"** yâni onu;

1-Düzgünce kaabiliyetli yaratmıştır ki, kemâl, celâl ve cemâl görüntülerinin tecellîlerine tecellîgâh olsun.

2-Mutavassıt (orta halli) ve mümkin olarak yaratmıştır ki, zâtının, sıfatlarının ve fiillerinin mazharı ve görülebileceği yeri olsun.

3-Orta halli ve sâlih yaratmıştır ki, Allâh'ın isimlerinin, mertebe, hal ve eserlerinin müşâhede edildiği yer olsun… İşte cemal ve celal kabzalarını bir arada bulunduran bu kaabiliyet ile o insan yaratık her mevcudun en mükemmeli olmuştur.

Ona yâni Celâlin görevlisi vasıtası ile **"kötülüğünü"** yâni berzahî hakîkatinin cem'iyyetindeki, akâid, ilim, amel, mezheb ve diğer şeyler hakkında günaha sokan, haktan bâtıla sevkedip hüsranla cezâlandırılmaya sebep olan Celâlin eserlerini, hükümlerini ve hallerini yâni **"ve takvasını"** Cemâlin hâdimi melek vâsıtası ile şerîat ve tarîkat mertebesinde şirk, küfür, açık hevâ ve diğer fesada zıt olan ilmî-resmî kelime-i tevhîd, ma'rifet ve hakîkat mertebesinde şirk, küfür, gizli hevâ ve arkada kalan az işleri ortadan kaldıracak aynî-hakîkî kelime-i tevhîd; bu iki tevhid dışında ilim ve ma'rifetlerin inceliklerini, hallerin güzelliklerini, ahlâk ve sıfatların övülen ve güzel olanları gibi cemâlin eserlerini, onunla alâkalı hükümleri **"ilham edene"** yerine getirene **"yemin ederim ki…"**

"Nefsini kötülüklerden temizleyen" onu bütün durumlarda celâlin eserlerinin rezilliklerinden temizleyen kimse, sûreten ve hakîkaten bütün mertebelerde **"felaha ermiştir."**

"Ve ziyan etmiştir o nefsi kirletip gömen!" yâni felahtan muhrum olmuştur. Yâni orada,

1- Celâlin eserlerini, nefsânî sıfatları gizlemiş, şeytânî ayıpları ve kabahatleri, hevâ ve hevesleri, hayvânî şehvetleri ve amelleri ve ahlakı gizlemiş,

2- O kötü amelleri zıtlarıyla düzeltmemiş, şerîat dairesinde takvâ ve iyi hal ile terbiye etmeyi ihmal etmiş,

3- O kötü amelleri tarîkat derecesinde mücâhede ve islah ile temizlemeyi terk etmiş, heva ve hevesi ile şehvetlerine dalmış,

4- Niyet, kasıt, amel ve sözlerde hep nefsine yardımcı olmuş,

5- Bütün hareketleri ve sakinlikleri heva ve heveslerle olmuş **"kimse de ziyan etmiştir."** yâni felahtan mahrum kalmıştır.

Şeyhimin sözü kısa olarak burada bitti. Allâh ona rahmet etsin. Onun bu âyet hakkındaki sözleri yarım cüz belki daha fazladır.

وَمَا سَوَّاهَا اى خلقها مستوية قابلة لتكون مجلى لتجليات تعينات الكمال والجلال والجمال ومتوسطة ممكنة لتكون مظهرا الظهورات الذات والصفات والافعال ومعتدلة صالحة لتكون مشهدا لمشاهدات آثار الاسماء والمراتب والاحوال وبهذه القابلية الجامعة بين القبضتين الجمال والجلال كانت اتم كل موجود

فألهمها افاض عليها بوساطة سادة الجلال فجورها اى آثار الجلال المندرج فى جمعية حقيقتها البرزخية واحكامه واحواله من العقائد والعلوم والاعمال والمذاهب وغير ذلك مما تفجر وتميل فيه من الحق الى الباطل فتجازى بالخسران وتقواها وافاض عليها بوساطة خادم الجمال اى آثار الجمال واموره واحكامه من كلمة التوحيد العلمى الرسمى المنافى للشرك والكفر والهوى الجلى وسائر الفساد فى مرتبة الشريعة والطريقة ومن كلمة التوحيد العينى الحقيقى المزيل للشرك والكفر والهوى الخفى وباقى الكساد فى مرتبة المعرفة والحقيقة ومن غيرهما من لطائف العلوم والمعارف ومحاسن الاعمال

والاحوال ومكارم الاخلاق والصفات **قَدْ أَفْلَحَ** اى دخل فى الفلاح فى جميع المراتب صورة وحقيقة من زكاها من طهرها من رذآئل آثار الجلال فى جميع الاطوار

وَقَدْ خَابَ اى حرم من الفلاح **مَنْ دَسَّاهَا** اى اخفى فيها الآثار الجلالية والصفات النفسانية وكتم فيها العيوب والقبائح الشيطانية والاهوآء والشهوات البهيمية والاعمال والاخلاق الرديئة ولم يعالجها باضدادها بل اهملها عن التربية فى مرتبة الشريعة بالتقوى والصلاح وعن التزكية فى مرتبة الطريقة بالمجاهدة والاصلاح وساعدها فى هواها وشهواتها فى النيات والمقصود والاعمال والاقوال وصارت حركاتها وسكناتها جميعا بالاهوآء انتهى باختصار فان كلامه رحمه الله فى هذه الآية يبلغ الى نصف جزء بل اكثر.

SEMUD KAVMİ

كَذَّبَتْ ثَمُودُ بِطَغْوٰيهَا﴿١١﴾ اِذِ انْبَعَثَ اَشْقٰيهَا ۙ صـ ﴿١٢﴾ فَقَالَ لَهُمْ رَسُولُ اللّٰهِ نَاقَةَ اللّٰهِ وَسُقْيٰيهَا ﴿١٣﴾ فَكَذَّبُوهُ فَعَقَرُوهَا ۙ صـ فَدَمْدَمَ عَلَيْهِمْ رَبُّهُمْ بِذَنْبِهِمْ فَسَوّٰيهَا ۙ صـ﴿١٤﴾ وَلَا يَخَافُ عُقْبٰيهَا ﴿١٥﴾

Semûd inanmadı azgınlığından... [11] **O en yaramazları fırladığı zaman,** [12] **ki o vakit demişti onlara Allâh'ın Rasûlü; "Gözetin Allâh'ın devesini ve sulanışını!"** [13]

Fakat inanmadılar ona da, devirdiler ve onu, öldürdüler; **Âlemlerin rabbi de, günahlarını başlarına geçiriverdi de, o yeri**

düzleyiverdi. [14] **Öyle ya, O Allâh sonundan korkacak değil ki** yaptığından**!** [15]

كَذَّبَتْ ثَمُودُ بِطَغْوٰيهَا ﴿١١﴾

Semûd inanmadı azgınlığından... [11]

Kelime mânâsı

كَذَّبَتْ ثَمُودُ **Semûd yalanladı**

بِطَغْوٰيهَا **azgınlığından...**

Tefsiri

Semûd'dan murad, Semud kabilesidir. Burası yeni bir cümledir. **"O nefsi kötülüklere gömen de ziyan etmiştir."** âyetinin mânâsını açıklamak için getirilmiştir. Çünkü azgınlık, nefsin kötülükleri içinde en büyüğüdür.

Tağvâ tuğyandan gelir. Azgınlık mânâsınadır. Tuğyan kelimesi daha meşhurdur fakat âyet sonlarındaki kelimelere uyduğu için bu tercih edilmiştir.

Tağvâ kelimesinin başında bulunan **bâ** harfi, sebeb içindir. yâni, Semûd kavmi, azgınlıkları sebebiyle yalanladılar, demektir. "Falan kişi Allâh'a karşı korkmaması sebebiyle bana zulmetti." sözünde olduğu gibi…

Veya âyetin mânâsı: "Semûd, peygamberi Sâlih aleyhisselam'ı yalanladı." demektir. Buna göre bilindiği için mef'ûl hazfedilmiştir.[1]

Burada şu işâret de vardır: İsyan şiddetli olduğu zaman iş küfre varır.

Mânâ: **Semûd** kendisine azâbtan azgınlık ve haddi aşma olarak ne vaad edildi ise onu yalanladı, demektir. Bu azap korkunç bir ses idi. El-Hâkka sûresindeki ayeti kerîmede;

- "**Semûd ise azgın bir âzab tâğiye** yâni azgın bir ses ile **helâk edildiler**, [(69/5)] buyurulmuştur.

---

[1] **Bâ** harfinin **kezzebet** kelimesi için sıla olması da caizdir.Çünkü fiil lâzım menzilesine indirilmiş olup ona göre mef'ûlü gizlenmez. Bu meşhur olan görüştür.

{ **كَذَّبَتْ ثَمُودُ** } المراد القبيلة ولذا قال { **بِطَغْوٰيهَا** } وهو استئناف وارد لتقرير مضمون قوله تعالى وَقَدْ خَابَ مَنْ دَسَّاهَا فان الطغيان اعظم انواع التدسية والطغوى بالفتح مصدر بمعنى الطغيان الا انه لما كان اشبه برؤوس الآيات اختير على لفظ الطغيان وان كان الطغيان اشهرو فى الكشف الطغوى من الطغيان فصلوا بين الاسم والصفة فى فعلى من بنات الياء بان قلبوا الياء واوا فى الاسم وتركوا القلب فى الصفة فقالوا امرأة خزيا وصديا من الخزى بالفتح والقصر بمعنى الاستحياء ومن الصدى بمعنى العطش والباء للسببية اى فعلت التكذيب بسبب طغيانها كما تقول ظلمنى بجرآءته على الله

فالفعل منزل منزلة اللازم فلا يقدر له مفعول وهو المشهور او كذبت ثمود نبيها صالحا عليه السلام فحذف المفعول للعلم به وفيه اشارة الى أن العصيان اذا اشتد بلغ الكفر ويجوز ان تكون الباء صلة للتكذيب اى كذبت بما اوعدت به من العذاب ذى الطغوى والتجاوز عن الحد وهو الصيحة كقوله تعالى **فَاُهْلِكُوا بِالطَّاغِيَةِ** اى بصيحة ذات طغيان.

DEVEYİ ÖLDÜRMEYE FIRLADI

اِذِ انْبَعَثَ اَشْقٰيهَاۙ ﴿١٢﴾

O en şakileri fırladığı zaman, [12]

Kelime mânâsı

اِذِ انْبَعَثَ fırladığı zaman

اَشْقٰيهَاۙ **O en şakileri** [1]

Tefsiri

Yâni, **Semûd kavminin en şakîsi,** Kudâr bin Sâlif, kendisini deveye gönderenlerin emrine uyarak kalktığı ve **ileri atıldığında,** demektir. Çünkü ileri atılmak gönderene itaat etmekle olur. Denir ki: “bir iş üzerine fülana gönderildim. O da kabul etti ve o emre uydu.”

Keşfu'l-esrar'da şöyle geldi: “Inbiâs” gönderene itaatten dolayı itâatte acele etmek yâni atılmak demektir.

Veya mânâ: Deveyi kesmek için Kudâr ve beraberindeki diğer eşkıya, **ayağa kalkıp öne atıldıklarında,** demektir.[2] Birincisine misal **Kamer** süresinde gelen ayeti kerîmedir: **“Arkadaşlarını çağırdılar, o da korkmadan kılıcını kaptı ve deveyi kesti.”** **(54-29)** Bu âyet, deveyi kesenin belli ve bir kişi olduğuna işâret etmektedir. O ve onunla beraber olanların, ötekilerden daha fazla şaki olmalarından ve onların bizzat deveyi kesmelerinden dolayıdır. Deveyi kesmede hepsi de razı olmakta ortak idiler…

{ **اِذِ انْبَعَثَ اَشْقٰيهَاۙ** } منصوب بكذبت او بالطغوى اى حين قام اشقى ثمود وهو قدار بن سالف امتثالا لامر من بعثه اليه فان انبعث مطاوع لبعث يقال بعثت فلانا على امر فانبعث له وامتثل قال فى كشف الاسرار الانبعاث الاسراع فى الطاعة للباعث او حين قام قدار ومن تصدى معه لعقر الناقة من الاشقياء فان افعل التفضيل اذا اضيف يصلح للواحد والمتعدد والمذكر والمؤنث ويدل على الاول قوله تعالى فى سورة القمر فَنَادَوْا صَاحِبَهُمْ فَتَعَاطٰى فَعَقَرَ فانه يدل على ان المباشر واحد معين وفضل شقاوتهم على من عداهم مباشرتهم العقر مع اشتراك الكل فى الرضى.

---

[1] Eşkaa kelimesi Kezzebet veya Tağâ sebebiyle mensubtur.

[2] *Çünkü ef’al-i tafdîl izâfet yapıldığı zaman mânâ bir kişi için de, çok kişi için de olabilir. Hatta müzekker olabileceği gibi müennes için de olabilir.*

فَقَالَ لَهُمْ رَسُولُ اللّٰهِ نَاقَةَ اللّٰهِ وَسُقْيٰيهَاۜ ﴿١٣﴾

Ki o vakit, demişti onlara Allâh'ın Rasûlü; "koruyun Allâh'ın devesini ve sulanışını!" [13]

Kelime mânâsı

فَقَالَ لَهُمْ **çünkü onlara dedi**

رَسُولُ اللّٰهِ Allâh**'ın Rasûlü**

نَاقَةَ اللّٰهِ **koruyun Allâh'ın devesini**

وَسُقْيٰيهَاۜ **ve sulanışını!"**

Tefsiri

Kesmeye karar verdiklerini öğrenince **"Allah'ın rasûlü onlara"** yâni Semûd'a **"Allah'ın devesine ve sulanışına"** yâni su içme ve sudan pay alma hakkına **"dokunmayın!"** dedi.

Burada Allâh'ın rasûlünden murad, Sâlih aleyhisselam'dır. O, Salih bin Ubeyd bin Câbir bin Semûd bin Avs bin İrem'dir. Sâlih aleyhisselam'ın "Allah'ın rasûlü" diye anılması, ona itâatın vâcib olduğunu bildirmek, kavminin de çok büyük isyan içinde olduklarını ve azgınlıkta devam ettiklerini açığa çıkarmak içindir.[1]

Devenin Allâh**'ın devesi** diye, Allâh'a izâfe edilmesi, Allâh**'ın evi** sözünde olduğu gibi şereflendirmek içindir.

Yani, (Salih aleyhisselam dedi:) Allâh'ın devesinden korkun. O, Allâhü Teâlânın birliğine ve kudretinin tamlığına ve benim peygamberliğime bir delildir. Ve onu kesmekten kaçının. **"ve sulanışına"** yâni nasibi olan sudan su içmesine karışmayın. Onu nöbetinde su içmekten alıkoymayın. Çünkü ona âit bilinen bir su içme günü vardır. Onlar için ve diğerleri için su içme günleri ayrıdır."

Ve Semud ona kendi hayvanları sebebiyle zarar vermek istediler de onu kesmeye kalkıştılar.

---

[1] Nâka kelimesi korkutma üzere mensubtur. Her ne kadar âmilin hazfi orada, vâcip olan suretlerden olmasa da…

{ **فَقَالَ لَهُمْ** } اى لثمود { **رَسُولُ اللّٰهِ** } لما علم ما عزموا عليه وهو صالح عليه السلام ابن عبيد بن جابر بن ثمود بن عوص بن ارم فالاضافة للعهد عبر عنه بعنوان الرسالة ايذانا بجواب طاعته وبيانا لغاية عتوهم وتماديهم فى الطغيان

{ **نَاقَةَ اللّٰهِ** } منصوب على التحذير وان لم يكن من الصور التى يجب فيها حذف العامل والناقة بالفارسية اشترماده اضيفت اليه تعالى للشريف كبيت الله اى ذروا ناقة الله الدالة على وحدانيته وكمال قدرته وعلى نبوتى واحذروا عقرها { **وَسُقْيٰيهَا** } يعنى شربها وهو نصيبها من الماء ولا تطردوها عنه فى نوبتها فانها كان لها شرب يوم معلوم ولهم ومواشيهم شرب يوم آخر وكانوا يستضرون بذلك فى مواشيهم فهموا بعقرها.

VE DEVEYİ KESTİLER

فَكَذَّبُوهُ فَعَقَرُوهَاۙ فَدَمْدَمَ عَلَيْهِمْ رَبُّهُمْ بِذَنْبِهِمْ فَسَوّٰيهَاۙ ﴿١٤﴾

Fakat Peygamberi yalanladılar ve hemen deveyi öldürdüler; Âlemlerin rabbi de azâbla hepsinin üzerlerini kapladı da o yeri düzleyiverdi. [14]

Kelime mânâsı

فَكَذَّبُوهُ **Hemen Peygamberi yalanladılar**

فَعَقَرُوهَاۙ **Deveyi kestiler.**

فَدَمْدَمَ عَلَيْهِمْ **üzerlerine büyük azâb kapladı**

رَبُّهُمْ **Onların rabbi Allâh**

بِذَنْبِهِمْ **Günahları sebebiyle**

فَسَوّٰيهَا **o yeri düzleyiverdi.**

Tefsiri

“Ama onlar onu” yâni Allâh'ın rasûlünü, **“Onu bırakın Allâh'ın arzında yesin içsin, ona kötülük dokundurmayın, sonra sizi yakın bir azap yakalar'** **(Hud sûresi, 11-64)** sözündeki tehdide rağmen **“yalanladılar ve deveyi kestiler.”** Deveyi aslında Semûd'un en şakisi Kudâr kesti. Yalnız onların hepsi bu şakinin yaptığına razı olduklarından burada söz çoğul olarak getirilmiştir.

Süheylî dedi ki: Deveyi kesen Kudâr bin Sâlif, annesinin adı Kudeyre idi. Devenin kesilmesinde ona ortak olan arkadaşı, Mısda' bin Dehr veya İbnü Cehm idi. Âyet-i kerîmeye göre deve kesilmeden önce Peygamberin yalanlandığı sözü ediliyor. Çünkü devenin kesilmesinin asıl sebebi, onların Sâlih aleyhisselâm’ı yalanlamaları idi.

İNSANLARIN EN ŞAKÎSİ KİMDİR?

Hadîs-i şerîfte Peygamberimiz aleyhisselam Ali radıyallahü anh’a sordu:

- “Ey Ali, geçmiş ümmetlerin en şakisi kimdir, bilir misin?”

Hazreti Ali radıyallahü anh:

-“Allah ve Rasûlü daha iyi bilir.” dedi.

Peygamberimiz aleyhisselam:

-“Allah'ın devesini kesendir.” buyurdu.

Peygamberimiz aleyhisselam:

-“Sonra gelenlerin en şakîsi kimdir, bilir misin?” diye sordu. Hazreti Ali radıyallahü anh:

-“**Allah ve Rasûlü daha iyi bilir**.” dedi.

Peygamberimiz aleyhisselam:

-“Seni katledecek olan kimsedir.” buyurdu.[1]

Bunun sebebi şu idi: Âyette geçen deve, ruh devesine işâret**tir**. Ruh devesini nefsânî zâlimler ve hayvânî şehvetlerle kesmek nefsin bedbahtlığının çokluğundan olduğu gibi, Hazreti Ali radıyallahü anh’ı öldürmek de onun gibidir. Çünkü o, Peygamberimiz'in rûhaniyetine mazhardı. Bu sebeple hakîkat makamında onun en büyük vârisi oldu. Onun için, bir veli olan Hazreti Ali radıyallahü anh’e el uzatmak Muhammed

[1] İbnü Kesir tefsiri, C.6, s.517.

Nebî aleyhisselam'a kasdetmek demektir. Küllî rahmetin mazharı olan bir kimseye karşı gelmekten daha büyük bir şakilik olmaz.

“Bunun üzerine Rableri” burada anlatılan **“günahları sebebiyle onlara büyük bir felâket gönderdi de hepsini helâk etti..”** yâni Allâhü Teâlâ'nın azâbı, onların yâni eşkıyalarının üzerini kapatıverdi. Bu, çok korkunç bir sesti.[1]

“Bizenbihim” kelimesinin başındaki **bâ** harfi, sebeb içindir. Yâni günahları sebebiyle, demektir. Âyetin başındaki **fâ** buna işâret ettiği halde, açıkça “günahları sebebiyle” denilmesi, her günahkârın ibret alması ve günahın netîcesinden sakındırmak içindir.

“Fesevvâhâ” yâni Allâh bu kuşatmayı ve helâki onlar hakkında eşit kıldı da, küçük büyük hiçbiri bu azaptan kurtulamadılar, veya Semûd'u yerle bir-dümdüz etti, demektir.

Bir rivayete göre, Semûd kavmi başlarına gelecek azâbın alâmetlerini gördüklerinde Salih aleyhisselam'ı öldürmek için peşine düştüler. Ancak Allâh onu kurtardı. Allâhü Teâlâ Hûd sûresinde şöyle buyurdu: **“Emrimiz gelince, Salih'i ve onunla birlikte îman edenleri, bizden bir rahmet olarak** azaptan **ve o günün perişanlığından kurtardık.” (11-66).**

{ **فَكَذَّبُوهُ** } اى رسول الله فى وعيده بقوله ولا تمسوها بسوء فيأخذكم عذاب قريب { فَعَقَرُوهَا ۖ } اى الاشقى والجمع على تقدير وحدته لرضى الكل بفعله قال السهيلى العاقر قدار بن سالف وامه قديرة وصاحبه الذى شاركه فى عقر الناقة اسمه مصدع بن وهراوا بن جهم والعقر النحر وقدم التكذيب على العقر لأنه كان سبب العقر وفى الحديث قال عليه السلام لعلى ” **يَا عَلِى اَتَدْرِى مَنْ**

[1] “Demdem” fiili, deve yağ ile her tarafından yağlanıp, yağsız yeri kalmayacak şekilde her yanı yağla kaplandığında söylenen “Nâkatün medmûmetün” sözünden gelir. Demme'ş-şey'ü, bir şeyi kalayla örttü, “dememtü alâ kabrin ve gayrihi” kabrin ve başka şeyin üzerini örttüm, mânâsınadır. Mübâlâğa mânâsı için kelimeye bir **dal** harfi daha eklenmiştir. **Keşfü'l-esrâr'da** geldi ki: Araplar “dememtü ala fülanin” derler. Sonra fiile mübalağa katmak için **demmemtü** derler. Sonra mübalağayı daha çok yapmak için **demdemtü** derler. Ayetteki ifade bir şeyin diğer bir şeyi her taraftan kaplaması demektir.

اَشْقَى الْاَوَّلِينَ " قَالَ اللّٰهُ وَرَسُولُهُ اَعْلَمُ قال " **عَاقِرُ النَّاقَةَ** " قال " **اَتَدْرِى مَنْ اَشْقَى الْآخِرِينَ** " قَالَ اللّٰهُ وَرَسُولُهُ اَعْلَمُ قال " **قَاتِلُكَ** " وذلك أن الناقة اشارة الى ناقة الروح فكما أن عقرها بالظلمة النفسانية والشهوات الحيوانية من مزيد شقاوة النفس فكذا قتل على رضى الله عنه فانه كان مظهرا لروحانية نبينا عليه السلام ولذا كان وارثه الاكبر فى مقام الحقيقة فالقصد على الولى رضى الله عنه قصد الى محمد النبى عليه السلام ولا شقاوة فوق الشقاوة من قابل مظهرا الرحمة الكلية بالغضب وانتقام

{ فَدَمْدَمَ عَلَيْهِمْ رَبُّهُمْ } فاطبق علهيم العذاب وهو الصيحة الهائلة وهو من تكرير قولهم ناقة مدمومة اذا طليت بالشحم واحيطت بحيث لم يبق منها شئ لم يمسه الشحم ودم الشئ سده بالقير ودممت على القبر وغيره اذا اطبقت عليه ثم كررت الدال للمبالغة فى الاحاطة فالدمدمة من الدمدم كالكبكة من الكب قال فى كشف الاسرار تقول العرب دممت على فلان ثم تقول من المبالغة دممت بالتشديد ثم تقول من تشديد المبالغة دمدمت والتركيب يدل على غشيان الشئ الشئ { بِذَنْبِهِمْ } اى بسبب ذنبهم المحكى والتصريح بذلك مع دلالة الفاء عليه للانذار بعاقبة الذنب ليعتبر به كل مذنب { فَسَوّٰيهَا } اى الدمدمة والاهلاك بينهم لم يفلت منهم واحد من صغير وكبير او فسوى ثمود بالارض (روى) أنهم لما رأوا علامات العذاب طلبوا صالحا عليه السلام ان يقتلوه فانجاه الله كما قال فى سورة هود{ فَلَمَّا جَآءَ اَمْرُنَا نَجَّيْنَا صَالِحًا وَالَّذِينَ اٰمَنُوا مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِنَّا }

وَلَا يَخَافُ عُقْبٰيهَا ﴿١٥﴾

Korku olmaz onların bu âkıbete düşmelerinde

Kelime mânâsı

وَلَا يَخَافُ **Korku olmaz**

عُقْبٰيهَا **onların bu âkıbete düşmelerinde**

Tefsiri

Baştaki **vav** söz başı içindir. Veya bir önceki âyette "hepsini helâk etti" ifâdesindeki Allâhü Teâlâ'dan hâldir.

(Burada birkaç vecih vardır:)

1-Allahü Teâlâ bu azâbı onların başına verdi ve onları yerle bir etti. Bunlardan hiçbiri korkuya mahal olmadı.

2- Hükümdarların ve valilerin cezalandırmada korkup da azıcık bir merhamet ettikleri bir vâkıadır. Semud kavminin helakla biten sonlarında, Allâhü Teâlânın şanında böyle bir korku muhaldir (ve bu ayet düşünmenin bile caiz olmadığına bir işârettir.) Çünkü Allâhü Teâlâ hak ne ise onu yapar. İnsanlar bu gibi hallerde korksalar da O fiilinin âkıbetinden korkmaz, fiilinin âkıbetini önemsemez. (Çünkü o Âdildir, hikmet sahibidir, kimseye hak etmediğini yapmaz. Erhamü'r-râhimîndir.)

3-Bazı âlimler şöyle demiştir: Salih aleyhisselam onlara haber verdiği halde Kudâr da onunla işbirliği yapan diğerleri de Allâh'ın devesini kesmenin getireceği cezâdan korkmadılar. Netice olarak da başlarına gelecek türlü belâ, musîbet ve cezâlardan korkmazlar.[1]

{ولا يخاف عقباها} الواو للاستئناف او للحال من المنوى فى فسواها الراجع الى الله تعالى اى فسواها الله غير خائف عاقبة الدمدمة

---

[1] Bu ayeti kerîmenin mânâsı ile alâkalı şöyle bir açıklama daha vardır. Bu ayeti kerîme de üç mânâ muhtemeldir. 1- O eşkıya ve alçak kimseler o devenin akıbetinden korkmadılar da bu deveyi kestiler. Helak oldu ve helak oldular. 2-Veya Salih aleyhisselam bu kavmin âkıbetinden, yâni onlara gelecek cezadan korkmadı. 3-Yahud da "Allah celle celalühü Hazretleri bu müşriklerin akıbetinden yâni sonlarının helakle netîcelenmesinden korkmadı" denilse de bu mânâ uygun değildir. Bu bize zayıf gelir. Doğrusu bu mânâ verilmez. (Amme Cüzü Tefsiri Notları-Ahbab Hocaefendi. Üstazım Süleyman Hilmi Tunahan kuddise sirruhu'dan nakil)

وتبعتها او عاقبة هلاك ثمود كما يخاف سائر المعاقبين من الملوك والولاة فيترحم بعض الترحم وذلك أن الله تعالى لا يفعل الا بحق وكل من فعل بحق فانه لا يخاف عاقبة ولا يبالى بعقابة ما صنع وان كان من شأنه الخوف وقال بعضهم ولا يخاف هواى قدار ولا هم ما يعقب عقرها ويتبعه وما يترتب عليه من انواع البلاء والمصيبة والعقاب مع أن صالحا عليه السلام قد اخبرهم بها.

تمت سورة الشمس فى اوآئل شهر ربيع الآخر

İhsanların sahibi Allâhü Teâlânın yardım ve inâyeti ile Şems sûresinin tefsiri 1117 senesinin rebiulevvel ayının evvelinde tamâm oldu.

Allahü Teâlânın yardımı, Resülüllah efendimizin ve vârislerinin himmet ve teveccühleri ile, Beled Sûresi tefsirinin tercümesi 1439 senesi Safer ayında (M. 15 kasım 2017 yılında) bitti. Bütün güzellikler Allâhü Teâlâ ve onun sevdiklerine aittir. Bütün kusurlar ise bizdendir. Kusurlarımızın affının niyazı ile... Mütercim

92

سُورَةُ الَّيلُ

LEYL SÛRESİ

Mekkede nazil olmuştur

21 Ayettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

وَالَّيْلِ اِذَا يَغْشٰي ﴿١﴾ وَالنَّهَارِ اِذَا تَجَلّٰي ﴿٢﴾ وَمَا خَلَقَ الذَّكَرَ وَ الْاُنْثٰي ﴿٣﴾ اِنَّ سَعْيَكُمْ لَشَتّٰي ﴿٤﴾

Bismillâhi'r-rahmâni'r-rahıym
Kasem olsun bürürken o geceye, [1]
Ve açıldığı zaman o gündüze, [2]
Ve erkeği dişiyi yaratana. [3]
Ki sizin ameliniz dağınıktır. [4]

GECEYE YEMİN

وَالَّيْلِ اِذَا يَغْشٰي ﴿١﴾

Yemin olsun bürürken o geceye, [1]

---

[1] Bu sûrenin başındaki yeminler, önceki sûredeki yeminlerin bir özeti olmakla beraber, sıralanmaları itibarıyla ayrıca dikkate değerdir. Orada nurdan karanlığa geçerek, yok olma ve soyulup çıkarılma âleminden Allâh'ı ve nefsi tanımaya giden yol gösterilmiş ve bedenin karanlıklarında kalanlara sonunda hüsran ve zarar ile Semud kıssası anlatılmış idi. Burada ise yokluk karanlıklarından var olup görünme nuruna doğru açılmak, temizlenmek ve gelişmek

Kelime mânâsı

وَالَّيْلِ **Yemin olsun o geceye,**

اِذَا يَغْشٰي **örttüğü zaman**

Tefsiri

Önceki sûrede de geçtiği gibi **izâ** yeminden sonra geldiği zaman hal bildirir. Yâni, Güneşi bürüdüğü, örttüğü ve kapattığı durumda geceye yemin ederim, demektir. Bir önceki sûrede geçen;

- **"Onu örttüğü zaman geceye."** (Şems suresi, 91-4) ayeti de böyledir. Burada mef'ul güneş kelimesi, bilindiği için zikredilmemiştir. Veya mef'ûl, gündüzü yahut da, gecenin karanlığı ile örtülen her şey demektir. Zikredilmemesi daha geniş mânâ içindir.

Yıldız ilmi ile meşgul olanlara göre **gece**, güneşin batması ile doğması arasındaki zamandır. şerîat ehline göre **gece**, güneşin batmasıyla sabah güneşinin kızıllığının görülmesi arasındaki zamandır. Umulur ki, burada murad olunan, gecenin karşılığı olan gündüzdür.

Keşfü'lesrâr'da der ki: Allâhü Teâlâ geceye ayrı bir şeref ve ayrı bir yücelik vermiş ve Kur'ân-ı Kerim'de ona yemin etmiştir. Allâhü Teâlâ geceye şu açıdan yemin etmiş ki, gece olduğunda Allâh'ın dostları sâdece dua ve ibadet etmekle meşgul olsunlar. Allâh'ın bütün dostları gece olduğunda hâlis ve sefa dolu (manevi) içecekten içerler ve Allâh'ın rıza hırkasını giyerler, hakiki sevgilinin sesini duyarlar ve bütün gece boyunca dertleşmeye, ibadet ve dua etmeye çalışırlar. Sahur vakti geldiğinde tekrar bu mavi kubbenin kapılarını açarlar. Arşın ışık ve aydınlık eteğini sererler. O zamanda dergâhın yakınları Hakk'ın emriyle sessizliğe çekilirler. İşte o vakit kâinatın cebbârı ve sahibi, o yüce Kibriya hitap ederek der ki:

-Herkes kendi dostuyla halvete girmiş ve sevinmeye başlamış; hani benim dostlarım?

Şiir:

Karanlık basmış, âsîler uykuda.
Âbidler, Zü'l-celâl'e kalkmışlar kulluğa.

---

suretiyle beka billah (Allah'ta bâkî kalmağ)'a doğru gidilecek ve sonunda rızaya erilecektir. O sûre bir korkutma ile son bulmuştu. Bu, korkutma ile başlayıp müjdeye doğru gidecektir. Önceki sûre yok olma ve ceza hatırlatmasıyla son bulduğu için bu sûreye geceye yemin ile başlanıp gündüzün ortaya çıkışına, yaratılışın erkek ve dişi ile gelişmesine ve çalışmaların farklılığına geçilmesinde "Onun sonucundan korkmaz."(Şems, 91-15) hatırlatmasının bir yönünü de açıklığa kavuşturmak vardır. **Elmalılı Tefsiri**

{ وَالَّيْلِ اِذَا يَغْشٰيۙ } اذا للحال لكونها بعد القسم كما مر فى السورة السابقة اى اقسم بالليل حين يغشى الشمس ويغطيها ويسترها كقوله والليل اذا يغشاها فعدم ذكر المفعول للعلم به او النهار او كل ما يواريه بظلامه فعدم ذكر المفعول للتعميم والليل عند اهل النجوم ما بين غروب الشمس وطلوعها وعند اهل الشرع ما بين غروبها وطلوع الفجر الصادق لعله المراد هنا والنهار ما يقابله (وفى كشف الاسرار) الله تعالى شب رامرتبتى وشرفى دادكه آنرا درقرآن مجيد محل قسم خود كردانيد واين شرف ازان يافت كه شب درآيد دوستان خداتنها درمناجات شوند هما شب شراب صفامى نوشند وخلعت رضا مى بوشند وعتاب محبوب مى نيوشند وجون وقت سحر باشد كه فرمان رسد تادرهاى اين قبه بيروزه بازكشايند ودامنها سراد قات عرش مجيد براندازند ومقربان حضرت بامر حق خاموش شوندآنكه جبار كائنات درعلو وكبرياى خود خطاب كندكه الا قد خلا كل حبيب بحبيبه فاين احبائى يعنى هر دوستى بادوست خود درخلوت وشادى آمدند دوستان من كجا اند

والعابدون لذى الجلال قيام الليل داج والعصاة نيام

AÇILDIĞI ZAMAN GÜNDÜZE YEMİN

وَالنَّهَارِ اِذَا تَجَلّٰيۙ ﴿٢﴾

Ve açıldığı zaman o gündüze, [2]

Kelime mânâsı

وَالنَّهَارِ **o gündüze yemin olsun**

اِذَا تَجَلّٰيۙ **açıldığı zaman**

Tefsiri

Mânâ; "Eğer gece, güneşten başka bir şey örttü ise, gece karanlığının kalkması ile **ortaya çıkan gündüze yemin ederim**." demektir.

Veya; eğer gece karanlığının örttüğü güneş ise, **Güneşin doğması ile açılan gündüze yemin ederim**, demektir.[1]

Burada şuna da işâret vardır: Burada yemin, zevk ve şuhûd ehli için, i'tibârî taayyünât gündüzünü örtmesi ânında mutlak hüviyyetin gaybı gecesinedir. Hicab ve ihticab ehline bağlı olarak, akılla görülenler sebebiyle tecellî ettiği zaman, mukayyed varlıklar gündüzünün nuruna da yemin vardır.

Kaaşânî dedi ki: Allâhü Teâlâ, rûhun nûrunu örttüğü zaman, nefsin zulmeti gecesine, nefis ile ruhun bir araya gelmesiyle, Rahmân'ın insandaki arşı olan kalbin varlığı zuhûr ve tecellî ettiği zaman, rûhun nuru gündüzüne yemin etmiştir. Çünkü **kalb**, ruh ve nefsin bir araya gelmesiyle zuhûr eder. Kalbin fuâd isminde bir yüzü vardır ki o rûha bakar. Ma'rifet ve hakîkatleri kalb onunla anlar. Kalbin **sadr denen** bir yüzü daha vardır ki, o da nefse bakar. Sırlar onunla muhafaza edilir. Mânâlar şekle, orada girer.

{ وَالنَّهَارِ اِذَا تَجَلّٰيۙ } ظهر بزوال ظلمة الليل اى ان كان المغشى غير الشمس او تبين وتكشف بطلوع الشمس اى ان كان المغشى الشمس واختلاف الفاصلتين بالمضى والاستقبال لما ذكرنا فى السورة السابقة وفيه اشارة الى القسم بليل غيب الهوية المطلقة اذا يغشى نهار التعينات الاعتبارية على اهل الذوق والشهود وبنور نهار الوجودات المقيدة اذا تجلى بسبب التعينات العقلية بالنسبة الى اهل الحجاب والاحتجاب وقال القاشانى اقسم بليل ظلمة النفس اذا ستر نور الروح اذا تجلى وظهر من اجتماعهما وجود القلب الذى هو عرش الرحمن فان القلب يظهر باجتماع هذين له وجه الى الروح يسمى الفؤاد يتلقى به المعارف والحقائق ووجه الى النفس يسمى الصدر يحفظ به السرآئر ويتمثل فيه المعانى.

ERKEK VE DİŞİ

---

[1] Eğer mazı ve istikbal ile iki fasılanın ihtilaf etmesi söz konusu ise bir önceki sûrede bunun açıklaması geçti.

وَمَا خَلَقَ الذَّكَرَ وَ الْاُنْثٰىۙ ﴿٣﴾

Ve erkeği dişiyi yaratana yemin ederim [3]

Kelime mânâsı

وَمَا خَلَقَ **Ve yaratana yemin ederim,**

الذَّكَرَ وَ الْاُنْثٰىۙ **erkeği ve dişiyi.**

Tefsiri

Mâ harfi, kapalı olduğu için, kullanıldığı şeyin nasıl olduğuna vâkıf olmak ve aklın, onun vasıflarını tam anlamak mümkün olmayacak şekilde kuvvet ve kemalin nihayetinde olduğunu ifâde eder. Mümkün olan, insanın, umûmi ve doğru bir şekilde anlayabilmesidir.

Zeker ve ünsâ kelimelerinin başındaki **lâm** harfleri hakîkî mânâlarınadır. İstiğrak mânâsında olmaları da caizdir. O zaman her çeşitten hem erkek, hem de dişi murad edilmiş olur.

Şimdi mânâ: Çoğalma kaabiliyeti olan erkek ve dişi iki sınıfı yaratan büyük kudret sahibi Allâh'a yemin ederim, demektir. Bu mânâya göre üreme kaabiliyeti olmayan **katırlar** bu hükme girmezler.

Denildi ki: Allâhü Teâlâ ruh sahibi mahlûkâttan erkek veya dişi olmayan bir varlık yaratmamıştır. Erkekliği ve dişiliği belli olmayan **hünsâ'**ya gelince**;** bunların durumu her ne kadar bize göre belli olmasa da, Allâh katında erkek mi dişi mi oldukları bellidir.

Nikahlı bir kimse, "Bugün bir erkeğe veya bir dişiye rastlarsam nikahlım benden boş olsun" diye nikahına yemin etse, bu kişi o gün bir "hünsâ-yı müşkil"e[1] rastlamış olsa yeminini bozmuş ve karısını boşamış olur. Çünkü hünsâ, her ne kadar bizim katımızda belli olmasa da, hakîkatte ya erkektir ya da dişidir. **Keşşâf'ta** da böyle gelmiştir.

Yine denildi ki: Âyette geçen erkek ve dişiden murad, Âdem aleyhisselam ve Havvâ annemiz olduğu da söylenmiştir. Bu mânâya göre bu ayetteki kelimelerin başlarındaki **elif-lâm** ahd için olmuş olur. Allâhü Teâlâ'nın Hucurât suresinde:

- "Ey insanlar! doğrusu biz sizi bir erkekle, bir dişiden yarattık **(49-13)** buyurduğu gibi.

---

[1] Hünsay-ı müşkil, yaratılış itibarı ile erkek mi, dişi mi olduğu belli olmayan kişi demektir.

İbnü Mes'ûd radıyallahü anh (rivâyete göre) bu âyeti **ve’z-zekeri** şeklinde okuyordu. **Alkame** radıyallahü anh der ki: Biz Şam'a vardık. Ebu’d-derdâ radıyallahü anh yanımıza geldi. Bize:

- “İçinizde Abdullah bin Mes’ûd’un kıraatini bilen var mı?” diye sordu. Oradakiler beni gösterdiler. Ben de:

- “Evet, ben biliyorum.” dedim. Alkame:

- “O, şu âyeti nasıl okuyordu?” diye sordu. Ben de:

- “O’nun “vemâ halaka ve’z-zekeri vel ünsa” diye okuduğunu işittim.” dedim. Ebu’d-derdâ şöyle dedi:

- “Vallahi ben de Rasûlüllah aleyhisselâm'ı böyle okurken işittim. Ama şu kişiler, benim bu âyeti “vemâ halaka’z-zekera vel ünsâ “ şeklinde okumamı istiyorlar. Fakat ben onların bu isteklerine uymam.”

Bu âyet-i kerîmede, erkek olan rûha ve dişi olan nefse **işâret** vardır. Kalb bu ikisinin izdivacından doğmuştur.

Bâzı âriflere göre, gece erkek, gündüz ise dişidir. Bu da, Nâziât sûresinde geçti.

{ **وَمَا خَلَقَ الذَّكَرَ وَ الْاُنْثٰيۙ** } ما عبارة عن صفة العالم كما فى وما بناها وانها لتو غلها فى الابهام افادت أن الوصف الذى استعملت هى فيه بالغ الى اقصى درجات القوة والكمال بحيث كان مما لا يكتنه كنهه وانه لا سبيل للعقل الى ادراكه بخصوصه وانما الممكن هو ادراكه بامر عام صادق واللامان للحقيقة ويجوز ان يكونا للاستغراق اى والقادر العظيم القدرة الذى خلق صنفى الذكر والانثى من كل نوع له توالد فخرج مثل البغل والبغلة

وقيل ان الله لم يخلق خلقا من ذوى الارواح ليس بذكر ولا انثى والخنثى وان اشكل امره عندنا فهو عند الله غير مشكل معلوم بالذكورة او الانوثة فلو حلف بالطلاق انه لم يلق يومه ذكرا ولا انثى وقد لقى خنثى مشكلا كان حانثا لانه فى الحقيقة اما ذكر او انثى وان كان مشكلا عندنا كما فى الكشاف وقيل انهما آدم وحوآء عليهما السلام على أن اللام للعهد قال تعالى{ **يَا اَيُّهَا النَّاسُ اِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ**

ذَكَرٍ وَاُنْثٰى } وعن ابن مسعود رضى الله عنه انه كان يقرأ والذكر والانثى قال علقمة قدمنا الشأم فأتانا ابو الدردآء رضى الله عنه فقال أفيكم من يقرأ قرأءة عبد الله بن مسعود فاشاروا الى فقلت نعم انا فقال كيف يقرأ هذه الآية قلت سمعته يقرأ والذكر والانثى قال وانا كهذا والله سمعت رسول الله عليه السلام يقرأها وهؤلاء يريدوننى على أن اقرأها وما خلق فلا اتابعهم

وفيه اشارة الى الذكر الذى هو الروح والانثى التى هى النفس وقد ولد القلب من ازدواجهما وعند بعض العارفين الليل ذكر والنهار انثى كما سبق فى النازعات.

اِنَّ سَعْيَكُمْ لَشَتّٰىۜ ﴿٤﴾

Muhakkak sizin sa'yiniz ve ameliniz dağınıktır. 4

Kelime mânâsı

اِنَّ سَعْيَكُمْ **Muhakkak sizin sa'yiniz ve ameliniz**

لَشَتّٰىۜ **dağınıktır.**

Tefsiri

Burası yeminin cevabıdır. **Şettâ ise,** [1] dağınık, ayrı ayrı, başka başka demektir.

Ayetin mânâsı şöyledir: Sizin çalışmalarınız yâni ezelî kaabiliyetinize göre, amellerinizin bir kısmı güzel, faydalı, hayırlı ve sâlihtir. Bir kısmı ise çirkin, zararlı, kötü ve fâsittir. Bir hadîs-i şerîfte şöyle buyruluyor:

"İnsanlar sabah çıkar. Bir kısmı nefsini satın alır ve azad eder. bir kısmı da (nefsini) satar ve helâk eder."[2]

---

[1] **Sa'y** toplama mânâsına masdardır. Bilindiği gibi bir kelimeye muzâf olan masdar umûmluk mânâsı taşır. Bu sebeple haberi cemi gelmiştir. Haber olan **Şettâ,** **şetît**'in cemiidir.

[2] Müslim, Taharet, 1, Mucemül kebir, 3346

Bazıları demiştir ki: Bu âyetin bâtınî mânâsı, kişinin kendi gayretini, yaratma ve tekvin cihetinden Cenab-ı Hakk'ın kendisine bir taksimi diye görmesidir. Çünkü Allâhü Teâlâ:

"Onların yaşama maddelerini aralarında biz paylaştırdık."[1] buyuruyor. Çalışmanın da mertebeleri vardır. Dünya sultanlarına yakın olan insanların nedimlik, birlikte oturmak ve sırdaşlık mertebeleri gibi.

(Bu mertebeleri şöyle sıralamak mümkündür:)

1-Nefislerle olan çalışma, derece elde etmek içindir.

2-Akılla yapılan çalışma üstünlükler kazanmak içindir.

3-Kalb ile yapılan çalışma görmeyi elde etmek içindir.

4-Ruhlarla yapılan çalışma güzel şeyler elde etme isteği iledir.

5-Sırlarla yapılan çalışma, zât nurlarında kaybolmak ve sıfat nurlarında devamlı kalmak içindir.

Yine irâde ile, muhabbet ile, şevk ile, aşk ile, mârifet ile ve diğer şeylerle yapılan çalışma ve işler de vardır.

-

{ **اِنَّ سَعْيَكُمْ لَشَتّٰيؕ** } جواب القسم والمصدر بمعنى الجمع لما عرف أن المصدر المضاف من صيغ العموم ولذلك اخبر عنه بالجمع وشتى جمع شتيت كمرضى ومريض وهو المفترق المتشتت والمعنى أن مساعيكم اى اعمالكم المختلفة حسب اختلاف الاستعدادات الازلية فبعضها حسن نافع خير صالح وبعضها قبيح ضار شر فاسد وفى الحديث **اَلنَّاسُ عَادِيَانِ** فَمُبْتَاعٌ نَفْسَهُ فَمُعْتِقُهَا أَوْ بَائِعٌ نَفْسَهُ فَمُوبِقُهَا قال القاشانى ان سعيكم اشتات مختلفة لانجذاب بعضكم الى جانب الروح والتوجه الى الخير لغلبة النورية وميل بعضكم الى جانب النفس والانهماك فى الشر لغلبة الظلمة

وقال بعضهم باطن هذه الآية ان يرى سعيه قسمة من الحق له من قبل التكوين والتخليق لقوله تعالى **نَحْنُ قَسَمْنَا بَيْنَهُمْ مَعِيشَتَهُمْ** وان السعى له مراتب كمراتب المتصلين بالسلطان من الندماء والجلساء

---

[1] Zuhruf suresi. 43-32

واصحاب الاسرار فسعى بالنفوس لطلب الدرجات وبالعقول لطلب الكرامات وبالقلوب لطلب المشاهدات وبالارواح لطلب المداناة وبالاسرار لفنائها فى انوار الذات وبقائها فى انوار الصفات وسعى بالارادة وبالمحبة وبالشوق وبالعشق وبالمعرفة الى غير ذلك.

VERENLER VE TAKVAYA ERENLER

فَاَمَّا مَنْ اَعْطٰى وَاتَّقٰيۙ ﴿٥﴾ وَصَدَّقَ بِالْحُسْنٰيۙ ﴿٦﴾ فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْيُسْرٰىؕ ﴿٧﴾ وَاَمَّا مَنْ بَخِلَ وَاسْتَغْنٰيۙ ﴿٨﴾ وَكَذَّبَ بِالْحُسْنٰيۙ ﴿٩﴾ فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْعُسْرٰىؕ ﴿١٠﴾ وَمَا يُغْنٖى عَنْهُ مَالُهُٓ اِذَا تَرَدّٰىؕ ﴿١١﴾

Amma her kim zekatını verir, takvâ ile korunur, [5]
Ve en güzeli tasdik eylerse, [6]
Biz onu en kolayına kolaylayacağız, [7]
Ve amma kim kulluk yapmaya ihtiyacı olmadığına inanırsa, [8]
Ve hüsnâ'yı-en güzeli yalanlarsa, [9]
onu da usra'ya (en zoruna) kolaylayacağız. [10]
Ve yuvarlandığı zaman onu malı kurtaramayacak! [11]

فَاَمَّا مَنْ اَعْطٰى وَاتَّقٰيۙ ﴿٥﴾

Bundan böyle kim zekatını **verir, takvâ ile korunursa,** [5]

Kelime mânâsı

فَاَمَّا مَنْ اَعْطٰى وَاتَّقٰيۙ

Tefsiri

Burada çeşitli çalışmaların tafsilatına ve hükümlerinin açıklamasına geçti.

Mânâ: “**Bundan böyle amma kim**” malının haklarını yâni zekâtı ve öşrü **“verir ve”** Allâh'ın yasakladığı başa kakmak ve eziyet gibi, bütün haramlardan “**sakınırsa,**”

{ فَاَمَّا } تفصيل لتلك المساعى المشتتة وتبيين لاحكامها { مَنْ اَعْطٰى } حقوق ماله { وَاتَّقٰيۙ } محارم الله التى نهى عنها ومن جملتها المن والاذى.

وَصَدَّقَ بِالْحُسْنٰيۙ ﴿٦﴾

Ve hüsnâ’yı yâni en güzeli **tasdik ederse,** [6]

Kelime mânâsı

وَصَدَّقَ **tasdik ederse**

بِالْحُسْنٰيۙ **en güzeli yâni îmânı**

Tefsiri

En güzel haslet olan îmanı veya en güzel kelime olan kelime-i tevhidi veya en güzel din olan İslam'ı, veya en güzel sevâp olan Cenneti tasdik ederse…

{ وَصَدَّقَ بِالْحُسْنٰيۙ } بالخصلة الحسنى وهى الايمان او بالكلمة الحسنى وهى كلمة التوحيد او بالملة الحسنى وهى ملة الاسلام او المثوبة الحسنى وهى الجنة.

فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْيُسْرٰىۜ ﴿٧﴾

Biz onu en kolayına hazırlayacağız, [7]

Kelime mânâsı

فَسَنُيَسِّرُهُ **Biz onu hazırlayacağız,**

لِلْيُسْرٰىۜ **en kolayına**

Tefsiri

Burada **teysîr**, zorlaştırmanın karşılığı olan kolaylaştırmak değil **hazırlamak**tır. "Herkes, yaratıldığı şey ne ise ona hazırlanmıştır." sözü de bu bundandır.

"Bir kötülüğün cezası ona denk bir kötülüktür." **(Şûrâ suresi, 42-40)**

- "Onlara acı azâbı müjdele!" (İnşikâk suresi. 84-24) âyetlerinde geçtiği gibi teysir kelimesinin müşâkele' için; yâni zorluk mânâsına geldiğini söylemeye ihtiyaç yoktur. [1]

Âyetin mânâsı şöyledir: "**Biz onu** Cennete girecek ve ona ulaştıracak esaslar gibi, **kolaylık** ve rahatlığa götürecek **güzelliklere hazırlarız** ve muvaffak kılarız**.** Onun işini kolaylaştırmamız yakındır ve ona rahatlatacak bir yol göstereceğiz. Yâni ona yapması gereken bir amel göstereceğiz ki, o amelle cennete girecek.

Bu hasletin kolay olmakla vasfedilmesi, kolaylığa götürmesi bakımından bir mecazdır.

Burada şu işâretler de vardır: Kim ki Allâh'a itâat, teveccüh ve dünyadan yüz çevirerek nefsini temizlerse, bununla, bu itaatte nefsine pay çıkarmaktan sakınırsa, mânevî hallerinde en güzel kelimeyi tasdik ederse, o kimseyi, en kolay hasletlere hazırlarız. Bu en kolay haslet de bizim yüce huzurumuza ve en büyük otağlarımıza ulaşmaktır.

{ فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْيُسْرٰى ط } معنى التيسير التهيئة لا ما يقابل التعسير ومنه قوله كل ميسر لما خلق له فلا حاجة الى أن يقال استعمل التيسير فى العسرى على المشاكلة كما فى قوله تعالى وجزآء سيئة او على حسب قوله تعالى فبشرهم بعذاب أليم يقال يسر الفرس للركوب اذا اسرجها وألجمها واليسرى تأنيث الايسر والمعنى فسنهيئه ونوفقه للخصلة التى تؤدى الى يسر وراحة كدخول الجنة ومباديه وبالفارسية بس زود باشدكه آسانى دهيم ويرا براى طريقت نيكوكه سبب آساتى راحت باشد يعنى عملى كه اورا به بهشت رساند.

---

[1] Bir kimse atı, eğerini ve yularını takarak hazırladığı zaman, "Yesserel ferese lirrukûb" "Atı binmek için hazırladı" denir. "Yüsrâ "eyser" kelimesinin müennesidir.

فوصف الخصلة باليسرى مجاز باعتبار كونها مؤدية الى اليسرى وفيه اشارة الى أن من طهر نفسه بالطاعة بالاقبال على الله والاعراض عن الدنيا واتقى فى عين تلك الطاعة عن نسبتها الى نفسه وصدق فى باطنه بالكلمة الحسنى فسنيسره للخصلة اليسرى وهى الوصول الى حضرتنا العليا وسرادقاتنا الكبرى.

وَاَمَّا مَنْ بَخِلَ وَاسْتَغْنٰيۙ ﴿٨﴾

Ve amma her kim bahillik eder ve kulluğa ihtiyacı olmadığına inanırsa, [8]

Kelime mânâsı

وَاَمَّا **Ve amma**

مَنْ بَخِلَ **her kim bahillik** ve cimrilik **eder,**

وَاسْتَغْنٰيۙ **ve kulluğa ihtiyacı olmadığına inanırsa,**

Tefsiri

“Amma, kim” malıyla **“cimrilik eder”** onu hayır yolunda harcamaz,[1] “**Kendini müstağni sayar**sa” yâni, Allâhü Teâlâ katındaki yüce şeylere değer vermez, onlara ihtiyacı yokmuş gibi rağbet ve tenezzül etmezse ve Allâh'tan korkup takvâ ehli olmazsa, veya dünya şehvetleri ile yetinip âhiret nimetlerine kendini muhtaç görmeyerek korkmazsa ve takvâ sâhibi olmazsa, demektir.

Bu ifadeye göre insanın kendini müstağni sayması korkmamasının bir netîcesidir. Bu korkmama, beşinci âyetteki **korkup sakınma’nın** karlışığıdır. Bununla iki âyet arasında bir karşılık hasıl olmuştur.

[1] Cimrilik, insanın sâhip olduğu varlığını elinde tutup hapsetmesi hakkı olan kimselerden saklaması demektir. Cömertlik ise bunun aksidir.

{ وَاَمَّا مَنْ بَخِلَ وَاسْتَغْنٰىۙ } اى بماله فلم يبذله فى سبيل الخير والبخل امساك المقتنيات عما لا يحق حبسها عنه ويقابله الجود { وَاسْتَغْنٰىۙ } زهد فيما عنده تعالى اى لم يرغب كأنه مستغن عنه فلم يتق او استغنى بشهوات الدنيا عن نعيم الآخر فلم يتق فيكون الاستغناء مستتبعا لعدم الاتقاء الذى هو مقابل الاتقاء فى الآية الاولى وبه يحصل التقابل بينهما.

وَكَذَّبَ بِالْحُسْنٰىۙ ﴿٩﴾

Ve en güzeli yalanlarsa, [9]

Kelime mânâsı

وَكَذَّبَ **Ve yalanlarsa,**

بِالْحُسْنٰىۙ **en güzeli**

Lazım gelen mânâlardan zikrolunan **güzelleri yalanlarsa,**

{ وَكَذَّبَ بِالْحُسْنٰىۙ } اى ما ذكر من المعانى المتلازمة.

فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْعُسْرٰىؕ ﴿١٠﴾

onu da en zoruna hazırlayacağız. [10]

Kelime mânâsı

فَسَنُيَسِّرُهُ **onu da hazırlayacağız.**

لِلْعُسْرٰىؕ zikrolunan mânâlardan **en zoruna**

Tefsiri

Kendisi böyle seçtiği için, Biz de onu Cehenneme girmek, ondan da önceki azaplar gibi, şiddet ve zorluğa götürecek haslete hazırlarız.

O zaman onun için, kötü bir sıfat ve onu zorluğa ve meşakkate sokacak bir amel hazırlayacağız. Yâni onu cehenneme götürecek bir amele sevk edeceğiz.

Umulur ki**, verme** ve **cimrilik,** derece olarak kendilerinden sonra sayılan **en kolaya** ve **en zora** götüren hasletler içerisinde en düşüktürler. Sûredeki bu iki kısmın **verme** ve **cimrilik** ile başlatılması, bunların asıl sıfatlar olduklarına, sonra gelen tasdik, takvâ, yalanlama, müstağnî sayma gibi sıfatların tamâmlayıcıları olmadıklarına işâret etmektedir.

Doğrusu şudur ki, "Fe **se**nüyessirü"deki **sin** harfi, itaate ve günah işleme netîcesinde verilecek karşılığın olacağına delildir. Ancak bu âhirette olacaktır. Âhiret ise sonra ve beklenilen bir hadîsedir. Bu sebeple fiilin başına gelecek zaman edatı olan **sîn** harfi getirilmiştir. Bundan murad, vaad edilen âhiretin belli bir zamanı olduğunu, şu anda hazır olmadığını gösterir. Bâzı tefsirlerde böyle gelmiştir.

Bu âyette şu mânevî **işâretler** vardır: Kim kendinde, rûhî, sirrî ve kalbî, tâat ve ibâdetlerde cimrilik eder, Biz'e yönelmekten kendini müstağnî sayar ve kendisine verdiğimiz âzâlarının düzgünlüğünü, makam, mertebe ve mal gibi en güzel şeyleri yalanlarsa, Biz de onu en zora hazırlarız. O en zor şey, Biz'den uzak olmak, kovulmak, lanete uğramak ve bizden uzak olma ateşine yâni Cehenneme girmektir.

{ فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْعُسْرٰى ط } اى فسنهيئه للخصلة المؤدية الى العسر والشدة كدخول النار ومقدماته لاختياره لها وبالفارسية بس مهيا كردانيم مرورا براى صفتى كه مؤديى بدشوارى ومحنت بود يعمى كردارى كه اورا بدوزخ برد.

ولعل تصدير القسمين بالاعطاء والبخل مع أن كلا منهما ادنى رتبة مما بعدهما فى استتباع التيسير لليسرى والتيسير للعسرى للايذان بان كلا منهما اصيل فيما ذكر لاتتمة لما بعدها من التصديق والتقوى والتكذيب والاستغناء

والظاهر أن السين للدلالة على الجزآء الموعود بمقابلة الطاعة والمعصية وهو يكون فى الآخرة التى هى امر متراخ منتظر فادخلت السين وهى حرف التراخى ليدل بذلك عى أن الوعد آجل غير حاضر

كذا فى بعض التفاسير وفيه اشارة الى أن من بخل فى نفسه بالطاعة والعبادة الروحية والسرية والقلبية واستغنى عن الاقبال علينا وكذب بالحسنى التى اعطيناها اياه من سلامة الاعضاء والجوارح والجاه والمال فسنيسره للعسرى وهى البعد عنا والطرد واللعن ودخول نار الحجاب.

وَمَا يُغْنِى عَنْهُ مَالُهُٓ اِذَا تَرَدّٰىۜ ﴿١١﴾

Ve yuvarlandığı zaman onu malı kurtaramayacak! [11]

Kelime mânâsı

وَمَا يُغْنِى عَنْهُ **onu kurtaramayacak!**

مَالُهُٓ **malı**

اِذَا تَرَدّٰىۜ **yuvarlandığı zaman**

Tefsiri

Mânâ: "**Yuvarlandığı**" yâni helâk olduğu ve öldüğü **"zaman da malı kendisini kurtaramayacak."** azâbtan hiçbir şeyi…[1]

Veya mânâ: "cimrilik ettiği malı ona ne verir? Yâni hiçbir şey vermez.

Veya mânâ: Helak olduğu, kabre konduğu, çukura düştüğü veya Cehennemin dibine düştüğü zaman, demektir.

Buradaki mal, âhirette ihtiyaç duyduğu zaman kişinin faydalanacağı mal, yâni haklarını verdiği ve ölmeden gönderdiği maldır. Yoksa cimrilik ettiği, elinde tuttuğu ve vârislerine bıraktığı mal değildir.

Âyette şu mânâya da **işâret** vardır: Biz'e muhâlefeti sebebiyle helak olduğu, beşerî tabiatına uyduğu için düştüğünde, kahır ve intikam sûreti ile kendisine tecellî ettiğimizde kahrımızdan ve gazabımızdan ne kurtaracaktır onu?!

---

[1] Mef'ul manzüftür. Ma yuğni'nin mef'ulüdür, İstifham da inkar içindir. Teraddâ Radâ'dan gelir ve mubalağa içindir. Radâ asâ gibidir ve helak mânâsınadır. Râgıb dedi ki: Radâ helaktir.Teraddâ helâke çatmadır.

{ وَمَا يُغْنِى عَنْهُ مَالُهُ } اى شيأ من العذاب فالمفعول محذوف او اى شئ يغنى عنه ماله الذى يبخل به اى لا يغنى شيأ فما مفعول يغنى والاستفهام للانكار { اِذَا تَرَدّٰى } اى هلك ومات تفعل من الردى للمبالغة والردى كالعصا وهو الهلاك قال الراغب الردى الهلاك والتردى التعرض للهلاك انتهى او تردى وسقط فى الحفرة اذا قبر او تردى فى قعر جهنم فالمال الذى ينتفع به الانسان فى الآخرة وقت حاجته هو الذى اعطى حقوقه وقدمه دون الذى بخل به وتركه لوارثه وفيه اشارة الى أنه اذا تردى وتصدى لمخالفتنا وموافقته الطبيعة البشرية اى شئ له يخلصه من غضبنا وقهرنا عند تجلينا له بصورة القهر والنقمة.

DOĞRUYU GÖSTERMEK BİZE…

اِنَّ عَلَيْنَا لَلْهُدٰى ﴿١٢﴾ وَاِنَّ لَنَا لَلْاٰخِرَةَ وَالْاُولٰى ﴿١٣﴾ فَاَنْذَرْتُكُمْ نَارًا تَلَظّٰي ﴿١٤﴾ لَا يَصْلٰيهَآ اِلَّا الْاَشْقَي ﴿١٥﴾ اَلَّذِى كَذَّبَ وَتَوَلّٰي ﴿١٦﴾

Elbette doğruyu göstermek bize, [12]
ve elbette âhiret de, dünya da bizim... [13]
Ben size bir ateş haber verdim ki, köpürdükçe köpürür. [14]
Ona ancak en şaki olan yaslanır. [15]
O ki tekzîb etmiş/yalanlamış ve tersine gitmiştir! [16]

DUĞRUYU GÖSTERMEK BİZE

اِنَّ عَلَيْنَا لَلْهُدٰى ﴿١٢﴾

Elbette doğruyu göstermek bize… [12]

Kelime mânâsı

اِنَّ عَلَيْنَا **Elbette bize,**

لَلْهُدٰى **doğruyu göstermek…**

Tefsiri

Burası, daha önce geçenleri açıklayan yeni bir cümle.

Mânâ şöyledir: Hikmetlere dayalı hükmümüz icabı, hidayet yolunu göstermek bize aittir. Şöyle ki, bütün yaratıkları ibâdet etsinler diye biz yarattık. Öyle ise, hidâyet yolunu ve ona götüren şeyleri, dalâlet ve sapıklığa götüren yolu onlara açıklamak bize âittir. Biz bunu daha fazla olmayacak şekilde yaptık. Zîrâ biz, teşvik etmek ve korkutmak için her iki yola girecek kimselerin de hallerini açıkladık.

Buradan anlaşılıyor ki **hidâyet**; kişinin arzuladığı güzel şeye insanı ulaştıran yolu göstermek demektir. Yoksa kişi ne istiyorsa ona ulaştıran şeyi göstermek aslâ değildir. "Doğruyu göstermek **Biz**'e âittir" ifâdesinden anlaşılan zorunluluktan murad, Allâhü Teâlâ'nın hüküm ve hikmeti icabı olan vâcipliktir. Yoksa Mutezile mezhebinin iddia ettiği gibi âyetin zâhiri alınarak, kul için en uygun olanı yaratmanın Allâhü Teâlâ'ya vâcip olması değildir.[1]

Kaaşânî bu ayetin mânâsı olarak şöyle dedi: Akıl ve hissin nuru ile, aklî ve sem'î delilleri bir araya getirerek ve delillerle ve görerek, irşâd talebi ile gelenlere doğru yolu göstermek **biz**'e âittir.

---

[1] Bu âyetin bir başka izahı da şöyledir: "Muhakkak hidâyet ve doğru yolu göstermek bizim üzerimizedir. Ve hidâyet isteyenlere bizim hikmetimiz olarak hidayet ederiz. Ve onlara hidâyeti halk ederiz. Yalnız sen iradeni ve niyetini onun yaratmasına çevir yeter…Burada **inne lel hüdâ** demektir. İnne tekit içindir, **lelhüdâ'**daki lam da tekit içindir. İki tekit edatı birleşmesin diye araları zarf ile ayrılmıştır. Ve bir de kasr vardır. Öyle ise, muhakkak hidayeti halk etmek bizim üzerimize vâciptir ki, fazlan ve keremen bunu kendime ben vâcip yaptım, demektir. Vâcip **alellah** yâni… Allâhü Teâlânın üzerine (mecbur mânâsına) vâcip değildir. (-Süleyman Hilmi Tunahan k.s. hazretlerinden -Amme cüzü tefsir notları- Ahbab Hoca Efendi.)

{ اِنَّ عَلَيْنَا لَلْهُدٰى } استئناف مقرر لما قبله اى ان علينا بموجب قضائنا المبنى على الحكم البالغة حيث خلقنا الخلق للعبادة ان نبين لهم طريق الهدى وما يؤدى اليه من طريق الضلال وما يؤدى اليه وقد فعلنا ذلك بما لا مزيد عليه حيث بينا حال من سلك كلا الطريقين ترغيبا وترهيبا ومن هنا تبين أن الهداية هى الدلالة على ما يوصل الى البغية لا الدلالة الموصلة اليها قطعا وان المراد بالوجوب المفهوم من على الوجوب بموجب القضاء ومقتضى الحكمة فلا تكون الآية بظاهرها دليلا على وجوب الاصلح عليه تعالى كما يزعم المعتزلة

قال القاشانى ان علينا للهدى بالارشاد الينا بنور العقل والحسن والجمع بين الادلة العقلية والسمعية والتمكين على الاستدلال والاستبصار.

DÜNYA DA AHİRET DE BİZİM

وَاِنَّ لَنَا لَلْاٰخِرَةَ وَالْاُولٰى ﴿١٣﴾

Ve elbette âhiret de, dünya da bizim... [13]

Kelime mânâsı

وَاِنَّ لَنَا **ve elbette bizim,**

لَلْاٰخِرَةَ وَالْاُولٰى **âhiret de, dünya da...**

Tefsiri

Yani, vaad ettiğimiz en kolayı ve en zoru hazırlamak için de, hem dünya, hem de âhirette, dilediğimiz işlerin tamâmını yapma tasarrufu yalnız **Biz**'e âittir.[1]

---

[1] Kuşku yok ki, son da bizimdir, ilk de. Başta ve sonda mülk bizim, tasarruf hakkı bizimdir. Karşı çıkacak veya karışacak başka bir malik yoktur. O halde ne ahirette, ne de dünyada Allâh'tan başka hükmü ve isteği geçerli olacak bir başvuru yeri bulmanıza ve onun hidayetine ihtiyacımız yok deyip de kendinizi kurtarmanıza imkân yoktur. O ne derse öyle ola-

اى التصرف الكلى فيهما كيفما نشاء من الافعال التى من جملتها ما وعدنا من التيسير لليسرى والتيسير للعسرى.

فَاَنْذَرْتُكُمْ نَارًا تَلَظّٰيۚ ﴿١٤﴾

Ben sizi bir ateşle korkuttum ki, lavlı dumansız... [14]

Kelime mânâsı

فَاَنْذَرْتُكُمْ **Ben size haber verdim**

نَارًا **bir ateş ki,**

تَلَظّٰيۚ **lavlı dumansız ...**

Tefsiri

Sizi Kur'anla korkuttum. Bu yüzden ey Mekke halkı ve ey insanlar! Sizi alevlenen ateşten sakındırırım.

Ateşin şimdiki zaman fiili ile anlatılması, alevinin şu anda devam ettiğine işâret içindir.[1]

{ **فَأَنذَرْتُكُمْ نَاراً**} خوفتكم بالقرءآن وبالفارسية بس بيم كنم شمارا. اى يا اهل مكة { نارا } از آتشى كه { **تَلَظّٰى** } زبانه زند وهو بحذف احدى التاءين من تتلظى ان تتلهب فان النار مؤنث وصفت به ولو كان ماضيا لقيل تلظت مع أن المراد بوصفها دوام التلظى بالفعل الاستمرارى

Bazı tefsirlerde şöyle geldi: "**Sizi uyardım ve haber verdim**"den murad, bizzat uyarmaktır. Veya bununla uyarmaktan haber vermesi, Müddessir sûresinde geçen uyarı murad edilmiştir. Orda şöyle geçmiş-

caktır. Hidayet onun hidayeti, asıl irade onun iradesi, hüküm onun hükmüdür. Onun iradesi, hidayeti, hükmü aksine hareket etmek isteyen arzularınız, dilekleriniz, hükümleriniz hep sapıklıktır. Onun, sizin dilemenize bırakarak gösterdiği hidayeti kabul etmeyip aksine gitmek istediğiniz takdirde zarar edecek olan o değil, ancak sizsinizdir. **Elmalılı Tefsiri**

[1] Telezza kelimesi, iki **te**'den birinin hazfedilmesi ile gelmiştir. Tetelezza, Ateşe giriftar olmak mânâsınadır. Çünkü Nâr kelimesi, müennestir ve münenes sıfat almıştır. Mazı olsa idi, telazzat denirdi. Bu müzari fiil olan sıfatla gelmesi, ateşin devamlılığı sebebiyledir.

tir: **“Ben onu sekara yâni Cehenneme sokacağım. Biliyor musun sen, sekar nedir? Hem bütün vücudu tamâmen helâk eder,** hiçbir şey bırakmaz. **Hem de** (eski hâline getirip tekrar azap etmekten) **vazgeçmez. O** ateş**, insanın derisini kavurur.”** **Müddessir suresi. 74-26-29**

Tefsir alimlerinin çoğuna göre Müddessir sûresi, ilk inen sûredir. Bu âyet, “Dumansız alevli ateşten korkun, sakının” sözünden daha şiddetlidir.

وفى بعض التفاسير المراد من انذرتكم انشاء الانذار كقولهم بعت واشتريت او اخبار يراد به الانذار السابق فى مثل قوله تعالى فى سورة المدثر{ **سَأُصْلِيهِ سَقَرَ وَمَا اَدْرَاكَ مَا سَقَرَ لَا تُبْقِى وَلَا تَذَرُ لَوَّاحَةٌ لِلْبَشَرِ** }فانها اول سورة نزلت عند الاكثرين وهذا اشد تخويفا من أن يقال خافوا واتقوا نارا تلظى.

لَا يَصْلٰيهَٓا اِلَّا الْاَشْقَيۙ ﴿١٥﴾ اَلَّذٖى كَذَّبَ وَتَوَلّٰيۜ ﴿١٦﴾

Ona ancak en şaki olan kâfir **yaslanır.** [15] **O ki, yalanlamış ve tersine gitmiştir!** [16]

Kelime mânâsı

لَا يَصْلٰيهَٓا **Ona ancak yaslanır.**

اِلَّا الْاَشْقَيۙ **en şaki olan** kâfir

اَلَّذٖى كَذَّبَ وَتَوَلّٰيۜ **O ki, yalanlamış ve tersine gitmiştir**

Tefsiri

“O ateşe ancak” hakkı **“yalanlayıp”** itâatten **“yüz çeviren”** kâfirler, “**kötüler**” azgınlıkta ileri giden ve fâsıklardan daha azgın olan kâfirler “**girer**.” Oradan ayrılmamak üzere girer ve oranın harâret ve ateşini yalnız onlar tadarlar.

Keşfü'l-esrâr'da şöyle geldi: Eşka'dan murad, kâfirlerdir. Onlar fasıklardan daha şakidir. Araplar bir çok sözlerinde fâili, ismi tafdil sigası ile yâni **en şaki** diye söylerler.

- **“En faziletli sizsiniz.”** **(Âl i İmrân suresi 3-139)**
- **“Sana en rezilleri tabi olurlarken** (Şuarâ suresi, 26-111) gibi.

Fâsıklar (yani îmânlı fakat günahkâr kimseler) Cehenneme, çıkmamak üzere ve ebedî olarak girmeyecektir. Allâhü Teâlâ kâfiri: "**Yalanlayıp yüz çeviren**" diye açıklamıştır.

- **"Hakkı yalanladı, taatten kaçındı"**

Bu söz de ancak kâfirler içindir.

{ **لاَ يَصْلٰهَآ إِلاَّ ٱلأَشْقَى** } صليا لازما ولا يقاسى حرها { الا الاشقى } الزآئد فى الشقاوة وهو الكافر فانه اشقى من الفاسق وفى كشف الاسرار يعنى الشقى والعرب تسمى الفاعل افعل فى كثير من كلامهم منه قوله تعالى{ **وَاَنْتُمُ الْاَعْلَوْنَ** } وقوله{ **وَاتَّبَعَكَ الْاَرْذَلُونَ** }انتهى

فالفاسق لا يصلاها صليا لازما ولا يدخلها دخولا ابديا وقد صرح به قوله تعالى { **ٱلَّذِي كَذَّبَ وَتَوَلَّىٰ** } اى كذب بالحق واعرض عن الطاعة وليس هذا الا الكافر.

EN TAKVALI OLANLAR

وَسَيُجَنَّبُهَا الْاَتْقَيۙ ﴿١٧﴾ اَلَّذى يُؤْتِى مَالَهُ يَتَزَكّٰيۚ ﴿١٨﴾ وَمَا لِاَحَدٍ عِنْدَهُ مِنْ نِعْمَةٍ تُجْزٰىۙ ﴿١٩﴾ اِلَّا ابْتِغَٓاءَ وَجْهِ رَبِّهِ الْاَعْلٰيۚ ﴿٢٠﴾ وَلَسَوْفَ يَرْضٰى ﴿٢١﴾

O en takvalı olan ise, ateşten çok uzaklaştırılacaktır, [17]

O ki malını verir, tezekkî eder/temizlenir. [18]

Ve onda başka bir kimsenin bir nimeti yoktur ki, karşılığı ve mükafatı verilecek olsun... [19]

Ancak rabb-i a'lâsının rızasını aramak için verir. [20]

Ve elbette o rızaya erecektir! [21]

وَسَيُجَنَّبُهَا الْاَتْقَي ۙ ﴿١٧﴾

O en muttaki ise, ateşten uzaklaştırılacaktır, [17]

Kelime mânâsı

وَسَيُجَنَّبُهَا **ateşten uzaklaştırılacaktır,**

الْاَتْقَي ۙ **O en muttaki**

Tefsiri

"Cehennemden uzaklaştırılacaktır," Öyle ki, cehennemin fısıltısını bile duymayacaklardır. Onlar bu ateşten çabucak uzaklaşır ve kurtulurlar. Onu uzak tutacak olan Allâhü Teâlâdır. "**O en muttaki kişiler…" yâni**, takvada mübalağa yapan, küfürden ve isyandan uzak duran, oraya ebedî olarak girmek ve yaslanmak şurda dursun kenarına bile yaklaşmayacaklardır.

Amma, müttaki olamayıp küfürden kaçınan, fakat günahlardan kaçınmayanlar ise, bunlar da, tevbe etmeyen fâsık ve azgın mü'minlerdir. Bunlar Cehennemden müttakîler kadar uzaklaştırılmazlar. Tam aksi, kâfirlerin hissettikleri şiddette olmasa da, Cehenneme girerler, ateşinin tadını tadarlar. Çünkü onlar, Cehennemin üst tabakalarında olurlar. Bu, yukarda zikredildiği gibi ebedî Cehenneme girmelerini lâzım kılmaz. Bu durum yukarıda geçen istisna ile zıtlık oluşturmaz

Keşfü'l-esrâr'da, "Eşkaa, şaki ve azgın mânâsına, "Etkaa" da, iyi ve takvâ sâhibi" mânâsınadır, diye geldi.

Şâir de şöyle der:

Bazı adamlar bana ölümü temennî ederler!

Bu yolda tek ben değilim ki!

{ **وَسَيُجَنَّبُهَا** } اى سيبعد عنها بحيث لا يسمع حسيسها والفاعل المجنب المبعد هو الله وبالفارسية وزود بودكه دور كرده شوادازان آتش { **الْاَتْقَي ۙ** } المبالغ فى الاتقاء عن الكفر والمعاصى فلا يحوم حولها فضلا عن دخولها اوصليها الابدى

واما من دونه ممن يتقى الكفر دون المعاصى فلا يحوم حولها فضلا عن دخولها او صليها الابدى واما من دونه ممن يتقى الكفر دون المعاصى وهو المؤمن الشقى الفاسق الغير التائب فلا يبعد عنها هذا التبعيد بل يصلاها وان لم يذق شدة حرها كما ذاق الكافر لكونه فى الطبقة الفوقانية من طبقات النار فذلك لا يستلزم صليها بالمعنى المذكور فلا يقدح فى الحصر السابق

"فى كشف الاسرار الاتقى بمعنى التقى كالاشقى بمعنى الشقى

قال الشاعر.

تمنى رجال ان اموات وان امت فتلك سبيل لست فيها بأوحد

اى بواحد انتهى.

اَلَّذٖى يُؤْتٖى مَالَهُ يَتَزَكّٰيۚ ﴿١٨﴾

O ki malını verir, temizlenir. [18]

Kelime mânâsı

اَلَّذٖى **O ki**

يُؤْتٖى مَالَهُ **malını verir,**

يَتَزَكّٰيۚ **temizlenir**

Tefsiri

O ki malını iyilik ve hasenat yolunda **verir, temizlenir. Yâni** iyiliği kimseden karşılık görmek için yapmaz.[1]

Mânâ şöyledir: Verdiği şeyin Allâh katında çoğalıcı ve temizleyici olmasını ister. Bundan dolayı kimsenin görmesini ve işitmesini istemez.

---

[1] Yetezekkâ yü'tî'den bedeldir. Mahalli olmayan sıla hükmüne dahildir. Veya yü'ti'nin zamirinden hal olarak nasb makamındadır.

Veya günahlardan temizlenmeyi ve cimrilik kirinden, elde tutma pasından arınmayı murad eder.[1]

{ اَلَّذٖى يُؤْتٖى مَالَهُ } يعطيه ويصرفه فى وجوه البر والحسنات { يَتَزَكّٰي } اما بدل من يؤتى داخل فى حكم الصلة لا محل له او فى حيز النصب على انه حال من ضمير يؤتى اى يطلب ان يكون عند الله زاكياناميا لا يريد به رياء ولا سمعة او متزكيا متطهرا من الذنوب ومن دنس البخل ووسخ الامساك

وَمَا لِاَحَدٍ عِنْدَهُ مِنْ نِعْمَةٍ تُجْزٰى ﴿١٩﴾

Ve onda başka bir kimsenin bir nimeti yoktur ki, karşılığı ve mükafatı verilecek olsun... [19]

Kelime mânâsı

وَمَا لِاَحَدٍ **Ve kimseye ait olmadı,**

عِنْدَهُ **onda**

مِنْ نِعْمَةٍ **bir nimet ki,**

تُجْزٰى **karşılığı ve mükâfatı verilecek olsun...**

Tefsiri

Burası, Tezekkâ'nın mânâsını, sırf Allâh rızasına olmasını kuvvetlendirmek için yeni bir cümledir.

Mânâ şöyledir: O ziyade mütteki olan (Sıddiyk-i ekber'in) yanında kimseye ait, mükafatı ve karşılığı verilecek hiçbir nimet ve para (emanet

---

[1] Veya mânâ şöyledir: "O öyle bir müttaki dir ki, kendisine ait bir şeyi veriyor." Hazreti Ebu Bekir radıyallahü anh Bilal-i Habeşi'yi satın aldığında, "Bilal'in biriktirdiği paralar Ebu Bekirin yanında idi. O paraları vererek onu satın aldı" demişlerdi. Halbu ki, öyle değildi. "Sıddık sırf kendisi için olan parası ile satın aldı, demektir. Ne olduğu halde? **Yetezekkâ,** temizler olduğu halde yâni, malının zekâtını vermekle malını haramla karışmaktan temizler olduğu halde demektir. (-Süleyman Hilmi Tunahan k.s. hazretlerinden -Amme cüzü tefsir notları- Ahbab Hoca Efendi.)

olarak) olmadı ki, burada karşılığı verilecek şeyin verilmesi murad edilmiş olsun…

{ وَمَا لِاَحَدٍ عِنْدَهُ مِنْ نِعْمَةٍ تُجْزٰىۙ } استئناف مقرر لكون ايتائه للتزكى خالصا لوجه الله اى ليس لاحد عنده نعمة ومنة من شأنها ان تجزى وتكافأ فيقصد بايتاء ما يؤتى مجازاتها

ANCAK ALLAH RIZASI

اِلَّا ابْتِغَٓاءَ وَجْهِ رَبِّهِ الْاَعْلٰىۚ ﴿٢٠﴾

Ancak o yüce rabbinin rızasını aramak için verir. [20]

Kelime mânâsı

اِلَّا ابْتِغَٓاءَ وَجْهِ **Ancak razasını aramak için verir**[1]

رَبِّهِ الْاَعْلٰىۚ **o yüce rabbinin**

Tefsiri

Âyetin mânâsı: “Fakat o bunu, Rabbi’nin rızasını kazanmak için yaptı. Yâni O'nun zâtını ve rızasını talep için yapmıştır. Daha önce geçen bir iyiliğe karşılık olarak verilen mal, bir karşılık ödemek gibidir. Bu sebeple fazladan bir sevâb hak etmek tesiri olmaz. Sevâbı hak eden, yaptığı işi Allâhü Teâlâ emrettiği ve teşvik ettiği için yapan kimsedir.” **A'lâ**, kahr ve galebe ile yaratıkların en üstünde ve en yüce demektir. Ebü'l-Leys de böyle demiştir.

Kaaşânî mânâ olarak dedi ki: “Allahü Teâlânın bütün sıfatlarıyla birlikte var olan zâtı en yücedir.” Allâhü Teâlâ'nın zâtı her ismine uygun dur. Bu vecih, ismini, kalb diliyle isteyip duâ eden ve kaabiliyeti icabı ona ibâdet edene o vecih ile tecellî eder. el-Vechü'l-a'lâ Allâhü Teâlâ'nın bütün isimlerini içine alan en yüce ismine göre tecelli eden, vechidir. Eğer, **Rabbü’l vech** şeklinde rabb kelimesinin vasfı yaparsan, Rabb, o isim olmuş olur.” Bitti.

---

[1] Bu cümle istisna-i munkatı’dır. Çünkü Rabbinin rızasını istemek, karşılığı verilecek nimetin cinsinden değildir.

SEBEB-İ NÜZÜL-1

Bu âyet-i kerîme, Ebû Bekr Sıddîk radıyallahü anh hakkında nâzil olmuştur. O Bilal radıyallahü anh'ı, Âmir bin Füheyre ve kardeşi Ubeyd, Rum asıllı câriye Zenîre, kızı Ümmü Umeys, Muemmeloğulları'nın câriyesi Nehdiye ve kızı gibi kölelerden bir topluluğu satın almıştı.

Zenîre'nin gözleri zayıflamıştı. Müşrikler Lât ve Uzzâ onun gözünü kör etti, dediler. O da, bu iki putun dinine karşı gelince, Allâhü Teâlâ ona gözlerini geri verdi. Müşrikler bu köle ve câriyelere, İslâm'dan dönmeleri için işkence yapıyorlardı. Ebû Bekir radıyallahü anh, onları da satın alıp âzâd etti. Bu sebeple âlimler, sûrede geçen **en şaki kimse** ile Ebû Cehil'in veya Ümeyye bin Halef'in murad edildiğini söylemişlerdir.

{ **اِلَّا ابْتِغَٓاءَ وَجْهِ رَبِّهِ الْاَعْلٰيۚ** } استثناء منقطع من نعمة لان ابتغاء وجه ربه ليس من جنس نعمة تجزى فالمعنى لكن فعل ذلك ابتغاء وجه ربه الاعلى اى لابتغاء ذاته وطلب رضاه فهو فى الحقيقة مفعول له وما آتى من المال مكافأة على نعمة سالفة فذلك يجرى مجرى اداۤء الدين فلا يكون له دخل فى استحقاق مزيد الثواب وانما يستحق الثواب اذا كان فعله لاجل ان الله امره به وحثه عليه ومعنى الاعلى العلى الرفيع فوق خلقه بالقهر والغلبة كما قاله ابو الليث

وقال القاشانى وصف الوجه الذى هو الذات الموجودة مع جميع الصفات بالاعلى لان لله تعالى بحسب كل اسم وجها يتجلى به لمن يدعوه بلسان حاله بذلك الاسم ويعبده باستعداده والوجه الاعلى هو الذى له بحسب اسمه الاعلى الشامل لجميع الاسماء وان جعلته وصفا لرب فالرب هو ذلك الاسم انتهى

والآية نزلت فى حق ابى بكر الصديق رضى الله عنه حيث اشترى بلالا رضى الله عنه فى جماعة كعامر بن فهيرة واخيه وعبيد وزِنِيرَة كسكينة وهى مملوكة رومية وابنتها ام عميس وامة بنى المؤمل والنهدية ابنتها وكانت زنيرة ضعيفة البصر فقال المشركون اذهب اللات والعزى بصرها لما خالفت دينهما فرد الله بصرها بعد ذلك وكان المشركون يؤذون هؤلاء المذكورين ليرتدوا عن الاسلام فاشتراهم ابو بكر فأعتقهم ولذلك قالوا المراد بالاشقى ابو جهل او أمية بن خلف.

EN MÜTTEKÎ, EN ŞAKÎ

Keşfül-Esrar'da şöyle geldi: Bu sûre iki kişi hakkındadır. Biri **Etkaa** yâni en takvalı ve en takvalı sâdıkların önderidir. Sâdık olanların önderi Hazreti Ebu Bekir'dir. radıyallahü anh. Diğeri ise Eşkaa… Zındıkların ve karanlığa sapmış olanların önderi Ebu-Cehil'dir. Bu sûrenin başlangıcında da geceye ve gündüze yemin edilmiş. Gece, karanlığa ve gündüz nûr ve aydınlığa işârettir. Başka bir mânâsı da şudur ki, o gece karanlığında en çok Ebu Cehil yanlış yola saptı. Yâni Ebu Cehil en karanlığa ve en yanlış yola düştü ve en şakî oldu. Davet gününde ise hiç kimse Hazreti Ebu Bekir radıyallahü anh kadar aydınlanmadı ve hiç kimse onun kadar hidayet nurundan faydalanmadı ve hiç kimse onun kadar **Takî** olmadı.

Şiir:
Kalbi aydın olanların en önde gideni Sıddîk Ebu Bekirdir.
Onun sadakati ve doğruluğu ispat edildi.
Onun güneşinden din günü aydınlanır.
Yakîn ehli, yakîne inanca onunla âşina oldu,

ACI ARTARSA SEVGİ DE ARTAR

Haberde geldi ki: Ümeyye Bin Halef, kölesi Bilal'e türlü türlü işkence ederdi ve her çeşit azâbı onda uygulardı. Dinden çıkmasını isterdi ama o mânevi ve rabbânî muhabbet ve sevgi ateşi her an Bilal'in kalbine daha çok girerdi ve daha çok alevlenirdi.

Şiir:
Kemâlin en son noktasında irâde ve sevgi varsa,
Bu yolda ne kadar çok acı çekilirse, sevgi o kadar artar.

SEBEB-İ NÜZÜL-2

HAZRETİ BİLALİN KURTULUŞU

Bir gün Hazreti Ebu Bekir Sıddîk radıyallahü anh Ümeyye'yi gördü ki, Bilal'i yere yıkmış ve sıcak toprakların üzerine yatırmış, göğsünün üzerine ağır ve sıcak taşlar koyuyordu. Ama Bilal o halde bile **ahad ahad** (Allah birdir) diyordu. Ümeyye de diyordu ki: Bu acı çekecek ve ölecek ama, Muhammed'den vazgeçmeyecek ve ahad ahad diyecek. Hazreti Ebu Bekir radıyallahü anh ona acıdı ve dedi ki:

-Ey Ümeyye! Yazık sana! Neden bu Allâh dostuna bu şekilde işkence yapıyorsun. Ümeyye dedi ki:

-Ey Ebu Bekir! Eğer ona çok acıyorsan onu benden satın al.

در کشف الاسرار آورده که این سوره درباره دوکس است یکی اتقی که بیشرو صدیقانست یعنی ابو بکر رضی الله عنه ویکی اشقی که بیشرو زندیقانست زاهل ضلالت یعنی ابو جهل ودر فاتحه این سوره که بشب وروز قسم یاد میکند اشارتست بظلمت یکی ونورانیت دیکر یعنی درشب ضلالت کسرا آن کمراهی نبودکه ابو جهل شقی را ودر روز دعوت هیجکس را ان نور هدایت ظاهر نشدکه ابن بکر تقی را

سر روشند لان صدیق اعظم　　که شد اقلیم تصدیقش مسلم
زمهرش روز دین را روشنایی　　بدو اهل یقین را آشنایی

آورده اندکه امیه بن خلف بلال را که بنده او بود بانواع آزارها عذاب میکرد تااز دین برکردد وهر زمان آتش محبت ربانی در باطن او افروخته تربود

آنجا که منتهای کمال ارادتست　　رجندجوربیش محبت زیادتست

روز صديق ديدكه ايمه ويرا برخاك كرم افكنده بود وسنكهاى تفسيده بر سيه وى نهاده واودرين حال احد احد ميكفت يعنى يقول امية لا تزال هكذا حتى تموت او تكفر بمحمد وهو يقول احدا احد. ابو بكر را دل بروبسوخت وكفت اى اميه واى برتو اين دوست خدايرا جند عذاب كنى كفت اى ابا بكر اكردلت برو ميسوزداز منش بخر.

SEBEB-İ NÜZÜL-3

Rivayet edildi ki: Peygamberimiz aleyhisselâm bir gün Bilâl bin Rebâh Habeşî’nin yanına vardı. Bilal radıyallahü anh:

- “Ahad, Ahad “Allah birdir, Allâh birdir” diyordu. Peygamberimiz aleyhisselam:

-Bir olan Allâh, seni kurtaracak” buyurdu. Sonra Ebû Bekir radıyallahü anh’a:

- **“Bilal Allâh uğrunda işkence çekiyor.”** dedi. Ebû Bekir radıyallahü anh, Nebi aleyhisselam’ın ne demek istediğini anladı. Hemen evine gitti. Bir rıtıl altın aldı, onunla Ümeyye bin Halefe vardı.

- “Bilal'ı bana satar mısın?” dedi. Ümeyye:

- “Evet!” deyince hemen onu satın alıp kölelikten kurtardı. Müşrikler;

- “Ebû Bekir, Bilal kendisine bir iyilik yaptığı için onu âzâd etti.” dediler. İşte bunun üzerine bu âyet nazil oldu.[1]

İbnÜ Mes'ûd radıyallahü anh dedi ki: Ebû Bekir radıyallahü anh Bilâli bir hırka ve on ûkıyye, yâni kırk dirhem (140 gram) paraya satın almıştı. Bu para taşın altında gömülü idi. O’na:

- “Bir ûkiyyeden başkasını vermeyi istesen bile, onu sana satardık.” dediklerinde o şöyle dedi:

- “Siz onu yüz ûkiyye ötesinde satmayı reddetseniz bile yine de ben onu verir, satın alırdım.”

SEBEB-İ NÜZÜL-4

1 Üsdü'l-gâbe. i, 243

Denildi ki; Abdullah bin Cüd'an'ın bir kölesi kureyş kavminin putları üzerine pisliğini yaparak kirletti. Abdullah bin Cüd'an'a şikâyet ettiler. O da onlara köleyi verdi. Bir de putlara kurban edilmek için yüz deve hibe etti. Kâfirler, köleye, kızgın kumların üzerinde çok şiddetli işkenceler yaptılar.

İbnü Müseyyeb'in rivayetine göre; Hazreti Ebû Bekir radıyallahü anh onu Ümeyye'den Nistâs adlı kölesini vererek satın aldı. Kölenin on bin dinarı, hizmetçileri, cariyeleri, sürüsü vardı. Ebû Bekir radıyallahü anh malı kendisinde kalmak şartı ile onu müslüman olmaya teşvik etti. Fakat o şirkte israr etti.

وفى رواية مر النبى عليه السلام ببلال بن رباح الحبشى وهو يقول احد فقال عليه السلام " **اَحَدٌ يَعْنِى اَللّٰهُ الْاَحَدُ يُنْجِيكَ** " ثم قال لأبى بكر رضى الله عنه ان بلالا يعذب فى النار فعرف مراده عليه السلام فانصرف الى منزله فاخذ رطلا من ذهب ومضى به الى امية بن خلف فقال له اتبيعنى بلالا قال نعم فاشتراه وأعتقه فقال المشركون ما اعتقه ابو بكر الا ليد كانت له عنده فنزلت

وقال ابن مسعود رضى الله عنه وقد اشتراه ببرد وعشر اواق جمع اوقية وهى اربعون درهما وكان مدفونا تحت الحجارة فقالوا لو أبيت الا اوقية لبعناك فقال لو أنتم ابيتم الا بمائة اوقية لاشتريته بها وقيل كان عبدا لعبد الله بن جدعان سلح على اصنام قوم اى تغوط فشكوا اليه فوهبه لهم مع مائة من الابل قربانا لها فعذبوه فى الرمضاء اشد العذاب وفى رواية ابن المسيب بل ابتاعه من امية بغلام له اسمه نسطاس بكسر النون صاحب عشرة آلاف دينار وغلمان وجوار ومواش وهو مشرك بعد ما حمله ابو بكر على السلام على ان يكون ماله له

SEBEB-İ NÜZÜL-5

Kâşifî de şöyle anlattı: Hazreti Ebu Bekir Sıddîk radıyallahü anh dedi ki:

-Ey Ümeyye, kaça satıyorsun. Ümeyye dedi ki:

-Onu Nistas'la değiştiririm.

Nistas, Hazreti Ebu Bekr'in radıyallahü anh hizmetçisiydi. (Bin veya onbin) dinar kadar parası ve malı vardı. Hazreti Ebu Bekir radıyallahü anh ona, eğer Müslüman olursa onu azad edip bin Dinar da vereceğini söylemişti. Ama Nistas kabul etmemişti. Bu yüzden Hazreti Ebu Bekr'in radıyallahü anh kalbi kırılmıştı ve Ümeyye'den bunu duyunca hemen kabul etti. Nistas'ı onca dünyalık artısına rağmen verdi ve Bilal'i aldı. Sevâp kazanmak için de hemen onu azad etti.

Bir hadîs-i şerîfte şöyle buyurulmuştur:

- "Allah Ebû Bekir'e rahmet eylesin. Beni kızıyla evlendirdi, hicret yurduna taşıdı ve Bilal'i kendi parasıyla âzâd etti". [1]

Ömer bin Hattâb radıyallahü anh şöyle derdi:

- "Bilal bizim Efendimiz'dir, Efendimiz'in de âzâdlısıdır." Bu söz, Peygamberimiz aleyhisselâm'ın;

- "Selman bizden, ehl-i beyttendir."[2] hadîsine benzer. Takvânın şerefine bak! Nasıl da azadlı köleleri eşrâfın arasına katıyor, gör!. Neseble öğünerek sakın aldanma. Çünkü bu insafsızlıktır.

(كما قال الكاشفى) صديق رضى الله عنه كفت يا اميه بجند ميفروشى كفت عوض ميكننم آنرابه نسطاس رومى وآن غلامى بوداز ان صديق رضى الله عنه در هزار دينار استعداد داشت وصديق رضى الله عنه اورا كفته بودكه اكر ايمان آرى آن مال كه دارى بتو بخشم نسطاس مسلمان نمى شد ودل مبارك صديق رضى الله عنه از وملول بود جون اين كلمه از اميه شنيده غنيمت شمرده نسطاس را باتمام استعداد بداد وبلال را بستد وفى الحال باميد نواب اخروى آراد كرد وفى الحديث " **يَرْحَمُ اللهُ اَبَا بَكْرٍ زَوَّجَنِى اِبْنَتَهُ وَحَمَلَنِى اِلَى دَارِ الْهِجْرَةِ وَأَعْتَقَ بِلَالًا مِنْ مَالِهِ** " وكان عمر بن الخطاب رضى الله عنه يقول بلال سيدنا ومولى سيدنا وهو نظير قوله عليه السلام " **سَلْمَانُ مِنَّا أَهْلَ الْبَيْتِ** " فانظر الى شرف التقوى كيف ادخل الموالى فى الاشراف ولا تغتر بالنسب المجرد فانه خارج عن حد الانصاف

SEBEB-İ NÜZÜL- 6

---

[1] Deylemî. hadîs no; 3229.

[2] Taberâni. Mu'cemü'1-kebîr, 4- 212;

Süheylî rahimehüllah şöyle dedi: Ebû Bekir radıyallahü anh'a babası: “Keşke güclü kuvvetli birini satın alsaydın da sana güç ve fayda verseydi. Bu zayıf köleleri satın almaktan ve âzâd etmekten daha faydalı olurdu.” dedi. İşte bu söz üzerine Allâhü Teâlâ bu âyeti indirdi.

Burada zikredilenden anlaşılan şudur: Vermenin, fazilet olarak mertebesi dörttür:

1- Fazilet cihetinden en yüce verme, Allâh rızası için olan vermedir.

2- Orta derecede olanı, âhirette karşılığını almak üzere olan vermedir.

3- En düşüğü de mübah olan dünyevî bir gaye ile yapılan vermedir.

4- Riya ve gösteriş için ya da başka bir maksatla yapılan verme ise, mübâh da değildir. Vermenin en düşük ve en çirkin olanıdır.

SİZE İYİLİK EDENE… HADİSİ

Peygamberimiz aleyhisselâm buyurdu:

- “Size bir iyilikte bulunana siz de karşılık verin. Karşılık verecek bir şey bulamazsanız onun için duâ edin.” [1]

مَنْ صَنَعَ اِلَيْكُمْ مَعْرُوفًا فَكَافِئُوهُ فَاِنْ لَمْ تَجِدُوا مَا تَكَافَئُوهُ فَادْعُوا لَهُ

Bu hadîs-i şerîf, yapılan iyiliğe karşı iyilikte bulunmanın meşrû ve övülen bir şey olduğuna delâlet eder. Fakat o, Allâh rızası için verilenin derecesinde değildir.

وقال السهيلى رحمه الله قال لابى بكر رضى الله عنه ابوه لو اشتريت من له نجدة وقوة فيتعصب لك وينفعك كان اجدى من ابتياع الضعفة واعتاقهم فأنزل الله هذه الآية

وفهم مما ذكر أن اعلى الاعطاء فضيلة ما يكون لرضى الله واوسطه ما يكون لعوض اخروى وادناه ما يكون لغرض دنيوى مباح واما ما يكون للرياء والسمعة او لغير ذلك مما ليس بمباح فهو أخس واقبح وقوله عليه السلام ” **مَنْ صَنَعَ اِلَيْكُمْ مَعْرُوفًا فَكَافِئُوهُ فَاِنْ لَمْ تَجِدُوا مَا تَكَافَئُوهُ فَادْعُوا لَهُ** “ يدل على ان المكافأة مشروعة ممدوحة لكنها ليست بدرجة ابتغاء المرضاة.

RIZA SIFATINA SAHİP OLMAK

وَلَسَوْفَ يَرْضٰى ﴿٢١﴾

Ve elbette o rızaya erecektir! [1]

Kelime mânâsı

---

[1] Ebû Dâvûd. Zekât, 38.

وَلَسَوْفَ **ve muhakkak o yakında**

يَرْضٰى **rızaya erecektir**

Tefsiri

Bu âyet gizli bir yeminin cevabıdır. Şöyle ki:

-**“Allah'a yemin ederim ki, şu vasıfları belirtilen en takva kişi muhakkak yakında rızaya kavuşacaktır.”**

Bu güzel bir vaaddir. En mükemmel ve en güzel arzu ettiği şeylerin tamâmına ulaşacağına dâir yapılmış cömert bir vaaddir. Çünkü râzîlık bununla hakîkat olur.

Alimlerden bâzısı şöyle dedi: Allâhü Teâlâ o kişiden razı, o da âhirette Allâhü Teâlânın, amellerinin karşılığı olarak ona vereceği Cennet, ikram ve yakınlıktan dolayı râzı olacaktır.

Bu vaad sâdece,

- **“Rabbin yakında sana verecek de sen razı olacaksın”** **(Duhâ suresi, 93-5)** âyeti ile Rasûlüllah aleyhisselâm'a ve burada da Ebû Bekir radıyallahü anh'a inmiştir.

Baklî şöyle dedi: Bu râzîlık, ârifden olmaz. Tâ ki o ârif, Ma'rûf'ta fânî olana, O'nun sıfatlarıyla sıfatlanana, sonunda da rızâdaki sıfatı, Hak Sübhânehû ve Teâlâ'nın sıfatı olana kadar bu rızâya kavuşamaz.

{ **وَلَسَوْفَ يَرْضٰى** } جواب قسم مضمراى وبالله لسوف يرضى ذلك الاتقى الموصوف بما ذكر وبالفارسية وزود باشدكه خشنود كردد.

وهو وعد كريم بنيل جميع ما يبتغيه على اكمل الوجوه واجملها اذ به يتحقق الرضى قال بعضهم اى يرضى الله عنه ويرضى هو بما يعطيه الله فى الآخرة من الجنة والكرامة والزلفى جزآء على ما فعل ولم ينزل هذا الوعد الا لرسول الله صلى الله عليه وسلم فى قوله { **وَلَسَوْفَ يُعْطِيكَ رَبُّكَ فَتَرْضَى** } ولابى بكر رضى الله عنه ههنا قال البقلى هذا الرضى لا يكون من العارف حتى يفنى فى المعروف ويتصف بصفاته حتى يكون نعته فى الرضى نعت الحق سبحانه وتعالى.

93

سُورَةُ الضُّحَي

DUHA SÛRESİ

Mekkede nazil olmuştur

11 âyettir

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

وَالضُّحٰيۙ ﴿١﴾ وَالَّيْلِ اِذَا سَجٰيۙ ﴿٢﴾ مَا وَدَّعَكَ رَبُّكَ وَمَا قَلٰيۜ ﴿٣﴾ وَلَلْاٰخِرَةُ خَيْرٌ لَكَ مِنَ الْاُولٰيۜ ﴿٤﴾ وَلَسَوْفَ يُعْطِيكَ رَبُّكَ فَتَرْضٰيۜ ﴿٥﴾

Bismillâhi’r-rahmâni’r-rahıym
O duhâya/kuşluk vaktine, [1]
ve dindiği/sükûna erdiği zaman o geceye kasem olsun ki, [2]
Veda etmedi rabbin sana ve darılmadı... [3]
Ve her halde sonu, senin için önünden daha hayırlı. [4]
Ve ileride rabbin öyle verecek ki, rızaya ereceksin! [5]

وَالضُّحٰيۙ ﴿١﴾

O duhâya yâni kuşluk vaktine yemin ederim,[1]

Tefsiri

“Kuşluk vaktindeki esrârıma **yemin ederim ki,”**

Duhâ, güneşin yükseldiği ve gündüzün başlangıç vaktidir. Burada Duhâ kelimesiyle mecâzen o duhâ vakti kastedilmiştir. Mecaz alâkası hulul ve zarfiyettir. Çünkü zaman, kendi içinde yer alan şeyin zarfı gibidir. Burayı mecaz olarak anlamak caiz olduğu gibi, başına gizli bir

---

[1] Andolsun o duhâya. Duhâ diye bilinen kuşluk vaktine ki, güneşin parlayıp yükselmeğe başladığı, gündüzün gençliği zamanıdır. "Lâm" cins için olur. Yahut, kuşluk vakitleri içinde seçkin bir kuşluk vaktine ki, "lâm" aht için olarak hakîkat güneşinin Muhammed ufkundan doğup **"âlemlere rahmet olarak"**(Enbiya, 21-107) her tarafa peygamberlik göreviyle ışıklar saçmaya başladığı zamana işârettir.

Hitabın Resulullah (s.a.v.)'a olması itibariyle "lâm"daki bu ahit mânâsı tercih edilir. Bundan dolayı Muhammed (s.a.v)'in yüzüne veya ilâhî konuşma zamanına işâret olduğu da söylenmiştir.

muzaf getirerek anlamak da caizdir. Bu mecâzîlik ve muzafın hazfi, sözün, **leyl** kelimesi ile uyum sağlaması içindir.

Dediler ki: Kuşluk vaktinin husûsî olarak seçilip, üzerine yemin edilmesinin sebebi, bu öyle bir vakit ki, Allâhü Teâlâ'nın Mûsâ aleyhisselam ile konuştuğu ve sihirbazların Allâhü Teâlâya secde ettikleri vakittir. Sihirbazların secde ettiklerini şu âyet-i kerîmeden anlıyoruz:

- "Size buluşma vakti, dedi, zînet günü ve insanların toplanacağı kuşluk yâni duha vakti..." Taha suresi, 20-59 İşte bu sebeplerle kuşluk vakti hem şerefli, hem de yemin edilen şeye uygun oldu.

Ayrıca âlimlerin ittifakı ile **duhâ** yâni kuşluk **namazı** sünnet bir namazdır. Vakti, güneş yükseldikten sonra başlar, zeval vaktinin biraz evveline kadar devam eder. İmam Ebû Hanife'ye göre bu namaz bir selamla iki veya dört rekattır. İmam Malik'e göre belli bir rekât yoktur. İmam Şâfii ve İmam Ahmed'e göre en azı iki rekattır. En çok kılınacağı rekat sayısında ihtilaf vardır. İmam Şâfi ençok oniki rekat, İmam Ahmed de en çok sekiz rekat, dedi. Şâfii mezhebi âlimlerinin çoğu da bu sekiz rekâtı tercih ettiler. Şafii âlim İmam Nevevî Tahkik isimli eserinde böyle demiştir. Sahih olarak geldi ki; Nebi aleyhisselam Mekke'nin fethi günü Ümmü Hânî'nin evinde Duha namazını sekiz rekat kıldı.[1] Efendimiz aleyhisselam bundan evvel de kuşluk namazı kılardı.

{ وَالضُّحٰيۙ } هو وقت ارتفاع الشمس وصدر النهار اريد بالضحى الوقت المذكورعلى المجاز بعلاقة الحلول والظرفية فان الزمان ظرف لما فيه او على تقدير المضاف وذلك التجوز او الحذف ليناسب الليل قالوا تخصيصه بالاقسام به لانها الساعة التى كلم الله فيها موسى عليه السلام وألقى فيها السحرة سجدا لقوله تعالى **{ قَالَ مَوْعِدُكُمْ يَوْمُ الزِّينَةِ وَاَنْ يُحْشَرَ النَّاسُ ضُحًى }** فكان له بذلك شرف ومناسبة بحال المقسم لاجله

1 Et-Terğib ve't-Terhib. 1- 429

وصلاة الضحى سنة بالاتفاق ووقتها اذا علت الشمس الى قبيل وقت الزوال وهى عند ابى حنيفة ركعتان او اربع بتسليمة وعند مالك لا تنحصر وعند الشافعى واحمد أقلها ركعتان واختلف فى اكثرها فقال الشافعى ثنتا عشرة وقال احمد ثمان وهو الذى عليه الاكثرون من اصحاب الشافعى وصححة النووى فى التحقيق وقد صح ان النبى عليه السلام صلى صلاة الضحى يوم فتح مكة ثمانى ركعات وهو فى بيت ام هانئ وكان يصلى صلاة الضحى قبل ذلك ايضا.

وَالَّيْلِ اِذَا سَجٰيۙ ﴿٢﴾

Sükûna erdiği zaman o geceye yemin ederim, [2]

Kelime mânâsı

وَالَّيْلِ **o geceye yemin ederim,**

اِذَا سَجٰيۙ **sükuna erdiği zaman**

Tefsiri

"Gece cinsine yemin ederim ki," demektir. Yâni belirli bir gece değil, mutlak geceye…[1]

"İz̠â secâ" demek geceleyin insanlar sükûna erdiklerinde, demektir. Ancak bu mânâ mecâzîdir. Mecâzın yüzü; fiilin zamanına isnâd edilmesi şeklindedir. Gecenin karanlığı sakinleştiği, sabitleştiği, tenhalaştığı ve bu hal bundan sonra ziyadeleşmeyecek ve değişmeyecek hale geldiği zaman, demektir. İşte tam o zaman gece istikrara ve sükûna kavuşur. Sonrasında ise karanlık inmeye başlar. İşte bu, gecenin karanlığının sükûna ermesi mecâzî olmuş olur. Şu sözlerde olduğu gibi ki: Deniz dalgalarının sâkinleşmesi hâlinde "seca'l-bahru-deniz sâkinleşti"

[1] İbnü Haluye dedi ki: **Ve'l-leyli,** ve'd-duha üzerine atıftır. Fakat **leyl**'in başındaki vav kasem vavı değildir. V**a**vın yerine, sümme veya fâ gelmesi de yanlış olmazdı. Meselâ "sümme'l-leylü" demek cizdir. Ancak **sümme** kasem olamaz.

denir. Bu kökten gelme olarak “leyletün sâciye” denir. Rüzgârı olmayan sâkin gece, demektir.

Şöyle de denildi: İzâ secâ insanların sükûna ermesi ve seslerin kesilmesi demektir.

İmam Cafer Sâdık radıyallahü anh'dan da şöyle bir açıklama vardır: **Duha**, Allâhü Teâlânın Mûsâ aleyhisselam ile konuştuğu vakit, **leyl** ise mi’rac gecesidir.

Keşfül-Esrar sahibi dedi ki: Gündüz ve gece, keşfetmek ve örtmektir. Ayrıca lütuf ve kahr esintisinin alâmeti ve cemal nurları ve celâl tesirleridir.

Cüneyd Bağdâdî kuddise sirruhu buyurduğu gibi: “Ve'd-duha” şuhûd makamıdır. “Ve'l-leyli izâ secâ” ise gayn makamıdır ki Peygamberimiz aleyhisselam bu makama işâret olarak:

- “Muhakkak benim kalbime susuzluk çöktüğü oluyor” buyurmuştur.

Şiir:

Burada Muhammed Mustafa aleyhisselam’ın yüzünün parlaklığına
saçlarının simsiyah olmasına işâret vardır.
Vedduhâ, Mustafa aleyhisselam’ın yüzünün parlaklığına işârettir.
Ay yüzünün sırrıdır. **Velleyl** de O’nun siyah saçı demektir.

{ **وَالَّيْلِ**} اى وجنس الليل قال ابن خالويه هو نسق على الضحى لا قسم لانه يصلح ان يقع فى موضع الواو ثم او الفاء بأن يقال ثم الليل مثلا وثم لا يكون قسما

{ **اِذَا سَجٰيۙ**} اى سكن أهله على المجاز من قبيل اسناد الفعل الى زمانه اوركد ظلامه واستقر وتناهى فلا يزداد بعد ذلك يعنى ان سكون ظلامه عبارة عن عدم تغيره بالاشتداد والتنزل وذلك حين اشتد ظلامه وكمل فيستقر زمانا ثم يشرع فى التنزل فاسناد سكون الظلمة الكائنة اليه مجاز أيضا يقال سجا البحر سجوا اذا سكنت امواجه وليلة ساجية ساكنة الريح

وقيل معناه سكون الناس والاصوات وعن جعفر الصادق رضى الله عنه ان المراد بالضحى هو الضحى الذى كلم الله فيه موسى وبالليل ليلة المعراج. وصاحب كشف الاسرار كفته مراد از ررز وشب كشف وحجابست كه نشانه نسيم لطف وسموم قهر بود وعلامه انوار جمال وآثار جلال.

كما قال الجنيد قدس سره والضحى مقام الشهود والليل اذا سجا مقام الغين الذى قال عليه السلام فيه " اَنَّهُ لَيُغَانُ عَلَى قَلْبِى "

يا شارستست بروشنى وروى حضرت مصطفى عليه السلام وكنايتست از سياهى موى وى
والضحى رمزى زروى همجو ماه مصطفى معنئ والليل كيسوى سياه مصطفى

DUHA VAKTİ

Bir önceki sûrede **gece** önce ziredildi. Çünkü gece asıldır ve gündüz fecrin doğmasıyla meydana gelir. Güneşin batması ile de hava eski aslî hâline döner. Onun için **zulmet** kelimesi şu âyette önce zikredilmiştir:

-"Hamd, gökleri ve yeri yaratan, zulmeti ve aydınlığı yaratan Allâh'a mahsustur." (En'am suresi, 6-1) Gündüzün önce getirilmesi onun zâtına mahsus ve ârızî şerefinden dolayıdır.

(Soru:) Eğer denilirse ki: "Ne sebepledir ki; **duha** vakti gündüzden belli bir zaman iken, gün adına yalnız duha vakti zikredildi, gece tamâmen zikredildi?"

(Cevap:) Bu soruya şöyle cevap verilir: Duha vakti, gündüzün belli bir saati olsa da bütün geceye karşılık gelir. Peygamberimiz aleyhisselam'n (fazilet açısından) bütün peygamberlerin üzerinde olması gibidir. Ayrıca gündüz sevinç ve rahat zamanıdır. Gece ise vahşet ve üzüntü vaktidir. Bu şuna da işârettir: Dünyanın üzüntüleri sevinçlerinden daha çoktur. Çünkü **duha** vakti günün az bir zamanıdır. Halbuki gece, bir miktar bir zaman değil, zamanları içinde bulunduran bir vakittir.

KEDER BULUTU, SEVİNÇ BULUTU

Rivayet olundu ki: Allâhü Teâlâ arşı yarattığı zaman arşın sağ tarafını kara bir bulut gölgeledi ve:

- "Ne yağdırayım?" diye de sordu. Bu bulut kümesine:

- "Tam yüz sene keder ve üzüntü yağdır" diye cevap verildi. Sonra bu bulut dağıldı. Bir defa daha bu emir verildi. Böylece üçyüz sene gam ve keder yağdırıldı. Sonra arşın sağ tarafına beyaz bir bulut topluluğu geldi ve arşın sağını gölgeledi. Bu bulut kümesi de:

- "Ne yağdırayım?" diye seslendi. O'na;

- "Bir an sevinç yağdır" diye cevap verildi. İşte bu sebeple; keder ve hüzün süreklidir ve çoktur. Sevinç ise azdır, nâdirdir.[1]

وتقديم الليل فى السورة المتقدمة باعتبار الاصل لان النهار انما يحدث بطلوع السير وبغروبه يعود الهوآء على حالته الاصلية ولذا قدم الظلمة فى قوله اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِى خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ وَجَعَلَ الظُّلُمَاتِ وَالنُّورَ وتقديم النهار باعتبار الشرف الذاتى والعارضى فان قيل ما السبب فى انه ذكر الضحى وهو ساعة من النهار وذكر الليل بكليته اجيب بأنه وان كان ساعة من النهار لكنه يوازى جميع الليل كما ان محمدا عليه السلام يوازى جميع الانبياء عليهم السلام وبأن النهار وقت السرور والراحة والليل وقت الوحشة والغم فهو اشارة الى ان هموم الدنيا اكثر من سرورها فان الضحى ساعة والليل له ساعات

(روى) ان الله تعالى لما خلق العرش اظلت غمامة سودآء عن يساره ونادت ماذا امطر فاجيبت أن امطرى الهموم والاحزان مائة سنة ثم

---

[1] Ve sessizliğe büründüğü, kararını bulup sakinleştiği zaman geceye andolsun. yâni tam tavına gelip durduğu, içindekilerin sakinleştiği vakit ki, gecenin başından bir süre geçtikten sonraki orta anlarıdır. O vakit karanlık artacağı kadar artmış, örteceğini örtmüş, kararını bulmuş, bir de ses seda kesilmiş, dinmiş olur. "Karanlığın çöktüğü, ortalığı örttüğü veya rüzgarın kesildiği" veya "gecenin tükendiği sıra" diye de düşünülebilir ki, her birini duhâ'ya bir karşılık olması veya bir şekilde bir benzeyişi vardır. Biri neşe biri keder, yahut kederin yok oluşunu ifade eder**. Elmalılı Tefsiri**.

انكشفت فامرت مرة اخرى بذلك وهكذا الى تمام ثلاثمائة سنة ثم بعد ذلك اظلت عن يمين العرش غمامة بيضاء ونادت ما امطر فأجيبت ان امطرى السرور ساعة فلهذا السبب ترى الغموم والاحزان دآئمةكثيرة والسرور قليلا نادرا.

RABBİN SENİ TERK ETMEDİ

مَا وَدَّعَكَ رَبُّكَ وَمَا قَلٰيۜ ﴿٣﴾

Seni rabbin bırakmadı ve darılıp terk etmedi de... [3]

Kelime mânâsı

مَا وَدَّعَكَ **Seni bırakmadı**

رَبُّكَ **rabbin**

وَمَا قَلٰيۜ **ve darılıp terk etmedi de......**

Tefsiri

"Rabbin seni bırakmadı" Burası yeminin cevabıdır. Tevdi' vedada mübalağa ifade eder ve terk etmek mânâsınadır. Çünkü sana ayrılık için veda eden seni terkte mübalağa etmiş olur. Veda' ayrılmayı bildirmek demektir.[1]

Âyetin mânâsı; Rabbin senden bir kimsenin vedalaştığı şahıstan ayrıldığı gibi ayrılmadı. Seni vahiy, yakınlık ve keramet derecelerinden indirerek terk etmedi, demektir. Burada istiare-i teb'iyye sanatı vardır. Allâhü Teâlâ hazretlerinin, Rabbi olduğu şeyleri terk etmeyeceğine işâret vardır.

---

[1] Râgıb dedi ki: **Tevdi**'in kökü **deat**'dir.Yolculuğa çıkan kimse için, dua edip Allâh'ın ondan yolculuk zorluklarını gidermesi için dua etmektir. Yol duası gibi ki, korumada ve duada mübalağa ile ve selametle diyerek ona teslim'den gelen ifadelerle dua etmektir. Onun için bu tür veda, müsafirin uğurlanmasında ve ayrılışta, ayette geçen **terk,** veddea tabiri ile ifade edilmiştir.

"Ve ma kalâ" sana buğz etmedi. Buğz etmek düşman olmak demektir. **Kalâ**, şiddetli buğz demektir. [1]

DUHA SURESİNİN NÜZÜL SEBEBİ – 1

Rivayet olundu ki: Peygamberimiz Sallallahü aleyhi ve sellem'e Vahiy on gün kadar gecikti. Peygamber Efendimiz sorulan bir soruya "inşaallah" dememişti. (Kurtubî'nin tefsirinde yazdığına göre)[2] Kureyş müşrikleri, Medine yahudilerine adam göndererek Muhammed aleyhisselâm'ın durumunu sordular. Yahudiler de onlara şöyle haber gönderdiler:

-"Ona Ashab-ı Kehf'i, Zül Karneyn hikâyelerini ve Ruh'u sorun. Bakalım size ne cevap verecek? Eğer size Ashab-ı Kehf ve Zülkarneyn kıssasını anlatıp da Ruh'un ne olduğunu haber vermezse, bilin ki o, sözünde doğru bir kişidir, dediler.

Müşrikler, Peygamber aleyhisselam'a gelip yahudilerin dedikleri soruları sordular. Peygamber Efendimiz onlara;

- "Siz şimdi dönün, gidin. Ben size bunları yarın açıklayacağım" dedi. Fakat, "**inşaallah**" demedi. Bu sebeple Peygamber Efendimiz'e günlerce vahiy gelmedi. Müşrikler:

- "Muhammed'i Rabbi terketti ve ona küstü" dediler.

{ مَا وَدَّعَكَ رَبُّكَ } جواب القسم والتوديع مبالغة فى الوداع وهو الترك لان من ودعك مفارقا فقد بالغ فى تركك والوداع هو الاعلام بالفراق وقال الراغب اصل التوديع من الدعة وهو أن يدعو للمسافر بأن يتحمل الله عنه كآية السفر وان يبلغه الدعة والخفض كما ان التسليم دعاء له بالسلامة فصار ذلك متعارفا فى تشييع المسافر وتركه

[1] Kamusta geldi ki: Zeyd'e buğz etti, ona buğz ediyor, ona buğz etti, şeklinde ifadeler kullanılır. Kökü **kalv'**dir, mânâsı atmaktır. Deve binicisini attı, demek gibi. Onu attı. O zaman atılan ve buğz edilen öyle bir şeydir ki, onun buğzundan kalb onu atar ve onu kabul etmez hale gelir. Kalahü, kaaliyehü, yaklâhü, ona son derece buğzetti ve kötü gördü ve onu terk etti demektir. Veya onu ayrılıkta bıraktı ve buğzda bıraktı demektir. Kamusta geldiği gibi. Umulur ki, "ve mâ kalâ" sebebin müsebbeb üzerine atfı gibidir. Çünkü "darılmadı" sözü sebeb bildirmek içindir. Kalâ fiilinin sonundaki "ke-sana" vardır. Sözün gelişinden bellidir. Âyet sonlarındaki uyum sebebiyle hazfedilmiştir.

[2] Kurtubî Tefsiri Cilt 20, sh. 92

وعبر به عن الترك فى الآية والمعنى ما قطعك قطع المودع وما تركك بالحط عن درجة الوحى والقرب والكرامة ففيه استعارة تبعية واشارة الى ان الرب لا يترك المربوب

{وَمَا قَلَىٰ} اى وما ابغضك والابغاض دشمن داشتن. والقلى شدة البغض يقال قلا زيدا يقلوه ابغضه من القلو وهو الرمى كما يقال قلت الناقة براكبها رمت به فكان المقلو هو الذى يقذفه القلب من بغضه فلا يقبله وقلاه وقليه يقليه ويقلاه ابغضه وكرهه غاية الكراهة فتركه او قلاه فى الهجر وقليه فى البغض كما فى القاموس فمن جعله من اليائى فمن قليت البسر والسويق على المقلى كما فى المفردات

ولعل عطف وما قلى من عطف السبب على المسبب لافادة التعليل وحذفت الكاف من قلاك لدلالة الكلام عليه ولمراعاة الفواصل

(روى) ان الوحى تأخر عن رسول الله صلى الله عليه وسلم بضعة عشر يوما لتركه الاستثناء وذلك ان مشركى قريش ارسلوا الى يهود المدينة وسألوهم عن امر محمد عليه السلام فقالت لهم اليهود سلوه عن اصحاب الكهف وعن قصة ذى القرنين وعن الروح فان اخبركم عن قصة أهل الكهف وقصة ذى القرنين ولم يخبركم عن امر الروح فاعلموا انه صادق فجاءه المشركون وسألوه عنها فقال عليه السلام لهم " **اِرْجِعُوا سَأَخْبِرُكُمْ غَدًا** " ولم يقل ان شاء الله فاحتبس الوحى عنه اياما فقال المشركون ان محمدا ودعه ربه وقلاه اى

DUHA SURESİNİN NÜZÜL SEBEBİ - 2

Bir ara Cebrail aleyhisselam'ın gelmesi gecikti ve vahye ara verildi. Efendimiz aleyhisselam bunu Hatice radıyallahü anhâ'ya bildirdi. Hatice radıyallahü anhâ:

- "Herhalde Rabbin sana darıldı, dedi. Bunun üzerine Cebrâil aleyhisselam gelerek, Peygamberimiz aleyhisselam'a şu âyet i kerîmeyi indirdi:

-"İnşaallah demedikçe hiçbir şey için "bunu yarın yapacağım" deme." **(Kehf suresi.18-23,24)** Sonra Cebrâil aleyhisselam, Peygamberimiz aleyhisselam'a sorulan soruların cevabını verdi. Kehf sûresinde geçmişti.

Yine, **"Rabbin seni terk etmedi ve sana darılmadı"** ayeti, müşriklere cevap, Peygamberimiz aleyhisselam'a bir müjde olarak inmişti. O müjde şu idi:

-Sevgili sevgiliye darılmaz, kızmaz. Allâhü Teâlâ dünyada ona olan vahyine ve kerametine devam edecektir. Âhirette de daha büyük ve daha yücesini verecektir. Gelecek âyette de buna işâret olunmaktadır.

DUHA SURESİNİN NÜZÜL SEBEBİ - 3

Rivâyet olundu ki: Bir köpek yavrusu Peygamberimiz aleyhisselam'ın evine girdi ve sedirin altına girip orada öldü. Günler geçti, Peygamber Efendimize vahiy inmedi. Efendimiz aleyhisselam hizmetçisi Havle'ye

- "Havle! Evimde acaba ne oldu ki Cebrâil bana gelmiyor?" diye sordu. Havle dedi ki:

- "Evi süpürüyordum, süpürgeyi sedirin altına uzattım. Gördüm ki, küçük bir köpek yavrusu orada ölmüş. Hemen alıp duvarın arkasına attım." Bunu duyunca Peygamberimiz aleyhisselam'a, hayasından titreme geldi. Efendimiz aleyhisselam'a vahiy indiği zaman bir titreme gelirdi. Efendimiz hizmetçisine:

- "Üstümü ört" dedi ve bundan sonra, "**Seni rabbin bırakmadı ve darılıp terk etmedi de..."** âyet-i kerîmesi indi. Cebrâil inince Efendimiz, geç gelmesinin sebebini sordu. Cebrâil aleyhisselam:

- "Bilmez misin; bizler, içinde köpek ve sûret olan eve girmeyiz"[1] dedi. Bu âyetin iniş sebebi olarak başka olaylar da anlatılır.

Burada işâret olunan şudur: Peygamberimiz aleyhisselam evlâ olanı terk kabilinden bir iş işlemiş. Bu işinden Efendimiz'e kızılmamış. İrşad olunması için vahye bir süre ara verilmiş.

---

1 Terğib, V. 6; Tefsiru Mukatil, V, 143; Kurtubî, XX, 93

Te'vilât-ı Necmiyye'de mânâ şöyle geldi: Rabbin nübüvvet ve risalet feyzini zâhirinden kesmekle seni terk etmedi. Bâtınından velâyet feyzini de kesmedi ve sana buğz etmedi.[1]

ان جبريل ابطأ فشكا عليه السلام ذلك الى خديجة فقالت خديجة لعل ربك قد قلاك فنزل جبريل بقوله تعالى ولا تقولن لشئ انى فاعل ذلك غدا الا ان يشاء الله فاخبره بما سئل عنه وقد سبق فى سورة الكهف ونزل ايضا بقوله تعالى **مَا وَدَّعَكَ رَبُّكَ وَمَا قَلَى** ردا على المشركين وتبشيرا له عليه السلام بأن الحبيب لا يقلى الحبيب وانه تعالى يواصله بالوحى والكرامة فى الدنيا مع ان ما سيؤتيه فى الآخرة اجل واعظم من ذلك كما تنبئ عنه الآية الآتية

(وروى) ان جروا دخل البيت فدخل تحت السرير فمات فمكث نبى الله اياما لا ينزل عليه الوحى فقال لخادمته **خولة** "**يَا خَوْلَةَ مَا حَدَثَ فِى بَيْتِى اَنَّ جِبْرِيلُ لَا يَأْتِينِى**" قالت خولة فكنست البيت فأهويت بالمكنسة تحت السرير فاذا جرو ميت فأخذته فالقيته خلف الجدار فجاء نبى الله ترتعد لحياه وكان اذا نزل عليه الوحى استقبلته

---

[1] Kısacası, karanlıktan aydınlığa aydınlıktan karanlığa her saat durmadan değişen zaman farkları içinde bilhassa ilk hayat ve mârifet neşesinin yükselmesi anı olan parlak kuşluk vaktine ve ona arız olmakla beraber gelecek bir hayat ve mutluluk neşesinin başlangıcı ve müjdecisi olan gecenin dindiği sessizlik anına yemin olsun ki ey Muhammed! Rabbın seni terketmedi, veda edip bırakıvermedi.

TEVDÎ, aslında misafirin veda etmesi yâni giderken kalanlara "hoşça kalın", "Allah'a ısmarladık" gibi vaad, bolluk, hoşluk, akıbet duasıyla bırakıp gitmesi ve böyle veda ile uğurlanması demek olup sonra mutlak şekilde terkedip bırakmak mânâsına da kullanılmıştır. Yüce Allâh hakkında bu bildiğimiz mânâ ile veda ve uğurlama tasavvur edilemeyeceğinden burada da terk mânâsıyla tefsir edilmiştir. Sûrenin iniş sebebi de buna diğer bir karinedir. yâni, "Rabbin seni bırakmadı", ve darılmadı Bırakmaması dargınlıktan, öfkeden bırakmamak değil, rahmet ve yardımından dolayı bırakmamaktır. Çünkü bırakmamak iki şekilde olur: Birisi lütuf, birisi helak etme, kahretme ifade eder. Yoksa "İnsan başıboş bırakılacağını mı zannediyor." (Kıyamet, 75-36) mânâsınca hiçbir insan mutlak mânâda başıboş bırakılmaz Elmalılı Tefsiri

الرعدة فقال **يَا خَوْلَةَ دَثْرِينِى** " فانزل الله هذه السورة فلما نزل جبريل سأله النبى عليه السلام عن سبب تأخيره فقال اما علمت انا لا ندخل بيتا فيه كلب ولا صورة وقيل غير ذلك وفيه اشارة الى انه عليه السلام وقع منه ما هو ترك الاولى ولذا لم يكن ممقوتا ولا مبغوضا وانما احتبس عند الوحى للتربية والارشاد وفى التأويلات النجمية ما ودعك ربك بقطع فيض النبوة والرسالة عن ظاهرك وما قلى بقطع فيض الولاية عن باطنك.

AHİRET DAHA HAYIRLIDIR
DÜNYA AHİRETTEN ÖNCE YARATILDI

وَلَلْاٰخِرَةُ خَيْرٌ لَكَ مِنَ الْاُولٰىؕ ﴿٤﴾

Ve yemin ederim her halde âhiret, senin için dünyadan daha hayırlıdır. [4]

Kelime mânâsı

وَلَلْاٰخِرَةُ **Ve yemin ederim ki, her halde ahiret**

خَيْرٌ لَكَ **senin için daha hayırlı**

مِنَ الْاُولٰىؕ **dünyadan**

Tefsiri

Ve yemin ederim her halde senin için âhiret, dünyadan daha hayırlıdır. [4]

Çünkü âhiret bâkîdir, mutlak her türlü şâibeden temizdir. **Ûla** kelimesi ile murad olunan **dünya**dır. Çünkü dünya âhiretten önce yaratılmıştır, fânîdir ve zararlı şeylerle doludur. Burada **âhiret** ve **dünya**'dan murad olunan dünyanın ve âhiretin keramet ve güzellikleridir. **Âhiret** kelimesinin başındaki **lam,** cümlenin mânâsını kuvvetlendiren ibtida **lam**ıdır.

Te'vilât-ı Necmiyye'de âyetin mânâsı şöyledir: Senin sonundaki hallerin, baştaki fiillerinden daha faziletli ve daha mükemmeldir.

Bunu, şu âyet-i kerîme haber veriyor:

- "Bugün size dininizi ekmel hale getirdim, üzerinize nimetimi tamâmladım ve sizin için din olarak İslâm'ı seçtim." (Maide suresi, 5-3)

Çünkü Peygamberimiz aleyhisselam geçici olmayan şerîatın ve tarîkatın iki kanadı ile sema boşluğunda uçuyor, kurb ve kerâmet makamlarına yükseliyordu. Peygamber Efendimiz'in varislerinin hâli de böyledir.[1]

{ **وَلَلْاٰخِرَةُ خَيْرٌ لَكَ مِنَ الْاُو۫لٰيۜ** } لما انها باقية صافية عن الشوآئب على الاطلاق والاولى اى الدنيا لانها خلقت قبل الآخرة فانية مشوبة بالمضار فالمراد بالآخرة والاولى كراماتهما واللام فى وللآخرة لام الابتدآء المؤكدة لمضمون الجمة وفى التأويلات النجمية يعنى احوال نهايتك أفضل وأكمل من افعال بدايتك كما اخبر بقوله **اَلْيَوْمَ اَكْمَلْتُ لَكُمْ د۪ينَكُمْ وَاَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَت۪ى وَرَض۪يتُ لَكُمُ الْاِسْلَامَ د۪ينًاۜ** لانه صلى الله عليه وسلم لا يزال يطير بجناحى الشريعة والطريقة فى جو سماء السير ويترقى فى مقامات القرب والكرامة وهكذا حال ورثته.

وَلَسَوْفَ يُعْط۪يكَ رَبُّكَ فَتَرْضٰيۜ ﴿٥﴾

Ve ileride rabbin sana öyle verecek ki, rızaya ereceksin! 5

[1] Bu sûre inerken vahiy, yalnız nazım ve mânânın indirilmesiyle vaad ve haber verme hâlinde kalmamış, bu mânânın gelecekte gerçekleşme şekli de keşif hâlinde açıkça gösterilmiştir ki, bu da mucizelerden bir mucize demektir. Nitekim Kisra ve Kayser mülklerinin ve İstanbul'un fethi hakkındaki haberler de bu cümledendir. Şu halde diğer bir kısım tefsircilerin dedikleri gibi burada da ahiret, bildiğimiz dünya karşılığı olarak, "ahiret senin için dünyadan daha hayırlıdır" diye tefsir edilecek olursa, bunu önceki âyetlere bağlamak için şu mânâda anlamak gerekir: "Sakın üzülme. Rabbin sana veda etmedi ve darılmadı. Onun için bu dünyanın gündüzü de gecesi de senin için hayırlıdır. Vahyin gelmesinde de kesilmesinde de senin hakkında hayır vardır. Sen, ölümüne kadar çok hayırlara ereceksin. Bununla beraber dünyadan gidince o hayırlar kesilecek de sanma. Senin için ahiret her halde bu dünyadan daha hayırlı olacak." Bu mânâ "hayır" kelimesinin üstünlük sıfatı olmasından anlaşılır. Zîrâ ahiretin daha hayırlı olmasından dünyanın da hayırlı olması gerekir. Ancak bundan, dünyadaki hayrın derece derece yükselerek arttığı anlaşılmaz. Diğer yorum şeklinde ise her halde sonu önünden daha hayırlı olarak bu mânâ da anlaşılır.

Kelime mânâsı

وَلَسَوْفَ **Yakında**

يُعْطِيكَ رَبُّكَ **rabbin sana verecek**

فَتَرْضٰيۜ **rızaya ereceksin!**

Tefsiri

"Yakında Rabbin sana verecek" [1]

"Sen rızaya erecek ve çok hoşnut olacaksın." Sana ikram edilen şeylerden kalbin huzura kavuşacağı için razı olacaksın. Yâni Allâhü Teâlâ o kadar kolay ve bol ihsanlarda bulunur ki sen;

- **"Yeter, artık ben razı oldum"** dersin.

Bu cümle, önceki cümleye **fa** harfi ile atıf yapılmıştır. Bu âyetteki vaad çok yüce ve şerefli bir vaaddir. Çünkü içinde Allâhü Teâlâ'nın Peygamberimiz aleyhisselam'a bu dünyada vermiş olduğu nefsin kemal mertebesi, öncekilerin ve sonrakilerin ilimleri, peygamberliğinin ortaya çıkışı, kendi zamanında ve râşid hâlifeler zamanında ve müslüman hükümdarlar zamanında fetihlerle dininin yükselmesi, İslam dâvâsının, dünyanın doğusunda ve batısında yayılması vardır. Yine bu vaadin içinde, yalnız Allâhü Teâlânın bildiği, hazırlanmış ikram ve ihsanlar mevcuttur. Peygamberimiz aleyhisselam, bunlardan birine şu şekilde işâret buyurmaktadır:

- **"Cennette, benim için beyaz inciden yapılmış toprağı misk olan bin köşk vardır."** [2] Her köşkte o köşke lâyık hizmetçiler, hûriler, nimetler ve eşyalar vardır.

{ **وَلَسَوْفَ يُعْطِيكَ رَبُّكَ** } اللام للابتدآء دخلت الخبر لتأكيد مضمون الجملة والمبتدأ محذوف تقديره ولانت سوف يعطيك ربك لان لام

[1] Bu âyetin başındaki **lam** ibtidâ **lâm**'ıdır. Cümlenin anlamını kuvvetlendirmek için gelmiştir. Mübtedâ mahzuftur, takdiri şöyledir: "Ve le ente sevfe yu'tiyke rabbuke" Çünkü ibtida **lam**'ı yalnız isim cümlelerine gelir. Bu **lam** kasem **lam'**ı da değildir. Çünkü kasem **lamı** sâdece muzâri fiillerin başına mânâ kuvvetlendirici nun ile beraber gelir. Bu âyette hem cümlenin mânâsını kuvvetlendiren **lam**, hem de gelecek zaman edatı **sevfe**'nin birlikte gelmesi, vaad edilen **verme,** bir hikmete dayalı olarak sonra olacaksa bile, mutlaka olacaktır. Yâni, bu ibtida **lam**'ı yalnız geldiğinde mânâyı kuvvetlendirir, **sin** de, sonralığa delalet eder. İkisinin beraber gelmesi ile, bir hikmete istinaden sonra verilecek ihsan ve ikram, muhakkak olacaktır mânâsına gelir. Bu sebeple **lam,** gelecek zamana bağlı olan hükmü, kuvvetlendirmek maksadı ile gelmiş olur.

[2] İbn Kesir, 4- 522

الابتدآء لا تدخل الاعلى الجملة الاسمية ليست للقسم لانها لا تدخل على المضارع الا مع النون المؤكدة وجمعها مع سوف للدلالة على ان الاعطاء كائن لا محالة وان تراخى لحكمة يعنى ان لام الابتدآء لما تجردت للدلالة على التأكيد وكانت السين تدل على التأخير والتنفيس حصل من اجتماعهما ان العطاء المتأخر لحكمة كائن لا محالة وكانت اللام لتأكيد الحكم المقترن بالاستقبال { **فَتَرْضَى** } ما تعطاه مما يطمئن به قلبك يعنى شندان عطاارزانى داردكه توكيى بس ومن راضى شدم. وهو نسق على ما قبله بالفاء والآية عدة كريمة شاملة لما اعطاه الله فى الدنيا من كمال النفس وعلوم الاولين والآخرين وظهور الامر واعلاء الدين بالفتوحات والاسلام فى مشارق الارض ومغاربها ولما ادخر له من الكرامات التى لا يعلمها الا الله تعالى وقد انبأ عن سمة منها قوله عليه السلام " **لِى فِى الْجَنَّةِ أَلْفُ قَصْرٍ مِنْ لُؤْلُؤٍ أَبْيَضُ تُرَابُهَا الْمِسْكُ** " ودر هر كوشكى ازخدم وحور ونعم وامتعه وآنجه لايق آن بود.

FATIMA VALİDEMİZİN EV HALİ RAZILIK

Rivayet olundu ki: Peygamberimiz aleyhisselam bir gün kızı Hazreti Fâtıma radıyallahü anhâ'nın yanına vardı. Üzerinde deve tüyünden yapılmış bir elbise vardır. El değirmeni ile un öğütüyor, aynı anda çocuğunu emziriyordur. Peygamber Efendimiz bunu görünce gözleri yaşardı ve şöyle buyurdu:

- "Ey kızım! Elini çabuk tut. Dünyanın acı hayatından âhiretin tatlılığına geç. "Allahü Teâlâ yakında, sana verecek ve sen razı olacaksın" âyetini indirdi," dedi.[1]

[1] Şevkani, Fethu'l-Kadîr,

İmam Muhammed Bâkır radıyallahü anh Kûfe'de şöyle dedi:

- Ey Irak ehli! Size Kur'ân'daki en ümit veren âyetin;

- "Allah'ın rahmetinden umudunuzu kesmeyin." (Zümer suresi, 53} âyeti olduğunu söylerler. Biz Ehl-i beyt diyoruz ki;

- "Pek yakında Rabbin sana verecek ve sen razı ve hoşnut olacaksın." ayetinde daha çok umut vardır. Çünkü Hazreti resul aleyhisselam ümmetinin bir tanesinin bile cehenneme girmesine razı olmayacaktır.

Şiir:

Senin gibi bir önderi ve efendisi olanın
Kafası ve canı cehennemde rehin kalmaz.
Ona öyle bir şefaat payı vermişler ki, onunla
Ümmetinin hepsi cehennemden kurtulurlar.

Bir başka hadîs-i şerîfte şöyle buyurulur:

- "Râzı oldun mu ey Muhammed? diye sorulur. Ben de; "Ya Rabbi! artık râzı oldum" derim." (Razı olancaya kadar ümmetime şefaat ederim.)

ANA-BABASINI ÜZMEYENLER İÇİN

Fihrî şöyle dedi: Peygamberimiz aleyhisselam'a bütün mü'minleri Cehennemden çıkarmak için şefaat izni verildikten sonra, razı edecek şeylerden birisi de, kimsenin, kendi annesi ve babasını üzmemesidir. Peygamber Efendimiz'in anne ve babası için istiğfar etmesi yasaklanmış idi. Kabirlerine gidip, zaman zaman onları ziyaret etmesine izin verilmişti. Çünkü onlar "fetret yâni geçiş" zamanında yaşayan kimselerden idiler.

Allahü Teâlâ bir âyet-i kerîmede şöyle buyurur:

"Biz bir peygamber göndermedikçe kimseye **azap edecek değiliz."** **(Isra suresi. 17-15)** Eğer şu izahlar bir kimseyi ikna edememişse o zaman Peygamberimiz aleyhisselam'ın annesi ve babası hakkında bir mü'min durması ve konuşmaması lâzımdır. Amcası Ebû Talib'in aksine, kitaptan veya sünnetten veya icma-i ümmetten bir hüküm olmadıkça, Cehenneme gidecekleri hakkında bir hükümde bulunmamaktır. Fihrî'nin, Fethu'r-Rahman isimli tefsirindeki sözleri burada bitti.

روى ان رسول الله صلى الله عليه وسلم دخل على فاطمة رضى الله عنها وعليها كساء من وبر الابل وهى تطحن بيدها وترضع ولدها

فدمعت عيناه لما ابصرها فقال يابنتاه تعجلى مرارة الدنيا الحلاوة الآخرة فقد انزل الله ولسوف يعطيك ربك فترضى. اما محمد باقر رضى الله عنه در كوفه مى فرموده كه أهل عراق شما ميكوييد كه اميد وارتريت آيتى ازقرآن اينست كه لا تقنطوا من رحمه الله وما أهل البيت برآنيم كه اميد دآيت ولسوف يعطيك ربك فترضى بيشترست يعنى ارجى آية عند أهل البيت هذه الآية جه رسول الله

صلى الله عليه وسلم راضى نشود كه يكى ازامت وى دردوزخ باشد

نماند بدوزخ كسى دركرو — كه دارد جو توسيدى بيشرو

عطاى شفاعت جنانش دهند — كه امت تمامى زدوزخ رهند

وفى الحديث " **اَشْفَعُ لِأُمَّتِى حَتَّى يُنَادِى لِى اَرَضِيْتَ يَا مُحَمَّدْ فَاَقُولُ رَبِّ قَدْ رَضِيتُ** "

وقال الفهرى ومما يرضيه فيه بعد اخراج كل مؤمن ان لا يسوءه فى امه وابيه وان منع الاستغفار لهما واذن له فى زيارة قبرهما فى وقت دون وقت لانهما من أهل الفترة وقال سبحانه **وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِينَ حَتَّى نَبْعَثَ رَسُولًا** ومن لم يقنعه هذا فحظ المؤمن منهما الوقف فيهما وان لا يحكم عليها بنار الا بنص كتاب او سنة او اجماع الامة بخلاف ما ثبت فى عمه ابى طالب انتهى كلامه فى التفسير المسمى بفتح الرحمن

PEYGAMBERİMİZİN HİMMETİ HALLACI MANSURUN HATASI

Şeyh-i Ekber kuddise sirruhu hazretleri dedi ki: Kurtuba şehrinde bir toplantıda oldum. Allâhü Teâlâ bana Âdem aleyhisselam'dan bizim peygamberimize kadar peygamberlerinin tamâmını gösterdi. Onların içinden **Hûd aleyhisselam** benimle konuştu. Bana toplanmalarının se-

bebini şöyle şöyle haber verdi: Bu peygamberler, Peygamberimiz aleyhisselam katında Hallac-ı Mansur'a şefaatçi olmak için toplanmışlardı. Hallac-ı Mansur, dünya hayatında iken edeb dışı bir harekette bulunmuş:

“Peygamber Efendimiz'in himmeti bulunduğu makamdan daha aşağıdadır” demiş. Orada bulunanlar Hallac’a

- “Neden? diye sordular. Hallac dedi ki:

- “Allahü Teâlâ Kur'an-ı Kerim'de Peygamberimiz aleyhisselama; **“Rabbin sana verecek, sen de hoşnud olacaksın”** buyurmuştu. Buna göre Peygamberimizin yeryüzünde ne kadar kâfir ve mü'min varsa, hepsine birden şefaat edebilecek bir hakkı vardı. O, buna rağmen,

- “Ben ümmetimden büyük günah sahiplerine şefaat edeceğim”[1] demiştir.

Hallâc-ı Mansur’un rüyasındaki bu sözünden sonra Efendimiz aleyhisselam oraya gelir ve kendisine:

-Ya Mansur! Şefaat hakkında benim sözümü kötü gören sen misin? der. Hallac:

-Ya Rasûlallah! Evet böyle oldu ama sen yapmadın, der. Peygamberimiz aleyhisselam Hallac'a sorar:

- “Sen Allâh'tan rivâyet etmiş olduğum şu sözü işitmedin mi: “Ben bir kulu sevdim mi onun işiten kulağı, gören gözü, konuşan dili ve tutan eli olurum”[1] Hallac:

- “Evet işittim ya Rasûlallah!” der. Peygamberimiz aleyhisselam Hallac'a;

- “Eğer ben Allâh'ın habibi isem o zaman benim konuşan ve söyleyen dilim O olmuş olur. Şefaat eden O, katında şefaatine başvurulan O olduğuna göre, O’nun vücudu yanında ben arada yokum demektir. O zaman beni hangi şeyden kınıyorsun? diye sorar. Hallac-ı Mansur: “Ya Rasûlallah! söylediğim bu sözden tevbe ediyorum. Günahımın keffâreti nedir?” diye sorar.

وقال حضرة الشيخ الاكبر قدس سره الاطهر اقمت بمدينة قرطبة بمشهد فأرانى الله اعيان رسله من لدن آدم الى نبينا عليه وعليهم السلام فخاطبنى منهم هود عليه السلام واخبرنى بسبب جمعيتهم وهو

---

[1] Ebu Davud, sünnet, 23. Tirmizî, kıyâme, 11

أنهم اجتمعوا شفعاء للحلاج الى نبينا محمد عليه السلام وذلك انه كان قد اساء الادب بأن قال فى حياته الدنيوية ان رسول الله صلى الله عليه وسلم همته دون منصبه قيل له ولم ذلك قال لان الله تعالى قال ولسوف يعطيك ربك فترضى فكان من حقه ان لا يرضى الا ان يقبل الله شفاعته فى كل كافر ومؤمن لكنه ما قال الا شفاعتى لاهل الكبائر من امتى

فلما صدر منه هذا القول جاءه رسول الله فى واقعته وقال له يا منصور أنت الذى انكرت على فى الشفاعة فقال يا رسول الله قد كان ذلك قال ألم تسمع انى قد حكيت عن ربى عز وجل اذا احببت عبدا كنت له سمعا وبصرا ولسانا ويدا فقال بلى يا رسول الله قال فاذا كنت حبيب الله كان هو لسانى القائل فاذا هو الشافع والمشفوع اليه وانا عدم فى وجوده فاى عتاب على يا منصور فقال يا رسول الله انا تائب من قولى هذا فما كفارة ذنبى

Peygamberimiz aleyhisselam;

- "Kendini Allâh'a kurban et" der. Hallac;

- "Nasıl?" diye sordu. Peygamberimiz aleyhisselam

- "Nefsini şerîatımın kılıcı ile katlet" dedi. Sonra da olan oldu. (Hallac, ene'l-hak sözünü söyledi, mahkeme yolu ile idama mahkum oldu ve idam edildi.)

Hûd aleyhisselam sonra dedi ki: Hallac-ı Mansur dünyadan ayrılalı beri Muhammed aleyhisselam'dan mahrum bulunuyor. Şu andaki peygamberler topluluğumuz o'na şefaat etmek için toplu bulunuyor. Onun dünyadan ayrılması ile şu toplantıda şefaat talebi arasında, üçyüz seneden fazla bir zaman geçti.

RIZA MAKAMI BÜYÜKLÜĞÜ

Ariflerden bâzıları şöyle dedi: Hakîkat-ı Muhammediyye, görülmüş bütün hakîkatlerin esasıdır. Bu hakîkatlerin tecelli ettiği yer ise o hakîkatin aslî unsurudur.

- "Her iş Ona döndürülür." (Hud suresi. 11-123)

- "Sen yakında razı olacaksın" Onun **râzîlığı** ancak ondan ayrılan şeyin, ona dönmesiyle olur. Ehl-i cemal onun cemalinde, ehl-i celal onun celalinde toplanırlar.

İbnü Ata kuddise sirruhu dedi ki:

Allahü Teâlâ peygamberine sanki şöyle dedi:

- "Verenin yerine verilen şey için razı olur musun?

Sonra şöyle cevap verdi:

- "Hayır! Çünkü ona denildi ki**; "Sen elbette yüce bir ahlak üzeresin**" (Kalem suresi. 68-4) Bunun mânâsı şudur: Sen muazzam bir himmet üzeresin. Çünkü kâinattan hiçbir şey sana tesir edemez ve oradan seni hiçbir şey de râzı edemez.

Bazıları da şöyle dediler: Rabbını razı etmek için çalışanla, razı olsun diye rabbinin kendisine nimet verdiği kişi arasında ne büyük fark var![1]

Kaaşânî dedi ki: Sırf fenadan sonra, halkın hidâyeti ve Hakka dâvet için yakında Rabbin sana hakkaanî vücud verecek ve sen beşerî vücud ile razı olmadığın için, hakkaanî vücutla hoşnud olacaksın. Rıza ancak, bu vücud hâlinde mümkündür.

Te'vîlât-ı Necmiyye'de şöyle geldi: Senin üzerine bilfiil, kaabiliyetinin gücü kadar olan, zâtî kemâlât çeşitleri, sıfâta ve esmâya mahsus kerâmet sınıfları zuhûr edecektir.

قال قرب نفسك لله قربانا قال فكيف قال اقتل نفسك بسيف شريعتى فكان من امره ما كان ثم قال هود عليه السلام وهو من حيث فارق الدنيا محجوب عن رسول الله والآن هذه الجمعية لاجل الشفاعة

---

[1] Elmalılı Merhum da şöyle dedi: Bu daha çok açıklanarak da buyruluyor ki: Ve her halde son, bulunduğun her hâlin sonu, mesela hayatının başlangıcına nazaran peygamberlik hayatı, peygamberliğin başlangıcında vahyin gelişine nazaran kesilişi hâli, vahyin kesilişine nazaran tekrar böyle başlayışı hâli, böyle bu sûrenin inişinden sonra zamanla ulaşacağın her hâlin ard arda sonu, nihayet ölümden sonra ahiret nimeti, kısacası, peygamberliğinin başlangıcına nazaran sonrası, hayat ve ölümünde bulunduğun ve bulunacağın her hâlin önüne nazaran sonu ve bütün dünyaya nazaran ahiret senin için önceden, evvelden daima hayırlıdır. yâni sen böyle halden hale, hayırdan daha hayırlısına durmadan yükselip gideceksin.

له اليه صلى الله عليه وسلم وكانت المدة بين مفارقته الدنيا وبين الجمعية المذكورة اكثر من ثلاثمائة سنة قال بعض العارفين الحقيقة المحمدية أصل مادة كل حقيقة ظهرت ومظهرها أصل مادة كل حقيقة تكونت **وَاِلَيْهِ يَرْجِعُ الْاَمْرُ** كله قال تعالى **وَلَسَوْفَ يَرْضَى** ولا يكون رضاه الا بعود ما تفرق منه اليه فأهل الجمال يجتمعون عند جماله وأهل الجلال يجتمعون عند جلاله

وقال ابن عطاء قدس سره كأنه يقول لنبيه افترض بالعطاء عوضا عن المعطى فيقول لا فقيل له وانك لعلى خلق عظيم اى على همة جليلة اذ لم يؤثر فيك شئ من الاكوان ولا يرضيك شئ منها وقال بعضهم كم بين من يتكلف ليرضربه وبين من يعطيه ربه ليرضى وقال القاشانى ولسوف يعطيك ربك الوجود الحقانى لهداية الخلق والدعوة الى الحق بعد الفناء الصرف فترضى به حيث ما رضيت بالوجود البشرى والرضى لا يكون الا حال الوجود وفى التأويلات النجمية اى يظهر عليك بالفعل ما فى قوة استعداك من انواع الكمالات الذاتية واصناف الكرامات الصفاتية والاسمائية

PEYGAMBERİMİZE VERİLEN NİMETLER

اَلَمْ يَجِدْكَ يَتِيمًا فَاٰوٰى ﴿٦﴾ وَوَجَدَكَ ضَآلًّا فَهَدٰى ﴿٧﴾ وَوَجَدَكَ عَآئِلًا فَاَغْنٰى ﴿٨﴾ فَاَمَّا الْيَتِيمَ فَلَا تَقْهَرْ ﴿٩﴾ وَاَمَّا السَّآئِلَ فَلَا تَنْهَرْ ﴿١٠﴾ وَاَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ ﴿١١﴾

O seni bir yetim iken seçip barındırmadı mı? [6]
Ve seni yol bilmez iken yola koymadı mı? [7]
ve seni bir yoksul iken zengin etmedi mi? [8]

Öyle ise, amma yetime kahretme.[9]
Ve amma fakir isteyiciyi azarlama![10]
Fakat rabbinin nimetini anlat da anlat![11]

YETİM İKEN BARINDIRDI

اَلَمْ يَجِدْكَ يَتِيمًا فَاٰوٰى ص ﴿٦﴾

O seni bir yetim iken seçip barındırmadı mı?[6]

Kelime mânâsı

اَلَمْ يَجِدْكَ يَتِيمًا **O seni bir yetim bulmadı mı?** (buldu da)

فَاٰوٰى **sonra da seçip barındırdı**

Tefsiri

"O seni" anne ve babası ölmüş olarak "**yetim bulup da barındırmadı mı**?"[1]

Buradaki **bulmak**, **bilmek** mânâsınadır. Âyetin mânâsı: Allâh **seni yetim bilip de sana sığınacak olduğun bir barınak vermedi mi?** demektir.[2]

{ **اَلَمْ يَجِدْكَ يَتِيمًا** } مات ابواك { **فَاٰوٰى** ص } جواب ألم او نسق قاله ابن خالويه اى قد وجدك ربك والوجود بمعنى العلم ويتيما مفعوله الثانى اى الم يعلمك الله يتيما فجعل لك مأوى تأوى اليه يقال أوى فلان الى منزلة يأوى أويا على فعول رجع ولجأ وآويته انا ايواء والمأوى كل مكان يأوى اليه شئ ليلا او نهارا اى يرجع وينزل ويجوز

---

[1] Bu cümle **e lem**'in cevabıdır veya atfolunmuştur. İbnü Hâlûye'nin sözü böyledir. **Yetîm** kelimesi **yecid** fiilinin ikinci mef'ûlüdür.

[2] **Âvâ** fiilinin kökü **eva**'dır. "Eva fülanün menzileten-Filanca eve sığındı"denir. Ye'va, evya, feul üzeredir. **Me'vâ,** insanın gece veya gündüz sığındığı yer demektir. Yâni döner ve iner. **Yecid** fiilini, **rastlamak, tesadüf etmek** mânâsına almak da caizdir. O zaman **yetîmen,** fiilin mef'ûlünden hal olur. O zaman rastlamak mânâsı mecâzî olur. Yâni hâlî ve vukûî ilim rastlamak yâni tesadüf kabul edilmiş olur. Yoksa tesadüfün Allâhü Teâlâya isnadı caiz değildir.

ان يكون الوجود بمعنى المصادفة ويتيما حال من مفعوله يعنى على المجاز بان يجعل تعلق العلم الوقوعى الحالى مصادفة والا فحقيقة المصادفة لا تمكن فى حقه تعالى

YETİMLİĞİNİN SAFHALARI

Rivâyete göre, Peygamberimiz aleyhisselâm'ın babası Abdülmuttalib oğlu Abdullah idi. O, Efendimiz aleyhisselam, ana karnında altı aylık iken vefat etmişti. Annesi Âmine de Peygamber Efendimiz, sekiz yaşında iken vefat etmişti. Efendimizin bakımını amcası Ebû Tâlib üzerine almış, ona şefkatle bakmış, en güzel şekilde yetiştirmiştir. İşte, O'nun barındırılması budur.

Bazı âlimler dedi ki: Peygamberimiz aleyhisselam, dünyaya geldiğinde, annesi Âmine ile dedesi Abdülmuttalib'in korumasında idi. Altı yaşında iken, annesi Âmine vefat etti. İki sene sonra, dedesi vefat etti. O zaman sekiz yaşında idi. Dedesi Abdulmuttalib ölmek üzere iken, Efendimiz aleyhisselamı Ebû Talib'e vasiyet etti.. Ebû Tâlib ile Peygamber Efendimiz'in babası Abdullah'ın anneleri bir idi. Peygamber Efendimiz'in himaye ve yardımı, peygamber oluncaya kadar uzun zaman, amcası Ebû Talib üzerinde oldu. Müşrikler, Ebû Tâlib vefat edince, o zamana kadar yapamadıkları eziyetleri Peygamber Efendimiz'e yapmya başladılar. Peygamberimiz aleyhisselam:

- "Küçüklüğümde yetimdim, büyüyünce de garib oldum," derdi. Efendimiz aleyhisselam yetimleri sever, onlara iyilikte bulunurdu. Bir hadîs-i şerîfte de şöyle buyurdu:

- "Kim bir yetimi bağrına basarsa, yâni, onun nafakasında yardımcı olursa o kişi için, Cehenneme perde gelir. Kim de, bir yetimin başını okşarsa, o yetimin saçları miktarınca sevâp kazanır"[1]

YETİM OLMASININ HİKMETİ

Allahü Teâlâ'nın Peygamber Efendimiz'i yetim bırakmasındaki sebep şu idi: İnsanların, "Muhammed'in sahip olduğu izzet, şeref ve fazilet, ailesi veya kendine kalmış miras ve mal ile, veya başka bir sebepledir" diye düşünmemeleri içindir.

[1] Tergıb-Terhib 4- 126

Te'vilât-ı Necmiyye'de mânâ şöyle geldi: Rabbin seni yetim bulup, yetim olarak görüp de, peygamberlik incisi ve velâyet ocağında barındırmadı mı?

Kaderin dalgıcı yokluk denizine o kadar daldı ki,
sonunda senin gibi eşsiz bir inciyi buldu.
Seni bütün kâinattan daha mükemmel buldu.
Seni her şeyden ilgiyi kesmede, her şeyden daha güçlü buldu.
Hazreti Ehadiyet'in katında senin makamın özeldir.
Ve o özel ve hâlis makam, senindir.

Keşşafta şöyle geldi: Bu ayetin tefsirlerinin en güzellerinden biri şudur:

O Nebi aleyhisselam "Dürretün yetîmetün" dürr-i yetimdir. Eşi ve benzeri olmayan bir incidir". Şimdi âyetin mânâsı: O seni Kureyş içinde izzet ve şerefte biricik bulup, düşmanlarının yurdunda barındırdı ve sen kavmin içinde her kötülükten korunmuş ve himaye edilmiş oldun.

(روى) أن اباه عبد الله ابن عبد المطلب مات وهو عليه السلام جنين قد اتت عليه سنة اشهر وماتت امه وهو ابن ثمان سنين فكفله عمه ابو طالب عطفه الله عليه فأحسن تربيته وذلك ايوآؤه

وقال بعضهم لما ولد رسول الله صلى الله عليه وسلم كان مع جده عبد المطلب ومع آمنة فهلكت امه آمنة وهو ابن ست سنين ثم مات جده بعد امه بسنتين ورسول الله ابن ثمان سنين ولما شرف جده عبد المطلب على الموت اوصى به عليه السلام ابا طالب لأن عبد الله وابا طالب كانا من ام واحدة فكان ابو طالب وهو الذى تكفل رسول الله الى ان بعثه الله للنبوة بنصره مدة مديدة ثم توفى ابو طالب فنال المشركون منه عليه السلام ما لم ينالوا فى زمان ابى طالب اى آذوه وكان عليه السلام يقول كنت يتيما فى الصغر وغريبا فى الكبر وكان يحب الايتام ويحسن اليهم وفى الحديث " **مَنْ ضَمَّ يَتِيمًا وَكَانَ فِى نَفَقَتِهِ وَكَفَاهُ مؤُونَتُهُ كَانَ لَهُ حِجَابًا مِنَ النَّارِ وَمَنْ مَسَحَ بِرَأْسِ يَتِيمٍ كَانَ**

لَهُ بِكُلِّ شَعْرَةٍ حَسَنَةٌ " وانما جعله الله يتيما لئلا يسبق على قلب بشر ان الذى نال من العز والشرف والاستيلاء كان عن تظاهر نسب او توارث مال او نحو ذلك

وفى التأويلات النجمية الم يجدك يتيما اى رآك يتيما فآواك الى صدف النبوة ومشكاة الولاية. بس كه غواص قدم درتك درياى عدم. غطوه زد تابكف آورد جنين دريتيم. يا ديد ترا كوهرى يكلنه كه بكمال قابليت ازهمه كائنات منفرد بودى وبقطع علاقة نسبت ازماسوى متوحد ترامتمن ساخته در حضرت احديت جمع كه مقام خاض تست.

وفى الكشاف ومن بديع التفاسير أنه من قولهم درة يتيمة وان المعنى الم يجدك واحدا فى قريش عديم النظير اى فى العز والشرف فآواك فى دار اعدآئك فكنت بين القوم معصوما محروسا.

BİLMEDİKLERİNİ ÖĞRETTİ

وَوَجَدَكَ ضَآلًّا فَهَدٰىص ﴿٧﴾

Ve seni kitaptan haberin olmayarak buldu da yola koydu[7]

Kelime mânâsı

وَوَجَدَكَ **Ve seni buldu da**

ضَآلًّا **kitaptan haberin olmayarak**

فَهَدٰىص **yola koydu**

Tefsiri

Ve seni şerîattan ve kitaptan haberin olmayarak buldu da yola koydu. Yâni nübüvvet ve kitap vererek hidayet yoluna koydu.[1]

Dâllen'den murad şerîattten uzak ve akılların ulaşamayacağı hükümlerden uzak olma hâlidir. Akılların ulaşamayacak olduğu bu ahkâma ermenin yolu vahi iledir. Şûrâ suresinde geldiği gibi:

- " **Sen kitab nedir, îmân nedir bilmiyordun. Yâni** sana onlar henüz gaaib idi.

- "Ve lâkin biz onu bir nûr kıldık! Onunla kullarımızdan dilediğimize hidâyet vereceğiz ve emin ol sen her halde doğru bir yola çağırıyorsun." **(Şura suresi, 42-52).** Şerîat hükümleri henüz sence bilinmiyordu. (Biz onları sana bildirmemiştik) Yâni sana o hükümler gaaib halde idi.[2]

Râgıb dedi ki; **dalal,** doğru yoldan her türlü sapmanın adıdır. Bu sapma bile bile, unutarak, az veya çok olsun farketmez. Onun için, **dalal** kelimesi, peygamberler ve kâfirler için kullanılır. Her ne kadar peygamberlerle kâfirlerin dalâli farklı olsa da… Görülüyor ki, Peygamberimiz aleyhisselam hakkında bu fiil kullanılmış "ve vecedeke dâllen fe hedâ" buyurulmuş. Yâni o seni henüz hidâyete ermemiş hâlinde bulup da barındırmadı mı? Çünkü görüldüğü gibi, senin peygamberlik öncesi böyle bir hayatın yoktu. Şu âyeti kerîmede geldiği gibi:

- "Mûsâ: Ben, dedi, o işi o anda şaşkınlıkla ve bilmeyerek yaptım" (Şuara suresi, 26-20)

Bir başka âyeti kerîme:

- "Şüphesiz ki babamız apaçık bir yanlışlık **içindedir"** **{Yusuf suresi, 12-8)** Bu âyetlerde **dalal** kelimesi, peygamberler hakkında yanılma mânâsına olduğuna bir uyarmadır. Bu açıklamalara göre, şu ayetlerde **dalal** kelimesini "kötü bir iş yapma" mânâsına kullanmaktan kaçın.

"Sana hak yolu gösterdi." yâni, sana Kitaptan acıkça vahyettiklerinin içinde, şerîatların yolunu gösterdi ve önceden bilmediklerini öğretti. Bu nimetlerin, son nimetlerden öne alınma sebebi; bu hâlin baş-

---

[1] Allâh'ın güzel isimlerinden biri de "Vâcid" ism-i şerîfidir ki vücud, vicdan vecid (vâv'ın üç harekesiyle) mastarlarının ism-i fâilidir. Bunun asıl meşhur mânâsı varlık, buluş ve zenginliktir. Yüce Allâh vücudun da, vicdanın da, ilmin de, vücdün yâni zenginliğin, kudretin sahibi ve faili mânâsına "Vâcid"dir.

Yüce Allâh'a "Mevcud" denilmesinin caiz olduğunda müteahhirin ittifak etmişler ise de "mevcud" kelimesi bir ism-i mef'ul olup yok iken vücut verilmiş şeylerde yâni sonradan olma şeylerde kullanıldığı için mütekadimin yâni önceki âlimler içinde Allâh'a "mevcud" denilmesinden çekinenler olmuştur. Bize nakledilen Allâh'ın güzel isimleri arasında da "mevcud" ismi bulunmayıp "Vacid" ve "Hak" isimleri vardır. Elmalılı Tefsiri

[2] Çünkü "dâlle" fiili, gâbe mânâsına da gelir. Nitekim fiilin bu mânâya geldiğine şöyle bir misal de verilir: "Şarab içtim, aklım **kayboldu** sarhoşluk gaalib geldi"

langıcı yetimlikten sonraki mükellefiyet zamanıdır. Peygamberimiz aleyhisselam o vakitlerde sahih ve doğru görüşlere muvaffak kılınmıştı. İşte bu sebeple, hayatında hiç puta tapmamış ve fâhiş bir iş işlememiştir.

Es'iletü'l-Mukhıme'de âyetin mânâsı şöyle geldi: O Allâh (celle celâlühü) seni sapık fikirlilerin arasında bulundurup da onlara senin sebebinle hidâyet yolunu gösterdi. Bu mânâya göre **dalâl,** Peygamber Efendimiz'in değil, kavminin sıfatı olur. Bunun benzeri, kavmi zayıf olduğu için bir kimseye "racülün daîfün-zayıf adam" sözüdür.

{ **وَوَجَدَكَ ضَالًّا** } معنى الضلال فقدان الشرآئع والخلو عن الاحكام التى لا يهتدى اليها العقول بل طريقها السماع كما فى قوله تعالى **مَا كُنْتَ تَدْرِى مَا الْكِتَابُ وَلَا الْاِيمَانُ وَلٰكِنْ جَعَلْنَاهُ نُورًا نَهْدِى بِهِ مَنْ نَشَآءُ مِنْ عِبَادِنَا وَاِنَّكَ لَتَهْدِىٓ اِلٰى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ** يعنى راه نيافته بودى باحكام وشرآئع. واليه يؤول معنى الغيبوبة فان ضل يجيئ بمعنى غاب كما فى قوله شربت الاثم حتى ضل عقلى. اى شربت الخمر حتى غاب عقلى وغلب

قال الراغب يقال الضلال لكل عدول عن المنهج عمدا كان او سهوا يسيرا كان او كثيرا ولذا نسبت الضلال الى الانبياء والى الكفار وان كان بين الضلالين بون بعيد ألا ترى أنه قال فى النبى عليه السلام وَوَجَدَكَ ضَالًّا فَهَدَى اى غير مهتد لما سبق اليك من النبوة **قَالَ فَعَلْتُهَآ اِذًا وَاَنَا مِنَ الضَّآلِّينَ وَقَالَ اِنَّ اَبَانَا لَفِى ضَلَالٍ مُبِينٌ** تنبيها على ان ذلك منهم سهو انتهى هذا واحذر عن الاساءة فى العبارة

{ **فَهَدَى** } اى فهداك الى مناهج الشرآئع فى تضاعيف ما اوحى اليك من الكتاب المبين وعلمك ما لم تكن تعلم قدم هذا الامتنان على الاخير لان ابتدآءه بعد زمان اليتيم وقت التكليف فانه عليه

السلام كان موفقا للنظر الصحيح حينئذ ولهذا لم يعبد صنما قط ولم يأت بفاحشة وفى الاسئلة المقحمة معناه ووجدك بين ضالين فهداهم بك فعلى هذا يكون الضلال صفة قومه يقال رجل ضعيف اذا ضعف قومه

Te'vilât-ı Necmiyye'de mânâ: O seni ulûhiyyet çölünde mahv, sekr, dalal ve hayretten şaşırmış bulup, sonra kendine gelmen sâyesinde, mârifetin kemaline erdirmedi mi? Nitekim buna bir âyet-i kerîmede şu şekilde işâret buyurulur:

(Ya'kub aleyhisselamın oğulları babalarına:)

- "Vallahi sen hâlâ eski şaşkınlığındasın dediler." (Yusuf suresi. 12-95)

PEYGAMBERİMİZİN ÇOCUKKEN KAYBOLMASI

Dâllen kelimesinin şaşırmak mânâsına geldiğine işâreti için şöyle bir rivâyet vardır. İbnü Abbas radıyallahü anh'dan naklediliyor: Peygamberimiz aleyhisselam çocukken bir gün Mekke vâdilerinden birinde yolunu **şaşırdı** ve kayboldu. Dedesi Abdülmuttalib her tarafa baktı, torununu bulamadı. Sonra Kâbe'ye vardı. Beytüllah'ın örtüsüne tutunarak şöyle dedi:

Ya Rabb! Bana Muhammedimi döndür.
Oğlumu bana döndürerek elimi güçlendir!

Sonra Efendimiz'i Ebû Cehil buldu ve Abdülmuttalib'e teslim etti. Allâhü Teâlâ, bununla, Peygamberimiz aleyhisselamı düşmanının eliyle kurtararak ihsanda bulunmuş oldu. Fir'avn'ın, Mûsâ aleyhisselam'ı bebekken sandık içinde bulması gibi... Halbuki bu bebek, ileride kendisine düşman ve üzüntü kaynağı olacaktı. Bununla alâkalı başka şeyler de anlatılmaktadır..

وفى التأويلات النجمية اى متحير فى تيه الالوهية فهدى الى كمال المعرفة بالصحة بعد المحو والسكر والضلال الحيرة كما **قَالُوا تَاللّٰهِ اِنَّكَ لَفِى ضَلَالِكَ الْقَدِيمِ** وعن ابن عباس رضى الله عنهما ان النبى

عليه السلام ضل فى شعاب مكة حال صباه وكان عبد المطلب يطلبه ويقول متعلقا باستار الكعبة

يا رب فاردد ولدى محمدا ردا الى واصطنع عندى يدا

فوجده ابو جهل فرده الى عبد المطلب فمن الله عليه حيث خلصه على يدى عدوه فكان فى ذلك نظير موسى عليه السلام حين التقط فرعون تابوته ليكون له عدوا وحزنا وقيل غير ذلك.

SENİ FAKİRKEN ZENGİN ETTİ

وَوَجَدَكَ عَآئِلًا فَاَغْنٰيۜ ﴿٨﴾

ve seni bir yoksul iken zengin etti [8]

Kelime mânâsı

وَوَجَدَكَ **ve seni buldu**

عَآئِلًا **bir yoksul iken**

فَاَغْنٰيۜ **zengin**

Tefsiri

Âil fakir demektir. Abdullah bin Mes'ud'un mushafında **âil** yerine fakir mânâsına **adîmen** vardır. Bu, yaptığımız tefsiri kuvvetlendirmektedir. **Âilen**, âle, yeîlü, aylen ve **ayleten** kökünden gelir. Fakir olmak mânâsınadır. "Seni fakir bulup da Hatice'nin malıyla veya ganîmetlerle zengin kılmadı mı?" Allâhü Teâlâ Peygamberimiz aleyhisselam'a o kadar çok ganîmet nasip etmiştir ki, bir seferde yüz deveyi birden verecek duruma gelmiştir.

Peygamberimiz aleyhisselam da şöyle buyurdu:

"Benim rızkım mızrağımın gölgesi altında kılındı."[1]

Âyet-i kerîmede şuna da işâret vardır: Peygamberimiz aleyhisselam baştan beri mal sâhibi olsaydı bâzı kimseler: "O başarıyı ve başkalarına galebe çalmayı elindeki mal ile elde etti" diye düşünebilirlerdi. Fakat, ilk

[1] Münavi 3-203

zamanları fakir olan Peygamberimiz aleyhisselam, bütün zenginlere ve hükümdarlara üstün duruma geldiğinde, onun eline geçen bu izzet ve üstünlüğün, Hak Teâlâ tarafından olduğu anlaşıldı.

Bazı âlimler de şöyle mânâ verdiler: **"Seni, fakir olduğun halde kalbine zenginlik vererek kanâat sâhibi yapmadı mı?"**

Peygamberimiz aleyhisselam'ın buyurduğu gibi:

-"Hakiki zenginlik mal çokluğundan değildir. Asıl zenginlik gönül zenginliğidir."

Râğıb da şu mânâyı verdi: O senden nefis fakirliğini kaldırdı ve senin için en büyük zenginliği halketti. Bu zenginlik, Peygamber Efendimiz'in **"zenginlik gönül zenginliği olan zenginliktir"** buyurduğu zenginliktir.

Ve denildi ki: **"Mâ âle muktesidûn"** yâni, orta yollu harcama yapan fakir olmaz.

Te'vilât-ı Necmiyye'de mânâ şöyledir: Seni, ezelden gelen kaabiliyetine göre inniyyeti ve enâniyyeti **fâni** ve yok olmuş bir **fakir** bulup da, vücud ve esması ve sıfatlarının vücudu ile, **baka** makamını vererek zengin kılmadım mı? Hakîkî fakirlik mâsivâdan (Allah'tan başka herşeyden) uzaklaşmaktır. Hakîkî varlığı ve onu takip eden şeyleri vermektir. Öğünme bununla olur.

İmam Kuşeyrî rahimehüllah şöyle dedi: Allâhü Teâlâ kullarını iki kısımda zengin eder.

1-Bir kısmını mallarını çoğaltarak zengin eder. Bunlar avam insanlardır. Bunların zenginliği hakîkî değil mecâzî zenginliktir.

2-Bir kısmını da hallerini güzelleştirerek zengin eder. Bunlar havas insanlardır. Bunların zenginliği hakîkî zenginliktir. Çünkü hal sahibinin himmetine olan ihtiyaç, mal sâhibinin nimetine olan ihtiyaçtan daha fazladır. Sonra, bu nimetlerin sayılmasından murad, başa kakmak değildir. Aksine, Peygamberimiz aleyhisselâm'ın kalbini, bıraktıktan sonra, huzura kavuşturmak için kuvvetlendirmektir.

{ وَوَجَدَكَ عَآئِلًا فَاَغْنٰيۜ } اى فقيرا يؤيده ما فى مصحف عبد الله بن مسعود رضى الله عنه عديما يقال عال يعيل عيلا وعيلة افتقر اى فاغناك بمال خديجة رضى الله عنها او بما افاء عليه من الغنائم حتى كان عليه السلام يهب المائة من الابل

وفى الحديث " **جُعِلَ رِزْقِى تَحْتَ ظِلِّ رَمْحِى** " وفيه اشارة الى أنه عليه السلام لو كان متمولا من اول الامر لكان يسبق الى بعض الاوهام انه انما وجد العز والغلبة بسبب المال فلما علا كل العلو على الاغنياء والملوك علم أنه كان من جهة الحق

وقيل قنعك واغنى قلبك قال عليه السلام " **لَيْسَ الْغَنِىُّ عَنْ كَثْرَةِ الْعَرْضِ وَلٰكِنَّ الْغِنَى غِنَى النَّفْسِ** "

ولذا قال الراغب اى ازال عنك فقر النفس وجعل لك الغنى الاكبر المعنى بقوله عليه السلام الغنى غنى النفس وقيل ما عال مقتصد اى ما افتقر

وفى التأويلات النجمية اى فقيرا فانيا عن انيتك وانانيتك بحسب استعدادك القديم فاغنى بالبقاء بوجوده وجوده واسمائه وصفاته انتهى فالفقر الحقيقى هو التخلى عما سوى الله وبذل الوجود وما يتبعه وهو الذى وقع الافتخار به

قال الامام القشيرى رحمه الله اغناء الله عباده على قسمين فمنهم من يغنيهم بتنمية اموالهم وهم العوام وهو غنى مجازى ومنهم من يغنيهم بتصفية احوالهم وهم الخواص وهو الغنى الحقيقى لأن احتياج الخلق الى همة صاحب الحال اكثر من احتياجهم الى نعمة صاحب المال ثم المراد من تعداد هذه النعم ليس الامتنان بل تقوية قلبه عليه السلام للاطمئنان بعد التوديع.

YETİME KAHRETME

فَاَمَّا الْيَت۪يمَ فَلَا تَقْهَرْۜ ﴿٩﴾

Bu sebeple, amma yetime kahretme.[9]

Kelime mânâsı

فَاَمَّا الْيَتِيمَ **Bu sebeple ammâ yetime**

فَلَا تَقْهَرْ **sakın kahretme,**

Tefsiri

"Öyle ise yetimi sakın sıkma, ezme." Fa sebebiyye'dir. [1] **Kahr**, gaalib gelme ve aynı zamanda onu perişan etmektir. Kelime bu iki mânâdan her biri için kullanılır.

Râgıb dedi ki: "Felâ takher" yetimi zillete düşürme, demektir.

Bir başkası da dedi ki: Yetimin malına ve hakkına göz dikip de zayıflığından yararlanarak onu ezme, demektir. Onların kıymetini bil. Çünkü onlar yetim olma şerbetini tatmışlar.

Araplar yetimlerin mallarını çeşitli şekillerde zulmederek haklarını ellerinden alırlardı.

Hadis-i şerîfte şöyle geldi:

- "Bir yetim ağladığında gözyaşları Rahmân'ın avuçlarına dökülür. Allâhü Teâlâ; -babasını toprağın altına gizlediğim bu yetimi kim ağlattı? Bunu kim sakinleştirirse ona Cennet vardır" [2] buyurur.

O azim ve büyük olan arş sakın bir şey yapmasın
Çünkü eğer bir yetim ağlarsa arş titrer.

Mücahid de dedi ki: "Yetimi ezme, küçümseme. Çünkü onun yardım edecek Rabbi vardır."

Bu, تقهر **kelimesi**, تكهر şeklinde de okundu. O zaman mânâ; "Yetime, yüz ekşitme" demektir.

Te'vilât-ı Necmiyye'de şu mânâ geldi: Çok riyâzat ve mücâhede yaparak yâni aç ve uykusuz bırakarak nefs yetimini perişan etme. Çünkü nefsin senin bineğindir. Onun senin üzerinde hakkı vardır. Ayet-i kerîmede buyurulduğu gibi:

---

[1] **Radî** dedi ki: bâzı hallerde mef'ûlün bih, fiilin önüne geçer. Eğer mensub, "emma'nın cevabındaki "fa' yı izleyen amilin mamülü ise… Eğer o mamülün mensubu yoksa, şartın yerine emma'dan sonra hazfedilmiş bir kelime mutlaka olmalıdır. "Fe emmel yetîme felâ takhar"da olduğu gibi. Çünkü **emmâ**'dan sonra mahzüf şartın yerine geçecek bir şey, mutlaka olmalıdır.

[2] Et-tergîb ve't-terhib

- "Tâhâ, biz Kır'an'ı sana meşakkat çekesin diye indirmedik"
(Tâ ha suresi, 20-1,2)

{ فَاَمَّا الْيَتِيمَ } منصوب بقوله { فَلَا تَقْهَرْ } والفاء سببية ليست بمعانعة قال الرضى يتقدم المفعول به على الفعل ان كان المنصوب معمولا لما يلى الفاء التى فى جواب اما اذا لم يكن له منصوب سواه نحو قوله فاما اليتيم فلا تقهر لأنه لا بد من نائب مناب الشرط المحذوف بعد اما والقهر الغلبة والتذليل معا ويستعمل فى كل واحد منهما قال الراغب قوله فلا تقهر اى لا تذلله وقال غيره فلا تغلبه على ماله وحقه لضعفه.وقدر ايشان بشناس كه شربت يتيمى جشيده.

وكانت العرب تأخذ اموال اليتامى وتظلمهم حقوقهم وفى الحديث " **اِذَا بَكَى الْيَتِيمُ وَقَعَتْ دُمُوعُهُ فِى كَفِّ الرَّحْمٰنِ فَيَقُولُ مَنْ اَبْكَى هٰذَا الْيَتِيمَ الَّذِى وَ اَرَيْتُ وَالِدَهُ تَحْتَ الثَّرَى مَنْ اَسْكُتُهُ اَىْ اَرْضَاهُ فَلَهُ الْجَنَّةُ**

الا تانكويد كه عرش عظيم　　　　بلرزد همى جون بكريد يتيم

وقال مجاهد لا تحتقر فان له ربا ينصره وقرئ فلا تكهر اى فلا تعبس فى وجهه

وفى التأويلات النجمية اى لا تقهر يتيم نفسك بكثرة الرياضة والمجاهدة من الجوع والسهر فان نفسك مطيتك وان لنفسك عليك حقا كما قال{ **طٰهٰ مَا اَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْءآنَ لِتَشْقَى** }

FAKİRİ AZARLAMA

وَاَمَّا السَّآئِلَ فَلَا تَنْهَرْ ﴿١٠﴾

Ve amma fakir isteyiciyi azarlama! 10

Kelime mânâsı

وَاَمَّا السَّآئِلَ **Ve amma fakir isteyiciyi**

فَلَا تَنْهَرْ **azarlama!**

Tefsiri

Ve amma gerçekten **fakir isteyiciyi** sakın **azarlama!**

Fela tenher'ın kökü **nehr** ve **intihar**dır. Bir kimseyi sert bir şekilde azarlamak ve men etmek demektir.

Âyetin mânâsı: El açıp isteyeni sakın azarlama ve ağır söz söyleme. Güzel bir şekilde geri çevir, demektir. Yâni ona bağırma ve onu mahrum etme. Çünkü o fakirlik ve miskinlik derdi çekmektedir.

Bu ikincisi, sonuncuya karşılıktır. Yâni "seni fakir bulup da zengin etmedi mi?" âyetine karşılık… Böylece âyet sonu da uygun gelmiştir. Bu âyet-i kerîme herkes için bir delildir. Çünkü, her insan aslında fakir idi. Allâhü Teâlâ insana nimet verdiği zaman, o kişinin de, fakirlerin hakkını bilmesi ona vâciptir.

Sen başkalarının kapısında dilenci değilsin,
Bunun şükrü için kapından fakiri kovma.
Eğer başkalarının kapısına gidip dilenmek istemiyorsan,
Nimetin şükrünü yerine getirmek için kapına gelenleri kovma.

HAKİKİ DİLENCİ

İbrahim bin Ethem kuddise sirruhu dedi ki: El açıp dilenen gerçek fakir, aslında azıklarımızı âhirete taşıyıveren kişilerdir.

İbrahim Nehâî dedi ki: "Gerçek dilenci âhireti istiyor ve sizden birinin kapısına gelip sanki şöyle diyor: "Âhirete gitmiş yakınlarınıza, bir şeyler gönderir misiniz?"

FAKİR İSTEYİCİLER AYETİNİN NÜZÜL SEBEBİ

Rivâyet olundu ki: Bir gün, Hazreti Osman radıyallahü anh Peygamberimiz aleyhisselam'a bir salkım üzüm ikram etti. O sırada bir fakir isteyici çıkageldi. Efendimiz üzüm salkımını ona verdi. Osman radıyallahü anh, bir dirhem karşılığı üzümü isteyiciden satın aldı. Sonra da Peygamberimiz aleyhisselam'a ikinci defa ikram etti. İsteyici tekrar

geldi. Peygamberimiz aleyhisselam üzümü tekrar ona verdi. Bu verme üçüncü defa da tekrar edilince, Efendimiz aleyhisselam kızarak değil de, yumuşak bir eda ile isteyiciye:

- “Sen isteyici misin yoksa tüccar mısın?” diye sordu. Bunun üzerine, **bu** âyet nâzil oldu:

-“**Ve amma** gerçekten **fakir isteyiciyi** sakın **azarlama!”**

Sâil, **suâl** mastarından gelir. İnsanın dünyevi ihtiyaçlardan ihtiyacını istemesidir. Dîni meseleleri sorma mânâsına gelmesi de caizdir.

İLMİNİ, İSTEYENE VERMEYEN

Peygamberimiz aleyhisselam bir hadîs-i şerîfinde şöyle buyurdular:

- “Bildiği bir ilmi gizleyen birinin, kıyamet günü ağzına ateşten bir gem vurulur.”[1] Bu tehdit, faydalanmak için kitap isteyen bir kimseye kitap vermemeyi de içine alır.

Te'vilât-ı Necmiyye'de âyet-i kerîmenin mânâsı: Sen mânevî kalbinin isteyicisini, bâzı vakitler, peygamberlerin vazifelerinin yükünden rahata kavuşmaları için, istiğrak hallerinde, **“Ey Humeyrâ benimle konuş”** sözünle, hakîkat denizine dalmaktan geri çevirme.

{ **وَاَمَّا السَّائِلَ فَلَا تَنْهَرْ** } النهر والانتهار الزجر بمغالطة اى فلا تزجر ولا تغلظ له القول بل رده ردا جميلا يعنى بانك بروى مزن ومحروم مساركه دردبى نوايى وتنكدستى كشيده.

وهذا الثانى بمقابلة الاخير وَهو وَوَجَدَكَ عَائِلًا فَأَغْنَى لمراعاة الفواصل والآية بينة لجميع الخلق لأن كل واحد من الناس كان فقيرا فى الاصل فاذا انعم الله عليه وجب ان يعرف حق الفقرآء.

نه خواهنده بر درديكران　　　بشكرانه خواهنده ازدرمران

---

1 Tirmizi. İlim 3 (2649)

قال ابراهيم بن ادهم قدس سره القوم السؤال يحملون زادنا الى الآخرة وقال ابراهيم النخعى السائل يريد الآخرة يجيئ الى باب احدكم فيقول اتبعثون الى اهليكم بشئ

(وروى) ان عثمان بن عفان رضى الله عنه اهدى الى رسول الله عليه السلام عنقود عنب فجاء سائل فاعطاه ثم اشتراه عثمان بدرهم وقدمه الى رسول الله ثانيا ثم عاد السائل فاعطاه ففعل ذلك ثالثا

فقال النبى عليه السلام ملاطفا للسائل لا غضبان " **أَسَائِلٌ اَنْتَ يَا فُلَان اَمْ تَاجِرٌ** "فنزلت

وَاَمَّا السَّائِلَ فَلَا تَنْهَرْ وهو احد وجوه احتباس الوحى هذا على أن السؤال بمعنى طلب الحاجة من الحوائج الدنيوية وجوز ان يكون من التفتيش عن الامور الدينية وفى الحديث " **مَنْ كَتَمَ عِلْمًا يَعْلَمُهُ أَلْجَمَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِلِجَامٍ مِنْ نَارٍ** " وهذا الوعيد يشمل حبس الكتب عمن يطلبها للانتفاع

وفى التأويلات النجمية اى لا تنهر سائل قلبك عن الاستغراق فى بعض الاوقات فى بحر الحقيقة لاستراحته بذلك من اعباء تكاليف الانبياء بقولك عند ذلك الاستغراق والاستهلاك **يَا حُمَيْرَآءَ كَلِّمِينِى**.

وَاَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ ﴿١١﴾

Fakat rabbinin nimetini anlat da anlat! -11

Kelime mânâsı

وَاَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ Fakat rabbinin nimetini

فَحَدِّثْ anlat da anlat!

Tefsiri

"Ve rabbinin nimetini anlat da anlat." Çünkü kulun Allâh'ın verdiği nimeti anlatması ve haber vermesi, dil ile yapılan bir şükürdür.

Ayrıca başkasına da hatırlatmadır. Hadîs-i şerîfte buyuruldu ki:

- "Nimetlerden söz etmek şükürdür." [1] **Nimet'**le murad olunan**,** Allâhü Teâlâ'nın Peygamberimiz aleyhisselam'a vermiş olduğu bilinen nimetlerle, ilerde vermeyi vaad ettiği nimetlerdir. En büyüğü de peygamberlik nimetidir. O'nun dalâlet ehline hak yolu göstermesi, Allâhü Teâlânın öğrettiği kitaba ve hikmete göre şerîatleri ve hükümleri emretmesi, bu nimetin içindedir.

Fütûhat (-ı Mekkiye) sahibi kuddise sirruhu dedi ki: Nimet lezzetlerle karışık, beğenilen ve istenen şeydir. Nimeti alan kişi, her halde şükreder. Bu yüzden Hak Teâlâ, habibi Hazreti Muhammed aleyhisselam'a buyurdu ki:

-"Halka ben'im nimetlerimden söz et! Çünkü onların nimete ihtiyaçları var. Nimet vereni duyunca ona meyil gösterecekler ve nimet vereni sevecekler. Böylece halka nimeti göstererek onları ben'imle dost edeceksin, o zaman ben de onları severim."

{ **وَاَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ** } فان تحديث العبد واخباره بنعمة الله شكر باللسان وتذكير للغير وفى الحديث " **اَلتَّحَدُّثُ بِالنِّعَمِ شُكْرٌ** " واريد بالنعمة ما افاضه الله عليه صلى الله عليه وسلم من النعم الموجودة منها والموعودة وحيث كان معظم النعم نعمة النبوة فقد اندرج تحت الامر هدايته عليه السلام لاهل الضلال وتعليمه للشرآئع والاحكام حسبما هداه الله وعلمه من الكتاب والحكمة

صاحب فتوحات قدس سره آورده كه نعمت جيزيست محبوب بالذات ومنعم دراغلب شكور وميباشد بس حق سبحانه وتعالى حبيب خودرا برمودكه از نعمت من سخن كويى كه خلق محتاجند ومحتاج جون ذكر منعم شنود بدوميل كند واورا دوست دارد بس

[1] Müsnedüş-şihab, 43, İbnü Mace 261

بجهنت تحدث بنعمت من خلق را دوست من كردانى ومن ايشانرا دوست ميدارم

NİMETLERİ AÇIKÇA SÖYLEMEK
NİMETLERİ GİZLİ SÖYLEMEK
ZEKATI AÇIK SÖYLEMEK
MANEVİ NİMETLERİ SÖYLEMEK

Aynü'l-maânî'de şöyle geldi: Peygamberimiz aleyhisselam buyurdu:

- "Nimetlerden bahsetmek bir şükürdür. Söz etmeyip saklamak nankörlüktür." [1] Bir diğer hadîs-i şerîf:

- "Nimetleri gizleyiniz! Çünkü nimet sâhibi olanlar hased edilir." [2] **yâni**, nimetleri sâdece hasedçi kimselerden gizleyin; yoksa bütün insanlardan gizleyin, demek değildir.

Eşbah'ta denildi ki:

Soru: -Zekât verdiğini bâzılarına bildirip, bâzılarına bildirmeyecek kişi kimdir?

Cevap: -Hasta bir kimse, vârislerinden korkuyorsa, malının zekâtını onlardan gizleyerek verir. Yine:

Soru: -Zekâtını gizli olarak vermesi müstehab olan kişi kimdir?

Cevap: -Malının çok olduğunu bilmeyen zâlimlerden, korkan kimse, onlardan malının zekatını gizlice verir.

İbnü Atıyye, bu âyet-i kerîmeye şöyle mânâ verdi: "Ve Rabbinin nimetini minnet ve şükranla kendi nefsinde an. Yâni, Allâh'ın sana olan eski ve yeni ihsanlarını unutma. Gözle görünen nimetleri söylemek câiz olduğuna göre, kerametleri, Allâhü Teâlânın kendisiyle konuşmaları gibi mânevî nimetlerden söz etmek de câizdir."

Bu üçüncü emir yukardaki ikinci emrin karşılığıdır. O da **"Seni bilmez vaziyette bulup da yol göstermedi mi?"** sözüdür. Bu âyetin sona bırakılması, duraklardaki uyuma riâyet içindir. Ayrıca tahliye yâni feyiz almak; tahliye'den yâni **"yetimi ezme, el açıp isteyeni azarlama**" temizliklerinden sonra gelir.

Bu âyetteki **emma,** önceki üç âyet karşılığında geldiği için tekrarlanmış oluyor.

---

[1] **Müsnedüş-şihab 1- 61**
[2] **Kurtubî 9-127**

NİMETİN SÖYLENMESİNİN BİR BAŞKA İZAHI

Kevâşî tefsirinde şöyle geldi: Bâzıları;

1-Riyaya ve nefsin kötülüklerine düşme tehlikesi bulunmuyorsa,

2-Başkalarının kendisini örnek alması murad ediliyorsa, Allâh'ın verdiği nimetleri anlatmak ibâdet sayılır, demişlerdir.

3- Bâzıları ise fitne korkusundan dolayı nimetin söylenmesini hoş görmemişlerdir.

Te'vilât-ı Necmiyye'de şöyle geldi: "Nebilik nimeti şükrünü nefsinin zâhirine, resüllük nimetini mânevî kalbinin içine, velayet nimetini sırrına, fenadan sonra bakâ nimetini ruhuna hatırlat. İşte bu, **ve'd-duha, ve'l-leyli izâ secâ** sûresinin anlattığı mânâdır. Anla!"

DUHA VE İNŞİRAH SURESİ

Bu sûre ve sonraki İnşirah sûresi, eşi ve benzeri olmayan çok değerli birer inci gibidirler. Bu iki sûrede çok kıymetli hikmet ve mârifetler vardır. Onun için, Duha, İnşirah ve Nasr sûreleri, kâmil velilerin sureleri sayılmışlardır.

Duha sûresi nâzil olmaya başlayınca, Peygamberimiz aleyhisselam sevinçten hemen tekbir getirmiş yâni, Allâh**ü ekber** demiştir.[1] Böylece **Allâhü ekber** veya **lâ ilâhe illallâhü vallâhü ekber** cümleleri sünnet olmuştur. **Kevâşî** tefsirinde de böyledir.

وفى عين المعانى قال عليه السلام " **اَلتَّحَدُّثُ بِالنِّعَمِ شُكْرٌ وَتَرْكُهُ كُفْرٌ** " واما الحديث الآخر " **عَلَيْكُمْ بِكِتْمَانِ النِّعَمِ فَاِنَّ كُلَّ ذِى نِعْمَةٍ مَحْسُودٌ** " يعنى عن الحسود لا غير

وفى الاشباه اى رجل ينبغى له اخفاء اخراج الزكاة عن بعض دون بعض فقل المريض اذا خاف من ورثته يخرجها سرا عنهم واى رجل يستحب له اخفاؤها فقل الخائف من الظلمة لا يعلمون كثرة ماله

1 İbn-i Kesir. 4- 521

وقال ابن عطية فى الآية حدث به نفسك اى لا تنس فضله عليك قديما وحديثا واذا جاز تحديث النعم الظاهرة جاز تحديث النعم الباطنة من الكرامات والمخاطبات ونحو ذلك

وهذا الثالث بمقابلة الثانى وهو قوله ووجدك ضالا فهدى اخر لمراعاة الفواصل وان التحلية وهو التحديث بنعمة الله بعد التخلية وهو لا تقهر ولا تنهر وكرر أما لوقوعها فى مقابلة ثلاث آيات قال فى الكواشى رأى بعض التحدث بنعم الله من الطاعات مع امن الرياء وغائلة النفس وطلب الاقتدآء به وكرهه بعض خوف الفتنة

وفى التأويلات النجمية اذكر شكر نعمة النبوة على ظاهر نفسك ونعمة الرسالة على باطن قلبك ونعمة الولاية على سرك ونعمة البقاء بعد الفناء على روحك وهو معنى سورة والضحى والليل اذا سجا فافهم

وهذه السورة وسورة الانشراح درتان يتيمتان غاليتان لما فيهما من الحكم والمعارف ولذا كانتا هما وسورة النصر من سور الكمل من الاولياء ولما نزلت سورة الضحى كبر صلى الله عليه وسلم فرحا بنزول الوحى فصار سنة الله اكبر اولا اله الا الله والله اكبر كما فى الكواشى

KISA SURELERDE TEKBİR GETİRME ŞEKLİ

İnsânü'l-uyûn'da şöyle geldi: **Vedduha** nâzil olmaya başlayınca, Peygamberimiz aleyhisselam vahyin gelmesinden duyduğu sevincin tesiri ile tekbir getirdi ve İslam'a dâvete gizli olarak devam etmeye başladı. **"Ve Rabbinin nimetini anlat da anlat"** âyet-i kerîmesi inince, bir daha tekbir getirdi. Efendimiz'in bu hareketi ile, bu sûreden sonraki sûrenin başından, Kur'an'ın sonuna kadar tekbir getirmeye sebeb oldu.

Übey bin Kâ'b radıyallahü anh'dan rivayet olundu: Hazreti Übey radıyallahü anh, Peygamberimiz aleyhisselam'ın bu konudaki emrinden sonra Kur'an'ı bu şekilde okumuştur. Ubey bin Kâ'b her sûreyi bitirdikçe bir nebze durur sonra "Allahü ekber"[1] derdi.

Denildi ki: Tekbir okunmaya başlanacak olan yer Duha sûresinin sonundan sonraki (elem neşrah leke) sûresinden başlar, Nas suresinin sonuna kadar devam eder. Sûrenin başında ve sonunda tekbir getirmek her iki rivayeti cem etmektir. Rivayetlerden birisine göre zikredilen **İnşirah** sûresinin başında tekbir getirilirken diğer rivayete göre Duha sûresinin sonunda tekbir getirilir.

Naklolundu ki: İmam Şâfii rahimehüllah birisine şöyle dedi: "Duhâ sûresinden başlayarak Fatiha'ya kadar namazda ve namaz dışında tekbir getirmezsen Peygamberimiz aleyhisselam'ın sünnetlerinden birisini terk etmiş olursun."

Fakat Hafız İbni Kesir şöyle diyor: "Duha sûresi indiğinde tekbir getirildiğine dâir sıhhatine veya zayıflığına hüküm verilecek bir delil ve rivâyet yoktur."

Fethu'r-Rahman'da şöyle geldi: Mekke ehli kurrâ ve âlimlerinden, tekbir getirileceğine dair sahih rivâyetler vardır. Ebû Cafer, Ebû Amr ve diğer kırâat imamlarından gelen rivayete göre, Kur'an hatmedildiğinde tekbir getirilir. Bu tekbir, Peygamberimiz aleyhisselam, sahabe ve taâbiîn tarafından, namazda ve namaz dışında uygulanılan güzel bir sünnettir. Bunu yapan güzel bir iş yapmış olur. Yapmayana ise bir günah ve kerahet yoktur.

Tekbirin başlama yerinde ise ihtilaf vardır. Bir rivayete göre İnşirah sûresinin başından başlanır. Bâzı rivayetlere göre ise, **ve'd-duha'**dan başlanır. Tekbirin bitirileceği yer hakkında da yine ihtilaf vardır.

Rivayet olundu ki: **Nas** sûresinin sonu tekbirin sonudur. Bir başka rivayete göre sûrenin başıdır. İmam Şafii ve Ahmed rahime hümallah 'den rivâyete göre, Tekbir getirilecektir. Hanbelî'ler ise -İbni Kesir'in haricindeki kıraat âlimlerinin kıraatlerine bakarak, bunu sevimli görmemişlerdir. Ben İmam Ebû Hanife'den ve İmam Mâlik rahime hümallah'dan bu hususta bir rivayete rastlamadım.

TEKBİRİN ŞEKLİ

Tekbirin lafzı, el-Bezzi ve Kunbul'ün rivayetine göre, **"Allahü ekber"** lafzıdır. Yine bu iki âlimden gelen rivâyete göre, tekbirden önce

1 İbn-i Kesir. 4-521

tehlil getirilir. Yâni **“lâ ilâhe illallâhü vallâhü ekber”** denilir. Bu iki rivâyet ikisi de, doğru, iyi, meşhur ve tatbik edilen rivayettir.

وقال فى انسان العيون لما نزلت السورة المذكورة كبر عليه السلام فرحا بنزول الوحى واستمر عليه السلام لا يجاهر قومه بالدعوة حتى نزل واما بنعمة ربك فحدث فعند ذلك كبر عليه السلام ايضا وكان ذلك سببا للتكبير فى افتتاح السورة التى بعدها وفى ختمها الى آخر القرءآن

وعن ابى بن كعب رضى الله عنه أنه قرأ كذلك على النبى عليه السلام بعد امره له بذلك وانه كان كلما ختم سورة وقف وقفة ثم قال الله اكبر هذا

وقيل أن اول ابتدآؤه من آخر سورة الضحى الى آخر قل اعوذ برب الناس والاتيان بالتكبير فى الاول والآخر جمع بين الروايتين الرواية التى جاءت بانه يكبر فى اول السورة المذكورة والرواية الاخرى أنه يكبر فى آخرها

ونقل عن الشافعى رحمه الله انه قال لآخر اذا تركت التكبير من الضحى الى الحمد فى الصلاة وخارجها فقط تركت سنة من سنن نبيك عليه السلام لكن فى كلام الحافظ ابن كثير ولم يرد ذلك اى التكبير عند نزول سورة الضحى باسناد يحكم عليه بصحة ولا ضعف

وفى فتح الرحمن صح التكبير عن اهل مكة قرآئهم وعلمائهم وصح ايضا عن ابى جعفر وابى عمر وورد عن سائر القرآ عند الختم وهو سنة مأثورة عن النبى عليه السلام وعن الصحابة والتابعين فى الصلاة وخارجها لكن من فعله فحسن ومن لم يفعله فلا حرج عليه

واما ابتدآؤه فاختلف فيه فروى أنه من اول الم نشرح وروى أنه من اول الضحى واختلف ايضا فى انتهائه

فروى أن انتهاءه آخر سورة الناس وروى اولها وقد ثبت نصه عن الامامين الشافعى واحمد رحمهما الله ولم يستحبه الحنابلة لقرآءة غير ابن كثير ولم اطلع على نص فى ذلك لأبى حنيفة ومالك رحمهما الله ولفظه الله اكبر فى رواية البزى

وقنبل وروى عنهم التهليل قبل التكبير ولفظه لا اله الا الله والله اكبر والوجهان عنهما صحيحان جيدان مشهوران مستعملان

KISA SURELERDE TEKBİRİN YAPILMA ŞEKLİ

Tekbirin yapılma şekli, İbnü Kesirden gelen rivâyete göre, her sûre arasında ondört şekilde getirilir.

1-Tekbir sûrenin sonunda kesip besmeleye bitiştirmek ve besmeleyi gelecek sûrenin baş tarafına bitiştirmek… Bu şöyle yapılır: **"Ve le sevfe yerdâ"** da durulur. Sonra Allâhü ekber denilir ve durmadan besmele çekilir. Aralık vermeden **ve'd-duha** okunmaya başlanır."

2- Tekbir, sûrenin sonundan kesilir, besmele ile bitiştirilir. Besmele üzerinde durulur, sonra sûrenin evveline başlanır. Bu, **Ve le sevfe yerdâ**'dır. Sonra durulur. Sonra Allâh**ü ekber** denir. Durmadan **bismillâhi'r-rahmâni'r-rahîm** denir, durulur. Sonra ved-Duhâ denir.

3-Tekbir sûrenin sonuna bitiştirilir, azıcık ara verilir. Besmele öbür sûrenin baş tarafına bitiştirilir. Buna göre ve le sevfe yerdâ ibaresi okunur, ara vermeden Allâhu ekber denilir, biraz durulur besmele çekilerek ara vermeden ved-Duha okunmaya başlanır.

4-Tekbir, sûrenin sonu ile aralık verilerek okunur. Sonra besmele çekilir, besmele gelecek sûrenin başına bitiştirilir. Buna göre **ve le sevfe yerdâ** denir, sonra ara verilir. Ara vermeden Allâh**ü ekber** denilir, biraz durulur. Besmele çekilir ve durmadan **ved-duha** okunmaya başlanır.

5-Tekbir sûrenin sonundan ayrı Besmeleye ve sonraki sûrenin evveline bitiştirilir. Buna **ve le sevfe yerdâ** denilir. Hiç durmadan Allâhü ekber denir, ara vermeden besmele çekilir, hiç ara vermeden ved-duha okunur.

6- Sûrenin sonuna tekbir ve besmele bitişir (öteki surenin evveline.) Bu **ve le sevfe yerda**'dır. Tekbir, besmele, vedduha, surenin evveline bağlanır.

وفى صفة التكبير فى رواية ابن كثير بين كل سورتين اربعة عشر وجها **الاول** قطعه عن آخر السورة ووصله بالبسملة ووصل البسملة باول السورة الآتية وهو ولسوف يرضى قف الله اكبر صل بسم الله الرحمن الرحيم صل والضحى

والثانى قطعه عن آخر السورة ووصله بالبسملة والوقوف على البسملة ثم الابتدآء باول السورة وهو ولسوف يرضى قف الله اكبر صل بسم الله الرحمن الرحيم صل والضحى

والرابع وصله بآخر السورة والقطع عن البسملة وهو ولسوف يرضى صل الله اكبر قف بسم الله الرحمن الرحيم قف والضحى

والخامس قطع التكبير عن آخر السورة وعن البسملة ووصل البسملة بأول السورة وهو ولسوف يرضى قف الله اكبر قف بسم الله الرحمن الرحيم صل والضحىوالسادس وصل التكبير بآخر السورة والبسملة وبأول السورة وهو ولسوف يرضى صل الله اكبر صل بسم الله الرحمن الرحيم صل والضحى

7- Hepsi aralıklarla olur. Yâni önceki sûreden tekbir ve besmeleden sonra gelecek sûreye başlanır. Bu **ve le sevfe yerda**'dır ki, okunduktan sonra Allâh**u ekber** denilir, bir süre ara verildikten sonra besmele çekilir, az ara verilir, ved-Duha okunur.

Buraya kadar saydığımız yedi vecih, tekbirle nasıl okunacağı şeklindedir. Bir de tehlil ile nasıl yapılacağı vardır. Bu halde yine yukarda işâret ettiğimiz gibi yapılır. Bir de câiz olmayan şekil vardır. Bu da tekbirin, sûrenin sonuna bitiştirilmesi, besmeleye bitiştirilmesi ve araya fasıl konulmasıdır. O zaman **ve le sevfe yerdâ**, okunduktan sonra, Allâh**ü ekber** denir, besmele çekilir ve hiç arada durulmaz. Besmelenin ardından ise bir miktar durulur, sonra **ve'd-duha** okunmaya başlanır. Bu vecih âlimlerin tamâmının görüşüne göre, câiz değildir. Çünkü ilk besmele sûreye ait besmeledir. Bunu sûreden ayırıp, önceki sûrenin sonuna bitiştirmek câiz olmaz.

Hâ zamiri sûre sonu olup **vav**'a bitişikse o zaman hazfedilip vasledilir: Rabbihillâhü ekber, şerray yerehüllâhü ekber gibi... Bu hallerin tamâmında Allâh lafzının başındaki vasl elifi düşer.

Şunu bil ki, Kur'ân'ı okuyan kimse, tekbiri sûre sonu ile bitiştirecek ise, sûrenin sonuna bakar; eğer son harf harekesiz ise, onu esre ile harekeliyerek vasleder. Meselâ: Fehaddisillâhü ekber, ferğabillâhü ekber gibi… Kelimenin son harfi tenvinli ise, o da esre yapılarak vasledilir. Bu son harf ister fethalı, ister zammeli, ister kesreli olsun, **Tevvâben**illâhü ekber, le **habîrun**illâhü ekber ve mim **mesed**inillâhü ekber gibi.

Sûrenin son harfi fethalı ise, fetha ile, kesreli ise kesre ile, zammeli ise zamme ile geçiş yapılır. İzâ **hasedallâhü** ekber, **vennâsi**llâhü ekber, vel ebterillâhü ekber gibi…

Fethu'r-Rahmanda şöyle geldi: bâzı yerler vardır, orada tekbiri vasletmek değil kat' etmek gerekir. Yanlış anlamayı önlemek için her ne kadar bunda kaide vasletmek ise de, bunu yapmalıdır. Meselâ; **hüvel-ebter** dendikten sonra az durulur, sonra Allâh**ü ekber** denilir. **Hased**, dendikten sonra, az durup Allâh**ü ekber** denilir.

والسابع قطع الجميع اى قطع التكبير عن السورة الماضية وعن البسملة وقطع البسملة عن السورة الآتية وهو ولسوف يرضى قف الله اكبر قف بسم الله الرحمن الرحيم قف والضحى

فهذه السبعة صفته مع التكبير ويأتى مع التهليل مثل ذلك وبقى وجه لا يجوز وهو وصل التكبير بآخر السورة وبالبسملة مع القطع عليها وهو ولسوف يرضى الله ابكر بسم الله الرحمن الرحيم بالوصل فى الجميع ثم يسكت على البسملة ثم يبتدئ والضحى فهذا ممتنع اجماعا لان البسملة لاول السورة فلا يجوز أن تجعل منفصلة عنها متصلة بآخر السورة قبلها.

واعلم أن القارئ اذا وصل التكبير بآخر السورة فان كان آخرها ساكنا كسرة للساكنين نحو فحدث الله اكبر وفارغب الله اكبر وان كان منونا كسره ايضا للساكنين سوآء كان الحرف المنون مفتوحا او مضموما او مكسورا نحو توابا الله اكبر ولخبير الله اكبر ومن مسد الله اكبر وان كان آخر السورة مفتوحا فتحه وان كان مكسورا كسره وان كان مضموما ضمه نحو قوله اذا حسد الله اكبر والناس الله اكبر والابتر الله اكبر وشبهه وان كان آخر السورة هاء كناية موصولة بواو حذف صلتها للساكنين نحو ربه الله اكبر وشرا يره الله اكبر واسقط الف الوصل التى فى اول اسم الله فى جميع ذلك استغناء عنها الكل

فى فتح الرحمن لكل المواضع منها ينبغى ان يقطع عن التكبير حذرا من الابهام وان كان مقتضى القياس الوصل نحو الا بترالله اكبر وحسد الله اكبر.

Duha suresi tefsiri 1117 senesinin rebîul evvel ayının 12 sinde tamâm oldu.

تمت سورة الضحى فى الثانى عشر من شهر ربيع الآخر من شهور سنة سبع عشرة ومائة وألف

94

سُورَةُ الْاِنْشِرَاح

İNŞİRAH SÛRESİ

Mekkede nazil olmuştur

8 âyettir

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

اَلَمْ نَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ ﴿١﴾ وَوَضَعْنَا عَنْكَ وِزْرَكَ ﴿٢﴾ اَلَّذِيٓ اَنْقَضَ ظَهْرَكَ ﴿٣﴾ وَرَفَعْنَا لَكَ ذِكْرَكَ ﴿٤﴾ فَاِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا ﴿٥﴾ اِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا ﴿٦﴾ فَاِذَا فَرَغْتَ فَانْصَبْ ﴿٧﴾ وَاِلٰى رَبِّكَ فَارْغَبْ ﴿٨﴾

Yüce Meali
Bismillahirrahmânirrahim
Şerh etmedik mi senin için bağrını [1]

Ve indirmedik mi senden o yükünü [2]
-Ki O yük bütün sırtını çatırdatmıştı. [3]
Ve yükseltmedik mi senin zikrini ve şânını? [4]
Demek ki zorlukla berâber bir kolaylık var! [5]
Evet, o zorlukla berâber bir kolaylık var! [6]

O halde boşaldın mı yine kalk yorul yâni, bir işi bitirdin mi hemen başka hizmete koyul [7]

Ve ancak rabbine rağbet et, hep O'na doğrul, ne umarsan ondan um! [8]

اَلَمْ نَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَۙ ﴿١﴾

Şerh etmedik mi senin için göğsünü [1]

Kelime mânâsı

اَلَمْ نَشْرَحْ لَكَ **Şerh etmedik mi senin için**

صَدْرَكَۙ **göğsünü**

Tefsiri

Biz açıp genişletmedik mi senin göğsünü? Sûret-i kat'iyyede senin göğsünü genişlettik.

Râgıb dedi ki: **Şerh**, et ve benzeri şeyleri parçalara ayırmak mânâsınadır. Şerhu's-sadr sözü buradan türemiştir. Mânâsı: Göğsün ilâhi nurla, Allâh katından gelen sekinetle yâni göğsün açılması ile demektir. Şerh, zor anlaşılan bir sözün şerh edilmesi, yayılması, kapalı yerlerinin açığa çıkarılması demektir. Şerh kelimesi hadîs-i şerîfte şöyle geldi:

- "Kalbe nûr girdi mi o kalb inşirah bulur.[1] yâni, o kalb genişler, her şeyi görür. Ve o kalbin belâya dayanma gücü artar, rubûbiyyet sırrını korur. Mûsâ aleyhisselamın Kur'an'da dua ettiği gibi:

- "Rabbim göğsümü şerh et, genişlik ver." **(Taha suresi, 20-25)** yâni, kalbime öyle genişlik ver ki, inatçıların sefihliğinden daralmasın, onların eziyetlerine dayanabilsin.

Burada **leke** yâni **sana** zamiri getirilmesi, Peygamberimiz aleyhisselam'ın göğsünün açılmasının onun menfaatine olduğuna işâret içindir.

---

[1] Nevâdirul usul- Tirmizî- 1-415

Bu âyet-i kerîmede inkâr ve nefi gelmesi isbat mânâsına işârettir. Sanki şöyle deniyor: "Bizim senin göğsünü açmamış olduğumuz doğru değildir. Aksine biz senin göğsünü açtık ve genişlettik. Böylece, senin kalbin, görünmeyen alem ile görülen alemini istifâde ve ifâde melekesi arasında, kuşatabilsin. Böylece, cismânî alâkalarla olman, rûhânî meleke nurlarını almana mâni olmasın. Halkın faydalanmaları ile alâkan, hakka ait meşguliyetlerden seni uzaklaştırmasın. Hak ile meşgul olurken halktan, halk ile meşgul olurken Hak'tan mahrum kalmış değilsin. Aksine sen, cem' ile farkı bir arada hazırda ve gaibde bulunduran birisin".

Te'vilât-ı Necmiyye'de mânâ şöyle geldi: Burada Allâhü Teâlâ şunlara işâret buyuruyor

1-Peygamberimiz aleyhisselamın kalb göğsünün nebilik nuru ile genişlediğine,

2-İnsan ve cinlerden oluşan iki zümreyi dâvetinde, risalet makamının sıkıntılarına tahammül etmesine,

3-Risalet nuru ile sırr sadrının açılmasına,

4-Kâfirlerin ve nifak ehlinin, yapacakları kötülüklere tahammül edebilmesine,

5-Peygamberimiz aleyhisselam'ın nûrunun, sadrının velâyet nurlarının ziyaları ile açılıp yayıldığına, kendisine ait ledün ilmini, ilâhî hikmetleri, rabbânî mârifetleri, rahmânî hakîkatleri elde etmiş olduğuna **işâret** vardır.

MADDÎ GÖĞSÜNÜN YARILMASI

Peygamberimiz aleyhisselam'ın vücudundaki maddi göğsünün yarılması, beş veya altı yaşlarında iken bir-iki kere olmuştur. Bu yarılma, Şeytanın, kalbdeki vesvese kısmı çıkarılmak için yapılmıştır. Kalbin günahlara meyline, itâatlere yüz çevirmesine yardımcı olabilecek siyah kan, kalbinden çıkarılmıştır. Göğsünün yarılması ise bir kere vahyin başlamasında, bir kere de mi'rac gecesinde olmuştur.

Hadis-i şerîflerde şöyle geldi: Mi'rac gecesi, Cebrail aleyhisselam beni aldı ve göğsümün üst tarafından göbeğime kadar yardı. Mikail aleyhisselam bir leğen zemzem suyu getirdi. Göğsümün içine döktü ve göğsümün içini ve boğazımı o su ile yıkadılar. Cebrail aleyhisselam kalbimi çıkarttı ve içini açıp yıkadı. Sonra içi hikmet ve îmân dolu altın bir leğen getirdiler. Kalbimi onlarla doldurdular ve yerine koydular.

Başka bir başka rivayete göre, buyurdu ki:

-Kalbimi tekrar yerine koydukları zaman üzerini mühür ile mühürlediler ve o mühür nurdan ve ziyadan idi. Ben hâlâ onun tesir ve tadını damarlarımda ve içimde hissediyorum.

{ **اَلَمْ نَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَۙ** } قال الراغب الشرح بسط اللحم ونحوه يقال شرحت اللحم وشرحته ومنه شرح الصدر بنور الهى وسكينة من جهة الله وروح منه وشرح المشكل من الكلام بسطه واظهار مايخفى من معانيه انتهى وفى الحديث اذا دخل النور فى القلب انشرح اى عاين القلب وانفسح اى احتمل البلاء وحفظ سر الربوبية كما قال موسى عليه السلام رب اشرح لى صدرى اى وسع قلبى حتى لا يضيق بسفاهة المعاندين ولجاجهم بل يحتمل اذا هم وزيادة لك للايذان بان الشرح من منافعه ومصالحه عليه السلام

وانكار النفى اثبات اى عدم شرحنا لك صدرك منفى بل قد شرحنا لك صدرك وفسحناه حتى حوى عالم الغيب والشهادة بين ملكتى الاستفادة والافادة فما صدك الملابسة بالعلائق الجسمانية عن اقتباس انوار الملكات الروحانية وما عاقك التعلق بمصالح الخلق عن الاستغراق فى شؤون الحق اى لم تحتجب لا بالحق عن الخلق ولا بالخلق عن الحق بل كنت جامعا بين الجمع والفرق حاضرا غائبا

وفى التأويلات النجمية يشير الى انفساح صدر قلبه بنور النبوة وحمل همومها بواسطة دعوة الثقلين وانشراح صدر سره

بضياء الرسالة واحتمال مكاره الكفار واهل النفاق وانبساط صدر نوره باشعة الولاية وتحققه بالعلوم اللدنية والحكم الالهية والمعارف الربانية والحقائق الرحمانية واما شرح الصدر الصورى فقد وقع مرارا مرة وهو ابن خمس اوست لاخراج مغمز الشيطان وهو الدم الاسود الذى به يميل القلب الى المعاصى ويعرض عن الطاعات ومرة عند ابتدآء الوحى ومرة ليلة المعراج در حديث آمده كه شب معراج جبريل مرا تكيه داد واز بالاى سينه تاناف من بشكافت وميكائيل طشتى از آب زمزم آورده ودرون سينه وعروق حلق مرايدان آب بشتند وجبرئيل دل مرابيرون آورده بشكافت وبشست ودر آخر طشتى ازطلا مملو ازحكمت وايمان آوردند ودل مرا ازان بر ساختند وبرجاى او نهادند ونقلى هست كه بخاتمى ازنور مهر كرد جنانجه اثر راحت ولذت آن هنوز درعروق ومفاصل خودمى يابم. لم خزانة اسرار بود ودست قضا. درش به بست وكليدش بدلستانى داد.

Şu açıklamalardan dolayı meşayıh dedi ki: Sülûk yolunun yâni mânevî yolun başında, bu mertebeleri elde etmek isteyen bir kimse **“lâ ilâhe illallah”** kelimesini zikirle meşgul olmalıdır. Öyle ki, bu zikir göğsün sol tarafından başlar, göğsün sol üst tarafına geçer. Sonra da şeytanın nasibi ve nefse ait şehvetlerin çıkış yeri olan kan pıhtısını azar azar çözer. Boşalan yerlere ise nûr dolar. Tevhidin harâreti ile, kanın çözülmesi ve zikrin ateşi ile erimesi sebebiyle, kelime-i tevhid çekmeye devam eden tâlib, ince ve siyah bir kan kusabilir. Bu anlatılanlar kâmil insanların sıfatlarındandır. Bu şekilde zikre devam ederek göğüs genişler ve kalb açılır.[1]

---

[1] Kalb ve göğüsle ilgili olduğu zaman bazan da şerhten bilgiyi çoğaltmak mânâsı kastedilir. Denilmiş ki: Sanki bilgiler geniş bir alana muhtaç imiş ve kalp de onun mahalli imiş gibi

ومن هنا قال المشايخ لا بد للطالب فى ابتدآء امره ان يشتغل بذكر لا اله الا الله بحيث يبدأ من الجانب الايمن للصدر ويضرب بالاعلى الجانب الايسر منه لينتقض به العلقة التى هى حظ الشيطان ومنبع الشهوات النفسانية مقدارا بعد مقدار ويمتلئ النور مقام ما ينتقض منها وربما قاء دما اسود رقيقا لانحلاله بحرارة التوحيد وذوبانه بنار الذكر وهو من صفات الكمل فبدوام الذكر ينشرح الصدر وينفتح القلب.

---

hayal edilir de bilgiler çoğaldıkça kalbin de geniş olması gerekeceği düşünülür. Bâzı kere de bundan nefistekinin çoğaltılması kastedilir. Denilmiştir ki: Bu da, bilgileri genişletmek nefsin genişletilmesini gerektirir düşüncesiyledir.

Bazı kere de "şerh-ı sadr" ile, nefsin mukaddes güçler ve ilâhî nurlarla desteklenmesi mânâsı kast edilir. Öyle ki nefis, bilgi olaylarının meydanı, meleke yıldızlarının göğü, tecelli türlerinin Arş'ı, içe doğan bilgi sürülerinin yaygısı olur da artık onu herhangi bir durum, bir başka durumdan meşgul etmez, ona göre olacak, olan ve olmuş bir ve eşit olur ve bu mânâlardan her biri bulunduğu makama göre murat olunur. Yüce Allâh'ın Resulüne nimetlerini sayma makamı olan bu makama en uygun olan mânâ ise -Ragıb'ın da anlattığı gibi bu sonuncu mânâdır. Bununla beraber diğer mânâlar da caiz görülmüştür.

Peygamberimiz (s.a.v.)insanlara ve cinlere peygamber gönderilince Allâh'tan başka ilâhlardan ve onlara tapanlardan uzak olmak suretiyle insanlar ve cinlerle uğraşmak önce zor gelmiş, göğsünü daraltmıştı. Fakat yüce Allâh ona öyle âyetler göstermişti ki bunlarla bütün o zorlukları aşma gücü ve imkânı bulmuş ve yüklenmiş olduğu her meşakkat, her şey gözünde küçülmüş idi. O şekilde ki kalbinden bütün tasa ve düşünceleri çıkarmış, ancak bir tek düşünce bırakmıştı. Çoluk çocuğun nafakası sıkıntılarını tınmaz, insanlardan ve cinlerden gelen eziyetlere önem vermez olmuştu. Hatta bunlar gözünde sinekten küçük olmuşlardı. Ne tehditlerinden korkar, ne de mallarına, makamlarına meylederdi. Şu halde "şerh-ı sadr", dünyanın değersizliğini ve ahiretin değerini bilmekten ibaret olur ki bunun benzeri En'âm Sûresi'ndeki "Allah her kimi hidayete erdirmek isterse onun göğsünü İslâm'a açar. Her kimi de sapıklığa düşürmek isterse onun da kalbini daraltıp sıkıştırır."(En'âm, 6/125) âyetidir.

Buhârî'de de İbnü Abbas'ın, şerh âyetini, "Allah onun göğsünü İslâm'a açtı." şeklinde tefsir ettiği zikredilmekle yalnız bu mânâ gösterilmiştir.

En'âm Sûresi'nde de geçtiği üzere rivayet olunduğuna göre Ashab-ı kiram sordular:

- Ey Allâh'ın Resulü! Göğüs açılır mı?
- Evet.
- Alâmeti nedir?
- Aldanma yurdundan uzaklaşmak, ebediyet yurduna yönelmek ve gelmeden önce ölüm için hazırlıktır.

Bunun özeti şudur: Allâh'a ve onun vaad ve tehdidine samimiyetle îmân, insanın dünyadan uzaklaşmasını, ahirete rağbet etmesini ve ölüme hazırlanmasını gerektirir.

Elmalılı Tefsiri

وَوَضَعْنَا عَنْكَ وِزْرَكَۙ ﴿٢﴾

Ve indirdik senden o yükünü [2]

Kelime mânâsı

وَوَضَعْنَا عَنْكَ **Ve indirdik senden**

وِزْرَكَۙ **o yükünü**

Tefsiri

Ve senin ağır yükünü sırtından alıp **indiriverdik**

Anke, vada'nâ fiiline bağlıdır. **M**ef'ûlü sarih olan **vizrake**'den önce gelmesi, Peygamberimizi acele sevindirmek ve yüke teşvik etmek içindir.

{ **وَوَضَعْنَا عَنْكَ وِزْرَكَۙ** } اى حططنا واسقطنا عنك حملك الثقيل وعنك متعلق بوضعنا وتقديمه على المفعول الصريح للقصد الى تعجيل المسرة والتشويق الى المؤخر.

اَلَّذٖٓي اَنْقَضَ ظَهْرَكَۙ ﴿٣﴾

Öyle bir yük ki, sırtını çatırdatmıştı. [3]

Kelime mânâsı

اَلَّذٖٓي اَنْقَضَ **Öyle bir yük ki çatırdatmıştı.**

ظَهْرَكَۙ **bütün sırtını**

Tefsiri

Yâni yükü taşımak çatırdayarak ve parçalanarak oluyordu. Nakiz: dağılma, parçalanma sesi demektir. Yâni üzerine gelen ağır bir yük sebebiyle parçalanmak üzere olan semerin çıkardığı ses gibi...Tacü'l-mesâdır'da mânâ; "Senin sırtında ağırlaşan o yük" diye gelmiştir.

Müfredat'ta mânâ şöyle geldi: "**Belini kıran ve çatırdama sesi çıkaran yükünü** senden alıp attık."

Kaamus'ta da mânâ şöyle: Belini büken ve seni düşkün hale getiren yükünü senden alıp attık. Veya, belini büküp ses çıkaracak kadar ağırlık yapan yükü alıp attık.

Bazı tefsirlerde mânâ; senin sırtında, çok ağır bir yük oldu. Biz o yükünü senden alıp attık, şeklindedir. Çünkü yükün ağırlığından dolayı sırtı çatırdatması, üzerindeki semerin çatırdı çıkarması mânâsınadır. O da yükün ağırlığı ve semerin bâzı yerlerinin yüke dayanamayıp parçalanmak üzere ses çıkarması demektir. Bitti.

Peygamberimiz aleyhisselamın bâzı halleri burada misallerle anlatılmıştır. Şöyle ki:

1-Peygamberimiz aleyhisselam'a peygamberlik gelmeden önceki bâzı hataları ağır geliyor ve kendisini üzüyordu.

2-Henüz bâzı hükümlerin teferruatını, şer'î hükümlerden bâzılarını tam olarak bilmeyişi ona ağır geliyordu.

3-Kavmi içindeki inatçıların müslüman olmalarını, kendini helak edercesine istemesi ve mağfiret dilemesi hâli yine ona ağır gelen hususlardandı.

Allahü Teâlânın mağfiret hakkında buyurduğu gibi:

- " **Doğrusu biz sana bir feth-i mübîn açtık. [1] Ki, Allâhsenin hatalarından geçmişini ve geleceğini mağfiret buyurup, üzerindeki nimetini tamâmlayacak ve seni dosdoğru bir caddeye çıkaracak."** (Fetih suresi, 48,1-2)

Ayrıca şer'î hükümlerin öğretilmesi ve tebliği yaptıktan sonra özrünü kabul ettirmesi… (bunlar da ağır gelen hususlardandı.)

Ayeti kerîmede geçen "belini büken yükünü senden alıp attık" ifâdesi de, Peygamberimiz aleyhisselam'ın günah işlemekten korunmuş ve kirlerden temiz olduğunun, kinâye olarak ifadesidir. Bu söz, hiç ziyaret yapmamış bir kimseye birinin; "ziyaret zorluğunu senden kaldırdık" demesi gibidir. Bu sözle onun ziyaret yapmamış olduğu mübalağa yolu ile anlatılmış olur. [1]

---

[1] Peygamerliğin gelmesiyle yol görünmüş, şaşkınlık hâlindeki önceki zorluklar sıyrılmış ise de bu kez de daha büyük bir endişe ve korku Resulullah (s.a.v.)'ın omuzlarına yüklenmiş bulunuyordu. O da peygamberlik görevinin hakkıyla alınıp yerine getirilmesindeki büyük zorluk ve sorumluluk endişesi ve girişeceği cihadda başarı derecesini ve kusur ettiği durumda Hak ve halk karşısındaki tehlikesini düşünmek meselesi idi ki, buna "A'ba-i risalet" yâni, peygamberlik yükleri ismi verilir. Zîrâ, "Allah'tan kulları içinde ancak âlimler hakkıyla korkar." (Fâtır, 35/28) mânâsı gereğince ilim artıp Allâh daha çok tanınınca Allâh korkusu da artıyor, önce iyi bilinmeyen nice ahiret endişeleri yüz gösteriyordu. Önce Cibril'le yaptığı ilk konuşmada bütün güç ve takatini saran "Son derece kuvvetli, çetin kuvvetlere sahip"(Necm, 53/5-6) bir heybet ve gücün kendisini sarması ve kuşatması içinde titremiş kalmıştı. Buna derece derece alıştıktan sonra da etraftan kâfirlerin o zamana kadar görül-

{ **اَلَّذ۪ٓي اَنْقَضَ ظَهْرَكَۙ** } اى حمله على النقيض وهو صوت الانتقاض والانفكاك كما يسمع من الرحل المتداعى الى الانتقاض من ثقل الحمل وبالفارسية آن بارى كه كران ساخت بشت تراكما قال فى تاج المصادر الانقاض كران كردن.

وفى المفردات كسره حتى صار له نقيض وفى القاموس اثقله حتى جعله تقضا اى مهزولا او اثقله حتى سمع نقيضه وفى بعض التفاسير ثقل عليك ثقلا شديدا فان انقاض الحمل الظهر انما يكون بمعنى تصويت الرحل الذى عليه وهو يكون بثقل الحمل وتأثيره المفضى الى انحراف بعض اجزآء الرحل عن محالها وحصول الصوت بذلك فيه انتهى

مثل به حاله عليه السلام مما كان يثقل عليه ويغمه من فرطاته قبل النبوة او من عدم احاطته بتفاصيل الاحكام والشرآئع ومن تهالكه على اسلام المعاندين من قومه وتلهفه ووضعه عند مغفرته

كما قال **اِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُب۪ينًاۙ ﴿١﴾ لِيَغْفِرَ لَكَ اللّٰهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ وَمَا تَاَخَّرَ وَيُتِمَّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكَ وَيَهْدِيَكَ صِرَاطًا مُسْتَق۪يمًاۙ ﴿٢﴾**

وتعليم الشرائع وتمهيد عذره بعد أن بلغ وبالغ وقد يجعل قوله

---

meyen eziyet, sıkıntı ve türlü dedikodularla düşmanlık ve kötülüklerini görmeye başlamış, henüz "Allah seni insanlardan koruyacaktır." (Mâide, 5/67) vaad ve duyurusunu almamış, "Ve her halde ahiret senin için dünyadan daha hayırlıdır. İlerde Rabb'in sana verecek de sen razı olacaksın."(Duhâ, 93/4-5) vaad ve müjdesine muhatap olmamış ve henüz ayrıntılı direktifler almamıştı. Bir müddet için dinlendirilmek üzere vahye ara verilip kesilmesinden dolayı duyduğu yalnızlık ve başına gelenlerden dolayı düşmanlardan duyduğu sevinç ifade eden sözler nedeniyle de çok tasalanmıştı. Bu suretle kendisini yalnız dünya elemleri değil, Rabb'ine karşı bir günah işlemiş olmak endişesiyle ahiretle ilgili tasalar da sarmış, işte bunlar onun sırtına basan ve belini kıracak gibi kemiklerini çatırdatıp yüreğini sızlatan bir vizir yâni bir ağır yük gibi boynuna yüklenmişti. **Elmalılı Tefsiri**

وَوَضَعْنَا عَنْكَ وِزْرَكَ كناية عن عصمته من الذنوب وتطهيره من الادناس فيكون كقوله القائل رفعنا عنك مشقة الزيارة لمن لم يصدر عنه زيارة قط على سبل المبالغة فى انتفاء الزيارة منه له.

وَرَفَعْنَا لَكَ ذِكْرَكَ ﴿٤﴾

Ve yükseltmedik mi senin zikrini ve şânını? [4]

Kelime mânâsı

وَرَفَعْنَا لَكَ **Ve yükseltmedik mi senin için**

ذِكْرَكَ **zikrini ve şânını?**

Tefsiri

Peygamberlik sıfatıyla ve onun ahkâmı ile senin şanını yüceltmedik mi? demektir. yâni, Allâhü Teâlâ onun ismini kelime-i şahâdet, ezan ve kaamette kendi ismiyle birlikte kılarak yüceltmiştir. Bu hususta Şair Hassan bin Sabit rahimehüllah şöyle der:

Peygamberlik mührü vuruldu üzerine, Allâh'dan.
Biliniyor... hem ibretli hem de görülüyor,
Bitiştirmiş Allâh, ancak onun ismini kendi ismine
Müezzin dediği zaman günde beş kere, eşhedü…

Allahü Teâlâ Peygambere itâatı kendine itâat kabul etti. Peygamberimiz aleyhisselamın üzerine O Allâh ve melekler, salat u selam getiriyorlar. Allâh, mü'minlere de peygamberine salat u selam getirmeyi emretti. Peygamber Efendimiz'i şereflendiren, **resûlüllah**, **nebiyyullah** gibi başka benzer sıfatlar da verdi.

Zünnûn-i Mısrî kuddise sirruhu dedi ki; âyette geçen zikrin yükseltilmesi şu demektir: **Bütün peygamberler arşın etrafında gezerler.** O Hazretin himmet kuşu ise arşın üzerinde uçar.

Şiir:

Peygamberlerin hiçbirinin Anka kuşu,
Senin keramet kanatlarınla vardığın yere varamadı.
O peygamberlerin her biri kendi kuvveti ile bir yerlere vardılar

Amma sen, yer ve mekânın mânâsı olmayan bir yere varmışsın.[1]

﴿ وَرَفَعْنَا لَكَ ذِكْرَكَ ﴾ بعنوان النبوة واحكامها اى رفع حيث قرن اسمه باسم الله فى كلمة الشهادة والاذان والاقامة وفيه يقول حسان ابن ثابت

اغر عليه للنبوة خاتم من الله مشهور يلوح ويشهد

وضم الاله اسم النبى الى اسمه اذا قال فى الخمس المؤذن اشهد

وجعل طاعته طاعته تعالى وصلى عليه هو وملائكته وامر المؤمنين بالصلاة عليه وسمى رسول الله ونبى الله وغير ذلك من الالقاب المشرفة.

وذو النون المصرى قدس سره فرمود رفعت ذكر اشارة بآنست كه همم انبيا عليهم السلام بر حوالئ عرش جولان مى نمودند وطاهر همت آن حضرت عليه السلام برواز ميكرد.

[1] Resulullah (s.a.v.)'ın nam ve şanının yüksekliği Bakara Suresi'nin âyetinde geçen "Kimini de birçok derecelerle daha yükseklere çıkarmıştır." (Bakara, 2/253) mânâsı üzere bütün nebi ve Resuller içinde derecelerle yüksekliğidir ki bunun özeti nam ve şanının Allâh'ın namını takip etmesi, Allâh anıldıkça onun da anılmasıdır. Ebu Ya'la'nın, Ibnü Cerir'in, Ibnü Münzir'in, Ibnü Ebi Hatim'in, Ibnü Hibban'ın ve Ibnü Merduye'nin ve "Delail"de Ebu Nuaym"ın Ebu Said el-Hudri (r.a.)'den rivayet edildiğini tesbit ettikleri bir hadiste Resulullah (s.a.v) Şöyle buyurmuştur: "Cebrail (a.s) bana geldi ve dedi ki: Rabb'ım ve Rabb'ın şöyle buyuruyor: "Bilir misin, senin zikrini nasıl yükselttim?" "Yüce Allâh en iyisini bilir" dedim. Dedi ki: "Ben anıldıkça sen de benimle beraber anılacaksın." Bu ise nam ve şan yüksekliğinin en büyük mertebesini açıklamaktadır. "Allah" denilince Resulü beraber anılır. denilince beraberinde denilir. "Allah'a itaat edin, peygamberine itaat edin."(Nisâ, 4/59), "Kim peygambere itaat ederse kuşkusuz Allâh'a da itaat etmiş olur." (Nisâ, 4/80), "Şahit olarak Allâh yeter. Muhammed Allâh'ın Resulüdür."(Fetih, 48/28-29) buyurulmuştur. Bu nam ve şan, bu Allâh'la beraber zikredilip anılmak ise her yüksekliğin üstündedir. Nitekim Hz. Hassan'ın şu beyti de bu yüksekliğe işârettir:

"O parlak alınlı ki üzerinde peygamberlik mührü vardır.
Allah'tan şehadet edilmiştir, parıldar ve şahit olur.
Allah o peygamberin ismini kendi ismine katmıştır:
Beş vakitte müezzin 'şehadet ederim' dediği zaman."

……………………….

"Muhakkak ki Allâh ve melekleri peygambere salat eder (şeref ve şanını yüceltir)ler. Ey îmân edenler! Siz de ona salat ve selam getirin." (Ahzab, 33/56) **Elmalılı Tefsiri.**

سیمرغ فهم هیجکس ازانبیا نرفت آنجاکه تو ببال کرامت بریده
هریك بقدر خویش بجابی رسیده اند انجاکه جای نیست بجای رسیده

ZORLUKLA BİRLİKTE KOLAYLIK

فَاِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًاۙ ﴿٥﴾

Çünkü zorlukla berâber bir kolaylık var! [5]

Kelime mânâsı

فَاِنَّ مَعَ الْعُسْرِ **Çünkü zorlukla berâber var!**

يُسْرًاۙ **bir kolaylık**

Tefsiri

Bu ayet, önce geçen ayetlerdeki hakîkati, daha iyi anlatmak içindir. Ayrıca peygamberimiz'e ve mü'minlere her zorluğun yanında bir kolaylığın olacağına ait en değerli bir vaaddir.[1]

Keşşaf'ta denildi ki:

Soru: "Elbette zorluğun yanında bir kolaylık vardır, sözü, nasıl olur da, kendinden önceki ile alâkalı olabilir?"

Cevap: "Müşrikler, Peygamberimiz aleyhisselam'la, yanında bulunan mü'minleri, fakir ve darlıkla ayıplıyorlardı. Bunun üzerine, Peygamberimiz aleyhisselam'ın aklına şöyle bir şey geldi: Müşrikler, müslümanlar **fakir** diyerek İslâm'a girmeyi istemiyorlar ve onları fakir diye aşağılık görüyorlar, diye düşündü. İşte bu düşünce üzerine, Allâhü Teâlâ, Peygamberimize çok büyük nimetler verdiğini zikretti. Sonunda da Peygamberimize; **"elbette her zorluğun yanında bir kolaylık vardır"** buyurdu. Sanki Peygamberimize şöyle denmiş oldu:

-Biz sana nimetlerin en büyüklerini verdik. Öyle ise sen de, Allâh'ın sana fazl ve lütufla muamele edeceğine kesin olarak inan. Çünkü her zorluğun yanında bir çok da kolaylıklar vardır.

Ayetteki **mea,** kolaylığın çok çabuk geleceğine işâret içindir. Zorluğun yanında kolaylık o kadar hızlı bir şekilde gelir ki; sanki hemen yanında ve ona bitişik gelmiş gibidir. Yoksa doğru olan şudur ki, bura-

---

[1] El-**Usr**'deki **el,** istiğrak ifâde eder. Yâni bütün zorluklar demektir.

da **birlikte** mânâsını ifâde eden **mea** değil, **hemen sonra** mânâsına gelen **Fâ** harfi gelmiş olurdu. Çünkü zorluk ve kolaylık birbirinin zıttıdır, birlikte bulunmazalar ancak birbirini takip ederler.

Şiir:

Muhakkak zorluk, kolaylıkla beraberdir.

Öyle mutluyum ki bu, Allâhü Teâlânın sözüdür.

Bazı âlimlere göre burada zikredilen zorluk ve kolaylığın peşpeşe gelmesi avâm insanlar içindir. Havas için bu âyette ifâde edilen "birliktelik" mecâzî değil, hakîki mânâdadır.

Şiir:

Senden bana ne gelirse başıma minnettir,

İster cefa çakısı olsun ister zülüm hançeri ...

Şeyh-i Ekber kuddise sirruhu dedi ki: Bu âyetteki **maiyyet**, birbirine bitişme mânâsına olan maiyyet değildir, birbirini izleyen mânâsında da değildir. Tam aksi, bu maiyyet birbiriyle iç içe olan maiyyettir. Bu sebeple Allâhü Teâlâ o maiyyeti bu âyette tekrarlamıştır. Çünkü zorluğun **içinde** kolaylık olmasaydı, zorluk diye bir şey hiç olmazdı. Çünkü herkes helâk olmuş olurdu.

Yine kolaylığın içinde de zorluk olmasaydı, kolaylık anlaşılamazdı. Çünkü her şey zıddı ile anlaşılır. Ayrıca zorluğun tamâmı kolaylığa açılır. Çünkü Allâhü Teâlânın rahmeti gazabının üstündedir. Bu, Allâhü Teâlâ'dan gelen bir yardımdır. Çünkü bu tür zorluk, büyüklerin kalblerini parlatmaya sebep ve onların güçlerini genişletme aracı olabilir. Bununla da, kalbleri ilâhî huzurun tecelli etmesi için genişleyebilir.

Ayrıca yumuşak ve sert olma nasipleri daha fazla olabilir. Peygamberimiz aleyhisselam da, bir hadîs-i şerîfinde şöyle buyurdular:

- "İnsanların içinde belâsı en şiddetli olanlar peygamberler, sonra veliler, sonra onları izleyenler ve onların ardından gelenlerdir."[1] Bu sebeple Allâhü Teâlâ, âyet-i kerîmede şöyle buyurdu:

- "Bana duâ edin, kabul edeyim" (Mü'min suresi 40-60)

Peygamberimiz aleyhisselam da buyurdu ki:

- "Allahü Teâlâ duasında israrlı olanları sever."[2] [3]

---

[1] Tirmizî

[2] **Müsnedü'ş-şihab hadis no. 1068**

[3] Ayeti kerîmede **El-usr** kelimesi ma'rife, yüsr kelimesi nekre gelmiştir. Bu şuna işârettir: Dünya zorluk mekânıdır. Çünkü zorluk, işiten tarafından bilindiği için, kelimenin başına **el** getirilmiştir. Kolaylık ise mübhem ve meçhuldür.

{ **فَاِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا** } تقرير لما قبله ووعد كريم بتيسير كل عسير له عليه السلام وللمؤمنين فاللام للاستغراق قال فى الكشاف فان قلت كيف تعلق قوله فان مع العسر يسرا بما قبله قلت كان المشركون يعيرون رسول الله والمؤمنين بالفقر والضيقة حتى سبق الى وهمه أنهم رغبوا عن الاسلام لافتقار اهله واحتقارهم فذكره ما انعم الله به عليه من جلائل النعم ثم قال فان مع العسر الخ كأنه قيل خولناك من جلائل النعم فكن على ثقة بفضل الله ولطفه فان مع العسر يسرا كثيرا وفى كلمة مع اشعار بغاية سرعة مجيئ اليسر كأنه مقارن للعسر والا فالظاهر ذكر كلمة المعاقبة لا اداة المصاحبة لأن الضدين لا يجتمعان بل يتعاقبان

ان مع العسر جو يسرش قفاست　　　شاد برآنم كه كلام خداست

وقال بعضهم هذا عند العامة واما عند الخاصة فالمعية حقيقية كما قيل

برجانم ازتوهرجه رسد جاى منت است　　　كرناوك جفاست وكر خنجر ستم

قال حضرة الشيخ الاكبر قدس سره الاطهر هى معية امتزاج لا معية مقارنة ولا تعاقب ولذلك كررها فلولا وجود اليسر فى العسر لم يبق عسر لعموم الهلاك ولولا وجود العسر فى اليسر لم يبق يسر وبضدها تتبين الاشياء ثم ان العسر يؤول كله الى اليسر فقد سبقت الرحمة الغضب وذلك عناية من الله فان ذلك قد يكون مصقلة وجلاء لقلوب الاكابر وتوسعة لاستعدادهم فتتسع لتجلى الحضرة الالهية وكما أن حظهم من الملائم اوفر فكذلك غير الملائم قال عليه السلام " **اَشَدُّ النَّاسِ بَلَاءً اَلْاَنْبِيَاءُ ثُمَّ الْاَوْلِيَاءُ ثُمَّ الْاَمْثَلُ فَالْاَمْثَلُ** " ولذلك قال تعالى

اُدْعُونِى اَسْتَجِبْ لَكُمْ وقَال عَليه السّلَام " **اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُلْحِينَ فِى الدُّعَاءِ** "

وفى تعريف العسر وتنكير اليسر اشارة لطيفة الى أن الدنيا دار العسر فالعسر عند السامع معلوم معهود واليسر مجهول مبهم.

BİR ZORLUĞA İKİ KOLAYLIK

اِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًاۜ ﴿٦﴾

Muhakkak, o zorlukla berâber bir kolaylık var! 6

Kelime mânâsı

اِنَّ مَعَ الْعُسْرِ **Muhakkak, o zorlukla berâber var**

يُسْرًاۜ **bir kolaylık**

Tefsiri

Bu âyet mânâyı kuvvetlendirmek için bir tekar veya başka bir kolaylıkla beraber zorluğa, âhiret sevâbı gibi yeni bir vaaddir. Şöyle buyurulduğu gibi:

- "Oruçlu için iki ferahlık vardır." Birisi iftar ânında, öteki de Rabb Teâlâyı gördüğü zamanda. Bunun üzerine Nebi aleyhisselam'ın şu hadîsi gelmiştir:

- "Hiçbir zorluk iki kolaylığa gaalib gelemez"[1] Bunun mânâsı şudur: Dünya zorluğu, dünya ve âhiret kolaylığına üstün gelemez. "Ma'rife bir kelime, tekrarlandığı zaman birincisi ile ikincisi aynıdır. Bu kelime ister ma'rife olsun, ister nekre olsun, farketmez. Fakat nekre olan kelime tekrarlanırsa, ikinci ile, birincide kasdedilen mânâdan başka bir mânâ murad edilme ihtimali vardır.

İbnü Melek, Menar şerhinde dedi ki: Ma'rife bir kelime, cümlede marife olarak tekrar edildiğinde ikincisi birincisinin aynısıdır. İnşirah süresinde **zorluk** mânâsındaki iki **usr** kelimesi gibi... Bu, İbnü Abbas

[1] Kurtubî tefsiri, 20-108

radıyallahü anhüma'nın **"Hiçbir zorluk iki kolaylığa gaalip gelemez"**[1] sözünün mânâsıdır.

Fahru'l-İslam da dedi ki: Bu âyeti bu kabilden saymak düşündürücüdür. Çünkü bu âyetin bu mânâya ihtimali olmadığı gibi, şu sözümüzün de o mânâya ihtimali olmaz. Meselâ bizim şu sözümüzde: "Süvari ile birlikte mızrak var, hakîkaten süvari ile birlikte mızrak var" dese, bu sözde süvarinin iki mızrağı olduğu mânâsı çıkmaz. Aksine burada mânânın kuvvetlendirilmesi vardır.

(Soru:) Eğer sen dersen ki: "Bu ifâde, te'kit kabul edildiğine göre göre, o zaman İbnü Abbas radıyallahü anhüma'nın sözünü anlamamız nasıl olacak?"

(Cevap:) Ben derim ki: Sanki İbnü Abbas, **iki kolaylık** sözü ile "yüsran" kelimesindeki büyüklüğü murad etmiştir. Bu **kolaylık ile** dünya ve âhiret kolaylığını içine almış olur ki, bu da iki kolaylık demektir. Bitti.

BİR ZORLUĞA İKİ KOLAYLIK

Bazı (tasavvuf erbabı) âlimler de bu âyete şu mânâyı verdiler:

Nefis ile savaşma zorluğu yanında, müşahede yâni güzel şeyleri görme kolaylığı, ayrılık zorluğu yanında, birlikte olma kolaylığı, feyiz kesintisi zorluğu yanında feyiz bolluğu vardır. Bir **zorluk** perdelenme, iki kolaylık ise,

1-Perdenin açılması,

2-Azarlanmanın kalkmasıdır.[2]

---

[1] Kurtubî tefsiri, 20-108

[2] Rivayet olunmuştur ki, Resulullah (s.a.v) bu âyet inince ferahlık ve neşe içinde gülerek çıkmış, "bir zorluk iki kolaylığı yenemez", "Zorlukla beraber bir kolaylık vardır, zorlukla beraber bir kolaylık vardır." diyordu. Bu mânâ çoğunlukla zorluk mânâsına gelen "usr" kelimesinin belirli, kolaylık mânâsına gelen "yüsr" kelimesinin belirsiz olmasıyla izah edilmiştir ki bu izah, ikinci usr kelimesindeki "lâm"ın ahit mânâsında olması düşüncesine dayanır. Bununla beraber bu daha çok bu âyetlerin üstündeki ve altındaki "fâ"larla öncesi ve sonrasıyla olan irtibat ve bağlılıktan anlaşılmaktadır. Ahd ise, önceki "usr" kelimesinde açık veya dolaylı olarak anlaşılan genelliğin ahdi olmalıdır. Her zorlukla beraber kolaylığın bulunabilmesini de açıkladığımız gibi tartışmasız olarak anlamak mümkündür. yâni kolaylığın var olması, onun herkes için meydana gelmesini gerektirmez. Meselâ, "kâfire ölüm ve cehennemde ne kolaylık var?" gibi bir soru sorulamaz. Sorulsa, "cennet vardı ama o îmân etmedi" diye cevap verilir.

Usr kelimesinin başındaki "lâm"ın umûmîlik ifade ettiğine ve îmânın şart olduğuna şu olay da delil olur: Imam Malik Muvatta'da Zeyd b. Eslem'den rivayet etmiştir ki, Ebu Ubeyde Hz. Ömer b. Hattab (r.a.)'a yazmış, Rumlar'ın çokluğunu ve onlardan korktuğunu,

{ **إِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا** } تكرير للتأكيد او عدة مستأنفة بأن العسر مشفوع بيسر آخر كثواب لآخرة كقولك **إِنَّ لِلصَّائِمِ فَرْحَتَيْنِ اى فرحة عند الافطار وفرحة عند لقاء الرب** وعليه قوله عليه السلام " **لَنْ يَغْلِبَ عُسْرٌ يُسْرَيْنِ** "اى لن يغلب عسر الدنيا يسرى الدنيا والآخرة فان المعرف اذا اعيد يكون الثانى عين الاول سوآء كان معهودا او جنسا واما المنكر فيحتمل ان يراد بالثانى فرد مغاير لما اريد بالاول قال ابن الملك فى شرح المنار المعرفة اذا اعيدت معرفة كانت الثانية عين الاولى كالعسرين فى قوله تعالى فان مع الخ وهو معنى قول ابن عباس رضى الله عنهما لن يغلب عسر يسرين قال فخر الاسلام فى جعل الآية من هذا القبيل نظر لأنها لا تحتمل هذا المعنى كما لا يحتمل قولنا ان مع الفارس رمحا ان مع الفارس رمحا أن يكون معه رمحان بل هذا من باب التأكيد

فان قلت فاذا حمل على التأكيد فما وجه قول ابن عباس رضى الله عنهما قلت كأنه قصد باليسرين ما فى قوله يسرا من معنى التفخيم فيتناول يسر الدارين وذلك يسران فى الحقيقة انتهى قال بعضهم ان مع عسر المجاهدة يسر المشاهدة ومع عسر الانفصال يسر الاتصال ومع عسر القبض يسر البسط والعسر الواحد هو الحجاب واليسران كشف الحجاب ورفع العتاب.

---

endişe duyduğunu anlatmıştı. Hz. Ömer (r.a.) de ona: "Şu muhakkak ki mü’min bir kalbe herhangi bir sıkıntı inerse yüce Allâh ona bunun arkasından bir rahatlık verir ve bir zorluk Elmalılı Tefsiriiki kolaylığı yenemez." diye yazmıştır. "Mümin bir kalbe" denilmekle îmânın gereği olan gönül huzuru ve sabra da işâret vardır. Onun için, sızlanan mü’minin ahiret sevâbını kaybetmesi de bu genel mânâ ile çelişki teşkil etmez. Elmalılı Tefsiri

BİR İŞ BİTTİ Mİ YENİ BİR HİZMETE KOŞ

فَاِذَا فَرَغْتَ فَانْصَبْۙ ﴿٧﴾

O halde boşaldın mı yine kalk, başka bir hizmete koyul [7]

Kelime mânâsı

فَاِذَا فَرَغْتَ **O halde boşaldın mı**

فَانْصَبْۙ **yine kalk** (başka bir hizmete) **koyul**

Tefsiri

Yani, Tebliğ etmekten veya dünyevi ve faydalı işlerden "**boş kaldığın zaman hemen başka işe koyul.** Yâni ibâdetle meşgul ol, verdiğimiz geçmiş nimetlere ve vaad ettiğimiz gelecek nimetlere şükür olsun diye kendini yor." [1] Bu mânâ ile bu âyet-i kerîme, önceki âyetlerle irtibatlı olmuştur.

FERGAB'IN BAŞKA MÂNÂLARI

Bu âyetin mânâsının şöyle olması da caizdir:

-"Vahyi almaktan boş kaldığın zaman, hemen vahilerin tebliği ile meşgul ol ve onunla yorul".

Hasan rahimehüllah mânâ olarak dedi ki: "Sıhhatli olduğun zamanlarda vaktini ibâdette yorulmakla geçir."

Rivayet olundu ki: **Kadı Şüreyh**, iki adama rastladı. Bunlar birbiriyle güreş tutuyorlardı. Bir kişi de onlara bakıyordu. Kadı Şüreyh dedi ki:

-Bu niye bir şeyle meşgul olmuyor? Allâhü Teâlâ, Kur'an-ı Kerimde **"Boşa çıktın mı hemen başka bir işe koyul**" buyuruyor. Bir kimsenin hiçbir iş yapmadan boş oturması yahut da dinine veya dünyasına faydası olmayan bir şeyle meşgul olması, düşünme sakatlığı, akıl zayıflığı ve gaflet istilası içinde olduğunu gösterir.

Hazreti Ömer radıyallahü anh'den gelen rivâyet de şöyledir (hadis):

- "Ben sizlerden herhangi birinizi dünya ve âhiret ameli ile meşgul olmayarak boş bir vaziyette olmanızı çirkin görürüm. Ki-

---

[1] **Fensab, nasab** kökünden gelir ve yorgunluk mânâsındır.

şinin mutlaka meşru bir işi olmalıdır. Bir işi bitirdi mi, peşinden hemen başka bir işe koyulmalıdır."[1]

Katâde ve Dahhak bu âyet-i kerîmeyi şöyle tefsir ederler:

- **"Namazı bitirdin mi duâda yorul."**[2]

Ebu-medyen Mağribi kuddise sirruhu bu ayetin mânâsı olarak buyurmuş ki:

-"Kâinatı görmekten doydu isen ve işin bittiyse, kendini Rahman'ın cemalini görmeye hazırla." [3]

{ فَإِذَا فَرَغْتَ فَانْصَبْ } اى من التبليغ او من المصالح المهمة الدنيوية { فَانْصَبْ } النَصَب محركة التعب اى فاجتهد فى العبادة واتعب شكرا لما اوليناك من النعم السالفة ووعدناك من الآلاء الآتية وبه ارتبطت الآية بما قبلها ويجوز ان يقال فاذا فرغت من تلقى الوحى فانصب فى تبليغه

وقال الحسن رحمه الله اذا كنت صحيحا فاجعل فراغك نصبا فى العبادة كما روى أن شريحا مر برجلين يتصارعان وآخر فارغ فقال ما امر بهذا انما قال الله فاذا فرغت فانصب وقعود الرجل فارغا من غير شغل او اشتغاله بما لا يعنيه فى دينه او دنياه من سفه الرأى وسخافة العقل واستيلاء الغفلة وعن عمر رضى الله عنه انى لأكره أن ارى

[1] Heysemî – Mecmeu'z-zevâid: 6235

[2] O halde boşaldığın vakit, yâni her zorluğa bir kolaylık vurgulanarak vaad edilmiş olduğu için bir görevi, bir ibadeti bitirip bir zorluktan bir kolaylığa geçtiğin, biraz dinlendiğin, mesela aldığın vahyi yerine ulaştırdığın, farzlarını yerine getirdiğin vakit yine yorul, iş bitti diye rahata düşüp kalma da yine zahmeti tercih edip diğer bir ibadet için kalk, çalış, yorul; farz bittiyse nafileye geç, namaz bittiyse duaya geç ki, kolaylık da artsın, şükürde devam etmiş olasın. Bilindiği gibi "nasab", yorgunluktur. Kolaylık tembelliğe sevketmemeli, çalışmaya teşvik edici olmalıdır ki onun peşinden de bir kolaylık gelerek, artma ve ilerleme durumu hasıl olsun. **Elmalılı Tefsiri**

[3] **Keşşaf'ta şöyle geldi**: Bâzı râfizîlerden gelen bilgiye göre, bu âyeti "**fensıb Aliyyen lil imâmeti"** Yâni Ali'yi İmâmete getir, diyerek bid'ate düşmüşlerdir. Eğer bunu râfizîlerin yaptığı doğru ise, bu âyeti nâsıh için de "fensab" okuyup, Ali'ye buğz et ve düşman ol, mânâsını vererek, bunu yapmaya hak kazanmaları da sahih olur

احدكم فارغا سهلا لا فى عمل دنياه ولا فى عمل آخرته فلا بد للمرء ان يكون فى عمل مشروع دآئما فاذا فرغ من عمل اتبعه بعمل آخر وقال قتادة والضحاك فاذا فرغت من الصلاة فانصب فى الدعاء

. وابو مدين مغربى قدس سره درتأويل اين آيت فرموده كه جون فارغ شوى از مشاهده اكوان نصب كن دل خودرابراى مشاهدة جمال رحمن.

قال فى الكشاف ومن البدع ما روى عن بعض الرافضة أنه قرأ فانصب بكسر الصاد اى فانصب عليا للامامة ولو صح هذا للرافضة لصح للناصح أن يقرأ هكذا ويجعله امرا بالنصب الى هو بغض على وعداوته.

ANCAK RABBİNE RAĞBET ET

وَاِلٰى رَبِّكَ فَارْغَبْ ﴿٨﴾

Ve ancak rabbine rağbet et, hep O'na doğrul-ne umarsan ondan um! [8]

Kelime mânâsı

وَاِلٰى رَبِّكَ **Ve ancak rabbine**

فَارْغَبْ **rağbet et** ve hep O'na yönel.

Tefsiri

"Ve yalnız" bir olan **"Rabbine rağbet et** ve ona yönel." Rağbet'in aslı, bir şeyde genişliktir. Burada iradede genişlik murad edilmektedir. **Rağibe** ile, bir şeyi hırsla istedi, mânâsı da murad edilir. **Rağibe anhü**, sözü ile kişi isteğini, o şeyden çevirdi ve onu istemedi, demek olur. Onda zühd vardır.

Kaamus'da şöyle geldi: "**Rağibe fiyhi,** istemekle istedi, irade etti, "rağibe anhü" ondan istemedi, "rağibe ileyhi" hararetle yanarak yalvardı, veya şiddetle istedi, demektir.

Şimdi âyetin mânâsı: Ondan istemeye rağbet et, başkasını isteme. Çünkü o, senin isteklerini hakkı ile yapabilecek kaadir odur, başkası değil.

Senin sözün yakınlık dergâhında kabül edilir,
Güzel isteklerin kabul mahallindedir.
Bütün kâinâtın yaratılış sebebi sensin;
Sen ne istersen Allâh onu sana verecektir.

İNŞİRAH SÛRESİNİN BAŞKA MANALARI

Bazı büyüklerden İnşirah sûresinin mânâsı şöyle geldi:

Senin enaniyyet örtünü kaldırarak, göğsünü açıp genişletmedik mi?

İnsaniyyet perdeni kaldırarak tekliğimizin hakîkatini, muhtaç olmadığımızı göstermedik mi?

-Kalb sırtına ağır gelen varlık günahını senden kaldırmadık mı?

-Gölgeye mahsus ve sûrî vücudunun faniliğini, aynî ve hakikî vücudunun bâkiliğini sana öğretmedik mi?

-Seni, bizde fâni ve bâki kılarak, şanını yüceltmedik mi?

-Senin zikrini ve şânını, senin hakkında vahyettiğimiz;

- "ve şüphesiz en son varış (münteha) **rabbinedir."** (Necm suresi, 53-42) âyet-i kerîmesi ile hitabın en yükseğine çıkarmadık mı?

KULLUKTA VE İLAHLIKTA MÜNTEHA

Bu âyetteki "**el-müntehâ**- son varış makaamı" yâni son noktadan murad, herkesin terbiye edici olarak kabul ettiği ne kadar terbiye edici varsa, bütün sıfatların ve ilâhî isimlerin sona erdiği; bittiği nokta demektir. Allâhü Teâlâ nasıl, bütün rablerin (!) ötesinde ve bittiği noktadaki ilâh ise, sen de kevnî ve yaratık olan hakîkatlerin hepsinin ulaştığı son noktasın. İşte senin şânın böyle yüce oldu ve sen herkesin efendisi oldun. Öyle ise kazâ ve kadere razı ol, belâya sabret, kavuştuğun nimetlere şükret. Çünkü göğsünü ve kalbini rahatsız eden belâlara uğrama zorluğu ile beraber, ruhunu huzura kavuşturacak ihsanlarla dolma kolaylığı da vardır. Bir zorluğun yanında mutlaka kolaylık da vardır. Çünkü bizim sünnetimiz ve âdetimiz her kul için aynıdır.

- **“Allah'ın kanununda hiç bir değişiklik bulamazsın”** (Fetih suresi, 48-23)

Zorluğun hepsinin kaldırılması ve herşeyin kolay olması veya aksi bir hal asla bulamazsın. Öyle ise sen, kolaylık ve sevince yönelme! Çünkü bu nûrânî bir perdedir. Zorluğa ve eleme de meyletme; bu da zulmânî bir perdedir. Sen her vakit, gelen ve hazır olan hakkı vermekten boş kaldın mı, nefsini, kaabil olan varidi verme noktasında yor. yâni, başta yaptığını ikinci defa tekrar yap. Dâima yakîn olma makaamı sana gelinceye kadar böyle olmaya devam et. Rabbine yâni onun celâline, cemâline ve kemâline yönel. Onun dışında kalan diğer işlere ve zaman zaman sana gelen vâridata meyletme. Çünkü Rab’dan başka bir şeye yönelmek ve onu arzulamak, Rab’tan mahrum olmak ve Rab’bın yakınlığını zayi edip uzağa düşmektir. Senin makaamın, yakınlıktan, dostluktan ve huzurdan başka bir şeye geniş olamaz.

Tâvûs ve Ömer bin Abdülaziz radıyallahü anhüma’dan rivâyet ediliyor. Onlar ve’d-duha ile Elem neşrah… sûresi birdir derlerdi. Bu iki sûreyi namazda bir rekatta okurlar, **ved-duha**'dan **Elem neşrah** leke’ye geçişte aralarını besmele ile ayırmazlardı. Onlara göre, Elem neşrah'ın evveli ved-duha'nın “elem yecidke” ve devamına benziyor idi. Halbuki böyle değildir. Çünkü **ved-duha**'daki âyetler, Peygamberimiz aleyhisselam’a kâfirlerin vermiş olduğu eziyet ve darlıkları haber veriyor. **Elem neşrah leke**’de anlatılanlar, Peygamberimiz aleyhisselamın göğsünün genişletilmesi, kalbinin hoş hale gelmesidir. Bu durumda bu iki sûre nasıl birleştirilebilir?

{ **وَاِلٰى رَبِّكَ** } وحده { **فَارْغَبْ** } اصل الرغبة السعة فى الشئ يراد بها السعة فى الارادة فاذا قيل رغب فيه واليه يقتضى الحرص عليه واذا قيل رغب عنه اقتضى صرف الرغبة عنه والزهد فيه وفى القاموس رغب فيه كسمع رغبا ويضم رغبة اراده وعنه لم يرده اليه رغبا محركة ابتهل او هو الضراعة والمسألة والمعنى فارغب بالسؤال ولا تسأل غيره فانه القادرعلى اسعافك لا غيره.

وسخن تو بدركاه قرب مقبولست ودعوات طبت تو در محل قبول.

جو مقصود كون ومكان جودتست   خدا ميدهد آنجه مقصود تست

وعن بعض الاكابر ألم نشرح لك صدرك برفع غطاء انيتك وكشف حجاب اثنينيتك عن حقيقة احديتنا ووجه صمديتنا ووضعنا عنك ذنب وجودك الذى انقض ظهرك فؤادك بان نطلعك على فناء وجودك الصورى الظلى وبقاء وجودنا الحقيقى العينى **وَرَفَعْنَا لَكَ ذِكْرَكَ** بافنائك فينا وابقائك بنا الى مرتفع الخطاب الوارد فى شأنك بقولنا ان الى ربك المنتهى اى منتهى جميع الارباب الاسماء الالهية فكذلك اليك منتهى كافة المربوبين الحقائق الكونية وبذلك الرفع كنت سيد الكل فارض بالقضاء واصبر على البلاء واشكر على النعماء فان مع عسر الابتلاء بالبلايا المؤدى الى اضطراب صدرك يسر الامتلاء بالعطايا المفضى الى اطمئنان روحك ان مع العسر يسرا البتة اذ هكذا جرت سنتنا مع كل عبد **وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّتِنَا تَبْدِيلًا**

بأن يرتفع العسر جميعا ويصير الكل يسرا او بالعكس فلا تلتفت الى اليسر والسرور فانه حجاب نورانى ولا الى العسر والالم فانه حجاب ظلمانى فاذا فرغت من اعطاء حق وارد كل وقت حاضر فانصب نفسك فى منصب اعطاء وارد كل وقت قابل اذا اتى يعنى فافعل ثانيا كما فعلت اولا وكن هكذا دآئما الى أن يأتيك اليقين والى ربك اى الى جلاله وجماله وكماله فارغب لا الى غيره من الامور والاحكام الواردة عليك فى الاوقات لأن فى الرغبة

والالتفات الى غير الرب احتجابا عن الرب وسقوطا عن قرب الى بعد ومقامك لا يسع غير القرب والانس والحضور

وعن طاووس وعمر بن عبد العزيز رحمهما الله انهما كانا يقولان ان الضحى وألم نشرح سورة واحدة فكانا يقرآنهما فى ركعة واحدة ولا يفصلان بينهما بالبسملة لأنهما رأيا أن اول الم نشرح مشابهة لقوله الم يجدك الخ وليس كذلك لأن تلك حال اغتمامه عليه السلام بأذى الكفار فهى حال محنة وضيق وهذا حال انشراح الصدر وتطييب القلب فكيف يجتمعان.

PEYGAMBERİMİZLE ALLAHÜ TEÂLÂNIN BİR KONUŞMASI

Mi'rac gecesinde Hazreti Muhammed aleyhisselam'a ses geldi:

- Ey Muhammed, iste ki vereyim, dedi. Hazreti Resul aleyhisselam:

- Allâh'ım! Her peygamber Sen'den bir bağış ve bir hediye aldı. İbrahim'e dostluk hırkası verdin. Musa ile arada vasıta olmadan konuştun. İdris'e yüce bir mekân ve yüce bir makam verdin. Davut'a büyük bir mülk verdin ve her şeyini bağışladın. Süleyman'a öyle bir mülk verdin ki, ondan sonra kimseyi o mülke sahip olmaya layık görmedin. Îsâ'ya anne karnında iken İncil'i ve Tevrat'ı öğrettin ve onun eliyle ölüyü diriltmeyi kolaylaştırdın. Hastaları iyileştirmeyi ona bağışladın.

İlâhi cevap geldi ve buyurdu ki:

- Ya Muhammed! Eğer İbrahim'e dostluk hırkası verdiysem sana sevgi verdim. Eğer Musa ile vasıtasız konuştuysam, Musa konuşanı görmedi ama senle konuşurken arada hiçbir araç ve vasıta olmadan konuştum ve sen konuşanı gördün. Eğer İdris'i göğe yükseltti isem seni göklerin ötesine Yâni "kaabe Kavseyni ev edna"'ya ulaştırdım. Eğer Davut'a azim ve büyük bir mülk verip her şeyini bağışladıysam sana kanaat mülkü verdim ve başkalarının günahlarını senin şefaatinle affettim. Eğer Süleyman'a memleket, mülk ve padişahlık verdiysem sana

seb'ul mesanî Yâni fatiha ve Kur-an'ı Kerim'i verdim. **Bakara** suresinin sonunu hiç kimseye vermeyip sana verdim ve senin **Bakara** suresinin sonundaki dualarını kabul ettim. Sana Kevser verdim. husûsî hallerinle ve sıfatlarınla seni bütün yeryüzündekiler ve gökyüzündekilerden daha üstün kıldım.

1- **"Elem neşrah leke sadrek**" Senin göğsünü genişletmedik mi?',

2- **"ve veda'nâ anke vizrak"** Ve senden yükünü indirmedik mi?

3- **"ve rafe'nâ leke zikrek"** "Senin şanını yüceltmedik mi?" ayetlerini sana verdim.

Sana sekiz hisse verdim:

1-İslam,

2-Hicret,

3-Cihad.

4-Namaz,

5-Sadaka,

6-Ramazan orucu,

7-Emr-i bil ma'ruf,

8-Nehy-i anil münker.

Seni bütün insanlara müjdeci ve uyarıcı olarak gönderdim.

Fetih yapan ve sonlandıran ve mühür vuran olarak gönderdim.

Bu sözlerin gelişi sûrenin Medine'de nâzil olduğunu gösteriyor.

Bazı rivâyetlerde Peygamberimiz'den şöyle geldi. Buyurdu ki:

-"Rabbimderı bir çok mesele istedim. Ancak bunları hiç istememiş olsaydım. Ve "ittehaztü…aldım…" dedim.[1]

Bu ifâde Peygamberimiz aleyhisselamın, Allâhü Teâlâ kendisine "iste sana verilsin" demeden kendinden bâzı şeyleri istemiş olabileceği muhtemeldir. Doğrusunu ancak Allâh bilir.

Bir hadîs-i şerîfte Peygamber Efendimiz şöyle buyurur:

- "Kim bu sûreyi okursa, ben gamlı ve kederli iken bana gelmiş ve beni kederimden kurtarmış gibi olur. [2]

ودر ليله معراج ندا آمدكه اى محمد بهواه تابخشيم رسول عليه السلام كفت خداوندا هر بيغمبرى ازتو عطايى يافت ابراهيم را خلت

1 İbn Kesir, 4-525

[2] Kurtubî, 20-110

دادى باموسى بى واسطه سخن كفتى ادريس را بمكان عالى رسانيدى داودرا ملك عظيم دادى وزلت وى بيامرزيدى سليمانرا ملكى دادى كه بعد ازوى كن راسزاى آن ندادى عيسى را درشكم مادر توراة وانجيل در آموختى ومرده زنده كردن بردست وى آسان كردى وابراء اكمه وابرص مراودرا دادى جواب الهى آمدكه يا محمد اكر ابراهيم را خلت دادم ترا واكرا باموسى سخن كفتن بى واسطه لكن كوينده را نديد وباتو سخن ميكفتم بى حجاب وكوينده ديدى واكر ادريس را بآسمان رسانيدم ترا از آسمان بحضرت قاب قوسين او أدنى رسانيدم واكر داودرا ملك عظيم دادم وزلت وى بيامر زيدم امت ترا ملك قناعت دادم وكناهن ايشان بشفاعتت بيامرزيدم واكر سليمان مملكت دادم ترا **سبع مثانى** وقرآن عظيم دادم وخاتمه سوره بقره كه بهيج بيغمبر بجز تونددادم ودعاهاى تودر آخر سورة البقره اجابت كردم واعطيتك الكوثر وترابسه خصلت براهل زمين وآسمان فضل دادم يكى الم نشرح لك صدرك ديكر ووضعنا عنك وزرك سوم ورفعنا لك ذكرك

واعطيتك ثمانية اسهم الاسلام والهجرة والجهاد والصلاة والصدقة وصوم رمضان والامر بالمعروف والنهى عن المنكر وارسلتك الى الناس كافة بشيرا ونذيرا وجعلتك فاتحا وخاتما وهذا السوق يشير الى السورة مدنية وفى بعض الروايات سألت ربى مسائل وددت انى لم اسألها اياه قط فقلت اتخذت الخ وهو الظاهر وهذا يقتضى ان يكون

مسألته عليه السلام من عند نفسه من غير ان يقول الله له سل تعط والله تعالى اعلم وفى الحديث

“ مَنْ قَرَأَهَا اَىْ سُورَةَ أَلَمْ نَشْرَحْ فَكَأَنَّمَا جَاءَنِى وَاَنَا مُغْتَمٌّ فَفَرَجَ عَنِّى

تمت سورة الانشراح بعون الفتاح.

95

سُورَةُ التِّينِ

TÎN SÛRESİ

Mekkede nazil olmuştur
8 âyettir

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

وَالتِّينِ وَالزَّيْتُونِ ﴿١﴾ وَطُورِ سِينِينَ ﴿٢﴾ وَهٰذَا الْبَلَدِ الْاَمِينِ ﴿٣﴾ لَقَدْ خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ فِي اَحْسَنِ تَقْوِيمٍ ﴿٤﴾ ثُمَّ رَدَدْنَاهُ

اَسْفَلَ سَافِلِينَۙ ﴿٥﴾ اِلَّا الَّذٖينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَلَهُمْ
اَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍۜ ﴿٦﴾ فَمَا يُكَذِّبُكَ بَعْدُ بِالدّٖينِۜ ﴿٧﴾ اَلَيْسَ اللّٰهُ
بِاَحْكَمِ الْحَاكِمٖينَ ﴿٨﴾

Bismillahirrahmânirrahim
Kasem olsun o Tîn'e, Ve o Zeytûn'e, [1]
Ve o Tûr-i Sînîn'e, [2]
Ve bu Beled-i Emin'e/Mekke'ye, [3]
Ki biz insanı en güzel bir biçimde yarattık, [4]
Sonra da çevirdik, esfel-i sâfilîn'e kaktık! [5]
Ancak îmân edip yarar ameller yapan kimseler başka! Onlar için kesilmez bir ecir vardır. [6]
O halde sana dini ne tekzîb ettirir? [7]
Allâh, ahkem'ül-hâkimîn değil mi! [8]

İNCİRE VE ZEYTİNE YEMİN OLSUN

وَالتّٖينِ وَالزَّيْتُونِۙ ﴿١﴾

Yemin olsun o incire ve o zeytin'e,

Tefsiri
İncire ve zeytine ikisine **yemin olsun.**

İNCİRİN ÖZELLİKLERİ

İncir, bildiğimiz ve yediğimiz bir meyve. Zeytin, meyvesinden yağ sıkılan ve sofrada da yenilen meyve. Allahü Tealanın yemini meyveler arasında bu ikisine tahsis etmesi, çok güzel özelliklere sahip bulunduklarından dolayıdır. Çünkü incir hoş bir meyvedir ve artığı yoktur. Güzel bir gıdadır. Hazmı kolaydır. Sanki çok yönlü faydası olan bir ilaçtır. Kişinin tabiatını yumuşatır. Balgamı açar, böbrekleri temizler, mesânede olan kumları giderir. Vücudu güçlendirir, karaciğer ve dalaktaki damarları açar.

İNCİR MEYVESİ VE FAYDALARI

Rivâyet olundu ki: Ebû Zerr radıyallahü anh, bir gün Peygamberimiz Aleyhisselam'a bir sepet incir hediye etti. Efendimiz Aleyhisselam bu incirden yedi ve eshabına dedi ki:

-"Siz de yiyin! Eğer ben Cennetten bir meyve indi diyecek olsaydım, bunun incir olduğunu söylerdim. Çünkü Cennet meyveleri çekirdeksizdir. Onun için inciri yiyiniz. Çünkü o basurları keser, ayak hastalıklarına iyi gelir"[1] buyurdu.

Ali bin Mûsâ er-Rızâ radıyallahü anh'tan şöyle geldi: İncir ağız kokusunu giderir, saçların uzamasına yardımcı olur. İnsana gelecek felçleri önler. [2]

{ **وَالتِّينِ وَالزَّيْتُونِ** } هما هذا التين الذى يؤكل وهذا الزيتون الذى يعصر منه الزيت خصهما الله من بين الثمار بالاقسام بهما لاختصاصهما بخواص جليلة فان التين فاكهة طيبة لافضل له وغذآء لطيف سريع الهضم ودوآء كثير النفع يلين الطبع ويحلل البلغم ويطهر الكليتين ويزيل ما فى المثانة من الرمل ويسمن البدن ويفتح سدد الكبد والطحال

وروى ابو ذر رضى الله عنه أنه اهدى للنبى عليه السلام سل من تين فاكل منه وقال **لِاَصْحَابِهِ كُلُوا فَلَوْ قُلْتُ اَنَّ فَاكِهَةً نَزَلَتْ مِنَ الْجَنَّةِ لَقُلْتُ هٰذَا الْآنِ فَاكِهَةُ الْجَنَّةِ بِلَا عَجَمٍ فَكُلُوهَا فَاِنَّهَا تَقْطَعُ الْبَوَاسِيرَ**

---

[1] Kurtûbî 20 - 110

[2] Bazı tefsirciler demiştir ki: Görünen şekli ile Tin ve Zeytun'dan maksat, bu ad ile meşhur olan incir ve zeytin yemişleri veya ağaçlarıdır. Zira lugat itibariyle görünen bu olduğu gibi Hasen, Mücahid, İkrime, İbrahim Nehai, Ata, Mukatil, Kelbi ve daha bir kısım âlimlerden "O, sizin şu inciriniz ve zeytininizdir.", yahut "O, yenilen incir ve sıkılan zeytindir.", yahut "o, insanların yediği yemiştir." tabirleriyle rivayet edilmiş ve İbnü Abbas'a da nisbet edilmiştir. Bunlardan ise, bir mecaz veya kinaye kastedildiğini gösteren bir işaret bulunmayınca, açık olan incir ve zeytin diye bildiğimiz meyveler olmaktır. İkinci bir görüşe göre: Burada "tin" ve "zeytun"dan maksat yemiş değil, bu isimlerle anılan mübarek yerlerdir. Turu Sinin ve Beled-i Emin ile beraber zikredilmeleri de bunu gösteren bir karinedir. Alûsî de bir çoğunun kabul edip inandığı üzere "bunlar, mübarek şerefli yerlere yemindir" diyerek bu görüşü tercih etmiştir. Bu yerlerin nereleri olduğuna gelince de birer dağ ismi, birer mescid ismi, birer belde ismi olması hakkında üç gürüş zikretmişlerdir. **Elmalılı Tefsiri**

وَتَنْفَعُ مِنَ النَّقْرِسِ وَعن على بن موسى الرضى رضى الله عنه التين يزيل نكهة الفم ويطول الشعر وهو امان من الفالج

İNCİR YAPRAKLARI VE ÂDEM ALEYHİSSELAM

İmam (F. Razi) **dedi ki**: Âdem Aleyhisselam Allahü Teâlâ'nın sakındırmasına uymayıp elbisesi üzerinden çıkınca incir yaprağı ile örtündü. Cennetten indirildiğinde edep yerleri incir yaprağı ile örtülü idi.

CEYLANLARIN ÂDEM ALEYHİSSELAMI ZİYARETİ

Âdem aleyhisselam, yeryüzüne inince yalnızlık hissetti. Ceylanlar etrafında dolaşmaya başladılar. Âdem aleyhisselam'ın onlarla yalnızlığı gitmiş oldu. Ceylanlara bir miktar incir yaprağı ikram etti. Allahü Teala ceylanların şekillerine güzellik, manen de hoşluk verdi. Kanlarını misk kokusu ile değiştirdi. Ceylanlar yuvalarına dönünce, öteki hayvanlar onların güzelliğini gördü ve hayret ettiler. Bir grup ceylan da, ertesi gün, dünküleri takip ederek, Âdem Aleyhisselam'ın yanına geldiler. Âdem Aleyhisselam zeytin yaprağından onlara da yedirdi. Hakk Teala onların da görünüşlerini güzelleştirdi fakat misk kokusu vermedi. Çünkü; ilk gelenler başka bir şeye tamah ederek değil, sırf Âdem aleyhisselam için gelmişlerdi. İkinci gelenler ise görünürde Âdem aleyhisselama, içlerinden de hırs ettikleri şey için gelmişlerdi. Bu sebeple içleri değil de, yalnız dış görünüşleri değiştirildi.

TOMURCUKSUZ MEYVE

Es'iletü 'l-Hikem'de şöyle geldi:

(Soru:) Eğer sen dersen ki; " Ne hikmettir ki, diğer ağaçlar meyve vereceği zaman, önce meyvenin tomurcuğu oluşuyor, meyve, içinde şekillendikten sonra kabuktan çıkıyor. Halbuki incir ağacında, meyve bir tomurcuk ve kabuk oluşmadan dalın ucunda meyve olarak görülmeye başlıyor. Acaba bunun hikmeti nedir?"

(Cevap:) "Çünkü Âdem Aleyhisselam'ı sâdece incir ağacı örtmüştür. İncir, Âdem aleyhisselamı örttükten sonra, Allahü Teâlâ bu ağaca iltifat etti: Sende tomurcuktan önce meyve, diğer ağaçlarda da meyveden önce tomurcuk çıksın.

İNCİR AĞACININ KÜLLERİ

Harîdetu'l-Acâib'te denildi ki: İncir odunlarının külleri bahçelere serpilirse, orada bulunan kurtlar ve böcekler helak olur. İncir ağacının dumanı tahta bitlerini ve sivrisinekleri kaçırır.

قال الامام لما عصى آدم عليه السلام وفارقته ثيابه تستر بورق التين ولما نزل وكان مترزا بورق التين استوحش فطافت الظباء حوله فاستأنس بها فاطعمها بعض ورق التين فرزقها الله الجمال صورة والملاحة معنى وغير دمها مسكا فلما تفرقت الظباء الى مساكنها رأى غيرها عليها من الجمال ما اعجبه فلما كان الغد جاءت ظباء آخر على اثر الاول فاطعمها من الورق فغير الله حالها الى الجمال دون المسك وذلك لأن الاولى جاءت الى آدم لاجله لا لأجل الطمع والطائفة الاخرى جاءت اليه ظاهرا وللطمع باطنا فلا جرم غير الظاهر دون الباطن

وفى اسئلة الحكم فان قلت ما الحكمة فى أن سائر الاشجار يخرج ثمارها فى كمامها اولا ثم تظهر الثمرة من الكمام ثانيا وشجرة التين اول ما يبدو ثمرها يبدو بارزا من غير كمام قلت لأن آدم لم يستره الاشجرة التين فقال الله بعدما سترت آدم اخرج منك المعنى قبل الدعوى وسائر الاشجار يخرج منها الدعوى قبل المعنى قال فى خريدة العجائب اذا نثر رماد خشب التين فى البساتين هلك منه الدود ودخان التين يهرب منه البق والبعوض.

ZEYTİN AĞACI VE MEYVESİ

Zeytine gelince… Zeytin bir meyvedir. Ayrıca katıktır ve ilaçtır. Zeytinin yağsız ve kuru dağ gibi topraklarda olmasına rağmen çok faydalı bir yağ vermesi, fazilet ve değer olarak ona yeter. Onun ağacı Allahü Tealadan münzel Kur'an'da, adı geçen, mübarek ve meşhur bir ağaçtır.

ZEYTİN DALINDAN MİSVAK

Muaz bin Cebel radıyallahü anh bir gün bir zeytin ağacına rastladı. Ondan bir parça dal kopardı ve dişlerini fırçaladı. Sonra dedi ki:

-"Ben Peygamber sallallahü aleyhi ve sellem Efendimiz'i şöyle derken işittim:

-"Zeytin misvakı ne güzel bir misvaktır. O benim ve benden önceki peygamberlerin misvâkidir." [1]

ZEYTİN AĞACININ ÖZELLİKLERİ

1-Zeytin ağacı üçbin sene yaşar.

2-Hurma ağacı gibi uzun zaman susuzluğa sabreder.

3-Meyvesi erken koparılırsa bozulur, yeşilliklerini bırakır, yaprakları dağılır.

4-Toprağı sıkı ve yapışkan yerlere dikilmesi lâzımdır. Böyle yerlerde toz çok olduğu için, ağaçtaki zeytin üzerine çok toz konarsa zeytin o kadar yağlı ve olgun olur.

5-Zeytin yaprağının külü göz kapağına sürme gibi sürülürse, çok faydalıdır ve sürme taşı yerine geçer.

Hadis-i şerifte de şöyle buyuruldu:

"Size zeytinyağını tavsiye ederim. Çünkü o, safrayı açar, balgamı giderir, sinirleri sağlamlaştırır, bayılmayı önler, ahlakı güzelleştirir, nefsi hoş eder, üzüntüyü giderir."[2]

İmam (F. Râzî) dedi ki: Rüyada görülen zeytin, zengin ve hayırlı bir kişi ile tâbir edilir. Rüyasında incir sahibi olan kişi, bol mal elde eder. Rüyasında incir yiyen kimseye Allahü Teâlâ çocuk verir. Kim de rüyasında zeytin yaprağı aldığını görürse, sağlam bir işe girişir. İbnü Sîrîn'e bir hasta geldi, rüyasında kendisine: İki **lâ** ye, şifa bulursun, denildiğini söyledi. İbn Sîrîn: Öyle ise zeytin yiyeceksin. Çünkü zeytin,

[1] Kenzül ummal: Hadis no. 26228
[2] Kenzül ummal: Hadis no.28295

Kur'an'ı Kerimin ifadesiyle, “zeytûnetin **lâ** şarkıyyetin ve **lâ** garbiyyeh” Doğu'ya da batı'ya da nisbeti olmayan mübârek bir ağaçtır.” **(Nur suresi, 24-35)**

Taberî'ye göre bu âyetteki **Tîn**’den murad, Şam'ın üzerindeki dağdır. Yani, Salihıyye dağıdır. Bu dağa **“Kasyon dağı**” da denir. **Zeytûn** ise **Zita** dağıdır. Bu dağ Beyt-i Makdis'in yâni Kudüs’ün doğusundadır. İşte bu tefsirler, Şam'da incirin çok olmasından, zeytinin de **İlyâ**'da çok bulunmasından dolayıdır.

واما الزيتون فهو فاكهة وادام ودوآء ولو لم يكن له سوى اختصاصه بدهن كثير المنافع مع حصوله فى بقاع لا دهنية فيها كالجبال لكفى به فضلا وشجرته هى الشجرة المباركة المشهورة فى التنزيل

ومر معاذ بن جبل رضى الله عنه بشجرة الزيتون فأخذ منها قضيبا واستاك به وقال سمعت النبى عليه السلام يقول **نِعْمَ سِوَاكُ الزَّيْتُونِ هُوَ سِوَاكِى وَسِوَاكُ الْاَنْبِيَاءِ مِنْ قَبْلِى**

وشجرة الزيتون تعمر ثلاثة آلاف سنة ومن خواصها أنها تصبر عن الماء طويلا كالنخل واذا لقط ثمرتها جنب فسدت والقت حملها وانتثر ورقها وينبغى ان تغرس فى المدر لكثرة الغبار لان الغبار كلما علا على زيتونها زاد دسمه ونضجه ورماد ورقها ينفع العين كحلا ويقوم مقام التوتيا وفى الحديث

“ عَلَيْكُمْ بِالزَّيْتِ فَاِنَّهُ يَكْشِفُ الْمَرَّةَ وَيَذْهَبُ الْبَلْغَمَ وَيَشُدُّ الْعَصَبَ وَيَمْنَعُ الْغَشْىَ وَيَحْسُنُ الْخُلُقَ وَيَطِيبُ النَّفْسَ وَيَذْهَبُ الْهَمَّ

قال الامام ان التين فى النوم رجل خير غنى فمن ناله فى المنام نال مالا وسعة ومن اكله رزقه الله اولادا ومن اخذ ورق الزيتون فى المنام استمسك بالعروة الوثقى وقال مريض لابن سيرين رأيت فى المنام

كأنه قيل لى كل اللاءين تشفى فقال كل الزيتون فانه لا شرقية ولا غربية وقال الطبرى المراد بالتين الجبل الذى عليه دمشق يعنى جبل الصالحية ويسمى جبل قاسيون والزيتون وهو طور زيتا الجبل الذى يلى بيت المقدس من جهة المشرق وذلك أن التين ينبت كثيرا بدمشق والزيتون بايليا .

وَطُورِ سِينِينَ ﴿٢﴾

Ve o Tûr-i Sînîn'e,[2] Sina dağına yemin olsun

Kelime mânâsı

وَطُورِ سِينِينَ **Sina dağına yemin olsun**

Tefsiri

Tûr-i sînîn, Mûsâ Aleyhisselam'ın üzerinde Rabbi ile konuşmuş olduğu dağdır. Mâverdî dedi ki: Arab dilinde, her dağa **tûr** denmez. Ancak üzerinde ağaç ve meyve bulunan dağlara **tûr** denir. Eğer üzerinde ağaç yoksa o dağa **cebel** denir.

Sînîn ve **sînâ,** Tur dağı üzerinde bulunan iki yerin ismidir. Onun için **Tur** kelimesi bu iki isme muzaf olmuştur. **Sînîn**, Süryâni dilinde, **ağaçlı**, Habeş dilinde de **güzel ve mübârek** demektir.

Keşfü'l-esrar'da da şöyle geldi: Sînîn" kelimesinin aslı, Sînâ veya Seynâdır. Sînîn şeklinde okunması, âyet sonlarındaki uygunluğa riâyet içindir. Saffat sûresindeki **"ilyâsîyn"** (Saffat. 37-130) kelimesi gibi. Halbuki o kelime **İlyâs**'dır. Ayet sonlarındaki kelimelerin aynı kalıba uymaları için **ilyâsîn** denmiştir.[1]

---

[1] Tin ve Zeytun, aslında bildiğimiz incir ve zeytin meyveleri ve ağaçları olmakla beraber bunların yetiştiği bereketli yerler olmakla tanınmış iki dağ ve onlarda iki belde ve onlarda iki mescid dahi Tin ve Zeytun adlarıyla tanınmış, bunlar da Tur-i Seyna ve Mekke gibi dinin çıktığı mübarek şerefli yerler sayılmış olduğundan burada hayat için maddi, manevi gıdaların ve incir ve zeytin gibi faydalı meyveler verecek çalışma ve amelin ve yerin önemine ve özellikle incir ve zeytinin lezzet, kıymet ve faydalarına da ima ve işaret ile beraber daha ziyade peyamberlerin yetiştiği, dinlerin çıktığı yerler olarak bilinen kutsal yerlere yemin edilmiştir. **Elmalılı Tefsiri**

{ وَطُورِ سِينِينَ } هو الجبل الذى ناجى عليه موسى عليه السلام ربه قال الماوردى ليس كل جبل يقال له طور الا ان يكون فيه الاشجار والثمار والا فهو جبل فقط وسينين وسيناء علمان للموضع الذى هو فيه ولذلك اضيف اليهما ومعنى سينين بالسريانية ذو الشجر او حسن مبارك بلغة الحبشة وفى كشف الاسرار اصل سينين سيناء بفتح السين وكسرها وانما قال ههنا سينين لأن تاج الآيات النون كما قال فى سورة الصافات سلام على الياسين وهو الياس فخرج على تاج آيات السورة

وَهٰذَا الْبَلَدِ الْاَمِينِ ﴿٣﴾

Ve bu Emin beldeye Yâni **Mekke'ye,** [3]

Kelime mânâsı

وَهٰذَا **Ve şu**

الْبَلَدِ الْاَمِينِ **Emin beldeye** Yâni **Mekke'ye yemin ederim ki,**

Emîn, koruyucu, demektir. "Adam onu korumakla korudu" denir. Beldeden murad Mekke-i Mükerreme'dir. Allahü Teâlâ O'nu şerefli kılmıştır. Mekke'nin insanı koruması şudur: Mekke, câhiliye zamanında da, İslam geldikten sonra da, kendisine geleni öldürülmekten, esir alınmaktan korumuştur. Güvenilir ve emin bir kimsenin, kendisine emanet bırakılan şeyi koruduğu gibi…[1]

Emîn, öyle bir şeydir ki, kim ona emanet edilirse bütün gailelerden ve afetlerden emin olur. Allahü Teâlâ bu mânâda Mekke'yi Ankebût suresinde, **(29-67)** emin bir şehir olarak vasıflamış ve "Haramen âminen-emniyet sahibi şehir" buyurmuştur. Hadîs-i şerifte de şöyle gelmiştir: **-"Her kim iki haremden yani,** Mekke veya Medine'den **birinde ölürse, Allahü Teâlâ kıyamet günü o kimseyi emniyet içinde diriltir."**[2]

---

[1] **Emîn,** hazf ü iysal kaidesince faîl vezninde mef'ul Yâni güvenilir yer mânâsına da gelir.
[2] Kenzü'l-Ummal: 35008 numaralı hadîs.
Bu hususla alâkalı değişik lafızlarla şu hadîsi şerifler gelmiştir:

Buraya kadar incir, zeytin, Sînâ dağı, Mekke gibi şeylerin üzerine yemin edilmiştir. Bu yemin, bu yerlerin şereflerini açıklamak ve bunlarda görülen hayır ve berekete dikkat çekmek içindir. Çünkü bu yerler, peygamberlerin ve sâlih zâtların yaşadıkları yerlerdir. İncir ve zeytinin yetiştiği yerler, İbrahim Aleyhisselam'ın hicret ettiği, Îsâ Aleyhisselam'ın dünyaya geldiği ve ikisinin de yaşadıkları yerlerdir. Tûr, Mûsâ Aleyhisselam'a nida olunan dağdır. Mekke ise, âlemlere hidâyet veren Beytullah'ın bulunduğu, Peygamberimiz aleyhisselam'ın doğduğu ve peygamber olarak gönderildiği yerdir.

Bahru'l-hakâik'te şöyle geldi: Bu ayetlerde, dinî ilimlerin meyvelerinden olan **kalb** incirine, gönül lambasına aydınlık veren mübarek sır zeytinine isâbet diliyle yemin edilmektedir. **Tûr-i Sinîn**, ilâhî tecellînin görüldüğü yüce ruhtur. **Beled-i Emîn**, kâinat alâkalarının âfetlerinden emniyet ve güvenin makamı olan **hafî** makamıdır.

İNCİR VE ZEYTİN HAKKINDA MÂNEVİ İŞARETLER

Bu fakir (İsmail Hakkı Burscvî kuddise sirruhu) **der ki:**

İkinci ayette **tîn** kelimesi ile **hakîkî ilimlere** işâret olundu. Bu ilimlerin yeri insana ait **sır** makaamıdır. Çünkü **hakîkî ilimler** sırf lezzettir. Onun için hakîkî ilimler mânâsına gelen **tîn** öne geçirilmiştir. Çünkü hakîkî ilimler, Allahü Tealanın zâtı, sıfâtı ve ef'âli ile alâkalandığı için, istenilen en yüce şeydir. İncir ağacının ömrü, zeytin ağacına göre, daha kısa olduğu gibi, hakîkat ehlinin ömrü de, ekseriyetle onun gibi kısadır. Çünkü bâkî hayattan ibaret olan maksat hasıl olduktan sonra, **fânî** alemde kalmanın bir mânâsı yoktur. Ancak, bu fânî dünyada insanları irşad etmek için kalmak isteyen kişi bundan müstesnâdır.

Zeytûn kelimesi ile de şeriat ilimlerine işâret vardır. Bu ilimlerin yeri de, nefs-i insânîdir. Şeriat ilimleri sırf bir nimetten ibaret değildirler. Çünkü şeriatta insanın nefs ve kalıbının yorulması elbette lâzımdır.

35010- من مات في أحد الحرمين مكة أو المدينة بعث آمنا. (عد وأبو الشيخ، هب - عن جابر).

35006- من مات في أحد الحرمين استوجب شفاعتي وكان يوم القيامة من الآمنين. (طب، هب وضعفه - عن سلمان).

Tûr-i sînîn kelimesi ile de rûha işâret vardır. **Ruh** ilâhî mârifetlerin mahalli ve münâcât makamıdır.

Beled-i emîn kelimesi ile de, varlık Mekke'sine işâret olunmuştur. Bu Mekke'nin içinde kalb evi vardır. Varlık Mekke'si, içinde bulunan kimseleri şeytanların kapıp-kaçırmasından, vesvas ve hannas şeytanlarının şerlerinin oraya girmesinden emniyet altındadırlar. Bir de, bu son kelime ile, havas ve âzâ ile hâsıl olan kalıbın amellerine işâret olunmuştur. Kalıb, şerefi kalbten alır. Çünkü kalb ruhtandır, ruh da sırdandır. Onun içindir ki, bunların hepsi de, üzerlerine yemin edilmeye lâyık şeylerdir.

{ **وَهٰذَا الْبَلَدِ الْاَمِينِۙ** } اى الآمن يقال امن الرجل بضم الميم امانة فهو أمين وهو مكة شرفها الله تعالى وامانتها أنها تحفظ من دخلها جاهلية واسلاما من قتل وسبى كما يحفظ الامين ما يؤتمن عليه ويجوز ان يكون فعيلا بمعنى مفعول بمعنى المأمون فيه على الحذف والايصال من امنه أنه مأمون الغوآئل والعافات كما وصف بالامن فى قوله تعالى حرما آمنا بمعنى ذى امن وفى الحديث

" مَنْ مَاتَ فِى اَحَدِ الْحَرَمَيْنِ بُعِثَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ آمِنًا "

ومعنى القسم بهذه الاشياء الابانة عن شرف البقاع المباركة وما ظهر فيها من الخير والبركة بسكنى الانبياء والصالحين فمنبت التين والزيتون مهاجر ابراهيم ومولد عيسى ومنشأهما عليهما السلام والطور المكان الذى نودى فيه موسى عليه السلام ومكة مكان البيت الذى هو هدى للعالمين ومولد رسول الله صلى الله عليه وسلم ومبعثه. ودر بحر الحقائق آورده كى بزبان اشارة قسم است بشجره تينيه قلبيه كه مثمر ثمره علوم دينية بتجلئ الهى مجلى است وبلد امين خفى كه محل امن وامانست ازهجوم فات تعلقات اكوان.

يقول الفقير اشار بالتين الى علوم الحقيقة التى محلها السر الانسانى لأنها لذة صرفة ولذا قدمت لأنها المطلب الاعلى لتعلقها بذات الله وصفاته وافعاله وكما أن عمر شجرة التين قصير بالنسبة الى الزيتون فكذا عمر اهل الحقيقة غالبا اذ لا معنى للبقاء فى الدار الفانية بعد حصول المقصود الذى هو الحياة الباقية الا أن يكون لارشاد الناس واشار بالزيتون الى علوم الشريعة التى محلها النفس الانسانية فهى ليست بنعيم محض لأنه لا بد فى الشريعة من اتعاب النفس والقالب واشار بطور سينين الى الروح الذى هو محل المعارف الالهية ومقام المناجاة

واشار بالبلد الامين الى مكة الوجود المشتملة على بيت القلب فانه أمن اهلها من اختطاف الشياطين ودخول شر الوسواس الخناس فيها والى الاعمال القالبية الحاصلة بالحواس والاعضاء فالقالب اخذ الشرف من القلب وهو من الروح وهو من السر فلذا كان الكل جديرا بالاقسام به.

لَقَدْ خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ فٖيٓ اَحْسَنِ تَقْوٖيمٍۘ ﴿٤﴾

Ki biz insanı en güzel bir biçimde yarattık, [4]

Kelime mânâsı

لَقَدْ خَلَقْنَا **Muhakkak biz yarattık**

الْاِنْسَانَ **insanı**

فٖيٓ اَحْسَنِ تَقْوٖيمٍۘ **en güzel bir biçimde**

Tefsiri

"Biz insanı" yâni insan cinsini **"en güzel biçimde yarattık."**

Takvîm, doğrulmak demektir. **"Kaamel emru"** iş düzgün oldu, mânâsınadır. Kavvemtühû, Kaamus'ta olduğu gibi, "onu kıvamına yani düzgün hale getirdim" demektir. **Takvîm,** derlemede ve değiştirmede bir şeyi, olması gereken en güzel şekle koymak demektir.

HİKAYE (İnsan yaratıkların en güzelidir)

Kaadı Yahya bin Eksem, **Takvîm**'i güzel bir sûret ve şekil diye tefsir etmiştir. Nakledildi ki; Yahya bin Eksem zamanındaki hükümdar ayın net görüldüğü bir gece hanımı ile beraber olur. Hükümdar hanımına der ki:

- Eğer sen, bana şu aydan daha güzel olmazsan benden boş ol, der.

Yahya bin Eksem'in dışındaki bütün alimler bu söz üzerine kadının sultandan boş olduğuna fetva verirler.

- Boş olmaz, diyen Yahya bin Eksem'e

-"Sen hocalarına karşı geldin" dediklerinde, Yahya bin Eksem:

-"Fetva ilimle olur. Bu fetvayı bizden daha iyi bilen Allahü Teala veriyor. Kur'an-ı Kerim'inde: **"Biz insanı en güzel kıvamda yarattık"** buyurdu. Bu durumda insan, yaratıkların en güzelidir. Ondan daha güzel bir şey yoktur. Dolayısıyla sultan bu sözüyle hanımını boşamış olmaz" şeklinde cevap verir. [1]

Müfredat da şöyle geldi: Bu âyet-i kerimede, insanın şu alemde bulunanların hepsini kaplamak üzere, canlılar arasında kendine mahsus şekli, aklı, anlayışı ve ayakta durabilme gibi vasıflarına **işaret** vardır.

Şimdi âyet-i kerimenin mânâsı: **Biz insanı maddeten ve mânen, olabileceği en güzel kıvam ve şekil üzere yarattık,** demektir. Çünkü Allahü Teala insanı düzgün boylu, organları birbirine uyumlu, güzel bir biçimde görmektedir. Bir âyet-i kerimesinde de:

-"Allah, **Sizleri sâretlerin en güzeli ile suretlendirdi"** **(Mü'min suresi, 40-64)** buyurmuştur. Ayrıca Allahü Teala insanı, hayat, ilim, irade, kud-

---

[1] Ali' radıyallahü anh'ın bir şiiri ne güzeldir:
Tezunnü enneke cirmün sağîrun
Ve fiykentava âlemün kebîrun
"İlacın sendedir de farkında olmazsın,
Derdin de sendendir fakat ki görmezsin,
Sanırsın ki sen sade küçük bir cisimsin
Oysa sende dürülmüş en büyük âlem."
Elmalılı Tefsiri

ret, işitme, görme ve konuşma sıfatları gibi (kendi zâtında da olan) sıfatlarla süsleyerek yaratmıştır. Peygamberimiz aleyhisselam'ın:

-**"Allahü Teala Âdem'i kendi suretinde** yâni kendi zâtında olan sıfatlarla **yaratmıştır."** [1] hadîsi ile işâret buyurmuş olduğu hakîkî ve ilâhi sûret işte bu sıfatlardır. Yine, Efendimiz aleyhisselamın:

-**"Nefsini bilen, rabbini bilir"**[2] hadîsi de bu mânâ üzerinedir. Onun içindir ki insan; celal, cemal ve kemal sıfatlarının görüldüğü yerdir.[3]

{ **لَقَدْ خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ** } اى جنس الانسان { **فِيٓ اَحْسَنِ تَقْوِيمٍ** } يقال قام انتصب وقام الامر اعتدل كاستقام وقومته عدلته كما فى القاموس والتقويم تصيير الشئ على ما ينغبى ان يكون عليه فى التأليف والتعديل وعن يحيى بن اكثم القاضى أنه فسر التقويم بحسن الصورة فانه حكى أن ملك زمانه خلا بزوجته فى ليلة مقمرة فقال لها ان لم تكونى احسن من القمر فانت كذا فافتى الكل بالحنث الا يحيى بن اكثم قال لا يحنث فقالوا خالفت شيوخك فقال الفتوى بالعلم ولقد افتى من هو اعلم منا وهو الله تعالى قال **لَقَدْ خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ فِى اَحْسَنِ تَقْوِيم** فالانسان احسن الاشياء ولا شئ احسن منه

وفى المفردات هو اشارة الى ما خص به الانسان من بين الحيوان من العقل والفهم وانتصاب القامة الدال على استيلائه على كل ما فى هذا العالم والمعنى كائنا فى احسن ما يكون من التقويم والتعديل

---

[1] Buharî: 6227 numaralı hadîs.

[2] Dürerü'l münteşire, Süyûtî.

[3] Kısacası, insanın güzelliğinin en güzel biçimde olması, duygusuz olan şekil ve suretinde değil, duygusunda ve özellikle "güzellik" denilen mânâyı anlamasında ve o duygudan güzellerin güzeli, en güzel yaratıcıyı ve onun mutlak güzellikle en güzel olan kemal sıfatlarını tanıyıp onun ahlâkıyla ahlâklanmış olmasındadır. İnsan yaratılışının kıvamı ve aday olduğu olgunlaşma budur. İnsan ilk doğuşunda bu olgunlukta olarak değil, fakat bu kıvama, bu olgunluğa, bu güzelliğe doğru ilerleme kabiliyeti verilmek mânâsına en güzel biçimde yaratılmıştır. Yoksa onda hiçbir fanilik lekesi, bir aşağılık hali bulunmazdı. Oysa böyle olmadığı görülüp duruyor. **Elmalılı Tefsiri**

صورة ومعنى حيث يراه تعالى مستوى القامة متناسب الاعضاء حسن الشكل كما قال **وَصَوَّرَكُمْ فَاَحْسَنَ صُوَرَكُمْ** اى صوركم احسن تصوير وكذا خلقه متصفا بالصفات الالهية من الحياة والعلم والارادة والقدرة والسمع والبصر والكلام التى هى الصورة الحقيقية الالهية المشار اليها بقوله عليه السلام " **خَلَقَ اللّٰهُ اٰدَمَ عَلَى صُورَتِهِ** "وعليه يدور معنى قوله عليه السلام " **مَنْ عَرَفَ نَفْسَهُ فَقَدْ عَرَفَ رَبَّهُ** " فالانسان مظهر الجلال والجمال والكمال.

ثُمَّ رَدَدْنَاهُ اَسْفَلَ سَافِلِينَ ﴿٥﴾

Sonra da çevirdik, esfel-i sâfilîn'e kaktık! [5]

Kelime mânâsı

ثُمَّ رَدَدْنَاهُ **Sonra da onu çevirdik,**

اَسْفَلَ سَافِلِينَ **aşağıların aşağısına**

Tefsiri

Yani, onu aşağıların aşağısına indirdik. İnsanoğlunu (Yâni isyan edenlerini) Cehennem ehlinden kıldık. Ki bu gibileri en çirkinlerden daha çirkin, en aşağılardan daha aşağıdır. Çünkü bu cehennemi kazanmış kişi, onu yarattığımız sıfatlar üzerine yaşamamıştır. Bu sıfatların icabettiği şekilde amel etseydi yüceler yücesi yerlerde olacaktı. Yâni insan, bu haliyle, en güzel halini sûreten ve manen en kötü şekle sokmuştur. Çünkü insanın dış görünüşünün çirkinleşmesi, maneviyatının çirkinleşmesi sebebiyledir. **Sâfilîn** kelimesi ile murad olunan müminlerin âsîleridir. Buradaki ef'al-i tafdil, değişik ve çok şeylerde olan ihsanlardır.

Esfele safilîn, **radednâhü** fiilinin mef'ûlünden haldir. Mânâ şöyledir: Sonra onu aşağıların aşağısında olduğu halde, oraya biz indirdik, demektir. Veya burası mukadder, **mekân** kelimesinin sıfatıdır. O zaman mânâ: Onu biz, en aşağıların mekanı olan yere indirdik, demektir. Birinci mânâ daha uygundur.

Sonra, bu âyetteki hüküm, insanların bâzılarına göredir. Çünkü bâzı insanlar çeşitli hayvanlara mahsus şehvetlerin denizine dalmış, cismânî, şeytânî ve yırtıcı lezzetlerin karanlıklarında ahmaklaşmış kimselerdir.

Bu âyet-i kerimede şu ma'nevi **işaret** vardır: Asıl itibar edilecek şey, görünen dış sûret değil, ma'nevi sûretttir. Bunun için Şeyh Sâdi der ki:

Doğru yol gerek, doğru boy ve şekil değil.
Çünkü kâfirler de, dış görünüşte aynı bizim gibidirler.

Nice kimseler vardır ki, dış görünüşü çok güzel olduğu halde, mânevi sûretlerinde çok çirkin haldedirler. Bu sebeple, kıyamet günü insanlar, mahşere, bölük bölük gelirler. Mânevi halleri, zâhirî şekillere girmiş vaziyettedirler. İnsanların dış şekilleri, içlerindeki sıfatlarına uygun ve çeşit çeşit olur.

ERZEL-i ÖMÜR

Denildi ki: **"Onu aşağıların aşağısına indirdik"** demek, onu erzel-i ömre indirdik, demektir. Erzel-i ömür, insanın gençlikten sonra çökmesi, güçlü halden sonra zayıf düşmesi demektir. Allahü Tealanın buyurduğu gibi:

"Kime çok ömür verirsek, biz onun gelişmesini, yaşayışını **azaltırız"** **(Yasin suresi, 36-68)** Yani, biz kime uzun ömür verirsek yaratılıştaki iyi hallerini (yavaş yavaş) geri alırız. Sonra, dimdik olan beli bükülür, simsiyah saçları ağarır. Onun kulağı, gözü ve neyi varsa hepsi değişir.

Yaşlılık Şiiri:

Ağzımda sıra sıra inciler vardı
Tıpkı gümüş tuğlalardan yapılmış duvar gibi.
Şimdi gör ki, konuşurken onlar,
Eskimiş kale duvarı; yer yer düşmüşler.
Yine gece baykuşu gibi başımda simsiyah saçlarım vardı.
Üzerime giydiğim elbise bedenimin güzelliğinden utanırdı.
Sonra yaşlandım, saçlarım ağardı belim büküldü.
Bana artık kefen gerek.

Aynu'l-maânî'de denildi ki; **Sâfilîn** kelimesinde elif-lam gelmemiş. Abdullahi'bni Mes'ûd radıyallahü anh'ın mushafında bu kelime السافلين şeklindedir. Diğer mushaflarda elif-lam'ın getirilmeyişi **sâfilîn**

kelimesiyle, her-kesin değil, yalnız yaşlılık sebebiyle aklında zayıflık meydana gelen insanların kasdedilmiş olmasındandır.

Keşfu'l-esrar'da şöyle geldi: **Sâfilîn** kelimesinden murad; hasta, kötürüm, çocuk gibi zâfiyet üzere olan kimselerdir. Yaşı çok ilerlemiş ve iyice çökmüş kimseler, bu sayılanların en aşağı tabakasında olanlardır. Yâni **esfel** ile çok yaşlılar kasdedilmiş olur.

{ **ثُمَّ رَدَدْنَاهُ اَسْفَلَ سَافِلِينَۙ** } اى جعلناه من اهل النار الذى هو اقبح من كل قبيح واسفل من كل سافل لعدم جريانه على موجب ما خلقناه عليه من الصفات التى لو عمل بمقتضاها لكان فى اعلى عليين والحاصل انه حول بسوء حاله من احسن تقويم الى اقبح تقويم صورة ومعنى لأن مسخ الظاهر انما هو من مسخ الباطن فالمراد بالسافلين عصاة المؤمنين وافعل التفضيل هنا يتناول المتعدد المتفاوت

واسفل سافلين اما حال من المفعول اى رددناه حال كونه اسفل سافلين او صفة لمكان محذوف اى رددناه الى مكان هو أسفل امكنة السافلين والاول اظهر ثم هذا بحسب بعض الافراد الانسانية لانغماسهم فى بحر الشهوات الحيوانية البهيمية وانهماكهم فى ظلمات اللذات الجسمانية الشيطانية والسبعية وفيه اشارة الى أن الاعتبار انما هو بالصورة الباطنة لا بالصورة الظاهرة ولذا قال الشيخ سعدى

ره راست بايدنه بالاى راست
كه كافرهم ازروى صورت جماست

فكم من مصور على احسن الصور فى الظاهر وهو فى الباطن على اقبح الهيئات ولذا يجيئ الناس يوم القيامة افواجا فان صفاتهم الباطنة

تظهر على صورهم الظاهرة فتتنوع صورهم بحسب صفاتهم على انواع

وقيل رددناه الى ارذل العمر وهو الهرم بعد الشباب والضعف بعد القوة كقوله تعالى **وَمَنْ نُعَمِّرْهُ نُنَكِّسْهُ فِى الْخَلْقِ** اى نكسناه فى خلقه فتقوس ظهره بعد اعتداله وابيض شعره بعد سواده وكل سمعه وبصره وتغير كل شئ منه

دورسته درم دردهن داست جاى — جوديوارى ازخشت سمين بباى
كنونم نكه كن بوقت سخن — بيفتاده يك يك جو سوركهن
مراهمجنين جعد شبرنك بود — قبا در براز نازكى تنك بود
درين غايتم رشد بايد كفن — كه مويم جوبنبه است ودوكم بدن

قال فى عين المعانى ولم تدخل لام الجنس فى السافلين كما ورد فى مصحف عبد الله بن مسعود رضى الله عنه لأنه عنى اسفل الخرفين خاصة دون كل الناس من اهل الزمانة وفى كشف الاسرار السافلون هم الضعفاء من المرضى والزمنى والاطفال فالشيخ الكبير اسفل من هؤلاء جميعا

اِلَّا الَّذٖينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَلَهُمْ اَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ ﴿٦﴾

Ancak îmân edip salih ameller yapan kimseler başka! Onlar için kesilmez bir ecir vardır. [6]

Kelime mânâsı

اِلَّا الَّذٖينَ اٰمَنُوا **Ancak îmân edip**

وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ **salih ameller yapan kimseler başka**

فَلَهُمْ اَجْرٌ **Onlar için vardır.** [6]

غَيْرُ مَمْنُونٍ **kesilmez bir ecir**

Tefsiri

"Fakat" sadık bir îmanla **"îman edip"** emrolunmuş ve karşılığında ecir vaad edilmiş **"sâlih amel işleyenler için"** itâatlerine; yaşlılıkla imtihan edilmelerine, zorluklara dayanmalarına ve zayıflıklarına karşılık **"kesilmeyen bir ecir vardır."**[1]

Şimdi mânâ: Fakat bu yaşlanmış ve îman edip sâlih amel işleyenler için, **kesilmeyen** bir ecir vardır, demektir.

Ebu'l-Leys Semerkandî dedi ki: "**İllelleziyne âmenû"** âyetinin mânâsı; âlim olan ve ilmiyle amel eden kimse, mahrum olmaz, aklı gitmez, demektir. Peygamberimiz aleyhisselam da şöyle buyurdular:

-"Ömrü uzun, ameli güzel olan kimseye müjdeler olsun"[2]

İbnü Abbas radıyallahü anh şöyle der:

"Kur'an okuyan kimse erzel-i ömr hâline girmez."

İşte îman edip, sâlih amel işleyen bu kimselere keramet yurdunda, tükenmez bir ecir vardır. Çünkü orası ecrin yeridir.

Fe lehüm ecrun'da **fa** harfinin gelmesi, **lâkin** kelimesinin isminin, şart mânâsına gelmesindendir. Birinci tefsire göre bu ifade sebeb bildirir. O zaman âyetin mânâsı: Allâh onların şekillerini, Cennette ecre kavuşacakları için, Cehennemde değiştirmez, demektir. **Teysir'**de, Peygamberimiz aleyhisselam'dan bir hadîs vardır:

AMEL YAPMADAN SEVAP

-"Sizden biri hastalandığında veya yolculuğa çıktığında, sağlığı yerinde ve seferde değilken, yapmış olduğu amellerin sevâbı aynen yazılır. [3]

Başka bir rivâyete göre de; hadîsin metninde:

-"Kocayıp, ihtiyarladığı zamanda da gençliğinde yapmış olduğu ibâdetleri yazılır," şeklinde gelmiştir.

---

[1] Bu birinci mânâ üzerine istisna, **sümme radednâhü**'nün zamirinden istisna-i muttasıldır. Çünkü **"sonra indirdik**" ifadesiyle, **"îman edip sâlih amel işleyenler**" sözü birlikte mânâsındadır. İkinci mânâya göre istisna, istisna-i munkatı'dır. O zaman, **fakat** demektir.

[2] Feyzül kadir 4-281

[3] Ebulleys Tefsiri.

MELEKLER ÖLÜ İÇİN İBADET EDERLER

Ebu'l-Leys tefsirinde Peygamberimiz aleyhisselam'dan, şu hadîs rivayet olunmuştur:

"Bir mü'min öldüğünde iki melek semaya yükselerek Allâhü Teâlâ'ya şöyle derler:

- "Kulun *falan kişi* öldü. Bize izin ver, sana bu semada ibâdet edelim, derler. Allahü Teala şöyle buyurur: Göklerim meleklerimle dolu. Lâkin siz, o ölen kulumun kabrine gidin ve onun iyi amellerini kıyamet gününe kadar yazmaya devam edin" der.

"Gayru memnun" ifadesini İnşikak sûresinin sonunda geçtiği gibi, (başa kakma olmayan bir ecir vardır, şeklinde) tefsir etmek de caizdir.

{ **اِلَّا الَّذِينَ اٰمَنُوا** } ايمانا صادقا { **وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ** } المأمور بها والمأجور عليها وهو على الاول استثناء متصل من ضمير ثم رددناه فانه فى معنى الجمع وعلى الثانى منقطع اى لكن الذين كانوا صالحين من الهرمى

قال ابو الليث معنى قوله الا الذين الخ يعنى لا يخرف ولا يذهب عقل من كان عالما عاملا وفى الحديث " **طُوبَى لِمَنْ طَالَ عُمْرُهُ وَحَسُنَ عَمَلُهُ** " وعن ابن عباس رضى الله عنهما من قرأ القرءآن لم يرد الى ارذل العمر

{ **فَلَهُمْ اَجْرٌ** } فى دار الكرامة لأنها المحل له ودخول الفاء لتضمن اسم لكن معنى الشرط وهو على الاول للتعليل اى بغير صورهم فى النار لأنهم مثابون فى الجنة { **غَيْرُ مَمْنُونٍ** } غير منقطع على طاعتهم وصبرهم على الابتلاء بالشيخوخة والهرم وعلى مقاساة المشاق والقيام بالعبادة على ضعف نهوضهم وفى التيسير عن رسول الله صلى

الله عليه وسلم **اِنَّ الْعَبْدَ اِذَا مَرِضَ اَوْ سَافَرَ كُتِبَ لَهُ مِثْلَ مَا كَانَ يَعْمَلُ صَحِيحًا مُقِيمًا كَذَا** رُوِىَ فِى الْهَرْمِ

وفى تفسير ابى الليث روى عن النبى عليه السلام أنه قال " **اَنَّ الْمُؤْمِنَ اِذَا مَاتَ صَعَدَ الْمَلَكَانُ اِلَى السَّمَاءِ فَيَقُولَانَ اِنَّ عَبْدُكَ فُلَانٌ قَدْ مَاتَ فَائْذَنْ لَنَا حَتَّى نَعْبُدُكَ عَلَى السَّمَاءِ فَيَقُولُ اللّٰهُ اَنَّ سَمٰوَاتِى مَمْلُوءَةٌ بِمَلَائِكَتِى وَلٰكِنَّ اذْهَبَا اِلَى قَبْرِهِ وَاكْتَبَا حَسَنَاتَهُ اِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ** " ويجوز ان يكون المعنى غير ممنون به عليهم كما سبق فى آخر سورة الانشقاق.

فَمَا يُكَذِّبُكَ بَعْدُ بِالدِّينِ ﴿٧﴾

O halde sana dini ne tekzîb ettirir? 7

Kelime mânâsı

فَمَا يُكَذِّبُكَ **O halde ne tekzîb ettirir,**

بَعْدُ بِالدِّينِ **bundan sonra sana dini?**

Tefsiri

Yani, bütün bunlardan sonra, o sarsılmaz dini ve cezâ gününü sana kim yalan diyebilir? [1]

Şimdi âyetin mânâsı: Ey Muhammed! Bunca söylenen şu delillerden sonra, ceza gününü, sözler veya delillerle hangi şey seni yalanlayabilir? Yâni, hesab gününü senin isbat etmen ve yeniden dirilmeyi haber vermen sebebiyle senin yalan söylediğini sana kim nisbet ettirebilir? Bu isbatlardan murad, Allahü Teâlâ'nın kudretinin tamlığına işaret eden âyet ve alâmetlerdir. Çünkü değersiz bir sudan insanı, düzgün bir şekilde yaratan, zahirini ve bâtınını en güzel kıvama koyan kim?!

---

[1] Ba'dü kelimesi muzaf-ı ileyhi hazfedildiği için zamme üzere mebnîdir. Başdaki soru, hayret ifâde etmek içindir.

O insanı derece derece yükselterek, en güzel bir biçime koyduktan sonra da, aksine geri çevirip erzel-i ömre getiren bir yaratıcının, ölenleri öldükten sonra diriltmeye ve yaptıklarının karşılığını vermeye kudreti olduğunda şüphe yoktur. Öyle ise ey insanoğlu! Bunca delillerden sonra, hesaba çekilmeyi sana yalan saydıran ve inkâr ettiren nedir? Yâni hesaba çekilmeyi inkâr ettiğin zaman sen yalan söylüyorsun. Çünkü hak ve hakîkati yalan sayan herkes yalancıdır.

Hulasa:

1-İnsanın değersiz bir sudan yaratılması,

2-Her şeyi düzgün bir insan olarak en güzel kıvama sokulması,

4-Kemale ermesi için halden hâle getirilmesi,

5-Sonra tekrar geriye yâni eksilmeye başlanması, Allahü Teâlâ'nın öldükten sonra dirilteceğine ve hesaba çekeceğine kudretinin bulunduğuna en büyük delil (değil de ya ne)dir. Öyle ise ey insanoğlu! Bu kadar kuvvetli ve kesin bir delilden sonra, hakkı yalan sayarak seni yalancı vaziyete ne düşürdü?

{ فَمَا يُكَذِّبُكَ بَعْدُ بِالدِّينِ ۗ } بعد مبنى على الضم لحذف المضاف اليه ونيته والاستفهام مشعر بالتعجب اى فاى شئ يكذبك يا محمد دلالة او نطقا بالجزآء بعد ظهور هذه الدلائل الناطقة به اى ينسبك الى الكذب بسبب اثباتك الجزآء واخبارك عن البعث والمراد الآلة الدالة على كمال القدرة

فان من خلق الانسان السوى من الماء المهين وجعل ظاهره وباطنه على احسن تقويم

ودرجه فى مراتب الزيادة الى ان استكمل واستوى ثم نكسه الى ان بلغ الى ارذل العمر لا شك أنه قادر على البعث والجزآء او فما يجعلك ايها الانسان كاذبا بسبب الدين وانكاره بعد هذا الدليل يعنى انك تكذب اذا كذبت بالجزآء لأن كل مكذب للحق فهو كاذب وحاصله أن خلق الانسان من نطفة وتقويمه بشرا سويا وتحويله من

حال الى حال كمالا ونقصانا من اوضح دليل على قدرة الله تعالى على البعث والجزآء فأى شئ يضطرك بعد هذا الدليل القاطع الى ان تكون كاذبا بسبب تكذيبه ايها الانسان.

HAKİMLERİN HAKİMİ

اَلَيْسَ اللّٰهُ بِاَحْكَمِ الْحَاكِمِينَ ﴿٨﴾

Allah ahkem'ül-hâkimîn değil mi-Allah hâkimlerin hâkimi deği mi? [8]

Kelime mânâsı

اَلَيْسَ اللّٰهُ **Allâh değil mi?** [8]

بِاَحْكَمِ الْحَاكِمِينَ **hâkimlerin hâkimi**

Tefsiri

Yani, Allah, hüküm verenlerin en üstünü değil mi ? Şu zikredilen şeyleri yaratan Allah, yaptıklarında ve tedbirinde hâkim olanların en hakimi değil mi? Hatta öldükten sonra diriltemeyeceği ve cezâ veremeyeceği zannediliyor. Yani, Allâh celle celâlühû, sağlam iş yapanların tamamından daha sağlam değil midir? Çünkü hakim, işi muhkem ve sağlam yapan demektir. Bu da, o yaratıcının, kudretinin tam, ilminin kâmil olmasını icabettirir. Çünkü O'nun hâkimler hâkimi olmaması insanı yeniden diriltememesi ve amellere karşılıklarını verememesi muhaldir, imkansızdır.

Veya mânâ şöyledir: Allâh hüküm verenlerin içinde seninle seni yalancı sayanlar arasında hak ve adâletle hüküm verenlerin en üstünü değil midir? "Hakeme beynehüm" onların arasında hüküm verdi, demektir. Haliyle bu kelime **"hüküm verme"** mânâsına da gelebilir.

Bu âyet-i kerime ayrıca hakkı yalan sayanlara bir tehdiddir. Ve muhakkaktır ki AllâhTeâlâ, onlar üzerine, hak ettikleri hükmü verecektir.

Peygamberimiz aleyhisselam namaz dışında bu sûreyi okuduğunda

- "Belâ ve ene ala zâlike mineşşâhidiyn - Evet ben de buna şâhid olanlardanım"[1] derdi. Aynü'l-maânî'de olduğu gibi... Peygamberimiz aleyhisselam bunu söylemelerini sahabîlere de emrederdi. Çünkü o aleyhisselam şöyle buyurdu:

-"Kim, **Allah, hüküm verenlerin en üstünü değil midir**?' **âyetini okursa; evet ben de buna şâhid olanlardanım**"[2] desin.

"Kim bu sûreyi okursa, Allahü Teâlâ ona, dünyada kaldığı müddetçe kendisine iki güzel şey verir.

1-Âfiyet yâni maddi ve manevi sağlık,

2-Yakîn yâni kuvvetli bir îmân. "

Ayrıca bu kula, bu sûreyi okuyan kimselerin sayısı kadar ecir ve sevâp verilir.

{ اَلَيْسَ اللّٰهُ بِاَحْكَمِ الْحَاكِمِينَ } اى أليس الذى فعل ما ذكر باحكم الحاكمين صنعا وتدبيرا حتى يتوهم عدم الاعادة والجزآء اى أليس ذلك بابلغ اتقانا للامور من كل متقن اذ الحاكم هو المتقن للامور ويلزمه كونه تام القدرة كامل العلم وحيث استحال عدم كونه احكم الحاكمين تعين الاعادة والجزآء

او المعنى أليس الله باقضى القاضين يحكم بينك وبين من يكذبك بالحق والعدل يقال حكم بينهم اى قضى فالآية وعيد للمكذبين وانه يحكم عليهم بما هم اهله

وكان عليه السلام اذا قرأها يقول " **بَلَى وَاَنَا عَلَى ذٰلِكَ مِنَ الشَّاهِدِينَ** " يعنى خارج الصلاة كما فى عين المعانى ويأمر بذلك ايضا قال " **مَنْ قَرَأَ اَلَيْسَ اللّٰهُ بِاَحْكَمِ الْحَاكِمِينَ فَلْيَقُلْ بَلَى وَاَنَا عَلَى ذٰلِكَ مِنَ الشَّاهِدِينَ** ومن قرأ هذه السورة اعطاه الله خصلتين العافية واليقين مادام فى الدنيا ويعطى من الاجر بعدد من قرأها

[1] Ebu Davud, salat 150; Tirmizi, tefsir babı 3347)

[2] Ebu Davud, salat babı 887, Tirmizi, tefsir (95)

96

سُورَةُ الْعَلَقِ

ALAK (İKRA') SÛRESİ

Mekkede nazil olmuştur
19 âyettir

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

اِقْرَاْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذٖى خَلَقَۚ ﴿١﴾ خَلَقَ الْاِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍۚ ﴿٢﴾ اِقْرَاْ وَرَبُّكَ الْاَكْرَمُۙ ﴿٣﴾ اَلَّذٖى عَلَّمَ بِالْقَلَمِۙ ﴿٤﴾ عَلَّمَ الْاِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْؕ ﴿٥﴾ كَلَّٓا اِنَّ الْاِنْسَانَ لَيَطْغٰىۙ ﴿٦﴾ اَنْ رَاٰهُ اسْتَغْنٰىؕ ﴿٧﴾ اِنَّ اِلٰى رَبِّكَ الرُّجْعٰىؕ ﴿٨﴾

Bismillâhi'r-rahmâni'r-rahıym

Oku ismiyle o rabbinin! Ki yarattı... [1] İnsanı bir alaktan/kan pıhtısından! [2] Oku, o keremine nihâyet olmayan rabbindir. [3] Kalem ile öğreten de! [4] O insana bilmediği şeyleri öğretti! [5]

(Sakın okumamak etme,) Çünkü insan muhakkak tuğyan/azgınlık eder; [6] Kendini müstağni/ihtiyaçsız görmekle. [7] Her halde nihâyet rabbinedir dönüş! [8]

اِقْرَاْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذٖى خَلَقَۚ ﴿١﴾

Oku ismiyle o rabbinin! Ki yarattı... [1]

Kelime mânâsı

اِقْرَاْ **Oku**

بِاسْمِ رَبِّكَ **o rabbinin ismiyle**

الَّذٖى خَلَقَۚ **Ki O yarattı...**[1]

Tefsiri

Ey Muhammed! **"Yaratan Rabbinin adı ile"** sana vahyolunan şeyleri **"oku."** Okuma emri, okunulacak şeyin kat'î olmasını icab ettirir. Halbuki bu belli değildir. Ne olduğu zikredilmediği için okunacak şeyin emre bitişik olması lâzımdır. Bu okunacak sûrenin, ilk nâzil olan sûre veya başkası olması fark etmez. Bu da insanın gücünün yetmeyeceği bir şeyi yapmaya mecbur tutulması mânâsına gelmez. Ve yine bu emrin hemen yapılması veya sonra yapılması da fark etmez.

En yakın mânâ, sahih hadîslerin işâretine göre, ilk beş âyeti, "**mâ lem ya'lem**" ayetine kadar ki, Efendimiz'e inen ilk âyetler olduğudur. İhtilaf ise, ilk inen sûrenin, tam olarak, hangisi olduğundadır.

{ اِقْرَاْ } اى ما يوحى اليك يا محمد فان الامر بالقرآءة يقتضى المقروء قطعا وحيث لم يعين وجب ان يكون ذلك ما يتصل بالامر حتما سوآء كانت السورة اول ما نزل ام لا فليس فيه تكليف ما لا يطاق سوآء دل الامر على الفور ام لا والاقرب أن هذا الى قوله ما لم

[1] Bu sûrede insanın yaratılışı ve dininin hakîkatı bu şekilde tesbit edilip özetlenerek hem evvelki sûreler bir özete bağlanmış hem de bundan sonraki sûrelere bir hazırlık yapılmıştır. Din yalan değil, hak; Allâh da hakimlerin hakimi olunca, "Oku, Rabb'inin ismiyle oku!" diye okutmaya başlamak ne kadar güzel ve ne kadar yerindedir. Namazın farz kılınmasından sonra olduğu anlaşılan bu âyetlerin Ebu Cehil'in azgınlığı sebebiyle indiği hakkında da Buhari ve diğer (hadis) kitaplarında rivayetler nakledilmekte bulunduğundan dolayı ilk indirilen, bu sûrenin tamâmı değil, başından beş âyet ve tam sûre olarak indirilenin Fatiha olduğu ve değişik rivayetlerin bu şekilde bağdaştırılması bu konudaki sözlerin ve rivayetlerin gerek rivayet ve gerek dirayet bakımından en sahihi (doğrusu) bulunduğu gerçekten tesbit edilmiştir. **Elmalılı Tefsiri**

يعلم اول ما نزل عليه صلى الله عليه وسلم على ما دلت عليه الاحاديث الصحيحة والخلاف انما هو فى تمام السورة

Âişe radıyallahü anhâ'dan rivâyet olunan şöyledir: "Allahü Teâlâ, Peygamberi aleyhisselam'ın peygamberliğinin başlamasında, onu faydalı ve kullarına rahmet olarak göndermek istediğinde, O'na sâdık rüya ile irtibat kurmuştur. Onun için, Peygamber aleyhisselam bir rüya gördüğünde o rüya sabah aydınlığı gibi ortaya çıkmakta idi.[1] yâni, sabah aydınlığı zuhurunda kimse nasıl şüphe etmiyor ise, o Hazretin rüyasında da şüphe duymuyorlar idi..

Vahyin ilk başlarında, Peygamber aleyhisselam Efendimiz'e sâdık rüya şeklinde gelmesi, sonradan vahiy meleği ile âniden karşılaştığında şaşırmaması içindir. Çünkü insan gücü buna tahammül edemez. Yâni insan gücü, melek görmeye, -bu melek asıl sûretinde gözükmese bile- dayanamaz. Meleğin sesini duymaya, haber verdiklerini dinlemeye tahammül edemez. Bu sebeple rüya, bir şekilde O'nu vahye alıştırma olmuştur.

Rüya hâlinde olan vahyin müddeti en az altı ay olmuştu. Sonra Melek gelmeye başlamış, böylece rüyâ âleminden misal âlemine geçilmiştir. Ma'neviyat ehli bu sebeple derler ki: Ta'bire ancak nefs-i emmâre ve levvame mertebelerinde ihtiyaç duyulur.[2] Sâlik, Allâhü Teâlânın şems sûresinde:

---

[1] Buhari, bedu'l-vahy babı, 3

[2] **Meratib-i Nefs (Nefsin mertebeleri) yedidir:**

1-Nefs-i Emmare. Nefs-i kâfire ki hakîkati bulamayanların nefsidir: "Ve hiye n kâfirfn ve'l-fasikîn."

2-Nefs-i Levvâme: Kabahatini anlayıp da pişman olanların ve daha iyisini yapamadığından dolayı kendini kınayanların nefsidir: "Ve hiye nefsü's-sâlihîn mine'l-mü'minîn."

3-Nefs-i Mülheme: Cenâb-ı Hakk'ın, takva ile fücuru kendisine ilham ettiği, isyan ile ibâdet arasındaki farkı idrâk ettirdiği nefsdir. Tarîk-i ruhanide olanların nefsi, Nefs-i Mülhemedir.

4-Nefs-i Mutmainne: Rabıta ve zikrullah ile mutmain olan kimselerin nefsidir. Füyûzât-ı ilâhiyenin nüzulü ile meydana gelen sükûn ve istikrar makamı ki, buna ehlullahın hepsi dahildir.

5-Nefs-i Râzıye: Burası, Nefs-i Mutmainne'nin en â'lâ mertebesidir. Hazret-i Mevlâ'nın lütuf ve ikramından meydana gelen rızâ makamıdır.

6-Nefs-i Merzıyye: Bu, Hazret-i Allâh'a bağlıdır. (Verıdvanün minallahi) makamı ki, kulun nail olabileceği en yüksek rütbedir. "Radiyallahü anhüm ve reduu anhu" mertebesidir.

7-Nefs-i Safiye: Diğer bir tâbirle, Nefs-i Zekiyye. Nefs-i Safiye mertebesine hiç bir kimse çıkamaz. O, peygamberlere mahsus bir makamdır. **Merhum Ziya Sunguroğlu Notları.**

- "O nefse kötülüklerini ve iyiliklerini ilhaın edene yemin ederim ki" **(91-8)** âyet-i kerîmesinde ifâde edilen, **nefs-i mülheme** mertebesine çıktığında kişinin tâbire ihtiyacı azalır. Sâlik bununla "**mülhemen minallah**-Allah'tan mülhem" olur ve artık onun mertebesi kendisine ilham mertebesidir. Meleğin, Peygamber aleyhisselma'a gelme mertebesinde olduğu gibi…

عن عائشة رضى الله عنها اول ما ابتدئ به رسول الله عليه السلام من النبوة حين اراد الله به كرامته ورحمة العباد به الرؤيا الصالحة كان لا يرى رؤيا الا جاءت كفلق الصبح اى كضيائه وانارته فلا يشك فيها احد كما لا يشك فى وضح ضياء الصبح وانما ابتدئ عليه السلام بالرؤيا لئلا يفجأه الملك الذى هو جبريل بالرسالة فلا تتحملها القوة البشرية لانهما لا تحتمل رؤية الملك وان لم يكن على صورته الاصلية ولا على سماع صوته ولا على ما يخبر به فكانت الرؤيا تأنيسا له

وكانت مدة الرؤيا ستة اشهر على ما هو ادنى الحمل ثم جاءه الملك فعبر من عالم الرؤيا الى عالم المثال ولذا قال الصوفية ان الحاجة الى التعبير انما هى فى مرتبة النفس الامارة واللوامة واذا وصل السالك الى النفس الملهمة كما قال تعالى فألهمها فجورها وتقواها قل احتياجه الى التعبير لأنه حينئذ يكون ملهما من الله تعالى فمرتبة الالهام له كمرتبة مجيئ الملك للرسول عليه السلام

Peygamberimiz aleyhisselam'a sâdık rüya ile vahyin başlaması, doğduğu ay olan Rebîu'l-evvel ayı başında olmuştur. Bu altı ay içinde bulunan Ramazan ayında da Allâhü Teâlâ, Efendimiz'e uyanık halde vahye başlamıştır. Aleyhisselam Efendimiz yalnız kaldığında uyanık halde **- "Yâ Muhammed! Yâ Muhammed!"** seslerini duyar olmuş ve nûr görmeye başlamıştır. Efendimiz aleyhisselam kendisine seslenenin, kâhinlere seslenen, cinlere bağlı bir kimse olmasından korkuyordu.

Peygamberimiz bu sırada, Hıra dağı mağarasında idi. Bu dağ, meleğin, Peygamber Efendimiz'e "ileyye ya resûlellah!-Bana, ey Allâh'ın resülü" şeklinde seslendiği dağ idi. Bu öyle bir dağ idi ki, Peygamberimiz üzerinde iken:

- " Ey Allâh'ın resulü! Benim üzerimden in. Çükü ben, üzerimde iken senin katledilmenden korkuyorum" diyordu. Efendimiz bu mağarada üç veya yedi gece veya bir ay ibâdet ettiği oluyordu. Yanına ekmek ve yağ alıyordu. Bu hal, vahyin rüya hâlinde başladığı, altı aylık zamanda ve öncesinde idi. Bu mağarada ilk ibâdete çekilen Kureyş kabilesinden Peygamberimiz aleyhisselamın dedesi Abdülmuttalib'tir.

Sonra onu, Allâh'ın birliğine inanan diğerleri izlediler. Bunlar Ebû Ümeyye bin Muğiyra, Varaka bin Nevfel ve diğerleri… Varaka bin Nevfel, Hazreti Hatice radıyallahü anhâ'nın amcasının oğlu idi. Varaka, kitapları ve (bilhassa) İbranice kitapları okuyabilen bir kişi idi. Çok yaşlı ve ihtiyar vaziyette idi. Ömrünün son zamanlarında gözleri de görmez olmuştu.

Peygamberimiz aleyhisselam kırk yaşında, Ramazan ayının onyedinci gecesi girdiğinde, Hıra dağındaki mağarada iken, kendisine melek geldi.

İmam Sarsarî'nin rahimehüllah şiirinde söylediği gibi:

Kırka gelince Muhammed'in yaşı,
Ramazanda doğdu üzerine peygamberlik güneşi

Âişe radıyallahü anhâ dedi ki:

- "Pazartesi günü seher vakti, melek Peygamber aleyhisselam'a geldi. Ona,

-O**ku**! dedi. Peygamberimiz aleyhisselam:

-Ben ne okuyayım, dedi. Efendimiz bundan sonrasını şöyle anlattı:

-Cebrâil beni aldı, kucakladı ve sıktı. Sonra serbest bıraktı. Bunu üç kere yaptı. Bu sûrenin başındaki "**ikra**'"dan başlayıp (beşinci âyetin sonuna yâni) **"mâ lem ya'lem**"e kadar okudu"[1]

Bundan, Tâbiîn'den Kadı Şüreyh şu hükmü çıkardı: Bir öğretmen Kur'ân okutmakta olduğu çocuğa üç defadan daha fazla vuramaz.[2]

---

[1] Kenzül ummal

[2] Kadı Şüreyh'in bu hükmü üzerine biraz nazar etmek gerekir. Kur'an okutmakta esas olan okumayı sevdirmek ve bunun için gayret sarfederek öğretmektir. Nice yaşlı kimselerin Ku'ran okuyamadıklarını gördüğümüzde ve niçin öğrenmediniz diye sorduğumuzda, hemen hemen tamâmı: "Hocaya gittim. Fakat bir gün, okumayı bilemedim diye hoca bana bir tokat attı. Ben de dövmesinden korktuğum için ertesi günü gitmedim ve okumayı terk ettim. Onun için de öğrenemedim" dediklerine şahit oldum. Üstazım Süleyman Hilmi Tunahan'ın

فاذا كانت مدة الرؤيا ذلك العدد يكون ابتدآؤها فى شهر ربيع الاول وهو مولده عليه السلام ثم اوحى اليه فى اليقظة فى شهر رمضان وكان عليه السلام فى تلك المدة اذا خلا يسمع ندآء يا محمد يا محمد ويرى نورا اى يقظة وكان يخشى ان يكون الذى يناديه تابعا من الجن كما ينادى الكهنة وكان فى جبل حرآء غار وهو الجبل الذى نادى رسول الله بقوله الى يا رسول الله لما قال له ثبير وهو على ظهره اهبط عنى يا رسول الله فانى اخاف ان تقتل على ظهرى وكان عليه السلام يتعبد فى ذلك الغار ليالى ثلاثا وسبعا وشهرا ويتزود لذلك من الكعك والزيت وذلك فى تلك المدة وقبلها واول من تعبد فيه من قريش جده عبد المطلب

ثم تبعه سائر المتألهين وهم ابو امية بن المغيرة وورقة بن نوفل ونحوهما وكان ورقة بن نوفل بن اسد بن عبد العزى بن قصى ابن عم خديجة رضى الله عنها وكان قد قرأ الكتب وكتب الكتاب العبرى وكان شيخا كبيرا قد عمى فى اوآخر عمره ثم لما بلغ عليه السلام رأس الاربعين ودخلت ليلة سبع عشرة من شهر رمضان جاءه الملك وهو فى الغار كما قال الامام الصرصرى رحمه الله

قالت عائشة رضى الله عنها جاءه الملك سحر يوم الاثنين فقال اقرأ قال ما انا بقارئ قال فأخذنى فغطنى اى ضمنى وعصرنى ثم ارسلنى فعله ثلاث مرات ثم قال اقرأ الى قوله مالم يعلم واخذ منه القاضى

-kuddise sirruh-, bilemediği için Kur'an talebesine vurulmasına asla cevaz vermediği ma'lumdur. Zinhar bu yola başvurulmaması gerekir. Aksi hal, ziyâdesiyle veballi ve kişinin çok hayırlı bir işten uzaklaşmasına sebep olmaktır. Mütercim.

شريح من التابعين ان المعلم لا يضرب الصبى على تعليم القرءآن اكثر من ثلاث ضربات

Sonra, Peygamber Efendimiz aleyhisselam, Hira dağından çıktı, dağın yan tarafına vardığında:

- "Ya Muhammed! Sen Allâh'ın resûlüsün. Ben de Cebrail'im" diye bir ses duydu. Sonra Mekke'ye zevcesi Hazreti Hatice'nin yanına döndü. Kalbi şiddetle sarsılmakta idi. Olanları anlattı. Hazreti Hatice:

- "Müjdeler olsun ey amcamın oğlu. Rahat ol! Nefsim kudretinde olan Allâh'a yemin ederim ki, senin bu ümmetin peygamberi olacağını ümit ediyorum" dedi. Sonra Hatice radıyallahü anhâ Varaka'ya gitti. Olanları anlattı. Varaka şöyle dedi:

Eğer, dediklerin doğru ise, ey Hatice!
Bil ki, Ahmed resül olmuştur.
Ona Cebrâil gelmiş, yanında Mikâil...
Allah'tan da vahiy… Göğsü açılmış inzallerle
Onun dinine giren izzet ve şerefe kavuşur,
Uymayan da talihsiz olur, sapar hedeften.
Yanındaki insanlardan bir grup Cenneti bulur.
Öteki de Cehennem zincirleri ile zincirlenmiş olur.

Aleyhisselam Efendimiz bir süre bekledi. Bu zaman zarfında Cebrâil aleyhisselam görünmedi. Bunun sebebi Efendimiz'in sakinleşmesi ve Cebrâil'in tekrar gelmesini ister hale gelmesi idi. Vahyin gelmediği bu döneme fetret yâni ara dönem denir. Bu da "**İkra**!" emrinin geldiği günden, "**Ey örtüsüne bürünen Rasûlüm!**" **(Müzzemmil s. 73-1)** âyetinin gelmesine kadarki dönemdir.

VARAKA CENNETLİK İDİ

Varaka bin Nevfel bu günlerde vefat etti. Hacun'da toprağa verildi. Varaka, Efendimiz aleyhisselam'a ve söylediklerine inanmış ve Efendimiz'in peygamberliğini kabul etmiş biri idi. Bu sebeple Efendimiz aleyhisselam:

- "Ben Varaka'yı Cennette gördüm. Üzerinde ipekten bir elbise vardı"[1] buyurmuştur. Sonra, Müddessir suresindeki:

- "**Ey örtüsüne bürünen Rasûlüm! kalk ve uyar!**" **(74-1,2)** âyetleri nâzil oldu. Bununla da **nebîlik** ile **resüllük** arasındaki fark ortaya çıktı.

1 İbn Hacer. Îsâbe. III. 643

فخرج عليه السلام من الغار حتى اذا كان فى جانب من الجبل سمع صوتا يقول يا محمد انت رسول الله وانا جبريل ورجع الى خديجة يرجف فؤآده فحدثها بما جرى فقالت له ابشر يا ابن عمى واثبت فوالذى نفسى بيده انى لارجو أن تكون نبى هذه الامة ثم انطلقت الى ورقة فاخبرته بذلك فقال فيه

فان يك حقا يا خديجة فاعلمى حديثك ايانا فاحمد مرسل
وجبريل يأتيه وميكال معهما من الله وحى يشرح الصدر منزل
يفوز به من فاز عزا لدينه ويشقى به الغاوى الشقى المضلل
فريقان منهم فرقة فى جنانه واخرى باغلال الجحيم تغلل

ومكث عليه السلام مدة لا يرى جبريل وانما كان كذلك ليذهب عنه ما كان يجده من الرعب وليحصل له التشوق الى العود وكانت مدة الفترة اى فترة الوحى بين اقرأ وبين يا ايها المدثر وتوفى ورقة فى هذه الفترة دفن الحجون وقد آمن به عليه السلام وصدقه قبل الدعوة التى هى الرسالة ولذا قال عليه السلام " **لَقَدْ رَأَيْتُهُ فِى الْجَنَّةِ وَعَلَيْهِ ثِيَابُ الْحَرِيرِ** " ثم نزل **يَا اَيُّهَا الْمُدَّثِّرْ قُمْ فَاَنْذِرْ** فظهر الفرق بين النبوة والرسالة

Ariflerden biri dedi ki: İrade ehli **taleb**dedir. İrade olunan ise **matlub**dur; yâni, taleb edilen'dir. Matlub, **habib** olanların sıfatıdır. Görmüyor musun, Peygamberimiz aleyhisselam'a **Oku!** denildiği zaman, bir talebi olmadan karşılıyor. Bunun benzeri:

“Elem neşrah leke sadrak?” (İnşirah. 94-1) âyet-i kerîmesidir. Bu âyetlerde Peygamber Efendimizle Mûsâ Aleyhimesselam arasındaki fark ortaya çıkıyor. [1]
“Bismi rabbike” failin zamirinden hal olan hüve zamirine mütaallaktır. İkra’ Allâh ismine bitişiktir. yâni, okunan bütün cüzlerinde ona yakınlığı tahakkuk etmesi için, onun başına geçmiştir. yâni, “bismillâhi’r-rahmâni’r-rahim **de**, sonra oku”, demektir.

BAŞINDA BESMELE İNMEMİŞTİ

Bundan bilindi ki; “İkra’ bismi Rabbike” âyet-i kerîmesinin başında besmele olmaksızın inmiştir.[2] Bunu İmam Buhari rahimehüllah açıklamıştır. Allâhü Teâlânın bu şekil emir vermesi, adı okunduğunda Peygamberimiz aleyhisselam’a kuvvet vereceği ve mevlası ile daha çok yakınlık kuracağı içindir. Çünkü isimle olan yakınlık, bu ismin sahibi olan zât ile yakınlaşmaya sebebtir. Çünkü, dil ile yapılan zikir, kalb ile yapılacak zikre yol açar.

BİSMİKE’NİN SIRRI

“Bismi rabbike” deki **bâ** harfi, Allâhü Teâlâ'nın iki âlemde de mü’minlere **birr’**ine yâni ihsanlarına işârettir. **Sin** harfi, Allâhü Teâlânın bütün mahlâkaatın duâlarını **sâmi’** yâni işiten olduğuna işârettir. **Mim** harfi, Arş-ı A'lâ'dan toprağın altına kadar her şeyin O'nun mülkü ve meliki olduğuna işârettir.

Kevaşî’de şöyle geldi: **“İkra' bismi rabbike”** âyetinin başına **bâ** harfinin getirilmesi, Allâh'ın adıyla başlamanın lâzım olduğuna ve tekrar tekrar söylenmesine işâret etmesi içindir. **“Ehaztü bil hıtam-Yuları devamlı tuttum”** misalinde olduğu gibi… “Ehaztül hıtâme-Yuları tuttum” dediğinde eğer **ba** harfi olmazsa devamlılık mânâsı olmaz.

BESMELE KİMLERE İNDİ

Şemsü'l-Meârif kitabında şöyle geldi: Yeryüzüne inen ilk âyet, **“Bismillâhi’r-rahmâni’r-rahiym”**dir.

---

[1] yâni, Mûsâ aleyhisselam “Rabbim! göğsüme genişlik ver." Diye **tâlib** oluyor, Efendimiz aleyhisselam da **Elem neşrah leke sadrak** ifadesi ile **matlub** oluyor.

[2] Sünen-i Dâremî mukaddimesinde zikretti. Sh. 331

1-Besmele önce Hazreti Âdem Safiyyullah aleyhisselam'a inmiştir. Bu âyet indiğinde, Âdem aleyhisselam:

- "Şu anda anladım ki, benim zürriyetim, bu besmele üzere devam ettikleri müddetçe, Cehennemde azap edilmeyeceklerdir" demiştir.

2-Sonra, İbrahim aleyhisselam mancınığa konup ateşe atılmayı beklerken indirilmiştir. Bu besmele vesilesi ile Allâhü Teâlâ peygamberini ateşten kurtarmıştır.

3-Sonra, Mûsâ aleyhisselam 'a inmiş ve besmele ile Fir'avn ve ordularını dize getirmiştir.

4-Sonra Süleyman aleyhisselam'a inmiş, melekler Süleyman aleyhisselam'a: "Allah'a yemin ederiz ki, şu anda mülkün tamâmına ermiştir" demişlerdir.

-Besmele, Allâhü Teâlânın peygamberlerine ve ümmetlerine bir rahmet âyetidir.

-Besmele, Peygamberimiz aleyhisselam'a Neml sûresinde:

- "O Süleyman'dandır, rahman ve rahiym olan Allâh'ın adıyla " **(Neml suresi 27-30)** âyet-i kerîmesi indiğinde, Peygamber Efendimiz için büyük bir fetih olmuştur.

-Besmele Efendimiz'in emri ile bütün sûrelerin başlarına, defterlerin sırtlarına, mektupların baş taraflarına yazılmıştır.

قال بعض العارفين اهل الارداة فى الطلب والمراد مطلوب وهو نعت الحبيب ألا ترا أنه لما قيل له اقرأ استقبله الامر من غير طلب ونظيره الم نشرح لك صدرك فانه فرق بينه وبين قول موسى رب اشرح له صدرى

{ بِاسْمِ رَبِّكَ } متعلق بمضمر هو حال من ضمير الفاعل اى اقرأ ملتبسا باسم الله تعالى اى مبتدئا به ليتحقق مقارنته لجميع اجزآء المقروء اى قل بسم الله الرحمن الرحيم ثم اقرأ

فعلم أن اقرأ باسم ربك نزلت من غير بسملة وقد صرح بذلك الامام البخارى رحمه الله امره بذلك لأن ذكر اسم الله قوة له فى القرآءة

وانس بمولاه فان الانس بالاسم يفضى الى الانس بالمسمى والذكر باللسان يؤدى الى الذكر بالجنان والباء فى باسم بره تعالى على المؤمنين بانواع الكرامات فى الدارين والسين كونه سميعا لدعاء الخلق جميعا والميم معناه من العرش الى تحت الثرى ملكه وملكه وفى الكواشى دخلت الباء فى اقرأ بسم ربك لتدل على الملازمة والتكرير كأخذت بالخطام ولو قلت اخذت الخطام لم يدل على التكرير والدوام وفى كتاب شمس المعارف اول آية نزلت على وجه الارض بسم الله الرحمن الرحيم يعنى على آدم الصفى عليه السلام فقال آدم الآن علمت أن ذريتى لا تعذب بالنار ما دامت عليها ثم انزلت على ابراهيم عليه السلام فى المنجنيق فانجاه الله بها من النار ثم على موسى عليه السلام فقهر بها فرعون وجنوده ثم على سليمان عليه السلام فقالت الملائكة الآن والله قد تم ملكك فهى آية الرحمة والامان لرسوله وامههم ولما نزلت على رسول الله صلى الله عليه وسلم فى سورة النمل انه من سلمان وانه بسم الله الرحمن الرحيم كانت فتحا عظيما فأمر رسول الله فكتبت على رؤوس السور وظهور الدفاتر واوآئل الرسائل

Rabbu'l-izzet olan Allâh izzetine yeminle şöyle buyurdu:

-"Bir mü'min, bir şey üzerine besmele çektiği zaman o şey, o kul hakkında mübarek kılınır ve bu besmele onu okuyan kimse için Cehenneme perde olur."

Besmele ondokuz harftir. Bu ondokuz harf, ondokuz Cehennem zebanisini uzaklaştırır.

Peygamberimize ait bir haberde şöyle geldi:

"Bütün gökler, yeryüzü ve içindekiler ve aralarında bulunan her şey bir kefeye, besmele öteki kefeye konacak olsa, besmele hepsinden ağır gelirdi"

"Ellezî haleka" yâni, O Allâh ki yarattı…Allahü Teâlâ burada kendisini **yaratma** fiili ile vasıflıyor. Bununla insanoğluna kendisi tarafından verilen nimetlerin birincisini hatırlatmış oluyor. Sonra da insana şunu tenbih ediyor:

-O, insanı şu anda bulunduğu hal üzere, hayatın kokusunu bile almadan, amel ve ilim kemâlâtından ona tâbi olan maddenin hayâtını yaratmaya gücü yeten, görüldüğü şekli ile sağ ve canlı yaratmaya kaadir olan varlığın, âlim ve mütekellim bir canlı olan insana da okumayı öğretmeye gücü yeter. yâni, yaratma Allâh'a âittir ve kökten onundur. Ondan başka da hiçbir yaratıcı yoktur.

O zaman**, Halaka** fiili lâzım menzilesine indirilmiştir. Ve bununla bu makamdan maksat tamâm olmuştur. Şöyle ki:

- "Her türlü "yaratma sâdece O na âittir." Veya;

"Her şeyi yaratan odur" mânâsınadır. Bu mânâya göre, umûmi mânâya delalet etmesi için mef'ul hazfedilmiştir.

Fethu'r-Rahman'da denildi ki: Ne zaman ki rab kelimesi zikredildi, cahiliye arabları putlara **erbab** yâni **rablar** demeye başladılar. Allâhü Teâlâ bu âyette "rab" kelimesini zikredince, rablığa bir de putların ortak olmadığı sıfatı, eklenmiş oldu. **Ellezi,** ol bir rab ki, **haleka**, yaratıcı Rab. (Yani, bu ifade ile, yaratmayan, rab olamaz mânâsı gelmiş oldu.)

-

وحلف رب العزة بعزته ان لا يسميه عبد مؤمن على شئ الا بورك له فيه وكانت لقائلها حجابا من النار وهى تسعة عشر حرفا تدفع تسعة عشرة زبانية وفى الخبر النبوى لووضعت السموات والارضون وما فيهن وما بينهن فى كفة والبسملة فى كفة لرجحت عليها يعنى البسملة { اَلَّذِى خَلَقَ } وصف الرب به لتذكير اول النعماء الفائضة عليه منه تعالى والتنبيه على أن من قدر على خلق الانسان على ما هو عليه من الحياة وما يتبعها من الكمالات العلمية والعملية من مادة لم تشم

رائحة الحياة فضلا عن سائر الكمالات قادر على تعليم القرآءة للحى العالم المتكلم اى الذى له الخلق والمستأثر به لا خالق سواه
فيكون خلق منزل منزلة اللازم وبه يتم مرام المقام لدلالته على أن كل خلق مختص به او خلق كل شئ فيكون من حذف المفعول للدلالة على التعميم وقال فى فتح الرحمن لما ذكر الرب وكانت العرب فى الجاهلية تسمى الاصنام اربابا جاء بالصفة التى لا شركة للاصنام فيها فقال الذى خلق.

خَلَقَ الْاِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍۚ ﴿٢﴾

Yarattı insanı bir kan pıhtısından! [2]

Kelime mânâsı

خَلَقَ الْاِنْسَانَ **Yarattı insanı**

مِنْ عَلَقٍۚ **bir kan pıhtısından**

Tefsiri

“Yarattı insanı” Birinci mânâya göre diğer yaratıklar arasında sırf insanın yaratılmasından bahsedilmesi, tedbir ve sanatın güzelliği ile, eşsiz ve tek başına olmasından dolayıdır. İkinci mânâya göre, diğer yaratıklar arasından sâdece insana işâret edilmesi, insanın şanı yüce olduğu içindir. Çünkü insan yaratıkların en şereflisidir. Kur’ân ona inmiştir, okumakla emrolunan da odur.

Burada birinci fiil ile, insanın yaratılmış olmasının murad edilmesi de caizdir. Bu takdirde deriz ki: Yaratma fiili önce kapalı zikredilmiş, sonra da insanın yaratılışının yüceliğini ifâde için açıklama getirilmiştir.

ALAK NE DEMEKTİR

Alak,[1] pıhtılaşmış kan mânâsınadır ki, donmuş kan da denir. Pıhtı hâle gelmemiş ve akıcı ise, **mesfûh** denir. Şimdi mânâ şöyledir: **"O, insanı, düştüğü yere yapışan, yaş ve yeni donmuş kandan yarattı."** Bu açıklama ile cemi lafzı ile Allâhü Teâlâ insanın ilk hâli ile son hâli arasındaki zıtlığı açıklayarak ilâhi kudretinin mükemmelliğini ortaya koymaktadır.

Herhalde burada bir sır vardır ki o da, insanın pıhtılaşmış kandan başlayıp insan oluncaya kadar, yaratılışında geçen kısımların içindeki **alak** kısmının özel olarak zikredilmesidir. İnsanın nutfe ve topraktan yaratılmış olması, Allâhü Teâlâ'nın ilâhi kudretini açıklamakta daha güzel bir delildir. Çünkü insana nisbetle bu iki unsur birbirinden çok uzak maddelerdir. İnsanın yoktan yaratılmış olması, insana, Allâh'tan gelen ilk nimettir. Allâhü Teâlânın varlığına, kudretinin, ilminin ve hikmetinin tamlığına gelen delillerin en kuvvetlisidir. Allâhü Teâlâ zâtını önce bununla vasıfladı ki, bununla Peygamberimiz aleyhisselam, bu ayetlerle, Allâhü Teâlânın kendisini okutabileceğine kaadir olduğunu anlayabilsin.

{ خَلَقَ الْاِنْسَانَ } على الاول تخصيص لخلق الانسان بالذكر من بين سائر المخلوقات لاستقلاله ببدآئع الصنع والتدبير وعلى الثانى افراد للانسان من بين سائر المخوقات بالبيان وتفخيم لشأنه اذ هو اشرفهم وعليه نزل التنزيل وهو المأمور بالقرآءة ويجوز أن يراد بالفعل الاول ايضا خلق الانسان ويقصد بتجريده عن المفهوم الابهام ثم التفسير روما لتخفيم فطرته

{ مِنْ عَلَقٍۚ } جمع علقة كثمر وثمرة وهى الدم الجامد واذا جرى فهو المسفوح اى دم جامد رطب يعلق بما مر عليه لبيان كمال قدرته تعالى باظهار ما بين حالته الاولى والآخرة من التباين البين وايراده

[1] "Alak" semer ve semeretün kelimelerinde olduğu gibi alâkatün kelimesinin cemiidir…. Bu kelimenin müfred değil de cemi getirilmesinin sebebi, insan kelimesinin müfred olduğu halde cemi mânâsında olmasında dolayıdır. Çünkü "insan" kelimesinin başındaki, elif-lam istiğrak içindir. Yâni insan cinsinin bütün fertleri demektir. Ayrıca alâka**tün** değil de **alak** olarak gelmesi, ayet sonlarının uygun gelmesi içindir.

بلفظ الجمع حيث لم يقل علقة بناء على أن الانسان فى معنى الجمع لأن الالف فيه للاستغراق لمراعاة الفواصل

ولعله هو السر فى تخصيصه بالذكر من بين سائر اطوار الفطرة الانسانية مع كون النطفة والتراب ادل منه على كمال القدرة لكونهما ابعد منه بالنسبة الى الانسانية ولما كان خلق الانسان اول النعم الفائضة عليه منه تعالى واقوم الدلائل الدالة على وجوده تعالى وكماله قدرته وعلمه وحكمته وصف ذاته تعالى بذلك اولا ليستشهد عليه السلام به على تمكينه تعالى من القرءآة

KÂFİRLERİ SUSTURAN AÇIKLAMALAR

İbnü'ş-Şeyh'in Hâşiyesinde şöyle geldi: Hikmet sahibi Allâhü Teâlâ, müşriklere bir peygamber göndermeyi murâd ettiği zaman, eğer, "hiçbir ortağı olmayan rabbinin adıyla oku" buyursa idi, müşrikler bu âyeti kabul etmezlerdi. Fakat Allâhü Teâlâ, ortağının olmadığı hakîkatini ifadeden önce bu açıklamayı yaptı. Bu açıklama, müşrikleri, hakîkati kabul etmek zorunda bıraktı. Allâhü Teâlâ peygamberimize, müşriklere şöyle demesini emretti:

- "Onlar öyle kimselerdir ki bir kan pıhtısından yaratıldılar" Bunu inkâr etmeleri mümkün değildi. Sonra da Allâhü Teâlâ, peygamber Efendimize, müşriklere şöyle söylemesini emretti:

- "Her işin mutlaka bir yapıcısı vardır." Bu söze göre de müşriklerin bu yaratma işini putlarda görmeleri mümkün değildi. Müşrikler çok iyi biliyorlardı ki, o putları kendileri yontarak yapıyorlardı. Aşağıdan yukarıya, yapılan bu kademeli açıklamalar ve delillerin gelişi ile, müşrikler şu hakîkati kabul etmeye mecbur kaldılar:

"Övülmeye esas lâyık olan, ellerinizdeki o putlar değil; o benim. Çünkü ilahlıkta birinci şart, yaratmadır. Öyle ise, hiçbir şeyi yaratamayan bir şey, nasıl olur da ibâdete müstehak bir ilah olabilir?"

İMAM-I A'ZAMIN TEBLİĞ ŞEKLİ
HİKÂYE

Bu yoldan bir hikâye: İmam-ı A’zam Ebû Hanife rahimehüllah talebesi İmam Züfer'i mezheb görüşlerini anlatmak üzere Basra'ya gönderdi. İmam Züfer Basralıların yanına vardı. Ebû Hanife'den bahsetmek istedi fakat, Basralılar onun söylediklerine iltifat etmediler. Bunun üzerine İmam Züfer rahimehüllah hocası Ebû Hanife'ye döndü ve ona vaziyeti anlattı. İmam-ı A’zam Ebû Hanife rahimehüllah dedi ki:

-“Sen tebliğ yolunu bilmiyorsun. Fakat Basra'lılara geri dön. Onlara kendi imamlarının bir fıkhî görüşlerinden bahset. Ve bu görüşlerin zayıf yerlerini anlat. Sonra:

- “**Bu hususta başka bir görüş daha vardır”** de.

Benim görüşümü ve delillerimi (ismimi söylemeden) anlat. Benim delillerim onların kalblerinde yer ettiği zaman onlara:

- “İşte, bu görüş Ebû Hanife'nin görüşüdür.” de. O zaman onlar seni güzel bir şekilde kabul edecekler ve reddetmeyeceklerdir.”[1]

وفى حواشى ابن الشيخ ان الحكيم سبحانه لما اراد أن يبعثه رسولا الى المشركين لو قال له اقرأ باسم ربك الذى لا شريك له لابوا أن يقبلوا ذلك منه لكنه تعالى قدم فى ذلك مقدمة تلجئهم الى الاعتراف به حيث امر رسوله أن يقول لهم انهم هم الذين خلقوا من العلقة ولا يمكنهم انكاره ثم أن يقول لهم لا بد للفعل من فاعل فلا يمكنهم ان يضيفوا ذلك الفعل الى الوثن لعلمهم بأنهم نحتوه فبهذا التدريج يقرون بأنى انا المستحق للثناء دون الاوثان لاءن الالهية موقوفة على الخالقية ومن لم يخلق شيأ كيف يكون الها مستحقا للعبادة

---

[1] Bu tebliğ şeklinde dikkati çeken en hassas nokta şudur: İmam-ı A’zam hazretleri talebesine diyor ki: Sen karşılıklı sohbet ettiğin bir toplulukta, karşındakilerin görüşlerini sabırla ve dikkatlice dinle. Sonra, o görüşlerdeki zayıf noktaları birer birer anlat. Sonra da hiç isim vermeden ve kendine de mâl etmeden, “bu hususta bir de şöyle bir görüş var” de, ve o görüşü anlat. Eğer tereddüt etmeden **“bu görüş daha güzel**” deyip kabul ediyorlarsa, “İşte bu görüş benim Hocam İmam-ı Azam Ebu hanife’nin görüşüdür, diyerek sözü tamâmla. Mütercim.

ومن هذه الطريقة ما يحكى أن زفر لما بعثه ابو حنيفة رحمه الله الى البصرة لتقرير مذهبه فيهم فوصل اليهم وذكر ابا حنيفة منعوه ولم يلتفتوا اليه فرجع الى ابى حنيفة واخبره بذلك فقال له ابو حنيفة انك لم تعرف طريق التبليغ لكن ارجع اليهم واذكر فى المسألة اقاويل ائمتهم ثم بين ضعفها ثم قل بعد ذلك ههنا قول اخر فاذكر قولى وحجتى فاذا تمكن ذلك فى قلبهم فقل هذا قول ابى حنيفة فانهم حينئذ يستحسنونه فلا يردونه.

OKU

اِقْرَاْ وَرَبُّكَ الْاَكْرَمُۙ ﴿٣﴾

Oku, o, keremine nihâyet olmayan rabbindir. [3]

Kelime mânâsı

اِقْرَاْ **Oku!**

وَرَبُّكَ الْاَكْرَمُۙ **o, keremine nihâyet olmayan rabbindir.**

Tefsiri

"Oku!" yâni; emredileni yap.[1]

Burada okuma emrinin tekrarı, yukarda verilen oku emrine uyulmayı tekit etmek yâni sıkı tutmak ve Allâhü Teâlânın ileride gelecek sözlerine bir hazırlık yapmak içindir.

"Rabbin sonsuz kerem sâhibidir."

Burası bir başlangıç cümlesidir. Onun için kırâat âlimi Imam Secavendi, önceki "**halak**" üzerine "vakıf yapmak caizdir", işâretini koymuştur. Bu söz, Peygamberimiz aleyhisselam'ın **"Ben okuma bil-**

---

[1] Habibim sen oku. Emrin tekrarı mübalağa ile mânâyı kuvvetlendirmek içindir. Veya birinci oku emri mutlak bir emirdir. Oku ve öğren mânâsınadır. İkinci emir de mukayyeddir ki, okuduktan sonra tebliğ et, anlat demektir. Veyahut da husûsî namaza var, namaz içinde Kur'an oku demektir. Sebebin husûsîyeti nassın umûmiytine mâni değildir. Oku, öğren ve tebliğ et, demektir. -Hazreti Üstazımızdan (k.s.) "Amme cüzü Tefsir Notları" Ahbab Hocaefendi-

mem, ne okuyayım"[1] şeklinde beyân ettiği izahı için gelmiştir. Peygamberimiz aleyhisselam bu sözü ile okuma işinin, yazma ve okuma bilen kişilere mahsus olduğunu kasdetmiş, sonra da, "ben ümmiyim" demiştir.[2]

Bunun üzerine buyuruldu:

- "Sana kendi adıyla okumayı emreden Rabbin sonsuz kerem sâhibidir." yâni onun keremi, kerim olan herkesin, kereminin üzerindedir. O sana, bir maksada bağlı olmadan nimet verendir. Nimeti verirken bir övgü ve bir karşılık istemez, bir kınanmadan kurtulma gaayesi de olmaz. Bütün kerim ve cömertler, cömertliklerini Allâh'tan almışlardır. Buna göre cömertliğin kaynağı olan Allâhü Teâlâya cömertlikte kim, nasıl denk olabilir ki?

{ **اِقْرَاْ** } اى افعل ما امرت به وكرر علامة الامر بالقرآءة تأكيدا للايجاب وتمهيدا لما يعقبه من قوله تعالى

{ **وَرَبُّكَ الْاَكْرَمُۙ** } الخ فانه كلام مستأنف ولذا وضع السجاوندى علامة الوقف الجائز على خلق وارد لازاحة ما بينه عليه السلام من العذر بقوله " **مَا اَنَا بِقَارِئٍ** " يريد أن القرآءة شأن من يكتب ويقرأ وانا امى فقيل له وربك الذى امرك بالقرآءة مبتدئا باسمه وهو الاكرم اى الزآئد فى الكرم على كل كريم فانه ينعم بلا غرض ولا يطلب مدحا او ثوابا او تخلصا من المذمة وايضا أن كل كريم انما اخذ الكرم منه فكيف يساوى الاصل وقال ابن الشيخ ربك مبتدأ والاكرم صفته والذى مع صلته خبر.

اَلَّذٖى عَلَّمَ بِالْقَلَمِۙ ﴿٤﴾

Kalem ile öğreten de! [4]

---

[1] Buhari, tefsir 96, Müslim, îman 252

Kelime mânâsı

اَلَّذِى **O ki**[1]

عَلَّمَ بِالْقَلَمِ **Kalem ile öğretti!**

Tefsiri

Mânâ: Öğrettiğini başka şeyle değil, yalnız kalemle öğreten Rabbin sonsuz kerem sâhibidir. Okuma yazma bilen biri nasıl kalemle okuyup yazıyorsa, Allâhü Teâlâ da bunlar olmadan sana öğretmiştir.

Bazı âlimler şöyle dediler: Yazı ilmi kalemle olur. Kalem, kendisiyle yazı yazılan âlet demektir. Kalem, kesmek, yontmak mânâsına gelir. Bu âyette, Allâhü Teâlânın, insana hat ilmini ve kalemle yazı yazmayı öğretme nimetine teşekkür hatırlatılması vardır. Onun için denildi ki: İlim bir avdır, onu yazmak ise o avın yakalanması demektir. Şair der ki:

Kâtipten kalan ancak, yazdıklarıdır.
Baki olan dehirdir ve iki eliyle yazdıkların.
Yazma elinle, başka başka şeyler,
Sevindirsin seni kıyamette, yazdığını gördüğün zaman!

YAZI İLE ALAKALI BİLGİLER

Kalem olmasaydı din ve dünya işleri doğru gitmezdi. Bu âyet-i kerîmede ilk yaratılan kalem-i a'lâ yâni en yüce kalem olduğuna işâret vardır. Bu da Nebi aleyhisselâm'ın **ruhudur**. Çünkü Allâhü Teâlâ, Peygamberimiz vâsıtasıyla kalbe, bilmediği tafsîli ilimleri öğretmiştir.

Ka'bü'l-Ahbâr dedi ki: Arapça, Süryânice ve diğer kitapları ilk yazan vefatından üçyüz sene önce Âdem aleyhisselamdır. Bu kitapları çamur üzerine yazmış ve sonra çamuru pişirmiştir. Sonra İdris aleyhisselam, Âdem aleyhisselamın yazdıklarını yerlerinden çıkarmıştır. Bu, en doğru bilgidir. Remel hattını ilk yazan İdris aleyhisselamdır. Farsça yazıyı ilk yazan, üçüncü fars kralı Tahmures'tir. Kâğıdı ilk kullanan Yûsuf aleyhisselamdır.

İmam Süyûtî rahimehüllah dedi ki: Allâhü Teâlâ'nın yarattığı ilk şey kalemdir. Allâhü Teâlâ kaleme; "Kıyamet gününe kadar olacak herşeyi yaz" dedi. Kalemin yazdığı ilk şey:

-"Ben tevbeleri çok kabul edenim. Tevbe edenin tevbesini kabul ederim." Kudsî hadîsidir.

---

[1] Vellezî sılası ile birlikte haberdir.

İlim ehlinden bâzıları dedi ki: "**Kan pıhtısından yaratmak**" la "**kalemle öğretmek**" arasındaki münâsebet şöyledir: İnsanın insan hâline gelene kadar geçirdiği basamakların içinde en altta olanı, kan pıhtısı hâlidir. En yüksek mertebe de, âlim olması hâlidir. Allâhü Teâlâ insanı, mertebelerin en aşağısı olan kan pıhtısından alıp, en yukarısı olan ilim öğrenme mertebesine getirerek, ona verilen nimetini hatırlatıyor. Ayrıca, insanı, hakîkî sûretinde yaratan Allâh, onu sevgi ile alâkalı ilk tecellî alâkasından yaratmıştır. Bu sevgi tecellisi alâkasına işâret eden şu hadîs-i kudsîdir:

- "Ben gizli bir hazîne idim, Bilinmeyi sevdim de, Onun için bütün yaratıkları yarattım"[1] Böylece, ekramül ekremîn olan Hayy'in icadı ile alâkati zâtiyye muhabbeti meydana gelmiştir. Çünkü O, kereme delâlet eden bütün isimleri zâtında toplayan ve kaplayan varlıktır. Kereme delâlet eden isimler de, Cevâd, Vâhib, Mu'tî, Râzık ve diğerleri...[2]

{ **اَلَّذِى عَلَّمَ بِالْقَلَمِ** } اى علم ما علم بواسطة القلم لا غيره فكما علم القارئ بواسطة الكتابة والقلم يعلمك بدونهما وقال بعضهم علم الخط بالقلم والقلم ما يكتب به لأنه يقلم ويقص ويقطع وفيه امتنان على الانسان بتعليم علم الخط والكتابة بالقلم ولذلك قيل العلم صيد والكتابة قيده وقيل

وما من كاتب الا سيبلى ويبقى الدهر ما كتبت يداه
فلا تكتب بكفك غير شئ يسرك فى القيامة ان تراه

[1] 1. Ed-Dürerü'l-Müntesire, Celalettin-i Suyuti,125 2. El-Esraru'l-Merfua, Aliyyu'l-Kaari, 273 3. Keşfu'l-Hafa, Aclûnî, 2:133 4. El-Fetevâ, El-Halîlî, 1:72 5. Mesnevi, Celâleddin-i Rumî, 5:104 6. Divan-ı Mevlânâ ...

[2] O, insana bilmediği şeyleri öğretti. İnsanda olmayan kuvvetleri, yetenekleri, kaabiliyetleri yaratarak ve deliller getirerek ve âyetler indirerek vehbî (Allah vergisi) olarak da öğretti. Çalışarak kazanma yoluyla da öğretti. İşte öyle sonsuz kerem sahibi olan Rabb'in sen hiç okumamışken, yalnız cömertliğinden sana Ledünnî (Allah tarafından ihsan edilen) bir ilim vererek böyle bir emir ile seni kaleme muhtaç etmeden de okutur, bilmediğin şeyleri bildirir ve bildirdi. Onun için sen de onun ismiyle bu Kur'ân'ı oku, oku.

ولولا القلم ما استقامت امور الدين والدنيا وفيه اشارة الى القلم الاعلى الذى هو اول موجود وهو الروح النبوى عليه السلام فان الله علم القلب بواسطته ما لم يعلم من العلوم التفصيلية قال كعب الاحبار اول من وضع الكتاب العربى والسريانى والكتب كلها آدم عليه السلام قبل موته بثلاثمائة سنة كتبها فى الطين ثم طبخه فاستخرج ادريس ما كتب آدم وهذا هو الاصح واما اول من كتب خط الرمل فادريس عليه السلام واول من كتب بالفارسية طهمورث ثالث ملوك الفرس واول من اتخذ القراطيس يوسف عليه السلام

قال السيوطى رحمه الله اول ما خلق الله القلم قال له اكتب ما هو كائن الى يوم القيامة واول ما كتب القلم انا التواب اتوب على من تاب

قال بعضهم وجه المناسبة بين الخلق من العلق وتعليم القلم أن ادنى مراتب الانسان كونه علقة واعلاها كونه عالما فالله تعالى امتن على الانسان بنقله من ادنى المراتب وهى العلقة الى اعلاها وهو تعلم العلم ثم الله الذى خلق الانسان على صورته الحقيقية خلقه من علقة التجلى الاولى الحبى المشار اليه بقوله كُنْتُ كَنْزًا مَخْفِيًّا فَاَحْبَبْتُ أَنْ أُعْرَفَ فَخَلَقْتُ الْخَلْقَ فصارت المحبة الذاتية علقة بالايجاد الحى وهو اكرم الاكرمين اذ هو جامع محيط بجميع الاسماء الدالة على الكرم كالجواد والواهب والمعطى والرازق وغيرها.

عَلَّمَ الْاِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ ﴿٥﴾

O insana bilmediği şeyleri öğretti! 5

Kelime mânâsı

عَلَّمَ الْاِنْسَانَ **O, insana öğretti**[1]

مَا لَمْ يَعْلَمْ **bilmediği şeyleri**

Tefsiri

Âyetin mânâsı: "İnsana, aslâ hatırlayamıyacağı, kalemle ve kalemsiz, gizli ve açık, cüz'î ve külli herşeyi öğreten O'dur" demektir.

(Soru:) Eğer sen dersen: "Kalem ve yazı, insana, Allâh'ın verdiği nimetlerden ise, neden bu nimet Peygamberimiz aleyhisselam'a verilmedi de, o da, yazmayı bilemedi?"

(Cevap:) Deriz ki: Peygamberimiz aleyhisselam eğer yazı yazmayı bilseydi, kâfirler o zaman: "Muhammed Kur'ân'ı öncekilerin sayfalarından okudu ve yazdı" diyeceklerdi.

Bir kimse düşünün ki, kalem-i a'lâ ona hizmet ediyor, levh-i mahfuz, mushafı ve baktığı yer… Böyle bir kimse, bir takım çizgiler çizmeye ve ilimleri cisme ait işâretlerle şekillendirmeye muhtaç değildir. Çünkü yazı, zihinle alâkalı bir sanat, tabiî bir güçtür. Bu güç, cisimle alâkalı bir aletle ortaya çıkar.

BU ÜMMET RÛHÂNÎ BİR ÜMMETTİR

Bu âyet-i kerîmede güzel bir işâret vardır. Şöyle ki: Peygamberimiz aleyhisselam'ın ümmeti, diğer ümmetler arasında rûhânî bir ümmettirler. Bu ümmeti, Allâh Sühnanehû İncil'de şöyle anlatıyor: "Muhammed ümmetinin incilleri kalblerinde olacaktır. Eğer yazı olmasaydı onlar, Peygamberin şerîatlarını, kuvvetlerinin kemalinden ve kaabiliyetlerinden görüldüğü için, kalblerinden ezberleyeceklerdi."[2]

---

[1] Burası "alleme bilkalem"den bedel-i iştimaldir. Ve mef'ulü bildirmek içindir.

[2] Elmalılı Merhum Tefsirinde, Peygamberimiz aleyhisselamın okuma yazması hakkında şu açıklamayı yapmıştır:

Ankebut Sûresi'nde "(Ey Muhammed!) Kur'ân'dan önce sen herhangi bir yazı okumuş değildin; onu elinle de yazmamıştın. Öyle olsaydı o iptalciler şüpheye düşerlerdi." (Ankebut, 29-48) âyetinde açıkça anlatılmıştır. Şu halde kalemin bu önemini ifade eden âyeti ilk okuma emri ile beraber kabul eden peygamberin (s.a.v) bundan sonra kalem ile yazıyı da öğrenip yazması gerekmez miydi? sorusu sorulmaz. Gerçekten peygamberin kendi eliyle hiç yazı yazmadığı ve A'lâ Sûresi'nde "Sana Kur'ân'ı okutacağız (ve Allâh dilemedikçe de) artık hiç bir şey unutmayacaksın." (A'lâ, 87-6) buyurulduğu üzere Allâh tarafından okutulanı unutmayacağına dair kendisine güvence verildiğinden, ezberleme ve kavrama için de yazmaya ihtiyacı olmadığı, fakat indirilen (âyetler)i ümmetin ezberlemesi için vahy katiplerine okuyup yazdırdığı bilinmektedir. Acaba kendisi yazmamakla beraber yazılanı okumayı peygamberlikten sonra da bilmiyor muydu? Bu hususta da meşhur olanı, "hayır bilmiyordu".

{ **عَلَّمَ الْاِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ** } بدل اشتمال من **عَلَّمَ بِالْقَلَمِ** وتعيين للمفعول اى علمه به وبدونه من الامور الكلية والجزئية والجلية والخفية ما لم يخطر بباله اصلاً فان قلت : فاذا كان القلم والخط من المنن الالهية فما باله عليه السلام لم يكتب... قلت لأنه لو كتب لقيل قرأ القرءآن من صحف الاولين ومن كان القلم الاعلى يخدمه واللوح المحفوظ مصحفه ومنظره لا يحتاج الى تصوير الرسوم وتشكيل العلوم بآيات الجسمانية لأن الخط صنعة ذهنية وقوة طبيعية صدرت بالآلة الجسمانية

وفيه اشارة بديعة الى أن امته بين الامم هم الروحانيون وصفهم سبحانه فى الانجيل امة محمد اناجيلهم فى صدورهم لو لم يكن رسم الخطوط لكانوا يحفظون شرآئعه عليه السلام بقلوبهم لكمال قوتهم وظهور استعداداتم.

كَلَّٓا اِنَّ الْاِنْسَانَ لَيَطْغٰىۙ ﴿٦﴾

Hayır! Çünkü insan muhakkak azgınlık eder; [6]

Kelime mânâsı

Çünkü Hudeybiye anlaşması belgesinde yazılan bir kelimeyi silmek için hangisi olduğunu Hazreti Ali'ye sorduğu bilinmektedir. Bununla beraber "Şifa’da" ve "hâşiyelerinde" anlatıldığı üzere sonradan katibi Hazreti Muaviye'ye " divite ham ipek koy, kalemi yan kes, ba'yı uzat, sin'i(n dişlerini) ayır, mim'i köreltme, Allâh (kelimesini) güzel yap, er-Rahmân'ı uzat er-Rahîm'i güzel yap (süsle)." meâlinde besmeleyi güzel yazmasını emr ve tarif ettiğine dair bâzı hadislere göre yazıyı bildiği de söylenmiştir. Bunu özel bir vahiy ile söylemiş olması düşünülmekle beraber bu "oku" emrinden sonra yirmi üç sene Kur'ân'ı okumak ve yazdırmak vazifesi olmuş olan Peygamber aleyhisselam’ın bu müddet içinde yazıyı da bellemiş olması akla uzak değil, uygundur. Bu onun hiç okumamış, yazmamış ümmi iken Allâh'ın emri ile **okur** peygamber olması mucizesine aykırı olmaz, yasaklanmış da değildir.

كَلَّٓا **Hayır!**

اِنَّ الْاِنْسَانَ **Çünkü insan**

لَيَطْغٰيۙ **muhakkak azgınlık eder;**

Tefsiri

Kellâ, Allâh'ın nimetlerini azgınlıkla inkâr eden bir kimseyi mübalağalı olarak caydırmak için getirilmiş bir ifadedir. **Kellâ** üzerinde durulur. İmam Secavendî dedi ki: “**Ma lem ya'lem**” âyeti üzerinde durulur. Çünkü bu “kellâ”. “hakikaten” mânâsınadır. Bunun için üzerine vakıf işâreti konmuştur.

“Muhakkak İnsan azar” sözü, insan kendi kendini kâfi görerek haddi aşar, rabbine karşı büyüklük taslar, demektir. Burada caydırılan kimsenin neden caydırıldığı açıklanmaktadır.

Bâzı alimlere göre bu âyet-i kerîme sûrenin sonuna kadar, devamlı Ebû Cehil hakkında nazil olmuştur. Güçlü ihtimal budur.

{ **كَلَّٓا** } ردع لمن كفر بنعمة الله عليه بطغيانه وان لم يسبق ذكره للمبالغة فى الزجر فيوقف عليه وقال السجاوندى يوقف على ما لم يعلم لأنه بمعنى حقا ولذا وضع علامة الوقف عليه { **اِنَّ الْاِنْسَانَ لَيَطْغٰيۙ** } اى يتجاوز الحد ويستكبر على ربه بيان للمردوع والمردوع عنه قيل ان هذا الى آخر السورة نزل فى ابى جهل بعد زمان وهو الظاهر.

اَنْ رَاٰهُ اسْتَغْنٰيۜ ﴿٧﴾

Kendini müstağni yâni ihtiyaçsız görmekle. [7]

Kelime mânâsı

اَنْ رَاٰهُ **Kendini görür.**

اسْتَغْنٰيۜ **ihtiyaçsız**

Tefsiri

Mânâ[1] şöyledir: İnsan kendini ihtiyaçsız ve müstağni bildiği ve gördüğü için azar, demektir. Ebû Cehil ve arkadaşları, ilahlık iddia eden Fir'avn gibi…

İbnü Mes'ud radıyallahü anh dedi ki: "İki grup insan doymaz. Bunlar :

1-İlim gayreti olan,

2-Dünya düşkünü olan kimselerdir.

Bunlar birbirine eşit olmazlar. İlim taleb eden, Allâhü Teâlânın râzılığını çoğaltır. Dünya düşkünü olanın da azgınlığı çoğalır durur." [2]

Bu kişinin azgınlığına sebep, kendini kimseye muhtaç görmediğini göstermesi ile bozuk zan ve inanaçlarıdır.

SEBEB-İ NÜZÜL

Rivâyet olundu ki; Ebû Cehil, bir gün Peygamberimiz aleyhisselam'a şöyle söyledi:

-Sen zannediyorsun ki kendini ihtiyaçsız gören azar. Veya, Mekke dağlarını bizim için altın ve gümüş yap. Umulur ki biz, o dağlardan altın ve gümüş alırız da belki azarız. Dinimizi bırakır, senin dinine tabi oluruz" demişti. Bunun üzerine Cebrâil aleyhisselam indi. Peygamberimize dedi ki;

- "Eğer sen dilersen bunu yaparız. Sonra îmân etmeyecek olurlarsa onlara maide ashabına yaptıklarımızı yaparız."

Peygamberimiz aleyhisselam onlara merhametinden dolayı dua yapmaktan çekinmişti."[3]

Bu sûrenin baş tarafı ilmi övüyor, son kısmı da malı kötülüyor. Bu ilim ve dine teşvik, maldan ve dünyadan uzaklaştırıcı olarak yeter!

Peygamberimiz aleyhisselam şöyle dua ederdi:

- "Allahım! azdıran zenginlikten, unutturan fakirlikten sana sığınırım."

İŞÂRETLER

Bu ayet-i kerîmede şu işâretler vardır:

1-İnsan kendini, Rabbinin bâzı sıfat ve isimlerinin zuhur yeri gördüğünde bunları kendi nefsi için ayırdığına,

---

[1] Bu ayet **yetkaa**'nın mef'ûlü leh'idir. Yâni, azgınlığın sebebini bildirmektedir.

[2] Süyûtî, Dürrül mensur, bu ayetin tefsiri…

[3] Kurtubi, bu ayetin tefsirinde zikretti

2-Hikmeti baliğa ile, kendisine verilen ilâhî isim ve sıfatların kendi mülkü ve sahibi bulunup, bunların mükemmelliği ile kendini beğenme sevdasına kapıldığına,

3-Bu mükemmellikleri, kendine yerleştinen hakiki sâhibine bakmayıp, bakmaya da ihtiyaç duymadığına,

4-Aslında, bu güzelliklerin kendinde bulunmasıyla, düşünüp, yaratıcı ve bâriine delâlet ettiğini düşünmesine işâretler vardır.

{ **اَنْ رَاٰهُ اسْتَغْنٰيۜ** } مفعول له اى يطغى لأن رأى وعلم نفسه مستغنيا وابصر مثل ابى جهل واصحابه ومثل فرعون ادعى الربوبية قال ابن مسعود رضى الله عنه منهومان لا يشبعان طالب العلم وطالب الدنيا ولا يستويان اما اطالب العلم فيزداد فى رضى الله واما طالب الدنيا فيزداد فى الطغيان وتعليل طغيانه برؤيته لنفسه الاستغناء للايذان بأن مدار طغيانه زعمه الفاسد

روى أن ابا جهل قال لرسول الله عليه السلام اتزعم أن من استغنى طغى فاجعل لنا جبال مكة فضة وذهبا لعلنا نأخذ منها فنطغى فندع ديننا ونتبع دينك فنزل جبريل فقال ان شئت فعلنا ذلك ثم ان لم يؤمنوا فعلنا بهم ما فعلنا باصحاب المائدة فكف رسول الله عن الدعاء ابقاء عليهم ورحمة

واول هذه السورة يدل على مدح العلم وآخرها على مذمة المال وكفى بذلك مرغبا فى العلم والدين ومنفرا عن المال والدنيا وكان عليه السلام يقول **اَللّٰهُمَّ اِنِّى اَعُوذُ بِكَ مِنْ غِنًى يَطْغَى وَفَقْرٍ يَنْسَى** وفيه اشارة الى أن الانسان اذا رأى نفسه مظهر بعض صفات ربه واسمائه يدعها لنفسه ويظن أن تلك الصفات والاسماء الالهية المودعة فيه

بحكمة بالغة ملك له وهو مالكها فيعجب بها وبكمالاتها فيستغنى عن مالكها الذى اودعها فيه ليستدل بها على خالقه وبارئه.

اِنَّ اِلٰى رَبِّكَ الرُّجْعٰيۜ ﴿٨﴾

Her halde rabbinedir dönüş! [8]

Kelime mânâsı

اِنَّ اِلٰى رَبِّكَ **Her halde rabbinedir**

الرُّجْعٰيۜ **O dönüş**[1]

Tefsiri

Mânâ şöyledir: Muhakkak dönüş, senin işlerine sahip ve malik olan yaratıcınadır. Öldükten sonra dirilerek herkes yalnız O'na dönecektir. Bu dönmede bir başkasının yalnız veya ortak kimsenin beraberliği yoktur. Sen azgınlığının sonunu o zaman görürsün.

Şiir:

Orada herkesin işine yarayacak, mal mülk değil, ameldir.

Mükemmel insanlara göre güçlü olmak mal-mülk ile değildir.

Çünkü mal-mülk mezara kadardır; sonrası ameldir işe yarayacak.

{ اِنَّ اِلٰى رَبِّكَ الرُّجْعٰيۜ } الرجعى مصدر بمعنى الرجوع والالف للتأنيث اى ان الى مالك امرك ايها الانسان رجوع الكل بالموت والبعث لا الى غيره استقلالا او اشتراكا فسترى حينئذ عاقبة طغيانك

وآنجاهمه را عمل بكار آيدنه اموال

توانكرى نه بمالست نزداهل كمال

كه مال تالب كورست وبعد ازان اعمال

[1] Rüc'â dönüş mânâsına masdardır. Sonundaki çekici elif müenneslik işâretidir.

NAMAZA ENGEL OLAN

اَرَاَيْتَ الَّذٖى يَنْهٰيۙ ﴿٩﴾ عَبْدًا اِذَا صَلّٰيۜ ﴿١٠﴾ اَرَاَيْتَ اِنْ كَانَ
عَلَى الْهُدٰىۙ ﴿١١﴾ اَوْ اَمَرَ بِالتَّقْوٰىۜ ﴿١٢﴾ اَرَاَيْتَ اِنْ كَذَّبَ
وَتَوَلّٰيۜ ﴿١٣﴾ اَلَمْ يَعْلَمْ بِاَنَّ اللّٰهَ يَرٰىۜ ﴿١٤﴾

Baksana o nehyedene, [9]
bir kulu namaz kıldığında! [10]
Baksana, o hidâyet üzere giderse, [11]
yahut takva ile emrederse fena mı? [12]
Baksana, tekzîb eder/yalanlar, aksine giderse iyi mi? [13]
Her halde Allâh'ın görüyor olduğunu bilmiyor mu? [14]

اَرَاَيْتَ الَّذٖى يَنْهٰيۙ ﴿٩﴾ عَبْدًا اِذَا صَلّٰيۜ ﴿١٠﴾

Görmedin mi o nehyedeni, [9] **bir kulu namaz kıldığında!** [10]

Kelime mânâsı

اَرَاَيْتَ **Görmedin mi**[1]

الَّذٖى يَنْهٰيۙ **o nehyedeni**

عَبْدًا **bir kulu**

اِذَا صَلّٰيۜ **namaz kıldığında**

Tefsiri

Mânâ: Sanki şöyle dendi: Kullukta yaratıkların en mükemmelini, namazdan, Rabbine ibâdetten men edeni gördün mü?

Burada "Seni men edeni" yerine, "bir kulu men edeni" denmesinden anlaşılıyor ki, bu men etme, **kulu** mevlâsına hizmetten men etmedir. Bundan daha çirkin bir şey de yoktur.

---

[1] Baştaki soru, hayret mânâsı içindir. **Görmek**ten maksat gözle görmektir. Hitab, görebilen herkesedir. **Abden** kelimesinin nekre gelmesi, Peygamberimiz aleyhisselam'ın şanının yüceliğine işâret içindir.

Rivayet edildi ki: Ebû Cehil Kureyş'in ileri gelenlerinin bulunduğu bir yerde şöyle dedi: “Muhammed'i namaz kılarken görürsem, yemin ediyorum, boynuna ayaklarımla basacağım.”

SEBEBİ NÜZÜL

Tekmile'de şöyle geldi: Muhammed'i namaz kılmaktan men edeni gördün mü. Onlar başına taş atmayı düşünüyorlardı. Sonra Ebû Cehil Peygamber Efendimiz'i öğle namazı kılarken gördü ve yanına geldi. Sonra hemen geriye döndü.

- “Sana ne oldu?” dediler. Dedi ki:

- “Benimle onun arasında ateşten bir hendek ve korkunç bir şey ve **kanatlar** gördüm.” İşte bu ifâde üzerine bu âyet nâzil oldu.

Kanatlar'dan murad, meleklerin kanatlarıdır. O mel’un, meleklerin kanatlarını gördü. Yanında bulunanlar ise görmediler.

O zaman Peygamberimiz aleyhisselam şöyle buyurdu:

- “Nefsim kudret elinde olan Allâh'a yemin ederim ki, Ebû Cehil bana biraz daha yaklaşsa idi melekler organlarını parça parça ayıracaklardı.” Ebû Cehil câhiliye devrinde “Ebul Hakem” diye anılırdı. Çünkü onlar onun hikmet sâhibi ve âlim biri olduğunu zannederlerdi. İslâm geldikten sonra “Ebû Cehil” şeklinde lakaplanmıştır.

Bu Fakir (İsmail Hakkı Bursevî kuddise sirruhu) **der ki**:

Peygamberimiz aleyhisselam bir duasında şöyle dedi:

- “Allah'ım! İslâm'ı Ebû Cehil veya Ömer ile aziz kıl”[1]

Sonra Allâhü Teâlâ İslâm'ı Hazreti Ömer (radıyallahü anh) ile aziz kılınca, anlaşıldı ki Ömer (radıyallahü anh) Kureyş'in en saadetli kişisidir. Ebû Cehil’in de Kureyş'in en şakîsi olduğu gibi. Çünkü eşya zıttı ile anlaşılır.”

{ اَرَاَيْتَ الَّذِى يَنْهٰيۙ عَبْدًا اِذَا صَلّٰيؕ } الاستفهام للتعجيب والرؤية بصرية والخطاب لكل من يتأتى منه الرؤية وتنكير عبدا لتفخيمه عليه السلام كأنه قيل ينهى اكمل الخلق فى العبودية عن عبادة ربه والعدول

1 Tirmizi. menakıb 18

عن ينهاك الى ينهى عبدا دال على أن النهى كان للعبد عن اقامة خدمة مولاه ولا اقبح منه

روى أن ابا جهل قال فى ملأ من طغاة قريش لئن رأيت محمدا يصلى لأطأن عنقه وفى التكملة نهى محمدا عن الصلاة وهم أن يلقى على رأسه حجرا فرآه فى الصلاة وهى صلاة الظهر فجاءه ثم نكص على عقبيه فقالوا مالك فقال ان بينى وبينه لخندقا من نار وهولا واجنحة فنزلت والمراد اجنحة الملائكة ابصر اللعين الاجنحة ولم يبصر اصحابها

فقال عليه السلام" **وَالَّذِى نَفْسِى بِيَدِهِ لَوْ دَنَا مِنِّى لَاَخْتَطَفَتْهُ الْمَلَائِكَةُ عُضْوًا عُضْوًا** " وكان ابو جهل يكنى فى الجاهلية بأبى الحكم لأنه كانوا يزعمون أنه عالم ذو حكمة ثم سمى ابا جهل فى الاسلام.

يقول الفقير كان عليه السلام يدعو ويقول " **اَللّٰهُمَّ اَعِزِ الْاِسْلَامَ بِاَبِى جَهْلٍ اَوْ بِعُمَرَ** " فلما اعزه الله بعمر رضى الله عنه دل على أن عمر اسعد قريش كما ان ابا جهل اشقى قريش اذ الاشياء تتبين باضدادها.

اَرَاَيْتَ اِنْ كَانَ عَلَى الْهُدٰىۙ ﴿١١﴾

Baksana, o hidâyet üzere giderse, [11]

Kelime mânâsı

اَرَاَيْتَ **Baksana,**

اِنْ كَانَ عَلَى الْهُدٰىۙ **o hidâyet üzere giderse,**

Tefsiri

Eraeyte, gördün mü? demektir.[1] Buradaki görme kalbî görmedir, Mânâsı: "**Bana haber ver**; bu kulu ibâdetten men eden kimseyi, Allâh'a ibadetinden men edildiğinde **doğru yolda ise...**"

اَرَاَيْتَ } رؤية قلبية معناه اخبرنى ذلك الناهى وهو المفعول الاول {
اِنْ كَانَ عَلَى الْهُدٰىۙ } فيما ينهى عنه من عبادة الله.

اَوْ اَمَرَ بِالتَّقْوٰىۜ ﴿١٢﴾

yahut takva ile emrederse fena mı? [12]

Kelime mânâsı

اَوْ اَمَرَ **yahut emrederse**

بِالتَّقْوٰىۜ **takva ile**

Tefsiri

Mana: **"Yahut"** putlara ibâdeti emretmede onun inandığı gibi, **"takvâyı emrediyorsa"**[2]

Bu âyet-i kerîme, aslında o kulu, namaz kılmaktan men eden kimse ile alay eden bir cümledir. Allâhü Teâlâ'ya ibâdeti yasak ve putlara tapmayı emir, şüphesiz ve kat'î olarak hidâyet üzere olmak değildir, elbette…

---

[1] Daha geniş mânâ şu olur: "Düşünsene! Ey namaz kılan bir kulu alıkoyan azgın insan! Eğer o kul hidayet, doğruluk, hak üzere gitse yahut onunla beraber daha yükselerek diğerlerine de takva ile, Allâh'tan korkup fenalıktan sakınmakla emretse ne olur? Fena mı olur? Sen onu Allâh'ın iyi, kötü her şeyi gördüğünü bilmez de senin yasağını dinler mi sanıyorsun?" **Elmalılı tefsiri**.

[2] Bu şart cümlesi mahzuf olan cevabı ile birlikte görme fiilinin ikinci mef'ûlü yerine gelmiştir. Çünkü "eraeyte" fiilinin ikinci mef'ûlü soru veya yemin cümlesi olamaz. Bu, şart fiilinin cevabının hazfedilmesi, şartın cevabı ile iktifa edilmesinden dolayıdır. Çünkü "in kezzebe ve tevellâ- eğer yalanlıyor ve yüz çeviriyorsa" sözü birinci şarta karşılık olarak gelmiştir. Birinci şart ise: "İn kâne alel hüdâ ev emera bittakvâ..." cümlesidir.

Mana: Baksana! yâni bak, gör, düşün bil de haber ver, bakalım ne dersin? "Ya o kul doğru yolda olursa, yahut kötülüklerden sakınmayı emrederse…"

{ اَوْ اَمَرَ بِالتَّقْوٰىۜ } اى امر بالتقوى فيما يأمر به من عبادة الاوثان كما يعتقده وهذه الجملة الشرطية بجوابها المحذوف وَهو أَلَمْ يَعْلَمْ بِأَنَّ اللّٰه يَرَى سدت مسد المفعول الثانى فان المفعول الثانى لأَرَأَيْتَ لا يكون الا جملة استفهامية او قسمية وانما حذف جواب هذه الشرطية اكتفاء عنه بجواب الشرطية لأن قوله اِنْ كَذَّبَ وَتَوَلّٰى مقابل للشرط الاول وهواِنْ كَانَ عَلَى الْهُدَى اَوْ اَمَرَ بِالتَّقْوَى والآية فى الحقيقة تهكم بالناهى ضرورة انه ليس فى النهى عن عبادته تعالى والامر بعبادة الاصنام على هدى البتة.

اَرَاَيْتَ اِنْ كَذَّبَ وَتَوَلّٰيۜ ﴿١٣﴾

Bak bakalım, o, yalanlar ve aksine giderse iyi mi? [13]

Kelime mânâsı

اَرَاَيْتَ **Haber ver** bakalım **o**

اِنْ كَذَّبَ **yalanlarsa**

وَتَوَلّٰيۜ **aksine giderse iyi mi**

Tefsiri

Mânâ: **"Haber ver, o yasaklayan kimse** (Ebu cehil) **, bizim dediğimiz gibi, hakkı yalanlıyor ve doğru yoldan çıkıyorsa..."** yâni, haktan kaçarak hakkı yalanlarsa… Bizim "işi biz düzeltiyoruz" zözümüz gibi.

Burada, yalanlama ve haktan sapma **"eğer öyle ise…**" şeklinde, olup olmadığı hususunda tereddütlü bir şart ifadesi ile söylenmesi, zikredilen fiillerin o kişilerin bizzat söyleyip söylemedikleri yönünden değildir. Çünkü bunlar, asla tereddüt edilecek şeylerden sayılamaz. (O yalanladı ve yüz çevirdi. Bu kesin) Aksine, bu işlerin bu şekilde ifade

edilmesi, bunların, takvayı emir, yalanlama ve yüz çavirme vasıflarına itibarladır.

{ اَرَاَيْتَ } اخبرنى ذلك الناهى { اِنْ كَذَّبَ وَتَوَلّٰيؕ } اى ان كان مكذبا للحق معرضا عن الصواب كما نقول نحن ونظم الامر والتكذيب والتولى فى سلك الشرط المتردد بين الوقوع وعدمه ليس باعتبار انفس الافعال المذكورة من حيث صدورها عن الفاعل فان ذلك ليس فى حيز التردد اصلا بل باعتبار اوصافها التى هى كونها امرا بالتقوى وتكذيبا وتوليا.

اَلَمْ يَعْلَمْ بِاَنَّ اللّٰهَ يَرٰىؕ ﴿١٤﴾

Kesin olarak Allâh'ın görüyor olduğunu bilmiyor mu? 14

Kelime mânâsı

اَلَمْ يَعْلَمْ **bilmiyor mu o?** [1]

بِاَنَّ اللّٰهَ يَرٰىؕ **Kesin olarak Allâh'ın görüyor olduğunu**

Tefsiri

Mana: **"O adam Allâhü Teâlânın"** kendi hallerini "**gördüğünü**" hallerine göre karşılık verileceğini **"bilmez mi?"** ki yaptığı o işi işlemekten korkmuyor. Yâni; o yasak eden kişi biliyor ki, Allâhü Teâlâ onun hallerini görüyor. Buna göre ondan bu fiiller hâlâ nasıl çıkıyor? [2]

Mânâ olarak denildi ki: Sen gördün mü ki, bir kişi namaz kılan birini namazından men ediyor… Halbuki o men ettiği kişi hidayet üzere

---

[1] İkinci şartıyyenin cevabıdır.

[2] Önceki âyette, yalanlama ve yüz çevirme fiilleri ayrı bir şart cümlesi olarak ve de cevabına bitişik gelmiş, başında da, **haber ver** diye kendi başına taleb olmuştu. Bu yalanlama ve yüz çevirme birinci şart cümlesi içinde atfedilerek gelmemişti. Bununla da, yalanlama ve yüz çevirme fiillerinin kendi başlarına birer fiil ve şartın cevabında gelen tehdide sebep olan fiiller olduklarına işâret olunmuştu. Birinci kısım ise, imkânsız bir şey olup, dâirenin geniş olması için şartın içinde zikredilmiştir. Bu da bir sırdır ki, birinci şart cümlesinin açıkta kalması ve ikinci cevaba sevkedilmesidir.

ve takvayı emrediyor… Men eden ise hakkı yalanlayan ve haktan uzak biri… Bundan daha acaib bir şey olmaz…

ALLAH HER ŞEYİ GÖRÜYOR

Büyükler şöyle dediler: "Allah her şeyi görüyor." ifadesi hem tehdidi hem de kurtuluşu haber verir. Yâni şöyle demektir:

- "Ey günahkâr kişi! Tevbe et, zîrâ seni O görüyor".
- "Ey gösteriş için ibadet eden kişi! İhlâslı ol, O seni görüyor".
- "Ey yalnız iken günah işleyen! Dikkat et, zîrâ O seni görüyor."

HİKÂYE (Günahından utanan kişi)

Dervişin biri bir günah işledi ve sonra tevbe etti. Tevbe ettikten sonra devamlı ağlıyordu. Dediler ki ona:

- Neden bu kadar ağlıyorsun. Allâhü Teâlâ affedici ve gafurdur, seni affeder. Derviş dedi ki:

- Evet, Allâhü Teâlâ affeder. Fakat Allâhü Teâlâ günahımı gördü. Onun utancı içindeyim. (Onun için ağlıyorum)

Allah'ım! Sen benim günahlarımı affettin diyelim.
Fakat sen günahımı gördün, bunun utancıyla ne yapayım.

{ **اَلَمْ يَعْلَمْ بِاَنَّ اللّٰهَ يَرٰىۜ** } جواب للشرطية الثانية اى يطلع على احواله فيجازيه بها حتى اجترأ على ما فعل اى قد علم ذلك الناهى أن الله يرى فكيف صدر منه ما صدر وانما افرد التكذيب والتولى بشرطية مستقلة مقرونة بالجواب مصدرة باستخبار مستأنف ولم ينظمهما فى سلك الشرط الاول بعطفهما على كان للايذان باستقلالهما بالوقوع فى نفس الامر وباستتباع الوعيد الذى ينطق به الجواب

واما القسم الاول فأمر مستحيل قد ذكر فى حيز الشرط لتوسيع الدآئرة وهو السر فى تجريد الشرطية الاولى عن الجواب والاحالة به على جواب الثانية وقيل المعنى ارأيت الذى ينهى عبدا يصلى

والمنهى على الهدى امرا بالتقوى والناهى مكذب متول ولا اعجب من ذا.

بزركان كفته انددر كلمه ان الله يرى هم وعد مندرجست وهم وعيد اى فاسق توبه كن كه ترامييبند اى مرايى اخلاص ورزكه ترامبيند اى درخلوت قصد كناه كرده هش داركه ترامى بيند درويشى بعد ازكناهى توبه كرده بود وبيوسته مى كريست كفتند جندمى كريى خداى تعالى غفورست كفت ارى هرجند عفو كندخجلت آنراكه اومى ديده جه كونه دفع كنم

كيرم كه تاوز سرك كنه در كذرى زان شرم كه ديدى كه جه كردم جه كنم

Ebu'l-Leys rahimehüllah dedi ki: "Bu âyet-i kerîme, bütün insanlara bir nasihat ve hayr, itaati men edenlere de bir tehdiddir."

İbnu'ş-Şeyh Hâşiyesinde dedi ki: "Bu âyet-i kerîme her ne kadar Ebû Cehil hakkında inzal olmuş ise de, kulluğu yasaklayan herkes, bu tehdîdde Ebû Cehil ile birdir."

Bunun üzerine;

1-Zorla alınmış bir yer üzerinde namaz kılan gasb ediciyi, orada namaz kılmaktan vaz geçiren birine mâni olmak doğru değildir.

2-Mekruh vakitlerde namaz kılan kişiyi görüp, bu vakitte namaz kılmasına mâni olan kişiyi îkazından vazgeçirmek de lâzım gelmez. Çünkü bu iki yerde yasaklanan namaz değil, **gasb** günâhı ile, **mekruh vakitlerde namaz kılma** günahıdır. Burada meşru olmayan namaz değil namaza bitişik olan vasıftır. Yasaklanmayı hak etmiş bir fiil oluşu, asıl olarak namazın meşruluğuna zıt değildir. Ancak, aralarında fazla alâka olduğu için, vasfa ait yasak, sanki namazın aslının yasaklığı vehmine düşürüyor.

YASAKLAMADA ÖLÇÜYÜ KAÇIRMAMAK

Bu konuda bâzı büyükler tedbirli davranmayı tercih etmişlerdir. Hatta Hazreti Ali radıyallahü anh'dan rivayet olundu: Hazreti Ali

radıyallahü anh mescidde bir grup insanın bayram namazından önce namaz kıldıklarını gördü. Dedi ki:

- "Ben resülüllah sallallahü aleyhi ve sellemin böyle bir şey yaptığını görmedim." Bunun üzerine yanındakiler:

- "O zaman bunların namaz kılmalarını yasak edelim" dediler. O:

- Ben, **"Namaz kılarken bir kulu men edeni gördün mü?"** âyet-i kerîmesindeki tehdide giren biri olmaktan korkarım"[1] demiştir.

Bu sebeple bayram namazından önce namaz kılınamayacağını ihtiyat sebebiyle açıkça yasaklamamıştır. (Sâdece, resülüllah böyle bir şey yapmazdı, demekle iktifa etmiştir.)

Imâm-ı A'zam Ebû Hanife rahimehüllah da bu güzel edebi seçmiştir. Şöyle ki; talebesi Ebû Yûsuf kendisine;

- "Namaz kılan kimse başını rüku'dan kaldırdığı zaman **Allâhümmağfirlî** diyebilir mi?" diye sormuş. Ebû Hanife rahimehüllah şu cevabı vermiş:

- "Namaz kılan kişi rükûdan başını kaldırdığı zaman **rabbenâ lekel hamd** der ve secdeye gider" demiş. "Allahümmağfirlî demesin" dememiştir.

قال ابو الليث رحمه الله والآية عظة لجميع الناس وتهديد لمن يمنع عن الخير وعن الطاعة وقال ابن الشيخ فى حواشيه وهذه الآية وان نزلت فى حق ابى جهل لكن كل من نهى عن طاعة فهو شريك ابى جهل فى هذا الوعيد ولا يلزم عليه المنع من الصلاة فى الدار المغصوبة والاوقات المكروهة لأن المنهى عنه غير الصلاة وهو المعصية فان عدم مشروعية الوصف المقارن وكونه مستحقا لأن ينهى عنه لا ينفى مشروعية اصل الصلاة الا أنه لشدة الاتصال بينهما بحيث يكون النهى عن الوصف موهما للنهى عن الاصل

احتاط فيه بعض الاكابر حتى روى عن على رضى الله عنه رأى فى المصلى اقواما يصلون قبل صلاة العيد فقال ما رأيت رسول الله صلى

1 Bk. Buharı, iydeyn 6. 8

الله عليه وسلم يفعل ذلك فقيل له ألا ننهاهم فقال اخشى أن ندخل تحت وعيد قوله تعالى ارأيت الذى ينهى عبدا اذا صلى فلم يصرح بالنهى عن الصلاة احتياطا واخذ ابو حنيفة هذا الادب الجميل حتى قال له ابو يوسف ايقول المصلى حين يرفع رأسه من الركوع اللهم اغفر لى قال يقول ربنا لك الحمد ويسجد ولم يصرح بالنهى.

ALNINDAN SÜRÜKLEYECEĞİZ ONUN

كَلَّا لَئِنْ لَمْ يَنْتَهِ لَنَسْفَعًا بِالنَّاصِيَةِ ﴿١٥﴾ نَاصِيَةٍ كَاذِبَةٍ خَاطِئَةٍ ﴿١٦﴾ فَلْيَدْعُ نَادِيَهُ ﴿١٧﴾ سَنَدْعُ الزَّبَانِيَةَ ﴿١٨﴾ كَلَّا لَا تُطِعْهُ وَاسْجُدْ وَاقْتَرِبْ ﴿١٩﴾

Öyle değil, Zâtıma yemin ederim ki eğer vazgeçmezse muhakkak ve elbet sürükleyeceğiz biz o alnı [15]
yalancı, cânî bir alnı! [16]
O vakit çağırsın o kurultayını, meclisini, [17]
Biz çağıracağız zebânîleri! [18]
Sakın sen onu dinleme, secde et ve yaklaş! [19]

كَلَّا لَئِنْ لَمْ يَنْتَهِ لَنَسْفَعًا بِالنَّاصِيَةِ ﴿١٥﴾

Öyle değil! Zâtıma yemin ederim ki, vazgeçmezse muhakkak ve elbet sürükleyeceğiz biz o alnı [15]

Kelime mânâsı

كَلَّا **Öyle değil!**

لَئِنْ لَمْ يَنْتَهِ **Zâtıma yemin ederim ki, eğer vazgeçmezse**

لَنَسْفَعًا **muhakkak sürükleyeceğiz elbet biz**

بِالنَّاصِيَةِ **o alnı**

Tefsiri

"Öyle değil, öyle değil!"

Bu sözler, o mel'un men edici kişiyi Allâh'a ibâdeti yasakladığı, Lât'a tapmayı emrettiği için, onu tehdit sözüdür.

"**Eğer** fenalıklarından **vazgeçmezse**..."

Şimdi mânâ: Zâtıma yemin ederim ki, bu kişi bu hal ve hareketlere son vermez, tevbe etmez ve ölmeden önce bu kötülüklerden elini çekmezse... "**derhal onu perçeminden"** yakalarız. [1]

Yani, **"biz âhirette onu alın saçından yakalar ve bu saçı ile onu Cehenneme atarız."** Elbette onu, alın saçından yakalayıp hakaretle ve zelil bir vaziyette götürmeleri için, zebânîlere emrederiz de, böylece cehenneme atarlar, demektir. Arapların "cerrun nasiye-alın saçından sürükleme" sözü meşhurdur.

Aynu'l-maânî'de şöyle geldi: "Alın saçını yakalamak, bir kimseyi zorla ve aşağılıyarak tutmak, demektir. İzâfet yapmadan, yalnız ahid lam'ı ile ve sâdece "perçem yâni alın saçı" denmesinin sebebi, **kulu** namazdan men eden o kişinin, yâni Ebû Cehilin **perçemi** olduğunun gâyet açık olmasından dolayıdır. Ayrıca "perçeminden yakalama" sözünden murad, dünyada Bedir savaşında yüzüstü (perçeminden) sürüklenerek çekilmesi mânâsı da muhtemeldir. Mânâ bu ise, **bu âyet**, Ebû Cehil'in namazı men ettiğinde, ilerde müslümanların onu nâsiyesinden tutarak ve yerde yüzüstü sürüyeceklerine **bir müjde** olur. Hakîkaten Ebû Cehil bu davranışını tekrar etti. Allâhü Teâlâ da, Bedir savaşı günü müslümanlara onu perçeminden tutup sürüme imkânını verdi.

İBNÜ MES'UD'UN CESÂRETİ VE İNTİKAMI

Rivâyet olundu ki; Rahman sûresi nâzil olunca Peygamberimiz aleyhisselam:

---

[1] Baştaki **lam**, yemin içindir. Okuduğumuz âyetteki "le nesfean" fiili, "le yekûnen minessâğirin " **(Yusuf suresi, 12-32)** âyet-i kerîmesinde olduğu gibi aslında **nun** harfiyle yazılır. Mushafta burada vakf hükmü olduğu için **elif**'le yazılmıştır. Çünkü burada **nun** harfinde durulur. Durulurken tenvine benzetilerek elif üzerinde durulur. **سفع** bir şeyi tutmak ve şiddetle çekmektir. **Nâsiye**, başın ön tarafındaki saçlardır.

- “Bu sûreyi Kureyş'in reislerine kim okur?” diye sordu. Oradakiler ağır davrandılar. Yalnız İbnü Mes'ud radıyallahü anh ayağa kalktı ve;

- “Ben ya Rasûlallah!” dedi. Efendimiz aleyhisselam İbnü Mes'ûd'u yerine oturttu. İkinci defa sordu:

- “Bu sûreyi onlara kim okur?” Yine İbnü Mes'ud'tan başka kimse ayağa kalkmadı. Üçüncü defasında da aynı olunca Efendimiz aleyhisselam İbnü Mes'ud'a izin verdi. Peygamberimiz aleyhisselam İbnü Mes’ud’a bu vazifeyi bırakmak istemiyordu. Çünkü onun zayıf ve küçük yapılı olduğunu biliyordu.

{ **كَلَّا** } ردع للناهى اللعين وخسوء له عن نهيه عن عبادة الله وامره بعبادة اللات { **لَئِنْ لَمْ يَنْتَهِ** } اللام موطئة للقسم المضمر اى والله لئن لم ينته عما هو عليه ولم ينزجر ولم يتب ولم يسلم قبل الموت والاصل ينتهى بالياء يقال نهاه ينهاه نهيا ضد امره فانتهى { **لَنَسْفَعًا بِالنَّاصِيَةِ** } اصله لنسفعن بالنون الخفيفة للتأكيد ونظيره **وَلَيَكُونًا مِنَ الصَّاغِرِينَ** كتب فى المصحف بالالف على حكم الوفق فانه يوقف على هذا النون بالالف تشبيها لها بالتنوين

والسفع القبض على الشئ وجذبه بعنف وشدة والناصية شعر مقدم الرأس والمعنى لنأخذن فى الآخرة بناصيته ولنسحبنه بها الى النار بمعنى لنأمرن الزبانية ليأخذوا بناصيته ويجروه الى النار بالتحقير والاهانة وكانت العرب تأنف من جر الناصية

وفى عين المعانى الاخذ بالناصية عبارة عن القهر والهوان والاكتفاء بلام العهد عن الاضافة لظهور أن المراد ناصية الناهى المذكور ويحتمل ان يكون المراد من هذا السفع سحبه على وجهه فى الدنيا يوم بدر فيكون بشارة بان يمكن المسلمين من ناصيته حتى يجروه على وجهه اذا عاد الى النهى فلما عاد مكنهم الله من ناصيته يوم بدر

(روى) أنه لما نزلت سورة الرحمن قال عليه السلام " **مَنْ يَقْرَأُهَا عَلَى رُؤَسَاءِ قُرَيْشٍ** " فتثاقلوا فقام ابن مسعود رضى الله عنه وقال انا فأجلسه عليه السلام ثم قال ثانيا من يقرأها عليهم فلم يقم الا ابن مسعود رضى الله عنه ثم ثالثا الى ان أذن له وكان عليه السلام يبقى عليه لما كان يعلم ضعفه وصغر جثته

İbnü Mes'ud, kalktı, onların bulunduğu yere vardı. Onları Kâbe'nin etrafında toplanmış bulunca, Rahman suresini okumaya başladı. Ebû Cehil ayağa kalkıp İbnü Mes'ud'un yüzüne şiddetli bir tokat attı. İbnü Mes'ud'un kulağı yarıldı ve kanamaya başladı. Oradan, gözlerinden yaşlar akıtarak geri döndü. Efendimiz aleyhisselam onu görünce kalbden üzüldü ve üzüntüden başını önüne eğdi. Hemen Cebrâil aleyhisselam gülerek ve müjdeleyerek geliverdi. Peygamberimiz aleyhisselam;

-"Ya Cebrâil! Sen gülüyorsun ama, İbnü Mes'ud ağlıyor" dedi. Bunun üzerine Cebrâil aleyhisselam;

-"O bunun sebebini yakında öğrenecek" dedi.

Bir zaman sonra, müslümanlar Bedir savaşında zafer kazandı, İbnü Mes'ud savaştan onun da bir payının olmasını istedi. Efendimiz aleyhisselam ona;

- "Mızrağını al ve yaralıları dolaş. Aralarında ölmemiş birisini bul ve onu öldür, dedi. Sen de bu şekilde mücahidlerin sevâbını alırsın" buyurdu. İbnü Mes'ud yerde yatan kâfirler arasında dolaşmaya başladı. Bir de baktı ki, Ebû Cehil yere yıkılmış şiddetli sesler çıkarıyordu. İbnü Mes'ud, onun hâlâ kuvvetli olmasından ve zarar vermesinden korktu. Mızrağını uzaktan Ebû Cehil'e attı. Mızrak Ebu Cehil'in boğazına saplandı.

-Umulur ki kalem sûresindeki, **"Biz yakında onun burnuna damga vuracağız"** (68/16) âyet-i kerîme buna işârettir.-

İbnü Mes'ud Ebû Cehil'in artık âciz ve hiçbir şey yapamaz durumda olduğunu görünce göğsünün üzerine çıkmak istedi. Fakat çok zayıf olduğu için çıkamadı. Sonra bir şekilde çıktı. Ebû Cehil onu göğsü üzerinde görünce;

- "Ey koyun çobanı! Çok sarp bir yere çıktın" dedi.

ثم انه وصل اليهم فرآهم مجتمعين حول الكعبة فافتتح قرآءة السورة فقام ابو جهل فلطمه فشق اذنه وادماها فانصرف وعينه تدمع فلما رآه عليه السلام رق قلبه واطرق رأسه مغموما فاذا جبرآئيل جاء ضاحكا مستبشرا فقال ياجبرائيل تضحك ويبكى ابن مسعود فقال سيعلم

فلما ظفر المسلمون يوم بدر التمس ابن مسعود ان يكون له حظ فى الجهاد فقال له عليه السلام " **خُذْ رَمْحَكَ وَالْتَمِسْ فِى الْجَرْحَى مَنْ كَانَ لَهُ رَمَقٌ فَاقْتُلْهُ فَاِنَّكَ تَنَالُ ثَوَابَ الْمُجَاهِدِينَ** " فاخذ يطالع القتلى فاذا ابو جهل مصروع يخور فخاف ان تكون به قوة فيؤذيه فوضع الرمح على منحره من بعيد فطعنه ولعل هذا قوله سنسمه على الخرطوم ثم لما عرف عجزه لم يقدر ان يصعد على صدره لضعفه فارتقى عليه بحيلة فلما رآه ابو جهل قال له يا رويعى الغنم لقد ارتقيت مرتقى صعبا

İbnü Mes'ud ona;

- **"İslâm yücedir. İslâm'ın üstüne yücelik olamaz"** dedi. Ebû Cehil;

-Arkadaşın Muhammed'e söyle. Ölmek üzere olduğum şu anda benim nazarımda ondan daha çok kin ve düşmanlık duyduğum hiç kimse yoktur, dedi.

Rivâyet olundu ki; (İbnü Mes'ud Efendimizin huzununa dönünce olanları anlattı.) Efendimiz aleyhisselam Ebû Cehil'in bu sözünü İbnü Mes'ud'dan işitince buyurdu:

- **"Benim Fir'avn'ım Musa'nın Fir'avn'ından daha şiddetlidir. Çünkü Mûsâ'nınki** ben îman ettim (Yunus suresi 10-90) **demişti. Benimki ise isyanını daha da arttırdı.**"

Peygamberimiz aleyhisselam daha sonra İbnü Mes'ud'a:

- **"Ey İbnü Mes'ud! Şu kılıcımı al kafasını kopar"** dedi. Çünkü Efendimiz aleyhisselam'ın kılıcı daha keskin idi.

İbnü Mes'ud (tekrar gitti) Ebû Cehil'in kafasını kopardı fakat taşımaya gücü yetmedi. Kulağını delerek bir ip geçirdi, bu iple kafasını sürüyerek Peygamberimiz aleyhisselam'a geldi. Geldiğinde, Cebrâil

aleyhisselam Peygamber Efendimiz'in önünde gülmekte idi ve şöyle diyordu:

- "Kulağa kulak!.. Ancak burada baş da kulakla birlikte kesilmiş"[1]

Hikmet sahibi Allâhü Teâlâ, İbnü Mes'ud'u zayıf yarattı ki, onun kesik başına gücü yetmesin de kulağından çekerek taşıyabilsin diye.

Bunun da bir çok hikmetleri vardı.

Ebû Cehil bir köpekti ve köpek kucağa alınmaz; yerde sürüklenir,

Ebû Cehil'in kulağı yarıldı ki kulağa-kulak kısas edilmiş oldu.

Ayette **"Eğer vazgeçmezse onu perçeminden yakalarız"** âyetiyle bildirilen tehdit gerçekleşti. Hakîkatte İbnü Mes'ud bu başı ön tarafından tutarak yerde sürüklemiştir.

İbnü Şeyh dedi ki: **Nâsıye** alnın hemen üzerindeki saçtır. Bu husûsî saça, saç mânâsına gelen **şa'r** değil de, **nâsıye** denir. Ayrıca Allâhü Teâlâ, bu **nâsıye** kelimesi ile mecaz yolu üzere yüz ve başı ifâde etmiştir. Tutulmanın, perçemden tutulma olarak tahsis edilmesinin sebebi şu idi: Mel'un Ebu Cehil, başının perçemini taramaya ve güzel koku sürmeye çok ihtimam gösterirdi.

فقال ابن مسعود الاسلام يعلو ولا يعلى عليه فقال له ابو جهل بلغ صاحبك انه لم يكن احد ابغض الى منه فى حال مماتى فروى أنه عليه السلام لما سمع ذلك قال

" فِرْعَوْنِى اَشَدُّ مِنْ فِرْعَوْنِ مُوسَى فَاِنَّه قَالَ آمَنْتُ وَهُوَ قَدْ زَادَ عُتُوًا ثُمَّ قَالَ يَا ابْنُ مَسْعُودْ اِقْطَعْ بِسَيْفِى هٰذَا لِأَنَّهُ أَحَدٌ وَأَقْطَعْ فلما قطع رأسه لم يقدر على حمله فشق اذنه وجعل الخيط فيها وجعل يجره الى رسول الله عليه السلام وجبرآئيل بين يديه يضحك ويقول يا محمد اذن باذن لكن الرأس ههنا مع الاذن مقطوع

ولعل الحكيم سبحانه انما خلقه ضعيفا حتى لم يقو على الرأس المقطوع لوجوه احدها أن ابا جهل كلب والكلب يجر ولا يحمل

[1] Üsüdül gaabe c.3 s. 385,386

والثانى ليشق الاذن فيقتص الاذن بالاذن والثالث ليحقق الوعيد المذكور بقوله لنسفعا بالناصية فيجر تلك الرأس على مقدمها قال ابن الشيخ والناصية شعر الجبهة وقد يسمى مكان الشعر ناصية ثم انه تعالى كنى بها ههنا عن الوجه والرأس ولعل السبب فى تخصيص السفع بها ان اللعين كان شديد الاهتمام بترجيل الناصية وتطييبها.

نَاصِيَةٍ كَاذِبَةٍ خَاطِئَةٍ ﴿١٦﴾

Yalancı, günahkar bir alın saçı! [16]

Kelime mânâsı

نَاصِيَةٍ كَاذِبَةٍ **yalancı alın saçı**

خَاطِئَةٍ **günahkâr**

Tefsiri

Burada[1] senin, **“yalancı ve günahkâr kişinin perçemi”** sözünden daha derin bir mânâ vardır. Bu kâfir, söz olarak yalancılıkta, fiil olarak da günahta öyle bir dereceye ulaşmıştı ki, sanki alın saçında yalan ve günah görülür olmuştu. Ebû Cehil, Allâhü Teâlâya yalancılık isnad ederek “Allah Muhammed'i resül olarak göndermedi” diyor ve Allâh'a iftira ediyordu. “o bir sihirbazdır” gibi sözlerinde de yalancı idi. Peygamberimize verdiği çeşitli eziyetlerle de günahkârdı.

{ **نَاصِيَةٍ كَاذِبَةٍ خَاطِئَةٍ** } بدل من الناصية وانما جاز ابدالها من المعرفة وهى نكرة لوصفها ووصف الناصية بالكذب والخطأ على الاسناد المجازى وهما لصاحبها وفيه من الجزالة ما ليس فى قولك ناصية

[1] Burası bir önceki en-**nâsiye** kelimesinden bedeldir. Nekre nâsiye kelimesinin ma’rife bir kelimeden bedel gelmesi câizdir. Bu kelime yalancılık ve günahkârlıkla vasıflanmıştır. Burada mecâzî bir isnad vardır. Yâni günahkâr ve yalancı olarak alın saçı yâni perçem zikredilmiş, fakat ikisinin de sahibi murad edilmiştir.

كاذب خاطئ كأن الكافر بلغ فى الكذب قولا والخطأ فعلا الى حيث أن كلا من الكذب والخطأ ظهر من ناصيته وكان ابو جهل كاذبا على الله فى أنه لم يرسل محمدا وكاذبا فى أنه ساحر ونحوه وخاطئا بما تعرض له عليه السلام بانواع الاذية.

فَلْيَدْعُ نَادِيَهُۙ ﴿١٧﴾

O vakit çağırsın o meclisini, 17

Kelime mânâsı

فَلْيَدْعُ **O vakit çağırsın**

نَادِيَهُۙ **o meclisini,**

Tefsiri

“O” Ebû Cehil **“hemen gidip”** kendine yardım etmeleri için “**meclisini**” meclis üyelerini “**çağırsın**.” Bu meclis Mekkelilerin toplantı yerleridir. Burada “meclis üyeleri” diyerek meclis kelimesinin başına muzaf takdir ettik. Çünkü meclisin kendisi çağrılmaz. İçinde üyeleri olmadıkça oraya meclis denmez.

Mekke'de bulunan Dâru'n-Nedve üyeleri istişare için orada toplanıyorlardı. Bu, günümüzde husûsî toplantı yerleridir.

NÜZÜL SEBEBİ (En kalabalık meclis)

Rivâyet olundu: Bir gün Ebû Cehil, Peygamberimiz aleyhisselam namaz kılarken ona rastladı.

- “Ben bunu sana yasaklamamış mıydım?” dedi. Resülüllah aleyhisselam ona sert bir cevap verdi. Ebû Cehil:

- “Beni tehdid mi ediyorsun? Ben şu vâdide meclisi en kalabalık olan kişiyim” dedi. Bunun üzerine bu âyet-i kerîme nâzil oldu.

{ فَلْيَدْعُ } من الدعوة يعنى كوبخواند ابو جهل { نَادِيَهُۙ} اى اهل ناديه ومجلسه ليعينوه وهو المجلس الذى ينتدى فيه القوم اى يجتمعون وقدر المضاف لأن نفس المجلس والمكان لا يدعى ولا

يسمى المكان ناديا حتى يكون فيه اهله ودار الندوة بمكة كانوا يجتمعون فيها للتشاور وهى الآن لمحفل الخفى روى أن ابا جهل مر برسول الله وهو يصلى فقال ألم ننهك فاغلظ رسول الله فقال اتهددنى وانا اكثر اهل الوادى ناديا يريد كثرة من يعينه فنزلت

سَنَدْعُ الزَّبَانِيَةَ ﴿١٨﴾

Biz de çağıracağız zebânîleri! [18]

Kelime mânâsı

سَنَدْعُ **Biz de çağıracağız!**

الزَّبَانِيَةَ **zebânîleri**

Tefsiri

Biz de çağıracağız azâb meleklerini! yâni, biz de onları Cehenneme sürüklemeleri için azap meleklerini çağıracağız. Bu meleklerden sâdece bir teki, onun meclisindekilerin bir milyonuna gaalib gelir. Resülüllah aleyhisselam da:

- "Eğer Ebû Cehil meclisini çağırsaydı, zebaniler onları görülecek halde yakalayacaklardı" buyurmuştur.[1]

Arapçada **zebâniye,** aslında, önde giden asker gibi vâli yardımcılarından bir zümre demektir. Kaamus'a göre bu ismin verilmesinin sebebi, bilinmelerine yardımcı olacak alâmetler koydukları içindir. Azap meleklerine de zebânî denmesi, onların kâfirleri şiddetle yakalayıp Cehen-

---

[1] Hazreti Osman'ın r.a. mushaflarında yâni Mushaf-i Osmânî'de **se ned'u** kelimesindeki **vav** üzerine hataen hazif yapılmıştır. Arabçada hazfedilmesini icabettiren lafız olarak bir şey yoktur. Galiba o, **fel yed'u** emrine uygunluk veya emre benzetilmesi için hazfedilmiştir. Çünkü hiç şüphesiz duâ, bir çeşit lüzumlu **emir**'dir.**İbnü Hâlûye**, İ'rabu's-selâsiyne âyeten adlı eserinde dedi ki: "Sened'u kelimesinin aslı vav'lıdır. Ancak vav sâkin olduğundan kelimenin sonundaki sâkin vav dile ağır gelir. Onun için mushafta bu vav sâkıt olmuştur. Nitekim "sened'u", "yed'u'l-insânü", "yemhu'llâhül-bâtıla" âyetlerinde de durum böyledir. **Yâ** harfi için de aynı şeyleri söylemek mümkündür. Nitekim "vâdin-nemli", "innallâhe lehâdilleziyne âmenû" kelimelerindeki **yâ** bu sebeble düşmüştür. Bunların sebebi, az önce söz ettiğimiz gibi, yazının nasıl okunuyorsa o şekilde lafız üzerine bina edilmesinden dolayıdır.
Denildi ki: Zebânî'nin müfredi **zebna**'dır. Zeben'e nisbeten verilmiş gibidir. Sonra zebna, zebâniye şekline dönmüştür.

neme atmalarından dolayıdır. Zebânilerden murad azap melekleridir. Bu azap meleklerine "**şurat**" denmesi, şiddetle tutma, şiddetle ezme, kabaca yakalama ve kahırla Cehenneme atmada bunlara benzemelerinden dolayıdır.

Bazı âlimlere göre zebânî'nin sonudaki **ya** yerine **ta** harfi getirilmiştir. Bundan murad, zebânilerin kâfirleri Cehenneme atmalarındaki mübalağayı ifade içindir.

Bu ayet-i kerimde şu **işâretler** vardır: Nefs-i emmare Ebû Cehl'ini ve onun, heva meclisinde bulunanları ve zulmânî kuvvetlerini, iflas ateşine ve hüsran cehennemine götüren celâlî ve kuvvetli tecellilere işâret vardır.

{ سَنَدْعُ الزَّبَانِيَةَ } اى ملائكة العذاب ليجروه الى النار وواحد منهم يغلب على ألف ألف من امثال اهل ناديه قال عليه السلام لو دعا ناديه لاخذته الزبانية عيانا.

اجتمعت المصاحف العثمانية على حذف الواو من سندع خطا ولا موجب للحذف من العربية لفظا ولعله للمشاكلة مع فليدع او للتشبيه بالامر فى أن الدعاء امر لا بد منه

وقال ابن خالويه فى اعراب الثلاثين آية الاصل سندعو بالواو وغير أن الواو ساكنة فاستثقلتها اللام ساكنة فسقطت الواو فى المصحف من سندع ويدع الانسان ويمح الله الباطل وكذلك الياء من واد النمل وان الله لهاد الذين آمنوا والعلة فيهأ ما انبأتك من بنائهم الخط على اللفظ انتهى

والزبانية فى الاصل فى كلام العرب الشرط كصرد جمع شرطة بالضم وهم طائفة من اعوان الولاة سموا بذلك لأنهم اعلموا انفسهم بعلامات يعرفون بها كما فى القاموس والشرط بالتحريك العلامة والواحد زبنية كعفرية وعفرية الديك شعرة القفا التى يردها الى يافوخه عند الهراش من الزبن بالفتح كالضرب وهو الدفع لأنهم يزبنون الكفار اى يدفعونهم فى جهنم بشدة وبطش يعنى أن ملائكة

العذاب سموا بما سمى به الشرط تشبيها لهم بهم فى البطش والقهر والعنف والدفع وقيل الواحد زبنى وكأنه نسب الى الزبن ثم غير الى زبانية كأنسى بكسر الهمزة واصلها زبانى وقيل زبانية بتعويض التاء عن الياء بعد حذفها للمبالغة فى الدفع وفيه اشارة الى التجليات القوية الجلالية الجرارة ابا جهل النفس الامارة واهل ناديه الذى هو الهوى وقواه الظلمانية الى نار الخذلان وجهنم الخسران.

SECDE ET VE SAKIN ONU DİNLEME

Secde âyeti

كَلَّاۜ لَا تُطِعْهُ وَاسْجُدْ وَاقْتَرِبْ ﴿١٩﴾

Sakın onu dinleme de secde et ve yaklaş!

Kelime mânâsı

كَلَّاۜ **Hayır!**

لَا تُطِعْهُ **onu dinleme de**

وَاسْجُدْ **secde et**

وَاقْتَرِبْ **ve yaklaş** Allâh'a!

Tefsiri

“Hayır!” Bu söz, namazdan men eden o mezkür adamı, azarlamadan sonra başka bir azarlamadır. **Kella**, evveline bitişiktir. Onun için Kur'ân okunurken mutlak vakıf ile durmuşlardır.

Ona uyma!” Bulunduğun hal üzere devam et. O yalancı, günahkar, men ediciye karşı gelmeye devam et. Bu ifâde,

- “seni yalan sayanlara boyun eğme!” **(Kalem suresi. 68-8)** âyet-i kerîmesi gibidir.

“Allah'a **secde et”** ve secdene, namazına, onların sözlerine aldırış etmeden “**yaklaş**mana devam et! yâni bu secdelerinle Rabbine yaklaş da yaklaş. Hadîs-i şerîfte de şöyle geldi:

- "Bir kulun rabbine en yakın ânı, secde ettiği zamandaki ânıdır. O halde secde hâlinde Allâh'a çok duâ ediniz"[1] Fütûhât'ta buna kurbiyyet yâni yakınlık secdesi denilmiştir.

Bu âyet-i kerîme, İmam Malik hariç üç mezheb imamına göre, secde yeridir. Onların usüllerinde, burada secde yapmak vâcib mi, sünnet mi olduğu kaidesi ne ise öyledir…

Sonra secdeler, baş olma perdesinin kaldırıldığına **işâret** etmektedir. Bir hadîs-i şerîfte buyuruldu ki:

- "Secde ile birlikte kibir bulunmaz" yâni secde eden kibirden uzaklaşır ve Allâh'ın dergâhında alçak gönüllü olma şerefine kavuşur.

{ كَلَّا ۗ } ردع بعد ردع للناهى المذكور وزجر له اثر زجر فهو متصل بما قبله ولذا جعلوا الوقف عليه وقفا مطلقا { لَا تُطِعْهُ } اى دم على ما انت عليه من معاصاة ذلك الناهى الكاذب الخاطئ كقوله تعالى **وَلَا تُطِعِ الْمُكَذِّبِينَ**

{ وَاسْجُدْ } وواظب على سجودك وصلاتك غير مكترث به {وَاقْتَرِبْ} وتقرب بذلك السجود الى ربك وفى الحديث " **اَقْرَبُ مَا يَكُونُ الْعَبْدُ مِنْ رَبِّهِ اِذَا سَجَدَ فَأَكْثِرُوا مِنَ الدُّعَاءِ فِى السُّجُودِ** " كلمة ما مصدرية وأقرب مبتدأ حذف خبره ويكون تامة اى اقرب وجود العبد من ربه حاصل وقت سجوده. ودر فتوحات اين راسجده قرب كفته.

وهذا محل سجود عند الثلاثة خلافا لمالك وهم على اصولهم فى قولهم بالوجوب والسنية ثم ان السجود اشارة الى ازالة حجاب الرياسة وفى الحديث " **لَا كِبْرَ مَعَ السُّجُودِ** " يعنى هركه سجده آرد از كبر دور كشت وبر دركاه الله شرف مت ضعان يافت.

MECUSİLERİN SECDESİ VE İBRAHİM ALEYHİSSELAMIN DUASI

Rivâyet olundu ki; İbrahim Aleyhisselam bir gün ikiyüz mecusiyi müsâfir etti. Mecûsîler yemeklerini yedikten sonra;

- "Bize bir iş ver yapalım ey İbrahim!" dediler. İbrahim Aleyhisselam:

---

[1] Ebu Davut , 879, Tirmizi, deavat, 3536, Müslim, salat 215 hadîs**i şerîfte geçen Ma masdariyyedir. Akrabü, haberi hazfedilmiş mubtedadır. Akrabü vücûdil abdi, demektir.**

- “Benim sizden bir isteğim var” dedi. Müsâfirler:

- “Nedir isteğin?” dediler. İbrahim Aleyhisselam:

- “Rabbime bir defa secde ediverin” dedi. Mecûsiler aralarında görüştüler. Sonra aralarında:

-Bu adam bize çok iyilik yaptı. Şimdi onun Rabbine secde etsek, sonra da ilahlarımıza dönsek… Bu bize bir zarar vermez, dediler. Bunun üzerine hep birlikte secdeye kapandılar. Onlar alınlarını yere koyunca, İbrahim Aleyhisselam Allâhü Teâlâya şöyle dua etti:

- “Ya Rabbi! Ben yapacağımı yaptım, onları secdeye getirdim. Bundan öte gücüm yok. Bütün muvaffakiyet ve hidâyet senin elindedir. Sen de Bunların kalblerini islâm'la süsleyiver.”

Adamlar başlarını secdeden kaldırınca hepsi müslüman oldular.

Secdenin, namaz secdesi, tilavet secdesi, sehiv secdesi gibi kısımları vardır. Şu secdeler meşhurdur:

1-**Allâhü Teâlâ'nın celal ve kibriyası için ta'zim secdesi.**

2-Korku ve taleb için, Allâh'a yalvarma secdesi.

3-Allah'a şükür ve yalvarma secdesi…

Sahih olan görüşe göre, bu secdeler müstehabtır. Bu secdeleri melekler, Peygamberimiz aleyhisselam, diğer enbiya ve evliya kulları yapmışlardır.

İmam-ı Azam Ebû Hanife ve İmam Malik, şükür secdesinin mekruh olduğunu söylediler. “Hamd ve şükür sâdece dil ile yapılır” dediler. İmâmeyn, yâni, İmam Ebû Yûsuf ve İmam Muhammed rahimehümallah dediler ki: Şükür secdesi Allâh'a yakınlığa vesiledir. Bunu yapan kimse sevâb elde eder.

Kaaşânî dedi ki: Peygamberimiz aleyhisselam bu sûredeki secde âyetini okudu, sonra da şu duâyı ilave etti:

- “Eûzü bi afvike min ıkâbike ve eûzü bi ridaake min sehatıke ve eûzü bike minke”

Mânâsı: “Senin azâbından affına, gadabından rızana, senden yine sana sığınırım”. yâni, senin fiilinden senin fiiline, senin sıfatından senin sıfatına ve senin zâtından senin zâtına sığınırım, demektir.

İşte bu, secde ile Allâhü Teâlâya yaklaşmanın mânâsıdır.[1]

[1] Sakın. Sakındırma üzerine sakındırmadır. Ona itaat etme! Öyle kendini zengin gören, yalancı, cinayetkâr, namazdan alıkoyar azgını dinleme! Rabbine itaat etmekle okutmakta sebat eyle, ve secde et. Rabbinin emrine boyun eğmekle oku ve secdeye devam et ve yaklaş. Secde ile, namaz ile ve yakınlığa sebep olan diğer ibadet ve kulluk ile kulluk ederek biz Rabbine yaklaş. Çünkü sahih hadiste belirtildiği üzere "Kulun Rabb'ine en yakın olabileceği durum secde ederkendir." Bir kudsi hadiste de "Kul bana nafile ibadetlerle devamlı yaklaşır. O derece ki nihayet ben onun işittiği kulağı, gördüğü gözü, duyduğu kalbi olurum. Benimle işitir, benimle görür, benimle duyar." buyurulmuştur. Burada secdenin yukarıdaki

روى أن ابراهيم عليه السلام اضاف يوما مائتى مجوسى فلما اكلوا قالوا امرنا يا ابراهيم قال ان لى الكيم حاجة فقالوا ما حاجتك قال اسجدوا لربى سجدة واحد فتشاوروا فيما بينهم فقالوا ان هذا الرجل قد صنع معروفا كثيرا فلو سجدنا لربه ثم رجعنا الى آلهتنا لا يضرنا ذلك بشئ فسجدوا جميعا فلما وضعوا رؤسهم على الارض ناجى ابراهيم ربه فقال انى جهدت جهدى حتى حملتهم على هذا ولا طاقة لى على غيره وانما التوفيق والهداية بيدك اللهم زين صدورهم بالاسلام فلما رفعوا رؤوسهم من السجود اسلموا

وللسجدة اقسام سجدة الصلاة وسجدة التلاوة وسجدة السهو وهذه مشهورة وسجدة التعظيم لجلال الله وكبريائه وسجدة التضرع اليه خوفا وطمعا وسجدة الشكر له وسجدة المناجاة وهذه مستحبة فى الاصح صادرة عن الملائكة وعن رسول الله عليه السلام وسائر الانبياء والاولياء عليهم السلام وقال ابو حنيفة ومالك سجود الشكر مكروه فيقتصر على الحمد والشكر باللسان وقال الامامان هى قربه يثاب فاعلها

قال القاشانى قرأ عليه السلام فى هذه السجدة اى سجدة اقرأ " **اَعُوذُ بِعَفْوِكَ مِنْ عِقَابِكَ** " اى بفعل لك من فعل لك " **وَاَعُوذُ بِرِضَاكَ مِنْ سَخَطِكَ** " اى بصفة لك من صفة لك " **وَاَعُوذُ بِكَ مِنْكَ** " اى بذاتك من ذاتك وهو معنى اقترابه بالسجود.

namaz karinesi ile namaz mânâsına olması da ihtimal dahilinde ise de gerçek mânâsı üzere özellikle kendi mânâsında olması daha açıktır. Çünkü "yaklaş", namaz ve insanı Allâh'a yaklaştıran diğer ibadet çeşitlerini kapsar. Secdenin ayrıca özelleştirilmesi hadîs-i gereğince önemini açıkça ifade eder. **Elmalılı Tefsiri.**

97

سُورَةُ الْقَدْرِ

KADR SÛRESİ

Mekkede nazil olmuştur
5 âyettir

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

اِنَّٓا اَنْزَلْنَاهُ فٖى لَيْلَةِ الْقَدْرِۚ ﴿١﴾ وَمَٓا اَدْرٰيكَ مَا لَيْلَةُ الْقَدْرِۜ ﴿٢﴾
لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِنْ اَلْفِ شَهْرٍۜ ﴿٣﴾ تَنَزَّلُ الْمَلٰٓئِكَةُ وَالرُّوحُ فٖيهَا
بِاِذْنِ رَبِّهِمْۚ مِنْ كُلِّ اَمْرٍۙ ﴿٤﴾ سَلَامٌۛ هِيَ حَتّٰى مَطْلَعِ الْفَجْرِ
﴿٥﴾

Bismillâhi'r-rahmâni'r-rahıym
Elhak/Hakikatte Biz indirdik onu kadir gecesi! [1]
Ne bildirdi ki sana, ne kadir gecesi? [2]
Bin aydan hayırdır o kadir gecesi! [3]
İner peyder pey, melâike ve Ruh onda, izniyle rablerinin, her bir emirden! [4]
Bir selamdır o, tâ tan atana/sabaha kadar! [5]

اِنَّٓا اَنْزَلْنَاهُ فٖى لَيْلَةِ الْقَدْرِۚ ﴿١﴾

Hakikatte Biz indirdik onu kadir gecesi! [1]

Kelime mânâsı

إِنَّٓا اَنْزَلْنَاهُ Biz indirdik onu[1]

فٖى لَيْلَةِ الْقَدْرِۚ

Tefsiri

Âyet-i kerîmenin mâzî sigasıyla mânâsı şöyledir: "Kur'anı kadir gecesinde biz indirdik ve indirmeye Biz hükmettik. Bunu Biz ezelde takdir ettik."

(Soru:) "İnzal yâni indirme bir defada indirmede kullanılır. Halbu ki Kur'an bir defada indirilmemiş, aksine yirmiüç senede kısım kısım indirilmiştir. Bu sûre de o indirilenlerden birisidir. (Bu durumda inzal kelimesi niçin kullanılmıştır?)"

Cevabı: Kur'an'ın inzâlinden murad, Cebrail'in Kadir gecesinde onu levh-i mahfuz'dan dünya semasındaki beytü'1-izzet'e bir anda indirmesidir. Sonra da kâtip meleklere semada yazdırmıştır. Sonra, Kur'an-ı Kerim Peygamberimiz aleyhisselam'a ihtiyaçlara göre kısım kısım indirilmiştir. İşte, Kur'an'ın bu indirilişinin ilki, Kadir gecesinde oldu.

Burada şu işâret vardır: Muhakkak ki, Kur'an levh-i mahfuz'dan Beytü1-izzet'e indiği için, Beytü1-izzet, levh-i mahfuz'dan sonra sema makamları içinde en şerefli makamdır. Onun için denildi ki: Dünyaya en yakın sema, diğer semalardan daha üstündür. Çünkü burası rabbânî vahyin bulunduğu yerdir. Şerefü'l-mekân bi'l-mekîn – Bir mekânın şerefi orada bulunanlar sebebiyledir. Böylece her ikisi de şerefli olur. Çünkü sultan, ancak, en nezih mekan neresi ise oraya iner. Sultanın kötü bir yere indiği düşünülse bile, onun inmesi, şeref olarak o mekana yeter. Eğer mekan şerefli bir yer ise, şerefli birinin oraya inmesi ile daha çok şeref kazanır. Beled sûresinde geçtiği gibi…

---

[1] **İnnâ**'daki **nun** azamet içindir.Veya sıfat ve isimleriyle birlikte Zâta delalet eder. **Hü** zamiri Kur'an'a racidir. Kur'ânın şöhreti, isminin açıkça söylenmesi yerini tutar. Bu sebeple zamirle ifade edilmiş, açıkça zikredilmemiştir. Sanki Kur'an bütün zihinlerde mevcutur. Allâhü Teâlâ, Kur'an'ı aradaki Cebrail aleyhisselam ile indirmesine rağmen, onu zikretmeden kendi zâtına isnâd ederek ona ayrı bir yücelik vermiştir. Biz kelimesi ile de, ayrıca mânevî fâil öne çıkarılarak Kur'an-ı Kerim'e bir ta'zim yapılmıştır. Ancak burada biz buyurularak Allâh zikredilmiş ve kasır yâni kısaca ifade yolu üzerine Cebrâil'den söz edilmemiştir**. "İnnâ enzelnâhü"** ifadesinde mânâyı kuvvetlendirmek için **inne** getirilmiş, ifadede hafiflik için de zamirin bitiştirilmesi seçilmiştir.

{ اِنَّٓا اَنْزَلْنَاهُ فٖى لَيْلَةِ الْقَدْرِ } النون للعظمة او للدلالة على الذات مع الصفات والاسماء والضمير للقرءآن لأن شهرته تقوم مقام تصريحه باسمه وارجاع الضمير اليه فكأنه حاضر فى جميع الاذهان وعظمه بأن اسند انزاله الى جنابه مع أن نزوله انما يكون بواسطة الملك وهو جبرآئيل على طريقة القصر بتقديم الفاعل المعنوى الا انه اكتفى بذكر الاصل بمعنى نحن انزلناه فادخل ان للتحقيق فاختير اتصال الضمير للتخفيف ومعنى صيغة الماضى انا حكمنا بانزاله فى ليلة القدر وقضينا به وقدرناه فى الازل

ثم ان الانزال يستعمل فى الدفعى والقرءآن لم ينزل جملة واحدة بل انزل منجما مفرقا فى ثلاث وعشرين سنة وهذه السورة من جملة ما انزل وجوابه أن المراد أن جبرآئيل نزل به جملة واحده فى ليلة القدر من اللوح المحفوظ الى بيت العزة فى السماء الدنيا واملاه على السفرة اى الملائكة الكاتبين فى تلك السماء ثم كان ينزل على النبى عليه السلام منجما على حسب المصالح وكان ابتدآء تنزيله ايضا فى تلك الليلة

وفيه اشارة الى أن بيت العزة اشرف المقامات السماوية بعد اللوح المحفوظ لنزول القرءآن منه اليه ولذلك قيل بفضل السماء الاولى على اخواتها لانها مقر الوحى الربانى وقيل لشرف المكان بالمكين وكل منهما وجه فان السلطان انما ينزل على انزه مكان ولو فرضنا نزوله على مسبخة لكفى نزوله هناك شرفا لها فالمكان الشريف يزداد شرفا بالمكين الشريف كما سبق فى سورة البلد

Kur'an'ın azar azar indirilişi Peygamberimizin büyüklüğüne işârettir. Bu, hediye eden kişiyi yüceltmek için, hediyelerin hizmetçiler eliyle azar azar verilmesine benzer. Bu ta'zim, Kur'an'ın Beytü'l-izzet'e hep birden indirilmesi ile, Peygamberimiz'in, Mûsâ aleyhimesselam'la eşit hale getirilmesinden sonra olmuştur. Kur'an'ın azar azar indirilmesinin sebebi, kolay ezberleme ve Efendimiz aleyhisselam'ın kalbine tam yerleşmesi içindir. Allâhü Teâlâ da şöyle buyurmuştur:

- "Kâfirler dediler ki: 'Kur'an ona topluca bir defada indirilmeli değil miydi?" Senin kalbine sağlam yerleştirmek için böyle yaptık ve onu en uygun şekilde okuduk." (Furkan suresi, 25-32)

Allahü Teâlâ'nın indirdiği kelam iki kısımdır:

1-Kuran,

2-Hadis-i kudsî.

Çünkü, Cebrâil Kur'an'ı indirdiği gibi, sünneti de indirmiştir. Bundan dolayı sünnetin mânâ olarak rivâyeti câiz oldu. Cebrâil sünneti, mânâ olarak ifâde etmiştir. Kur'an'ın ise mânâ olarak okunması câiz değildir. Cebrâil, Kur'ân'ı lafzıyla beraber getirmiştir. Buradaki sır, Kur'an'ın lafzıyla ibâdet ve lafızlarıyla da hasımlarını âciz bırakmaktır. Hiç kimse Kur'andaki lafzına ait susturma ve mânâsındaki sırları içinde bulunan bir kitap getiremez. Öyle ise, başka birinin lafzı ve mânâsı, Kur'an'ın bir harfinin bile yerini ve mânâsını nasıl tutabilir!?.

Sonra, levh-i mahfuz şu tayinin kalbidir. Fakat, insanın kalbi bundan daha latiftir. Çünkü insan kalbi, onun özüdür. İnsan kalbi şereflidir. Çünkü Kur'an'ı, Ruhu'l-emin Cebrâil aleyhisselam seçilmiş Peygamberin kalbine indirmiştir.

Soru: "Meleklerin tamâmı, Kur'an'ın indirildiği gece, levh-i mahfûzun huzurundan, Beytü'l-izzet'in huzuruna ansızın yere yıkıldılar. Melekler acaba neden yere yıkıldılar"

Cevap: Muhammed Aleyhisselam, onların yanında kıyametin alâmetlerinden idi. Kur'an da, o Peygamber'in kitabıdır. Bu kitabın inmeye başlaması, kıyametin kopma haberi idi. Onun için, kıyametten korktukları, Allâhü Teâlâ'nın kelamına saygı duydukları, müjde ve tehdidleri karşısında, korkuları için ansızın yerlere serildiler.

Bazı haberlerde şöyle geldi:

- "Allahü Teâlâ rahmeti ile konuştuğunda Farsça konuşur." Farsça'dan murad, -Süryânice olsun, İbranice olsun- Arapça dışında başka bir dil demektir.

- "Allahü Teâlâ azaptan bahsedecekse Arapça konuşur." Melekler Muhammed'e ait bir arapça duyduklarında, bir cezâ ve azâb geliyor

zannettiler de, bundan dolayı yere yıkıldılar. **Kadr** kelimesinin mânâsı az sonra gelecektir.

ففى نزول القرءآن بالتدريج اشارة الى تعظيم الجناب المحمدى كما تدخل الهدايا شيأ بعد شئ على ايدى الخدام تعظيما للمهدى اليه بعد التسوية بينه وبين موسى عليهما السلام بانزاله جملة الى بيت العزة وفى التدريج ايضا تسهيل للحفظ وتثبيت لفؤاده كما قال تعالى وقال الذين كفروا لولا نزل عليه القرءآن جملة واحدة **وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ الْقُرْاٰنُ جُمْلَةً وَاحِدَةًۚ كَذٰلِكَ لِنُثَبِّتَ بِهٖ فُؤَادَكَ وَرَتَّلْنَاهُ تَرْتِيلًا**

وكلام الله المنزل قسمان القرءآن والخبر القدسى لأن جبرآئيل كان ينزل بالسنة كما ينزل بالقرءآن ومن هنا جاز رواية السنة بالمعنى لان جبرآئيل اداها بالمعنى ولم تجز القرءآن بالمعنى لأن جبرآئيل اداها باللفظ والسر فى ذلك التعبد بلفظه والاعجاز به فانه لا يقدر أحد أن يأتى بدله بما يشتمل عليه من الاعجاز لفظا ومن الاسرار معنى فكيف يقوم لفظ الغير ومعناه مقام حرف القرءآن ومعناه

ثم ان اللوح المحفوظ قلب هذا التعين ولكن قلب الانسان ألطف منه لأنه زبدته واشرفه لأن القرءآن نزل به الروح الامين على قلب النبى المختار وهنا سؤال وهو أن الملائكة بأسرهم صعقوا ليلة نزول القرءآن من حضرة اللوح المحفوظ الى حضرة بيت العزة فما وجهه والجواب أن محمدا صلى الله عليه وسلم عندهم من أشراط القيامة والقرءآن كتاب فنزوله دل على قيام الساعة فصعقوا هيبة منه واجلالا لكلامه وحضرة وعده ووعيده

وفى بعض الاخبار ان الله تعالى اذا تكلم بالرحمة تكلم بالفارسية والمراد بالفارسية لسان غير العرب سريانيا كان او عبرانيا واذا تكلم

بالعذاب تكلم بالعربية فلما سمعوا العربية المحمدية ظنوا أنه عقاب فصعقوا وسيأتى معنى القدر

KUR'AN'IN İNDİRİLDİĞİ GECE

Kur'an, Allâhü Teâlânın kelâm-ı kadîmidir yâni evveli olmayan sözüdür. Onu Ramazan ayında indirmiştir. Allâhü Teâlânın buyurduğu gibi:

- "**O ramazan ayı ki, insanları irşad için hak furkânı, hidâyet ve açık delil ve mucizeler hâlinde Kur'ân, onda indirildi.**." (Bakara suresi, 2-185) Bu ilk açıklamadır. Bu beyândan Kur'an'ın gündüz mü yoksa gece mi indirildiğini anlayamıyoruz. Allâhü Teâlâ bir başka âyetinde,

- "**Hakikatte biz onu mübârek bir gecede indirdik.**." (Duhan suresi, 44-2) Bu da ikinci açıklamadır. Biz bu gecenin hangi gece olduğunu yine anlayamıyoruz. Sonra Allâhü Teâlâ üçüncü açıklamasında,

- "**Şüphesiz Biz onu kadir gecesinde indirdik."** (Kadr suresi. 97-1) buyurmuş, bu da, açıklamaların en son noktası olmuştur.

Doğrusu şu ki, her hikmetli iş o gece ayrılır. Sene boyu yapılacak bütün işlerin ve hükümlerin idaresi o gece yazılır. O gece kadir gecesidir. Bütün işlerin kaderi o gecede takdir edildiği için ona kadir gecesi denilmiştir. Kur'an'ı Kerim buna şahittir. Birinci ayette; **"Biz onu mübarek bir gecede indirdik**" (Duhan suresi. 44-2) buyurulurken devamında, **"Her hikmetli iş o gecede ayrılır."** Buyurulmuştur.

Kur'an-ı Kerim kadir gecesi indirilmiştir. Bu ayeti kerîme bu vasıfla şu gecede: **"Şüphesiz onu kadir gecesinde biz indirdik"** âyetine bir ön hazırlıktır. Şeyh Ebu Tâlib Mekkî'nin (k.s.) Kûtü'l- Kulûb kitabında olduğu gibi. (Bu eserde şöyle gelmiştir:)

Eğer sen "Kur'an'ın gece indirilmesinin hikmeti nedir?" diye soracak olursan, cevap olarak derim ki:

-Kerametlerin çoğu, esintilerin indirilişi, göklere yürüyüş hep gece olmuştur. Gece Cennettendir. Çünkü gece istirahat yeridir. Gündüz Cehennemdendir. Çünkü gündüz, geçim işleri, yorulma ve çalışma zamanıdır. Gündüz, elbisenin giyildiği ve evden ayrı kalındığı zamandır. Gece yatak zevki ve kavuşma zamanlarıdır. Gece ibâdeti gündüz ibâdetinden daha faziletlidir. Çünkü insanın kalbi geceleri derli toplu olur. Bundan maksad kalb huzurudur."

Ariflerden birisi dedi ki; gündüz tevhidle amel et, gece isimle… Böylece Celvetiyye ve Halvetiyye yolunu birleştirmiş olursun ki, **tevhid** ve isim senin için iki kanat olabilsin.

ثم القرءآن كلامه القديم انزله فى شهر رمضان كما قال تعالى **شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِيٓ اُنْزِلَ فِيهِ الْقُرْاٰنُ هُدًى لِلنَّاسِ وَبَيِّنَاتٍ مِنَ الْهُدٰى وَالْفُرْقَانِۚ** وهذا هو البيان الاول ولم ندر نهارا انزل فيه ام ليلا فقال تعالى **اِنَّٓا اَنْزَلْنَاهُ فِى لَيْلَةٍ مُبَارَكَةٍ** وهذا هو البيان الثانى ولم ندراى ليلة هى فقال تعالى { انا انزلناه فى ليلة القدر } فهذا هو البيان الثالث الذى هو غاية البيان

فالصحيح أن الليلة التى **يُفْرَقُ فِيهَا كُلُّ اَمْرٍ حَكِيمٍ** وينسخ فيها امر السنة وتدبير الاحكام الى مثلها هى ليلة القدر ولتقدير الامور فيها سميت ليلة القدر ويشهد التنزيل لما ذكرنا اذ فى اول الآية انا انزلناه فى ليلة مباركة ثم وصفها فقال فيها يفرق كل امر حكيم والقرءآن انما نزل فى ليلة القدر فكانت هذه الآية بهذا الوصف فى هذه الليلة مواطئة لقوله تعالى انا انزلناه فى ليلة القدر كذا فى قوت القلوب للشيخ ابى طالب المكى قدس سره

فان قلت ما الحكمة فى انزال القرآن ليلا قلت لأن اكثر الكرامات ونزول النفحات والاسرآء الى السموات يكون بالليل والليل من الجنة لأنها محل الاستراحة والنهار من النار لأن فيه المعاش والتعب والنهار حظ اللباس والفراق والليل حظ الفراش والوصال وعبادة الليل افضل من عبادة النهار لأن قلب الانسان فيه اجمع والمقصود هو حضور القلب قال بعض العارفين اعمل التوحيد فى النهار والاسم فى الليل حتى تكون جامعا بين الطريقتين الجلوتية بالجيم والخلوتية ويكون التوحيد والاسم جناحين لك.

KADİR GECESİ NEDİR

وَمَٓا اَدْرٰيكَ مَا لَيْلَةُ الْقَدْرِۜ ﴿٢﴾

Ne bildirdi ki sana, ne kadir gecesi? [2]

Kelime mânâsı

وَمَٓا اَدْرٰيكَ **Ne bildirdi ki sana**

مَا لَيْلَةُ الْقَدْرِۜ **nedir kadir gecesi?**

Tefsiri

Mana: Ey Muhammed! Onun ne olduğunu hangi şey sana bildirdi? Bu sorunun mânâsı şudur: Sen Kadir gecesinin aslını ve hakîkatini bilmezsin. Çünkü onun büyüklüğü yaratıkların bilgi daireleri dışındadır. Hâliyle onlar Kadir gecesinin değerini kavrayamazlar. Bunun hakîkatini ancak gaybların en büyük bilicisi bilir. Bu söz, Kur'an'ın indiği vaktin şanını yükseltmek içindir.

KADİR GECESİNİN FAZİLETLERİ

-Kadir gecesi ölen kimse için kabir suali kaldırılır. Diğer faziletli vakitlerde ölenler için de öyledir. Bu faziletli vakitlerden birisi de bayram geceleridir.

Sonra, Allâhü Teâlâ'nın kerem'ine göre, o gece ölene kabirde sual olmadığı gibi sonra da olmaması lâzımdır. Fiilî tecelli, peygamberlerin efendisi Peygamberimiz'e Receb ayının ilk cuma gecesi akşamla yatsı arasında olmuştur. Bu sebeple Regaib namazı o zaman içinde müstehab görülmüştür. Sıfatların tecellisi ise Şaban ayının onbeşinde olmuştur. Bu sebeple yatsı namazından sonra vitirden önce beraet namazı kılmak müstehab sayılmıştır. Allâhü Teâlânın, zâtının tecellisi ise, Efendimiz'e Kadir gecesi olmuştur. Bu sebeple kadir gecesi namazının o gece kılınması müstehab görülmüştür.

Bu âyet, Allâhü Teâlâ'nın müjdesini anlattığı için Allâh, Kadir gecesinin kendisini açıklamaya başlamıştır.

{ وَمَٓا اَدْرٰيكَ مَا لَيْلَةُ الْقَدْرِۜ } اى واى شئ اعلمك يا محمد ماهى اى انك لا تعلم كنهها لان علو قدرها خارج عن دآئرة دراية الخلق لا

يدريها الاعلام الغيوب وهو تعظيم للوقت الذى انزل فيه ومن بعض فضائل ذلك الوقت انه يرتفع سؤال القبر عمن مات فيه وكذا فى سائر الاوقات الفاضلة ومن ذلك العيد

ثم مقتضى الكرم أن لا يسأل بعده ايضا وقد وقع تجلى الافعال لسيد الانبياء عليه السلام فى رجب ليلة الجمعة الاولى بين العشاءين فلذا استحب صلاة الرغائب وقتئذ وتجلى الصفات فى نصف شعبان فلذا استحب صلاة البرآءة بعد العشاء قبل الوتر وتجلى الذات فى ليلة القدر ولذلك استحب صلاة القدر فيها كما سيجئ ولما كان هذا معربا عن الوعد بادرآئها قال

BİN AYDAN HAYIRLIDIR

لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِنْ اَلْفِ شَهْرٍ ﴿٣﴾

Bin aydan hayırlıdır o kadir gecesi! [3]

Kelime mânâsı

لَيْلَةُ الْقَدْرِ **o kadir gecesi!**

خَيْرٌ **daha hayırlıdır**

مِنْ اَلْفِ شَهْرٍ **Bin aydan**

Tefsiri

"Kadir gecesi"nin ihyâsı ve o gecede yapılan ibâdet **"bin aydan daha hayırlıdır." yâni** içinde Kadir gecesi olmayan gecelerde kılınan namazlardan ve gündüzündeki oruçlardan daha hayırlıdır. "İçinde Kadir gecesi olmayan" demenin sebebi, bir şeyin, kendi üzerine mukayese yapılmaması içindir. **Hayrun** demek, daha hayırlı, daha faziletli, değeri ve sevâbı daha çok demektir. Bin ay, seksen üç sene, dört ay, demektir.

Hadis-i şerîfte şöyle geldi:

- "Kim ki, inanarak ve sevâbını Allâh'tan bekleyerek Kadir gecesini ihyâ ederse, geçmiş ve gelecek günahları bağışlanır. Kim de îman ederek ve sevâbını Allâh'tan bekleyerek oruç tutacak olursa geçmiş ve gelecek günahları affolunur"[1] buyurulmuştur. Keşfü'l-esrar'da olduğu gibi.

Hattâbî dedi ki: **Îmanen ve ihtisaben** demek, niyet ederek ve kararlı olarak ihya eder, oruç tutarsa... yâni kişi, Allâh'ı tasdik ederek, gönül hoşluğu ile sevâbını isteyerek, orucu kötü görmeden, bir yük kabul etmeden ve oruç günlerini uzun günler saymadan oruç tutması, demektir. yâni kişi oruç tutarken Ramazan günlerinin sevâbını çoğaltmak için birer fırsat bilmesi, demektir.

Bağavî dedi ki: **İhtisâben** "Allah'ın rızasını talep ederek" demektir. "Fülanün yahtesibü'l-ahbâra" sözünde, "yahtesibü" filanca haberleri **istiyor**, demektir.

Et-Terğîb ve't-Terhîb'de şöyle geldi: Hadis-i şerîfteki **kıyâm**dan murad teravih namazıdır. Bâzı âlimler dedi ki; **kıyam**dan murad, o gece kılınan mutlak namazdır. Hadis-i şerîfteki **"geçmiş günahları bağışlanır"** sözünden murad bâzı âlimlere göre küçük günahlardır. Bâzı âlimler de, "Büyük günahları yanında küçük günah yok ise, büyük günahları hafifletilir" şeklinde tefsir etmişlerdir. "**Gelecek günahları"** sözü de bu andan sonra, büyük günah işlememe hususunda kendilerini korumaları kinâye yolu ile anlatılmasıdır. Veya; "onların gelecekte işleyecekleri günahları bağışlanır" demektir. Terğîb şerhi Fethu'l-Karîb'de de böyledir.

{ لَيْلَةُ الْقَدْرِ } القيامها والعبادة فيها { خَيْرٌ مِنْ اَلْفِ شَهْرٍ } اى من صيامها وقيامها ليس فيها ليلة القدر حتى لا يلزم تفضيل الشئ على نفسه فخير هنا اى افضل واعظم قدرا واكثر اجرا من تلك المدة وهى ثلاث وثمانون سنة واربعة اشهر

وفى الحديث " **مَنْ قَامَ لَيْلَةَ الْقَدْرِ اِيمَانًا وَاحْتِسَابًا غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ وَمَا تَأَخَّرَ وَمَنْ صَامَ رَمَضَانَ اِيمَانًا وَاحْتِسَابًا غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ وَمَا تَأَخَّرَ** " كما فى كشف الاسرار

---

1 Münavi, VI, 191

قال الخطابى قوله ايمانا واحتسابا اى بنية وعزيمة وهو أن يصومه على التصديق والرغبة فى ثوابه طيبة به نفسه غير كاره له ولا مستثقل لصيامه ولا مستطيل لأيامه لكن يغتنم طول ايامه لعظم الثواب

وقال البغوى قوله احتسابا اى طلبا لوجه الله وثوابه يقال فلان يحتسب الاخبار اى يطلبها

كذا فى الترغيب والترهيب والمراد بالقيام صلاة التراويح وقال بعضهم المراد مطلق الصلاة الحاصل بها قيام الليل قوله غفر له ما تقدم من ذنبه قيل المراد الصغائر وزاد بعضهم ويخفف من الكبائر اذا لم يصادف صغير وقوله وما تأخر هو كناية عن حفظهم من الكبائر بعد ذلك او معناه أن ذنوبهم تقع مغفورة كذا فى شرح الترغيب المسمى بفتح القريب

Said bin Museyyeb dedi ki: "Kim, kadir gecesi, akşam ve yatsı namazlarını camide cemaatle kılarsa, Kadir gecesinden nasibini almış demektir. Kevaşî'de de böyledir. Sonra, hayır hususunda Kadir gecesinin gündüzü de gecesi gibidir.

Burada, **ârif zâtların kadir gecesi**, âbidlerin bin ayından daha hayırlı olduğuna işâret vardır. Çünkü, Allâhü Teâlâ'nın hazîneleri ibâdetlerle doludur. **"Miktar"** ancak fâniler ve fena ehli, şühûd ve eshâbı içindir.

KADİR GECESİ NE ZAMANDIR

Kadir gecesinin zamanı hakkında âlimler ihtilaf etmişlerdir. Ekserisine göre Kadir gecesi, Ramazanın son on gününün tek gecelerinden birindedir. Çünkü Peygamberimiz aleyhisselam buyurmuştur:

- "Kadir gecesini, Ramazan ayından son on gecelerinde ve bunların tek olanlarında arayınız. "[1] buyurmaktadır.

[1] Buhârî, leyletû l-kadr 3

Kadir gecesinin son on gecelerde aranması bu günlerde, oruçlunun zayıf düştüğü, onu yakalama ümidi ile ibâdette kendini yenilemesi gerektiğinden dolayıdır.

Kadir gecesinin tek gecelerde olmasının hikmeti; Allâhü Teâlânın bir olması ve biri sevmesidir. **Tek**te, Allâhü Teâlâ'nın bir olan zâtının gereği ne ise o tecelli eder.

Yine, alimlerin çoğunun sözlerine göre, Kadir gecesi yirmiyedinci gecedir. Çünkü buna dair bir çok işâret ve haberler vardır. Bunlardan birisi İbnü Abbas radıyallahü anhüma'nın şu sözüdür:

- "Kadr sûresi otuz kelimedir. Bu kelimelerden "hiye" kelimesi yirmiyedinci kelimedir."[1] (Bu, Kadir gecesinin yirmiyedinci gece olduğunu gösterir**.)**

Bir başka işâret:

İbnü Abbas'ın şu sözüdür: **"Leyletü'l-Kadr"** kelimeleri dokuz harftir. Kadr sûresinde bu iki kelime üç defa zikrolunmaktadır. O da (çarptığımızda) yirmiyedi eder. (Bu da kadir gecesinin yirmiyedinci gece olduğuna işârettir.)

Bir başka haber:

Osman bin Ebil As'ın bir kölesi vardır. Kendisine:

- "Ey Efendim, ayın bir gecesi denizin suyu tatlılaşıyor, der. **Osman bin Ebil As**' ona:

- "Bu olduğunda bana haber ver, der. Köle denizin suyunun tatlılaştığı geceyi haber verir. Bu da Ramazan ayının yirmiyedinci gecesine rastlamıştır.

وقال سعيد بن المسيب من شهد المغرب والعشاء فى جماعة فقد اخذ حظه من ليلة القدر كما فى الكواشى ثم أن نهار ليلة القدر مثل ليلة القدر فى الخير وفيه اشارة الى أن ليلة القدر للعارفين خير من ألف شهر للعابدين لأن خزآئنه تعالى مملوءة من العبادات ولا قدر الا للفناء واهله وللشهود واصحابه واختلفوا فى وقتها فاكثرهم على أنها فى شهر رمضان فى العشر الاواخر فى اوتارها لقوله عليه

1 Kurtubi. 20- 36

السلام **اِلْتَمَسُوهَا فِى الْعَشْرِ الْاَوَاخِرِ مِنْ رَمَضَانَ فَاطْلِبُوهَا فِى كُلِّ وِتْرٍ** "

وانما جعلت فى العشر الاخير الذى هو مظنة ضعف الصائم وفتوره فى العبادة ليتجدد جده فى العبادة رجاء ادراكها وجعلت فى الوتر لأن الله وتر يحب الوتر ويتجلى فى الوتر على ما هو مقتضى الذات الاحدية واكثر الاقوال انها السابعة لامارات واخبار تدل على ذلك احدها حديث ابن عباس رضى الله عنهما ان السورة ثلاثون كلمة قوله هى السابعة والعشرون منها

ومنها ما قال ابن عباس ايضا ليلة القدر تسعة احرف وهو مذكور فى هذه السورة ثلاث مرات فتكون السابعة والعشرين ومنها انه كان لعثمان بن العاص غلام فقال يا مولاى ان البحر يعذب ماؤه ليلة من الشهر قال اذا كانت تلك الليلة فاعلمنى فاذا هالسابعة والعشرون من رمضان

"Kadir gecesi Ramazanın son gecesidir" diyen zât, Peygamber Efendimiz'in aleyhisselam şu hadîs-ini delil getirdi:

- "Allahü Teâlâ Ramazan ayından her gecesinde, iftar ânında bir milyon kişiyi Cehennemden azad eder. Bunların her biri, azâb kendisine vacip olmuş kişilerdir. Fakat Ramazan ayının son gecesi, Allâhü Teâlâ Ramazanın ilk gününden o güne kadar azad ettiği kimselerin sayısı kadar kişiyi Cehennemden azad eder."[1] Çünkü Ramazan'ın ilk gecesi, erkek çocuğu dünyaya gelmiş kimse gibidir. Bu gece şükür gecesidir. Son gece de ayrılık gecesidir. yâni, çocuğu ölen bir kimsenin ayrılık yaşaması gibi… Onun için son gece, şükürle sabır arasında, sabır ve ayrılık gecesidir. Şükreden kimse çoğalma ile birlikte yâni şükrettikçe çoğalır. Allâhü Teâlâ'nın buyurduğu gibi:

---

[1]Terğib, 2- 221,

- "Eğer şükrederseniz, elbette arttıracağım"[1] (İbrahim suresi, 14-7)

Sabreden de Allâhü Teâlâ ile beraberdir. Allâhü Teâlâ'nın buyurduğu gibi:

- "Allah, sabredenlerle beraberdir" (Enfal suresi, 8-46)

Aişe radıyallahü anhâ 'dan rivâyet olundu: Hazreti Âişe radıyallahü anhâ Peygamberimiz aleyhisselam'a sordu:

- "Ya Rasûlallah! Eğer Kadir gecesine rastlarsam nasıl duâ edeyim?" Efendimiz aleyhisselam şöyle cevap verdi:

"De ki: Allâhümme inneke afüvvün tuhibbul afve fa'fü annî. Manası: Allâh'ım sen çok affedicisin, affetmeyi seversin. Beni de affet".

Yine Hazreti Âişe radıyallahü anhâ'dan rivâyet:

- "Ben o geceye erseydim Allâh'tan âfiyetten başka bir şey dilemezdim."[2] Âişe radıyallahü anhâ'nın bu sözü, Peygamberimiz aleyhisselam'ın şu duâsına işârettir:

- "Allah'ım! Senden affetmeni, âfiyet vermeni, din, dünya ve âhiret işlerinde afiyeti dilerim."

Kadir gecesinin gizli bırakılmasının sırrı, bu geceye rastlama ümidi ile, insanların, bir çok geceyi ihyâya teşvik edilmiş olunmasıdır.

Ey hoca ve ey efendi, kadir gecesiyle ilgili ne dersin?

Eğer kıymet bilsen her gece kadir gecesidir aslında.

ومن قال انها هى الليلة الاخيرة من رمضان استدل بقوله عليه السلام " **اِنَّ اللهَ تَعَالَى فِى كُلِّ لَيْلَةٍ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ عِنْدَ الْاِفْطَارِ يَعْتِقُ أَلْفَ أَلْفِ عَتِيقٍ مِنَ النَّارِ كُلُّهُمْ اِسْتَوْجَبُوا الْعَذَابَ فِاِذَا كَانَ آخِرُ لَيْلَةٍ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ اَعْتَقَ اللهُ فَى تِلْكَ اللَّيْلَةِ بِعَدَدِ مَنِ اعْتِقَ مِنْ اَوَّلِ الشَّهْرِ اِلَى آخِرِهِ وَلِأَنَّ اللَّيْلَةَ الْاُولَى كَمَنْ وَلَدَ لَهُ ذَكَرٌ فَهِىَ لَيْلَةٌ شُكْرٌ وَاللَّيْلَةُ الْاَخِيرَةُ لَيْلَةُ الْفِرَاقِ كَمَنْ مَاتَ لَهُ وَلَدٌ فَهِىَ لَيْلَةٌ صَبْرٌ** وفرق

[1] Bu ayeti kerîmeden anlaşılan şudur. Şükür mutlak olarak çoğaltır. yâni kişi, nimete şükrederse nimet çoğalır, başında bir musîbet olduğu halde ona da şükrederse musîbet de çoğalır. Onun için, nimette şükür yapılmalı, bela ve musîbette ise hamd yapılmalıdır. (Mütercim)

[2] Tirmizi, deavât, 85

بين الشكر والصبر فان الشاكر مع المزيد كقوله تعالى **لَئِنْ شَكَرْتُمْ لَاَزِيدَنَّكُمْ** والصابر مع الله لقوله تعالى **اِنَّ اللّٰهَ مَعَ الصَّابِرِينَ**

وعن عائشة رضى الله عنها أنها قالت سألت النبى عليه السلام لو وافقتها ماذا اقول قال " **قُولِى اَللّٰهُمَّ اِنَّكَ عَفُوٌّ تُحِبُّ الْعَفْوَ فَاعْفُ عَنِّى** "وعنها ايضا " **لَوْ اَدْرَكْتُهَا مَا سَأَلْتُ اللّٰهَ اِلَّا الْعَافِيَةَ**" وفيه اشارة الى ما قال عليه السلام **اَللّٰهُمَّ اِنِّى اَسْأَلُكَ الْعَفْوَ وَالْعَافِيَةَ وَالْمُعَافَاةَ فِى الدِّينِ وَالدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ** ولعل السر فى خفائها تحريض من يريدها للثواب الكثير باحياء الليالى الكثيرة رجاء لموافقتها

اى خواجه جه كويى زشب قدرنشانى   هر شب شب قدرست اكر قدر بدانى

GİZLİ TUTULANLAR

1-Cuma gününde duâların kabul olunduğu saat,
2-Beş vakit namazın içinde salât-ı vusta'nın yâni orta namaz,
3-Esma-i hüsna içinde ism-i a’zam,
4-İtâatler içinde Allâh'ın rızasının hangisinde olduğu,
5-Günahlar içinde gadabının hangisinde olduğu,
6-İnsanlar içinde kimin evliya olduğu,
7-Duâlar içinde hangi duanın kabul olduğu,
8-Mükellef Müslüman, her zaman hazır ve tedbirli olsun diye hayatta ölüm zamanının **gizli tutulması,** kadir gecesinin gizli tutulması gibidir.

Şiir:
Serçeye, kekliğe ve güvercine tane ver,
Belki bir gün Hüma kuşu tuzağına düşer.
Duaların kabülü için isteklerinin hepsini iste

Eğer sen her tarafa ihtiyaç oku atarsan,
Bir gün bir av yakalarsın diye umut vardır.

“KADİR” GECESİ DENMESİNİN SEBEBİ

Bu geceye kadir gecesi isminin verilmesinin sebepleri:

1- İşlerin o gece takdir edilip hükmedildiği için. Şu âyet-i kerîme buna işâret eder:

- "Katımızdan bir emirle her hikmetli işe o gecede hükmedilir." **(Duhan suresi, 44-4)** Mânâsı: "Allahü Teâlâ, levh-i mahfuz'a yazmaları için ezelî **takdirini** meleklere bu gecede açıklar. Ancak takdîrin bizâtihî kendisi ezelîdir. Bunun için de "kadir" takdir mânâsına gelir. Takdir, bir şeyi hikmetine uygun olarak belli bir miktar ve belli bir şekilde takdir buyurmak, demektir.

İbnü Abbas radıyallahü anhüma'dan rivâyet olundu:

- "Allahü Teâlâ, Kadir gecesinde gelecek senenin kadir gecesine kadar bir sene boyunca; yağmurdan, rızıktan, ölmekten, öldürmekten olacak her şeyi takdir eder ve bu işleri idare ile görevli meleklere teslim eder. Rızıkların, bitkilerin ve yağmurların nüshasını Mikail'e, savaşların, rüzgârların, zelzelelerin, yıldırımların, ay ve güneş tutulmalarının nüshasını Cebrail'e, amellerin nüshasını İsrafil'e, musîbetlerin nüshasını ölüm meleğine verir.

Gençlerden niceleri, uyur-uyanır emniyet içinde,
O bilmez ki, dokunmuş, bitmiş kefenleri,
Nice yaşlı, ne kadar uzun ömrü olsa da
Vücudu mezara yaklaşmış, yorgun ve bitkin halde
Nice gelin, süslenmiş kocasına;
Fakat ruhları kabzolmuş kadir gecesinde.

ونظيره اخفاء ساعة الاجابة فى يوم الجمعة والصلاة الوسطى فى الخمس واسمه الاعظم فى الاسماء ورضاه فى الطاعات حتى يرغبوا فى الكل وغضبه فى المعاصى ليحتروزا عن الكل ووليه فيما بين الناس حتى يعظموا الكل

خورش ده بكنجشك وكبك وحمام   كه يك روزت افتداهماى بدام

والمستجاب من الدعوات فى سائرها ليدعوه بكلها .

جه هر كوشه تيرنياز افكنى   اميدست كه ناكه كه صيدى زنى

ووقت الموت ليكون الملكف على احتياط فى جميع الاوقات

وتسميتها بليلة القدر اما لتقدير الامور وقضائها فيها لقوله تعالى فِيهَا يُفْرَقُ كُلُّ اَمْرٍ حَكِيمٍ اى اظهار تقديرها للملائكة بأن تكتبها فى اللوح المحفوظ والا فالتقدير نفسه ازلى فالقدر بمعنى التقدير وهو جعل الشئ على مقدار مخصوص ووجه مخصوص حسبما اقتضت الحكمة عن ابن عباس رضى الله عنهما ان الله قدر فيها كل ما يكون فى تلك السنة من مطر ورزق واحياء واماتة وغيرها الى مثل هذه الليلة من السنة الآتية فيسلمه الى مدبرات الامور من الملائكة فيدفع نسخة الارزاق والنباتات والامطار الى ميكائيل ونسخة الحروب والرياح والزلازل والصواعق والخسف الى جبرآئيل ونسخة الاعمال الى اسرافيل ونسخة المصائب الى ملك الموت

فكم من فتى يمسى ويصبح آمنا وقد نسجت اكفانه وهو لا يدرى
وكم من شيوخ ترتجى طول عمرهم وقد رهقت اجسادهم ظلمة القبر
وكم من عروس زينوها لزوجها وقد قبضت ارواحهم ليلة القدر

Denilir ki, Mikâil, rızıkların ve maddi gıdâların eminidir. Mikâil'in vücudumuzdaki karşılığı karaciğerdir. Vücuda gıda vermekle vazifelidir İsrafil, şahıslara ruh verir. Vücudumuzdaki karşılığı beyindir. Cebrâil aleyhisselam ruhları ilimler ve mârifetlerle besler. İnsandaki karşılığı akıldır. Sonradan olan her yaratığın mutlaka gıdaya ihtiyacı vardır. Vücudun gıdası beslenerek, aklın gıdası zarûri ilimleri almakla elde edilir. Mukaddes ruh ise susamıştır ve ancak ilâhi ilimlerle susuzluğunu giderebilir.

2-Kadir gecesinin çok değerli ve diğer gecelere nisbetle daha şerefli olmasından, **kadir** gecesi denmiştir. Zîrâ “**kadr**” mertebe ve şeref mânâsına gelir gelir.

3-Kadir gecesinde amel eden kimse itibariyle **kadir** denmiştir. Kadir gecesinde itâat eden kimse değerli ve şerefli bir kimse hâline gelir.

4-Bu gecede yapılan amel itibariyle **kadir** denmiştir. yâni, bu gecede yapılan itâatın ilave bir kıymeti ve şerefi vardır.

5-Ebûbekir Varrak rahimehüllah'dan şöyle geldi: Bu gece, Kadir gecesi diye isimlenmiştir. Çünkü bu gece, kadri yüce bir kitap, kadri yüce bir meleğin dili üzere, kadri yüce bir ümmete indirilmiştir. Kadr kelimesinin de bu sûrede üç defa tekrar edilmesindeki sebeb de bu olsa gerektir.

6-Halil rahimehüllah şöyle dedi: Bu gecenin Kadir gecesi diye isimlenmesi, darlık gecesi olmasındandır. Çünkü bu gece, meleklere yeryüzü dar gelir. Şu ayeti kerîmede olduğu gibi: "Kimin de rızkı dar gelirse…" **(Talak suresi, 65-7)**

Kadr kelimesinin başındaki **elif-lam:**

1-Ya çokluk mânâsı içindir. Araplar elifi her şeyin en üst noktası olduğunu zikrederler. Bununla da o şeyin hakîkatini murad etmezler.

2- Ya da **elif-lam,** Peygamberimiz aleyhisselamdan gelen şu hadisten dolayıdır:

Şöyle ki: Peygamberimiz aleyhisselam, İsrailoğullarından Şemsûn isminde bir kişinin silah kuşanıp, Allâh yolunda, bin ay cihad ettiğinden bahsetti. Mü'minler buna hayret ettiler ve kendi amellerini küçük gördüler. Bunun üzerine mü'minlere bu savaşçının bin aylık cihadından daha hayırlı bir gece verildi.

Bir de denildi ki: Geçmiş zamanlarda bir kişi, Allâhü Teâlâya bin ay ibâdet etmedikçe, ona **âbid** demezlerdi. Muhammed ümmetine bu gece, bu sebeple verildi. Eğer Muhammed ümmeti içinde bu kadir gecesini ihyâ edenler olursa onlar, geçmiş ümmetlerdeki **âbid**ler gibi, bu isme lâyık olurlar.

Yine denildi ki: Peygamberimiz aleyhisselam ümmetlerin hepsinin ömürlerini gördü. Bunların içinde kendi ümmetinin ömrünü kısa buldu. Uzun ömürlü ümmetlerin eriştikleri dereceye amel ile ulaşamayacaklarından endişe etti. Bu sebeple Allâhü Teâlâ ona **kadir** gecesini verdi ve **"Bu geceyi diğer ümmetlerin bin ayından daha hayırlı kıldık"** buyurdu.

يقال ان ميكائيل هو الامين على الارزاق والاغذية المحسوسة ويقابله منك الكبد فهو الذى يعطى الغذآء لجميع البدن وكذلك اسرافيل يغذى الاشباح بالارواح ويقابله منك الدماغ وجبرآئيل يغذى الارواح بالعلوم والمعارف ويقابله منك العقل وكل محدث لا بدله من غذآئه

فغذآء الجسم بالتأليف والعقل بالعلوم الضرورية والروح القدسى ايضا متعطش ولا يرتوى الا بالعلوم الالهية هذا واما لخطرها وشرفها على سائر الليالى فالقدر بمعنى المنزلة والشرف اما باعتبار العامل على معنى أن من اتى بالطاعة فيها صار ذا قدر وشرف واما باعتبار نفس العمل على معنى أن الطاعة الواقعة فى تلك الليلة لها قدر وشرف زآئد

وعن ابى بكر الوراق رحمه الله سميت ليلة القدر لأنه نزل فيها كتاب ذو قدر على لسان ملك ذى القدر لأمة لها قدر ولعله تعالى انما ذكر لفظ القدر فى هذه السورة ثلاث مرات لهذا السبب وقال الخليل رحمه الله سميت ليلة القدر اى ليلة الضيق لأن الارض تضيق فيها بالملائكة فالقدر بمعنى الضيق كما فى قوله تعالى وَمَنْ قَدَرَ عَلَيْهِ رِزْقُهُ وتخصيص الالف بالذكر اما للتكثير لأن العرب تذكر الالف فى غاية الاشياء كلها ولا تريد حقيقتها

او لما روى أنه عليه السلام ذكر رجلا من بنى اسرآئيل اسمه شمسون لبس السلاح فى سبيل الله ألف شهر فتعجب المؤمنون منه وتقاصرت اليهم عمالهم فاعطوا ليلة هى خير من مدة ذلك الغازى وقيل ان الرجل فيما مضى كان لا يقال له عابد حتى يعبد الله الف شهر فاعطوا ليلة ان احيوها كانوا احق بان يسموا عابدين من اولئك العباد وقيل رأى النبى عليه السلام اعمار الامم كافة فاستقصر اعمار امته فخاف ان لا يبلغوا من العمل مثل ما بلغ غيرهم فى طول العمر فاعطاه الله ليلة القدر وجعلنا خيرا من ألف شهر لسائر الامم

Yine denildi ki: Süleyman aleyhisselam'ın hükümdarlığı beşyüz ay (yani yaklaşık 41,5 yıl) sürdü. Zülkarneyn'in melikliği de beşyüz ay(yani yaklaşık 41,5 yıl) devam etti. Allâhü Teâlâ bu gecede yapılan ameli, bu iki kişinin mülkünden daha hayırlı kılmıştır.

EMEVİLERİN DEVLETİ BİN AY SÜRDÜ

Hazreti Ali'nin oğlu Hasan radıyallahü anhüma'dan rivâyet olundu: İmam Hasan radıyallahü anh, melikliği Hazreti Muaviye'ye teslim ettiği zaman,

- "Niçin teslim ettin?" diye söyleyenlere şöyle dedi:

- "Allahü Teâlâ, Peygamberi'ne aleyhisselam rüyasında, Ümeyye oğullarının kendi minberi üzerinde, maymun gibi sıçradıklarını gösterdi. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz üzüldü. Allâhü Teâlâ da ona Kadir gecesini verdi.[1] İşte bu gece hem Peygamber, hem zürriyeti, hem de ehl-i beyti için bin aydan daha hayırlıdır. Buradaki **bin ay** emevilerin iktidarda kaldıkları zamandır. Bununla Allâhü Teâlâ, Peygamber Efendimiz'e, onların ancak bu kadar zaman iktidarda kalacaklarını bildirmiş oluyor. Sonra, gayb ortaya çıktı ve hakîkat zuhur etti. Ehl-i sünnet cemaatın (yani Hazreti Hasan radıyallahü anh'ın) iktidarı bıraktığı zamandan, emevilerin son hükümdarı Mervânü'l-Ca'di'nin öldürülmesine kadar, tam bin ay geçti. Fethu'r-Rahman da zikredildiği gibi....[2] Allâhü Teâlânın ifâdesi, Kadir gecesinin sabitliğine işâret ediyor.

Bazıları bu gecenin faziletinin, Kur'an'ın indiği gece olmasından dolayı olduğunu, Kur'an indirildiği için bunun sona erdiğini ve Kadir gece-

---

[1] Hatib, Tarih-i Bağdad. 9- 44

[1] Buhari. leyletü'l-kadr 5; Müslim, itikaf, 7

[2] Kâdî Cemâleddin b. Vasıl (r.a.) der ki: İbnü Esir tarihinde şöyle demiştir: Hz. Hasan radıyallahü anh Kûfe'den yürüdüğü zaman ona bir adam rastladı da, "ey mü'minlerin yüzlerini karartan" dedi. O da: Beni bana kınama, çünkü Resulullah (s.a.v.)a rüyasında gösterilmişti ki Ümeyyeoğulları onu minberine adım adım çıkıyor, bu onun gücüne gitti, bunun üzerine Allâh Teâlâ ve kadr suresinin âyetlerini inzal buyurdu.

Hadisin bâzı rivayetinde "minberine çıkıyorlar", bâzı rivayetinde "onun minberini gönülleri çekiyor" lafızlarıyla ifade edilmiş olduğuna göre mefhumu Emeviler'in minbere çıkışı, yâni saltanatta terakkisi müddeti üzerindedir. Bu ise Hişam b. Abdilmelik ile son bulmuş, ondan sonraki sekiz sene yıkılma devri, yâni minberden iniş zamanı olmuşur. Hz. Muaviye'nin istiklali kırk bir sene Cemâziyelûlâ'sında, Hişam'ın ölümü yüz yirmi beş senesi Rebiülevvel'inde olduğuna göre toplamı seksen üç sene on ay eder. Bundan ikinci Muaviye'nin istifası ile Mervan'ın melik olmasına kadar geçen zaman fasılası gibi beş-altı ay müddet çıkarılınca geriye tam seksen üç sene dört ay kalır ki, bu da Kasım'ın da dediği gibi ne fazla ne eksik olarak tam bin ay eder. **Elmalılı tefsiri**

sinin sâdece bir defaya mahsus yaşandığını söylemişlerdir: Âlimlerin ekseriyetine göre, Kadir gecesi kıyamete kadar devam edecektir. Bu, Allâhü Teâlânın bir fazileti, kullarına bir rahmet olarak her yıl tekrar etmektedir.

وقيل كان ملك سليمان عليه السلام خمسمائة شهر وملك ذى القرنين خمسمائة شهر فجعل الله العمل فى هذه الليلة لمن ادركها خيرا من ملكهما وروى عن الحسن بن على بن ابى طالب انه قال حين عوتب فى تسليمه الامر لمعاوية ان الله ارى نبيه عليه السلام فى المنام بنى امية ينزون على منبره نزو القردة اى يثبون فاغتم لذلك فاعطاه الله ليلة القدر وهى خير له ولذريته ولأهل بيته من ألف شهر وهى مدة ملك بنى امية واعلمه انهم يملكون امر الناس هذا القدر من الزمان ثم كشف الغيب ان كان من سنة الجماعة الى قتل مروان الجعدى آخر ملوكهم هذا القدر من الزمان بعينه كما فى فتح الرحمن

ودل كلام الله تعالى على ثبوت ليلة القدر فمن قال ان فضلها كان لنزول القرءآن يقول انقطعت فكانت مرة والجمهور على انها باقية آتية فى كل سنة فضلا من الله ورحمة على عباده غير مختصة برمضان عند البعض

Bazı âlimlere göre Kadir gecesi, sâdece Ramazana mahsus bir gece değildir.

Bu söz, İmam-ı Azam Ebû Hanife rahimehüllah ve Şeyh-i Ekber kuddise sirruhül athar hazretlerinin sözüdür. (Bu söz şudur:) Bir kimse karısına; “Sen kadir gecesi gelince boş ol”, veya kölesine; “Sen kadir gecesi gelince hürsün” dese, kadının boş olması ve kölenin âzad olmasına, tam bir yıl tamâm olunca hükmedilebilir. Bu ise, kadir gecesinin bir yılın herhangi bir gecesinde gizli bulunduğuna işârettir. Fakat âlimlerin çoğu, **“kadir gecesi Ramazan ayındadır”** görüşündedirler.

Peygamberimiz aleyhisselam Ramazan ayının son on günü girdiğinde yaptığı amellerini arttırır, gecelerini ihyâ eder, âilesini ibâdet için

gece uykudan kaldırırdı.[1] **Salihler** Ramazanın son on gecesinde, kadir gecesi namazı niyetiyle iki rek'at namaz kılarlardı.

Büyüklerden bâzısı şöyle dedi: "Kim, senenin her gecesi, kadir gecesi niyeti ile, on âyet okursa, onun bereketi ve sevâbı onu mahrum bırakmaz."

KADIR GECESİ NAMAZI

İmam Ebul-Leys rahimehüllah dedi ki: Kadir gecesi namazının en azı iki, en çoğu bin, ortası yüz rek'attır. Ortasının kıraatı: Her rek'atta Fatiha, sonra bir Kadr sûresi, üç defa da İhlas sûresi okunur. İki rek'atta bir selam verilir. Selam'dan sonra Peygamberimiz aleyhisselam'a salat u selam getirilir. Bu şekilde yüz, veya daha az, yahut da daha çok kılınır. Bu gecenin namazının fazileti hakkında Allâhü Teâlânın Kadir gecesinin büyüklüğü hakkında buyurduğu şu âyetlerle, Peygamber Efendimiz'in (aleyhisselam) verdiği haberler yeter.

NAFİLE NAMAZ CEMAATLE KILINIR

Nafile namaz, cemaatle, kerahetsiz kılınması caizdir. Kılarlarsa, farzlarda olduğu gibi yapmayıp, ezansız ve kametsiz olarak cemaatle kılabilirler. Bunu alimlerden çokları açıklamışlardır. Nukaaye şerhinde ve diğer kitaplarda böyle denildi.[2]

el-Muhiyt'ta denildi ki: Mutlak nafilelerde imama uymak mekruh olmaz. Kadir gecesi namazı, Regaib gecesi namazı, Berat gecesi namazı gibi… Mü'minlerin (toplu olarak) güzel gördükleri, Allâh katında da güzeldir. Bunları tenkit eden ve bu zevkten mahrum kimselerin görüşlerine iltifat etme. Çünkü onlar iktidarsız ve güçsüz kimseler gibidir. Münacat ve yalvarmanın zevkini, kulluğun tadını ve vakitlerin faziletini anlamazlar.

Şiir:

Herkes gülün cilvesinden ve şeklinden bir mânâ çıkaramaz
Bu yazılmamış defterin açıklamasını sen bülbülden dinle.

---

[1] Buhari, leyletül kadr, 5

[2] **Fethu babi'l-inaye bi-şerhi Kitabi'n-Nukaye. Yazarı Ebü'l-Hasan Nureddin Ali b. Sultan Muhammed Ali el-Kari. Yayın Bilgileri: Beyrut : Darü'l-Erkam b. Ebi'l-Erkam,**

وهو قول الامام ابى حنيفة رحمه الله وحضرة الشيخ الاكبر قدس سره الاطهر حتى لو علق احد طلاق امرأته او عتق عبده بليلة القدر فانه لا يحكم به الا بأن يتم الحول وعند الاكثرين مختصة به وكان عليه السلام اذا دخل العشر شد مئزره واحيى ليله وايقظ اهله وكان الصالحون يصلون فى ليلة من العشر ركعتين بنية قيام ليلة القدر وعن بعض الاكابر من قرأ كل ليلة عشر آيات على تلك النية لم يحرم بركتها وثوابها

قال الامام أبو الليث رحمه الله اقل صلاة ليلة القدر ركعتان واكثرها ألف ركعة واوسطها مائة ركعة واوسط القرآءة فى كل ركعة أن يقرأ بعد الفاتحة انا انزلناه مرة وقل هو الله احد ثلاث مرات ويسلم على كل ركعتين ويصلى على النبى عليه السلام بعد التسليم ويقوم حتى يتم ما اراد من مائة او اقل او اكثر ويكفى فى فضل صلاتها ما بين الله من جلالة قدرها وما اخبر به الرسول عليه السلام من فضيلة قيامها

وصلاة التطوع بالجماعة جائزة من غير كراهة لو صلوا بغير تداع وهو الاذان والاقامة كما فى الفرآئض صرح بذلك كثير من العلماء قال شرح النقاية وغيره

وفى المحيط لا يكره الاقتدآء بالامام فى النوافل مطلقا نحو القدر والرغائب وليلة النصف من شعبان ونحو ذلك لأن ما رأه المؤمنون حسنا فهو عند الله حسن فلا تلتفت الى قول من لا مذاق لهم من الطاعنين فانهم بمنزلة العنين لا يعرفون ذوق المناجاة وحلاوة الطاعات و فضيلت الاوقات

هركس ازجلوه كل فهم معانى نكند   شرح آن دفتر ننوشته زبلبل بشنو

MELEKLER İNER O GECE KISIM KISIM

تَنَزَّلُ الْمَلٰٓئِكَةُ وَالرُّوحُ فٖيهَا بِاِذْنِ رَبِّهِمْۚ مِنْ كُلِّ اَمْرٍۙ ﴿٤﴾

İner, kısım kısım melekler ve Ruh o gecede, rablerinin izni ile, her bir işten.

Kelime mânâsı

تَنَزَّلُ الْمَلٰٓئِكَةُ **İner, kısım kısım melekler**

وَالرُّوحُ فٖيهَا **ve Ruh o gecede**

بِاِذْنِ رَبِّهِمْۚ **rablerinin izni ile**

مِنْ كُلِّ اَمْرٍۙ **her bir işten.**

Tefsir

"Rablerinin izniyle" emriyle, **"melekler ve ruh o gecede"** o senede takdir edilen hayır, şer **"her bir iş için peyderpey inerler."** Burası bir başlangıç cümlesidir ve kadir gecesinin bin aydan daha faziletli olduğunu beyân etmek için getirilmiştir. Tenezzelü iki **te** ile **tetenezzelü** idi. Burada anlaşılan, mutlak yâni bütün meleklerdir. "Ruh" kelimesinin mânâsı Nebe' sûresinde geçmişti.

Bazı âlimler dedi ki; burada **ruh**'tan murad, öyle bir melektir ki, gökleri ve yerleri yutmak istese bir lokmada yutabilir. Veya o bir melektir ki, başı arşın altında, iki ayakları yedi kat yerin dibindedir. Bin başı vardır. Her bir başı dünyadan daha büyüktür. Her başta da bin yüz, her yüzünde bin ağız, her ağzında bin dil vardır ki, bunlarla bin çeşit tesbih, tahmid ve temcid zikrinde bulunur.

Her dilin lügati diğerine benzemez. Tesbih için ağzını açınca, ağzından çıkan nur kendilerini yakacak korkusuyla semavatın bütün melekleri secdeye kapanırlar. Bu melek sabah akşam Allâh'ı tesbih eder. Kadir gecesi gelince iner ve Muhammed ümmetinin oruç tutan erkek ve kadınları hakkında, şu bin ağzı ile sabah oluncaya kadar istiğfarda bulunur.

Hâce Muhammed Pârisâ rahmetüllahi aleyh tefsirinde zikretmiş ki, o gece inen ruh, Muhammed aleyhisselam'ın ruhudur.

{ تَنَزَّلُ الْمَلٰٓئِكَةُ وَالرُّوحُ فِيهَا بِاِذْنِ رَبِّهِمْۚ مِنْ كُلِّ اَمْرٍۙ } استئناف مبين لما له فضلت على ألف شهر واصل تنزل تتنزل بتاءين والظاهر أن المراد كلهم للاطلاق وقد سبق معنى الروح فى سورة النبأ وقال بعضهم انه ملك لو التقم السموات والارضين كانت له لقمة واحدة او هو ملك رأسه تحت العرش ورجلاه فى تخوم الارض السابعة وله ألف رأس كل رأس اعظم من الدنيا وفى كل رأس ألف وجه وفى كل وجه ألف فم وفى كل فم ألف لسان يسبح الله بكل لسان ألف نوع من التسبيح والتحميد والتمجيد

لكل لسان لغة لا تشبه الاخرى فاذا فتح افواهه بالتسبيح خر كل ملائكة السموات سجدا مخافة ان يحرقهم نور افواهه وانما يسبح الله غدوة وعشية فينزل تلك الليلة فيستغفر للصائمين والصائمات من امة محمد عليه السلام بتلك الافواه كلها الى طلوع الفجر او هو طائفة من الملائكة لا نراهم الا ليلة القدر كالزهاد الذين لا نراهم الا ليوم العيد او هو عيسى عليه السلام لأنه اسمه ينزل فى موافقة الملائكة ليطالع امة محمد عليه السلام.

ودر تفسير جواجه محمد بارسا رحمه الله مذكوراست كه روح حضرت محمد صلى الله عليه وسلم فرودآيد.

Bir hadis-i şerîfte şöyle geldi:

- “Allahü Teâlânın beni yeryüzünde üçten fazla bırakmamasını isterim.” Uç on ile çarpıldığında otuz olur. Hüseyin radıyallahü anh otuzuncu yılın başında şehid edilmiştir. Allâhü Teâlâ yeryüzü halkına gazap etmiştir. Sonra onu illiyyine çıkarmıştır. Salihlerden biri Peygamber Efendimiz'i rüyada görür ve sorar: “Anam, babam sana feda olsun ya resülellah! Ümmetinin içine düştüğü fitneyi görüyorsun?” Efendimiz

buyurdu: "Allah onların fitnelerini arttırsın. Hüseyin'i katlettiler. Benim sünnetimi korumadılar, benim onda olan hakkıma riâyet etmediler."

Bütün takdirlere göre âyetin mânâsı şudur: **"Melekler ve ruh o gecede bütün semalardan yere inerler."** En uygun mânâ budur. Çünkü melekler diğer günlerde zikir meclislerine indiklerine göre, böyle kadri yüce bir gecede dünya semasına inmeleri daha evladır. Bâzı âlimlere göre melekler yere kısım kısım inerler. Hacceden mü'minler gibi kimi inerken kimi de çıkar. Bu kadar kalabalık olmalarına rağmen kimi Kâbe'ye girerken kimi diğer ibâdet yerlerinde ibâdet ederler. Bu sebeple Kadir gecesi, sabah fecr beyazlığına kadar uzar gider. **Tenezzelü** tedrîcî yâni kısım kısım, peyderpey inerler demektir. Böylece, "Melekler çok büyük sayıdadır, yeryüzü bu kadar meleği çekemez" sözünü defeder. Bu durum gökte de aynıdır. Ayrıca **ruhların** halleri **cisimlerin** ve **meleklerin** halleri gibi değildir. Meleklerin de her ne kadar latif cisimleri olsa da, onlara da **ruhlar** denir.

Bazı âlimler der ki: Gökten yere inen melekler, sidre-i müntehâdaki meleklerdir. Oradaki meleklerin sayılarını ancak Allâh bilir. Cebrail'in makamı ise oranın ortasındadır. Ancak yere inen melekler yerde şuralara uğramazlar:

1-Kiliselere,

2-Putların bulundukları yerlere,

3-Köpek, tasvir ve pis şeylerin bulunduğu mekanlara,

4-İçinde şarap ve benzeri olan ve içki tiryakisi olan yerlere

5-Akrabaları ile alâkayı kesmiş kimselere,

6-Cünüp kimselere

7-Domuz eti yiyen kimselerin bulundukları yerlere,

8-Za'feran sürünmüş ağır kokulu kimselerin bulundukları yerlere girmezler.[1]

وفى الحديث "لَأَنَا أُكَرِّمُ عَلَى اللهِ مِنْ اَنْ يَدَّعَنِى فِى الْاَرْضِ اَكْثَرَ مِنْ ثَلَاثٍ" وكان الثلاث عشر مرات ثلاثين لأن الحسين رضى الله عنه قتل فى رأس الثلاثين سنة فغضب على اهل الارض وعرج به الى

[1] Âyetteki **ruh** kelimesi, **melaike** üzerine atıf olmuştur. Fi**hâ'**daki Zamir Kadir gecesine gider. Harfi cer de tenezzelü fiiline taalluk eder.

عليين وقدر رآه بعض الصالحين فى النَّوْمِ فَقَالَ يَا رَسُولَ الله بِأَبِى أَنْتَ وَاُمِّى اَمَا تَرَى فِتَنُ اُمَّتَكَ فَقَالَ " **زَادَهُمُ اللهُ فِتْنَةً قَتَلُوا الْحُسَيْنَ وَلَمْ يَحْفِظُونِى وَلَمْ يَرَاعُوا حَقِّى فِيهِ** "

وعلى كل تقدير فالمعنى تنزل الملائكة والروح فى تلك الليلة من كل سماء الى الارض وهو الاظهر لأن الملائكة اذا نزلت فى سائر الايام الى مجلس الذكر فلأن ينزلوا فى تلك الليلة مع علو شأنها اولى او الى السماء الدنيا قالوا ينزلون فوجا فوجا فمن نازل ومن صاعد كأهل الحج فانهم على كثرتهم يدخلون الكعبة ومواضع النسك بأسرهم لكن الناس بين داخل وخارج ولهذا السبب مدت الى غاية طلوع الفجر وذكر لفظ تنزل المفيد للتدريج وبه يندفع ما يرد أن الملائكة لهم كثرة عظيمة لا تحتملها الارض وكذا السماء على أن شأن الارواح غير شأن الاجسام والملائكة وان كان لهم اجسام لطيفة يقال لهم الارواح

وقال بعضهم النازلون هم سكان سدرة المنتهى وفيها ملائكة لا يعلم عددهم الا الله ومقام جبرآئيل فى وسطها ولا يدخلون اى الملائكة النازلون الكنائس وبيوت الاصنام والاماكن التى فيها الكلب والتصاوير والخبائث وفى بيوت فيها خمر او مدمن خمر او قاطع رحم او جنب او آكل لحم خنزير او متضمخ بالزعفرأن وغير ذلك والتضمخ بالفارسية بوى خوش برخويشتن آلودن.

ويعدى بالباء كما فى تاج المصادر وقال فى القاموس التضمخ لطخ الجسد الطيب حتى كأنه يقطر قوله الروح معطوف على الملائكة

والضمير لليلة القدر والجار متعلق بتنزل ويجوز ان يكون والروح فيها جملة اسمية فى موقع الحال من فاعل تنزل والضمير للملائكة والاول هو الوجه لعدم احتياجه الى ضمير فيها.

"Bi izni rabbihim" "tenezzelü" fiiline bağlıdır. yâni rablerinin emri ile inerler demektir. Bundan anlaşılıyor ki; melekler bize rağbet ediyor, bize gelmeyi aşkediyorlar ve onun için Allâhü Teâlâ'dan izin istiyorlar, izin verdiği zaman da iniyorlar.

Soru: "Melekler bizim günahlarımızın çok olduğunu bildikleri halde bizi nasıl arzuluyorlar?" denirse,

Cevap: Onlar bizim günahlarımızın tafsilatını bilmezler.

Rivâyet olundu ki: Melekler levh-i mahfuza bakarlar. Orada mükellefin tâatlarını tafsilatlı olarak görürler. Günahlarına vardıklarında örtü iner ve günahları göremezler. O zaman da şöyle derler: Güzel olanı gösteren, çirkin olanı örten Allâh'a tesbih olsun. Onlar yeryüzünde çeşitli tâ'atlar görmüşler, bu tâ'atleri semâvat aleminde görmemişlerdir. Fakire yemek yedirmek ve günah işlemiş kimselerin günahına tevbe ile inlemeleri gibi.

GÜNAH EHLİNİN İNLEME SESLERİ

Hadis-i kudsî'de şöyle geldi:

- "Günahkârların günahlarına pişman olarak inlemeleri, bana, beni tesbih edenlerin tesbihlerinden daha sevimlidir."[1] Bunun üzerine melekler şöyle derler: Gelin yere inelim. Rabbimize bizim tesbihimizin sesinden daha sevimli olan sesi dinleyelim.

Bu ses nasıl olur da, tesbih edenlerin sesinden daha sevimli olmaz ki!… Çünkü bu ses, itâatkârların hallerinin mükemmelliğini ortaya koyuyor. Günahkârların tevbe ile inlemeleri ile, Âlemlerin rabbinin günahları bağışlama sıfatının ortaya çıkarılmasıdır.

Şiir:

Ey Allâh'ı tanıyan! cennet bizim nasibimizdir ilerle!

Çünkü kereme müstahak olanlar günahkârlardır

"Her bir iş için" ifâdesi "**inerler**" fiiline bağlıdır. Mânâ şöyledir: Melekler, hayır veya şer, o sene içinde takdir edilen her bir iş için iner-

---

1 ibn Receb. LetâifTmeârif. s. 21

ler. Veya hayır ve bereketten her bir iş için inerler, demektir. Şu âyet-i kerîmede olduğu gibi**:**

-"Onun önünde ve arkasında Allâh'ın emriyle onu koruyan takipçiler vardır." (Ra'd suresi, 13/11)

Denildi ki: Cebrâil aleyhisselam, o gece artan rahmeti, dâru'l-harb'de Allâhü Teâlâ'nın müslüman olarak öleceğini bildiği kimselere dağıtır. Kadir gecesi dağıtılan bu rahmet ile küfür diyarındaki bu kimseler müslüman olur ve müslüman olarak ölürler.

Eğer denirse (Soru): "Takdir olunanlar o gece değil de, senenin oniki ayında tamâmlandığına göre, meleklerin o gece bu iş için inmiş olmaları bir zıtlık meydana getirmiyor mu?"

Denilir ki (Cevap): Meleklerin o gece inmeleri, bu işlerin yapılmasını tesbit içindir. Onların "her bir iş için inmeleri" her meleğin her bir iş için inmesi mânâsına değildir. Aksine tamâmının bütün işler için inmesi mânâsınadır. Ki, sözün içindeki illetlerin taksimi, illetlenenler üzerine olmuş olsun.

{ بِاِذْنِ رَبِّهِمْۚ } اى بأمره متعلق بتنزل وهو يدل على أنهم كانوا يرغبون الينا ويشتاقون فيستأذنون فى النزول الينا فيؤذن لهم فان قيل كيف يرغبو الينا مع علمهم بكثرة ذنوبنا قلنا لا يقفون على تفصيل المعاصى روى أنهم يطالعون اللوح فيرون فيه طاعة المكلف مفصلة فاذا وصلوا الى معاصيه ارخى الستر فلا يرونه فحيئنذ يقولون سبحان من اظهر الجميل وستر القبيح ولأنهم يرون فى الارض من انواع الطاعات اشياء ما رأوها فى عالم السموات كأطعام الطعام وانين العصاة

وفى الحديث القدسى " **لَأَنِينُ الْمُذْنِبِينَ اَحَبُّ اِلَيَّ مِنْ زَجْلِ الْمُسَبِّحِينَ فَيَقُولُونَ تَعَالُوا نَذْهَبُ اِلَى الْاَرْضِ فَنَسْمَعُ صَوْتًا**

هُوَ اَحَبُّ اِلَى رَبِّنَا مِنْ صَوْتِ تَسْبِيحِنَا وَكَيْفَ لَا يَكُونُ اَحَبُّ وَزَجْلِ الْمُسَبِّحِينَ اِظْهَارٌ لِكَمَالِ حَالِ الْمُطِيعِينَ وَاَنِينَ الْعُصَاةِ اِظْهَارٌ لِغَفَّارِيَةِ رَبِّ الْعَالَمِينَ "

نصيب ماست بهشت اى خدا شناس برو   كه
مستحق كرامت كناهكارانند

{ **مِنْ كُلِّ اَمْرٍ** } متعلق بتنزل ايضا اى من اجل كل امر قدر فى تلك السنة من خير او شر او بكل امر من الخير والبركة كقوله تعالى **لَهُ مُعَقِّبَاتٌ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهٖ يَحْفَظُونَهُ مِنْ اَمْرِ اللّٰهِ** اى بامر الله

قيل يقسم جبرآئيل فى تلك الليلة بقية الرحمة فى دار الحرب على من علم الله أنه يموت مسلما فبتلك الرحمة التى قسمت عليهم ليلة القدر يسلمون ويموتون مسلمين فان قيل المقدرات لا تفعل فى تلك الليله بل فى تمام السنة فلما ذا تنزيل الملائكة فيها لأجل تلك الامور قيل لعل تنزلهم لتعين انفاذ تلك الامور وتنزلهم لأجل كل امر ليس تنزل كل واحد لاجل كل امر بل ينزل الجميع لأجل جميع الامور حتى يكون فى الكلام تقسيم العلل على المعلولات.

KADİR GECESİ VE SELAM

سَلَامٌ قف هِيَ حَتّٰى مَطْلَعِ الْفَجْرِ ﴿٥﴾

Bir selamdır o, tâ tan atana/sabaha kadar! [5]

Kelime mânâsı

سَلَامٌ هِيَ قف **Bir selamdır o**[1]

حَتّٰى مَطْلَعِ الْفَجْرِ **tâ sabaha kadar!**

Tefsiri

Mânâsı: Kadir gecesi sırf selamettir. yâni o gecede hiçbir hastalık veya hiçbir kötülük veya rüzgar ve yıldırım gibi korkulacak hiçbir afet olmaz. Aksine o gece indirilen şeyin tamâmı, selamet, fayda, hayırdan başka bir şey olmaz. O gece Şeytan, hiçbir fenalık yapamaz, hiçbir sihirbazın sihrinin tesiri olmaz. Gecenin kendisi selamet değildir. Aksine o gece selamet ve ferahlık için bir zaman dilimidir.

Söze mübalağa mânâsı katmak için bu gece, selamet kelimesi ile vasıflanmıştır. Çünkü bu gece, içinde selameti barındırmaktadır. Burdan anlaşıldığı kadarı ile, Kadir gecesinin dışında diğer gecelerde de selamet de, belâ da olabilir. Allâh'ın hükmü, Kadir gecesi dışında bu iki şeyden ikisine de taalluk edebilir.

Veya bu âyete şöyle mânâ vermek de caizdir: O gece mü'minlere çok selam verildiği için bir **selamdır**. Selam kime isabet ederse, o kişinin günahı bağışlanır. Hadis-i şerîfte de şöyle geldi:

- "Kadir gecesi, Cebrâil yer yüzüne bir grup melek arasında iner. İbâdet eden veya Allâh'ın zikriyle meşgul olan her kula selam verir ve duâ ederler."

"Tan yeri ağarıncaya kadar" Tan yerinin ağarma vaktine kadar... Burada son an ile önceki zaman aynı olması için "vakit" kelimesini tefsir için koyduk. [2]

---

[1] Selam kelimesi haberdir. Haberin takdimi söze hasr yâni sırf mânâsı içindir.

[2] **Matla'** mim'li masdardır. Tan yerinin ağarması demektir. Bu kelimeyi **matli'** " şeklinde okuyanlara göre, tan yerinin doğma vaktinin ismidir. Bu takdirde kelime, ism-i zaman kabul edilmiş olur. O zaman **matli' iner** fiiline, inme hükmünün sonu olarak bağlanmış olur. **Hattâ** kelimesi, **selam** kelimesine bağlıdır.

Veya mânâ: Melekler yeryüzüne inmek için beklediklerinde veya bitip tükenmez bir biçimde indiklerinden o gece bir selamdır ve huzurdur. Meleklerin kısım kısım tan yeri ağarıncaya kadar inmeleri ve arkasının kesilmemesi bir selamdır. Bâzıları dedi ki: Kadir gecesi güneş batmasından, tan yeri ağarmasına kadar bir **selam**dır. yâni o gece melekler, Allâh'a kulluk eden kullara tan yeri ağarmasına kadar selam verirler, sonra semaya yükselirler.

KADİR GECESİNİN ALAMETLERİ

Denildi ki: Kadir gecesinin bir takım alâmetleri vardır. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

1-Kadir gecesi olduğu gece sıcak da değildir soğuk da değildir.

2- Kadir gecesi sabahı güneş ışınları çok fazla olmaz. Çünkü melekler, güneş doğarken gökyüzüne çıkarlar. Kalabalık oldukları için güneş ışınlarını kırarlar. Veya güneş bu gecenin sabahı şeytanın boynuzları arasından doğmaz. Çünkü bâzı hadislerde gelmiştir ki, "güneş her gün şeytanın iki boynuzları arasından doğar."[1] Şeytan, kâfirlerin daha fazla aldanmaları, güneş ışınlarının namaz kılanların gözünde güzel olması için, güneşin ışınlarını daha çok yayar ve güneş doğarken ışınlarını güzel gösterir.

3-Bu gece tuzlu su tatlılaşır.

4-Kadir gecesi görülen nur, meleklerin kanatlarının nurudur. Bu nur, Adn Cennetinin nurudur. Kadir gecesi bu Cennetin kapıları açılır. Veya bu nur, livâü'l-hamd nûrudur. Ariflerin sırlarının nurudur ki Allâh, mahlukat onların nurlarını görsünler diye onların sır perdelerini kaldırmıştır. Bu açıklama Kadir gecesinin hakîkatine uygun bir açıklamadır. Çünkü Kadir gecesinin hakîkati, melekût âleminin, ârifin kalbine inkişaf etmesinden ibarettir. Manevi vücut melekût âleminin nuruyla aydınlandığı zaman o âlemden görülür hale gelir.Hadis-i şerîfte geldi ki:

"Kim Kadir sûresini okursa, Allâhü Teâlâ ona Ramazan orucu tutup, kadir gecesini ihya eden kimsenin sevâbını verir."[2]

---

[1] Buhari mevakit 30
[2] İbnü Hacer, kafi, 4-781

Buraya PDF Arapça bir sayfa eklendi

98

سُورَةُ الْبَيِّنَةِ

BEYYİNE SÛRESİ

Medine'de nazil olmuştur
8 âyettir

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

لَمْ يَكُنِ الَّذ۪ينَ كَفَرُوا مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ وَالْمُشْرِك۪ينَ مُنْفَكّ۪ينَ حَتّٰى
تَاْتِيَهُمُ الْبَيِّنَةُۙ ﴿١﴾ رَسُولٌ مِنَ اللّٰهِ يَتْلُوا صُحُفًا مُطَهَّرَةًۙ ﴿٢﴾
ف۪يهَا كُتُبٌ قَيِّمَةٌۜ ﴿٣﴾ وَمَاتَفَرَّقَ الَّذ۪ينَ اُو۫تُواالْكِتَابَ اِلَّا مِنْ بَعْدِ
مَاجَٓاءَتْهُمُ الْبَيِّنَةُۜ ﴿٤﴾ وَمَٓا اُمِرُٓوا اِلَّا لِيَعْبُدُوا اللّٰهَ مُخْلِص۪ينَ لَهُ
الدّ۪ينَ حُنَفَٓاءَ وَيُق۪يمُوا الصَّلٰوةَ وَيُؤْتُوا الزَّكٰوةَ وَذٰلِكَ د۪ينُ الْقَيِّمَةِۜ
﴿٥﴾

Bismillâhi'r-rahmâni'r-rahim

Ehl-i Kitab ve müşriklerden o küfredenler, ayrılacak değillerdi, açık delil gelinceye kadar kendilerine! [1]

Allah'tan bir rasûl, peyder pey mutahhar/tertemiz sahifeler okur, öyle ki onlarda bütün [2]

kütüb-i kayyime/doğru ve sabit kitaplar! [3]

Böyle iken o kitab verilmiş olanlar, ancak geldikten sonra ayrıldılar kendilerine o beyyine/açık delil! [4]

Halbuki onlar ancak şununla emr olunmuşlardı: Hak perest, muvahhid (hanîfler) olarak dini Allâh için hâlis kılarak, yalnız Allâh'a ibâdet etsinler ve namazı dürüst kılsınlar ve zekâtı versinler; ve odur din-i kayyime/sabit din! [5]

EHLİ KİTABIN KÜFRÜ

لَمْ يَكُنِ الَّذٖينَ كَفَرُوا مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ وَالْمُشْرِكٖينَ مُنْفَكّٖينَ حَتّٰى تَاْتِيَهُمُ الْبَيِّنَةُۙ ﴿١﴾

Ehl-i Kitabdan ve müşriklerden o küfredenler, ayrılacak değildi, kendilerine açık delil gelinceye kadar!

Kelime mânâsı

لَمْ يَكُنِ **Olmadılar**

الَّذٖينَ كَفَرُوا **o küfredenler,**

مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ **Ehl-i Kitabdan**

وَالْمُشْرِكٖينَ **müşriklerden**

مُنْفَكّٖينَ **ayrılacaklar**

حَتّٰى تَاْتِيَهُمُ الْبَيِّنَةُ **kendilerine açık delil gelinceye kadar!**

Tefsiri

“Ehli kitaptan olup da küfredenler” yâni Yahudiler ve Hıristiyanlar **“olmadılar”** Ki onların küfürleri peygamberlerinden sonra olmuştu. **“Bir de şirk koşanlar” yâni** putlara tapanlar[1]

İşte şu kâfirler iki cins idiler. Birisi ehli kitap; Yahudi, Hıristiyan fırkaları... Müşrikler ise; bunlar bir kitaba mensub değillerdi. Onun için Allâhü Teâlâ iki cins olarak kısaca **ellezine keferu** şeklinde zikretti. Sonra da, bu kısa anlatmayı arkasından açıklayıverdi. Bu açıklama da **min ehlil kitabi vel müşrikîne**’ – kitap ehli olanlardan ve müşriklerdendir. [2]

Âhir zamanda gönderilen resüle îmân ve hakka uyma karşılığı verilen müjdeden dolayı yerine getirmeye azmetmede üzerinde oldukları

[1] Burada min beyâniyyedir, ba’zıyye değildir. Ba’zıyye olsa idi, bâzı müşriklerin kâfir olmadıkları mânâsı çıkardı. (halbuki hepsi kâfir idiler.)

[2] Burası da **keferûne**’nin vavından haldir. yâni onlardan oldukları halde demektir.

şeyden **"münfekkîn yâni ayrılacaklar değillerdi"**[1] Bunlar ehli kitabın şüphe olmayan vaadlerinden idi ki, böylece onlar açılmayı istiyorlardı.

Ve diyorlardı ki: "Allah'ım! Bize gerçeği aç. Âhir zamanda gönderilecek Peygamberle bize yardım et." diyorlardı. Müşriklerden olan düşmanlarına da: "Bizim dediklerimizi tasdik edecek bir Peygamberin gelme zamanının gölgesi düştü. Biz o Peygamberle birlikte, Âd ve İrem'i katlolunduğu gibi katledeceğiz. " diyorlardı.

Müşriklere gelince… Ehl-i kitaba ait haberler yayılınca, sonradan gelen bâzı müşriklerin içinden, ehl-i kitabın, geçmişte yaşayan müşriklere gaalib geldiklerini görünce, onların sözlerinin doğru olduğuna inananlar oldu. Onlar ise, ehl-i kitaba gidip, Peygamberimizin, kitaplarında zikredilip zikderilmediğini soruyorlar, Ehl-i kitap da, Peygamberimiz aleyhisselam'ın sıfatlarını değiştirerek, müşrikleri aldatıyorlardı.

Birşeyin birşeyden infikâkî demek, o iki şeyin biribirine kenetlenmesinden sonra, ayrılmaları demektir ki, kemiğin eklem yerinden ayrılması buna benzer. Burada, **münfekkîne** kelimesinin kullanılması, kâfirlerin vaadlerinin çok sağlam olduğuna işâret içindir.

Şimdi âyetin mânâsı: Onlar zikredilen vaadlerinden dönecek değillerdi. Tam tersine, bu vaadde görüş birliği içinde, onu yerine getirmeye kararlı idiler.

"Apaçık delil gelinceye Kadar" cümlesinin mânâsı şudur: Onlar bu apaçık delilin gelmesini görüş birliğini sağlamak, Hakta birleşmek için bir vakit olarak belirlemişlerdi. Ancak o delilin gelmesini, ayrılma, ve vaadlerinden dönme vakti yaptılar.[2]

---

[1] **Münfekkîne** kane'nin haberidir.

[2] **"Apaçık delil getirme"** ifâdesinde, şimdiki zaman kalıbı olan, fiil-i mazının kullanılması, olayın hikâye edilmesi açısından değil, hikâye edilen olay açısındandır. "el-Beyyine" apaçık delil demektir.

Elmalılı tefsirinde geldi ki: Beyyine, Malumdur ki, nur gibi kendisi beyyin, yâni gayet açık olup da başkasını da beyân eden, açıklayan demektir. Onun için dâvâcının dâvâsını açık bir şekilde beyân ve isbat eden şahide, sağlam, açık delile ve mucizeye beyyine denir. Burada da hakkı beyân ve isbat edecek açık ve kesin delil veya mucize demektir ki, maksadın ne olduğu şununla açıklanmıştır: Allâh'dan bir Resul beyyineden bedeldir. Yahut "o, Resuldür" takdirinde mahzuf mübtedanın haberi olarak beyyineyi tefsirdir. yâni Allâh tarafından peygamberlik göreviyle gönderilmiş bir peygamber gelinceye kadar ayrılacak değillerdi. Öyle bir Resul ki mutahher, yâni tahriften, töhmetten, yanlışlıktan, bâtıl şüphesinden uzak, kirli eller dokunmaz, "Ona tertemiz olanlardan başkası dokunamaz." (Vâkıa, 5679) âyeti delaletince gayet temiz sahifeler okur.

{ **لَمْ يَكُنِ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ** } اى اليهود والنصارى وايراد الصلة فعلا لما أن كفرهم حادث بعد انبيائهم { **وَالْمُشْرِكِينَ** } اى عبدة الاصنام ومن للتبيين لا للتبعيض حتى لا يلزم ان لا يكون بعض المشركين كافرين وذلك أن الكفار كانوا جنسين اهل الكتاب كفرق اليهود والنصارى والمشركين وهم الذين كانوا لا ينسبون الى كتاب فذكر الله الجنسين بقوله الذين كفروا على الاجمال ثم اردف ذلك الاجمال بالتفصيل والتبيين وهو قوله من اهل الكتاب والمشركين وهو حال من الواو فى كفروا اى كائنين منهم

{ **مُنْفَكِّينَ** } خبر كان اى عما كانوا عليه من الوعيد باتباع الحق والايمان بالرسول المبعوث فى آخر الزمان والعزم على انجازه وهذا الوعد من اهل الكتاب مما لا ريب فيه حتى أنهم كانوا يستفتحون

ويقولون اللهم افتح علينا وانصرنا بالنبى المبعوث فى آخر الزمان ويقولون لاعدآئهم من المشركين قد اظل زمان نبى يخرج بتصديق ما قلنا فنقتلكم معه قتل عاد وارم واما من المشركين فلعله قد وقع من متأخريهم بعدما شاع ذلك من اهل الكتاب واعتقدوا صحته بما شاهدوا من نصرتهم على اسلافهم كما يشهد به أنهم كانوا يسألونهم عن رسول الله هل هو المذكور فى كتبهم وكانوا يغرونهم بتغيير نعوته وانفكاك الشئ من الشئ أن يزايله بعد التحامة كالعظم اذا انفك من مفصله وفيه اشارة الى كمال وكادة وعدهم اى لم يكونوا مفارقين للوعد المذكور بل كانوا مجمعين عليه عازمين على انجازه

{ حَتّٰى تَاْتِيَهُمُ الْبَيِّنَةُ } التى كانوا قد جعلوا اتيانها ميقاتا لاجتماع الكلمة والاتفاق على الحق فجعلوه ميقاتا للانفكاك والافتراق واخلاق الوعد والتعبير عن اتيانها بالمضارع باعتبار حال المحكى لا الحكاية والبينة الحجة الواضحة.

RESÜL TERTEMİZ SAHİFELER OKUR

رَسُولٌ مِنَ اللّٰهِ يَتْلُوا صُحُفًا مُطَهَّرَةً ﴿٢﴾

Allah'tan bir rasûl, kısım kısım tertemiz sahifeler okur,

Kelime mânâsı

رَسُولٌ مِنَ اللّٰهِ **Allâh'tan bir rasûl,**[1]

يَتْلُوا **kısım kısım okur,**

صُحُفًا مُطَهَّرَةً **tertemiz sahifeler**

Tefsiri

O beyyine yâni delil, bâtıldan temiz **"Tertemiz sayfaları okuyan, Allâhü Teâlânın gönderdiği bir Peygamberdir."** Bu âyetteki "rasûl", "beyyine" kelimesinden bedeldir, onu açıklamaktadır. Peygamberimizin **açıkça** mânâsına gelen **beyyine** kelimesi ile belirtilmesi, peygamberliğinin çok açık olduğunu ve iki mukaddes kitapta da vaad edilen peygamber olduğunu açıklamak içindir.[2]

O zaman mânâ; **"Allahü Teâlânın gönderdiği peygamber, ne büyük peygamberdir"** şeklinde olur.[3]

Bâtıl'dan temiz, ne önden ne de arkadan bâtılın gelmeyeceği sayfalar... Ve temiz olmayanların dokunmasından da temiz sayfalar...

---

[1] Buradaki resül kelimesi beyyineden bedeldir.

[2] **Minallahi** kelimesi **Rasûl** kelimesinin sıfatı olan gizli bir kelime ile alâkalıdır. Bu kelime, **rasûl** kelimesindeki azamet tenvininden anlaşılan Efendimiz'in zâtının büyüklüğü ile, izâfetten gelen izâfî azameti kuvvetlendirmektedir.

[3] **Suhuf**, sahîfe kelimesinin cemiidir. Üzerine yazı yazılan, yazı yaprakları demektir.

Kâşifî dedi ki: Yalandan ve iftiradan temiz sahifeler. **Okuma'**nın **sayfalar**a yâni kağıtlara izâfesi mecâzîdir. Veya hulûl alâkası ile, o sahifelerdekinden mecazdır. Yâni sayfalar zikredilmiş, orada olan âyetler murad edilmiştir.[1]

Mana şudur: Peygamberimiz'in okuduğu Kur'ân, önceki peygamberlerin sahifelerini tasdik ettiğine, içindeki hüküm ve şerîatleri asıllarına da uygun olduğuna göre, Peygamberimiz aleyhisselam'ın okuduğu da sanki öncekilerin sahifeleri ve kitapları olmuş olur. Kur'anın "suhuf" diye ifade edilmesi mecâzîdir.

Kâşifî dedi ki: Ta'zim kastı ile burada Kur'ân'a suhuf dendi. Çünkü bütün suhuflardaki mânâların sırları Kur'ân'da toplanmıştır.

Aynül meânîde: Suhuf denilmesinin sebebi, koymak mânâsına olup, sayfaların birbiri üzerine konulmuş olmasıdır, denildi.

{ **رَسُولٌ** } بدل من البينة عبر عنه عليه السلام بها للايذان بغاية ظهور امره وكونه ذلك الموعود فى الكتابين { **مِنَ اللّٰهِ** } متعلق بمضمر هو صفة لرسول مؤكد لما افاده التنوين من الفخامة الذاتية بالفخامة الاضافية اى رسول واى رسول كائن منه تعالى { **يَتْلُوا** } صفة اخرى { **صُحُفًا** } جمع صحيفة وهى ظرف المكتوب ومحله من الاوراق { **مُطَهَّرَةً** } اى منزهة من الباطل لا يأتيه الباطل من بين يديه ولا من خلفه ومن ان يمسه غير المطهرين

(وقال الكاشفى) صحيفهاى باكيزه از كذبت وبهبان.

ونسبة التلاوة الى الصحف وهى القراطيس مجازية او هى مجاز عما فيها بعلاقة الحلول والمراد أنه لما كان ما يتلوه الذى هو القرءآن مصدقا لصحف الاولين مطابقا لها فى اصولى الشرآئع والاحكام صار متلوه كأنه صحف الاولين وكتبهم فعبر عنه باسم الصحف مجازا (قال

[1] "**Okuma**"nın **sayfalar**a yâni kağıtlara izâfesi mecâzîdir. Veya hulûl alâkası ile, o sahifelerdekinden mecazdır. Yâni sayfalar zikredilmiş, orada olan âyetler murad edilmiştir.

الكاشفى) قرآنرا صحف كفت براى تعظيم با آنكه جامع اسرار جميع صحفست قال فى عين المعانى وسميت الصحف لأنها اصحف بعضها على بعض اى وضع

فِيهَا كُتُبٌ قَيِّمَةٌ ﴿٣﴾

doğru ve sabit kitaplar! [3]

Kelime mânâsı

فِيهَا **o sahifelerde var**[1]

كُتُبٌ قَيِّمَةٌ **en doğru ve sabit kitaplar**

Tefsiri

Yani bu sayfalarda Hakkı ve doğruyu anlatan, yazıya geçirilmiş dosdoğru hükümler vardır.

Müfredat'a göre, bu âyet-i kerîmede, Kur'ân-ı Kerîm de Allâh'ın kitaplarından mânâlar olduğuna işâret edilmektedir. Çünkü Kur'an, Allâhü Teâlânın geçmişteki ilâhî kitapların özünün toplandığı yerdir.[2]

{فِيهَا كُتُبٌ قَيِّمَةٌ} صفة لصحف اى فى تلك الصحف امور مكتوبة مستقيمة ناطقة بالحق والصواب وبالفارسية دران صحيفها توشتهاى راست ودرست يعنى احكام.

---

[1] Bu ayet suhuf kelimesinin sıfatıdır.

[2] O kâfirler, böyle temiz sayfalar okuyacak bir Allâh Resulü gelinceye kadar bulundukları hâl ve vaziyetten, din ve inançtan ayrılacak değillerdi. Öyle bir beyyine gelmedikçe tamâmen hak ve tevhid dinini bilip de yerleşecek ve hallerini değiştirecek bir durumda bulunmuyorlardı ve bunda özürlü olabilirlerdi. Çünkü "Biz, bir peygamber göndermedikçe kimseye azap etmeyiz." (İsra, 17/15) âyeti bunu bildirmektedir. Fakat öyle bir beyyine (açık delil), bir Allâh Resulü geldikten sonra küfre sapıp da eski hallerinden ayrılmamakta ısrar etmelerine hiçbir sebep ve mazeret olamazdı. Ve işte onun için böyle bir Resul gönderilmiş ve Kadir gecesi o Kur'ân indirilmiştir. Elmalılı Tefsiri

ومواعظ فى المفردات اشارة الى ما فيه من معانى كتب الله فان القرءآن مجمع ثمرة كتب الله المتقدمة.

KİTAP EHLİNİN KÜFRÜ

وَمَاتَفَرَّقَ الَّذِينَ اُوتُواالْكِتَابَ اِلَّا مِنْ بَعْدِ مَاجَآءَتْهُمُ الْبَيِّنَةُ ﴿٤﴾

Böyle iken o kitab verilenler, ancak kendilerine o açık delil geldikten sonra ayrıldılar! [4]

Kelime mânâsı

وَمَاتَفَرَّقَ **ayrılığa düşmediler**

الَّذِينَ اُوتُواالْكِتَابَ **kendilerine kitap verilenler**

اِلَّا مِنْ بَعْدِ مَاجَآءَتْهُمُ **ancak onlara geldikten sonra ayrıldılar**[1]

الْبَيِّنَةُ **o açık delil!**

Tefsiri

Yani, kendilerine kitap verilenler ancak o açık delil Peygamber aleyhisselam **kendilerine geldikten sonra ayrılığa düştüler.**[2]

---

[1] Burası bütün vakitlerden istisna-i müferrağ'dır

[2] Kitap ehli ve puta tapıcı iki fırkadan kâfirler, Peygamberimizin gönderilmesinden önce diyorlardı ki: Biz bulunduğumuz dinimizden ayrılmayız, onu terketmeyiz, ta o Tevrat ve İncil'de yazılı vaad edilmiş olan peygamber gelinceye kadar ki o peygamber Muhammed aleyhisselâmdır. Allâh Teâlâ önce onların o sözlerini hikâye etmiş, sonra da "kendilerine kitap verilenler ayrılmadılar" buyurmuştur. yâni onlar, o peygamber geldiği zaman hak üzerinde ittifak ile bir kelimede toplanmak vaad ediyorlardı. Sonra da haktan asıl ayrılmaları ve küfürde kararları o Resul gelince oldu, demektir ki, bunun kelamda benzeri fakir bir fâsık kendisine öğüt veren vâize: "Allah bana bir zenginlik verinceye kadar, ben bu halden ayrılmam" demiş, sonra da Allâh ona zenginlik vermiş, fakat o bunun üzerine kötülüğünü daha çok artırmış. O zaman o vaiz de ona: "Sen zengin oluncaya kadar kötülükten ayrılmayacaktın, halbuki başını asıl zengin olduktan sonra kötülüğe daldırdın." demiş olması gibidir ki, bu sırf onu azarlama ve susturmak için önceki sözünü hatırlatması demektir. Bu cevabın netîcesi şu olur: "Kitap ehlinden ve müşriklerden (Hakk'ı) tanımayanlar, kendilerine apaçık delil gelinceye kadar inkârlarından ayrılacak değillerdi." sözü onlardan hikâyedir. "Kitap ehli, ancak kendilerine apaçık delil geldikten sonra ayrılığa düştüler." sözü de vâki olan haber vermedir. Mânâ da "Onlar vaadlerinde durmadılar, dediklerinin tersi oldu." demektir. **Elmalılı Tefsiri**

Bir önceki âyet-i kerîmede ehl-i kitapla müşrikler birlikte zikredilmiş idi. Burada yanız ehl-i kitab zikrediliyor. Çünkü, ehl-i kitabın halleri daha çirkindir. Zîrâ ehl-i Kitab, Peygamber aleyhisselam'ın hakîkatte peygamber olduğunu bildikleri halde vaadlerinden dönmüşlerdir. Onlara bakarak başkalarının da dönebileceklerine işâret edilmektedir. Çünkü bir âlimin inkârı, bir câhilin inkârından daha kötü ve daha fecîdir.

Şimdi âyetin mânâsı: "Onlar yaptıkları vaadlerinden hiçbir vakit ayrılığa düşmediler ancak, kendilerine çok açık bir delil geldikten sonra ayrılığa düştüler." O çok açık delil; geleceği kitaplarında bildirilen peygamber, Muhammed aleyhisselamdır. Bunda hiç şüphe yoktur.

{ وَمَاتَفَرَّقَ الَّذِينَ اُوتُواالْكِتَابَ } عما كانوا عليه من الوعد وافراد اهل الكتاب بعد الجمع بينهم وبين المشركين للدلالة على شناعة حالهم وانهم لما تفرقوا مع علمهم كان غيرهم بذلك اولى فخصوا بالذكر لأن جحود العالم اقبح واشنع من انكار الجاهل

{ اِلَّا مِنْ بَعْدِ مَاجَآءَ تْهُمُ الْبَيِّنَةُ } استثناء مفرغ من اعم الاوقات اى وما تفرقوا فى وقت من الاوقات الا من ما جاءتهم الحجة الواضحة الدالة على أن رسول الله عليهم السلام هو الموعود فى كتابهم لدلالة جليلة لا ريب فيها.

ANCAK ALLAH'A KULLUK İÇİN

وَمَٓااُمِرُوٓا اِلَّا لِيَعْبُدُوا اللّٰهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ حُنَفَٓاءَ وَيُقِيمُوا الصَّلٰوةَ وَيُؤْتُوا الزَّكٰوةَ وَذٰلِكَ دِينُ الْقَيِّمَةِ ﴿٥﴾

Halbuki onlar ancak şununla emr olunmuşlardı: Hak perest, muvahhid (hanîfler) olarak dini Allâh için hâlis kılarak, yalnız Allâh'a ibâdet etsinler ve namazı dürüst kılsınlar ve zekâtı versinler; ve odur sabit din! [5]

Kelime mânâsı

وَمَٓا اُمِرُوٓا **Halbuki onlar erolunmadılar**

اِلَّا لِيَعْبُدُوا اللّٰهَ **ancak Allâh'a ibadet için emrolundular**[1]

مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ **Dini Allâh'a hâlis kılarak**

حُنَفَٓاءَ **Hak üzere ve muvahhid olarak**

وَيُقِيمُوا الصَّلٰوةَ **namazı dürüst kılsınlar**

وَيُؤْتُوا الزَّكٰوةَ **ve zekâtı versinler;**

وَذٰلِكَ دِينُ الْقَيِّمَةِ **İşte budur sabit din!**

Tefsiri

Mana: **"Halbuki onlara ancak, dini, yalnız O'na mahsus kılarak ve hanif olarak" yâni** hak dini tam kabul ederek**, "sırf Allâh'a kulluk etmeleri"** bedenî ibadetler konusunda esas olan **"namazı kılmaları ve"** mâlî ibadetler alanında esas olan "**zekâtı vermeleri emrolunmuştu.**"

Yani, "Halbuki onlara kitaplarında ne emrolunmuşsa, Allâh'a kulluk etmeleri için ancak o emrolunmuştu."

Yâni, Allâhü Teâlânın fiilleri, her ne kadar açık bir maksatla olmasa da, ancak bir çok hikmet ve menfaatlarla olmaktadır. İşte bu oluş hasebiyle, çoğu zaman **maksat lamı,** fiil üzerine olmakta fiile benzemekle bir fiilin netîcesi olarak görülen hikmeti anlatmak için kullanılır.

Çünkü denildi ki; fiili bir matlaka sebebe bağlı olarak, onların kitaplarında olanlarla memur olmaları ve "sırf Allâh'a huşû ile eğilmeleri ve tazimde bulunmaları emredildi" ifadesi, onlardan istenenler içinde, rablerine ve maliklerine boyun eğemek dışında, Cennet sevâbı ve Cehennemden kurtulmak gibi başka bir emir taleb edilmeyişi, ehl-i sünnetin gittiği yol üzerinedir.

Ehl-i sünnetin görüşüne göre, İbâdet kişiye, insanı Cennete götürmesi veya Cehennem azâbından uzaklaştırması ve kurtarması için **farz** olmamıştır. Aksine, "Sen bir kul, O'da Rab olduğu için farz olmuştur." Dinde hiçbir sevap ve ceza olmasa da O Rabdır. Bu durumda Allâhü

[1] Burası, onların yaptıklarının çok çirkin olduğunu ifâde eden cümle-i hâliyedir. **Li ya'büdü** deki lam hikmet ve menfaat lâmıdır.

Teâlânın ibâdeti emretmesi, bizim sırf kulluğumuz, O'nun da Rab'lığının ve her şeyin sahibi oluşunun bir icabıdır.

{ وَمَآاُمِرُوٓا اِلَّا لِيَعْبُدُوا اللّٰهَ } جملة حالية مفيدة لغاية قبح ما فعلوا اى والحال انهم ما امروا بما امروا فى كتابهم لشئ من الامور الا لأجل أن يعدبوا الله وهذه اللام فى الحقيقة لام الحكمة والمصلحة يعنى أن فعله تعالى وان لم يكن معللا بالغرض الا أنه مغيا بالحكم والمصالح وكثيرا ما تستعمل لام الغرض فى الحكمة المرتبة على الفعل تشبيها لها بها فى ترتبها على الفعل بحسب الوجود

وفى حصر علة كونهم مأمورين بما فى كتبهم من عبادة الله بالاخلاص حيث قيل وما امروا بما امروا الا لأجل ان يتذللوا له ويعظموه غاية التذلل والتعظيم ولا يطلبوا فى امتثال ما كلفوا به شيأ آخر سوى التذلل لربهم ومالكهم كثواب الجنة والخلاص من النار دليل على ما ذهب اليه اهل السنة

من أن العبادة ماوجبت لكونها مفضية الى ثواب الجنة او الى البعد والنجاة من عذاب النار بل لأجل انك عبد وهو رب ولو لم يحصل فى الدين ثواب ولا عقاب البتة ثم امرك بالعبادة وجبت لمحض العبودية ومقتضى الربوبية والمالكية

Burada yine şu işâretler vardır:

Allahü Teâlâya sevap ümidi ve cezâ korkusu ile ibâdet eden kişiye göre Ma'bûd, yâni ibadet ettiği şey, hakîkatte sevap ve cezâdır. O, sevâba ve cezaya ibadet ediyor demektir. Hakk ise vâsıtadır. İbâdetten asıl maksat, bilinen şeydir. O zaman gaye, ibâdetle Ma'bud, irfanla da Ma'rûf olmasıdır. Kişi ibâdette Allâh'tan başka bir şeyi düşünse bile, Âşıkların sevinci de kederi de Allâhü Teâlâdır.

Şiir:

Aşıklar için mutluluk da, üzüntü de O'dur.
Hizmetin karşılığı ve ücreti de O'dur.

Bazı âlimler ise şöyle dedi: Uygun olan, "**li** ya'büdüllâhe" nin başındaki **lam'**ın zâid olmasıdır. İradenin sılasında zaid olduğu gibi… Buna göre mânâ şöyledir: "Emredilen şey, ibâdet ve ona benzeyen şeyler olmuş olur. Aslında ilk planda akla gelen budur.

Denir ki: Eradtü litekuume-ben senin kalkmanı istedim. Bu söz, emrin irâde yerine getirilmesi için söylenir. O zaman emrolunan şeyler, şu ibadetler ve benzerleri olur. Zahir olan da budur.

İBADETTE İNCE MES'ELELER

İbâdet, tezellül yâni boyun eğme demektir. Üzerinde yürünen yola, herkes üzerine bastığı için bu kelimeden gelen "tarîkun muabbedün-üzerinde yürünen yol" demektir. İbâdet kelimesini **itaat**'tır, diyen kimse hatâ eder. Bâzı kimseler meleklere, Mesih'e ve putlara ibâdet etmişlerdir fakat onlara itâat etmemişlerdir. şerîatte, bir kelime olarak ibâdet; boyun eğerek, hürmet ederek, Allâhü Teâlâya yapılan her türlü itâate ibadet denir. İşte bu ibâdete ancak, zâtında ve fiillerindeki sıfatlarında tek olan lâyıktır. O'nun benzeri olsaydı, sonsuz hürmet ve ta'zim ona yapılamazdı. Şimdi, bizim, "Bir fiilin ibâdet olması için iki sebep lâzımdır: Birisi son derece büyük bir ta'zimdir" sözümüz doğru çıkmış olur. Onun için. "Çocuğun kıldığı namaz ibâdet değildir" demişlerdir. Çünkü çocuk Allâh'ın azametini bilmez. O zaman da onun yaptığı iş, "büyük bir ta'zim" olmaz. Câhiller ve gaafiller de çocuk hükmündedir.

Fiilin **ibâdet** olmasının ikinci şartı: O fiilin emredilmiş olmasıdır. Bu sebeple, Yahûdîlerin fiilleri, çok büyük bir ta'zim olsa da, ibâdet sayılmaz. Çünkü yaptıkları **emredilmiş fiil** değildir. Çocuğun fiili, ta'zim sıfatını, Yahûdilerinki de, **emredilmiş olma** şartını taşımadığı için, ibâdet sıfatını taşımayınca, senin eksik rükûun nasıl olur da "İbâdet" sayılır?

"Dini yalnız O'na has kılarak" ifadesi, **li ya'büdû** fiilinin fâili **Hüm'**den hâldir. "Kendi nefislerini sırf Allâh'a hâlis kılarak" demektir.

Yani şirkten, dinden çıkmaktan, nefsin arzularından, şehvetin emirlerinden arınmış, hîlesiz ter-temiz olur.

وفيه ايضا اشارة الى أن من عبد الله للثواب والعقاب فالمعبود فى الحقيقة هو الثواب والعقاب والحق واسطة فالمقصود الاصلى من

العبادة هو المعبود وكذا الغاية من العرفان المعروف فعليك بالعبادة للمعبود وبالعرفان للمعروف واياك وان تلاحظ شيأ غير الله تعالى

عاشقانرا شادمانى وعم اوست دست مزد واجرت خدمت هم اوست

وقال بعضهم الاظهر أن تجعل لام ليعبدوا الله زآئدة كما تزاد فى صلة الارادة فيقال اردت لتقوم لتنزيل الامر منزلة الارادة فيكون المأمور به هذه الامور من العبادة ونحوها كما هو الظاهر

ثم ان العبادة هى التذلل ومنه طريق معبد اى مذلل ومن زعم أنها الطاعة فقد اخطأ لان جماعة عبدوا الملائكة والمسبح والاصنام وما اطاعوهم ولكن فى الشرع صارت اسما لكل طاعة لله اديت له على وجه التذلل والنهاية فى التعظيم والعبادة بهذا المعنى لا يستحقها الا من يكون واحدا فى صفاته الذاتية والفعلية فان كان له مثل لم يمكن ان يصرف اليه نهاية التعظيم فثبت بما قلنا أنه لا بد فى كون الفعل عبادة من شيئين احدهما غاية التعظيم وفى حكمه الجاهل الغافل

وثانيهما ان يكون مأمورا به ففعل اليهود ليس بعبادة وان تضمن نهاية التعظيم لأنه غير مأمور به فاذا لم يكن فعل الصبى عبادة لفقد التعظيم ولا فعل اليهود لفقد الامر فكيف يكون ركوعك الناقص عبادة والحال أنه لا امر به ولا تعظيم فيه { مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ } حال من الفاعل فى ليعبدوا اى جاعلين انفسهم خالصة لله تعالى فى الدين يعنى از شرك والحاد باكيزه باشند واز اغراض نفسانيه وقضاى شهوات صافى وبى غش.

İHLAS

İhlas, bir işi tek bir sebebe bağlı olarak yapmak, o fiilde başka sebeplerin hiçbir tesiri olmamasıdır. Bu tarife göre bir menfaat için veya bir zararı defetmek gayesi ile yapılan ibâdet, **İhlasla** yapılmış bir ibâdet değildir. Namazda boğazını temizlemek gibi insan nefsinin bir pay aldığı mübah fiillerle meşgul olmak da böyledir. Görsünler diye huşu ile namaz kılmak riyadır, gösteriştir. Kişinin zekatını ana-babasına, çocuklarına, köle ve cariyelerine vermesi de, ibâdette yakınlığa mâni şeylerdir. Bundan dolayı bu fiiller yasaklanmıştır.

Öyle ise ihlas, kullukta, insanın iç âlemini Allâh'tan başkasından tamâmen boşaltmasıdır.

İHLAS'IN ŞARTLARI

Bazı alimler dedi ki:

1-**İhlas**, ameline, Allâh'tan başka kimsenin bilmesi için çalışmaman,

2-İşlediğin amelde kendin için bir şey görmemen,

3-İşlediğin amelde seni ibâdete ehil ve muvaffak kıldığı için, Allâh'a minnet ve şükür içinde olman gerektiğini bilmen,

4-Yaptığın amel karşılığında Allâh'tan bir karşılık istememendir.

HANİFLER

"Hanifler,"[1] yâni, bâtıl inançlara meyletmeden, tam olarak dönüp İslam'a girmiş olduğu halde..." demektir. Bu ifâde mânâ olarak ihlas için bir kuvvetlendirmedir. Çünkü ihlas bozuk inançtan dönmek demektir. Bozuk inancın en büyüğü de Allâh'ın ortağı olduğuna inanmaktır. "Hanf", meyletmek, ayağın üstünün altına gelmesi demektir. Bu mânâ "Ahnef" kelimesinde de vardır. Çünkü ahnef, küçük parmağı tarafından (kısmen) ayak sırtına basarak yürüyen demektir. **"Hanf"**, doğruluk mânâsına da gelir. Buna göre, **hunefâ**, doğruluk üzere olanlar, demektir. Bunun için, ayağı eğri olana, hoş bir yorum olsun için, Ahnef demişlerdir. Gözleri görmeyen birine **basîr**, Habeşli (zenci) ye kâfûr yâni beyaz, tâûn hastalığına, mübârek, helâk eden çöle, **kurtuluş mekânı** denildiği gibi...

---

[1] Bir hal sahibinden iki hale cevaz verenin kavli üzere burası ikinci bir haldir. Ve buna cevaz vermeyenin kavli üzere de muhlisler hakkında kastedilen bir haldir.

İbnü Cübeyr dedi ki: Haccedinceye ve sünnet oluncaya kadar hiç kimseye hanîf denmez. Çünkü Allâhü Teâlâ, İbrahim aleyhisselamı haccettiği ve kendini sünnet ettiği için hanif diye isimlendirdi.

والاخلاص ان يأتى بالفعل خالصا لداعية واحدة ولا يكون لغيرها من الدواعى تأثير فى الدعاء الى ذلك الفعل فالعبادة لجلب المنفعة او لدفع المضرة ليست من قبيل الاخلاص وكذا الاشتغال بالمباح فى الصلاة مثل التنحنح وغيره من الحظوظ النفسانية وزيادة الخشوع فى الصلاة لأجل الغير رياء ودفع الزكاة الى الوالدين والمولدين وعبيده وامائه ينافى القربة ولذا نهى عنه فالاخلاص فى العبودية تجرد السر عما سوى الله تعالى

وقال بعضهم الاخلاص ان لا يطلع على عملك الا الله ولا ترى نفسك فيه وتعلم أن المنة لله عليك فى ذلك حيث اهلك لعبادته ووفقك لها ولا تطلب من الله اجرا وعوضا

{ حُنَفَآءَ } حال اخرى على قول من جوز حالين من ذى حال واحد ومن المنوى فى مخلصين على قول من لم يجوز ذلك اى مائلين عن جميع العقائد الزآئغة الى الاسلام وهو فى المعنى تأكيد للاخلاص اذ هو الميل عن الاعتقاد الفاسد واكبره اعتقاد الشركة واصل الحنف الميل وانقلاب ظهر القدم حتى يصير بطنا فالاحنف هو الذى يمشى على ظهر قدميه فى شقها الذى يلى خنصرها ويجيئ الحنف بمعنى الاستقامة فمعنى حنفاء مستقيمين فعلى هذا انما سمى مائل القدم

احنف على سبيل التفاؤل كقولك للاعمى بصيرو للحبشى كافور وللطاعون مبارك وللمهلكة مفازة

قال ابن جبير لا يسمى احد حنيفا حتى يحج ويختن لأن الله وصف ابراهيم عليه السلام بكونه حنيفا وكان من شأنه انه حج وختن نفسه

Bedenle alâkalı ibadetlerde başta gelen”**Namazı dürüst kılsınlar**” malla alâkalı ibadetlerde esas olan **“ve zekâtı versinler”**

İrşad'da denildi ki: Eğer bu ifadelerle, ehl-i kitabın şerîatlarındaki namaz ve zekât kasdediliyorsa güzel.... Eğer bizim şerîatımızdaki namaz ve zekat kasdediliyorsa, onlara iki kitapta da namaz ve zekat emredilmesi demektir. Bu da onlara: “Bizim şerîatimize uymalarının emredilmesi içinde, namaz ve zekat hükümlerine uymalarının emredilmesi” demek olur.

Çünkü, Allâh katından, bir ümmete tebliğ edilmiş olan şerîat, yazılan ve imlâ edilen şey olması itibarı ile **millet,** itâat edilen hükümler olması itibarı ile de **din** ismini alır. Çünkü **din,** itâat demektir. Bununla, iki kelime arasında, itibârî bir farklılık anlaşılmış olur.[1]

“El-Kayyime” eğriliği olmayan doğruluk demektir.

Râgıb dedi ki: Burada el-kayyime, kendilerine “Küntüm hayra ümmetin **(Al-i İmran. 3-110)** diye işâret olunan ve adâletle ayakta duran ümmet demektir.

İbnü’ş-Şeyh dedi ki: Bâzı dinlerin mensubları, temel hükümleri tam uygulamadan, amel etmekte ileri gitmişlerdir. Bunlar Yahudiler,

---

[1] Bâzı âlimler dediler ki: **Din** lafzının, **kayyime** lafzına izâfeti, umûmîlik ifâde eden lafzın, husûsîye izâfesi gibidir. “Şecerul erak” izafeti gibi… O zaman **millet** kelimesinin takdir edilmesine ihtiyaç olmaz. Çünkü kayyime, zâten millet demekten ibarettir (millet ise din demektir.) Übeyy radıyallahü anh’ın **“ve <u>z</u>âlike'ddînü'l-kayyim**” şeklindeki kırâati de bu mânâya işâret ettiği gibi…Bitti.

Kâşifî dedi ki: **Dînü'l-kayyime**, doğru ve ayakta olan din ve millet demektir. Burada anlatılmak istenen şudur: **Din**'in kendi sıfatı olan k**ayyime**’ye izâfe edilmesi, bu lafızların birbirinden farklı oldukları içindir. Araplar çok kere bir kelimeyi kendi sıfatına izâfe ederler. Bu Kur’anda da vardır. Meselâ, **ve ledâru’l âhıreti** (Yusuf suresi, 12-109) böyledir. Kur'ân'ın bir başka yerinde aynı mânâ, “ve le'ddâru'l âhıratü” şeklindedir. Çünkü burada **dâr** âhıret demektir. Başka bir âyet-i kerîmede, “âzâbu'l-harîk” ifadesinde, kelime sıfatına izâfe edilmiştir. Çünkü **harîk** yakıcı mânâsınadır ve sıfattır. **Elîm** kelimesinin mü'lim-elem verici mânâsına geldiği gibi... Ve senin, dahaltü mescidel-câmıı ve mescidel haram ve edhalekellahü cennetel Firdevs gibi sözlerin, **kayyime**’nin arkadaşları gibidir. Çünkü ayetler bunu gösteriyor. Din kelimesi de millet kelimesi ile birdir. Keşfül esrarda olduğu gibi…

Hıristiyanlar ve Mecûsiler olup çok kere taatlerde nefislerine tabi olmuşlar. Dinin hakîkatine uygun bir inanç içinde olmadıkları için, bir türlü Hakk dine kavuşamamışlardır.

Bazı din mensupları ise, usûlü, yâni îmânı doğru uygulamışlar, fakat amellere önem vermemişlerdir. Bunlar mürcie mezhebidir ki, "İmanla beraber olduktan sonra, günah insana zarar vermez" demişlerdir.

Allahü Teâlâ işte bu âyet-i kerîmede, her iki fırkanın hatalarını göstermiş, **"Muhlisîne"** ifâdesi ile ilim ve ihlasın, namaz kılmaları ve zekât vermeleri cümlesi ile de, amellerin olması gerektiğini beyân etmiştir. Sonra da, tamâmının mu'tedil ve doğru din olduğunu beyân buyurmuştur. Âzâların toplamı beden olduğu gibi, ilim, ihlas ve amelin toplamı da tek dindir.

{ وَيُقِيمُوا الصَّلٰوةَ } التى هى العمدة فى باب العبادات البدنية { وَيُؤْتُوا الزَّكٰوةَ } التى هى الاساس فى العبادات المالية قال فى الارشاد ان اريد بها ما فى شريعتهم من الصلاة والزكاة فالامر ظاهر وان اريد ما فى شريعتنا فمعنى امرهم بهما فى الكتابين ان امرهم باتباع شريعتنا امر لهم بجميع احكامها التى هما من جملتها

"İşte budur" yâni ihlasla ibadet, namazı ikame etmek ve zekatı vermek **"Sağlam din"…** yâni değerli ve doğru din…[1]

{ **وَذٰلِكَ** } اى ما ذكر من عبادة الله بالاخلاص واقامة الصلاة وايتاء الزكاة { **دِينُ الْقَيِّمَةِ** } اى دين الملة القيمة قدر الموصوف لئلا يلزم اضافة الشئ الى صفته فانها اضافة الشئ الى صفته وصحة اضافة الدين الى الملة باعتبار التغاير الاعتبارى بينهما

[1] Burada, bir şeyin kendi sıfatına izâfe edilmemesi için, **kayyime** kelimesine **millet** kelimesi mevsuf olarak takdir edildi. Çünkü **din** kelimesi **millet** kelimesine izâfe edilmiş oldu. **Din** kelimesinin de, **millet** kelimesine izafe edilmesi, iki kelime arasındaki itibarî farklılığa itibar edilmekle olur.

فان الشريعة المبلغة الى الامة بتبليغ الرسول اياها من قبل الله تسمى ملة باعتبار أنها تكتب وتملى ودينا باعتبار أنها تطاع فان الدين الطاعة يقال دان له اى اطاعه

وقال بعضهم اضافة الدين الى القيمة اضافة العام الى الخاص كشجر الاراك ولا حاجة الى تقدير الملة فان القيمة عبارة عن الملة كما يشهد له قرآءة ابى رضى الله عنه وذلك الدين القيم انتهى (وقال الكاشفى) دين القيمة يعنى دين وملت درست است وبابنده.

يعنى اضافة الدين الى القيمة وهى نعته لاختلاف اللفظين والعرب تضيف الشئ الى نعته كثيرا ونجد هذا فى القرآن فى مواضع منها قوله وَلَدَارُ الْآخِرَةِ وقال فى موضع وَلَلدَّارُ الْآخِرَةُ لأن الدار هى الآخرة وقال عذاب الحريق اى المحرق كالاليم بمعنى المؤلم وتقول دخلت مسجدا لجامع ومسجد الحرام وادخلك الله جنة الفردوس هذا وامثاله وانث القيمة لأن الآيات هائية فرد الدين الى الملة كما فى كشف الاسرار

والقيمة بمعنى المستقيمة التى لا عوج فيها وقال الراغب القيمة هنا اسم الامة القائمة بالقسط المشار اليهم بقوله كنتم خير امة قال ابن الشيخ بعض اهل الاديان لما بلغوا فى باب الاعمال من غير احكام الاصول وهم اليهود والنصارى والمجوس فانهم ربما اتعبوا انفسهم فى الطاعات ولكنهم ما حلصوا الدين الحق بتحصيل الاعتقاد بالمطابق وبعضهم حصلوا الاصول واهملوا الفروع وهم المرجئة الذين يقولون لا تضر المعصية مع الايمان فالله تعالى خطأ الفريقين

فى هذه الآية وبين أنه لا بد من العلم والاخلاص فى قوله مخلصين ومن العمل فى قوله ويقيموا الصلاة ويؤتوا الزكاة ثم قال وذلك المجموع كله هو دين الملة المستقيمة المعتدلة فكما أن مجموع الاعضاء بدن واحد كذلك هذا المجموع دين واحد

KÜFREDENLER

اِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ وَالْمُشْرِكِينَ فِى نَارِجَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَاۜ اُولٰٓئِكَ هُمْ شَرُّ الْبَرِيَّةِۜ ﴿٦﴾ اِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ اُولٰٓئِكَ هُمْ خَيْرُ الْبَرِيَّةِۜ ﴿٧﴾ جَزَٓاؤُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ جَنَّاتُ عَدْنٍ تَجْرِى مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَٓا اَبَدًاۜ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُۜ ذٰلِكَ لِمَنْ خَشِيَ رَبَّهُ ﴿٨﴾

Küfredenler gerek ehl-i kitab'dan olsun, gerek müşriklerden muhakkak cehennem ateşindedirler, orada muhalled/sonsuz kalacaklardır, onlardır bütün şerrulberiyye/halkın en şerridirler! [6]

Muhakkak ki îmân edip yarar ameller yapanlar, onlardır bütün hayr'ul beriyye/bütün halkın en hayırlısıdır! [7]

Onların mükâfatı rableri indinde altından ırmaklar akar adn cennetleridir. Onlar, içinde ebediyyen muhalled/sonsuz olacaklar! Allâh onlardan hoşnut, onlar da O'ndan hoşnut! Bu işte, rabbine haşyet duyanlara! [8]

HALKIN EN ŞERLİLERİ

اِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ وَالْمُشْرِكِينَ فِى نَارِجَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَاۜ اُولٰٓئِكَ هُمْ شَرُّ الْبَرِيَّةِۜ ﴿٦﴾

Küfredenler gerek ehl-i kitab'dan olsun, gerek müşriklerden, muhakkak cehennem ateşindedirler, orada sonsuz kalacaklardır, onlardır bütün halkın en şerlileri! [6]

Kelime mânâsı

اِنَّ الَّذٖينَ كَفَرُوا **Küfredenler**

مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ **gerek ehl-i kitab'dan**

وَالْمُشْرِكٖينَ **gerek müşriklerden olsun**

فٖى نَارِ جَهَنَّمَ **muhakkak cehennem ateşindedirler,**

خَالِدٖينَ فٖيهَاۜ **orada sonsuz kalacaklardır,**

اُولٰٓئِكَ هُمْ **İşte onlardır**

شَرُّ الْبَرِيَّةِۜ **bütün halkın en şerlileri! [6]**

Tefsiri

"**Küfredenler gerek ehl-i kitab'dan olsun, gerek müşriklerden muhakkak cehennem ateşindedirler,**"

Burası da, ehl-i kitab'ın ve müşriklerin âhiretteki hallerini açıklıyor. Bu âyet-i kerîmede, müşriklerin zikredilmesi, hükmün, nübüvvet delillerinin yalnız onların kitaplarında olması ile birlikte, sırf (geçmişteki) ehl-i kitaba has olduğunun zannedilmemesi içindir.

Kâfirler'in Cehennem ateşinde olmaları demek, Onların kıyamet günü mutlaka orada olacakları mânâsınadır. Buna ait hüküm, isim cümlesi ile getirilmesi, bu haberin mutlaka olacağına işârettir.

Ayrıca bu âyeti, kâfirler şu anda da, o ateşte diye mânâlandırmak caizdir. Eğer böyle ise, ya Cehenneme girmelerini icap ettiren halleri, Cehennemde bulunuyorlar şeklinde ifade edilmiş ve bu sebeple böyle buyurulmuş, veya kâfirlerin içinde bulundukları küfür ve mâsiyetler ateşin ta kendisidir. Ancak bu dünyada bu şekilde gözükmektedir. Âhiret hayatına geçince dünyadaki şekli hakiki şekli ile zuhur edecektir, deriz.

"Cehennem ateşinde ebedî kalacaklardır"[1] Kitap ehli ve müşrikler kâfir oldukları için, azâb yurduna ebedi olarak gireceklerdir. Bu

[1] Burası o iki fırkanın konulacakları yerden haldir.

ise azâblarının şekli itibarı ile, farklı olmasına zıt değildir. Çünkü Cehennem derece derecedir ve azâblar çeşitlidir. Zîra, müşrikler, yaratıcıyı, peygamberliği, kıyameti, inkâr ediyorlardı. Ehl-i kitap ise yalnız Peygamberimiz aleyhisselamın peygamberliğini reddediyorlardı. Bu sebeple ehl-i kitâbın kâfirliği müşriklerin kâfirliklerinden biraz daha hafifti. Ancak bu iki zümrenin ikisi de en büyük cinayet olan kâfirlikte ortak idiler. Onun için, azâbların en büyüğünü hak ettiler ki, o da Cehennemde ebedî kalma cezâsıdır. Kâfirlerin inkârı, yükseklik gayesi sebebi ile olduğu için, esfel-i sâfilînde-en dipte oldular. Çünkü Cehennem öyle bir yerdir ki; derin, karanlık ve kuytu bir yerdeki ateşin adıdır. Nitekim "Cehennem" kelimesi bu mânâyı veriyor. Bir kuyunun dibi çok derin olduğu zaman o kuyuya; "bi'r-i cihinnâm" denir. Bu sebeple, her iki kâfir zümresinin azâbta ortak olmaları, azâbın çeşidinde de ortak olmalarını icab ettirmez.

{ اِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ وَالْمُشْرِكِينَ فِى نَارِجَهَنَّمَ }
بيان لحالهم الاخروى بعد بيان حالهم الدنيوى وذكر المشركين لئلا يتوهم اختصاص الحكم بأهل الكتاب حسب اختصاص مشاهدة شواهد النبوة فى الكتاب بهم

ومعنى كونهم فيها انهم يصيرون اليها يوم القيامة وايراد الجملة الاسمية للايذان بتحقق مضمونها لا محالة او انهم فيها الآن اما على تنزيل ملابستهم لما يوجبها منزلة ملابستهم لها واما على أن ما هم فيه من الكفر والمعاصى عين النار الا أنها ظهرت فى هذه النشاة بصورة عرضية وستخلعها فى النشأة الآخرة وتظهر بصورتها الحقيقية

{ **خَالِدِينَ فِيهَاۤ** } حال من المستكن فى الخبر واشتراك الفريقين فى دخول دار العذاب بطريق الخلود لاجل كفرهم لا ينافى تفاوت عذابهم فى الكيفية فان جهنم دركات وعذابها الوان فالمشركون كانوا ينكرون الصانع والنبوة والقيامة واهل الكتاب نبوة محمد عليه السلام

فقط فكان كفرهم اخف من كفر المشركين لكنهم اشتركوا فى اعظم الجنايات التى هى الكفر فاستحقوا اعظم العقوبات وهو الخلود ولما كفروا طلبا للرفعة صاروا الى اسفل السافلين فان جهنم نار فى موضع عميق مظلم هائر يقال بئر جهنام اذا كانت بعيدة القعر واشتراكهم فى هذا الجنس من العذاب لا يوجب اشتراكهم فى نوعه

"İşte halkın en şerlileri onlardır." yâni o zikrolunanlar, Allâh'ın rahmetinden uzak kişilerdir.

Beriyye bütün **halk** ve Allâhü Teâlâ'nın yoktan yarattığı mahluklar demektir. Âyetin mânâsı ise şöyledir: "İşte, yaratıkların amel yönünden en şerlileri onlardır." İlerde mü'minler hakkında gelecek ifâdelere en uygun mânâ budur. Bu âyet, ayrıca, kâfirlerin Cehennemde neden ebedî kalacaklarının sebebini bildiren bir ifâdedir.

Aynı âyeti, "makam ve âkıbet olarak yaratıkların en şerlileri onlardır" demek de caizdir. Onun içindir ki cümle, sebeb bildirme değil de, çok feci bir hal üzere olduklarını teyit için olmuş olur. Yine âyete **sâdece** mânâsı katması için "onlar" mânâsına gelen "ulâike" den sonra, bir de "hüm" getirilmiştir. Şimdi âyetin mânâsı; "İşte yaratıkların en şerlileri sâdece onlardır, onlardan başkası da değil…" şeklinde olur. Neden yaratıkların en şerlileri olmasın ki onlar! Kâfirler hırsızlardan daha beterdir. Çünkü onlar Allâh'ın kitabında Muhammed aleyhisselam'ın sıfatlarının bulunduğu cümleleri çalmışlardır.

Onlar yol kesici eşkıyadan daha şerlidir. Çünkü onlar, hak dînin halka ulaşmasını kesmişlerdir. Onlar zır câhillerden de şerlidirler. Çünkü bile bile inkâr, inadına kâfirliktir. Böylelerinin küfür ve inkârı, câhillerin küfür ve inkârlarından daha beterdir.

Buradan çıkan şudur: Kötü âlimlere dönük tehdit, rastgele birine olan tehditten daha ağırdır. Onlardan kim tevbe eder ve müslüman olursa, bu tehditten çıkar ve kurtulur.

Yine denildi: Zikredilen bu hükümlere, onlardan önce yaşamış kâfirleri sokmak caiz olmaz. Çünkü Fir'avn onlardan daha beter daha kötü idi.

İkinci âyete gelince: Bu âyet evvelce geçmiş ve sonra gelmiş bütün mü'minlerin sevapları üzerine kuruludur. Çünkü onlar ümmetlerin en faziletlisidirler.[1]

{ **أُولَٰئِكَ** } البعدآء المذكورون { **هُمْ شَرُّ الْبَرِيَّةِ** } البرية جمع الخلق لأن الله برأهم اى اوجدهم بعد العدم والمعنى شر الخليقة اى اعمالا وهو الموافق لما سيأتى فى حق المؤمنين فيكون فى حيز التعليل لخلودهم فى النار او شرهم مقاما ومصيرا فيكون تأكيدا لفظاعة حالهم وتوسيط ضمير الفصل لأفادة الحصر اى هم شر البرية دون غيرهم كيف لاوهم شر من السراق لأنهم سرقوا من كتاب الله نعوت محمد عليه السلام

وشر من قطاع الطريق لأنهم قطعوا الدين الحق على الخلق وشر من الجهال الاجلاف لأن الكفر مع العلم يكون كفر عناد فيكون اقبح من كفر الجهال وظهر منه أن وعيد العلماء السوء اعظم من وعيد كل احد ومن تاب منهم واسلم خرج من الوعيد

وقيل لا يجوز ان يدخل فى الآية ما مضى من الكفار لأن فرعون كان شرا منهم واما الآية الثانية الدالة على ثواب المؤمنين فعامة فيمن تقدم وتأخر لأنهم افضل الامم والبرية مخففة من المهموز من برا بمعنى خلق فهو البارئ اى الموجد والمخترع من العدم الى الوجود وقد قرأ نافع وابن ذكوان على الاصل.

HALKIN EN HAYIRLILARI

---

[1] (Müfredatta denildi ki:) el-Beriyye kelimesi mahmüzden hafifletilmiş olarak bera'dan **(el-berîe)** idi. Yarattı mânâsına… Çünkü O, bâriü'dür, düzgün yaratandır, yaratıcı, yoktan var edip varlığa çıkarıcıdır. Nâfi' ve İbnü Zekvân asıl üzere böyle okudular.

إِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ اُو۬لٰٓئِكَ هُمْ خَيْرُ الْبَرِيَّةِۜ ﴿٧﴾

Muhakkak ki îmân edip salih ameller yapanlar, onlardır bütün halkın en hayırlısı! [7]

Kelime mânâsı

إِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا **Muhakkak ki îmân edip**

وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ **salih ameller yapanlar**

اُو۬لٰٓئِكَ هُمْ **onlardır işte**

خَيْرُ الْبَرِيَّةِۜ **bütün halkın en hayırlıları!**

Tefsiri

"Muhakkak ki îmân edip salih ameller işleyenler"

Burada "sâlih ameller" cemi, "işleyenler" de cemidir. Cemi'nin cemi ile karşı karşıya gelmesi, bir kişinin bütün sâlih amelleri işlemekle mükellef olmadığına, aksine her mükellefin ayrı bir nasibi olduğuna işârettir. Zenginin sâlih amelden payı, vermek, fakirin nasibi ise, almak, sabretmek ve kanâattir.

"Onlar" yâni îmân ve tâattan meydana gelen fazilet ve şereften en üst derece ile vasıflanan kimseler **"yaratıkların en hayırlılarıdırlar."**

Bu âyet-i kerîmeden anlaşılan şudur ki, **insan, melek**ten daha faziletlidir. Çünkü âyette, **îman denler** ile kasdedilenin **insan** olduğu açıktır. el-**Beriyye** kelimesi ise melek ve cinne de şâmildir.

Hasan Basrî'ye, (rahimehüllah): **"Onlar yaratıkların en hayırlılarıdırlar."** sözünde, insanlar meleklerden de mi daha hayırlıdırlar? diye sormuşlar. Hasan Basrî;

- "Yazık sana! Melekler, îman edip sâlih amel işleyenlere nasıl müsavi olsunlar" diye cevap vermiştir.[1]

---

[1] Buna karşılık haberiniz olsun ki îmân edip de, yâni bu açık delile îmân edip Allâh için dine, ihlaslı, hanif olarak, gereğince güzel ameller işleyenler, sâdece namaz ve zekat gibi dinin aslî temellerinden olan amellere mahsus değil, gerek esaslardan ve gerek ayrıntılardan, gerek farzlarından, gerek nafilelerden, gerek ibadetlerden, gerek muamelelerden Allâh rızasına uygun olan, kurtuluşa hizmet eden, hayra yarar bütün iyi ve faydalı amelleri işle-

Şiir:
Allahü Teâlâ aşk faziletini ve aşk kerametini Âdem'e verdi
Bu yüzden melekler ibadet etmekten nasıl faydalanabilirler.

{ **إِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ** } يفهم من مقابلة الجمع بالجمع انه لا يكلف الواحد بجميع الصالحات بل لكل مكلف حظ فحظ الغنى الاعطاء وحظ الفقير الاخذ والصبر والقناعة { **اُولٰٓئِكَ** } المنعوتون بما هو فى الغاية القاصية من الشرف والفضيلة من الايمان والطاعة { **هُمْ خَيْرُ الْبَرِيَّةِ** } استدل بالآية على ان البشر أفضل من الملك لظهور أن المراد بقوله ان الذين آمنوا هو البشر والبرية يشمل الملك والجن سئل الحسن رحمه الله عن قوله اولئك هم خير البرية أهم خير من الملائكة قال ويلك وانى تعادل الملائكة الذين آمنوا وعملوا الصالحات

ملائك راجه سود از حسن طاعت جو فيض عشق برآدم فرو ريخت

ADN CENNETİ

جَزَآؤُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ جَنَّاتُ عَدْنٍ تَجْرِى مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَآ اَبَدًا رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمْ وَرَضُواعَنْهُ ذٰلِكَ لِمَنْ خَشِيَ رَبَّهُ ﴿٨﴾

Onların mükâfatı rableri indinde altından ırmaklar akar adn cennetleridir. Onlar, içinde sonsuz olacaklar! Allâh onlardan râzı, onlar da Allâh'dan râzı! İşte bu, rabbine haşyet duyanlara! [8]

Kelime mânâsı

---

mek ve yasaklardan sakınmak da güzel amel (amel-i salih) mânâsında dahildir.**Elmalılı Tesiri**

جَزَآؤُهُمْ **Onların mükâfatı**[1]

عِنْدَ رَبِّهِمْ **rableri katında**

جَنَّاتُ عَدْنٍ **adn cennetleridir.**

تَجْرِى مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ **altından ırmaklar akar**

خَالِدِينَ فِيهَآ اَبَدًاۜ **Onlar, içinde sonsuz olacaklar!**

رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمْ **Allâh onlardan râzı,**

وَرَضُوا عَنْهُۜ **onlar da Allâh'dan râzı!**

ذٰلِكَ لِمَنْ خَشِيَ رَبَّهُ **İşte bu, rabbine haşyet duyanlara!** 8

Tefsiri

"Onların, Rableri katında" îman ve itaatlarına karşılık **"mükâfatları, altlarından ırmaklar akan Adn cennetleri** ne girmek**dir."**

Adn, ikâmet ve devam mânâsınadır. İbnü Mes'ud radıyallahü anh dedi ki: Adn, Cennetin ortasıdır. O sular ağaçların altından akarlar. Çünkü akarsu olmadan bahçelerin bir güzelliği olmaz.

İrşad'da şöyle geldi: Eğer **cennât** kelimesi ile, dalları birbirine girmiş "ağaçlar" kasdediliyorsa, onların altından ırmakların akmasının mânâsı açıktır. Eğer bu **cennât** ile yeryüzü ve üzerindekilerin tamâmı murad olunuyorsa, ırmakların altlarından akmasının mânâsı, o cennetlerin bir kısmının altından akması demektir. Bu kelime ile, iki mânâdan kasdedilen hangisi olursa olsun, ırmakların cennetlerin altından akması ile murad olunan, ırmakların yatakları olmadan akıyor olmalarıdır. Yine cennât kelimesinin cemii gelmiş olması, her mükellef mü'minin cennetleri olacağına işârettir. Bu mânâ şu iki ayeti kerîmede mevcuttur:

"Rabbinin huzuruna çıkarmaktan korkan kimseye iki Cennet vardır." "Bu iki Cennetten başka iki Cennet daha vardır."[2]. Buna göre bir kişiye dört Cennet zikredilmiştir. Bu cennetin verilmesi, kişinin Allâh korkusu ile ağlaması sebebiyledir. Bu ağlamada gözyaşı, iki değil, dört

---

[1] Cezâühüm mübtedâ, ınde rabbihim cezânın zarfıdır.
[2] Rahman suresi 55, 46 ve 62

göz kapağı ile iner. Onun içindir ki, kişi iki cennetin dışında iki cennete daha hak sahibi olur.

Çünkü Ağlama, dört kapaktan inerek olmuştur.[1]

{ **جَزَآؤُهُمْ** } بمقابلة مالهم من الايمان والطاعات وهو مبتدأ { **عِنْدَ رَبِّهِمْ** } ظرف للجزآء { **جَنَّاتُ عَدْنٍ** } اى دخول جنات عدن وهو خبر للمبتدأ والعدن الاقامة والدوام وقال ابن مسعود رضى الله عنه عدن بطنان الجنة اى وسطها { **تَجْرِى مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ** }

ميرود از زير اشجار آن جويهاجه بستان بى آب روان نشايد.

وفى الارشاد ان اريد بالجنات الاشجار الملتفة الاغصان كما هو الظاهر فجريان الانهار من تحتها ظاهر وان اريد بها مجموع الارض

---

[1]. Onların cezası, yâni o îmân ve amellerine karşılık ecir ve mükâfatları Rableri katında, altlarından ırmaklar akan Adn cennetleridir. İçlerinde ebedî olarak orada cismânî ve ruhânî türlü nimetlerle ebedî olarak nimetleneceklerdir. Bunların birinci olarak "halkın en hayırlıları" diye övülmelerinin önce getirilişi; ikinci olarak bu nail olacakları nimetlerin amelleri karşılığı olduğunu anlatmak üzere "ceza" deyimiyle ifade edilmesi; üçüncü olarak bunun Allâh Teâlâ katından olmasının açıklanması; dördüncü olarak bunun derece derece kemâle erdirmek demek olan terbiye mefhumuna işâret eden Rablik ünvanıyla ifadesi; beşinci olarak bunun onlara râci zamirine izafetle ifade olunarak terbiye ve kullukta özel şereflerine işâret olunması; altıncı olarak cennetlerin içinde oturma mefhumuna işâret eden Adn'e izafetle beraber çoğulun çoğula karşılaştırılmasıyla her birine bir cennet düşecek kadar çokluk ve genişliğine işâret olmak üzere çoğul sigasıyla ve aynı zamanda dengi görülmedik ve tarife sığmayacak şekilde yüksekliğine, şânının büyüklüğüne tenbih için nekre olarak getirilmesi; yedinci olarak hayatın mayası olan feyiz ve nimetinin, hoşluk ve güzelliğinin devamlı artan güzel cereyanını duyurmak üzere, "altından ırmaklar akan" vasfıyla vasıflandırılması; sekizinci olarak onlarda takdir edilmiş hâl olmak üzere ebedîlik demek olan "hulûd"ün açıklanmasıyla beraber bir de "ebedîlik" kaydıyla tekit edilmesi omüminlerin güzel halleriyle mükâfatlarının büyüklüğünü açıklama açısından ne kadar dikkate şâyândır. Gerçekte "hulûd" ebedîlik demek olduğu için sâdece "orada ebedîdirler" denilmekle de aynı mânâ ifade edilmiş olur. Ancak "hulûd", uzun müddet kalmak mânâsına da kullanıldığı için bu ihtimali defetmek için ile de tekit olunmuştur. Bu tekit, pekçok âyetlerde cehennem ehlinin ebedîliğinde de, cennet ehlinin ebedîliğinde de vardır. Fakat görülüyor ki bu sûrede kâfirlerin cehennem ateşinde ebedî oluşları "ebeden" kelimesi ile tekit edilmemiş olduğu halde mü’minlerin cennetlerde ebedî oluşları açıkça te'bid (devam ettirme) ile de tekit edilmiştir. Râzî "Tefsiri"nde buna iki vecih söylemiştir: Birincisi: Rahmetin, öfkeden daha fazla olduğuna tenbihtir. İkincisi: Cezalar, hadler, keffaretler birbirine girer. Fakat sevâbın kısımları birbirine girmez.**Elmalılı tefsiri**

وما عليها فهو باعتبار الجزء الظاهر وايا ما كان فالمراد جريانها بغير اخدود وجميع جنات يدل على أن للمكلف جنات كما يدل عليه قوله تعالى وَلِمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ جَنَّتَانِ ثم قال وَمِنْ دُونِهِمَا جَنَّتَانِ فذكر للواحد اربع جنات والسبب فيه أنه بكى من خوف الله تعالى وذلك البكاء انما نزل من اربعة اجفان اثنان دون اثنين فاستحق به جنتين دون جنتين فحصل له اربع جنان لبكائه باربعة اجفان

Denildi ki: Allâhü Teâlâ, **"Rableri katında onların mükâfatları adn cennetleridir."** cümlesinde karşılıklı cemi getirmiş. Bunun netîcesi olarak müfrede karşılık müfred gelmesi lâzım gelir. O zaman her mü'mine bir cennet vardır. Fakat bu Cennetlerin en alt derecesi, bütün içindekilerle birlikte dünyanın on katı daha değerlidir. Buna dair merfu' olarak hadis-i şerîfler mevcuttur. Ayrıca bir ayeti kerîmede de:

- " **Ve gördüğün zaman orada, pek büyük bir mülk görürsün!**."[1] buyurulmuştur.

El-enhar'daki elif - lâm **ta'rif** için olabilir. Bu sebeple nehirleri, Kur'anda ismi geçen nehirler şeklinde anlamak lâzımdır. Bunlar, su, süt, bal ve meşrubat nehirleri… Cennetlerin güzel amellere karşı bir mükâfat diye zikredilmelerinden sonra, nehirlerin **akmakla** vasıflanması, cennet ehlinin itâate devamları sebebiyle övüldüklerine işârettir. Allâhü Teâlâ burada sanki, şöyle buyuruyor: Ey kul! sen yaşadığın zaman içinde, itâatin devam etmektedir. Öyle ise "**rabbine kulluk yap, tâ sana o ölüm gelene kadar...**!" **(Hıcr, 15-99)** İşte bunun için, benim kerem nehirlerim de sonsuza doğru akıp gitmektedir.

CENNET VE BİR DE FAZLASI

"Onlar orada" çeşit çeşit rûhânî ve cismânî nimetlerle nimetlenerek "**ebedî kalıcıdırlar**."[2] yâni, Rableri katında onların mükâfatları, altlarından ırmaklar akan Adn cennetleridir. Onlar o cennetlerde ne ölürler, ne de oradan dışarı çıkarlar.

---

[1] İnsan suresi. 76-20

[2] **Ebeden** zarf-ı zamandır, **hâlidîne** kelimesini te'kîd etmektedir. Veya bu cümle, duâ mânâsında bir başlangıç cümlesi olması, yahut aynı cümleyi haber üstüne haber, veya takdirle hâl saymak da mümkündür.

"Allah onlardan razı olmuştur." Burası bir başlangıç cümlesidir. Onların amellerine karşılık verilecek mükâfatın üstüne daha fazla ihsan verildiğini anlatır. yâni, onlara, içinde sonsuz kalacakları cennetler ile birlikte şunları da fazladan veririz, demektir.

وقيل أنه تعالى قابل الجمع بالجمع فى قوله جزآؤهم عند ربهم جنات وهو يقتضى مقابلة الفرد بالفرد فيكون لكل مكلف جنة واحدة لكن ادنى تلك الجنات مثل الدنيا بما فيها عشر مرات كذا روى مرفوعا ويدل عليه قوله تعالى وَمُلْكًا كَبِيرًا او الالف واللام فى الانهار للتعريف فتكون منصرفة الى الانهار المذكورة فى القرءآن وهى نهر الماء ونهر اللبن ونهر العسل ونهر الخمر وفى توصيفها بالجرى بعد ما جعل الجنات الموصوفة جزآء اشارة الى مدحهم بالمواظبة على الطاعات كأنه تعالى يقول طاعتك كانت جارية ما دمت حيا على ما قال واعبد ربك حتى يأتيك اليقين فلذلك كانت انهار كرمى جارية الى الابد

{ **خَالِدِينَ فِيهَآ اَبَدًا** } متنعمين بفنون النعم الجسمانية والروحانية وهو حال وذو الحال وعامله كلاهما مضمران يدل عليه جزاؤهم والتقدير يجزون بها خالدين فيها وقوله ابدا ظرف زمان وهو تأكيد للخلود اى لا يموتون فيها ولا يخرجون منها { **رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمْ** } استئناف مبين لما يتفضل به عليهم زيادة على ما ذكر من اجزية اعمالهم اى استئناف اخبار كأنه قيل تزاد لهم أو استئناف دعاء من ربهم فلذا فصل وقد يجعل خبرا بعد خبر وحالا بتقدير

قد قال ابن الشيخ لما كان المكلف مخلوقا من جسد وروح وانه اجتهد بهما فى طاعة ربه اقتضت الحكمة ان يجزيه بما يتنعم ويستريح به كل واحد منهما فجنة الجسد هى الجنة

الموصوفة وجنة الروح هى رضى الرب (مصراع) **جيست جنت روح را رضوان اكبر از خدا**

{ **وَرَضُوا عَنْهُ** } حيث بلغوا من المطالب قاصيتها وملكوا من المآرب ناصيتها وابيح لهم ما لا عين رأت ولا اذن سمعت ولا خطر على قلب بشر لا سيما انهم اعطوا لقاء الرب الذى هو المقصد الاقصى

دارند هركس ازتو مرادى ومطلبى مقصود مازدنيى وعقبى لقاى تست

{**ذٰلِكَ** } المذكور من الجزآء والرضوان وقال بعضهم الاظهر أنه اشارة الى ما ترتب عليه الجزآء والرضوان من الايمان والعمل الصالح { **لِمَنْ خَشِيَ رَبَّهُ** } براى آنكس كه بترسد از عقوبت بروردكار خود وبموجبات ثواب اشتغال نمايد وذلك الخشية التى هى من خصائص العلماء بشؤون الله تعالى مناط لجميع الكمالات العلمية والعملية المستتبعة للسعادات الدينية والدنيوية قال تعالى{ **اِنَّمَا يَخْشَى اللّٰهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ** }

والتعرض لعنوان الربوبية المعربة عن المالكية والتربية للاشعار بعلة الخشية والتحذير من الاغترار بالتربية

MÂNEVİ TERBİYE

Enes radıyallahü anh’dan rivâyet edildi. Peygamberimiz aleyhisselam Übeyy bin Ka'b radıyallahü anh’a buyurdu ki:

- “Allahü Teâlâ benim için sana, **lem yekünillezîne…** sûresini okumamı emretti.” dedi. Übeyy:

- “Yâ Rasûlallah! Allâh bizzat benim ismimi size andı mı?” diye sordu. Efendimiz sallallahü aleyhi ve sellem:

- “Evet” dedi. Übeyy, tekrar:

- “Ey Allâh'ın resûlü! Alemlerin Rabbi katında zikrolundum öyle mi?” diye tekrar sorunca. Efendimiz aleyhisselam yine:

- “Evet” buyurdu. Bunun üzerine Übey'in iki gözünden yaşlar akmaya başladı.

PEYGAMBERİMİZİN KUR'AN DİNLERKEN GÖZLERİNDEN YAŞLAR AKIYORDU.

Bazen, Kur'ân'ı başkalarından dinlemek sünnettendir. Abdullah bin Mes'ûd radıyallahü anh anlatıyor:

- "Birgün Peygamberimiz aleyhisselam minberde iken bana dedi ki:

- "Bana Kur'ânı oku" Ona:

- "Ey Allâh'ın resülü! Kur'an sana indirilmiş… Ben mi sana Kur'an okuyacağım?" diye sordum. Bana buyurdu ki,

- "Ben Kur'ânı başkalarından dinlemeyi severim". Bunun üzerine ben de Nisa (4) sûresinin başından,

- " **Bakalım nasıl olacak, her ümmetten bir şâhid getirdiğimiz, seni de onların üzerine şâhid getirdiğimiz vakit...**[41]?" 41. nci âyetine kadar okudum. Bu âyete gelince, Efendimiz bana:

- "Şimdilik yeter" buyurdu. Bir de kafamı kaldırıp baktım ki, Peygamberimizin gözlerinden yaşlar akıyordu.

BAŞKASINDAN KUR'AN DİNLEMEK

Hazreti Ömer radıyallahü anh, Ebû Mûsel-Eş'arî radıyallahü anh'a:

- "Rabbimizi bize hatırlat" derdi. Ebû Mûsâ da Kur'ân okurdu. Namaz vaktinin yarısı geçince Hazreti Ömer'e;

- Ey mü'minlerin emiri, namaz, namaz diye hatırlatırlardı: O da

- "Ben namazdayım" diye cevap verirdi.

Hadis-i şerîfte şöyle geldi:

- "Kim Allâh'ın kitabından bir âyet dinlerse, Ona kıyamet günü bir nur vardır." Anlaşıldı ki; bâzı zamanlar başkasından Kur'ân dinlemek sünnetlerden bir sünnettir.

Allahü Teâlâ buyurdu:

- " **Kur'ân okunduğu zaman da hemen onu dinleyin ve susun; gerek ki, rahmete erdirilirsiniz.** ." (Araf suresi, 7-204)

KUR'AN OKUNDUĞUNDA DİNLEMENİN HÜKMÜ

Soru: Bu ayeti kerîmeye göre, her Kur'ân okunduğunda Kur'ân dinlemek farz mıdır?"

Cevap: Kişi namazda ise, Kur'an dinlemek farzdır.

Namaz dışında ise, bütün alimlerin görüşüne göre müstehabtır. Şeyh Kurdî Efendi'nin Şerhu Şir'ati'l-İslam kitabında olduğu gibi.[1]

وعن انس رضى الله عنه قال عليه السلام لابى بن كعب رضى الله عنه " **اِنَّ اللّٰهَ اَمَرَنِى أَنْ اَقْرَأَ عَلَيْكَ لَمْ يَكُنِ الَّذِينَ كَفَرُوا** " الخ قال أو سمانى لك قال " **نَعَمْ** " قال وقد ذكرت عند رب العالمين قال " **نَعَمْ** " فذرفت عيناه اى سال دمع عينيه

وعن السنة أن يستمع القرءآن فى بعض الاوقات من غيره فانه قال عبد الله ابن مسعود رضى الله عنه قال لى رسول الله عليه السلام وهو على المنبر " **اِقْرَأْ عَلَيَّ** " قلت اقرا عليه وعليك انزل قال " **اِنِّى اَحِبُّ أَنْ أَسَمَعَهُ مِنْ غَيْرِى** " فقرأ سورة النساء حتى اتيت هذه الآية

{ فَكَيْفَ اِذَا جِئْنَا مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ بِشَهِيدٍ وَجِئْنَا بِكَ عَلَى هٰؤُلَاءِ شَهِيدًا }

قال " **حَسْبُكَ الْآنُ** " فالتفت اليه فاذا عيناه تذرفان اى تقطران وكان عمر رضى الله عنه يقول لأبى موسى الاشعرى رضى الله عنه ذكرنا ربنا فيقرأ حتى يكاد وقت الصلاة يتوسط فيقول يا امير المؤمنين الصلاة الصلاة فيقول انا فى الصلاة وفى

---

[1] Allâh'ın inayet ve ihsanı ile Beyyine sûresinin tefsiri 1117 senesi, rabiul-âhir ayının yirmi dördünde (15 Ağustos 1705 milâdi tarihinde) sona erdi.

الحديث " **مَنِ اسْتَمَعَ آيَةً مِنْ كِتَابِ اللّٰهِ كَانَتْ لَهُ نُورًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ** " فظهر أن استماع القرءآن من الغير فى بعض الاحيان من السنن واما أنه هل يفرض استماعه كلما قرئ بناء على قوله تعالى{ **وَاِذَا قُرِئَ الْقُرْءَآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَاَنْصِتُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ** }

ففى الصلاة نعم واما خارجها فعامة العلماء على استحبابها كما فى شرح شرعة الاسلام للشيخ قورد افندى رحمه الله.

تمت سورة القيامة بعون جاعل الانسان منتصب القامة فى الرابع والعشرين من شهر ربيع الآخر المنتظم فى سلك شهور سنة سبع عشرة ومائة وألف من هجرة من يرى من قدام وخلف

99

سُورَةُ الزِّلْزَالِ

ZİLZAL SÛRESİ

Medine'de nazil olmuştur
8 âyettir

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ
اِذَا زُلْزِلَتِ الْاَرْضُ زِلْزَالَهَاۙ ﴿١﴾ وَاَخْرَجَتِ الْاَرْضُ اَثْقَالَهَاۙ
﴿٢﴾ وَقَالَ الْاِنْسَانُ مَا لَهَاۚ ﴿٣﴾ يَوْمَئِذٍ تُحَدِّثُ اَخْبَارَهَاۙ ﴿٤﴾
بِاَنَّ رَبَّكَ اَوْحٰى لَهَاۜ ﴿٥﴾ يَوْمَئِذٍ يَصْدُرُ النَّاسُ اَشْتَاتًاۙ لِيُرَوْا
اَعْمَالَهُمْۜ ﴿٦﴾ فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُۜ ﴿٧﴾ وَمَنْ يَعْمَلْ
مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ ﴿٨﴾

Bismillâhi'r-rahmâni'r-rahıym

Yeryüzü o sarsıntısıyla sarsıldığı [1] Ve yeryüzü ağırlıklarını çıkardığı [2] Ve insan "n'oluyor buna?" dediği vakit, [3]

O gün bütün haberlerini anlatır. [4] Çünkü rabbin ona vahy eylemiştir! [5] O gün İnsanlar fırka fırka fırlayacaklardır, amelleri kendilerine gösterilmek için... [6]

Ki, her kim zerre miktarı bir hayır işlerse onu görecek, [7]

Her kim de zerre miktarı bir şer işlerse onu görecek! [8]

اِذَا زُلْزِلَتِ الْاَرْضُ زِلْزَالَهَاۙ ﴿١﴾

Yeryüzü o sarsıntısıyla sarsıldığı [1]

Kelime mânâsı

اِذَا زُلْزِلَتِ **sarsıldığı zaman**

الْاَرْضُ **Yeryüzü**

زِلْزَالَهَاۙ **o sarsıntısıyla**

Tefsiri

“Yeryüzü şiddetli bir” halde tekrar tekrar **“sarsıntı ile sallandığı**” zaman. **Zilzal** kelimesindeki harflerin tekrarı sarsıntının tekrarını bildiriyor. yâni, yerin, kendine mahsus bir sansılma ile sarsılması, Allâhü Teâlânın hikmet ve dilemesi icabıdır. Bu, daha büyüğü olmayan bir şiddettedir.[1]

{ اِذَا} جون {زُلْزِلَتِ الْاَرْضُ } اى حركت تحريكا عنيفا متكررا متداركا فان تكرر حروف لفظه ينبئ عن تكرر معنى الزلل {**زِلْزَالَهَاۙ** } اى الزلزال المخصوص بها الذى تستوجبه فى الحكمة ومشيئة الله وهو الزلزال الشديد الذى لا غاية ورآءه وهو معنى زلزالها بالاضافة العهدية يقال زلزله زلزلة وزلزالا مثلثة حركه كما فى القاموس وقال اهل التفسير الزلزال بالكسر مصدر وبالفتح اسم بمعنى المصدر وفعلال بالفتح لا يوجد الا فى المضاعف كالصلصال ونحوه.

---

[1] Bu zilzâleha’nın mânâsı olup, izâfeti ahdiye sebebiyledir. Zelzelehü, zelzeleten ve zilzâlen diye söylenir. Kaamusta olduğu gibi **meslese** şeklinde harekelendi. Tefsirciler dedi ki: Ez-zilzal esre ile masdardır, fetha ile masdar mânâsına isimdir. Fa’lâl gibi. Bu da ancak muza’aflarda bulunur. Salsâl ve benzerleri gibi… Burada “ve ahreceti'l-arzu” derken başta **fâ** değil de **vâv** getirilmiştir. Bu, sarsıntıdan sebep yeryüzünün içindekileri çıkarmasında dinleyen kişinin zihnini düşünmeye sevk etmek içindir. **Arz** kelimesi yerine zamir getirmek mümkün iken, bu kelime tekrar zikredilmiştir. Bunun sebebi de yeryüzünün ağırlıklarını çıkarması, arzın bâzı kısımlarında olduğundandır. **Eskâl** kelimesi **sikal**’in Cemiidir. Yeryüzünün hazîneleri ve ölüleri demektir. **Sekal** ise, yolcu yanında bulunan eşya ve hizmetçiler demektir. Kamusta da böyledir…

وَاَخْرَجَتِ الْاَرْضُ اَثْقَالَهَاۙ ﴿٢﴾

Ve yeryüzü ağırlıklarını çıkardığı zaman 2

Kelime mânâsı

وَاَخْرَجَتِ الْاَرْضُ **Ve yeryüzü çıkardığı zaman**

اَثْقَالَهَاۙ **ağırlıklarını**

Tefsiri

Mânâ şöyledir: Kıyamet alâmetlerinden olan sûra birinci üfürülüşün sarsması, yeryüzünün altındaki define ve hazîneleri dışarı çıkaracak, ikinci üfürülüşün sarsıntısı da, içindeki ölüleri dışarı çıkaracaktır.[1] Bir haberde (hadis-işerifte) şöyle geldi:

-"Yeryüzü ciğer parelerini, altından yapılmış sütunlar gibi kusar yâni dışarı çıkarır**. Kaatil gelir: "Ben bunun uğruna kaatil oldum" der. Akrabaları ile alâkasını kesen gelir: "Ben bunun uğruna akrabalarımla alâkamı kestim" der. Hırsız gelir: "Benim**

---

[1] Yerin ağırlıklarını çıkardığı. Yerin ağırlıklarını çıkarmasında iki rivayet vardır. Birisi: Ölüleri kabirlerinden fırlatıp çıkarmasıdır, ki "Kabirlerin içindekiler dışarı çıkarıldığı zaman." (İnfitar, 82/4) âyetinin mefhumudur. Bu ise dirilmek demek olacağından ikinci sûrun üflenmesine işâret olur. Diğeri de içindeki definelerin, hazînelerin, madenlerin meydana çıkarılmasıdır ki, bunun da ilk sûra üflemede, yâni ilk zelzelede olması açıktır. Bâzı haberlerde kıyamet alametlerinden olan Deccal'ın günlerinde yerin hazîneleri meydana çıkacak diye varid olmuştur. Bunu da bâzıları ona yormuş ise de o, zelzeleden önce olan çıkarmalar olduğu, halbuki burada maksat zelzele ile meydana gelecek çıkarmalar olması açık bulunduğu cihetle demişlerdir ki bu, Deccal'ın zamanında çıkarılanlardan başka olarak kalmış olan bütün hazîneler ve defineler deprem ile fırlatılıp çıkarılmasıdır. Ancak ilk sûra üflemede mi, ikinci üflemede mi? Bunda da her iki ihtimali söyleyenler olmuştur. ………..Yıkım nefhası olan ilk üflemede ölülerin çıkarılması ise canlı olarak değil, ölü olarak fırlatılıp fırlatılıp atılmaları demek olur ki o vakit "O gün yer ve dağlar sarsılır ve dağlar dağılan kum yığınları olur." (Müzzemmil, 73/14) olduğu gündür. "Yer ve dağlar yerlerinden kaldırılıp bir çarpışla birbirine çarpıldığı zaman." (Hâkka, 69/14) olduğu ve "Yer şiddetle sarsıldığı, dağlar etrafa serpildikçe serpildiği, dağılan tozduman hâline geldiği zaman." (Vakıa, 56/4-6) olmak üzere bulunduğu zamandır. "O gün o sarsıntı sarsar." (Naziat, 79/6) olmaktadır. Henüz "Ardından başka bir sarsıntı gelir." (Naziat, 79/7) olmamış, "Onlara tek bir haykırma yeter, hepsi hemen uyanırlar." (Naziat, 79/13-14) kumandası daha verilmemiştir. Bu bir temsil ile, henüz bir volkanın patladığı, bir harbin silahlarını ortaya atmaya başladığı mobilizasyon esnasındaki ıstıraplar gibi başlangıç kabilinden olarak "Yer uzatılıp dümdüz yapıldığı içinde olanları dışarı atıp tamâmen boşaldığı." (İnşikak, 84/3-4) ölçüsüne boşalma zamanıdır ki, o harbin netîcesine erip de silahlarını indireceği, "Ve kendisine yaraştığı üzere Rabb'ine kulak verip boyun eğdiği zaman." (İnşikak, 84/5) hükmünün ortaya çıkacağı asıl haklanma ve hesap devrini açacak olan ikinci sûr üfleme ondan sonra olacaktır.**Elmalı Tefsiri.**

elim şunun yüzünden kesildi." der. Sonra suçlananı çağırırlar, ancak ondan bir şey alamazlar."

Burada, **ciğer-pâre** ile murad olunan, yeryüzü altında saklı hazînelerdir. **Yeryüzünün kusması**, o hazîneleri dışarı çıkarması demektir. E**skaal** kelimesine, **sekalân** yâni insan ve cin topluluğu girer. Burada da, cinlerin de insanlar gibi ölünce toprağa gömüldüklerine işâret vardır.

{ **وَاَخْرَجَتِ الْاَرْضُ اَثْقَالَهَاۙ** } اختيار الواو على الفاء مع أن الاخراج متسبب عن الزلزال للتفويض الى ذهن السامع واظهار الارض فى موضع الاضمار لأن اخراج الاثقال حال بعض اجزآئها والاثقال كنوز الارض وموتاها جمع ثقل بالكسر واما ثقل محركة فمتاع المسافر وحشمه على ما فى القاموس والمعنى واخرجت الارض ما فى جوفها من دفائنها وكنوزها كما عند زلزال النفخة الاولى الذى هو من اشراط الساعة وكذا من امواتها عند زلزال النفخة الثانية

وفى الخبر تقيئ الارض افلاذ كبدها امثال الاسطوانة من الذهب فيجئ القاتل فيقول فى هذا قتلت ويجئ القاطع رحمه فيقول فى هذا قطعت رحمى ويجيئ السارق فيقول فى هذا قطعت يدى ثم يدعونه فلا يأخذون منه شيأ قوله افلاذ كبدها اراد انها تخرج الكنوز المدفونة فيها وقيئها اخراجها ويدل فى الاثقال الثقلان وفيه اشارة الى أن الجن تدفن ايضا.

NE OLUYOR BUNA

وَقَالَ الْاِنْسَانُ مَا لَهَاۚ ﴿٣﴾

Ve insan "n'oluyor buna?" dediği vakit, [3]

Kelime mânâsı

وَقَالَ الْاِنْسَانُ **Ve insan dediği vakit,**

مَا لَهَاۚ **"n'oluyor buna?"**

Tefsiri

İnsanların tamâmını korku sardığı, dehşetin kapladığı, hayret ve şaşkınlığın kemal mânâda olduğu zaman, **"İnsan der ki: Ne oluyor buna**,"

Yani, ne oluyor şu yeryüzüne, neden şiddetle böyle sarsılıyor ve neden içindeki ağırlıkları dışarı çıkarıyor? dediği zaman... İnsan bu soruyu, gördüğü dehşetli hâli çok büyük görmesinden, hiçbir kulağın duymadığı, hiçbir dilin söyleyemediği, halleri görüp hayrete düşmesinden dolayı soruyor. Ancak (bu soruyu soran) mü'min bu dehşetli halden kendine gelince:

-"İşte şu hal, Rahman olan Allâh'ın vaad ettiğidir. Peygamberler doğru söylemişlerdi." der. (Yâsin suresi. 36-52). Kâfir de:

-" Bizi kim kaldırdı yattığımız yerden?" der. (Yâsin suresi 36-52)

{ **وَقَالَ الْاِنْسَانُ** } اى كل فرد من افراده لما يغشاهم من الاهوال ويلحق بهم من فرط الدهشة وكمال الحيرة { **مَالَهَا** } اى شئ للارض زلزلت هذه المرة الشديدة من الزلزال واخرجت ما فيها من الاثقال استعظاما لما شاهده من الامر الهائل وتعجبا لما يرونه من العجائب التى لم تسمع بها الآذان ولا ينطق بهما اللسان لكن المؤمن يقول بعد الافاقة **هٰذَا مَا وَعَدَ الرَّحْمٰنُ وَصَدَقَ الْمُرْسَلُونَ** والكافر **مَنْ بَعَثَنَا مِنْ مَرْقَدِنَا**.

يَوْمَئِذٍ تُحَدِّثُ اَخْبَارَهَاۙ ﴿٤﴾

O gün bütün haberlerini anlatır. [4]

Kelime mânâsı

يَوْمَئِذٍ **İşte o gün** yeryüzü,

تُحَدِّثُ **anlatır.**

اَخْبَارَهَاۜ **bütün haberlerini**

Tefsiri

İşte o gün (yeryüzü) **bütün haberlerini anlatır.**

Burası önceki âyetlerde geçen, şartın cevabıdır.[1] O günün şiddetini tam olarak anlatmak için getirilmiştir. O gün, cansız varlıklar da konuşacaktır.

Mânâ şöyledir: Cansız yaratıklar o gün, haberlerini hal dili ile, canlı varlıklar da söz dili ile anlatır. Hal dili ile anlatım olur, çünkü, bu haberler yerin sarsıntısının ve ağırlıklarını dışarı çıkarmasının sebebini açık olarak ortaya çıkarır. İşte bu olanlar, peygamberlerin devamlı uyardıkları ve olacağından korkuttukları hakîkatlerdir.

Söz dili ile anlatım olacağı da bütün âlimlerin görüşüdür. Çünkü, Allâhü Teâlâ, yeryüzünü de konuşturur. O da hayır ve şer olarak ne zuhur etti ise hepsini anlatır. Öyle bir haber verir ki, kâfir, gördüğü rezillikleri görmektense hemen atılmayı arzu eder.

HİKÂYE (Yüksek sesle ezan okumak)

Rivâyet olundu ki: Abdurrahman bin Sa'sa'a yetim bir çocuktu. Ebû Saidil Hudrî radıyallahü anh ona dedi ki:

-Evladım! Çölde olduğun zaman, ezan okurken yüksek sesle oku. Çünkü ben Peygamber Efendimiz'in (a.s.) şöyle buyurduğunu işittim:

-"Okunan ezanı cin, insan, taş ve ağaç kim duyarsa, o ezana kıyamet günü şâhidlik edecektir."[2]

---

[1] "Yevme izin" en baştaki **iza**dan bu yana işâret eder ki, yeryüzü bütün haberlerini söyler. Çünkü ikisinde de amildir. Burası şartın cevabıdır. İşte bu söz üzerine muhakkak iza'daki âmil yerin haberlerinin ve cevaplarının şartıyyeti için konuşmaya mefuldur. Birincisi onun zikri ile maksadın alâkası olmadığı için hazfolunmuştur. Çünkü cümle, o günün korkusunu açıklamak için sevk edilmiştir. Muhakkaktır ki, o günde cansızlar da konuşur. İbnü Hacib'in dediğine gelince, hades, enba ve nebe' ancak bir mefule müteaddi olurlar.

[2] Buhari, ezan bahsi -5, İbnü mâce, ezan

{ يَوْمَئِذٍ } يدل من اذا { تُحَدِّثُ اَخْبَارَهَا } عامل فيهما وهو جواب الشرط وهذا على القول بأن العامل فى اذا لشرطية جوابها واخبارها مفعول لتحدث والاول محذوف لعدم تعلق الغرض بذكره اذ الكلام مسوق لبيان تهويل اليوم وان الجمادات تنطق فيها واما ما ذكر ابن الحاجب من ان حدث وانبا ونبأ لا يتعدى الا الى مفعول واحد فغير مسلم الصحة على ما فصل فى محله والمعنى تحدث الخلق اخبارها اما بلسان الحال حيث تدل دلالة ظاهرة على ما لاجله زلزالها واخراج اثقالها وان هذا ما كانت الانبياء ينذرونه ويخوفون منه واما بلسان المقال وهو قول الجمهور حيث ينطقها الله تعالى فتخبر بما عمل على ظهرها من خير وشر حتى يود الكافر أنه سيق الى النار مما يرى من الفضوح

(روى) أن عبد الرحمن بن صعصعة كان يتيما فى حجر ابى سعيد الخدرى رضى الله عنه فقال ابو سعيد يا بنى اذا كنت فى البوادى فارفع صوتك بالأذان فانى سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول " **لَا يَسْمَعُهُ جِنٌّ وَلَا اِنْسٌ وَلَا حَجَرٌ وَلَا شَجَرٌ اِلَّا شَهِدَ لَهُ**

HİKÂYE (Yerler şahitlik edecek)

Rivâyet olundu ki: Ebû Ümeyye bir gün, mescid-i haramda, farz namaz kıldı. Sonra ilerleyerek mescidin değişik köşelerinde de namaz kıldı. Namazını bitirince ona:

-"Ey Ebû Ümeyye, senin bu yaptıklarının mânâsı nedir?" diye sordular. Ebû Ümeyye dedi ki:

-"O gün yeryüzü bütün haberlerini anlatır" âyetini okudum. Ve mescidin bu köşelerinin kıyamet günü bana şâhidlik etmelerini istedim" dedi.

Bulunduğu yerin, kişi için Allâh'ı zikrettiğine, Kur'ân okuduğuna, namaz kıldığına ve çeşitli iyi ameller işlediğine şahitlik edecek kimseye ne mutlu! Bulunduğu yer, zina, içki, hırsızlık ve kötülükleri işlediğine şâhidlik edecek kimselere de yazıklar olsun!

İNSANIN 7 ŞAHİDİ

Denilir ki: Allâhü Teâlânın, insanın aleyhine şâhitlik edecek tam yedi şâhidi vardır. Bunlar.

1-**Mekan şahitlik edecek**: Allâhü Teâlâ şöyle buyurdu: "**O gün yer bütün haberlerini anlatır"** (Zilzal. 99-4)

2-**Zaman şahitlik edecek**: Bir haberde (hadiste) şöyle geldi: **"Her yeni bir gün kişiye şöyle der: Ben yeni bir günüm. Ben senin yaptıklarına şahidim'** diye nida eder."

3-**Dil şahitlik edecek**: Allâh celle şânühü şöyle buyurur: **"Kendi dilleri, elleri ve ayakları yapmış olduklarına şâhidlik ettikleri gün onlar büyük azâba uğrayacaklardır**." (Nur. 24-24)

4-**Organlar şahitlik edecek**: Allâh şöyle buyurur: Bizimle elleri konuşur, ayakları da yaptıklarına şâhidlik eder." (Yâsin, 36/65)

5-**İki melek şahitlik edecek**: Allâh şöyle buyurur:

"Oysa yaptıklarınızı bilen, değerli yazıcılar sizi gözetlemektedir."İnfitar, 82-10)

6-**Divân şahitlik edecek**: Allâh şöyle buyurur: **"Bu kitabımız sizin aleyhinize konuşuyor. Biz yaptıklarınızı şüphesiz hepsini tek tek kaydediyoruz."** (Casiye, 45-29)

7-**Rahman şahitlik edecek**: Allâhü Teâlâ buyuruyor: **"Yaptıklarınıza daldığınız anda mutlaka Biz sizi görürüz."** (Yunus, 10-61)

O halde ey âsi kul! Bunca şâhid senin aleyhine şâhidlik edince hâlin nice olur hiç düşündün mü?

وروى أن ابا امية صلى فى المسجد الحرام المكتوبة ثم تقدم فجعل يصلى ههنا وههنا فلما فرغ قيل له يا ابا امية ما هذا الذى تصنع قال قرأت هذه الآية يَوْمَئِذٍ تُحَدِّثُ اَخْبَارَهَا فأردت أن يشهد لى يوم

القيامة فطوبى لمن شهد له المكان بالذكر والتلاوة والصلاة ونحوها وويل لمن شهد عليه بالزنى والشرب والسرقة والمساوى

ويقال ان لله عليك سبعة شهود المكان كما قال تعالى يَوْمَئِذٍ تُحَدِّثُ اَخْبَارَهَا والزمان كما فى الخبر يُنَادِى كُلَّ يَوْمٍ اَنَا يَوْمٌ جَدِيدٌ وَاَنَا عَلَى مَا تَعْمَلُ فِى شَهِيدٌ واللسان كما قال تعالى يَوْمَ تَشْهَدُ عَلَيْهِمْ اَلْسِنَتُهُمْ والاركان كما قال تعالى وَتُكَلِّمُنَا اَيْدِيهِمْ وَتَشْهَدُ اَرْجُلُهُمْ **والملكان** كما قال تعالى **وَاِنَّ عَلَيْكُمْ لَحَافِظِينَ** والديوان كما قال تَعَالَى هَذَا كِتَابُنَا يَنْطِقُ عَلَيْكُمْ بِالْحَقِّ والرحمن كما قال اِنَّا كُنَّا عَلَيْكُمْ شُهُودًا فكيف يكون حالك يا عاصى بعد ما شهد عليك هؤلاء الشهود.

بِاَنَّ رَبَّكَ اَوْحٰى لَهَاۜ ﴿٥﴾

Çünkü rabbin ona vahy eylemiştir! [5]

Kelime mânâsı

بِاَنَّ رَبَّكَ Çünkü rabbin

اَوْحٰى لَهَاۜ ona vahy eylemiştir!

Tefsiri

Çünkü, Rabbin yeryüzüne vahyetmesi sebebi ile, âlimlerin çoğunun tercihlerine göre, söz dili ile konuşmasını emredecek, o da haberlerin hepsini söyleyecektir. Veya (mana): Rabbinin, lisan-ı hâl ile konuşma hâlinde olduğu gibi, yeryüzü de haber olacak haller vücuda getirerek haberlerini vermesi sebebi ile (söyleyecek).

İŞARETLER

Bu âyet-i kerîmede, vücut arzının, hayvânî ruhun ızdırabı ve kuvvetleri ile, insânî ruhun çıkması ânındaki zelzelede, ervah ve kuvvelerden ne varsa onun ruhlar ve amellerin heyetleri ile, kalbte yerleşmiş

i'tikatların hepsi belli bir miktardaki kıymetlerini çıkarması anına işâret vardır.

"İnsan, ne oluyor buna dediği zaman" âyeti ile işâret edilen, "ne oluyor bu beden arzına?! neden sarsıldı, niçin çalkalandı… Sebebi, vücudun bozulması mı yoksa, iflasın galebesi mi? dediği zaman...demektir.

"O gün yer haberlerini anlatır." kelamı ile de şuna işâret edilir: O gün beden arzı, Rabbinin kendisine işâret etmesi, "çalkalan, harab ol" şeklinde emir vermesi sebebi ve hal dili ile haberlerini anlatır. Yüklerin ortaya çıkarılması, rûhun çıkması ve ölümün gerçekleşmesi ânında olur.

{ **بِاَنَّ رَبَّكَ اَوْحٰى لَهَاؕ** } اى تحدث اخبارها بسبب ايحاء ربك لها وامره اياها بالتحديث بلسان المقال على ما عليه الجمهور أو بسبب أن احدث فيها احوالا دالة على الاخبار كما اذا كان التحديث بلسان الحال وفيه اشارة الى زلزلة ارض البدن عند نزع الروح الانسانى باضطراب الروح الحيوانى والقوى والى اخراج متاعها التى هى به ذات قدر من القوى والارواح وهيئات الاعمال والاعتقادات الراسخة فى القلب وقال الانسان مالها زلزلت واضطرب ما طبها وما دآؤها ألانحراف المزاج ام لغلبة الاخلاص يومئذ تحدث اخبارها بلسان حالها بأن ربك اشار اليها وامرها بالاضطراب والخراب واخراج الاثقال عند زهوق الروح وتحقق الموت.

İNSANLAR KABİRLERİNDEN DAĞINIK ÇIKAR

يَوْمَئِذٍ يَصْدُرُ النَّاسُ اَشْتَاتًاۙ لِيُرَوْا اَعْمَالَهُمْؕ ﴿٦﴾

O gün insanlar dağınık fırkalar hâlinde çıkarlar, amelleri kendilerine gösterilmek için... [6]

Kelime mânâsı

يَوْمَئِذٍ **O gün**

يَصْدُرُ النَّاسُ **İnsanlar çıkarlar,**

اَشْتَاتًا **dağınık fırkalar hâlinde**

لِيُرَوْا اَعْمَالَهُمْ **amelleri kendilerine gösterilmek için...**

Tefsiri

Mânâ: Yukarda anlatılanların meydana geleceği **"o gün insanlar"** kabirlerinden hesab yerine doğru, gerek hayır gerek şer işlemiş oldukları **"amellerini ve karşılığını görmeleri için, dağınık fırkalar hâlinde çıkarlar"**.[1] Sadr, geldikten sonra dönmek mânâsınadır. Cumhura göre vürûd, yerde defnedilmiş olmaları, **sadr** da, yeniden dirilmek için ayağa kalkmalarıdır. Hacdaki vedâ tavafına da **tavâfü's-sadr yâni** dönüş tavafı denir.

"**dağınık fırkalar hâlinde**"[2] oldukları halde, bâzılarının yüzleri ve elbiseleri beyaz ve güven içinde… Önlerinde biri şöyle seslenecektir: **"Bu Allâh'ın dostudur."**

Bazıları da, kara yüzlü, çıplak, yalınayak ve zincire vurulmuş korku içinde olacaklardır. Onların da önünde bir seslenen çıkıp şöyle diyecektir. **"Bu Allâh'ın düşmanıdır."**

{ يَوْمَئِذٍ } اى يوم اذا يقع ما ذكر { يَصْدُرُ النَّاسُ } من قبورهم الى موقف الحساب وانتصب يومئذ بيصدر والصدر يكون عن ورود اى هو رجوع وانصراف بعد الورود والمجيئ فقال الجمهور هو كونهم مدفونين فى الارض والصدر قيامهم للبعث والصدر والصدور

---

[1] **Yevme izin**, yesduru fiili sebebiyle nasb olmuştur. Sadr vürud Yâni gelme mânâsına olur. Yâni o vürud'dan ve merci'den sonra geri gelme ve dönüştür. Cumhur dedi ki, o onların yerde medfun olmalarıdır. Sadr ise diriliş için ayağa kalkmalarıdır. Farsçaya göre geriye doğru demektir.

[2] Eştaten, hal olarak nasb olmuştur.

بالفارسية باز كشتن. يعنى الصدر بسكون الدال الرجوع والاسم بالتحريك ومنه طواف الصدر وهو طواف الوداع

{ اَشْتَاتًا } يقال جاؤا اشتاتا اى متفرقين فى النظام واحدهم شت بالفتح اى متفرق ونصب على الحال اى حال كونهم متفرقين بيض الوجوه والثياب آمنين ينادى المنادى بين يديه هذا ولى الله وسود الوجوه حفاة عراة مع السلاسل والاغلال فزعين والمنادى ينادى بين يديه هذا عدو الله

İbnü Abbas'tan rivâyet olundu: Bir gün Cebrâil aleyhisselam Peygamberimiz aleyhisselam'a geldi ve dedi ki:

-"Ey Muhammed! Rabbin sana selam söylüyor. Daha iyi bildiği halde, Rabbin senin gamlı ve hüzünlü olmanın sebebini soruyor?" dedi. Peygamberimiz aleyhisselam şöyle buyurdu:

-"Ey Cebrâil! Ümmetimin kıyamet günü durumu beni uzun zamandanberi düşündürmektedir. " Cebrâil sordu:

-"Ehl-i küfür hakkında mı, ehl-i İslam hakkında mı?"

Efendimiz aleyhisselam cevap verdi:

-"Hayır, Lâ ilâhe illallah (Muhammedün resûlüllah) ehlini düşünmekteyim."

Cebrâil aleyhisselam, Peygamberimiz aleyhisselam'ın elini tutup, onu Benû Seleme kabristanlığına götürdü. Sağ kanadı ile bir ölünün kabrine vurdu. Ona:

-"Allah'ın izni ile kalk" dedi. Bunun üzerine kabirden bayaz yüzlü, bir adam kalktı.

-"Lâ ilâhe illallah, Muhammedün rasûlüllah, el-Hamdü lillâhi rabbi'l-âlemîn" diyordu. Cebrâil ona:

-"Eski hâline geri dön" dedi. Adam eski hâline döndü.

Cebrâil aleyhisselam sonra sol kanadı ile bir kabre daha vurdu. Ve:

- "Allah'ın izni ile kalk" dedi. Kabirden, kara yüzlü mavi gözlü bir adam çıktı. "Vay benim pişmanlıklarıma! Vay benim rezilliğime,!" diyordu. Cebrâil ona da "eski hâline dön" dedi. Adam eski hâli ile kabrine döndü. Sonra Cebrâil aleyhisselam Peygamberimiz aleyhisselama dönerek:

-"Kıyamet günü işte böyle; nasıl ölmüşlerse öyle dirilecekler." dedi.

“Amellerini görsünler için” yâni, şer olsun hayır olsun amellerinin karşılığını görsünler için… Ancak amelin kendisi gözle görülür olmaz. Çünkü buradaki görme bilme mânâsında bir görme değildir. Çünkü, “artık kim zerre ağırlığınca, bir hayır işlerse” mânâsındaki âyet-i kerîme, “görme” fiilinin açıklamasıdır. Buradaki ru’yet, gözle görmedir. Çünkü fiili, bir mef’ule müteaddidir. Bu görme, ancak amellere nûrânî veya zulmânî bir sûret verilecekse kalbî görme olabilir. Veya yakında geleceği gibi görme, yazılan yerler ile alâkalı ise bu, gözle görülmedir.

وعن ابن عباس رضى الله عنهما أن جبرآئيل عليه السلام جاء الى النبى عليه السلام يوما فقال يا محمد ان ربك يقرئك السلام وهو يقول م الى اراك مغموما حزينا وهو اعلم به فقال عليه السلام ” **يَا جَبْرَآئِيل قَدْ طَالَ تَفَكُّرِى فِى اَمْرِ اُمَّتِى يَوْمَ الْقِيَامَةِ** “ قال يَا مُحَمَّد فِى اَمْرِ اَهْلِ الْكُفْرِ اَمْ فِى اَمْرِ اَهْلِ الْاِسْلَام قال ” **يَا جَبْرَآئِيل لَا بَلْ فِى اَمْرِ اَهْلِ لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰه** “ قَالَ فَأَخَذَ بِيَدِهِ حَتّٰى اَقَامَهُ عَلَى مَقْبَرَةِ بَنِى سَلَمَةَ فضرب بجناحه الايمن على قبر ميت فقال قم باذن الله فقام رجل مبيض الوجه وهو يقول لا اله الا الله محمد رسول الله الحمد لله رب العالمين فقال له جبرآئيل عد فعاد كما كان ثم ضرب بجناحه الايسر على قبر ميت فقال قم باذن الله فخرج رجل مسود الوجه ازرق العين وهو يقول واحسرتاه واندامتاه واسوأتاه فقال له جبريل عد فعاد كما كان ثم قال جبرآئيل هكذا يبعثون يوم القيامة على ما ماتوا عليه

{ لِيُرَوْا } اللام متعلقة بيصدر { اَعْمَالَهُمْ ط } اى جزآء اعمالهم خيرا كان او شرا والا فنفس الاعمال لا يتعلق بها الرؤية البصرية اذ الرؤية هنا ليست علمية لأن قوله فمن يعمل الخ تفصيل ليروا والرؤية فيه

بصرية لتعديتها الى مفعول واحد اللهم الا ان يجعل لها صور نورانية
او ظلمانية اويتعلق الرؤية بكتبها كما سيجئ.

ZERRE MİKTARI HAYIR İŞLEYEN

فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ ﴿٧﴾

Her kim zerre miktarı bir hayır işlerse onu görecek, [7]

وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ

Her kim de zerre miktarı bir şer işlerse onu görecek! [8]

Kelime mânâsı

فَمَنْ يَعْمَلْ **Her kim işlerse**

مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا **zerre miktarı bir hayır**

يَرَهُ **onu görecek,**

وَمَنْ يَعْمَلْ **kim de işlerse**

مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا **zerre miktarı bir şer**

يَرَهُ **onu görecek,**

Tefsiri

Bu iki âyet önceki ayette geçen "**liyürav"** yâni **gösterilmek için**, kelimesinin açıklamasıdır. **Miskal**, ağırlık, **zerre** veya küçük karınca demektir. Veya **zerre** odaya güneş ışınları girdiğinde görülen minik tozlardır.

İbnü Abbas radıyallahü anh dedi ki: Avuç içini yere koyduğunda, elinin altındaki toprak **arz**dır. Elini kaldırdığında, eline bulaşan toprak parçaları da **zerre**'dir.[1] Hayır ve şer olarak kulun yaptığı bir zerre miktarını görmesi, onun karşılığını görmesi demektir.

---

[1] Yahya bin Ammar dedi ki: "Bir **arpa** tânesi, dört **erze**dir. Bir erze, dört susam tanesi ağırlığıdır. Bir susam tanesi, dört hardal ağırlığındadır. Bir hardal tanesi dört kepek yaprağı ağırlığı kadardır. Bir kepek yaprağı bir zerredir."

Birinci **men**’den maksat bahtiyar kimselerdir. Delili **eştâten** kelimesidir. İkinci **men** de bahtsızlara âitir. Delili yine **eştaten** kelimesidir. Âyetin mânâsı: “Mutlu kimselerden kim, bir zerre ağırlığı kadar hayır yaparsa karşılığını görecektir. Bahtsızlardan da kim zerre miktarı şerr işlemişse karşılığını görecektir.” demektir. Mâlumdur ki, kâfirin iyi ameli, inkâr ettiğinden dolayı boşa gider. Büyük günahlardan kaçınan mü'minin kötü amelleri ise affedilir.

Denildi ki: “Kâfirin iyi ameli, azâbının hafiflemesine tesir eder”

Rivâyet olundu ki: Hâtim-i Tâî, çok cömert olduğu için Allâhü Teâlâ onun azâbını hafifletecektir. Bunun benzeri rivayet, Ebû Talib ve benzerleri hakkında da gelmiştir. Bütün bu haberleri Allâhü Teâlânın:

-“ **Hem varmışızdır, her ne amel işledilerse onu saçılmış zerrelere çevirmişizdir.**” (Furkan suresi, 25-23) âyet-i kerîmesi reddeder. Peygamberimiz Aleyhisselam’ın Abdullah bin Cüd’ân hakkında söylediği söz de böyledir:

-“Ona yaptığı iyiliklerin **bir faydası olmaz. Çünkü o bir gün bile,** rabbim benim hatâlarımı affet, **demedi.”**[1]

Bu sözü Peygamberimiz aleyhisselam, Âişe radıyallahü anhâ: “Ya Rasûlallah! İbnü Cüd'ân câhiliye zamanında akrabalarını ziyaret eder, fakirleri doyururdu. Bu amelleri ona fayda verir mi?” sorusu üzerine söylemiştir.

{ **فَمَنْ**} بس هركه { **يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُۥ**} تفصيل ليروا والمثقال الوزن والذرة النملة الصغيرة او ما يرى فى شعاع الشمس من الهبال وقال ابن عباس رضى الله عنهما اذا وضعت راحتك اى يدك على الارض ثم رفعتها فكل واحد الارض ثم رفعتها فكل واحد مما لزقى بها من التراب ذرة وقال يحيى بن عمار حبة الشعير أربع ارزات والارزة اربع سمسمات والسمسمة اربع خردلات والخردلة اربعة اوراق نخالة وورق النخالة ذرة ومعنى رؤية ما يعادل الذرة من خير وشر اما مشاهدة اجزيته

---

[1] Müslim îmân bahsi, Müsned, 24100, Dürrülmensûr, 6-307

فمن الاولى مختصة بالسعدآء والمخصص قوله اشتاتا اى فمن يعمل من السعدآء مثقال ذرة خيرا يره والثانية بالاشقياء بقرينة اشتاتا ايضا اى ومن يعمل من الاشقياء مثقال ذرة شرا يره وذلك لأن حسنات الكافر محبطة بالكفر وسيئات المؤمن المجتنب عن الكبائر معفوة وما قيل من أن حسنة الكافر تؤثر فى نقص العقاب

فقد ورد أن حاتما الطائى يخفف الله عنه لكرمه وورد مثله فى ابى طالب وغيره يرده قوله تعالى **وَقَدِمْنَآ اِلٰى مَا عَمِلُوا مِنْ عَمَلٍ فَجَعَلْنَاهُ هَبَآءً مَنْثُورًا** وقوله عليه السلام فى حق عبد الله بن جدعان " **لَا يَنْفَعُهُ لِأَنَّهُ لَمْ يَقُلْ يَوْمًا رَبِّ اغْفِرْ لِى خَطِيئَتِى يَوْمَ الدِّينِ** " وذلك حين قالت عائشة رضى الله عنها يا رسول الله ابن جدعان كان فى الجاهلية يصل الرحم ويطعم المسكين فهل ذلك نافعه

Peygamberimiz aleyhisselam bu konuda, Ebû Talib hakkında da şöyle demiştir:

-"Eğer ben olmasaydım, o Cehennemin en alt tabakasında olurdu."[1] Efendimiz aleyhisselamın bu şefâati sâdece ona mahsustur. Kâfirlerin iyi amelleri ise, ancak müslüman olduktan sonra makbuldür.

Yukarıda, hayır veya şer, insan işlediği ameli değil, karşılığını görecekler denilmişti. Bu âyeti, amellerin karşılığını değil, bizzat kendisini görmeleri diye anlamak da caizdir. Bu takdirde, mükâfat ve cezâ, bunları anlatan başka delillere bırakılmış olur. Bu delile göre, büyük günahtan kaçınan bir mü'minin küçük günahlarının affedilmesi, bütün güzel fiillerine sevâp verilmesi şeklinde, kâfir açısından ise, bütün güzel fiillerinin boşa gitmesi, bütün günahlarına cezâ verilmesi şeklinde ortaya çıkar. İbnü Abbas'tan gelen şu rivâyet, bu mânâyı destekler: "mü'min olsun kâfir olsun, bir insan, hayır yapar ve şer işlerse, Allâh ona yaptığı ameli gösterir. Mü'min'in kötü amelleri mağfiret olunur, kâfirin ise, iyi amelleri kendisine hasret olarak içinde kalır."

Bikaaî'nin tefsirinde şöyle geldi: "Kâfir işlediği hayrın karşılığını dünyada gördü diye amelinin yanında durdurulur, kendisine verilmez.

---

[1] Buhârî, Menâkıb 40

Veya işlediği o hayır, îman üzerine kurulmadığı için boşa gider. Bunlar mânâsı olmayan, görüntülerdir. Bunu göstermekten maksat, kâfirin pişmanlığını, üzüntüsünü çoğaltmaktır. Mü'mine de, sevinci çoğalsın diye ameli gösterilir. Mü'min kötü fiilini de görür ve mağfiret olunduğunu bilir. Bununla ferahlar ve sevinci çoğalır. Kâfir de kötü amelini görünce üzüntüsü artar.

Tevilât-ı Necmiyye'de şöyle geldi: İki eli olan; ilmî fâiliyet ve ilmî kaabiliyet eli ile kazanılmış amelleri, kendilerine gösterilmek için...

وقوله عليه السلام فى حق ابى طالب " **وَلَوْلَا اَنَا كَانَ فِى الدَّرْكِ الْاَسْفَلِ مِنَ النَّارِ** " فتلك الشفاعة مختصة به واما حسنات الكفار فمقبولة بعد اسلامهم واما مشاهدة نفسه من غير أن يعتبر معه الجزآء ولا عدمه بل يفوض كل منهما الى سائر الدلائل الناطقة بعفو صغائر المؤمن المجتنب عن الكبائر واثباته بجميع حسناته وبحبوط حسنات الكافر ومعاقبته بجميع معاصيه فالمعنى ما روى عن ابن عباس رضى الله عنهما ليس من مؤمن ولا كافر عمل خيرا او شرا الا اراه الله اياه اما المؤمن فيغفر له سيئاته ويثيبه بحسناته واما الكافر فيرد حسناته تحسيرا له

وفى تفسير البقاعى الكافر يوقف على ما عمله من خير على أنه جوزى به فى الدنيا او انه احبط لبنائه على غير اساس الايمان فهو صورة بلا معنى ليشتد ندمه ويقوى حزنه واسفه والمؤمن يراه ليشتد سروره به وفى جانب الشر يراه المؤمن ويعلم أنه قد غفر له فيكمل فرحه والكافر يراه فيشتد حزنه وترحه وفى التأويلات النجمية ليروا اعمالهم المكتسبة بيدى الاستعدادات الفاعلية العلمية والقابلية العملية

"Kim zerre ağırlığınca, bir hayır işlemişse onu karşılık olarak görecektir." Çünkü ameller nûra veya zulmete ait şekillerle, kendilerine uygun bir surette şekilleneceklerdir.

"Kim zerre ağırlığınca bir şerr işlemişse onu" kıyamet günü, gadab kuvveti hasebiyle yırtıcılar cesedinde, normal hayvanlar cesedinde hayvânî kuvvetlere göre de, hayvana ait cesedinde **"görecek."** Çeşitli güzel suretler ne kadar çoğalırsa, parlaklık da, sevinç de, o kadar artacak. Yine, çeşitli çirkin sûretler de arttıkça çatık yüzler ve üzüntü de o kadar artacak.

Bu âyette, mü'mine göre mükâfatın, sâdece görme ile gerçekleşmeyeceğine işâret vardır. Bu da Allâhü Teâlânın dilediği kullarına bir ihsanıdır.

Tefsir kitaplarında şöyle bir açıklama geldi:

Bu âyet-i kerîme, az bile olsa hayırda teşvik için indirilmiştir. Hatta bir hurma tanesi, bir üzüm tanesi, bir ekmek parçası veya bir ceviz tanesi olsa bile… Çünkü ihlasla yapıldığında böyle bir amelin çoğalması an meselesidir. Son âyet de kötülükten uzaklaştırmak için inmiştir. İsterse bu kötülük; terazi ile bir şey tartarken, bir zerre ağırlığında eksik tartmak, harama bir bakış, günaha bir adım atmak, küçük bir yalan söylemek gibi küçücük günahlar olsun... Çünkü küçük bir günah, Allâhü Teâlâya karşı korkmama mânâsına geldiği için, büyümesi ve çoğalması her an mümkündür.

NÜZÜL SEBEBİ

İnsanlığın başlarında insanlar, küçük günahlardan dolayı Allâhü Teâlânın kendilerini hesaba çekmeyeceği görüşünde idiler. Bâzıları, değeri az bir şeyi fakire sadaka olarak vermekten haya ediyor, onun bir ecri olmayacağını zannediyorlardı. İşte bunun üzerine bu ayeti kerîme nazil oldu.

Bir hadîs-i şerîfte şöyle buyuruluyor:

-**"Zilzal sûresi Kur'ânın dörtte birine bedeldir."**[1] Bu hadîs-i şerîfi İbnü Ebî Şeybe merfu' olarak Nebi aleyhisselamdan rivâyet etmiştir. Bu takdirde, Zilzal sûresinin dört kere okunmasında, bütün Kur'an okunmuş gibi olur. Çünkü "öldükten sonra dirilme"ye îman, îmanın dörtte biridir. Peygamberimiz aleyhisselam şöyle buyurur:

"Bir kul dört şeye inanmadıkça îman etmiş olmaz. Şöyle ki:

1-Allah'tan başka hiçbir ilah olmadığına,

2-Benim, Allâh'ın Peygamberi olduğuma ve beni hak ile gönderdiğine.

3-Öldükten sonra dirilmenin hak olduğuna,

---

[1] İbn Kesir, 4-538

4-Kadere îman etmektir.[1]

Bu âyet en muhkem âyettir. Buna **el-Câmia** yâni içinde her şeyi toplayan âyet ismi verilmiştir.

فمن يعمل مثقال ذرة خيرا يره فى الصورة الجزآئية لتصور الاعمال بصور تناسبها نورانية كانت او ظلمانية ومن يعمل مثقال ذرة شرا يره متجسدا فى يوم القيامة فى جسد السباع بحسب القوة الغضبية وفى جسد البهائم بحسب القوة البهيمية وكلما ازدادت الصور الحسنة المتنوعة ازدادت البهجة والسرور كما أنه كلما ازدادت الصورة القبيحة المختلفة ازداد العبوس والالم وفيه رمز الى أنه لا يلزم من مجرد الرؤية المجازاة كما فى حق المؤمن وذلك من فضل الله تعالى على من يشاء من عباده

وفى التفاسير نزلت الآية ترغيبا فى الخير ولو كان قليلا كتمره وعنبة وكسرة وجوزة ونحوها فانه يوشك أن يكثر اذا كان بنية خالصة وتحذيرا من الشر وان كان قليلا كخيانة ذرة فى الميزان وكنظرة وخطوة وكذبة فانه يوشك ان يكون كثيرا عظيما للجرآءة على الله العظيم وكان الناس فى بدء الاسلام يرون أن الله لا يؤآخذهم بالصغائر من الذنوب وكان بعضهم يستحيى من صدقة الشئ اليسير ويظن أنه ليس له اجرحتى نزلت الآية

وفى الحديث اذا زلزلت تعدل ربع القرءآن رواه ابن ابى شيبة مرفوعا فتكون قرآءتها اربع مرات كقرآءة القرءآن كله وذلك لأن الايمان بالبعث ربع الايمان فى قوله عليه السلام

[1] Tirmizi kader, 10

" لَا يُؤْمِنُ عَبْدٌ حَتَّى يُؤْمِنَ بِاَرْبَعٍ يَشْهَدُ اَنْ لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَاَنِّى رَسُولُ اللّٰهِ بَعَثَنِىَ اللّٰهُ بِالْحَقِّ وَيُؤْمِنُ بِالْبَعْثِ بَعْدَ الْمَوْتِ وَيُؤْمِنُ بِالْقَدَرِ

وهى احكم آية وسميت الجامعة

Bazı eserlerde, bu sûrenin, Kur'an'ın yarısı olduğu rivâyet olunmuştur.[1] (Şöyle ki:) Kur'ân'ın hükümleri ikiye ayrılır:

1-Dünya hükümleri,

2-Âhiret hükümleri. Bu sûre âhiret hükümlerini özet olarak anlatmıştır.

Rivâyet olundu ki: Ferazdak bin Sa'saa bin Nâciye'nin dedesi Kur'ândan âyet okumasını istemek için Peygamberimizin huzuruna gelir. Der ki:

-Sana ne iniyorsa onu bana oku!"

Keşfü'l-esrar'da şöyle geldi ki:

Ferazdak'ın amcası Sa'sa'a, Peygamberimiz aleyhisselamın huzuruna geldi ve Müslüman oldu. Allâh Resülünden Kur'ân'dan bir şeyler okumasını istedi. Peygamber Efendimiz de bu sûrenin son iki âyetini,

"Her kim zerre miktarı bir hayır işlerse onu görecek," [7]

"Her kim de zerre miktarı bir şer işlerse onu görecek!"[8]okudu.

Adam: Hasbî, hasbî, bana yeter, yeter, dedi. Bir gürültü oldu. O kişinin içinde bir cezbe oluştu ve yere düştü, inleye inleye ağladı. [2]

ZİLZAL SURESİNİN SON İKİ AYETİ

Zeyd bin Eslem'den rivâyet olundu:

"Bir adam Peygamber Efendimiz sallallahü aleyhi ve sellem'e geldi.

-"Allah'ın sana öğrettiklerinden sen de bana öğret." dedi. Peygamber Efendimiz sallallahü aleyhi ve sellem adamı, Kur'ân öğretsin diye birisine teslim etti. Bu kişiye hocalık yapan sahabi, ona Zilzal sûresini öğretmeye başladı. Son iki âyete gelince adam:

-"Bu bana yeter" dedi. Hocası, adamın bu hareketini Peygamber Efendimiz'e aleyhisselam bildirdi. Efendimiz aleyhisselam:

-"Bırak adamı! Adam meseleyi anlamış." dedi.[3]

---

[1] Tirmizi, fedailul Kur'an 10.

[2] Müsned, 5-59

[3] Ebu Davud, Ramazan 9

Bir kimse, yarın âhirette bir zerreden bile hesaba çekileceğini bilse, bugün kendi hesapları ile meşgul olur.

Bu gün kendi hesaplarını yapmaya meşgul ol ki;
Fırsatın varken kendi işlerinin hesabını yapmış olursun.

Şiir;

Senin hesabında hayır ve şerden neler varsa hepsini gör.
Eğer nakit olarak iyi isen o zaman sevin.
Çünkü zenginsin, amma…
Eğer içini kötülük kaplamış da, başka bir şey yoksa vay hâline.

وفى بعض الآثار أن سورة الزلزله نصف القرءآن وذلك لأن احكام القرءآن تنقسم الى احكام الدنيا واحكام الآخرة وهذه السورة تشتمل على احكام الآخرة كلها اجمالا وروى أن جد الفرزدق بن صعصعة بن ناجية اتى رسول الله صلى الله عليه وسلم يستقرئه

يعنى كفت از آنجه برنو فرودمى آيد برمن بخوان. وفى كشف الاسرار صعصعه عم فرزدق بيش مصطفى آمد ومسلمان كشت واز رسول خدا در خواست تا از قآن جيزى بروى بخواند فقرأ عليه السلام عليه هذه الآية اى فمن يعمل الخ فقال حسبى حسبى وآشوبى وشورى از نهاد وى برآمد وبخاك افتاد وزار بكريست

وعن زيد بن اسلم رضى الله عنه ان رجلا جاء الى النبى عليه السلام فقال علمنى ما علمك الله فدفعه الى رجل يعلمه القرءآن فعلمه اذا زلزلت الارض حتى بلغ فمن يعمل الخ قال الرجل حسبى فاخبر بذلك النبى عليه السلام فقال " **دَعْهُ فَقَدْ فَقَهَ الرَّجُلُ** "جون كسى داندكه برذره وحبه محاسبه بايد كرد امروز بحساب خود مشغول شود**حساب كارخود امروز كن كه فرصت هستزخير وشر بنكر تاجهاست حاصل تو**

اكر بنقد نكويى توانكرى خوش باش   ورت بغير بدى نيست واى بردل تو

تمت سورة الزلزلة فى رابع جمادى الأولى.

100

سُورَةُ الْعَادِيَاتِ

ÂDİYÂT SÛRESİ

Mekke'de nazil olmuştur
11 âyettir

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

وَالْعَادِيَاتِ ضَبْحًا ﴿١﴾ فَالْمُورِيَاتِ قَدْحًا ﴿٢﴾ فَالْمُغِيرَاتِ
صُبْحًا ﴿٣﴾ فَاَثَرْنَ بِهٖ نَقْعًا ﴿٤﴾ فَوَسَطْنَ بِهٖ جَمْعًا ﴿٥﴾ اِنَّ
الْاِنْسَانَ لِرَبِّهٖ لَكَنُودٌ ﴿٦﴾ وَاِنَّهُ عَلٰى ذٰلِكَ لَشَهِيدٌ ﴿٧﴾ وَاِنَّهُ
لِحُبِّ الْخَيْرِ لَشَدِيدٌ ﴿٨﴾ اَفَلَا يَعْلَمُ اِذَا بُعْثِرَ مَا فِى الْقُبُورِ ﴿٩﴾
وَحُصِّلَ مَا فِى الصُّدُورِ ﴿١٠﴾ اِنَّ رَبَّهُمْ بِهِمْ يَوْمَئِذٍ لَخَبِيرٌ
﴿١١﴾

Bismillâhi'r-rahmâni'r-rahıym

O harıl harıl koşular koşan, [1] Çakarak da ateşler saçan [2] Ve sabahleyin baskın basan, [3] Derken savurup da bir toz duman, [4] Bir derneği o demde ortalayan kuvvetlere kasem eylerim ki, [5] Pek nankördür o insan rabbine. [6] Ve o kendi şâhitdir buna. [7] Ve o sevdiği için serveti, katıdır, çetindir ona! [8] Fakat bilmeyecek mi deşildiği zaman o kabirdekiler. [9] Ve derildiği/toplandığı zaman o sâdırlardakiler?![10] O gün o rableri onlara elbette habîrdir/ haberdardır! [11]

وَالْعَادِيَاتِ ضَبْحًاۙ ﴿١﴾

O harıl harıl sür'atle koşana yemin olsun, [1]

Kelime mânâsı

وَالْعَادِيَاتِ **sür'atle koşana yemin olsun,**

ضَبْحًاۙ **harıl harıl**

Tefsiri

"Âdiyât",[1] düşmana süratle koşanlar, demektir. Allâhü Teâlâ burada, düşmana doğru koşan gâzîlerin atları üzerine yemin ediyor. Dabhan, atın, koşarken, harıldayarak alıp verdiği nefeslerinin sesidir. Yâni koşarken atların ağız ve karınlarından işitilen sestir. Bu ses, atın kişneme ve arpa yerken çıkardığı hırıltıdan farklıdır. Dabhan, topluca koşarken harıltı çıkararak, demektir. Bu koşma esnasında çıkardığı nefeslerin sesi. yâni, atların ağızlarından ve karın boşluklarından duyulan nefes sesi. Kişneme ve arpa yerken çıkardığı mırıldama değil…Veya koşarken çıkan ses. Çünkü koşmak harıldamayı icabettirir. Sanki şöyle dendi: Harıldayarak harıldamalarına yemin olsun.

{وَالْعَادِيَاتِ} جمع عادية وهى الجارية بسرعة من العدو وهو بالفارسية دويدن. وياؤها مقلوبة عن الواو لكسرة ما قبلها اقسم سبحانه بخيل الغزاة التى تعدو نحو العدو {ضَبْحًا} مصدر منصوب اما بفعله المحذوف الواقع حالا منها اى تضبح ضبحا على تأويل العاديات بالجماعة وهو صوت انفاسها عند عدوها يعنى صوتا يسمع من افواه الفرس واجوافها اذاعدون وهو صوت غير الصهيل والحمحمة وهى صوت البرذون عند الشعير أو بالعاديات فان العدو

[1] Adiyat, âdiye kelimesinin cemiidir. Adüv masdarındandır. Ma kabli kesre olduğu için vav ye'ye kalb olmuştur. Dabhan mensub masdardır. Mensub oluşu, kendisinden hal olarak gelen mahzüf fiili sebebiyledir… Veyahut da dabhan, fail mânâsı üzerine masdar olmakla haldir. Yâni harıldamalar demektir.

مستلزم للضبح كأنه قيل والضابحات ضبحا او حال على أنه مصدر بمعنى الفاعل اى ضابحات.

فَالْمُورِيَاتِ قَدْحًا ﴿٢﴾

Çakarak da ateşler saçan [2]

Kelime mânâsı

فَالْمُورِيَاتِ **ateşler saçana yemin olsun**

قَدْحًا **Çakarak**

Tefsiri

El-îrâü, ateş çıkartmak mânâsınadır. Kadh vurmak demektir.

Çünkü atlar, tırnaklarının uçlarıyla taşlara vurduklarında ondan ateş çıkarırlar. Yâni Ayakları ile kıvılcım saçanlara yemin olsun...[1] Vurma, ateş çıkarmaktan daha önce gelir. Harıldamak ise koşmadan sonradır ve koşma sebebiyledir.

Şimdi mânâ: Taşlık yerde koştukları zaman taşlara vurarak tırnaklarıyla ateş çıkaran atlara yemin olsun ki...[2]

{ فَالْمُورِيَاتِ قَدْحًا } الايرآء اخراج النار والقدح الضرب فان الخيل يضربن بحوافرهن وسنا بكهن الحجارة فيخرجن منها نارا يقال قدح الزند فاورى وقدح فاصلد اى صوت ولم يور فالقدح يتقدم على الايرآء بخلاف الضبح حيث يتأخر ويتسبب عن العدو والمعنى تورى النار من حوافرها اذا سارت فى الارض ذات الحجارة لاقدح استعارة لضرب الحجارة بحوافها وانتصاب قدحا كانتصاب ضبحا على الوجوه الثلاثة اى تقدح قدحا او فالقادحات قدحا او قادحات.

---

[1] Çakmak taşına vurdu çakmak da çaktı ve şiddetle vurdu. Yâni ses çıktı fakat çakmadı denir.

[2] Kadhan kelimesi dabhan kelimesi gibi üç vecih üzere nasb olmuştur. Yâni
تقدح قدحا او فالقادحات قدحا او قادحات

فَالْمُغِيرَاتِ صُبْحًا ﴿٣﴾

Ve sabahleyin baskın basanlara, [3]

Kelime mânâsı

فَالْمُغِيرَاتِ **Ve baskın basanlara,**

صُبْحًا **sabahleyin**

Tefsiri

Sabahleyin baskın yapanlara yemin olsun,[1]

İğâre, öldürmek ve yağmalamak veya dostu sevindirmek için yapılan baskındır. Bu dosta baskın, dost ehline güç vermeyi bildirmek içindir. Çünkü onlara baskında dostluk esastır.

"Sabah vakti baskın yapanlara yemin olsun"[2]

Düşmana hücumlar âdete göre sabah vakti yapıldığı için, ayette sabah vakti baskın yapan atlara yemin edilmiştir. Savaşçılar, düşman kendilerini fark edemesinler diye onlara gece yaklaşırlar. Sabahleyin de uykularında onlara hücum ederler. Böylece yaptıklarını ve yapamadıklarını görsünler diye. Bundan dolayıdır ki, Araplar baskından korktuklarında "Yâ sabâhâh!" "Ey kavmim! Sabah bize gelecek şerden korunun!" şeklinde nidâ etmeleri bu âdet üzeredir.

{ **فَالْمُغِيرَاتُ** } يقال اغار على القوم غارة واغارة دفع عليهم الخيل واغار الفرس اشتد عدوه فى الغارة وغيرها اسند الاغارة التى هى مباغتة العدو للنهب والقتل واسر الى الخليل وهى حال اهلها ايذانا بانها العمدة فى اغارتهم

{ صَبْحًا } نصب على الظرفية اى فى وقت الصبح وهو المعتاد فى الغارات يعدون ليلا لئلا يشعر بهم العدو ويهجمون عليهم صباحا

[1] O kavime düşmanca yağma yapmak üzere baskın yaptı, üzerlerine at sürüsünü sürdü, baskında düşmanına şiddetle at sürdü diye sözler vardır.

[2] **Sabhan** zarfiyyet üzere nasbdır.

على حين غفلة ليروا ما يأتون وما يذرون ومنه قولهم عند خوف الغارة يا صباحاه اى يا قوم احذروا من شر توجه الينا صباحا.

فَاَثَرْنَ بِهٖ نَقْعًاۙ ﴿٤﴾

Derken bir toz duman savuranlara da yemin olsun, [4]

Kelime mânâsı

فَاَثَرْنَ بِهٖ **savuranlara da**

نَقْعًاۙ **bir toz duman**

Tefsiri

Yâni o baskın esnâsında tozu dumana katanlara da yemin olsun ki...[1] Nak'an, aslında yükselen ses demektir. Tozda da yükselme olduğu için Nak'an denmiştir. Nak'an, suya dalmak mânâsından da gelmiş olabilir. Toz çıkaran kişi, sanki suya dalar gibi toza dalmaktadır.

Burada atların tozu dumana katmasının, husûsî olarak sabah vakti olduğu söylenmiştir. Çünkü gece, serinlik sebebiyle daha az toz kalkar. Kalkan tozlar da görülmezler. Bu sebeple atların tırnaklarından çıkan ve gündüz görünmeyen ateşler de gece olur. Şu ifâde ve inzallerin şanı Allâhü Teâlâya aittir.

Sa'dî Müftî dedi ki: Baskında Tozun dumana katılmasının mânâsı, Atlar baskın ânında yerine göre sağa, sola, öne arkaya giderler. Kâh hücûm edip geri çekilirler, kâh dönüp kaçan düşmanın izini takip ederler. Bazen de üzerlerine gelen düşmana saldırırlar. İşte bu sebeple çok toz olur.

{ فَاَثَرْنَ بِهٖ} عطف على الفعل الذى دل عليه اسم الفاعل اذ المعنى واللاتى عدون فاورين فاغرن فأثرن به اى فهيجن فى ذلك الوقت واصله اثورن من الثور وهو الهيجان نقلت حركة الواو الى الثاء

[1] Bu ayet, üzerine ismi fail delalet eden fiil üzerine atıftır. Mânâ: Bu vakitte onlar hücum ederler. Sevrden gelen esernenin aslı esveren idi. Heyecan demektir. Vavın harekesi **se**'ye naklolundu, **va** elife kalboldu, esârne oldu. İki sakin bir araya geldiğinden elif hazfolundu, eserne kaldı. Efelne gibi. İğareti'nin fiili için zamir kılmak da caiz olur.

قبلها وقلبت الواو الفا فصار اثارن فحذفت الالف لاجتماع الساكنين فبقى اثرن بوزن افلن ويجوز ان يجعل الضمير لفعل الاغارة فالباء للسببية او للملابسة {نَقْعًاۙ} اى غبارا وبالفارسية بس دران وقت كرد انكيختند.

من نقع الصوت اذا ارتفع فالغبار سمى نقعا لارتفاعه او هو من النقع فى الماء فكان صاحب الغبار خاض فيه كما يخوض الرجل فى الماء وتخصص اثارته بالصبح لأنه لا يثور ولا يظهر ثورانه بالليل وبهذا يظهر أن الايراء الذى لا يظهر فى النهار واقع فى الليل ولله در شأن التنزيل

قال سعدى المفتى واثارة النقع لأنهم يكونون حال الاغارة مختلفين عينا وشمالا واماما وخلفا بحسب الكر والفر فى المجاولة اثر المدبر الهارب والمصاولة مع المقبل المحارب فينشأ الغبار الكثير.

فَوَسَطْنَ بِهٖ جَمْعًاۙ ﴿٥﴾

Sonra, bir topluluğu ortalayan kuvvetlere yemin ederim ki, [5]

Kelime mânâsı

فَوَسَطْنَ بِهٖ **Sonra ortalayan kuvvetlere yemin ederim**

جَمْعًاۙ düşmandan **bir topluluğu**

Tefsiri

Âyetin mânâsı: “O vakitte bir anda düşmanın ortasında kalanlara” veya “tozu dumana katarak düşman topluluğunun ortasına dalanlara...”

şeklindedir.[1] Ayetlerin başlarındaki **fa**'lar, onlardan her birinin evvelkine göre sıra ile olduğuna delalet ettiği içindir.

Çünkü topluluğu ortalayanlar, toz savuranlar üzerine, onlar sabah baskın yapanlar üzerine, onlar ateş saçanlar üzerine, onlar da harıl harıl koşanlar üzerine sıralanmışlardır.

{ فَوَسَطْنَ بِهِ } اى توسطن فى ذلك الوقت فوسط بمعنى توسط والباء ظرفية والتوسط درميان جيزى شدن او توسطن ملتبسات بالنقع فالباء للملابسة { جَمْعًا } من جموع الاعدآء اى دخلن فى وسطهم وهو مفعول به لوسطن والفاآت للدلالة على ترتب ما بعد كل منها على ما قبلها فان توسط الجمع مترتب على الاثارة المترتبة على الاغارة المترتبة على الايرآء المترتب على العدو.

NANKÖR

اِنَّ الْاِنْسَانَ لِرَبِّهٖ لَكَنُودٌۚ ﴿٦﴾

Pek nankördür o insan rabbine. [6]

Kelime mânâsı

اِنَّ الْاِنْسَانَ **muhakkak o insan**

لِرَبِّهٖ **rabbine**

لَكَنُودٌۚ **Pek nankördür**

Tefsiri

İnsan, Rabbine karşı pek nankördür.

Bu âyet, yukardan beri yapılan yeminlerin cevabıdır. Bir başka ifâde ile üzerine yemin edilerek gerçek olduğu vurgulanan olaylardır.

---

[1] Çünkü **Bihi**'deki **be,** ya zarfiyet içindir veya mülabeset içindir. Ortasına dalanlara, denirse **cem'an** kelimesi vasatne'nin mef'ulu bihi olur.

Künûd, nimete nankörlük etmek demektir. **Kenûd** ise, çok nankör demektir. Kinde kabilesine bu ismin verilmesi bu mânâ sebebiyledir. **Kinde**, Yemen'deki bir kabilenin dedeleri olan Sevr bin Ufeyr'in lakabıdır. Çünkü o, babasının yaptığı iyiliklere nankörlük yapmış, babasından ayrılıp dayılarına katılmıştır.

Kelbî şöyle dedi: **Kenûd**, Kinde dilinde isyankâr, Benî Mâlik dilinde cimri, Mudar ve Rabîa dillerinde de çok nankör demektir.

Buradaki, **insan** kelimesinden murad, insan'ın bâzı ferdleridir. Yâni insanların bir kısmı, bilhassa Rabbinin nîmetine çok nankördürler. **Li Rabbihî** deki lâm, **Kenûd'le** alâkalıdır. İnsanın bilhassa Rabbine karşı çok nankör olduğunu anlatmak ve âyet sonlarındaki ses uyumu için bağlı olduğu kelimeden önce getirilmiştir.

SEBEB-İ NÜZÜL

Rivâyet olundu ki: Resûlüllah aleyhisselam Kinâne Oğulları'ndan bâzılarının üzerine bir kısım asker göndermişti. Başlarına da, Akabe Bey'ati'ndeki temsilcilerden biri olan Münzir bin Amr el-Ensârî'yi kumandan tâyin etti. Nebî aleyhisselam bir ay bu askerlerden haber alamadı. Münâfıklar onların öldürüldüğünü konuşmaya başladılar. Bunun üzerine bu sûre nâzil oldu. Nebî aleyhisselam, onların selâmette olup düşmana baskın yaptıklarını haber verdi. Yalan haber çıkaranların nankörlüğünü açığa çıkardı.[1]

Ve'l-Âdiyât kelimesi başındaki **lâm**, ahd içindir. Bilinen atlar Demektir. O zaman üzerine yemin edilenler, o adı geçen müfrezedeki atlardır. Lam, cins için gelmiş ise yemin, Allâh yolunda koşan ve zikredilen sıfatlarla anılan bütün atlar üzerinedir. İki halde de atlar, bu şerefli vasıflara sahip oldukları için, üzerlerine yemin edilmeye lâyık hayvanlardır.

Bilhassa gâzîlerin atları üzerine yemin edilmesi, bundan ötesi düşünülemiyen çok büyük bir ifade şeklidir. Burada sanki şöyle denilmiştir: "Şöyle ve şöyle yapan atlara yemin olsun ki, münafıklar onların binicileri hakkında yalan haberler uydurmuşlar, bununla da nankörlükte mubâlağa etmişlerdir." Gâzîlerin atları, Allâhü Teâlânın üzerlerine yemin edeceği kadar şerefli olursa, onlara binen gâzîlerin Allâh katındaki şeref ve faziletlerini bir düşün!

Nebi Aleyhisselam **Kenûd** hakkında şöyle buyurdu:

---

1 Ebü's-Suûd, İrşâdül-akli's-selîm, İbnü Kesir. Tefsir, 8- 467

-Kenûd, kölesini döven, yemeğini tek başına yiyen ve kimseye ihsânda bulunmayan cimri kimsedir. [1]

{ اِنَّ الْاِنْسَانَ لِرَبِّهٖ لَكَنُودٌ } جواب القسم يقال كند النعمة كنودا كفر بها فالكنود بالضم كفران النعمة وبالفتح الكفور ومنه سمى كندة بالكسر وهو لقب ثور بن عفيرابى حى من اليمن لأنه كند ابوه النعمة ففارقه ولحق باخواله وقال الكلبى الكنود بلسان كندة العاصى وبلسان بنى مالك البخيل وبلسان مضر وربيعة الكفور

والمراد بالانسان بعض افراده اى انه لنعمة ربه خصوصا لكفور اى شديد الكفران فقوله لربه متعلق بكنود قدم عليه لافادة التخصيص ومراعاة الفواصل

روى أن رسول الله صلى الله عليه وسلم بعث الى ناس من بنى كنانة سرية واستعمل عليها المنذر بن عمرو الانصارى رضى الله عنه وكان احد النقباء فابطأ عليه صلى الله عليه وسلم خبرها شهرا فقال " **اَلْمُنَافِقُونَ اِنَّهُمْ قُتِلُوا** " فنزلت السورة اخبارا للنبى عليه السلام بسلامتها وأشارة له باغارتها على القوم ونعيا على المرجفين فى حقهم ما هم فيه من الكنود فاللام فى العاديات ان كانت للعهد كان المقسم به خيل تلك السرية وان كانت للجنس كان ذلك قسما بكل خيل عدت فى سبيل الله واتصفت بالصفات المذكورة وعلى التقديرين فهى مستحقة لأن يقسم بها لاتصافها بتلك الصفات الشريفة

وفى تخصيص خيل الغزاة بالاقسام بها من البراعة ما لا مزيد عليه كأنه قيل وخيل الغزاة التى فعلت كيت وكيت وقد ارجف هؤلاء فى

---

[1] Kurtubi tefsiri, Âdiyat suresi tefsirinde zikretti.

حق اربابها ما ارجفوا انهم مبالغون فى الكفران واذا كان شرف خيل الغزاة بهذه المرتبة حتى اقسم الله بها فما ظنك بشرف الغزاة وفضلهم عند الله تعالى وعنه عليه السلام " **اَلْكَنُودُ هُوَ الَّذِى يَضْرِبُ عَبْدَهُ وَيَأْكُلُ وَحْدَهُ وَيَمْنَعُ رَفْدَهُ** " اى عطاه فيكون بخيلا

ARAPLARDAN MEŞHUR ÜÇ KİŞİ

Denildi ki: Araplardan aynı asırda üç kişi yaşamıştı.

Birincisi, cömertliğin sembolü Hâtim-i Tâî.

İkincisi, cimriliğin sembolü Ebû Hubâhih. Öyle ki, ekmek pişirmek için ateşi, ancak insanlar uyuyunca yakardı. Faydalanmasınlar diye de, insanlar uyandığında ateşini hemen söndürürdü.

Üçüncüsü de açgözlülüğün sembolü Eş'ab bin Cübeyr idi. Bu zât Mus'ab bin Zübeyr bin Avvâm'ın azadlı kölesidir. Bir çocuk Kur'an okuyordu. Eş'ab da çocuğun yanında oturuyordu. Çocuk "İnne ebi yed'ûke-Babam seni çağırıyor" âyetini okudu. Eş'ab hemen ayağa kalktı. Ayakkabılarını giymeye başladı. Çocuk, "Ben dersimi okuyorum" dedi. Eş'ab boynunu kaşıyan birini görse, onun gömleğini kendisine vermek için çektiğini düşünürdü. Bir evden bir duman yükseldiğini görse, o evden kendisine bir yiyecek gelmesini beklerdi. Merasimle götürülen bir gelin görse, o gelinin kendi evine girme ümidine girer, evinin önünü süpürmeye başlardı. Bir de dermiş ki:

-Benden daha açgözlü tamahkâr kimseyi görmedim. Yalnız bir köpek gördüm ki, çiğnediğim bir sakıza tamah edip, tam bir fersah yâni 4.5 kilometre peşimden geldi.

Hasan Basrî rahimehüllah dedi ki: **Kenûd**, başına gelen bela ve musîbetleri zikredip, sâhip olduğu nimetleri unutarak Rabbinden çok şikayet eden kimsedir.

Ebû Ubeyde dedi ki: Yer yüzünde, hayrı ve bereketi az olan, bir şey bitirmeyen bölgesine **Kenûd** denir. Bu kelime, az hayırlı mânâsına olan **nekid** kelimesinin ters çevrilmiş şekli gibidir.

Kaaşânî bu âyete şöyle mânâ verdi: İnsan, nimetlere dalıp, Rabbini unuttuğu için, nimetlere takılıp kaldığı ve onları, Rabbine ulaşmak için lüzum eden yerlerde kullanmadığı için çok nankördür.

Te'vîlât-ı Necmiyye'de mânâ şöyle geldi:

1-İnsan, vücud, sıfatlar ve esmâ nimetlerine karşı çok nankördür. Çünkü onların yalnız kendisine âit olduğunu iddiâ eder.

2-Veya insan, nimetleri yerine göre kullanmadığı için âsîdir.

3-Veya insan, bu nimetleri yalnız kendine ayırdığı ve irşad yolu ile, halkı kendine tercih etmediği için cimridir.

يقال كان ثلاثة نفر من العرب فى عصر واحد احدهم آية فى السخاء وهو حاتم الطائى والثانى آية فى البخل وهو ابو حباحب وبخله انه كان لا يوقد النار للخبز الا اذا نام الناس فاذا انتبهوا اطفأ ناره لئلا ينتفع بها احد والثالث آية فى الطمع وهو اشعب بن جبير مولى لمصعب بن الزبير بن العوام قرأ صبى فى المكتب وعنده اشعب جالس ان ابى يدعوك فقام وليس نعليه فقال الصبى انا اقرأ حزبى وكان اذا رأى انسانا يحك عنقه يظن أنه ينتزع قميصه ليدفعه اليه وكان اذا رأى دخانا ارتفع من دار ظن أن اهلها تأتى بطعام وكان اذا رأى عروسا تزف الى موضع جعل يكنس باب داره لكى تدخل داره قال ما رأيت اطمع منى الا كلبا تبعنى على مضغ العلك فرسخا

وقال الحسن لكنود اى لوام لربه يذكر المصيبات وينسى النعم وقال ابوعبيدة قليل الخير من الارض الكنود التى لا تنبت شيأ كأنه مقلوب النكد **وقال القاشانى** لكفور لربه باحتجابه بنعمه عنه ووقوفه معها وعدم استعماله لها فيما ينبغى ليتوصل بها اليه وفى التأويلات النجمية لكنود بنعمة الوجود والصفات والاسماء لادعائها لنفسه بالاستقلال والاستبداد او لعاص باستعمالها فى غير محالها او لبخيل لاختصاصها لنفسه وعدم ايثارها على الخلق بطرق الارشاد.

وَاِنَّهُ عَلٰى ذٰلِكَ لَشَهٖيدٌۚ ﴿٧﴾

Ve o kendi şâhitdir buna. [7]

Kelime mânâsı

وَاِنَّهُ **Ve o**

عَلٰى ذٰلِكَ **buna**

لَشَهٖيدٌۚ **şâhittir**

Tefsiri

"Şüphesiz kendisi de bu" nankörlüğüne **"şâhiddir."** Yâni insan kendi nönkörlüğünü kendisi de bilir. Çünkü nankörlüğün eseri üzerinde olup, açıkça görülür. Buradaki **şehâdet** dil söylemeden hal dili ile olan şahitliktir. **Şâhiddir** sözüne, insan bile bile nankörlük etmektedir, şeklinde mânâ vermek de caizdir. Kötü bir işi, kötü olduğunu bile bile, işlemek ise çok kötülenmiş bir şeydir.

{ **وَاِنَّهُ عَلَى ذٰلِكَ** } اى الانسان على كنوده { **لَشَهِيدٌ** } اى يشهد على نفسه بالكنود لظهور اثره عليه فالشهادة بلسان الحال لا بلسان المقال ويحتمل ان يجعل من الشهود بمعنى أنه لكفور مع علمه بكفرانه والعمل السئ مع العلم به غاية المذمة.

MAL SEVGİSİ

وَاِنَّهُ لِحُبِّ الْخَيْرِ لَشَدٖيدٌۜ ﴿٨﴾

Ve o sevdiği için serveti, katıdır, çetindir ona! [8]

Kelime mânâsı

وَاِنَّهُ **O**

لِحُبِّ الْخَيْرِ **sevdiği için serveti ve malı**

لَشَدِيدٌ **çok katı ve çetin birisidir**

Tefsiri

"Muhakkak o, malı ve serveti sevdiği için çok katı ve çetin birisidir"

Burada **hayr** servet ve mal mânâsınadır. Bakara sûresi 180. ayetinde "**Eğer bir hayır** yâni dünya malı ve isteği **bırakacaksa**". olduğu gibi…

Es'iletül-Mukhime'de şöyle geldi:

Soru: Eğer sen dersen ki, "Allahü Teâlâ bu âyet-i kerîmede **mal** cinsini **hayır** olarak isimlendirdi. Ya o mal pis ve haram olursa?'

Cevap: Ben de derim ki, burada mala **hayr** denmesi o zamanki âdetlere göre olan bir isimlendirmedir. Çünkü Araplar, (genelde) malı **hayr** sayarlardı. Allâhü Teâlâ da onların âdetleri üzere mala **hayr** dedi. Yine Cenâb-ı Hak **cihâd**ı da Âli İmran, 3-174 ayetinde **sû'** yâni **kötülük** olarak isimlendirmiştir. Düşmanla çarpışmaya da kötülük, denmektedir. Hâlbuki kıtal yâni çarpışma fenalık değildir. Allâhü Teâlâ ise âyeti kerîmede onların âdetine uygun olarak ifade buyurmuştur.

"Şedîd'dir" katıdır, cimridir ve eli sıkıdır demektir. yâni, malı istemede ve toplamada çok büyük gayret gösterir. Mal için kendini tehlikeye atar. Allâhü Teâlâya kulluk muhabbeti ve nimetlerine şükürde ise zayıftır ve ihmalcidir. Bir kimse, çok cimri olduğu zaman, şu iş için şediddir ve onun için katıdır, denir. Veya şedid, cimridir ve tutucudur. Çünkü mal sevgisi ve Allâh için sarfetme ağır gelmesi sebebiyle cimridir, tutucudur. Burada insanın, nankör sıfatı ile vasıflandırılmasından sonra, bu kötü sıfatla da anılması her halde, onları münafıklığa götüren bir sebep de, mal sevgisi olduğuna işâret olduğu içindir. Çünkü münafıklar mü'min gibi görünüp mallarını koruyorlar ve bir de ganîmetlerden hisse alıyorlardı!

Şeyhul-İslam kuddise sirruh buyurmuş ki: Eğer malı seviyorsan ver ki sana tekrar versinler. Malı mirasçılara bırakma. Çünkü onlar o malın hasretini sana çektirirler ve içini acıtırlar. Eğer malın varsa, en iyisi o malı dostlara ve etraftakilere vermektir.

Eğer vermezsen o malı yere koymak en iyisidir.
Çünkü onun değeri toprakla aynıdır.
Altın ve mal sana bir menfaat getirmek için vardır.
Eğer biriktirip bir kenara koyarsan altın ve toprak aynıdır.

{ **وَاِنَّهُ لِحُبِّ الْخَيرِ** } اى المال كما فى قوله تعالى **اِنْ تَرَكَ خَيْرًا** واىثار الدنيا وطلبها
وفى الاسئلة المقحمة فان قلت سمى الله الجنس المال خيرا وعسى ان يكون خبيثا وحراما قلت أنما سماه خيرا جريا على العادة فانهم كانوا يعدون المال خيرا فسماه الله خيرا جريا على عادتهم كما سمى الجهاد سوأ فقال لَمْ **يَمْسَسْهُمْ سُوء** اى قتال والقتال ليس بسوء ولكن ذكره جريا على عادتهم
{ لَشَدِيدٌ } اى قوى مطيق مجد فى طلبه وتحصيله متهالك عليه وهو لحب عبادة الله وشكر نعمته ضعيف متقاعس يقال هو شديد لهذا الامر وقوى له اذا كان مطيقا له ضابطا او الشديد البخيل الممسك يعنى وانه لاجل حب المال وثقل انفاقه عليه لبخيل ممسك ولعل وصفه بهذا الوصف القبيح بعد وصفة بالكنود للايماء الى أن من جملة الامور الداعية للمنافقين الى النفاق حب المال لأنهم بما يظهرون من الايمان يعصمون اموالهم ويحوزون من الغنائم نصيبا.
شيخ الاسلام قدس سره فرموده كه اكرمال رادوست ميدارى بده تابازبتو دهند وبراى وارث منه كه داغ حسرت بردل تونهند
مال همان به كه بياران دهى كر بدهى به كه بخاكش نهى
زرزبى منفعت است اى حكيم بهرنهادن جه سفال وجه سيم

KABİRLER DEŞİLDİĞİ ZAMAN

اَفَلَا يَعْلَمُ اِذَا بُعْثِرَ مَا فِى الْقُبُورِ ﴿٩﴾

Fakat bilmeyecek mi deşildiği zaman o kabirdekiler. [9]

Kelime mânâsı

اَفَلَا يَعْلَمُ **Fakat bilmeyecek mi**

اِذَا بُعْثِرَ **deşildiği zaman**

مَا فِى الْقُبُورِ **o kabirdekiler**

Tefsiri

"O bilmeyecek mi" yâni işlediği çirkin işleri bilmiyor da ondan mı bunları işliyor? Veya henüz dünyada iken, Allâh'ın kendisine yaptıklarının karşılığını vereceğini düşünmüyor mu? **"Kabirdeki** ölü**ler** dirilerek **çıkartıldığı zaman"**[1]

Bilmiyor mu, fiilini, **dünyada iken bilmiyor mu?** diye tefsir ettik. Çünkü yeniden diriliş esnasında insandan bilmesi istenmez. Bu ancak, insan dünyada iken istenir.

{**اَفَلَا يَعْلَمُ**} اى أيفعل ما يفعل من القبائح او ألا يلاحظ فلا يعلم فى الدنيا ان الله مجازية {**إِذَا بُعْثِرَ**} بعث واخرج وقد سبق فى الانفطار فناسب اذا محذوف وهو مفعول يعلم لا يعلم لأن الانسان لا يراد منه العلم فى ذلك الوقت وانما يراد منه ذلك فى الدنيا { **مَا فِى الْقُبُورِ** } من الموتى وايراد **ما** لكونهم اذ ذاك بمعزل عن مرتبة العقلاء.

KALBLERDEKİLER ORTAYA ÇIKTIĞINDA

وَحُصِّلَ مَا فِى الصُّدُورِ ﴿١٠﴾

Ve toplandığı zaman o sâdırlardakiler?![10]

---

[1] İnfitar suresinde geçti ki, **iza**'nın mahzüf olması münasib oldu. **İza**, la ya'lemü'deki, ya'lemü'nün mef'ulüdür. Burada **Mâ fi'kubûr**'da akılsızlara ait **mâ** getirilmiştir. Çünkü orada, ölüler, akıllılara ait mertebeden uzaktırlar.

Kelime mânâsı

وَحُصِّلَ Ve toplandığı zaman

مَا فِى الصُّدُورِ o göğüslerdekiler?!

Tefsiri

Ve kalblerdeki gizlenen**ler ortaya konduğu zaman** insan ne olacağını düşünmez mi?

"Göğüslerde" yâni, açıkca işlenen ameller bir tarafa, münâfıkların içlerinde gizledikleri inkâr ve günahlar dâhil **"ne varsa"** her şeyin, sahifelerde **"toplandığı zaman."** Yâni göğüslerdeki her şey toplanıp bir yere yığıldığı zaman...[1]

Şu mânâda olması da caizdir: **"Göğüslerde bulunan hayırlılar, şerlilerinden ayrıldığı zaman..."**

Eleğe de bu kökten, **mıhsal** yâni ayırma âleti, denir. Çünkü elek de, unu kepeğinden ayırır. Bunun gibi vâcip, mendûb, mübâh, mekruh ve harâmın da birbirinden ayrılması lâzımdır. Bunların da herbirinin kendine ait hükümleri vardır. Öyle ise bunların da birbirinden ayrılmaları ve herbirine âit kendi hükmünün verilmesi de bir **eleme** işidir.

Kaamûs'da da şöyle geldi: Tahsil, hâsıl olanı ayırmak, demektir. Herşeyin **hâsıl'ı**, geride kalanı, sâbitleşeni olup, yabancı maddelerin ondan ayrılıp gitmesidir.

"Göğüslerde bulunanlar" Gizli sırlar demektir… Öyle sırlar ki; bunlardan biri, münafıkların küfür ve isyan olarak gizledikleridir…Bir de açıktan yaptıkları ameller…

Burada husûsî olarak, kalbe ait amellerden söz edilmesi, kalbdeki istekler ve iradeler olmamış olsa, uzuvların amelleri olmazdı. Kalb asıldır. Âzâların amelleri de kalbe tâbi'dir. Onun için Allâhü Teâlâ:

-"Onun kalbi günahkârdır" **(Bakara suresi, 2-283)** buyurmuştur.

Nebi Aleyhisselam Efendimiz de:

-"**Onlar niyetlerine göre dirilirler**" buyurmuşlardır. [2]

---

[1] Buradaki **hussıle, tahsil**'den gelir. Bir şeyin, kubuğundan çıkarılması demektir. Çekirdeğin kabuktan, altının maden taşından, buğdayın samandan, yağın sütten ve tortudan çıkarılması gibi...Cem etmek ve ortaya çıkarmak, onun lâzımlarındandır.

[2] Buhari, 2118, Müslim, 2884

وفى القاموس التحصيل تمييز ما يحصل والحاصل من كل شئ ما بقى وثبت وذهب ما سواه

{ وَحُصِّلَ } اى جمع فى الصحف اى اظهر محصلا مجموعا واصل التحصيل اخراج المستور بآخر المغمور فيه واخذه منه كاخراج اللب من القشر واخراج الذهب من حجر المعدن والبر من التين والدهن من اللبن ومن الدردى والجمع والاظهار من لوازمه ويجوز ان يكون المعنى ميز خيره من شره ومنه قيل للمنخل المحصل اى آلة التحصيل وتمييز الدقيق من النخالة فانه لا بد من التمييز بين الواجب والمندوب والمباح والمكروه والمحظور فان لكل واحد حكما على حدة فتمييز البعض من البعض وتخصيص كل واحد منها بحكمه اللاحق هو التحصيل

{ **مَا فِى الصُّدُورِ** } من الاسرار الخفية التى من جملتها ما يخفيه المنافقون من الكفر والمعاصى فضلا عن الاعمال الجلية فتخصيص اعمال القلب لأنه لولا البواعث والارادات فى القلوب لما حصلت افعال الجوارح فالقلب اصل واعمال الجوارح تابعة له ولذا قال تعالى آثِمٌ قَلْبُهُ وقال عليه السلام " **يُبْعَثُونَ عَلَى نِيَّاتِهِمْ** "

RAB TEALA HER ŞEYDEN HABERDARDIR

اِنَّ رَبَّهُمْ بِهِمْ يَوْمَئِذٍ لَخَبِيرٌ ﴿١١﴾

O gün onların rabbi onlara elbette habîrdir/ haberdardır! [11]

Kelime mânâsı

اِنَّ رَبَّهُمْ **onların rableri muhakkak**

بِهِمْ **onları**

يَوْمَئِذٍ **O gün**

لَخَبِيرٌ **elbette biliyordur**

Tefsiri

“Muhakkak onların” yâni, dirilenlerin **“Rabbi”**[1] kabirlerdekilerin dirilecekleri, göğüslerdekilerin derlenip toparlanacakları o gün **“onları”** zât, sıfat ve bütün hallerini yâni zâhir ve bâtınlarını, bütün tafsilatıyla “**elbette biliyordur**.” Yaptıklarına karşılık o gün verilecek cezalarından bahsedildiği için, burada geçen bilgi, yalnız o günle alâkalıdır. Bunun “**o gün**” sözü ile kayıtlanması da buna işârettir. Yoksa Allâhü Teâlânın mutlak ilmi, olmuş olacak herşeyi kuşatmıştır.[2]

{**اِنَّ رَبَّهُمْ**} اى المبعوثين كنى عنهم بعد الاحياء الثانى بضمير العقلاء بعدما عبر عنهم قبل ذلك بما بناء على تفاوتهم فى الحالين فحين كانوا فى القبور كانوا كجمادات بلا عقل ولا علم وان كان لهم نوع حياة فيها بخلاف وقت الحشر {**بِهِمْ**} بذواتهم وصفاتهم واحوالهم بتفاصيلها {**يَوْمَئِذٍ**} اى يوم اذ يكون ما ذكر من بعث ما فى القبور وتحصيل ما فى الصدور {**لَخَبِيرٌ**} اى عالم بظواهره وبواطنه علما موجبا للجزآء متصلا به كما ينبئ عنه تقييده بذلك اليوم والا فمطلق علمه سبحانه محيط بما كان وما سيكون قوله بهم ويومئذ متعلقان بخبير قدما عليه مراعاة للفواصل واللام غير مانعة من ذلك.

---

[1] Burada, ikinci dirilişlerden sonra onlardan söz edilirken “Rabbehum” denildi. Yâni akıllılara âit zamir getirildi. Önceki ayette ise akılsız varlıklara âid **mâ** kullanılmıştı. Çünkü, o iki hal birbirinden farklı idi. Onlar kabirlerinde iken bir çeşit hayat sahibi idiler. Fakat aklı ve bilgisi olmayan cansız varlıklar gibi idiler. Haşir vaktinde ise böyle değildirler.

[2] Bihim ve yevmeizin, habir ile alâkalıdırlar. “Habîr” kelimesinin önce gelmesi gerekirken daha sonra gelmesi, âyet sonlarındaki uyum içindir. Lam ise buna mâni değildir.

101

سُورَةُ القَارِعَةِ

KAARİA SÛRESİ

Mekke'de nazil olmuştur
11 âyettir

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ
اَلْقَارِعَةُۙ ﴿١﴾ مَا الْقَارِعَةُۚ ﴿٢﴾ وَمَٓا اَدْرٰيكَ مَا الْقَارِعَةُۜ ﴿٣﴾
يَوْمَ يَكُونُ النَّاسُ كَالْفَرَاشِ الْمَبْثُوثِۙ ﴿٤﴾ وَتَكُونُ الْجِبَالُ
كَالْعِهْنِ الْمَنْفُوشِۜ ﴿٥﴾ فَاَمَّا مَنْ ثَقُلَتْ مَوَاز۪ينُهُۙ ﴿٦﴾ فَهُوَ ف۪ي
ع۪يشَةٍ رَاضِيَةٍۜ ﴿٧﴾ وَاَمَّا مَنْ خَفَّتْ مَوَاز۪ينُهُۙ ﴿٨﴾ فَاُمُّهُ هَاوِيَةٌۜ
﴿٩﴾ وَمَٓا اَدْرٰيكَ مَا هِيَهْۜ ﴿١٠﴾ نَارٌ حَامِيَةٌ ﴿١١﴾

Bismillâhi'r-rahmâni'r-rahıym
O kaaria![1] Nedir o kaaria? [2]
Ne bildirdi ki sana nedir o kaaria? [3]
O gün İnsanlar çırpınıp yayılan pervaneler gibi olacak,[4]
Dağlar da didilmiş renkli yünler gibi atılacaktır![5]
İşte o vakit tartıları ağır basan kimse,[6]
O artık hoşnut bir hayattadır![7]
Fakat tartıları hafif gelen kimse,[8]
O vakit onun anası hâviye'dir [9]
Ve bildin mi hâviye nedir?[10]
Kızışmış bir ateş! [11]

اَلْقَارِعَةُ ۙ ﴿١﴾ مَا الْقَارِعَةُ ۚ ﴿٢﴾

O kaaria![1] Nedir o kaaria? [2]

Kelime mânâsı

اَلْقَارِعَةُ ۙ **O kaaria!**

مَا الْقَارِعَةُ ۚ **Nedir o kaaria?**

Kaaria, lügatte ses gelecek şekilde şiddetle vurmak ve dayanmak demektir. Sonraları ise, zaman içinde geçen, büyük hâdiselere isim olmuştur. Burada Kaaria'dan murad, ilki **sûra ilk üfürüş**, sonu da mahlukat için hüküm verme vakti olan **Kıyâmet**'tir. Bu vakit içinde cereyan eden hadîselere Kaaria denmesinin sebebi, bu hadîsenin kalblere ve kulaklara çeşitli korku ve dehşetler vermesi sebebiyledir. Ulvî ve süflî bütün cisimler yarılma ve çatlama ile bir halden başka bir hâle çıkarlar. Güneş ve yıldızlar katlanır ve dürülür, söner ve kararıp dökülürler. Yeryüzü ve dağlar toz hâline gelir etrafa saçılır.

"Nedir o kaaria?"[1]

Mânâsı: Ne acaib büyük ve dehşetli, ne şaşırtıcı ve akıllara durgunluk verici bir manzaradır.

Burada zamir yerine, yine Kaaria isminin getirilmesi, onun korkunçluğunu kuvvetlendirmek içindir.

{ اَلْقَارِعَةُ } القرع هو الضرب بشدة واعتماد بحيث يحصل منه صوت شديد ثم سميت الحادثة العظيمة من حوادث الدهر قارعة والمراد بها ههنا القيامة التى مبدأها النفخة الاولى ومنتهاها فصل القضاء بين الخلائق سميت بها لأنها تقرع القلوب والاسماع بفنون الافزاع والاهوال وتخرج جميع الاجرام العلوية والسفلية من حال الى حال السماء بانشقاق والانفطار والشمس والنجوم والتكوير والانكدار والانتثار والارض والجبال بالدك والنسف وهى مبتدأ خبره قوله { مَا

[1] Ma istifhamiyyedir ve haberdir. El-kaariatü mübtedadır.

الْقَارِعَةُ ج } على أن ما الاستفهامية خبر والقارعة مبتدأ اى راى شئ عجيب هى فى الفخامة والفظاعة وقد وضع الظاهر موضع الضمير تأكيدا للتهويل.

وَمَآ اَدْرٰيكَ مَا الْقَارِعَةُ ط ﴿٣﴾

Ne bildirdi ki sana nedir o kaaria? [3]

Kelime mânâsı

وَمَآ اَدْرٰيكَ **Ne bildirdi sana**[1]

مَا الْقَارِعَةُ ط **nedir o kaaria?**

Tefsiri

Mânâ: Kaaria'nın ne olduğunu, nasıl bir şey olduğunu sana ne bildirir? Çünkü o Kaaria'nın hâdise olarak büyüklüğü, kimsenin anlayışına sığmayacak bir haldirdir. Ki, onu idrâk edip anlatamaz!

Bu ifâde, Kaaria'nın nasıl bir şey olduğu hakkında açıklama için Allâhü Teâlânın vaadi gibi gözükmektedir. Bu hususta Allâhü Teâlâ şu kavli ile bu va'dini yerine getiriyor:

{ وَمَآ اَدْرٰيكَ مَا الْقَارِعَةُ ط } ما فى حيز الرفع على الابتدآء وادراك هو الخبر اى واى شئ اعلمك ما شان القارعة فان عظم شأنها بحيث لا تكاد تناله دراية احد حتى يدرك بها ولما كان هذا منبئا عن الوعد الكريم باعلامها انجز ذلك بقوله

İNSANLAR PERVANELER GİBİ OLACAK

يَوْمَ يَكُونُ النَّاسُ كَالْفَرَاشِ الْمَبْثُوثِ لا ﴿٤﴾

O gün ki, insanlar çırpınıp yayılan pervaneler gibi olacak,[4]

---

[1] **Ma,** raf' makamında ibtidaiyyet üzeredir, **edrâke** de haberidir.

Kelime mânâsı

يَوْمَ **O gün ki,**

يَكُونُ النَّاسُ **insanlar olur**

كَالْفَرَاشِ الْمَبْثُوثِ **yayılan kelebekler gibi**

Tefsiri

"O gün ki insanlar olur"[1] Yâni o öyle bir gündür ki, insanlar **"Yayılan** kelebekler **gibi"** olur.

Feraş, uçan, kendisini kandil ateşine atan sonra da yanan kelebektir. Farsçası **pervâne**'dir. Dağınık ve ayrı ayrı yaşarlar. Yapışıp kalmakta keneye benzerler. O gün insanlar, kelebekler gibi çok ve dağınık, zayıf, zillet içinde, sağa sola koşar, gidecekleri yeri bilemez vaziyette olurlar. Kelebeklerin ateşe doğru uçuştukları gibi, insanlar da dâvetçiye doğru koşarlar.

Cerir dedi ki: (şiir)
Bildiğin gibi Ferazdak ve kavmi amel etmedi,
Alevli ateş gözünü kör ettiği kelebeklere benziyorlar!

Bu şiir bize, kelebeklerin, -her yerde olmasa bile-, çok olduklarını gösteriyor.

Sa'di Müftî dedi ki: "Kelebek çokluğuyla meşhur değildir. Onun için, mahşer halkının kelebeklere benzetilmesi doğru olmaz! Feraş, uçmak isteyen küçük çekirgeler, diye tefsir edilirse, o zaman mahşer halkı ferâşa benzetilebilir.

Bu söz yanlış olur. Sa'dî Müftî bu görüşüne kamer suresinin 7. ayetindeki, "Cerâdün münteşir-Sanki yayılmış çekirge sürüsü" cerad kelimesini misal getirmiştir.

Fakat, **ferâş** kelimesi, sözlüklerde hiç bir zaman **küçük çekirge** diye tefsir edilmemiştir.

İbnü'ş-Şeyh dedi ki: Allâhü Teâlâ bu âyette, yeniden dirilme ânındaki yaratıkları, etrâfa saçılmış kelebeklere benzetmiştir. Başka bir âyette ise "yayılmış çekirge" sürüsüne benzetmiştir. Yayılmış çekirgelere benzetme, kalabalık ve etrafa dağılma hâlinden dolayıdır. Kelebekle-

---

[1] **Yevm** kelimesi **mahzüf** mübtedanın haberidir. Harekesi fethadır. Fiile muzaf olmuştur. Kûfe alimlerine göre eğer fiil muzari olursa …Veya yevme kelimesinin başında üzkür fiili vardır. O zaman mânâ: Sen anlat o **kaaria**nın ne olduğunu. Çünkü sen onun ne olduğunu biliyorsun demektir. Feraş, firaşe kelimesinin cemiidir.

re benzetme hâli de, herbirinin gidiş yönlerinin farklı olmasıdır. Çünkü mahşer halkı dirildikleri zaman dehşete düşerek, kelebekler gibi, her biri ayrı bir tarafa gidecektir. Kelebekler, uçtuklarında herbiri farklı bir yöne doğru gider.

Bu âyet-i kerîmede şu işâret de vardır: Fânî olan sâlikin, şühûd-i Ehadî'de kelebekler gibi perişanlık içinde, farklı yönlerdedirler. Hatta bu hususta kelebekten daha daha aşağı durumdadırlar. Çünkü tevhid ehlinin gözünde o makamın bir değeri ve tesiri olmaz.

{ **يَوْمَ يَكُونُ النَّاسُ** } اى هى يوم يكون الناس على ان يوم مرفوع على انه خبر مبتدأ محذوف وحركته الفتح لاضافته الى الفعل وان كان مضارعا على ما هو رأى الكوفيين او اذكر يوم الخ فانه يدريك ما هى { **كَالْفَرَاشِ الْمَبْثُوثِ** } جمع فراشة وهى التى تطير وتتهافت على السراج فَتحترق وبالفارسية بروانه. والمبثوث المفرق وبه شبه فراشة القفل وهو ما ينشب فيه والمبثوث بالفارسية براكنده. والمعنى كالفراش المفرق فى الكثرة والانتشار والضعف والذلة والاضطراب والتطاير الى الداعى كتطاير الفراش الى النار قال جرير فى الكثرة والانتشار والضعف والذلة والاضطراب والتطاير الى الداعى كتطاير الفراش الى النار قال جرير

ان الفرزدق ماعملت وقومه — مثل الفراش عشين نار المصطلى

وهذا يدل على كثرة الفراش ولو فى بعض المواضع فسقط ما قال سعدى المفتى فيه ان الفراش لا يعرف الكثرة بحيث يصلح ان يكون مشبها به لاهل المحشر فيها الا ان يفسر بصغار الجراد اى كالجراد المنتشر حين ارادة الطيران كما قال تعالى **كَأَنَّهُمْ جَرَادٌ مُنْتَشِرٌ** وفيه ان الفراش لم يفسر فى اللغات بصغار الجراد

وقال ابن الشيخ شبه الله الخلق وقت البعث فى هذه الآية بالفراش المبثوث وفى الآية الاخرى بالجراد المنتشر وجه التشبيه بالجراد هو الكثرة والاضطراب وبالفراش المبثوث اختلاف جهات حركاتهم فانهم اذا بعثوا فزعوا فيهذب كل واحد منهم الى جهة غير جهة الآخر كالفراش فانها اذا طارت لاتتوجه الى جهة واحدة بل تختلف جهاتها انتهى وفيه اشارة الى ان السالك الفانى يكون فى الشهود الاحدى فى الذلة وتفرق الوجهة كالفراش واحقر واذل لانه لا قدر ولا وقع له فى عين الموحد.

DAĞLAR DİDİLMİŞ YÜNLER GİBİ

وَتَكُونُ الْجِبَالُ كَالْعِهْنِ الْمَنْفُوشِۜ ﴿٥﴾

Dağlar da didilmiş renkli yünler gibi atılacaktır![5]

Kelime mânâsı

وَتَكُونُ الْجِبَالُ **Dağlar da atılacaktır**

كَالْعِهْنِ الْمَنْفُوشِۜ **didilmiş renkli yünler gibi**

Tefsiri

"Dağların da atılmış renkli yüne dönüştüğü gündür o Kaaria!"

Buradaki **ıhn** kelimesi, çeşitli renklerde boyanmış yün demektir. **Menfûş,** sıkılaşmış yün ve pamuğun parmakla ayrılması demektir.

İmâm Secâvendî dedi ki: Dağlar, hafiflemesi hâliyle yüne, renkliliği ile boyalı yüne, hareketleri ile de atılmış yüne benzetilmiştir. **Ihn** kelimesinin kullanılması, dağların renkleri sebebiyledir. Allâhü Teâlâ da şöyle buyurdu: "-...**Dağlardan da yollar var; beyazlı, kırmızılı, renkleri muhtelif, hem de kuzgûnî siyahlar.** [27]." (Fatır suresi, 35-27)

O gün dağlar; parçalanarak toz olmaları ve havada uçuştukları halde, çeşitli renklerle boyalı, didilmiş yün gibi olacaktır. İki hal de, sûra ikinci üfürülüşten sonra, mahlukatın dirilmelerindeki **Kaaria** sonunda olacaktır. Allâhü Teâlâ o gün yeryüzünü yapı olarak başka bir yeryüzü ile değiştirir. Zikredilen şiddetli hallere göre, dağları yerlerinden yürü-

tür, ki mahşer halkı bunları görsün diye… Dağlar sûra birinci üfürülüşte parça parça olacak iseler de, yerlerinden yürütülmesi ve dümdüz olması, ancak sûra ikinci defa üfürülüşten sonra olacaktır.

{ **وَتَكُونُ الْجِبَالُ كَالْعِهْنِ الْمَنْفُوشِ** } العهن الصوف المصبوغ ألوانا والنفش نشر الشعر والصوف والقطن بالاصبع وخلخلة الاجزآء وتفريقها عن تراصها قال السجاوندى شبه خفتها بعد رزانتها بالصوف وتلونها بالمصبوغ ومرها بالمندوف واختصاص العهن لا لوان الجبال كما قال تعالى{ **وَمِنَ الْجِبَالِ جُدَدٌ بِيضٌ وَحُمْرٌ مُخْتَلِفٌ اَلْوَانُهَا وَغَرَابِيبُ سُودٌ** }

والمعنى وتكون الجبال كالصوف الملون بالالوان المختلفة المندوف فى تفرق اجزآئها وتطايرها فى الجو وكلا الامرين من آثار القارعة بعد النفخة الثانية عند حشر الخلائق يبدل الله الارض غير الارض ويغير هيئاتها ويسير الجبال عن مقارها على ما ذكر من الهيئات الهائلة ليشاهدها اهل المحشر وهى وان اندكت عند النفخة الاولى ولكن تسييرها وتسوية الارض انما يكونان بعد النفخة الثانية

TARTILARI AĞIR BASANLAR

فَاَمَّا مَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُۙ ﴿٦﴾

İşte o vakit tartıları ağır basan kimse,[6]

Kelime mânâsı

فَاَمَّا مَنْ **İşte o vakit kimin**

ثَقُلَتْ **ağır basarsa**

مَوَازِينُهُ **tartıları** değerleri[1]

Tefsiri

"O gün kimin tartıdaki ameli ağır ve değerli **gelirse"**

Mevâzîn, Allâhü Teâlâ katında, değeri olan amellerdir. Terazi mânâsına gelirse, tartı kefesi'nin ağır basması demektir. Çünkü **Hak** ağır, bâtıl ise hafiftir. Mevazîn kelimesinin cemi olması, amellerin büyüklüğüne dikkat çekmek veyâ sorumlu her kişinin, kendi mîzânı olduğu veya tartılan şeylerin hem farklı hem de çok olduğu içindir.

İbnü Abbas radıyallahü anhüma dedi ki: Buradaki terâzi, bir dili ve iki kefesi olan bir terâzidir ve sırf amelleri tartmak içindir. Allâhü Teâlâ, kulların hallerini, onların kullandıkları şeylerle anlatmak için bu kelimeyi seçmiştir.

Denildi ki: İnsanların amel defterleri, adâleti göstermek ve mazeretlerini susturmak için o terazilere konacaktır. Veya işâret hâlindeki ameller, hâline münâsip güzellik ve çirkinlikte esas sûretinde ortaya çıkacaktır. Sâlih ameller güzel, kötü ameller de çirkin bir şekilde getirilir ve terâziye konur. Yâni kimin iyiliklerinin miktarı, teraziyi ağır duruma getirirse…

{ **فَاَمَّا مَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ** } جمع الموزون وهو العمل الذى له وزن وخطر عند الله او جمع ميزان وثقلها رجحانها لان الحق ثقيل والباطل خفيف والجمع للتعظيم او لان الكل مكلف ميزانا او لاختلاف الموزونات وكثرتها قال ابن عباس رضى الله عنهما انه ميزان له لسان وكفتان لا يوزن فيه الا الاعمال ليبين الله امر العباد بما عهدوه فيما بينهم قالوا توضع فيه صحف الاعمال اظهارا للمعدلة وقطعا للمعذرة او تبرز الاعمال العرضية بصور جوهرية مناسبة لها فى الحسن والقبح يعنى يؤتى بالاعمال الصالحة على صور حسنة وبالاعمال السيئة على صور سيئة فتوضع فى الميزان اى فمن ترجحت مقادير حسناته.

---

[1] Mevâzin, mevzûn" kelimesinin cemiidir. Bu kelime, "mîzân" (terazi) kelimesinin çoğulu da olabilir.

فَهُوَ فٖى عٖيشَةٍ رَاضِيَةٍۜ ﴿٧﴾

O artık hoşnut bir hayattadır![7]

Kelime mânâsı

فَهُوَ **O artık [7]**

فٖى عٖيشَةٍ **bir hayattadır!**

رَاضِيَةٍۜ **memnun olacağı**

Tefsiri

Memnun olacağı bir hayat demek, bir şeyin sebebe dayanması kabîlindendir. Çünkü hayat, o hayatı veren Yaratıcıdan râzı olmanın sebebidir. Bâzı âlimler dedi ki: Râzı hayat demek, beğenilen ve sevilen bir hayatın içinde olmak demektir. **Hâkka** sûresinde de geçmişti.

Te'vîlât-ı Necmiyyede şöyle geldi: Kimde ilâhî vasıflar ve lâhûtî ahlâk ağır basarsa, o kişi o vasıfların ve ahlâkın netîcelerinden dolayı rahat ve istirahat içinde olur.

{ **فَهُوَ فٖى عٖيشَةٍ رَاضِيَةٍۜ** } من قبيل الاسناد الى السبب لان العيش سبب الرضى من منعم العيش وقال بعضهم راضية اى راض صاحبها عنها وبالفارسية درزندكانى باشد بسنديده.وقد سبق فى الحاقة

وفى التأويلات النجمية فاما من ثقلت له موزونات الاوصاف الالهية والاخلاق اللاهوتية فهو فى راحة واستراحة من نتائج تلك الاوصاف والاخلاق.

وَاَمَّا مَنْ خَفَّتْ مَوَازٖينُهُۙ ﴿٨﴾

Fakat mizanları hafif gelen kimse,[8]

Kelime mânâsı

وَاَمَّا **Fakat**

مَنْ خَفَّتْ **hafif gelen kimse**

مَوَازِينُهُۙ **mizanları**

Tefsiri

"Fakat kimin de" muteber sayılacak güzel amelleri olmaması veya kötü amelleri güzel amellerinden çok gelmesi ile **"Tartıları hafif gelirse**"...

İbnü Mes'ûd Radıyallahü anh'dan rivâyet olundu: "İnsanlar kıyamet günü hesaba çekilirler. Kimin sevâpları günahlarından fazla çıkarsa, o Cennete girer. Kimin de günahları sevâplarından fazla gelirse o da Cehenneme gider.

{ **وَاَمَّا مَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُۙ** } بان لم يكن له حسنة يعتد بها او ترجحت سيئاته على حسناته وعن ابن مسعود رضى الله عنه يحاسب الناس يوم القيامة فمن كانت حسناته اكثر من سيئاته بواحدة دخل الجنة ومن كانت سيئاته اكثر من حسناته بواحدة دخل النار.

فَاُمُّهُ هَاوِيَةٌۜ ﴿٩﴾

O vakit onun anası hâviye'dir 9

Kelime mânâsı

فَاُمُّهُ **O vakit onun anası**

هَاوِيَةٌۜ **hâviye'dir**

Tefsiri

Hâviye, Cehennemin isimlerinden biridir. Bununla isimlenmesi çok derin ve uçsuz bucaksız olması sebebiyledir. Rivâyet olundu ki, cehennemlikler onun dibine tam yetmiş yılda düşerler.

Kâşifi dedi ki; "Hâviye basamakların en alt basamağıdır."

Burada sığınılacak yerin **ana** olarak ifade edilmesi, cehennem ehlinin, çocuğun ana kucağına sığındığı gibi girecek olmaları sebebiyledir. Burada hakkı inkâr edenlerle bir alay etme vardır. Veya Cehennemin onları, ana rahminin çocuğu kuşattığı gibi kuşatacağı için **ana** diye ifa-

de edilmiştir. Veya: Ana asıldır. Kâfir ise ateşten yaratılmıştır. Ve her şey aslına döner. Parlak olan görüş de budur.

Keşşafta şöyle geldi: Arapların sözlerindendir: Birisine helâki için bedduâ edecekleri zaman “Hevet ümmühû-anası helak olsun” derler. Çünkü kişi helak olduğu zaman, anası çocuğunu kaybettiği için, üzüntüsünden helak olur. Sanki, bunun mânâsı şudur: Kimin mîzânı hafif gelirse o helâk olur.

Katâde’den gelen mânâ: Onun başının anası yâni beyni, Cehennemin en altına düşecektir. Çünkü Cehenneme kâfir baş aşağı atılır.

Te'vîlât-ı Necmiyye'de şöyle geldi: Kimin tartıları kötü ahlak ve çirkin vasıflar sebebiyle hafif gelirse, onun yaratıldığı asıl, ezelden ebede perde ve mahrumiyet cehennemidir. O kızgın bir ateştir ki, cahillik ve körlük ateşiyle, nefis ve hevâ odunuyla yakılır, şeytanın ve dünyanın üflemesiyle alevlenir.

Ağırlık ve hafiflik kelimeleri burada, saîdlerle şakilerin kötü fiil işlemede müşterek olduklarına işâret etmektedir. Her ne kadar saidlerde bu kötülükler daha az, şakilerde daha çok ise de, bu imtihan hiçbir zaman tam olarak yok olmaz. Onun için, Rasûlüllah aleyhisselam, Hazreti Ali radıyallahü anh’a şöyle buyurmuşlar:

-“Bir kötülük işlediğinde, onun yanında bir de iyilik işle!”[1] İşte bu, Allâhü Teâlâ'nın “el-gafûr” isminin icabıdır.

Şunu bil ki, Hakk'ın terâzisi, halkın terâzisine zıttır. Hakk’ın terazisinde tartılan şeylerin yukarı kalkmaları, onun ağır geldiğinin işâreti, aşağı inmesi de hafif geldiğinin işâretidir. Çünkü Allâhü Teâlâ'nın mîzânı adaletin esası ve kendisidir. Ağır gelen tartılar, Allâh katında

---

[1] Muâz bin Cebel radıyallahü anh’dan ......Ebu Seleme rivayet etmiştir: Taberânî, el-Mu'cemü 1-kebîr, 16787; Heysemî, 4- 218. Kenzül ummal: 5252

Hadis-i şerîfin Mu’cemül kebirdeki uzun metni şöyledir:

عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، قَالَ: قَالَ مُعَاذُ بن جَبَلٍ قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَوْصِنِي، فَقَالَ:"اعْبُدِ اللَّهَ كَأَنَّكَ تَرَاهُ، وَاعْدُدْ نَفْسَكَ مِنَ الْمَوْتَى، وَاذْكُرِ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ عِنْدَ كُلِّ حَجَرٍ وَعِنْدَ كُلِّ شَجَرٍ، **وَإِذَا عَمِلْتَ سَيِّئَةً، فَاعْمَلْ بِجَنْبِهَا حَسَنَةً، السِّرُّ بِالسِّرِّ، وَالْعَلانِيَةُ بِالْعَلانِيَةِ"**، ثُمَّ قَالَ:"أَلا أُخْبِرُكَ بِأَمْلَكِ النَّاسِ مِنْ ذَلِكَ؟"قُلْتُ: بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ، فَأَخَذَ بِطَرَفِ لِسَانِهِ، فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، كَأَنَّهُ يَتَهَاوَنُ بِهِ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:"وَهَلْ يَكُبُّ النَّاسَ عَلَى مَنَاخِرِهِمْ فِي النَّارِ إِلا هَذَا؟"، وَأَخَذَ بِطَرَفِ لِسَانِهِ .

.

itibar edilenler ve sâlih amellerdir. Allâhü Teâlâ katında itibârı hiç olmayan hafif şeyler ise, his ve şehvete ait lezzetlerden oluşan geçici ve bozuk şeylerdir.

Hâviye kelimesinde, insanların meylettiği cismânî tabiatın heva ve heveslerine bir **işâret** vardır. hakîkatte tartılan ameller, gaybî istidatlar ve ilmî, ezelî kaabiliyetler olup, sağ el kefesi ile sol el kefesinde müsavidirler.

{ فَأُمُّهُ ط } اى مأواه { هَاوِيَةٌ } هى من اسماء النار سميت بها لغاية عمقها وبعد مهواها روى ان أهل النار يهوى فيها سبعين خريفا (وقال الكاشفى) وآن دركه باشد زير ترين همه دركها

وعبر عن المأوى بالام لأن اهلها يأوون اليها كما يأوى الولد الى امه وفيه تهكم به او لانها تحيط به احاطة رحم الام بالولد

أو لان الام هى الاصل والكافر خلق من النار وكل شئ يرجع الى اصله وهو اللائح وفى الكشاف من قولهم اذا دعوا على الرجل بالهلكة هوت امه لانه اذا هوى اى سقط وهلك فقد هوت امه ثكلا وحزنا فكأنه قيل فقد هلك وعن قتادة فام رأسه هاوية فى جهنم لانه يطرح فيها منكوسا وام الرأس الدماغ او الجلدة الرقيقة التى عليها

وفى التأويلات النجمية واما من خفت موازينه بالاخلاق السيئة والاوصاف القبيحة الخبيثة فاصله المجبول عليه هاوية الحجاب من الازل الى الابد وهى نار حامية بنار الجهل والعمى وحطب النفس والهوى ونفخ الشيطان والدنيا

وفى لفظ الثقل والخفة اشارة الى ان السعدآء والاشقياء مشتركون فى فعل السيئة وان كانت فى الفريق الاول مرجوحة قليلة وفى الثانى

راجحة كثيرة ولا يرتفع هذا الابتلاء ولذا قال عليه السلام لعلى رضى الله عنه " **يَا عَلِى اِذَا عَمِلْتَ سَيِّئَةً فَاعْمَلْ بِجَنْبِهَا حَسَنَةً** " وذلك لما انه مقتضى الاسم الغفور.

اعلم ان ميزان الحق بخلاف ميزان الخلق اذ صعود الموزونات وارتفاعها فيه هو الثقل وهبوطها وانحطاطها هو الخفة لان ميزانه تعالى هو العدل والموزونات الثقيلة اى المعتبرة الراجحة عند الله التى لها قدر ووزن عنده هى الباقيات الصالحات والخفيفة التى لا اعتبار لها عند الله هى الفانيات الفاسدات من اللذات الحسية والشهوات وفى الهاوية اشارة الى هاوية الطبيعة الجسمانية التى يهوى فيها اهلها وفى الحقيقة الموزونات هى الاستعدادات الغيبية والقابليات العلمية الازلية المسواة كفتاها بكف اليد اليمنى وبكف اليد اليسرى.

وَمَٓا اَدْرٰيكَ مَا هِيَهْۜ ﴿١٠﴾ نَارٌ حَامِيَةٌ ﴿١١﴾

Ve bildin mi hâviye nedir?[10] Kızışmış bir ateş! [11]

Kelime mânâsı

وَمَٓا اَدْرٰيكَ **Ve bildin mi**

مَا هِيَهْۜ **hâviye nedir?**

نَارٌ حَامِيَةٌ **Kızgın bir ateş!**

Tefsiri

"Hâviyenin ne olduğunu sana kim öğretti?"

KIRAAT ALİMLERİNE NOT

Hiye zamiri Hâviye’ye işârettir. Zamirin sonundaki **ha** harfi, sekte, istirahat ve vakıf harfidir. Kur’an okuyan durmayıp geçmek isterse onu okumaz. Denildi ki, onun hakkı orada durmayıp geçmemektir. Böylece geçme ile o harf düşmemiş olsun. Çünkü bu harf mushaflarda vardır. bâzıları da geçildiği hâlde okunmasına cevaz vermişlerdir. Ebu'l-Leys dedi ki: Hamza ve Kisâî, geçerken bu âyeti **ha’**sız, durunca da **ha**’lı olarak okumuşlardır. Diğerleri ise geçerken de dururken de **ha**’lı okumuşlardır. Bunun geniş açıklaması **Hâkka** sûresinde geçti. Bu **ha**’nın buraya getirilmesi, **hâviye**'nin bilinenlerin dışına çıktığına ve kimsenin onu bilemediğine işâret etmektir. Sonra da Allâhü Teâlâ onun ne olduğunu şu kavli ile bildiriyor:

“Kızgın ateş!” Yakıcılıkta son noktaya varmış, yakmada en üstün![1]

{ وَمَآ اَدْرٰيكَ مَا هِيَهْۜ} وجه جيزى دانا كردترا كه جيشت هاوية.

فهى للهاوية والهاء للسكت والاستراحة والوقف واذا وصل القارئ حذفها وقيل حقه ان لا يدرج لئلا يسقطها الادراج لانها ثابتة فى المصحف وقد اجيز اثباتها مع الوصل

قال ابو الليث قرأ حمزة والكسائى بغيرها فى الوصل وبالهاء عند الوقف والباقون باثباتها فى الوصل والوقف وقد سبق مفصلا فى الحاقة وفيه اشعار بخروجها عن الحدود المعهودة فلا يدريها احد ثم اعلمها بقوله {**نَارٌ حَامِيَةٌ**} متناهية فى الحر وبالفارسية آتشى بغايت رسيده درسوزش.

يقال حمى الشمس والنار حميا وحميا وحموا اشتد حرها وقد سبق.

---

[1] Güneş yaktı, ateş yakıcıdır, ateşin yakıcılığı şiddetli oldu şeklinde sözler vardır

102

سُورَةُ التَّكَاثُرِ

TEKASÜR SÛRESİ

Mekkede nazil olmuştur

8 âyettir

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ
اَلْهٰيكُمُ التَّكَاثُرُۙ ﴿١﴾ حَتّٰى زُرْتُمُ الْمَقَابِرَؕ ﴿٢﴾ كَلَّا سَوْفَ
تَعْلَمُونَۙ ﴿٣﴾ ثُمَّ كَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُونَؕ ﴿٤﴾ كَلَّا لَوْ تَعْلَمُونَ عِلْمَ
الْيَق۪ينِؕ ﴿٥﴾ لَتَرَوُنَّ الْجَح۪يمَۙ ﴿٦﴾ ثُمَّ لَتَرَوُنَّهَا عَيْنَ الْيَق۪ينِۙ ﴿٧﴾
ثُمَّ لَتُسْـَٔلُنَّ يَوْمَئِذٍ عَنِ النَّع۪يمِ ﴿٨﴾

Bismillâhi'r-rahmâni'r-rahıym
Oyaladı o çokluk kuruntusu sizleri,[1]
Tâ ziyaret edişinize kadar kabirleri! [2]
Öyle değil, ileride bileceksiniz![3]
Sonra öyle değil, ileride bileceksiniz![4]
Öyle değil, ilm'el yakîn/ilimle tam bilseniz,[5]
Kasem olsun, o cahîmi/cehennemi çaresiz göreceksiniz![6]
Sonra kasem olsun, onu çaresiz gözle tam göreceksiniz![7]
Sonra kasem olsun o gün, o nimetlerden muhakkak sorulacaksınız! [8]

ÇOKLUK KURUNTUSU OYALADI

اَلْهٰيكُمُ التَّكَاثُرُۙ ﴿١﴾

Oyaladı o çokluk kuruntusu sizleri,[1]

Kelime mânâsı

اَلْهٰيكُمُ **Oyaladı sizleri**

التَّكَاثُرُۙ **o çokluk kuruntusu**

Tefsiri

Elhâ, lehv kökünden gelir. **Lehv**, insanı faydalanacağı ve ehemmiyet vermesi lüzumlu şeyleri yapmaktan alıkoyan işlerdir.[1]

Tekâsür, kalabalıkla övünmek, onunla yarışa çıkmak demektir. yâni bir cemaatin, "Biz daha çoğuz", öteki cemaatin de "biz daha çoğuz" demesi gibi.

Ayetin mânâsı: Çoklukla üstün gelmeye çalışmak ve övünmek sizi boşuna meşgul etti. Kavminizin sayılarının çokluğu sizi kibre götürdü ve boşuna meşgûl etti.

İbnü'ş-Şeyh dedi ki: **İlhâ**, insanın boş şeylere ve daha çok övünmeye, çokluğa meyletmesi demektir. O zaman kul, yönünü boş şeylere döndüğü zaman, ona doğru gitmiş olur. Malumdur ki, insanın kendini bir şeye kaptırması, başka şeylerden kaçınmasını icabettirir.

Elhâküm kelimesini, sizi meşgul etti, oyaladı diye tefsir etmek, bir şeyi, lâzımı ile tefsir etmek demektir. Çünkü eğlendirmek, meşgul etmek demektir. Çok kullanıldığı için bu mânâ, meşgul etti, oyaladı mânâsında, örfe ait bir hakîkat hâline geldi. Bu âyette insanın alıkonduğu şeyler zikredilmemiştir. Dinin emirlerinden, insanı ilgilendiren bu şeylerin zikredilmemesi, bunları büyütmek ve dikkati üzerlerine toplamak içindir.

Birincisi, yâni bir şeyin zikredilmemesi, açıkça ifâde edilmediği için, nekre kelimede olduğu gibi, o şeyin şanını büyütür. Çünkü hazifte de nekrede de kapalılık vardır. **İkincisi**: İnsanın alıkonduğu şeyler açıkça söylenmeyince zihin, muhtemel olan her yöne gider. Meselâ şöyle denebilir: Çoklukla övünmeniz sizi, Allâh'ı zikirden, vâciplerden, menduplardan, ilimden, düşünmekten, kalble alâkalı, ilim, tefekkür ve ibret alma gibi şeylerden, bedenen de ibadetlerden alıkoydu, demek gibi.

{ اَلْهَاكُمُ التَّكَاثُرُ } اللهو ما يشغل الانسان عما يعنيه ويهمه ويقال لهوت بكذا ولهوت عن كذا اى اشتغلت عنه بلهو ويعبر به عن كل ما به استمتاع ويقال ألهى عن كذا اى شغل عما هو أهم والتكاثر التبارى فى الكثرة والتباهى بها وان يقول هؤلاء نحن اكثر وهؤلاء نحن اكثر

---

[1] **Elhâ**, lehv kökünden gelir. Lehevet an kezâ-onu, mühim şeyden alıkoydu veya boş şeyle meşgul etti" demektir.

والمعنى شغلكم التغالب فى الكثرة والتفاخر بها وبالفارسية مشغول كرد شمارا فخر كردن به بسيارئ قوم.

قال ابن الشيخ الالهاء الصرف الى اللهو والبعث والتكاثر اذا صرف العبد الى اللهو يكون العبد منصرفا اليه ومعلوم ان الانصراف الى الشئ يقتضى الاعراض عن غيره

فتفسير ألهاكم كذا بشغلكم تفسير له بما يلزم اصل معناه الا انه صار حقيقة عرفية فيه بالغلبة وحذف الملهى عنه اى الذى الهى عنه وهو ما يعنيهم من امر الدين للتعظيم والمبالغة

اما الاول فلان الحذف كالتنكير قد يجعل ذريعة الى التعظيم لاشتراكهما فى الابهام واما الثانى فلان تذهب النفس كل مذهب ممكن فيدخل فيه جميع ما يحتمل المقام مثل الهاكم التكاثر عن ذكر الله وعن الواجبات والمندوبات مما يتعلق بالقلب كالعلم والتفكر والاعتبار او بالجوارح كأنواع الطاعات

Tekâsür kelimesinin ma'rife yapılması, ahd yâni bilinen bir söz içindir. Burada söylenen ahd-i mezmûm yâni kötülenmiş bir sözdür. Yâni fânî dünya işlerinde bilinen çokluk yarışı sözleri... Mal, mevki, yardımcılar, akrabalar gibi şeylerin, çokluğuyla övünmek gibi... Buna karşı, kalıcı ve ahiretle alâkalı şeylerle övünmek güzeldir. Nimetlere şükretmek kabilinden olduğu zaman; ilim, amel, ahlâk, sıhhat, kuvvet, zenginlik, güzellik, ses güzelliği ile övünmek gibi. Abbâs Radıyallahü anh'ın, hacılara su verme vazîfesi kendisinde olduğu için övünmesi; Şeybe'nin, Kâbe'nin anahtarını elinde tutması sebebiyle övünmesi gibi şeyler… Hazreti Ali radıyallahü anh'ın şu sözü de bu kabîldendir:

-"Ben kılıcımla küfrün hortumunu kestim; küfür kendisine müsle yapılmış (uzuvları kesilmiş) **bir hayvan hâline geldi**."

Tekâsür, iki kişinin mal ve sayı ile birbirine karşı övünmeleridir. Kur'an'ın ifâdesiyle, **…arkadaşına konuşarak: "Ben senden malca**

daha servetli, cemiyetçe daha izzetliyim" dedi... (Kehf suresi, 18-34) demeleri gibi. Burada murad, sayı çokluğuyla övünmektir.

ÇOKLUKLARI İLE ÖVÜNEN KABİLELER
Sebebi Nüzül

Rivayet olundu ki: Abd-i Menaf oğulları ile Sehm oğulları İslâm devrinde efendileri ve ileri gelenlerinin çokluğuyla övündüler. Her biri diğerine:

-**"Biz hem efendilik, hem de fert bakımından sizden daha fazlayız"** dedi. Saydılar; Abdü Menaf oğullarının sayısı daha çok çıktı.

O zaman Sehm oğulları dediler ki:

-"Câhiliye devri zulümleri bizi yok etti. Bizi, dirilerimiz ve ölülerimizle birlikte sayınız." dediler.

Kâşifi dedi ki: Mezarlığa gittiler ve mezarları saydılar ve onları birbirinden ayırdılar. Dediler ki:

-Bu filan kişinin mezarı, şuda filan kişinin mezarıdır. Şunlar o zengin kabilenin mezarlarıdır ve onları kendilerinden saydılar.

Beni Sehm'in sayıları Beni Abdi Menaf'a göre üç sayı daha fazla çıktı ve onlar bu fazlalıktan dolayı iftihar ettiler ve gurur duydular.

Âyetin mânâsı şöyledir: Dirilerinizin çokluğuyla övündünüz,[1]

وتعريف التكاثر للعهد والعهد المذموم هو التكاثر فى الامور الدنيوية الفانية كالتفاخر بالمال والجاه والاعوان والاقرباء واما التفاخر بالامور الاخروية الباقية فممدوح كالتفاخر بالعلم والعمل والاخلاق والصحة والقوة والغنى والجمال وحسن الصوت اذا كان بطريق تحديث النعمة ومن ذلك تفاخر العباس رضى الله عنه بان السقاية بيده وتفاخر شيبة

---

[1] Tirmizî ve İbnü Cerir, Abdullah b. Şihhir'den rivayet etmişlerdir ki: Anılan zât, Peygamber (s.a.v)in huzuruna varmış, Resülullah BU AYETİ KERİMEYİ okuyormuş, buyurmuş: "Ademoğlu, "malım, malım" der. Halbuki malından sana ancak sadaka verip geçirdiğin, yahut yiyip tükettiğin, yahut giyip çürüttüğünden başka ne var?" Tirmizî, "bu hadis hasendir, sahihtir" der. İbnü Cerir de der ki: Resulullah'ın okuyup da akabinde öyle buyurması, çoklukla öğünmenin, mal öğünmesi olduğuna işâret eder. İşte bu rivayetlerden dolayı tefsircilerin bir kısmı önceki rivayetlere göre bu çokla öğünmeden maksad, adet çokluğuyla öğünme olduğunu kabul etmişler; bir kısım da sonraki rivayete göre mal çokluğu ile öğünme olduğuna kani olmuşlardır. **Elmalılı Tefsiri**

بان مفتاح البيت بيده الى ان قال على رضى الله عنه **وَاَنَا قَطَعْتُ خُرْطُومَ الْكُفْرِ بِسَيْفِى فَصَارَ الْكُفْرُ مُثْلَةً**

فَقَالَ لِصَاحِبِهٖ وَهُوَ يُحَاوِرُهُ آنَا اَكْثَرُ مِنْكَ مَالًا وَاَعَزُّ نَفَرًا والتكاثر مكاثرة اثنين مالا او عددا بأن يقول كل منهما لصاحبه انا اكثر منك مالا وأعز نفرا والمراد هنا هو التكاثر فى العدد لانه

روى ان بنى عبد مناف وبنى سهم تفاخروا وتعادوا وتكاثروا بالسعادة والاشراف فى الاسلام فقال كل من الفريقين نحن اكثر منكم سيدا واعظم نفرا فكثرهم بنوا عبد مناف اى غلبهم بالكثرة فقال بنوا سهم ان البغى افنانا فى الجاهلية فعادونا بالاحياء والاموات (قال الكاشفى)

بكورستان رفتند وكورها بر شمردندكه اين قبر فلان واين قبر فلان قبور أشراف قبيله خود شمردند.

فكثرهم بنوا سهم يعنى سه خابدان بنى سهم زياده آمد بربنى عبد مناف برين نسق بريكديكر تطاول نمودند وتفاخر كردند.

والمعنى انكم تكاثرتم بالاحياء.

حَتّٰى زُرْتُمُ الْمَقَابِرَ ﴿٢﴾

Hatta kabirleri bile ziyaret ettiniz,

Kelime mânâsı

حَتّٰى زُرْتُمُ **hatta ziyaret ettiniz**

الْمَقَابِرَ **kabirleri bile**

Tefsiri

Yani, kabirdeki ölülerinizi de sayarak, ölülerinizin çokluğuyla bile övünmeye kalkıştınız. O kadar iler gittiniz ki mezarlığa kadar gelip ölüleri saydınız.

Onların ölülerden zikretmeye başlamalarından dolayı, "kabir ziyâreti" ifadesi kullanıldı. yâni, ondan kinâye yapılarak kendileriyle alay edildi.

Tıybî dedi ki: Burada alay yollu ifade edilmesi şundandır: Kabir ziyâreti, ölümü hatırlamak, dünya sevgisini ve övünmeyi terketmek için meşrû kılınmıştır. Onlar ise bunun aksini yaptılar. Kabir ziyâretini, kalben daha katı olmak, dünya sevgisine ve çoklukla övünmeye daha fazla girmek için işlediler.

{ حَتّٰى زُرْتُمُ الْمَقَابِرَ ؕ } اى حتى استوعبتم عددهم وصرتم الى التفاخر والتكاثر بالاموات وبالفارسية تاحدى آمديد بكورستانها ومرد كانرا شماره كرديد.

فعبر عن انتقالهم الى ذكر الموتى بزيارة القبور اى جعلت كناية عنه تهكما بهم قال الطيبى انما كان تهكما لان زيارة القبور شرعت لتذكر الموت ورفض حب الدنيا وترك المباهاة والتفاخر وهؤلاء عكسوا حيث جعلوا زيارة القبور سببا لمزيد القسوة والاستغراق فى حب الدنيا والتفاخر فى الكثرة

AZARLAMA VE AYIPLAMA İÇİN

Bu âyet-i kerîme, içinde azarlama ve ayıplama olan bir haberdir.[1]

Denildi ki: âyetin mânâsı şöyledir: Mal ve evlat çokluğu sebebi ile övünmek, sizi ölünceye ve kabre girinceye kadar oyaladı. Dünya sevgisi peşinde ömürlerinizi tükettiniz. Sizin için çok mühim olan âhiretinize çalışmaktan yüz çevirdiniz. Onun için, kabirleri ziyâret ölümden ibarettir.

---

[1] Aslında ise, gâye mugayyaya dahil olduğu için bunu yapanları azarlama ve ayıplama şekline dönmüştür.

TEKÂSÜR

Tekâsür, mal ve çocuk sayısını artırmaktan ibarettir. Rivayet olundu ki; Rasûlüllah aleyhisselam bu âyeti okumuş, sonunda da şöyle buyurmuştur:

-"Ademoğlu, malım, malım, der durur. Senin malın mı var ki; yiyip bitirdiğinden, giyip eskittiğinden, veya sadaka verip sevâp kazanmak için önden gönderdiğinden başka… [1]

Bu âyette çoklukla övünenlerin öldükten sonra dirileceklerine de işâret vardır. Çünkü ziyâretçi kalıcı değil, gelip geçicidir. Ömer bin Abdülaziz radıyallahü anh bu âyet-i kerîmeyi okumuş ve şöyle demiştir:

-" Kabirde kalışı ben bir ziyâret olarak görüyorum. Ziyâretçi mutlaka evine dönmesi lâzımdır. Kabri ziyârete gidenlerin de döneceği yer ya Cennettir, ya Cehennemdir!"

Yine bu âyet-i kerîmede, dünyadan sakındırma, âhiret ve ölüme hazırlanmaya teşvik vardır.

Ecelin saldırdığı gün muhakkak ki,
bu cihandan gitmemiz gerekecek.
Eğer o gün de gönül dünyaya esir değilse
öteki dünyaya kolayca gidilebilir.

وهذا خبر فيه تقريع وتوبيخ والغاية تدخل تحت المغيا فى هذا الوجه وقيل المعنى الهاكم التكاثر بالاموال والاولاد الى ان متم وقبرتم مضيعين اعماركم فى طلب الدنيا معرضين عما يهمكم من السعى لاخراكم فتكون زيارة القبور عبارة عن الموت

والتكاثر هو التكاثر بالمال والولد كما روى انه عليه السلام سمع انه يقرأ هذه الآية ويقول بعدها " **اِبْنُ آدَمَ مَالِى مَالِى وَهَلْ لَكَ مِنْ مَالِكِ اِلَّا مَا اَكَلْتَ فَأَفْنَيْتَ اَوْلَبِسْتَ فَأَبْلَيْتَ اَوْ تَصَدَّقْتَ فَاَمْضَيْتَ** "

---

[1] Müslim, 2958, Tirmizi, 2342

وفيه اشارة الى انهم يبعثون فان الزآئر منصرف لا مقيم وقرأها عمر بن عبد العزيز قال ما ارى المقابر الا زيارة ولا بد لمن زار ان يرجع الى بيته اما الى الجنة او الى النار وفيه تحذير عن الدنيا وترغيب فى الآخرة والاستعداد للموت

روزى كه اجل كند شبيخون   البته بيايد از جهان رفت
كردل نبود اسير دنيا   آسان ره آن جهان توان رفت

كَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُونَۙ ﴿٣﴾

Öyle değil, ileride bileceksiniz![3]

Kelime mânâsı

كَلَّا **Öyle değil,**

سَوْفَ تَعْلَمُونَۙ **ileride bileceksiniz!**

Tefsiri

"Hayır, öyle değil!" Bu kelime, çoklukla övünmekten, içinde bulundukları hallerden vazgeçmeleri için bir reddir. Mânâ şöyledir:

-"Hayır, onların zannettiği gibi değil! İnsanın fazileti ve saâdeti; yardımcıları, kabilesi ve malının çokluğu ile değildir. Bu düşüncenizi terk edin, buradaki hatayı anlayın!" Burada akıllı kişinin, çalışmasının çoğunu dünyaya hasretmemesi icab ettiğine bir uyurma vardır. Çünkü bunun sonu zarardır ve pişmanlıktır.

"Yakında bileceksiniz." yâni, üzerinde bulunduğunuz hataları yakında anlayacaksınız; mahşerin korkusunu gördüğünüz zaman…[1]

Bu ifâdede bir uyarı ve korkutma vardır. Tâ ki korksunlar ve gafletlerinden uyansınlar.

---

[1] Buradaki ilim, mârifet mânâsınadır. Bu sebeple ona bir mef'ûl takdir edilmiştir. Bu mef'ul, uyarma ve korkutmadır. Onları gafletlerinden uyarmak ve korkutmak için.

Hasan Basrî rahimehüllah dedi ki: “Etrafındaki insanların çokluğu seni asla yanıltmasın! Çünkü tek başına öleceksin, tek başına diriltileceksin ve tek başına hesaba çekileceksin.”

{ **كَلَّا** } ردع عما هم ففيه من التكاثر اى ليس الامر كما يتوهم هؤلاء من ان فضل الانسان وسعادته بكثرة اعوانه وقبائله وامواله اى ارتدعوا عن هذا وتنبهوا من الخطأ فيه وتنبيه على ان العاقل ينبغى ان لا يكون معظم همه مقصورا على الدنيا فان عاقبة ذلك وبال وحسرة { **سَوْفَ تَعْلَمُونَ** } اى سوف تعلمون الخطأ فيما انتم عليه اذا عاينتم ما قدامكم من هول المحشر فالعلم بمعنى المعرفة ولذا قدر له مفعول واحد وهو انذار وتخويف ليخافوا وينتبهوا من غفلتهم قال الحسن رحمه الله لا يغرنك كثرة من ترى حولك فانك تموت وحدك وتبعث وحدك وتحاسب وحدك.

YAKINDA BİLECEKSİNİZ

ثُمَّ كَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿٤﴾

Sonra öyle değil, ileride bileceksiniz![4]

Kelime mânâsı

ثُمَّ كَلَّا **Sonra öyle değil,**

سَوْفَ تَعْلَمُونَ **ileride bileceksiniz!**

Tefsiri

Bu âyet bir önceki âyette geçen caydırma ve uyarmayı kuvvetlendirmek için yapılmış bir tekrârdır. Sümme, ikinci uyarmanın birinciden daha beliğ ve güzel olduğunu ifâde eder. Çünkü ikinci uyarmada birinciden daha büyük kuvvetlendirme vardır. İkincide, mertebe olarak uzaklığın, zaman olarak uzaklık derecesine indirilmesi mânâsı vardır.

Sümme, sırf derecelendirme için kullanılması dışında, yukarı çıkma mânâsı için kullanılması da caizdir. Bu tekrar, nasihat ettiğin birine:

- "Sana söylüyorum! Bak sana söylüyorum! Böyle yapma!" demen gibidir. Veya birinci âyet, "Can çekişen kişiye, Cennet veya Cehennem müjdelendiği anda bileceksiniz" veya "kabirde, Münker ve Nekir'in, "Rabbin kim, dinin ne, Peygamberin kim?" diye sorduğunda bileceksiniz" demektir.

İkinci âyetin mânâsı,

-"Yeniden diriliş ânında, bir münâdî şöyle seslenecek: "Falan kişi öyle şakî oldu ki, şakîlikten sonra artık aslâ saîd olamaz"

-"Ey günahkârlar! Bu gün ayrılın bir tarafa!" (Yasin suresi, 36-59) **denildiği zaman bileceksiniz"** demektir. İki âyet böyle tefsir edildiği zaman bu âyette tekrar sayılmaz. Çünkü, iki âyet arasında, **bilme** fiilinin ikisinde de zaman ve müteallakları ayrı olur. Onun için de aralarında farklılık olur. Çünkü günah sahibi, her iki zamanda da değişik azapla karşılaşır. **Sümme** ile, bulunduğu bâba göre, ölümle dirilme arasında bir ara zaman olduğuna işâret var. Çünkü ölümle dirilme arasında bir zaman olduğu gibi, kabirle dirilme arasında da ayrı bir zaman vardır.

Hazreti Ali radıyallahü anh'dan şöyle bir söz rivâyet ediliyor:

-"Biz bu, "**Sonra yine hayır! Yakında bileceksiniz"** ikinci âyet ininceye kadar ki kabir azâbından şüphemizde hata ettik," [1] Çünkü, birinci âyet, "kabirde bileceksiniz," ikinci âyet, "ondan sonra bir de kıyamette bileceksiniz!" (demekle kabirde de dirildikten sonra da azâb olduğunu anladık.)

Bir hadîs-i şerîfte de şöyle geldi:

-"Kâfire kabrinde, doksan dokuz ejdarha musallat olur. Bunların herbiri onu kıyamete kadar ısırır, sokar. Bu ejderhalardan biri yeryüzüne üflese, toprakta hiçbir yeşillik bitmezdi."[2]

{ **ثُمَّ كَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُونَ** } تأكيد لتكرير الردع والانذار وفى ثم دلالة على ان الانذار الثانى ابلغ من الاول لان فيه تأكيد خلا عنه الاول لان فيه تنزيلا لبعد المرتبة منزلة بعد الزمان واستعمالا للفظ ثم فى مجرد التدريج فى درج الارتقاء كما تقول للمنصوح اقول لك ثم اقول لك

[1] Tirmizi, 3355

[2] Müsned 3-38, Dâremî.

لا تفعل او الاول عند الموت فى وقت ما بشر به المحتضر من جنة او نار وفى القبر حين سؤال منكر ونكير من ربك وما دينك ومن نبيك والثانى عند النشور حين ينادى المنادى شقى فلان شقاوة لا سعادة بعدها وحين يقال وامتازوا اليوم ايها المجرمون فعلى هذا لا تكرير فى الآية لحصول التغاير بينهما بتغاير زمانى العلمين وبتعلقيهما فانه يلقى فى كل واحد من الزمانين نوعا آخر من العذاب وثم على بابها من المهلة لتباعد ما بين الموت والنشور وكذا ما بين القبور والنشور وعن على رضى الله عنه ما زلنا نشك فى عذاب القبر حتى نزلت السورة الى قوله تعالى ثم كلا سوف تعلمون اى سوف تعلمون فى القبر ثم فى القيامة وفى الحديث " **يُسَلِّطُ عَلَى الْكَافِرِ فِى قَبْرِهِ تِسْعَةٌ وَتِسْعُونَ تِنِينًا تَنَهَّشَهُ وَتَلَدَّغَهُ حَتّىَ تَقُومُ السَّاعَةُ لَوْ اَنَّ تَنِينًا مِنْهَا نُفِخَ فِى الْاَرْضِ مَا اَنْبَتَتْ خَضْرَاءَ** "

İLMEL YAKÎN

كَلَّا لَوْ تَعْلَمُونَ عِلْمَ الْيَقِينِۜ ﴿٥﴾

Öyle değil, ilm'el yakîn/ilimle tam bilseniz,[5]

Kelime mânâsı

كَلَّا **Öyle değil**

لَوْ تَعْلَمُونَ **bilseniz**

عِلْمَ الْيَقِينِۜ **tam ilimle…**

Tefsiri

Uyarıyı kuvvetlendirmek için **Kellâ** tekrâr geldi.

Şart edâtı **in**’in cevâbı, hâlin dehşetini göstermek için hazfedildi. Cevap hazfedilince, mümkün olan ihtimallerin hepsi insanın aklına gelir.[1]

Mânâ şöyledir: Eğer siz önünüzdeki gözle görmüş gibi ikna olup, bilmiş olsaydınız… [2]

{ كَلَّا } تكرير للتنبيه تأكيدا { لَوْ تَعْلَمُونَ عِلْمَ الْيَقِينِ } جواب لو محذوف للتهويل فانه اذا حذف الجواب يذهب الوهم كل مذهب ممكن والعلم مصدر اضيف الى مفعوله وانتصابه بنزع الخافض واليقين صفة لموصوف محذوف والمعنى لو تعلمون ما بين ايديكم علم الامر اليقين اى لو علمتم ما تستيقنونه حتى كأنه عين اليقين والا فيلزم اضافة احد المرادفين الى الآخر اذا العلم فى اللغة بمعنى اليقين وقد يجعل العلم من اضافة العام الى الخاص بناء على ان اليقين اخص من العلم فان العلم قد يعم الظن واليقين فتكون اضافته كاضافة بلد بغداد ويدل عليه قولهم العلم اليقين بالوصف.

---

[1] **İlme'l-yakîn’**de, **ilim** kelimesi masdardır ve mef'ûlüne muzâf olmuştur. **Yakîn** kelimesi de mahzûf bir mevsûfun sıfatıdır.

Elmalılı Merhum der ki: "Hayır öyle değil." Burası, önceki yasaklamaları bir daha te'kiddir. Râzî der ki: "hayır öyle değil ifadesinin güzel oluşu, çünkü her yerde **kella**’ya diğer yerlerindekinden başka bir şey takip ettirmiştir. Bu şöyle demek gibidir: Yapmayın azâbı hak etmiş olacaksınız, yapmayın daha başka zararlara giriftar olacaksınız. Bu gibi tekrarlar ise belagatçılar katında çirkin değil, güzeldir, faydalıdır. Fakat Hasen'den rivayet edildiği üzere bu üçüncü **kella** 'nın "hakikaten, gerçekten" mânâsına olması da yakışır, yâni doğrusu Yakîn (kesin bilgi) ile bilesiniz. Dilimizde Arapça'dan olan "yakîn" ile sırf Türkçe olan "yakın" kelimelerini birbirine karıştırmamak gerekir. Türkçe "yakın", Arapça "karib" demek olduğu malumdur. Bununla beraber Arapça olan "yakîn" de dilimize öyle mal olmuştur ki, çokları Türkçe "yakın"ı bile Arapçası gibi yazarlar. Bu kelimenin ilim ve edebiyat ıstılahımızda kıymeti çok büyüktür. Bütün ilim ve fende aranan gaye bu yakîne ermektir. Onun için "ilme'l-yakîn", "ayne'l-yakîn", "hakka'l-yakîn" deyimleri de birer klişe olmuştur. Yukarılarda da geçtiği üzere "yakîn" aslında şeksiz ve tereddütsüz ilim mânâsına "yakn" gibi masdar veya mübalağalı ism-i fail olup ilmin sıfatından olarak bilinmektedir.

[2] **Ancak,** ilim lügatte yakîn mânâsına olduğu için, aynı mânâya gelen iki kelimenin birbirine izafeti gibi bir durum olur. Burada ilim kelimesinin izafeti, umûm bir kelimenin, daha husûsi bir kelimeye izafeti gibi olur. Buna binaen **yakîn**, **ilim**den daha husûsîdir. Çünkü ilim zanna da yakîne de delâlet eder. İlmin yakîne izâfeti, tüm ülkenin Bağdâd'a yâni bir şehrine izâfesi gibidir. Arapların “İlmü’1-yakîn” sözü işte buna işâret etmektedir.

لَتَرَوُنَّ الْجَحِيمَ ﴿٦﴾

Kasem olsun, o cehennemi çaresiz göreceksiniz![6]

Kelime mânâsı

لَتَرَوُنَّ **Yemin olsun, mutlaka göreceksiniz!**

الْجَحِيمَ **o cehennemi**

Tefsiri

Bu âyet, tehditi kuvvetlendiren gizli bir yeminin cevâbıdır. Çünkü onların tehdîd edildiği şey, Allâhü Teâlâ için şüpheye mahal olmayan bir şeydir. Bununla tehdit şiddetlendirilmiş ve uyarıldıkları şey önceden kapalı bırakılıp sonra izah edilmiştir.

Burasının önceki âyette geçen, **lev'**in cevabı olması caiz olmaz. Çünkü cehennem ateşinin görülmesi şartsız olarak mutlakâ olacaktır. Burası **Lev**'in cevâbı olmuş olsa, mânâ şöyle olurdu: "Siz câhil olduğunuz için onu göremeyeceksiniz." Bu mâna doğru değildir.

Bazıları dediler ki: Bu âyetin **lev'**in cevâbı olması da sahihtir. Buna göre mânâ şöyle olur: "Siz cezânın ne olacağını bileceksiniz." Sonra şöyle buyurdu: "Eğer siz o cezâyı şu an ilmel yakîn ile bilmiş olsaydınız o cehennem ateşini mutlakâ görürdünüz. Yâni Cehennem devamlı gözünüzün önünde olur ve sizden aslâ kaybolmazdı.[1]

---

[1] Birçok kimseler ilim denilince, ilmin lafını etmek, onunla düşük ve fani maksatlar elde etmek zanneder. Lafıyla öğünmek ve çokla gururlanmayı, ilmi ve ilmin adını düşük maksatlar için kullanmayı hüner sayar. Halbuki düşünülürse, tefsircilerin hatırlattıkları vechile, bu âyette âlimlere çok büyük tehdit vardır. Zîrâ bu âyet gösterir ki, çokla öğünmenin sonundaki âfet ve felakete kesin ilim hasıl olsaydı çokla öğünme ve gururlanmadan vazgeçerlerdi. Bu ise suçu gerektirir: Demek ki, çokla öğünme ve gururlanmayı terketmeyenlerde yakîn (kesinlik) hasıl olmaz. O halde ilmin gerçeğini sezmeyerek kötüye kullanan, bildiklerine îmânı olmayan, bilgisiyle ilme yaraşır amelde bulunmayan, onunla beraber bilgin adını taşımak isteyenlerin vay hâline, vay hâline. İlmin şartlarından birisi ve hatta en birincisi güzel amellerin en şiddetli uyarıcılarından olmasıdır. O, amel zamanında önünde bulunursa rehber, teşvikçi, öğütçü olur. Amel vakti geçtikten sonra olursa, o vakit de hasret ve nedamet olur. Bu hasret şöyle bir misal ile temsil edilir: Bir yolcu kâfilesi karanlık bir yerden geçmişler. Geçerken ayaklarına ilişen birtakım taşlardan zahmet çekmişler. Bir çokları sâdece o zahmetten bir an önce sıyrılıp çıkmayı düşünerek geçip gitmişler, bâzıları da o karanlıkta onlardan biraz alıp ceplerine, torbalarına koymuşlar. Sonra karanlıktan çıktıkları vakit bakmışlar ki o taşlar cevahir (kıymetli taşlar) imiş. O zaman her iki kısım da hasret ve nedametle ah çekmiş. Almış olanlar, "ah niye daha çok almadık" diye gam yemişler. Almayan-

{ لَتَرَوُنَّ الْجَحِيمَۙ } جواب قسم مضمر اكد به الوعيد حيث ان ما اوعدوا به مما لا مدخل فيه للريب وشدد به التهديد واوضح به ما انذروه بعد ابهامه تفخيما ولا يجوز ان يكون جواب لو لان رؤية الجحيم محققة الوقوع وليست بمعلقة فلو جعل جواب لو لكان المعنى انكم لا ترونهالكونكم جهالا وهو غير صحيح و قال بعضهم يصح ان يكون جوابا فيكون المعني سوف تعلمون الجزآء ثم قال لو تعلمون الجزآء علم اليقين الآن لترون الجحيم يعنى يكون الجحيم دآئما فى نظركم لا يغيب عنكم اصلا.

AYNEL YAKÎN

ثُمَّ لَتَرَوُنَّهَا عَيْنَ الْيَقِينِۙ ﴿٧﴾

Sonra yemin olsun, onu ayn'el yakîn göreceksiniz![7]

Kelime mânâsı

ثُمَّ **Sonra**

لَتَرَوُنَّهَا **yemin olsun onu göreceksiniz**

عَيْنَ الْيَقِينِۙ **ayn'el yakîn**

Tefsiri

Bu âyet önceki âyeti kuvvetlendirmek için tekrâr edilmiştir. Veya ilk âyet, onların Cehennemi, uzak bir mekândan, bâzı halleri ile mesela alevi ve dumanı gibi, bâzı vasıfları ile görmelerini, ikinci âyet de, içine girince görmelerinden söz etmektedir. Çünkü çukurun bizzat görülmesi, ezâ verecek hayvanları, oraya nasıl düşüldüğünü görmek, birinci

lar da: "ah niye biz hiç almadık" diye çırpınıp dövünmüşler. İşte kıyamet günü kıyamet ehlinin hâli bunun gibi olacaktır. Elmalılı Tefsiri

görmekten daha açık, daha nettir. Bunun üzerine **ayne'l-yakîn** hakkında bu iki fiil niza' etmektedirler.

Veya birinci görmekten murâd mârifet, yâni mânevî görme, ikincisinden murâd da gözle müşâhede ve görmedir.

Ayne'l-yakîn, yâni **görmek** ki, bizzat yakîn'in kendisidir. Çünkü hisle alâkalı şeyleri görme ilmi, yakîn mertebelerinin en üst noktasıdır. **"Yakînî bilgilerin en üstünü, evveliyâttır"** sözü buna zıt değildir.

Bu âyet-i kerîmede **ru'yet**in, **ayne'l-yakîn** ile kaydı, içinde hislerin yanlışları bulunan rü'yetten kaçınmak içindir.

Burada, **yakîn**e sebep olan **ru'yet**'in, **yakîn**in tam yerine konması, mübâlağa içindir.

{ ثُمَّ لَتَرَوُنَّهَا } تكرير للتأكيد او الاولى اذا رأوها من مكان بعيد ببعض خواصها واحوالها مثل رؤية لهبها ودخانها والثانية اذا اوردوها فان معاينة نفس الحفرة وما فيها من الحيوانات المؤذية وكيفية السقوط فيها اجلى واكشف من الرؤية الاولى فعلى هذا يتنازع الفعلان فى عين اليقين او المراد بالاول المعرفة وبالثانية المشاهدة والمعاينة

{ عَيْنَ الْيَقِينِ } اى الرؤية التى هى نفس اليقين فان علم المشاهدة للمحسوسات اقصى مراتب اليقين فلا يرد أن اعلى اليقينات الاوليات وانما قيد الرؤية بعين اليقين احترازا عن رؤية فيها غلط الحس فانتصاب عين اليقين على انه صفة المصدر لترونها وجعل الرؤية التى هى سبب اليقين نفس اليقين مبالغة.

NİMETLERDEN SORULACAKSINIZ

ثُمَّ لَتُسْئَلُنَّ يَوْمَئِذٍ عَنِ النَّعِيمِ ﴿٨﴾

Sonra kasem olsun o gün, o nimetlerden muhakkak sorulacaksınız! [8]

Kelime mânâsı

ثُمَّ لَتُسْئَلُنَّ **Sonra kasem olsun muhakkak sorulacaksınız**

يَوْمَئِذٍ **o gün**

عَنِ النَّعِيمِ **o nimetlerden**

Tefsiri

Teysir kitabında denildi ki: **Sümme kelimesi**, var olmada değil, haber vermede tertîb içindir. Çünkü sual, **"bu nimetlere şükür mü ettin, yoksa nankörlük mü ettin?"** şeklindedir ve Cehenneme girmeden önce hesâb esnâsında olacaktır.

Şimdi âyetin genişçe mânâsı: "Cehennem ateşini gördüğünüz ve ona girmek için geldiğiniz gün, sırf lezzetlenmek ve faydalanmak için, dînden ve yapmaktan alıkonduğunuz nimetlerden hesâba çekileceksiniz, sonra da şükrü terkettiğiniz için de azâb edileceksiniz."

Burada, **"sorulacaksınız"** sözündeki hitâp şu kimseleredir:

1-Bütün düşüncesi tam mânâsı ile maddî lezzetleri almak olan,

2-Sırf hoş şeyler yemek ve yumuşak elbiseler giymek için yaşayan,

3-Vakitlerinin tamâmını eğlence ve şenlikle geçiren,

4-İlme ve amele önem vermeyen,

5-Kendisini ilim ve amelin zorlukları ile yormayan kimseleredir.

PEYGAMBERİMİZİN YEMEK DUASI

Kim ki, Allâhü Teâlâ'nın nîmeti ile nîmetlenir, bu nimetle Allâh'a kulluk için kendini güçlendirirse, o kişi Allâh'a şükretmiş ve ateşten uzak olmuş olur. Rasûlüllah sallallahü aleyhi ve sellemin de, ashâbıyla hurma yiyip su içtikten sonra yapmış olduğu şu duâ buna işâret eder:

-"Allah'a hamdolsun ki, bize yedirdi ve içirdi ve bizi müslümanlardan kıldı!"[1] Keşşafta olduğu gibi.

İNSANI ALDATAN İKİ NİMET

---

[1] Müslim, Zikir. 64, Ebû Dâvûd, Et'ıme. 52;

Bu âyetin hükmüne Mekke kâfirleri ve o kâfirlerin vasıflarını taşıyan günahkâr mü'minler girer. Denildi ki: Bu âyet sâdece kâfirlere mahsustur. Bâzı âlimler dedi ki: Âyetteki "nîmetler" kelimesinden murad, **sıhhat ve boş vakit**tir. Hadîs-i şerîfte de şöyle buyuruldu:

-"İki nîmet vardır ki, bunlar hakkında birçok insan aldanmaktadır:

1-Sıhhat,

2-Boş vakit."[1]

Bu hadîs-i şerîf, bu iki nimetin yerinin ve karşılıklarının çok büyük olduğuna işâret etmektedir. Öyle ki, dünya menfaatleri ve âhiret dereceleri bu iki nimetle elde edilir. Çünkü sıhhat, zâta mahsus kuvvetleri birleştirir, boş vakit de, dış sebeplerin kişide bir nizâm içine girdiğine işârettir. Dünyâ ve âhiret menfaatlerine ancak bu iki şeyle ulaşılır. Sonra, diğer bütün nîmetler bu iki nimetin tâbi'leri sayılır.

{ **ثُمَّ لَتُسْئَلُنَّ يَوْمَئِذٍ عَنِ النَّعِيمِ** } قال فى التيسير كلمة ثم للترتيب فى الاخبار لا فى الوجود فان السؤال بانك اشكرت فى تلك النعمة ام كفرت يكون فى موقف الحساب قبل دخول النار والمعنى ثم لتسألن يوم رؤية الجحيم وورودها عن النعيم الذى ألهاكم الالتذاذ به عن الدين وتكاليفه فتعذبون على ترك الشكر فان الخطاب فى لتسألن مخصوص ممن عكف همته على استيفاء اللذات ولم يعش الا ليأكل الطيب ويلبس اللين ويقطع اوقاته باللهو والطرب لا يعبأ بالعلم والعمل ولا يحمل على نفسه مشاقهما

فان من تمتع بنعمة الله وتقوى بها على طاعته وكان ناهضا بالشكر فهو من ذلك بمنزل بعيد واليه اشارة رسول الله صلى الله عليه وسلم فيما اكل هو واصحابه تمرا وشربوا ماء فقال **اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِى اَطْعَمَنَا وَسَقَانَا وَ جَعَلَنَا مِنَ الْمُسْلِمِينَ** كما فى الكشاف

[1] Buhârî, Rikâk. 1: Tirmizî, Zühd. 1: İbn-i Mâce, Zühd, 15, Dârimi, Rikâk, 2.

فدخلت فى الآية كفار مكة ومن لحق بهم فى وصفهم من فسقة المؤمنين وقيل الآية مخصوصة بالكفار وقال بعضهم المراد بالنعيم هو الصحة والفراغ وفى الحديث " **نِعْمَتَانِ مَغْبُونٌ فِيهِمَا كَثِيرٌ مِنَ النَّاسِ اَلصِّحَّةُ وَالْفِرَاغُ** " وفى هذا الحديث دلالة على عظم محل هاتين النعمتين وجلالة خطرهما وذلك لان بهما يستدرك مصالح الدنيا ويكتسب دوجات الآخرة فان الصحة تنبئ عن اجتماع القوى الذاتية والفراغ يدل على انتظام الاسباب الخارجة المنفصلة ولا قدرة على تمهيد مصلحة من مصالح الدنيا والآخرة الا بهذين الامرين ثم سائر النعم يعد من توابعهما

Muâviye bin Kurre[1] dedi ki: "Kıyâmet günü hesâbın en şiddetlisi, sıhhatli olduğu halde, boş vakti bulunan kimseye olacaktır. Ona: "Bu iki nîmetin şükrünü nasıl yerine getirdin?" diye sorulacaktır."

---

[1] Muâviye bin Kurre: Tabiînin büyüklerinden tanınmış bir hadîs âlimi. Künyesi Ebû İyâs'dır. Basralı'dır. Doğum târihi bilinmemektedir. 113 (m. 731) senesinde vefât ettiği söylenir. Eshâb-ı kiramdan birçoğu ile görüşmüştür. Bunlardan onbeş tanesi Muzeyyine kabilesindendir. Hadîs ilminde güvenilir bir âlimdir. Rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerini meşhûr Kütüb-i sitte (altı hadîs kitabı) almıştır. Babası Kurre, Ma'kıl bin Yesâr el-Müzenî, Ebû Eyyûb el-Ensârî, Abdullah bin Magfel ve başka büyük zâtlardan hadîs-i şerîf rivâyet edip, ilim öğrenmiştir. Ondan da, oğlu İyâs, oğlunun oğlu Müsterir bin Ehdar bin Muâviye, Sabit el-Benânî, Hazım bin Ebî Hazm, Bistam bin Müslim, Hâlid bin Eyyûb gibi âlimler hadîs-i şerîf rivâyet etmişlerdir.

Rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerden bâzıları:

Enes bin Mâlik'den (radıyallahü anh) rivâyet etti. Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Allahım. Hakiki hayat, âhıret hayâtıdır. Ensâr ve Muhacirleri iyi eyle."

Resûlüllah efendimiz namazı kılıp bitirince, sağ eliyle alnını siler ve "Bismillâhillezi lâ ilahe illâ huverrahmânürrahîm. Ey Allâhım. Benden üzüntü ve kederi gider" derdi.

Ma'kıl bin Yesâr'dan rivâyet etti. Resûlullah efendimiz buyurdu ki: "Rabbiniz şöyle buyurur: Ey Âdemoğlu! Bana çok ibâdet ediniz, kalbinizi zenginlik, elinizi rızıkla doldururum. Ey Âdemoğlu! Benden uzaklaşma. Yoksa kalbini fakîrlik, elini meşgûliyetle doldururum."

"İnsanoğlu üzerine gelen her gün, şöyle seslenir: Ey Âdemoğlu! Her yaptığın iş için yarın senin hakkında şâhid olacağım. Onun için, iyi ve hayırlı işler yap. Ben geçip gittiğim zaman, daha beni göremezsin. Gecede aynı şekilde söyler."

Muâviye bin Kurre'nin (radıyallahü anh) kıymetli sözleri:

"Biz Hasan-ı Basrî hazretlerinin yanında, hangi amelin daha üstün olduğu hakkında konuşuyorduk. Hepsi, geceyi ibâdetle geçirmek üzerinde birleştiler. Ben de, en hayırlı amelin ha-

Hasan Basrî rahimehüllah şöyle dedi: "İnsan, sığınabileceği küçük bir ev, vücûdunu örtecek bir elbise, vücuduna kuvvet veren bir parça ekmek dışında her nîmetten hesâba çekilecektir."

Selef âlimlerinden biri dedi ki: "Kim yemeğe başlarken "**Bismillah**", bitirince de **"el-Hamdü lillâh"** derse, o yemek nîmetinden hesaba çekilmez."

Hasan Basrî rahimehüllah'a sordular:

-"Bizim bir komşumuz var. Şükrünü edâ edemem diye pelüza tatlısı yemiyor, ne dersiniz?" Hasan Basrî şöyle cevap verdi:

-"Komşunuz ne kadar câhilmiş! Allâhü Teâlâ'nın ona lütfetmiş olduğu soğuk su nîmeti, tatlıların hepsinden üstündür."

Nebi aleyhisselam buyurdu ki:

-"Kula ilk sorulacak nîmet, vücûduna sıhhat vermedik mi, seni soğuk suya kandırmadık mı? olacaktır"[1]

KİŞİYE SORULACAK BEŞ NİMET

Aynü'l-Meânî'de geldi ki: Kişiye beş nîmetten sorulacak:

1-Karın tokluğu,

2-Soğuk içecek,

3-Tatlı bir uyku,

4-Evlerin gölgeleri,

5-Kusursuz yaratılış.

İbnü Kâ'b dedi ki: Bu âyetteki **naîm** kelimesinden murad olunan, Muhammed aleyhisselam'ın zâtıdır. O, şu iki âyetle rahmet ve nîmettir:

- "Onlar Allâh'ın nimetini bilirler sonra da onu inkâr ederler" -Nahl suresi, 16-83

- **"Biz seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik."** **(Enbiya, 21-107)**

Herkese, onun dîni, dâveti ve sünnetine uyma hakkında soru sorulacaktır.

Şiir:

---

ramları terk etmek olduğunu söyledim. Hasan-ı Basrî hazretleri de, benim dediğimi, tasdîk etti."

"Allahım! Sen sâlih kullarını ıslah ettin ve onları rızıklandırdın. Onlar senin beğendiğin işi yapıyorlar. Sen de onlardan râzısın. Allâhım! Bizi beğendiğin işleri yapmakla rızıklandır. Bizden râzı ol."

"Aklı başında, olgun ve ağırbaşlı insanlarla oturup kalkınız. Çünkü, onlarla oturmak hem dünyâ hem de âhiret bakımından fâide temin eder."

"Kalbin ağlaması, gözün ağlamasından daha üstündür."

[1] Tirmizi, 3358.

Peygamber aleyhisselam **ins ve cinne** Allâh'ın en büyük nimetidir. Bunun şükrünü yerine getir. Zîrâ o nimete şükretmek farzdır.

وقد قال معاوية بن قرة شدة الحساب القيامة على الصحيح الفارغ يقال له كيف أدجيت شكرهما وعن الحسن رحمه الله ما سوى كن يؤويه وثوب يواريه وكسرة تقويه يسأل عنه ويحاسب عليه وقال بعض السلف من اكل فسمى وفرغ فحمد لم يسأل عن نعيم ذلك الطعام وقال رجل للحسن رحمه الله ان لنا جارا لا يأكل الفالوذج ويقول لا أقوم بشكره فقال ما أجهل جاركم نعمة الله عليه بالماء البارد اكثر من نعمته بجميع الحلاوى ولذلك قال عليه السلام " **اَوَّلُ مَا يَسْأَلُ الْعَبْدُ عَنْهُ مِنَ النَّعِيمِ أَلَمْ نَصُحَّ جِسْمَكَ وَنَرُوُّكَ مِنَ الْمَاءِ الْبَارِدِ** "

وفى عين المعانى عن النعم الخمس شبع البطون وبرد الشراب ولذة النوم وظلال المساكن واعتدال الخلق وقال ابن كعب النعيم ذات محمد صلى الله عليه وسلم اذ هو الرحمة والنعمة بالآيتين وهما قوله تعالى يعرفون نعمة الله ثم ينكرونها وقوله تعالى وما أرسلناك الا رحمة للعالمين. وهمه را ازدعوت وملت واتباع سنت اوخواهند برسيد

جه نعمتيست بزرك ازخدا كه برثقلين سبس داريئ ابن نعمت است فرض العين

Bu Fakîr (İsmail Hakkı Bursevî kuddise sirruhu) **der ki**; Nimet:

1- Ya cismânî nîmettir. Bunun şükrü, şerîatin hükümlerini yerine getirmekle olur.

2-Veyâ rûhânî nîmettir. Onun şükrü de tarîkat edeplerini yerine getirmekle olur. Çünkü ahkâmı yerine getirmek ve edeplere uymak ne kadar çok olursa, nimetler de o kadar artar. Allâhü Teâlâ da şöyle buyurdu:

-"Eğer şükrederseniz, elbette ben de artırırım!" İbrahim suresi 14-7

Bütün uzuvlar ve kuvvetler kendi cinsinden bir şükrü icabettirir. Allâhü Teâlâ'nın buyurduğu gibi:

-" **Bir de hiç bilmediğin bir şeyin ardınca gitme. Çünkü kulak, göz, gönül, bunların her biri ondan mesûl bulunuyor!"** (İsra suresi, 17-36) Sıfatlar ve isimler âleminin tümü nimetler âlemidir. Allâhü Teâlâ bizleri ve sizleri nimetlerin şükrünü yerine getirmeye muvaffak kılsın. O, Berr ve Rahîm'dir.

GÜNDE BİN AYET OKUMAK İSTEYEN

Süyûtî rehimehüllah'ın el-İtkân kitabında gelen sözü şöyledir:

Bir gün Rasûlullah aleyhisselam ashâbına:

-"Sizden biriniz günde bin âyet okuyamaz mı?" diye sordu. Dediler ki:

-"Hergün bin âyeti okumaya kimin gücü yeter?" Bunun üzerine Nebî aleyhisselam:

-"Sizler Tekâsür sûresini okumaktan âciz misiniz?" buyurdu.[1]

Kur'an altıbin ikiyüz âyettir. Bin sayısı Kur'an'ın altıda biri sayılır. Bu sûre, Kur an'ın maksadlarından altıda birini içine alır.

İmâm Gazâlî *rahimehüllah'a* göre, bu maksadların üçü mühim, üçü de tamâmlayıcıdır. Mühim maksadlardan biri, bu sûrenin içine aldığı âhireti bilmektir. Bu mânâyı anlatırken **bin âyet** denmesi, **altıda biri** denmesinden daha anlaşılır, daha büyük ve daha doğrudur. *Bitti.*

Bu Fakîr (İsmail Hakkı Bursevî kuddise sirruhu) **der ki**: Süyûtî'nin bu açıklaması, Zilzal sûresine zıttır. Çünkü o sûre de âhiret ahkâmı ve bilgilerini içine almaktadır. Fakat evvelce onun, Kur an'ın yarısına veya dörtte birine denk olduğu geçti. Anlaşılan şu ki, hadîs-i şerîfte geçen "bin" kelimesi ile murâd olunan çokluktur. Sûrenin başında da bundan bahsedilmektedir. Tevfîk ve irşâd Allâhü Teâlâ'dandır.

يقول الفقير النعيم اما نعيم جسمانى وشكره بمحافظة احكام الشريعة واما نعيم روحانى وشكره بمراعاة آداب الطريقة فانه كلما ازد ادت المحافظة والمراعاة ازداد النعيم كما قال تعالى {لَئِنْ شَكَرْتُمْ لَأَزِيدَنَّكُمْ }وما من عضو من الاعضاء وقوة من القوى الا وهى مطلوبة بنوع شكر ولذلك قال تعالى {وَلَا تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ اِنَّ السَّمْعَ وَالْبَصَرَ وَالْفُؤَادَ كُلُّ اُولٰئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْؤُلًا} على ان عالم

[1] Kenzül ummal: 2713, Hakim, Müstedrek: 2081:

الصفات والاسماء كلها عالم النعيم وفقنا الله واياكم لشكر النعيم انه هو البر الرحيم

على ما قال السيوطى رحمه الله فى الاتقان وفى الحديث **" اَلَا يَسْتَطِيعُ اَحَدُكُمْ اَنْ يَقْرَأَ اَلْفَ آيَةٍ فِى كُلِّ يَوْمٍ "** قالوا ومن يستطيع ان يقرأ الف آية فى كل يوم قال **" اَمَا يَسْتَطِيعَ اَحَدُكُمْ اَنْ يَقْرَأَ اَلْهَاكُمُ التَّكَاثُر مَرَّةً "**

ان القرءآن ستة آلاف آية ومائتا آية فاذا تركنا زيادة الآلاف كان الألف سدس القرءآن وهذه السورة تشتمل على سدس مقاصد القرءآن فانها على ما ذكره الغزالى رحمه الله ثلاث مقاصد مهمة وثلاثة متمة واحد المقاصد المهمة معرفة الآخرة المشتمل عليها السورة والتعبير عن هذا المعنى بألف آية افهم واجل واصح من التعبير بالسدس انتهى

يقول الفقير هذا منتقض بسورة الزلزلة فانها ايضا تشتمل على احكام الآخرة ومعرفتها وقد سبق انها تعدل نصف القرءآن او ربعه والظاهر ان المراد بالالف التكثير لان اول السورة مما ينبئ عنه ومن الله التوفيق والارشاد

103

سُورَةُ الْعَصْرِ

ASR SÛRESİ

Mekke’de nazil olmuştur
3 âyettir

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

وَالْعَصْرِ ﴿١﴾ اِنَّ الْاِنْسَانَ لَفٖى خُسْرٍ ﴿٢﴾
اِلَّا الَّذٖينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَتَوَاصَوْا بِالْحَقِّ وَتَوَاصَوْا
بِالصَّبْرِ ﴿٣﴾

Bismillâhi’r-rahmâni’r-rahıym
Kasem olsun ki asra,[1]
İnsan mutlak bir hüsranda/ziyanda...[2]
Ancak o kimseler başka ki, îmân edip sâlih ameller işlediler ve hep hakka vasiyyetleştiler ve sabra vasiyyetleştiler! [3]

وَالْعَصْرِ ﴿١﴾

Kasem olsun ki asra,[1]

ASRA YEMİN

Tefsiri

Sübhânehü Teâlâ burada, İkindi namazına yemîn ediyor. Çünkü çoğu zaman, **Asr** kelimesinin kullanıldığı yerlerde, İkindi namazı murad edilir. Bu namaz, çift rakamlı yâni 4 rekatlı öğle namazı ile gündüzün tek rakamlı yâni 3 rekatlı akşam namazı arasındaki orta namazıdır. Büyük ve açık bir fazileti vardır. İki taraf arasında olduğu için de iki vasıfla vasıflanmış ve iki hükümle gelmiş ve iki kemâl ile tahakkuk etmiştir. İki mühim şey arasındaki berzahların hükmünün böyle olduğu gibi ki, bununla iki taraftakilerin hiç birinde olmayan bir kıymeti vardır. Ve yine ikindi dışındaki dört namazın ilk vakitleri kesin olarak hep belli olduğu halde, yalnız ikindi namazının ilk vaktinin sınırı kesin değildir. Bunda da, hudutla kayıtlı olmaktan temiz olma sırrı vardır. Bu sebeple, namazda, tekbir getirmek meşrû kılınmıştır. Çünkü Allâhü Teâlâ, namazın vaziyetleri ve namaz kılanın hareketleriyle kayıtlı olmaktan münezzeh ve uzaktır.[1]

Büyüklerden bâzıları şöyle dedi: İkindi namazı dört rekâtı ile, bilfiil kevnî cemâl mertebesinde; taayyünat-ı erbaaya yâni, zâtî, esmâî, sıfâtî ve ef"âlî taayyünâta işârettir. Öğle namazının da bunlara cemâl-i ilâhî mertebesinde işâret ettiği gibi. Hiç şüphe yok ki, insan câmi' (hakikatleri içinde toplamış) bir yaratıktır. İkindi namazında buna işâret vardır.

Hadis-i şerîfte de şöyle geldi:

“Kim ikindi namazını kaçırırsa, sanki âile fertlerini ve bütün malını kaybetmiş gibidir.”[2]

---

[1] Asır kelimesinin mânâları:

1- Âdem aleyhisselamdan kıyamete kadar geçecek olan zamana yemin ederim ki,

2-İnsanların zulmetlerden kurtulup nura kavuştuğu Peygamberimiz aleyhisselamın asrına yemin ederim ki,

3- Her yüz senedeki esrarıma yemin ederim ki,

4- İkindi zamanı ve ikindi namazına asır denir. Diğer namazlar sıfât-ı ilâhî ile alâkalı olup ikindi namazı zât-ı ilâhî ile alâkalıdır. Müminler cemal-i ilâhî ile cennette ikindi vakti müşerref olacaklardır. Sabah namazı da cemal-i ilâhî ile alâkalıdır. Diğer vakitler ise cennât-ı ilâhî ile meşgul olunub ikindi vakti cemâl-i ilâhi ile müşerref olunacaktır.

5- Asır umûmi zamandır. Bu zaman içinde pek çok evliyaullah gelip geçer ve geçiyor. Ve onlar pek çok esrar-ı ilâhiyeye mazhar oluyorlar. İşte onlara verilen esrarıma yemin ederim ki. (Süleyman Hilmi Tunahan Kuddise sirruhu hazretlerinden- Amme cüzü Tefsir Notları kitabı. Ahbab Hocaefendi-)

[2] Buhârî, Menâkıb, 25; Müslim, Mesâcid. 201.

Yâni kişi âilesini ve malını kaybetmekten korktuğu gibi dikkatli ise ikindiyi kaçırmamak için de dikkatli olmalıdır. Buradaki tehdidin sırrı şudur ki, ikindi namazını eda etmekteki amel, en zor amellerden biridir. Çünkü insanlar bilhassa Hicâz arzında akşama doğru hava serinlediği için, ticâretle, çalışmalarıyle ve geçimlerinin temini ile meşgul olurlar. İkindi namazından gâfil olarak bu vakitte yaptıkları çalışma, zarar hükmündedir ve iflasın sebebidir.[1]

HİKÂYE olundu ki

Bir kadın, Medîne sokaklarında: “Bana Peygamberi gösterin” diye bağırıyordu. Peygamberimiz aleyhisselam kadını gördü ve

-“Ne oldu?” diye sordu. Kadın dedi ki:

-“Ey Allâh'ın resülü! Kocam beni bırakıp gitti. Ben de zina ettim ve bana zinadan bir çocuk dünyaya geldi. Bu çocuğu ölmesi için bir sirke küpüne attım. Sonra o sirkeyi sattık. Şimdi benim için tevbe var mıdır?” Peygamberimiz aleyhisselam cevap verdi:

“Zina fiilinin karşılığı recmdir (Yani, taşlanarak öldürülmektir). **Suçsuz yere insan öldürmenin** (öldürdüğün çocuk bile olsa kul hakkına girdiği için) **cezâsı, Cehennemdir**. (Bunların cezasını çekersin) **Sirkeyi satmana gelince; onu işlemiş olmakla büyük bir günah** (daha) **işlemişsin**. Ben de zannettim ki, ikindi namazını terk ettin.

(Yâni ikindi namazını terk etmek, öyle bir sirkeyi satmaktan daha büyük bir günahtır.)”

{ وَالْعَصْرِۙ } اقسم سبحانه بصلاة العصر فانه كثيرا ما يطلق العصر ويراد صلاته وذلك لفضلها الباهر لكونها وسطى لتوسطها بين الشفع الذى هو صلاة الظهر وبين الوتر النهارى الذى هو صلاة المغرب فانها لما توسطت بين الطرفين اتصفت بالوصفين وظهرت بالحكمين

---

[1] Asr’a yeminde şu mânâ de vardır: "O şaşılacak olan asra, zamana iyi dikkat ediniz. Çünkü o geçtikçe insan büyüyorum, çoğalıyorum, yaşıyorum zanniyle sevinir, halbuki o asır devamlı onun ömrünü yemekte, o geçen gece ve güdüz vücudunu kemirmekte ve bu şekilde o, her an zarar içinde kalmaktadır. Ancak îmân edip de güzel ameller yapanlar... müstesnadır. Onlar zarar etmez, kâr ederler. **Elmalılı Tefsiri**

وتحققت بالكمالين كما هو حكم البرازخ فحصل لها من القدر ما لم يكن لكل واحد من الطرفين وايضا ان اوقات اوآئل الصلوات الاربع محدودة الا العصر يعنى أن اول صلاة العصر غير محدود بالحد المحقق ففيه سر التنزيه عن التقييد بالحدود ولذا شرع التكبير فى الصلاة لأن الله تعالى منزه عن التقييد باوضاع الصلاة وحركات المصلى

قال بعض الكبار صلاة العصر بركعاتها الاربع اشارة الى التعينات الاربعة الذاتية والاسمائية والصفاتية والافعالية فى مرتبة الجمال الكونى بالفعل كاان الظهر اشارة اليها فى مرتبة الجمال الالهى ولا شك أن الانسان كون جامع ففى العصر اشارة اليه وفى الحديث " **مَنْ فَاتَتْهُ صَلَاةَ الْعَصْرِ فَكَأَنَّمَا وَتَرَ أَهْلَهُ وَمَالَهُ** " اى نقص اى ليكن من فوتها حذرا كما يحذر من ذهاب اهله وماله وسر الوعيد أن التكليف فى ادآء صلاة العصر اشق لتهافت الناس فى تجارتهم ومكاسبهم واشتغالهم بمعايشهم آخر النهار لبرد الهوآء حينئذ لا سيما فى ارض الحجاز فالكسب الحاصل فى ذلك الوقت مع السهو عن الصلاة فى حكم الخسران وسبب للخذلان

(حكى) أن امرأة كانت تصيح فى سكك المدينة وتقول دلونى على النبى عليه السلام فرآها رسول الله صلى الله عليه وسلم فسألها " **مَاذَا حَدَثٌ** " قالت يا رسول الله ان زوجى غاب عنى فزنيت فجاءنى ولد من الزنى فألقيت الولد فى دن من الخل حتى مات ثم بعنا ذلك الخل فهل لى من توبة فقال عليه السلام " **اَمَّا الزِّنَى فَعَلَيْكَ الرَّجْمُ بِسَبَبِهِ**

وَاَمَّا الْقَتْلُ فَجَزَاؤُهُ جَهَنَّم وَاَمَّا بَيْعُ الْخَلِّ فَقَدْ اِرْتَكَبْتِ بِهِ كَبِيرَةً لٰكِنْ ظَنَنْتُ اِنَّكِ تَرَكْتَ صَلَاةَ الْعَصْرِ “

Denildi ki: Muhakkak Allâhü Teâlâ, Fecr'e yemin ettiği gibi, ikindi vaktine de yemin etmiştir. Allâhü Teâlâ insanın aslı olan Âdem aleyhisselamı ikindi vaktinde yaratmıştır. Onun için ikindi vaktinin, diğer vakitler üzerine fazladan bir şerefi vardır.

Denildi ki: Allâhü Teâlâ, Duhâ vaktine yemin ettiği gibi, öğle vakti ile güneşin batışı arasındaki **aşiyy** vaktine de yemin etmiştir. Çünkü, o vakitlerde de Cenâb-ı Hakk'ın kudretine dâir çok deliller vardır.

Denildi ki: Allâhü Teâlâ burada peygamberlik asrına yemîn etmiştir. O asır, geçmiş zamana göre, bir gün içindeki ikindi vakti miktarıdır. Bu miktar, Peygamberimiz aleyhisselam'ın peygamber oluşundan, âhir zamanda ümmetinin yok olmasına kadarki zamandır. Bu **zaman bin yıldır**. Peygamberimiz aleyhisselam'ın da buyurduğu gibi:

-"Eğer ümmetim istikamet üzere olursa ona yâni kıyamete **bir gün, eğer istikamet** ve doğruluk **olmazsa yarım gün vardır."**[1]

Rasûlüllah aleyhisselam'ın asrının diğer asırlardan üstün olduğu açıktır. Çünkü bu asır, nebîlerin ve rasüllerin en hayırlısının asrı olduğu gibi, ümmetlerin ve ilâhî kitapların da en hayırlısının asrıdır. Bu asırda ilâhî kemâlât, bütün tafsilatı ile ortaya çıkmıştır.

Denildi ki: Allâhü Teâlâ burada, uzun zamana yemîn etmiştir. Çünkü uzun zaman, kalıcı ve geçici, bütün hayret verici şeyleri içinde toplar.

Zamana yemîn edilmesinin bir sebebi de, zararın zamana bağlanması gerektiği içindir. Zîrâ insan, çoğu kere hoşlanmadığı şeyleri ve belâları zamana bağlar. Kendi günahlarını ve zararlarını zamanın üstüne atar. Bir şeye yemin etmek o şeyi yüceltmek demektir. Üzerine kayıp ve zarar yıkılan bir şeye de âdeten tâzim ve hürmette bulunulmaz.

---

[1] **Feyzü'l-kadir, 3-507**. Bu hadîs-i şerîfte zikredilen bir gün ve yarım gün ile kastedilen vaktin, ne kadar olduğu ve mecaz yolu ile Efendimizin neyi kastettiği, araştırmaya değer bir konudur. Meselâ: Şöyle denebilir: Eğer ümmetim istikamet üzere olursa o bir gün, dünya ömrüne nisbetle ikindi ile akşam arası geçen zamandır. O zaman dolduktan sonra kıyamet kopar. Eğer istikamet üzere olmazlarsa bu vakit azalır, kıyamet daha erken kopabilir" demektir. En iyisini Allâhü Teâlâ bilir. (Mütercim)

ويقال ان الله تعالى اقسم بوقت العصر نفسه كما اقسم بالفجر فقد خلق فيه اصل البشر آدم عليه السلام فكان له شرف زآئد على غيره ويقال اقسم بالعشى الذى هو ما بين الزوال والغروب كما اقسم بالضحى لما فيها جميعا من دلائل القدرة ويقال اقسم بعصر النبوة الذى مقداره فيما مضى من الزمان مقدار وقت العصر من النهار وهو زمان بعثته الى انقراض امته فى آخر الزمان وهو ألف سنة كما قال عليه السلام " **اِنْ اِسْتَقَامَتْ اُمَّتِى فَلَهَا يَوْمٌ وَاِنْ لَمْ تَسْتَقِمْ فَلَهَا نِصْفُ يَوْمٍ** " وفضل هذا العصر على سائر الاعصار ظاهر لأنه عصر خير الانبياء والمرسلين وعصر خير الامم وخير الكتب الاهلية وفيه ظهر تمام الكمالات تفصيلا

ويقال اقسم بالدهر لانطوآئه على اعاجيب الامور القارة والمارة وللتعريض بنفى ما يضاف اليه من الخسران فان الانسان يضيف المكاره والنوائب اليه ويحيل شقاوته وخسرانه عليه والاقسام بالشئ اعظام له وما يضاف اليه الخسران لا يعظم عادة

وقد قال عليه السلام لَا تَسُبُّ الدَّهْرَ فَاِنَّ اللّٰهَ هُوَ الدَّهْرُ فاقسم الله بالدهر لانه بالنسبة الى الفهم العام الخاص مظهرالتجليات الالهية

Nitekim Rasülüllah aleyhisselam şöyle buyurmuşlardır:

-"**Dehre** yâni zamana **sövmeyiniz**! **Çünkü Allâhü Teâlâ dehr'dir."** **(**Yani, dehri ve içindekileri yaratandır.**)** Allâhü Teâlâ bu âyette dehre yemîn ediyor. Çünkü zaman, umûmi anlayışa nisbetle gece, gündüz, ay, güneş, yıldızlar ve başka şeyler gibi ilâhî tecellîlerin göz önüne serildiği bir yaratıktır.

Seçkin zâtların anlayışına göre dehr, ilâhî tecelliyâtın görüldüğü yerdir. Çünkü Allâhü Teâlânın, sıfat ve fiilleri zaman içinde zuhûr eder. Allâhü Teâlâ, Kur'anda, üstüne yemîn ettiği bütün mühim şeyleri zaman dilimleri içinde topladığı için, kasem çeşitlerini asra yemîn ederek sonlandırmıştır.

Allahü Teâlânın evvelce üzerlerine yemîn ettiği mühim zamanlar şunlardır:

-"Fecre ve on geceye..." (Fecr suresi, 89-1-2),

-"Güneşe ve duha vaktindeki aydınlığına, güneşi takip ettiğinde aya..." (Şems suresi, 91-12),

-"(Karanlığı ile etrafı) **kaplayıp örttüğü zaman geceye, açılıp aydınlandığı zaman gündüze...**" (Leyl, 92, 1-2),

-"Kuşluk vaktine ve sükûna erdiğinde geceye... yemin ederim." (Duhâ suresi, 93,1-2)

Te'vîlât-ı Necmiyyede şöyle geldi:

"Allahü Teâlâ zamanın devâmına ve devamının kemâli üzerine yemîn ediyor. Çünkü o zaman, Rasülullah aleyhisselam'ın velâyet, nübüvvet, risâlet ve hilâfetini içine alıyor. Çünkü Rasûlüllah aleyhisselam şöyle buyurmuşlardır:

-"Âdem su ile çamur arasında iken ben nebî idim."[1]

Yâni o, ilim suyu ile malûm çamur arasında iken…

Yine Rasûlüllah aleyhisselam şöyle buyururlar:

-"Biz sonrakiler ve öncekileriz." [2]

Yine Allâhü Teâlâ'dan naklen şu kudsî hadîste şöyle geldi ki:

-"Sen olmasaydın ben âlemleri yaratmazdım." [3]

Yine şöyle gelmiştir:

-"Ben Allâh'tanım, mü'minler de bendendirler." [4]

Bütün bu hadîsleri Allâhü Teâlâ'nın, şu âyeti de destekler:

-"Biz seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik" (Enbiya, 21-107) Buradaki **âlemler**'den murad, O'nun zamanındaki, Ondan önceki ve O'ndan sonraki zamanlardaki âlemlerdir. Çünkü **âlemîn** kelimesi, **elif-lam** ile mahallen cemi olmuştur. Onu için, umûm ve şümûl ifâde eder.

İNSAN ZİYANDADIR

---

[1] Tirmizi, 3609

2 Buhârî, Cuma, 1.

3 Keşfü'l-hafâ : 2123.

4 Keşfü'l-hafâ, 619.

اِنَّ الْاِنْسَانَ لَفٖى خُسْرٍۙ ﴿٢﴾

insan muhakkak bir hüsranda ve ziyandadır...[2]

Kelime mânâsı

اِنَّ الْاِنْسَانَ **insan muhakkak**

لَفٖى خُسْرٍۙ **ziyan içindedir...**[2]

Tefsiri

"insan muhakkak bir hüsranda ve ziyandadır..."

İnsân[1]**dan murad** bütün insanlardır. **İnsan** kelimesinden sıhhatli bir şekilde istisnâ yapılabilmesi için, insan kelimesinin bütün insanları kaplamış bir mânâda olması lâzımdır.

Husr ve husrân, eksilme ve sermayenin elden gitmesi demektir. İnsanın sermâyesi, kendisi ve ömrüdür. **Husr** kelimesi nekre getirilmiştir ki; büyük hüsrandadır demektir. Mânâ şöyledir: İnsan, ticâretinde ve ömrünü kullanmada azgınlıkta bulunursa, bu öyle büyük bir hüsrandır ki, onun büyüklüğünü ancak Allâhü Teâlâ bilir.

Yâni onlar her an ziyan içinde ve hep zarar edeceklerdir. Çünkü devamı ve sağlamlığı olmayan şeyleri yapmaya çalışıyorlar.

Şiir

Aziz ömür nakdini boş şeylere verme ve ömrünü boşa geçirme.

Eğer boşa verirsen çok zararlı çıkarsın, sana hiçbir fayda kalmaz.

Burada hüsran ve günahın, büyük olduğu söz konusudur. Bunun iki sebebi vardır:

1-Ya hakkında günâh işlenen zâtın büyük olmasından günâh da büyük olur,

2-Veya o günah büyük bir nîmete karşı işlenmiştir.

İki şekil de, kulun Rabbine karşı işlediği günahlarda vardır. Öyle ise, böyle bir günah, hiç şüphesiz büyüklüğün son derecesinde olacaktır.

Veya **Husr** kelimesi, sonundaki tenvin sebebiyle çeşit mânâsı içindir. O zaman mânâ: İnsan, insanların bilmediği bir hüsrân ve zarar çeşidi içindedir.

---

[1] İnsân kelimesinin başındaki lâm-ı tarif cins içindir.

{**اِنَّ الْاِنْسَانَ**} التعريف للجنس يعنى الاستغراق بدلالة صحة الاستثناء من الانسان فان صحة الاستثناء من جملة ادلة العموم والاستغراق

{ **لَفِى خُسْرٍ** } الخسر والخسران معناه النقصان وذهاب رأس المال فى حق جنس الانسان هو نفسه وعمره والتنكير للتفخيم اى لفى خسران عظيم لا يعلم كنهه الا الله فى متاجرهم وصرف اعمارهم فى مباغيهم

يعنى هر آينه در زيابند بصرف اعمار در مطالب نابايدار.

مده به بيهده نقد عزيزعمربدست. كه بس زيان كنى ومرترا ندارد ود.

والذنب يعظم اما لعظم من فى حقه الذنب او لأنه فى مقابلة النعمة العظيمة وكلا الوجهين حاصل فى ذنب العبد فى حق ربه فلا جرم كان ذلك الذنب فى غاية العظم ويجوز ان يكون التنوين للتنويع اى نوع من الخسران غير ما يتعارفه الناس.

اِلَّا الَّذٖينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَتَوَاصَوْا بِالْحَقِّ وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ ﴿٣﴾

Ancak şu kimseler müstesna ki, îmân edip sâlih ameller işlediler ve hep hakka vasiyyetleştiler ve sabra vasiyyetleştiler! [3]

Kelime mânâsı

اِلَّا الَّذٖينَ **Ancak şu kimseler müstesna:**

اٰمَنُوا **Onlar îmân ettiler,**

وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ **sâlih ameller işlediler,**

وَتَوَاصَوْا بِالْحَقِّ **ve hakka vasiyetleştiler,**

وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ **ve sabra vasiyetleştiler.**

Tefsiri

"Ancak şu kimseler müstesna:"

Allah'a yakînî bir ilimle **"îmân edenler**" hakîkatte Allâh'tan başka eser sahibi olmadığını bilenler, zamanın perdesinden kurtulup ortaya çıkanlar ve **"sâlih ameller işleyenler"** müstesnâ.

İşte bunlar faziletleri ve bâkî hayatı kazananlar, sermayeleri olan istidatlarının nurları üzerine kemâl nûrunu elde edenlerdir. Bunlar zarar etmeyen bir ticâret içindedirler. Çünkü onlar değeri olmayan geçici hayatı satıp, değerli olan sonsuzu satın almışlardır. Elden çabucak gidici olanı, sâlih ve kalıcı olanla değiştirmişlerdir. Şu alışveriş, ne kadar da kârlı! Şu açıklamalar onların nefislerini kemâle erdirdiklerinin açıklamasıdır.

Bazı tâifeler, bu âyeti delil getirerek büyük günah sahiplerinin Cehennemde ebedî kalacağını söylemişlerdir. Çünkü büyük günah sahipleri hüsrânda olanlardan istisnâ edilmemiştir. Buna göre; istisnâ dışında kalanlar mutlakâ hüsrân içinde kalacaklardır. Kâfir olarak ölürse ebedî, âsî olarak ölüp de mağfiret edilmemişse Cehenneme girerek; mağfiret edilirse de yüce dereceleri kaçırarak hüsrândadır.

"Birbirlerine hakkı tavsiye edenler." Bu ifâde, onların başkalarını kemâle erdirdiklerini beyân etmektedir. Yâni onlar, birbirlerine, inkârı aslâ mümkün olmayan, sonuçlarının güzelliği dünya ve âhirette hiçbir zaman zevâl bulmayan sâbit emri tavsiye edenlerdir. İşte bu hayrın tamâmıdır ki; Allâh'a îmân etmek, her akid ve amelde O'nun kitaplarına ve rasüllerine tâbi olmak gibi...

{ **إِلَّا الَّذِينَ اٰمَنُوا**} بالله الايمان العلمى اليقينى وعرفوا أن لا مؤثر بالحقيقة الا الله وبرزوا عن احجاب الدهر { **وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ**} اى اكتسبو الفضائل والخيرات الباقية فربحوا بزيادة النور الكمال على النور الاستعدادى الذى هو رأس مالهم فانهم فى تجارة لن تبور حيث

باعوا الفانى الخسيس واشتروا الباقى النفيس واستبدلوا الباقيات الصالحات بالغاديات الرائحات فيا لها من صفقة ما اربحها وهذا بيان لتكميلهم لانفسهم

استدل بعض الطوآئف بالآية على أن مرتكب الكبيرة مخلد لأنه لم يستثن من الخسران الا الذين آمنوا الخ والتقصى منه ان غير المستثنى فى خسر لا محالة اما بالخلود ان مات كافرا واما بالدخول فى النار ان مات عاصيا لم يغفر له واما بفوات الدرجات العالية ان غفر {وَتَوَاصَوْا بِالْحَقِّ} الخ بيان لتكميلهم لغيرهم اى وصى بعضهم بعضا بالامر الثابت الذى لا سبيل الى انكاره ولا زوال فى الدارين لمحاسن آثاره وهو الخير كله من الايمان بالله واتباع كتبه ورسله فى كل عقد وعمل

“Ve sabrı tavsiye edenler” İnsanın, yaratılış hükmü sebebi ile, nefsin meylettiği günahlara, yapması nefse zor gelen tâatlere ve Allâhü Teâlâ'nın kullarını tâbî tuttuğu imtihanlara karşı, insanlara sabrı tavsiye edenler **müstesnâ.**

Sabrı tavsiye, hakkı tavsiye’nin içinde bulunduğu halde, tekrar zikredilmesi, daha çok îtinâ göstermek icabettiğini açıklamak içindir.Veya:

Birincisi, kendisi ile Allâhü Teâlâ'yı razı eden fiili yapmak mânâsına gelen **ibâdet** rütbesidir.

İkincisi, Allâhü Teâlânın yaptıkları ile râzı olmak mânâsına olan **kulluk** mertebesidir.

Sabırdan murad, sırf, arzu ettiği bir şeyi işlemekten veya terk etmekten nefsi uzak tutmak ve ona mâni olmaktan ibaret değildir. Aksine sabır, Allâhü Teâlâ'dan geleni güzel kabul etmek, zâhiren ve bâtınen de ondan râzı olmaktır.

Allâhü Teâlâ burada kârın sebebini zikrettiği halde, zararın sebebini zikretmiyor. Yalnız, maksadı açıklamayı kâfi görüyor. Kastolunan ise, ebedî hayatı ve tükenmeyecek saâdeti kazandıracak şeyi açıklamaktır. Burada sayılanların dışında kalan her şeyin, insanı zarara götüreceğini ve nasîbini azaltacağını hissettiriyor. Veya, Allâhü Teâlâ, kerem ve ih-

sanından dolayı, bizlerden, bizi zarara götüren şeyleri gizlemiştir. Çünkü zarar tarafında meseleyi kapalı tutmak keremdir. Çünkü Allâhü Teâlâ, onların ayıplarını saymayı terk etmiş, bu yönlerinden onlara hitaptan kaçınmıştır.

Rivâyet olundu ki: Peygamberimiz aleyhisselam şöyle buyurmuştur:

-"Rabbiniz günün son vaktine yemin itti. Ebû Cehl'in hüsrânda olduğunu, ancak bundan, **illellezîne amenû** ile, Ebû Bekir radıyallahü anh'ı, **ve amilus-salihâti** ile, Ömer radıyallahü anh'ı, **ve tevâsav bil hakkı** ile, Osman radıyallahü anh'ı, **ve tevâsav bissabri** ile, Ali radıyallahü anh'ı müstesnâ kılmıştır." Bu âyeti kerîmeyi, bu şekilde Abdullah bin Abbâs'ın oğlu Ali minberde tefsir etmiştir.[1]

Burada **tavsiye ederler** fiili, faillerinin farklı olması sebebiyle tekrar edilmiştir. Birinci tefsîre göre ise, mef'ullerin farklı olmasından dolayı tekrarlanmıştır. Mef'uller, **hakk** ve sabır kelimeleridir.

Rivayete göre, İmâm Şâfiî rahimehüllah şöyle dedi:

-"İnsanlara sâdece bu sûre inmiş olsaydı onlara yeterdi."[2]

Bu söz bir başka âlimin:

-"Bu sûre, Kur'an'ın bütün ilimlerini şâmildir." sözü ile aynı mânâya gelir . [3]

{وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ} اى عن المعاصى التى تشتاق اليها النفس بحكم الجبلة البشرية وعلى الطاعات التى يشق عليها ادآؤها وعلى ما يبلوا الله به عباده وتخصيص هذا التواصى

---

[1] Kurtubî Tefsiri,20-184, Sa'lebî: 10-284

[2] İbni kesir tefsiri, 8-479

[3] Başta beyân olunduğu üzere bu sûrenin geniş bir şekilde açıklanması, bütün Kur'ân demek olduğundan, daha ne kadar açıklaması yapılsa tükenmez. Taberânî "Evsat"da ve Beyhakî "Şuab"da Ebu Huzeyfe'den -ki sohbeti vardır- şöyle dediğini rivayet etmişlerdir. "Resulullah'ın ashabından iki kişi birbiriyle karşılaştıklarında biri diğerine Ve'l-Asrı Sûresi'ni okumadan, sonra da biri diğerine selam vermeden ayrılmazlardı." Bizlerin de asrımızın gidişini ve ömürlerimizin geçişini anlayıp düşünerek birbirlerimize Hak ve sabır tavsiye etmeye ve Hak Teâlâ'ya tam îmân ile güzel amellere başarı dilemeye ihtiyacımız ne kadar çok! Ne kadar çok! Buna karşılık böyle Hak ve hayır tavsiye eden müstesna kişilerle alay ederek, onları türlü türlü ayıplayıp çirkin bulanların da hesabı yok. Fakat bunun üzerine öylelerinin ziyanındaki şiddeti açıklamak için de Hümeze Sûresi geliyor. **Elmalılı Tefsiri**

بالذكر مع اندراجه تحت التواصى بالحق لابراز كمال الاعتناء به او لأن الاول عبارة عن رتبة العبادة التى هى فعل ما يرضى به الله تعالى والثانى عن رتبة العبودية التى هى الرضى بما فعل الله

فان المراد بالصبر ليس مجرد حبس النفس عما تشوق اليه من فعل او ترك بل هو تلقى ما ورد منه تعالى بالجميل والرضى به ظاهرا وباطنا ولعله سبحانه انما ذكر سبب الربح دون الخسران اكتفاء ببيان المقصود فان المقصود بيان ما فيه الفوز بالحياة الابدية والسعادة السرمدية واشعارا بان ما عدا ما عد يؤدى الى خسر ونقص حظ او تكرما فان الابهام فى جانب الخسر كرم لأنه ترك تعداد مثالبهم والاعراض عن مواجهتهم به

وروى عنه عليه السلام انه قال " **اَقْسَمَ رَبُّكُمْ بِآخِرِ النَّهَارِ أَنَّ اَبَا جَهْلٍ لَفِى خُسْرٍ** " { **اِلَّا الَّذٖينَ اٰمَنُوا** } اى ابا بكر رضى الله عنه { **وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ** } اى عمر رضى الله عنه { **وَتَوَاصَوْا بِالْحَقِّ** } اى عثمان رضى الله عنه { **وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ** } اى عليا رضى الله عنه فسرها بذلك على بن عبد الله بن عباس رضى الله عنهم على المنبر

فيكون تكرير وتواصوا لاختلاف الفاعلين واما على الاول فلاختلاف المفعولين وهما قوله بالحق وبالصبر روى عن الشافعى رحمه الله أنها سورة لو لم ينزل الى الناس الا هى لكفتهم وهو معنى قول غيره انها شملت جميع علوم القرءان.تمت سورة العصر فى خامس جمادى الاولى من سنة سبع عشرة ومائة وألف.

Asr sûresi tefsiri, 5 Cemâziyelevvel 1117 (26 Ağustos 1705 milâdi) tarihinde tamâmlandı.

104

سُورَةُ الْهُمَزَةِ

HÜMEZE SÛRESİ

Mekke'de nazil olmuştur
9 âyettir

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

وَيْلٌ لِكُلِّ هُمَزَةٍ لُمَزَةٍ ﴿١﴾ اَلَّذٖى جَمَعَ مَالًا وَعَدَّدَهُ ﴿٢﴾
يَحْسَبُ اَنَّ مَالَهُ اَخْلَدَهُ ﴿٣﴾ كَلَّا لَيُنْبَذَنَّ فِى الْحُطَمَةِ ﴿٤﴾ وَمَٓا
اَدْرٰيكَ مَاالْحُطَمَةُ ﴿٥﴾ نَارُ اللّٰهِ الْمُوقَدَةُ ﴿٦﴾ اَلَّتٖى تَطَّلِعُ عَلَى
الْاَفْئِدَةِ ﴿٧﴾ اِنَّهَا عَلَيْهِمْ مُؤْصَدَةٌ ﴿٨﴾ فٖى عَمَدٍ مُمَدَّدَةٍ ﴿٩﴾

Bismillâhi'r-rahmâni'r-rahıym
Yazıklar olsun bütün gıybetçi ve ayıpçılar gürûhuna![1]
Ona ki bir mal toplamış ve onu saymaktadır,[2]
Malı kendisini sonsuz kılmış sanır.[3]
Hayır! Celâlim Hakkı için, atılacaktır o hutameye [4]
Ve bildin mi hutame ne? [5]
Allah'ın tutuşturulmuş ateşi. [6]
Ki çıkar gönüller ve kalbler üstüne! [7]
O kapatılacaktır onlar üstüne [8]
Uzatılmış sütunlarda! [9]

GIYBETÇİLERE ve AYIPÇILARA YAZIKLAR OLSUN

وَيْلٌ لِكُلِّ هُمَزَةٍ لُمَزَةٍ ﴿١﴾

Veyl-yazıklar olsun bütün gıybetçi ve ayıpçılar gürûhuna![1]

Kelime mânâsı

وَيْلٌ **yazıklar olsun**

لِكُلِّ هُمَزَةٍ **bütün gıybetçilere**

لُمَزَةٍ **ve ayıpçılara**

Tefsiri

Mânâ: "Müminlere, yüzlerine karşı hakaret eden **hümezeye**, Arkadan çekiştiren, mü'minlerin gıybetini yapan **lümezeye** yazıklar olsun, yazıklar oldu" demektir.[1]

Kaamûs'a göre **hâmiz** ve **hümeze** fitneci, münafık, kaş göz işâreti yaparak insanlarla alay eden, kötülük yapan demektir. Lümeze ise insanları çok ayıplayan demektir. Veya, **lümeze** seni yüzüne karşı ayıplayan, hümeze ise seni arkandan ayıplayan demektir.[2]

{ وَيْلٌ } بالفارسية بمعنى واى. وهو مبتدأ وساغ الابتدآء به مع كونه نكرة لأنه دعاء عليهم بالهلكة او بشدة الشر خبره قوله { لِكُلِّ

---

[1] Farsça **vay**! mânâsına gelen **veyl** kelimesi, mübtedâdır. Böyle nekre bir kelimenin **mübtedâ** olması, kâfirlerin yaptıkları hakaretler karşısında, helak olmaları veya şiddetli bir şerre mübtela olmaları için **beddua** olması sebebiyledir. Haberi de, **li külli hümezetin ve lümezetin** sözleridir. **Hümeze**, **hemz** kökünden gelir ve kırmak mânâsınadır. **Lümeze, lemz** kökünden gelir ta'n etmek, delmek, yaralamak mânâlarına gelir. Bu iki kelime, insanlara hakaretle sataşmak ve onları kötülemeye çalışmak mânâsı ile yayılmıştır. (Yâni Lümeze, kişinin yanındaki arkadaşına, kaşgöz işâreti yaparak, yanlarından geçmekte olan mü'mini hafife almaları demektir.)

[2] **Hümeze** ve **lümeze** kelimelerinin kalıbı olan **fuale** bâbı, bir şeyi alışkanlık hâline getirme üzerine delalet eder. Onun için bir kimseye **duhake-çok gülen**, **luane-çok la'net eden** şeklinde sıfatlanması için, o işi çok yapması, alışkanlık hâline getirmesi lâzımdır.

Edebü'l-Kâtib kitabında İbnü Kuteybe dedi ki: **Fu'le**, mef'ûlün sıfatlarındandır. **Fuale** de fâilin sıfatlarındandır. Bunun için kendisi ile alay edilen adama **raculün hüz'e** denir. İnsanları alaya alana da, **raculün hüzee** denir. **Lu'na** ve **luane**, **lümze** ve **lümeze** ve benzerleri bu kıyas üzerinedir.

هُمَزَةٍ لُمَزَةٍۙ } الهمز الكسر واللمز الطعن شاعا فى الكسر من اعراض الناس والطعن فيهم

وفى القاموس الهامز والهمزة الغماز واللمزة العياب للناس او الذى يعيبك فى وجهك والهمزة من يعيبك فى الغيب انتهى وبناء فعله يدل على الاعتياد فلا يقال ضحكة ولعنة الا للمكثير المتعود وفى ادب الكاتب لابن قتيبة فعلة بسكون العين من صفات المفعول وفعلة بفتح العين من صفات الفاعل يقال رجل هزءة للذى يهزأ به وهزأة لمن يهزأ بالناس وعلى هذا القياس لعنة ولعنة ولمزة ولمزة وغيرها

SEBEB-İ NÜZÜL

Bu âyet, Ahnes bin Şerik veya Velid bin Mugîre hakkında nazil olmuştur. Bu ikisi, Rasülüllah aleyhisselam efendimizi gıybet ederlerdi. Sahîh olan görüşe göre, bu ayeti kerîmenin hükmü herkesedir. Çünkü burada, **li külli**- yâni **herkese** deniyor. Aynü'l-Meânî'de nakledilen Abdullahi'bni Mes'ûd kırâatindeki gibi "veylün li'l-hümezeti ve'l-lümezeti" denmiyor.

Hadis-i şerîfte de şöyle geldi:

-"Mü'min; akıllı, sağlam anlayışlı, tedbirli ve dikkatlidir. Ağırbaşlıdır, araştırır, acele etmez, âlimdir, şüpheli şeyleri öğrenip onlardan kaçınandır. Münâfık ise hümeze lümezedir. yâni, yüze karşı hakaaret eder, arkadan gıybetini yapar. Kırıcıdır. Gece odun toplayana benzer; nereden kazandığını ve nereye harcadığını bilmez. [1]

Kaaşânî dedi ki: Hemz ve lemz; câhillik, öfke ve kibirle birlikte bir ahlâksızlıktır. Çünkü bu iki kötü ahlak, insanlara eziyet etme ve kibirlenme demektir. O, hep insanlar üzerinde olmak ister. Kendisinde üstünlük verecek bir fazilet olmadığı için, insanlara ayıp ve kötü ahlak nisbet ederek üstün olmaya çalışır. Halbuki kendinde bir fazilet bulamaz ki, onunla yükselebilsin. Bu sebeple kendisinin insanlardan faziletli olduğunu isbat için onlara ayıp ve rezil iftiralar yapar. Halbuki, onun bu

[1] Keşfül hafa-Aclûni 2-353

yaptığı, rezilliğin ta kendisidir. Rezillik olmasa bile fazilet asla değildir. Çünkü o, konuşma ve öfke kuvveti rezilliği ile sıfatlanmış, nefsinin ve şeytanının aldatması içindedir.[1]

ونزولها فى الاخنس بن شريف او فى الوليد بن المغيرة فان كلا منهما كان يغتاب رسول الله عليه السلام والاصح العموم لقوله تعالى لكل ولم يقل للهمزة واللمزة كما قرأ عبد الله كما فى عين المعانى وفى الحديث " **اَلْمُؤْمِنُ كَيِّسٌ فَطِنٌ حَذِرٌ وِقَافٌ مُتَثَبِّتٌ لَا يَعْجِلُ عَالِمٌ وَرَعٌ وَالْمُنَافِقُ هُمَزَةٌ لُمَزَةٌ حَطْمَةٌ كَحَاطِبِ لَيْلٍ لَا يَدْرِى مِنْ اَيْنَ اِكْتَسَبَ وَفِيمَ اَنْفَقَ** "

قال القاشانى الهمز واللمز رذيلتان مركبتان من الجهل والغضب والكبر لانهما يتضمنان الاذية وطلب الترفع على الناس وصاحبهما يريد أن يتفضل على الناس ولا يجد فى نفسه فضيلة يترفع بها فينسب العيب والرذيلة اليهم ليظهر فضله عليهم ولا يشعر أن ذلك عين الرذيلة وان عدم الرذيلة ليس بفضيلة فهو مخدوع من نفسه وشيطانه موصوف برذيلتى القوة النطقية والغضبية.

TOPLADIĞI MALLARI SAYMAKLA MEŞGUL

اَلَّذِى جَمَعَ مَالًا وَعَدَّدَهُۙ ﴿٢﴾

O ki bir mal toplamış ve onu saymaktadır,[2]

Kelime mânâsı

اَلَّذِى **O ki**

[1] İbnü Abbas' radıyallahü anh'dan: "Allahü Teâlâ'nın veyl (yazıklar olsun) ile başladığı kimseler kimlerdir diye sorulduğunda, "Nemime, yâni koğuculuk ile gezenler, dostlar arasını ayıranlar en büyük ayıp arayanlar." demiştir.

جَمَعَ مَالًا **bir mal toplamış**[1]

وَعَدَّدَهُ **ve onu saymaktadır.**

Tefsiri

Mânâ sanki şöyledir: "**Mal biriktirenin vay hâline!**" Allâhü Teâlâ'nın onu böyle mânevi bir vasıfla vasıflaması, hümeze ve lümezenin sebebi sanki budur. Yâni kişi mal biriktirmesi sebebi ile kendini beğenmeye başlar, mal çokluğunun kendini fazîlet sâhibi yaptığını zanneder. Bundan dolayı da kendi dışındakileri eksik görmeye başlar.

"Malını sayar" demek, o malda bulunan Allâh'ın hakkını yerine getirmeden o malı tekrar tekrar sayar durur, demektir.[2]

Denildi ki: **Addedehû**, hazırlık yapmak demektir. Yâni malını zamanın belâlarına karşı bir azık kılar.

Yukarıda adıgeçen **Ahnes**'in dört bin dînârı ve onbin dirhemi vardı.

Sonra mal toplamakta şehvete ait kuvvetlere de işâret vardır. **Onu sayar** ifadesinde de cehalete işâret vardır. Çünkü musîbet halleri için mal biriktiren kimse, bilmiyor ki, başına belâyı getiren, o malın kendisidir. Zîrâ Allâhü Teâlâ'nın hikmeti icabı, o malın bir takım belâlarla birlikte dağıtılmasını icabettirmektedir. Bu durumda o mal bu belâları ondan nasıl defedebilir ki?!

Te'vîlât-ı Necmiyye'de şöyle geldi: Kötü ahlâk ve çirkin vasıflardan ibaret olan malı toplamak ve bunları âhiret konaklarına ulaşmaya, Cenâb-ı Hakk'ın huzuruna varmak için azık olarak hazırlamak...[3]

---

[1] "Cemaa mâlen" fiili, "külli" kelimesinden bedeldir. **Mâlen** kelimesinin lam-ı tarifsiz gelmesi, bu çeşit insanların, biriktirdiği malın çok fazla olduğunu anlatmak içindir. Bu, **ve addedehû** kelimesine de uygun vaziyettedir.

[2] Bu addedehü kelimesi saymak mânâsına olup, ıddetten değildir. Çünkü o, sayma mânâsına fiili mazı olmak üzere idgamın kaldırılması ile **ve addedehû** diye okundu.

[3] lügat örfünde hamiz ve hemmazdan daha mübalağalı olarak hümeze, inceden inceye veya geriden geriye hafifseyerek ve alay ederek şunun bunun namusu ve şerefi ile oynayıp incitmeyi, yerme ve kötüleme ile arkadan konuşarak ayıplayıp kınamayı, şunu bunu dürtüştürerek öteye beriye koğuculuk etmeyi âdet ve sanat edinmiş, çekiştirici gammaz mânâsında meşhur olmuştur ki, böyle olan kimseler fırsat buldukça hemzin her mânâsını yapar. Eli erdiği insanları cımbızlar, çimdikler, dürter, kakar, ısırır, çarpar, kırar, incitir, o yolda geçinir. Onun için bu mânâların hepsinden kinaye olarak hümeze, gammazlığı âdet ve sanat edinmiş kimselere söylenmiştir. yâni asıl hakîkati, el ile sıkmak, cimdirmek, dürtmek, vurmak, kırmak iken ağızla, dille ısırmak, kötülemek ve arkadan konuşmak, küçük görmekle gönül incitmek ve kırmak mânâsında kinaye olarak yayılmıştır. Kinayeler hakîkatin de iradesine engel olmayacağı için 'de her mânâ dahil olur. yâni gerek el ile, gerek dil ile maddeten veya manen şunu bunu itip kakmayı, kırıp incitmeyi âdet edinmiş dedikoducu güruhu-

{ **اَلَّذِى جَمَعَ مَالًا** } بدل من كل كأنه قيل ويل للذى جمع مالا وانما وصفه الله بهذا الوصف المعنوى لأنه يجرى مجرى السبب للهمزة واللمزة من حيث انه اعجب بنفسه مما جمع من المال وظن أن كثرة المال سبب لعزا لمرء وفضله فلذا استنقص غيره وانما لم يجعل وصفا نحويا لكل لأنه نكرة لا يصح توصيفها بالموصولات وتنكير مالا للتفخيم والتكثير الموافق لقوله تعالى

{ **وَعَدَّدَهُ** } اى عده مرة بعد اخرى من غير ان يؤدى حق الله منه ويؤيده أنه من العد وهو الاحصاء لا من العدة انه قرئ وعدده بفك الادغام على أنه فعل ماض بمعنى احصاه وضبط عدده وقيل معنى عدده جعله عدة وذخيرة لنوآئب الدهر وكان للاخنس المذكور اربعة آلاف دينارا وعشرة آلاف ثم فى الجمع اشارة الى القوة الشهوانية وفى عدده الى الجهل لأن الذى جعل المال عدة للنوآئب لا يعلم أن نفس ذلك المال هو الذى يجر اليه النوآئب لا يعلم أن نفس ذلك هو الذى يجر اليه النوآئب لاقتضاء حكمة الله تفريقه بالنائبات فكيف يدفعها

وفى التأويلات النجمية جمع مال الاخلاق الذميمة والاوصاف الرديئة وجعله عدة منازل الآخرة والدخول على الله.

---

nun hepsi cehennem uçurumunda, veyl deresinde, hüsran içinde kahrolmaya mahkumdurlar, vay hallerine. "Lümeze" de "hümeze" gibidir. Mızrak saplar gibi kötülemek, ayıplamak ve kaş göz kırparak, işâret ederek, eğlence suretiyle birini diğerine göstermek mânâlarına olan "Lemz"den "Lümeze" de daima herkesi ayıplamayı ve şuna buna ayıp ve eksiklik isnat ederek eğlenmeyi âdet edinmiş, kendini beğenmiş atak demektir ki, "hümeze"yle anlamdaş ve farklı olarak da kullanılır. **Elmalılı Tefsiri**

MALI KENDİSİNİ EBEDÎ KILMIŞ ZANNEDER

يَحْسَبُ اَنَّ مَالَهُ اَخْلَدَهُۚ ﴿٣﴾

Malı kendisini sonsuz ve ölümsüz kılmış zanneder.[3]

Kelime mânâsı

يَحْسَبُ **Zanneder ki,**

اَنَّ مَالَهُ **malı onu**

اَخْلَدَهُۚ **sonsuz kılmış**

Tefsiri

Mal kelimesinin açıkça gelmesi, mânâyı iyice yerleştirmek içindir. Yâni, o çalışan kişi binâlar inşa eder, taş ve kerpiçle sağlamlaştırır, ağaç diker, su yolları açar. Bütün bunları hiç ölmeyecekmiş gibi yapar, malı onu hep hayatta koyacağını zanneder. **Zanneder** demek hakîkat değil, aksine misal verme mânâsına alınır.

Ebû Bekir bin Tâhir radıyallahü anh dedi ki: O, malının, kendisini sonsuzluk makâmına ulaştıracağını zanneder. Burada **ebedî kılar** demedi de **ebedî kıldı** dedi. Çünkü burada murad olunan; o insan, malın kendisine sonsuzluk vereceğini, ölümden onu koruyacağını zanneder. Sanki bu, bitmiş bir hükümdür. Bunun için geçmiş zaman fiili kullanılmıştır.

Hasan Basrî rahimehüllah dedi ki: “Ölüm, şüphesi aslâ olmayan bir ilimdir. Böyle olduğu halde, hiç bilinmeyen bir şüphe gibi algılanması kadar acaib bir şey görmedim!” Ne güzel söz!

{ **يَحْسَبُ اَنَّ مَالَهُ اَخْلَدَهُۚ** } اظهار المال لزيادة التقرير اى يعمل من تشييد البنيان وايثاقه بالصخر والآجر وغرس الاشجار وكرى الانهار عمل من يظن أنه لا يموت بل ماله يبقيه حيا فالحسبان ليس بحقيقى بل محمول على التمثيل

وقال ابو بكر بن طاهر رحمه الله يظن أنه ماله يوصله الى مقام الخلد وانما قال اخلده ولم يقل يخلده لأن المراد أن هذا الانسان يحسب أن المال قد ضمن له الخلود واعطاء الامان من الموت فكأنه حكم قد

فرغ منه ولذلك ذكره بلفظ الماضى قال الحسن رحمه الله ما رأيت
يقينا لا شك فيه اشبه بشك لا يقين فيه كالموت ونعم ما قال.

HUTAME

كَلَّا لَيُنْبَذَنَّ فِى الْحُطَمَةِ ﴿٤﴾

Hayır! Yemin olsun ki, atılacaktır o ateşe [4]

Kelime mânâsı

كَلَّا **Hayır!**

لَيُنْبَذَنَّ **Yemin olsun ki, atılacaktır,**

فِى الْحُطَمَةِ **o ateşe.**

Tefsiri

"Hayır!" sözü, o kimseyi bâtıl bir zannından caydırmak için gelmiştir. Yâni Âdem oğlunun zannettiği gibi değildir. Bâzı âlimler dedi ki: En doğrusu **"Hayır!"** kelimesinin zandan değil, yukarıda geçen, **hümeze** ve **lümeze'**den caydırmak için gelmiş olmasıdır.

"**Le yünbezenne** yâni **atılacatır**" fiili, gizli bir yeminin cevâbıdır. Burası bir başlangıç cümlesidir ve caydırmanın sebebini açıklamaktadır. Âyetin mânâsı şöyledir: **"Vallâhi, o fiilleri yaparak imkânsız bir şeyin olacağını zanneden o kimse, mutlaka ateşe atılacaktır."**

Bazı âlimler dediler ki: **Atılacak** olanlar, yüze karşı hakaret edenler ve arkadan gıybet edenlerdir. Bu mânâ, bâzı kıraat âlimlerinin **le yünbezenne** fiilini **le yünbezâne** olarak -tesniye- okumalarına göredir.

Hutame'ye, içine atılanları kırıp parçalayan Cehennem tabakasının mahiyetine girecektir, demektir. Aynı, o kişinin dünyada insanların şanlarını kırıp parçaladığı ve mal topladığı gibi…(Şimdi de, **hutame** onu parçalayacaktır.)

Bazıları dedi ki: **Hutame,** fuale kalıbındadır. Fuale, bir işi çok yapıp alışkanlık hâline getirmek demektir. Hutame'ye zıttır. **Hutame** ateşe isim olarak verilmiştir. Kırıp parçalamak ateşin âdeti değil, tabiatıdır.

Bunun cevabı şöyledir: Ateşin, içine atılanları kırıp parçalamasının onun tabiatı olması, âdeti de olmasına zıt değildir. Kaamûs'un da ifâde

ettiği gibi âdet, huy ve husûsiyet demektir. Bu da tabiî olanı da tabiî olmaYâni da içine alır. Şimdi anlaşılan şu ki; onların **hutame**ye atılmaları, amellerinin tam karşılığıdır. Çünkü hümeze ve lümeze kâfirlerin âdetleri olursa, **hutame** de âdeti olmuş olur. Ayrıca kâfirler, kendilerini keramet sahibi ve çok olduklarını zannediyorlardı. Bunun karşılığı olarak, ayeti kerîmede cezâlarının hakaretli ve varlıklarının alçaltıcı vaziyette ateşe atılmak olduğu ifade edildi. Onları hakîr düşürmek, sayılarının ve mallarının azlığını ifâde etmek için, kişinin bir avucuna alıp denize attığı çakıl taşlarına benzetti. Burada, onların yaratılış mertebesinden gaalib tabiat mertebesine düşürüldüklerine işâret vardır.[1]

{ **كَلَّا** } ردع له عن ذلك الحسبان الباطل يعنى نه جنانست كه آدمى بندارد وقال بعضهم الاظهر أنه ردع له على الهمز واللمز { **لَيُنْبَذَنَّ** } جواب قسم مقدر والجملة استيناف مبين لعلة الردع اى والله ليطرحن ذلك الذى يحسب وقوع الممتنع بسبب تعاطيه للافعال المذكورة

وقال بعضهم ولك أن ترد الضمير الى كل من الهمزة واللمزة ويؤيده قرآءة لينبذان على التثنية { **فِى الْحُطَمَةِ** } اى فى النار الى شأنها اى تحطم وتكسر كل ما يلقى فيها كما ان شأنه كسر باعراض الناس وجمع المال

قال بعضهم قولهم ان فعلة بفتح العين للمكثير المتعود ينتقض الحطمة فانها اطلقت على النار وليس الحطم عادتها بل طبيعتها وجوابه أن كونه طبيعيا لا ينافى كونه عادة اذ العادة على ما فى القاموس الديدن والشأن والخاصية وهو يعم الطبيعى وغيره ومنه يعلم

[1] Hayır, hayır. İş öyle sandığı gibi değildir. İnsanı kurtaracak, ebediyete götürecek şey mal değil, önceki sûrede açıklandığı üzere Hakk'a îmân, ilim ile salih ameldir. Andolsun ki atılacaktır. Baştaki lâm yemin içindir. "Nebz", bir şeyi küçümsemek suretiyle fırlatıp atıvermek, kelimenin sonundaki "nun" da te'kit nunu'dur. yâni Allâhü Zülcelâl'e yemin olsun ki, o mala güvenip, hep onu sayıp da halkı eğlenircesine kırıp inciten, herkesin hukuk ve haysiyetiyle oynayan o gururlu hümeze ve lümeze, o atak, koğucu her halde tam hakaret ve sefaletle atılacaktır. **Elmalılı tefsiri**.

ان النبذ فى الحطمة كان جزآء وفاقا لاعمالهم فانه لما كان الهمز واللمز عادتهم كان الحطم ايضا عادة فقوبل صيغة فعلة بفعلة وكذا ظنوا انفسهم اهل الكرامة والكثرة فعبر عن جزآئهم بالنبذ المنبئ عن الاستحقار والاستقلال يعنى شبههم استحقارا لهم واستقلالا بعددهم بحصيات اخذهن احد فى كفه فطرحهن فى البحر

وفيه اشارة الى الاسقاط عن مرتبة الفطرة الى مرتبة الطبيعة الغالبة.

وَمَٓا اَدْرٰيكَ مَاالْحُطَمَةُ ﴿٥﴾

Ve bildin mi hutame ne? [5]

Kelime mânâsı

وَمَٓا اَدْرٰيكَ **Ve bildin mi**

مَاالْحُطَمَةُ **hutame ne?**

Tefsiri

Hutame'nin ne olduğunu bilir misin?

Bu âyet, **"Hutame"**nin dehşet verici ve korkunç ve yaratıkların anlayışlarına sığmayacak bir şey olduğuna dikkat çekmek içindir. Seni kim bilgilendirdi ve "Hutame"nin ne olduğunu sana kim bildirdi.

وَمَٓا اَدْرٰيكَ مَاالْحُطَمَةُ } تهويل لامرها ببيان أنها ليست من الامور التى تنالها عقول الخلق والمعنى بالفارسية وجه جيز دانا كرد تراتا دانى جيست حطمه.

نَارُ اللّٰهِ الْمُوقَدَةُ ﴿٦﴾

Allah'ın tutuşturulmuş ateşi. [6]

Kelime mânâsı

نَارُ اللّٰهِ **O, Allâh'ın ateşidir**

الْمُوقَدَةُ **tutuşturulmuş**

Tefsiri

"O, Allâh**'ın"** emir ve kudretiyle "**tutuşturulmuş bir ateştir**." Bir ateş ki, Allâhü Teâlâ'nın emri ile tutuşturulmuşsa, o ateşi O'ndan başka kimsenin söndürmeye gücü yetmez. Ateşin Allâhü Teâlâ'ya izâfe edilmiş olması, ateşin büyüklüğüne ve diğer ateşler gibi olmadığına işâret içindir.

Hadis-i şerîfte de şöyle geldi:

-"Cehennem bin senede tutuşturuldu ve kıpkırmızı oldu. Bin sene daha yakıldı, beyazlaştı. Bin sene daha yandı siyahlaştı. Şimdi o simsiyah ve kap karadır.[1]

Ali radıyallahü anhden şöyle geldi:

-Altından Cehennem alevlendirildiği halde iken, yerin üstünde Allâh'a isyan eden kimseye hayret ederim"[2]

{**نَارُ اللّٰهِ** } اى هى نار الله { **الْمُوقَدَةُ** } افروخته شد. بامر وقدرت اوجل جلاله وما اوقد واشعل بامره لا يقدر أن يطفئه غيره فاضافة النار اليه تعالى لتفخيمها والدلالة على أنها ليست كسائر النيران وفى الحديث " **اَوْقَدَ عَلَيْهَا أَلْفُ سَنَةٍ حَتَّى اَحْمَرَتْ ثُمَّ أَلْفُ سَنَةً حَتَّى اَبْيَضَتْ ثُمَّ أَلْفُ سَنَةٍ حَتَّى اَسْوَدَتْ فَهِىَ سَوْدَاءٌ مُظْلِمَةٌ** " وعن على رضى الله عنه عجبا ممن يعصى الله على وجه الارض والنار تسعر من تحته.

ATEŞ KALBELERİNİ SARAR

اَلَّتِى تَطَّلِعُ عَلَى الْاَفْئِدَةِ ﴿٧﴾

---

[1] Tirmizî, 2591; Beyhakî. Şuab. 2- 234.

[2] O, Allâh'ın ateşi, Allâh ateşidir. Ateşin Allâh'a izafeti, dilimizde de : "Allah'ın belası" dediğimiz gibi büyütme ve korkutma içindir ki, Allâh Teâlâ'nın öfke ve heybetini özellikle göstermesi bakımından korku ve şiddetinin büyüklüğünü ifade eder. yâni malum olan ateşlerle mukayese edilemeyecek derecede öyle heybetli ve fevkalade büyük bir ateş ki (Allah'ın emriyle) yakılmış, tutuşturulmuştur. Ebediyyen sönmek bilmez. Elmalılı Tefsiri

Ki çıkar gönüller ve kalbler üstüne! [7]

Kelime mânâsı

اَلَّتِى تَطَّلِعُ **Ki çıkar**

عَلَى الْاَفْئِدَةِۜ **gönüller ve kalbler üstüne!**

Tefsiri

Yâni kalblerin ortasına yükselir ve kalbleri sarar.

Ef'ide'nin müfredi **fuâd**, kalbin ortası demektir ve rûha bitişiktir. Mânâsı şöyledir: Bu ateş, kemikleri parçalar, etleri yer. Şehvet ehlinin içine girer, göğüslerine ulaşır, kalblerini kaplar. Ancak kalblerini tamâmiyle yakmaz. Yakarsa, o kalbin sahibi ölür. Sonra Allâhü Teâlâ onların kemiklerini ve etlerini yeniden eski hâline getirir.

Burada husûsî olarak **kalb**in zikredilmesinin sebebi, vücutta en latif ve kendine gelecek en küçük eziyetten, en fazla acı duyan organ olması veya yanlış inançların ve kötü niyetlerin yeri ve kötü amellerin merkezi olmasıdır.

Ateşin, cesedin hazînesi olması ve emânet mahalli gibi olan kalbe işlemesi, onun, cesedin tamâmına daha kolay işleyeceğini gösterir.

Keşfül-Esrar sahibi der ki: İnsanın içine bir ateş düşer. Acayip şudur ki, Hüseyin Hallâcı Mansur rahimehüllah buyurmuş ki:

-Yetmiş senedir "nârullâhi'l-mûkade" ateşini içimize attılar ama biz gene de yarım yandık. Bazen o ateş yerinden ufak bir şûle çıkıyor ama, "enel-hak" o ateşin içinden çıkmalıdır. Eğer çıkarsa, o ateşin içine de sırf iyi yanmış olanlar düşer. Şimdi o ateşe düşen biri bizim hâlimizden haber vermeli:

Şiir

Ey mum, gel de, ben ve sen hüngür hüngür ağlayalım.

Zira yanan birinin hâlini ancak yanmış biri bilecektir.

{ **اَلَّتِى تَطَّلِعُ عَلَى الْاَفْئِدَةِۜ** } اى تعلو اوساط القلوب وتغشاها فان الفؤاد وسط القلب ومتصل بالروح يعنى أن تلك النار تحطم العظام وتأكل اللحوم فتدخل فى اجواف اهل الشهوات وتصل الى صدورهم وتستولى على افئدتهم الى أنها لا تحرقها بالكلية اذ لو احترقت

لماتت اصحابها ثم ان الله تعالى يعيد لحومهم وعظامهم مرة اخرى وتخصيصها بالذكر لما أن الفؤاد ألطف ما فى الجسد واشد تألما بادنى اذى يمسه او لأنه محل العقائد الزآئغة والنيات الخبيثة ومنشأ الاعمال السيئة فاطلاعها على الافئدة التى هى خزانة الجسد ومحل ودآئعه يستلزم الاطلاع على جميع الجسد بطريق الاولى.

صاحب كشف الاسرار فرموده كه آتشى كه بدل راه يابد عجبست حسين منصور قدس سره فرموده كه فتادسال آتش نار الله الموقدة درباطن ما زدند ناتمام سوخته شدنا كاه شررى از مقدحه انا الحق برون جست ودران سوخته افتاد سوخته بايدكه از سوزش ما خر دهد. اى شمع نياتا من وتوزار بكريم. كالحوال دل سخته هم سوخته داند.

MU’SADE- MÜMEDDEDE

اِنَّهَا عَلَيْهِمْ مُؤْصَدَةٌ ﴿٨﴾ فِى عَمَدٍ مُمَدَّدَةٍ ﴿٩﴾

O ateş, kapatılacaktır onların üstüne [8]
Bağlanmışlardır uzatılmış sütunlarda [9]

Kelime mânâsı

اِنَّهَا عَلَيْهِمْ **o ateş onların üstüne**

مُؤْصَدَةٌ **sarmış ve yapışmıştır**

فِى عَمَدٍ **sütunlarda!**

مُمَدَّدَةٍ **Uzatılmış**

Tefsiri

O ateş, kapatılacaktır onların üstüne [8] **Bağlanmışlardır** (sım sıkı) **uzatılmış sütunlarda…**

Yani, o ateşin kapıları onların üzerlerini sımsıkı örtücüdür sözü, ebedi bir hapisle, kâfirlerin o ateşten çıkma ümidlerini yok etmeyi güçlendirmek içindir. Yâni onlar direklerde bağlı oldukları halde ateşin kapıları, üzerlerine kapatılacaktır.[1]

Mümeddedeh, temdit'den gelir, uzatılmış mânâsınadır. Hırsızların ayaklarına vurulan ağır ve kalın zincir gibi… Yâni onlar orada bir tarafları üzerine atılırlar. Kutr taraf demektir. Hırsızların kaçamamaları için ayaklarının zincirlere bağlanması gibi o direklere bağlanacaktır. Hapistekilerin kaçmamaları için, iki ayağının içine sokularak bağlandığı kovan gibi ağaç…[2]

Şimdi mânâ: Cehennemin kapıları kâfirlerin üzerine kapanır. Kapıların üstünde uzun direkler vardır. O direkler kısalarına nisbetle daha sağlam ve daha sabittir. Bunlarla Cehennem tam mânâsı ile kapatılmış olur. Oraya rahatlık giremez, ordan üzüntü çıkamaz.

Bu âyette, onların, ahlâk, sıfat ve amellerinin direklerine bağlı olduklarına, zillet, değersizlik ve hüsrân yerine bağlandıklarına işâret vardır. Çünkü perdelenmiş kimselerde hiçbir izzet ve değer olmaz. Allâhü Teâlâ'dan bizi perdelenme sebebiyle zelil kılmamasını dileriz. Muhakkak o çok affedendir.

{ **إِنَّهَا عَلَيْهِمْ مُؤْصَدَةٌ** } اى ان تلك النار الموصوفة مطبقة ابوابها عليهم تأكيدا ليأسهم من الخروج وتيقنهم بحبس الابد من اوصدت الباب واصدته اى اطبقته وقد سبق فى سورة البلد.

---

[1] Hakim-i Tirmizî'nin "Nevadiru'l-usul"de Ebu Hüreyre'den merfu olarak rivayet ettiği bir hadiste de böyle varid olmuştur. Allâhü Teâlâ isyankâr mü'minleri ateşten çıkardıktan sonra, ki en uzun duran yedi bin sene duracaktır. Allâh Teâlâ cehenneme ateşten kapaklar, ateşten egserler, ateşten amudlarla bir kısım melekler gönderecek, o kapakları onların üzerine kapayacaklar, o çivilerle sıkıştıracaklar, o amudları uzatıp bastıracaklar, ne bir ruh girecek, ne bir gam çıkacak bir boşluk kalmayacak. Aziz, Celil, Cebbar olan Allâh Arş'ı üzerinde, onları unutmuş gibi bırakacak, Cennet ehli nimetleriyle meşgul olacaklar, artık ondan sonra o cehennem ehli hiçbir yardım dileyemeyecekler, söz kesilecek, artık onların sözleri bir nefes alıp vermekten ibaret kalacak. Ve işte "Cehennemlikler dikilmiş direklere bağlı bulundukları halde, o ateşin kapıları üzerlerine kapatılacaktır." "Allah'ım bizi cehennem ateşinden koru, iyiler ile beraber cennete dahil eyle!" Elmalılı Tefsiri

[2] **Amed**, Kamus'ta olduğu gibi, amûd kelimesinin cemiidir. **Fî amedin**, **aleyhim**'deki mecrurun zamirinden haldir. Veya mu'sade'nin sıfatıdır. Bunu Ebul Baka söyledi.

{ فِى عَمَدٍ } جمع عمود كما فى القاموس اى حال كونهم موثقين فى اعمدة { مُمَدَّدَةٍ } من التمديد بالفارسية كشيدن. اى ممدودة مثل المقاطر التى تقطر فيها اللصوص اى يلقون فيها على احد قطريهم والقطر الجانب والمقطرة الخشبة التى يجعل فيها ارجل اللصوص والشطار يعنى خشبة فيها خروق تدخل فيها ارجل المحبوس كيلا يهربوا فقوله فى عمد حال من الضمير المجرور فى عليهم اوصفة لمؤصدة قاله ابو البقاء

اى كائنة فى عمد ممددة بان تؤصد عليهم الابواب وتمد على الابواب العمد المطولة التى هى ارسخ من القصيرة استيثاقا فى استيثاق لا يدخلها روح ولا يخرج منها غم وفيه اشارة الى ايثاقهم وربطهم فى عمد اخلاقهم واوصافهم واعمالهم ومدهم فى ارض الذل والهوان والخسران لأن اهل الحجاب لاعِزلهم نسأل الله تعالى ان لا يذلنا بالاحتجاب انه الوهاب.

105

سُورَةُ الفيل

FİL SÛRESİ

Mekkede nazil olmuştur

5 âyettir

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

اَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِاَصْحَابِ الْف۪يلِۜ ﴿١﴾ اَلَمْ يَجْعَلْ
كَيْدَهُمْ ف۪ي تَضْل۪يلٍۙ ﴿٢﴾ وَاَرْسَلَ عَلَيْهِمْ طَيْرًا اَبَاب۪يلَۙ ﴿٣﴾
تَرْم۪يهِمْ بِحِجَارَةٍ مِنْ سِجّ۪يلٍۙ ﴿٤﴾ فَجَعَلَهُمْ كَعَصْفٍ مَاْكُولٍ
﴿٥﴾

Bismillâhi'r-rahmâni'r-rahıym
Görmedin mi nasıl etti rabbin eshâb-ı fil'e? [1]
Kılmadı mı tedbirlerini ve hîlelerini tadlîlde/ perişanlıkta? [2]
Saldı da üzerlerine sürü sürü kuşlar (ebâbil), [3]
Atıyorlardı onlara siccil'den taşlar; [4]
Derken kılıverdi onları bir yenik ekin gibi! [5]

FİL ES'HÂBINA RABBİN NE ETTİ

اَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِاَصْحَابِ الْف۪يلِۜ ﴿١﴾

Görmedin mi nasıl etti rabbin eshâb-ı fil'e? [1]

Kelime mânâsı

اَلَمْ تَرَ **Görmedin mi**

كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ **nasıl etti rabbin**

بِاَصْحَابِ الْف۪يلِۜ **eshâb-ı fil'e?**

Tefsiri

Burada hitap Rasülüllah sallallahü aleyhi ve sellem Efendimiz'edir. Hemze gördüğünü ikrâr ve görmemiş olmasını red içindir.[1] Burada geçen görme, **bilme** mânâsınadır. Çünkü Nebî aleyhisselam fil vak'asının olduğu yıl dünyaya gelmiş, onları görmemiştir. Fil ashâbı'ndan murad, Ebrehe ve kavmidir. Fîl' ile kastedilen ise, ismi **Mahmûd**, künyesi Ebü'l-Abbâs olan çok büyük bir fil'dir. O hâdisede olanlara ashâb-ı fîl isminin nisbet ettirilmesi, filin en önde olması sebebiyledir.

Şimdi mâna: Herkesin bildiği doğru haberleri dinleyerek ve zâhir işâretleri görerek, müşahedeye göre sağlam bir bilgi olarak bilmedin mi?

Görme fiili,[2] Allâhü Teâlâ'nın kendine değil de, **"Görmedin mi Rabbin ne yaptı?"** fiilinin oluşuna bağlanmıştır. Görme fiilinin Allâhü Teâlâ'nın fiiline bağlanması, o olayın dehşetinin büyüklüğünü öne çıkarmak, vukuu ile korkunç bir hâdiseye, hayret verici bir vaziyete işâret içindir. Böyle olması da, Allâhü Teâlâ'nın kudretinin büyüklüğüne, ilim ve hikmetinin eksiksiz olduğuna, Kâbe'nin azizliğine, Peygamber Efendimiz'in şerefine delâlet etmektedir. Bu olay bir **irhas**tır. (İrhas hakkında çeşitli görüşler vardır.)

1-İrhâs; peygamberlerin peygamberlik vazifesine başlamadan önce görülen mucizeye benzer olaylardır. Bir bulutun Peygamberimizi gölgelemesi, taşların tezeklerin kendisine selâm vermesi gibi.

2-Bazıları dedi ki: **İrhâs**, gözetleme ve bekleme mânâsınadır. Nebî aleyhisselam için olan garib hâdiselere **irhâs** denmesinin sebebi, bu hâdiselerin O'nun peygamberliğinin gelişini haber veren şeyler olmasındandır.

---

[1] Keyfe ru'yet fili ile alâkalı olup sonrası sebebiyle mensubtur.

[2] Görmedin mi? Hitap, Peygamber'edir. Rü'yet (görmek), kalp gözüyle görmeden istiare olarak kalbe ait görme, yâni gözünle görmüş gibi muhakkak bilmiyor musun ey Muhammed? Çünkü söylenecek olan "fil sahipleri olayı", o zaman onu gözleriyle gören şahitleri henüz dünyada çoğunlukla mevcut, hatta o zamana yetişmiş "Muallakat-ı Seb'a" (yedi askı) şairlerinden olup yüz altmış sene kadar yaşamış olan meşhur Lebid gibi kimseler hayatta oldukları gibi, aynı zamanda bir tarih başlangıcı olarak herkesçe de mütevatir olarak bilinen bir olay idi. Hatta fili çekenlerden iki kişinin kötürüm, kör olarak kalıp Mekke'de dilendiklerini gördüm diye Hz. Aişe'den rivayet de vardır. Bu sebeple o zaman vakayı görmüş olan herhangi bir kimseye veya hitabın genel olması da mümkün ise de peygambere hitap olması daha açıktır. **Elmalılı Tefsiri**

{ اَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِاَصْحَابِ الْفِيلِۜ } الخطاب لرسول الله صلى الله عليه وسلم والهمزة لتقرير رؤيته بانكار عدمها وكيف معلقة لفعل الرؤية منصوبة بما بعدها والرؤية علمية لأن النبى عليه السلام ولد عام الفيل ولم يرهم والمراد باصحاب الفيل ابرهة وقومه وبالفيل هو الفيل الاعظم الذى اسمه محمود وكنيته ابو العباس كما سيجئ ونسبوا اليه لأنه كان مقدمهم والمعنى الم تعلم علما رصينا متاخما للمشاهدة والعيان باستماع الاخبار المتواترة ومعاينة الآثار الظاهرة

وتعليق الرؤية بكيفية فعله تعالى لا بنفسه بان يقال الم تر ما فعل ربك الخ لتهويل الحادثة والايذان بوقعوها على كيفية هائلة وهيئات عجيبة دالة على عظم قدرة الله وكمال علمه وحكمته وعزة بيته وشرف رسوله فان ذلك من الارهاصات والارهاص ان يتقدم على دعوى النبوة ما يشبه المعجزة تأسيسا لها ومقدمة كاظلال الغمام له عليه السلام وتكلم الحجر والمدر معه قال بعضهم الارهاص الترصد سميت الامور الغريبة التى وقعت للنبى عليه السلام ارهاصات لأن كلا منها مما يترصد بمشاهدته نبوته

Çünkü **irhâs** peygamberlerin dünyaya gelmesinden sonra, nebi olarak gönderilmesinden de önce olur.

3- Bâzılarının sözünde ise **irhâs**, peygamber daha dünyaya gelmeden gönderilmesine yakın olur. Fîl vak'asının işâret ettiği gibi. Ekseriyet birinci görüşü tercîh etmişlerdir.

(Soru:) “Fîl vak'asının Peygamberimiz aleyhisselam'ın doğumu ile aynı sene olması bir tesadüften ibarettir. Bunun Ka’be'ye tazim için olmasına da bir mânîliği yoktur” denilecek olursa, deriz ki:

(Cevap:) Kâbe’nin şerefi, Nebi aleyhisselamın yerinin şerefi sebebiyledir. Görülmüyor mu; Allâhü Teâlâ, Beled'e yemîn ederken, Rasûlüllah aleyhisselam'ın orada bulunmasına nasıl bağlamış! Ve:

- " **Hayır!... Kasem ederim bu beldeye yâni, Mekke'ye Sen - helal iken bu beldede...**" buyurmuştur. (Beled suresi 90/1-2)

Fethu'r-Rahmân'da deniliyor ki: Fil hâdisesi, Peygamberimiz aleyhisselam'ın doğduğu sene, Muharrem ayının ortasında oldu. Peygamberimiz aleyhisselam ise Rebîu'l-evvel ayında doğdu. Aralarında ellibeş gün var. Bu da, tarihçilerin güvendiği Yunan Tevrâtı'nın hükmüne göre, Âdem aleyhisselam'ın yeryüzüne indirilişinin 6163. yılına rastlıyor. Fil olayı ile Peygamberimiz aleyhisselam'ın hicret-i şerîfe-i nebevisi arasında elli üç yıl var. Bu olayın burada zikredilmesinden maksat;

1- Ya, Kâbe'ye kastedenler nasıl cezâlandırıldı ise, Ona, zulmedenlerin de aynı şekilde cezalandırılacağı bildirilerek Peygamberimiz aleyhisselam'a teselli etmektir,

2- Veya zâlimleri tehdîd içindir.

FİL OLAYI

Fil olayının tafsilâtı: **Hımyer** ve etrafının kralı Yahudi Zûnüvâs idi. Burûc sûresinde geçtiği gibi bu şahıs, mü'minleri ateşle dolu hendeklere atıp yaktı. Mü'minlerden birisi, Habeş Kralı Ashame bin Bahr en-Necâşî'ye sığındı. *-Bu kral, Peygamberimiz aleyhisselam'ın zamanında Müslüman olmuştur.-* Sığınan mü'min, Zûnüvas'ın insanları nasıl yaktığını haber vererek onu, Zûnüvâs'la savaşmaya teşvik etti.

Ashame, Habeşlilerden yetmiş bin kişiyi Yemen'e gönderdi. Başlarına da Eryat isimli birini kumandan tayin etti. Kumandanın yanında Ebrehe bin Sabbâh el-Eşrem isminde birisi de vardı.

-Habeş dilinde, **Ebrehe** beyaz yüzlü demektir. Eşram'ın mânâsı da ileride açıklanacaktır.-

Habeş ordusu gemilere bindi ve Yemen sâhillerinde karaya çıktı. Eryât Zûnüvâs'ı savaş meydanında yendi ve öldürdü. (Bir rivayete göre de) Zûnüvâs kendini denize attı ve orada öldü. Eryât Yemen'de bir müddet karar kıldı ve senelerce orayı idâre etti. Sonra Ebrehe, Habeşliler hakkında Eryât'la ters düştü. O da ordunun kumandanlarından biri idi. Habeşliler ikiye bölündüler. Bir kısmı Eryât'ın yanında, bir kısmı da Ebrehe'nin yanında idi. İki komutandan biri diğeri üzerine yürümeye varıncaya kadar bu hal devâm etti. İki taraf savaş için birbirine yaklaştı. Ebrehe, Eryât'a

- "Habeşlileri birbirine kırdırma! Karşıma çık. İkimiz savaşalım, hangimiz yenerse yenilenin askeri ötekinin tarafına geçer" diye haber gönderdi. Eryât da:

- “**İnsaflı bir teklifte bulundun, haydi çık!**” dedi. Ebrehe, Eryât'ın karşısına çıktı.

فالارهاص انما يكون بعد وجود النبى وقبل مبعثه وفى كلام بعضهم ان الارهاص يكون قبل وجوده ايضا قريبا من عهده كما دل عليه قصة الفيل ورجحوا الاول فان قيل اتحاد السنة بان يكون وقوع القصة عام المولد امر اتفاقى لا يمنع عن كون الواقعة لتعظيم الكعبة قلنا شرفها ايضا بشرف مكانه عليه السلام ألا يرى أنه تعالى كيف قيد الاقسام بالبلد بحلوله عليه السلام فيه حيث قال لا اقسم بهذا البلد وانت حل بهذا البلد

قال فى فتح الرحمن كان هذا عام مولد النبى عليه السلام فى نصف المحرم وولد عليه السلام فى شهر ربيع الاول فبين الفيل ومولده الشريف خمس وخمسون ليلة وهى سنة ستة آلاف ومائة وثلاث وستين من هبوط آدم على حكم التواريخ اليونانية المعتمدة عند المؤرخين وبين قصة الفيل والهجرة الشريفة النبوية ثلاث وخمسون سنة والمقصود من تذكير القصة اما تسلية النبى عليه السلام بأنه سيجزى من يظلمه كما جزى من قصد الكعبة

واما تهديد الظلمة وتفصيلها أن ملك حمير وما حولها وهو ذو نواس اليهودى لما احرق المؤمنين بنار الاخدود ذات الوقود على ما سبق فى سورة البروج هرب رجل منهم الى ملك الحبشة وهو اصخمة بن بحر النجاشى تخفيف الياء الذى اسلم فى عهد رسول الله صلى الله عليه وسلم واخبره بذلك وحرضه على قتال ذى نواس

فبعث اصخمة سبعين ألفا من الحبشة الى اليمن وامر عليهم ارياطا ومعه فى جنده ابرهة بن الصباح الاشرم ومعنى ابرهة بلسان الحبشة الابيض الوجه وسيجئ معنى الاشرم فركبوا البحر حتى نزلوا ساحلا مما يلى الارض اليمن وهزم ارياط ذا نواس وقتله فى المعركة او القى هو نفسه فى البحر فهلك واستقر امر ارياط فى ارض اليمن زمانا واقام فيها سنين فى سلطانه ذلك ثم نازعه ابرهة فى امر الحبشة فكان من امرآء الجند فتفرقت الحبشة فرقتين فرقة مع ارياط وفرقة مع ابرهة فكان الامر على ذلك الى ان سار احدهما الى الآخر

فلما تقارب الفرقتان للقتال ارسل ابرهة الى ارياط أنك لا تفعل شيأ بان تغرى الحبشة بعضها ببعض حتى تفينها فابرز لى وابرز لك فأينا اصاب صاحبه انصرف اليه جنده فارسل اليه ارياط ان قد انصفت فاخرج فخرج اليه ابرهة

Ebrehe'nin künyesi Ebû Yeksûn idi. Kısa boylu, şişman ve dindar bir Hıristiyan idi. Eryât da ona doğru çıktı. O ise, uzun boylu ve iri idi. Elinde kargı vardı. Ebrehe'nin arkasında Atûde isminde bir genç vardı ki, Ebrehe'yi arkasından gelebilecek tehlikelere koruyordu. Eryât elindeki kargıyı kaldırıp Ebrehe'ye savurdu. Kafasına vurmak istiyordu. Kargı Ebrehe'nin alnına indi. Kaşını, burnunu, gözünü ve dudaklarını yardı. İşte Ebrehe, dudağı ve burnu yarık mânâsına **Eşrem** lakâbını böyle aldı.

Ebrehe'nin arkasındaki Atûde, Eryât'a hücüm etti ve onu öldürdü. Böylece Eryât'ın askerleri Ebrehe tarafına katıldı ve Yemen'deki Habeşliler Ebrehe'nin etrafında toplandılar. Habeş kralı Necâşî'nin Ebrehe'nin bu yaptıklarından haberi yoktu. Necâşî duyunca şiddetle kızdı. Ve "Ebrehe benim komutanıma saldırdı ve benim emrim olmadan onu katletti" dedi. Sonra Ebrehe'nin yakasını bırakmayacağına, onun bulunduğu yerleri çiğneyip alın saçını yolacağına yemin etti. Bu haber Ebrehe'ye ulaşınca başını traş etti. Bir torbaya Yemen toprağı doldurarak bir çok değerli hediye ile Necâşî'ye gönderdi.

Ona bir mektup yazdı:

- “Ey Kral! Eryât senin kulundu. Ben de senin kulunum. Senin emrin hususunda onunla ihtilâf ettik. Bütün itâat sanadır. Ancak ben, Habeşlilerin işlerine kumandanlıkta ondan daha güçlüyüm, onlara daha sahib durumda ve ondan daha iyi idâre ediyorum. Kralımın yemini bana ulaşınca başımı traş ettim. Toprağımdan bir miktarı bir torba içinde Kral hazretlerine gönderiyorum. Kralımız bu toprağa bassın ve yemîni yerine gelmiş olsun.”

Ebrehe'nin mektubu Necâşî'ye gelince yumuşadı ve ondan razı oldu.

-“Sana emrim gelinceye kadar Yemen topraklarında kal!” diye yazdı.

Bunun üzerine Ebrehe, Yemen topraklarında kalmaya devâm etti. Hac mevsimi gelince insanların, Allâhü Teâlâ'nın Beyt-i Harâm'ını hac için Mekke'ye gitmeye hazırlandıklarını gördü. Ebrehe'nin kıskançlık damarı kabardı ve San'a'da renkli mermerlerden bir kilise inşa etti. Bâzı tefsirlere göre, kapısını ve duvarını altın ve mücevherlerle süslediği yazılıdır.

İnsânü 'l-uyûn'da şöyle geldi: Ebrehe bu kiliseyi süsleme hususunda çok çalıştı. İnşaatında renkli mermerler, altın yaldızlı taşlar kullandı. Bunları Süleyman aleyhisselam zamanında yaşayan Belkıs'ın sarayından getirtiyordu. Ayrıca altın ve gümüşten haçlar, fildişinden ve abanosdan minberler koydu. Çok yüksek olduğu için, kiliseye zirve, kule mânâsına Kulleys ismini verdi. Başın üstüne konduğu için başlığa da buradan kalma **Kalensüve**, cemiine de **Kalânîs** denir. Ebrehe bununla hacıları kendi kilisesine döndürmek istiyordu.

كنيته ابو يكسون وكان رجلا قصير الجثمان لحيما ذا دين فى النصرانية وخرج اليه ارياط وكان رجلا طويلا عظيما وفى يده حربة وخلف ابرهة غلام يقال له عتودة يمنع ظهره فرفع ارياط الحربة فضرب ابرهة يريد يافوخه فوقعت الحربة على جبهة ابرهة فشرمت حاجبه وانفه وعينه وشفتيه اى شقت وقطعت وخدشت فبذلك سمى ابرهة الاشرم وحمل عتودة على ارياط من خلف ابرهة فقتله وانصرف جند ارياط الى ابرهة فاجتمعت عليه الحبشة فى اليمن بلا منازع وكان

ما صنع ابرهة من غير علم النجاشى فلما بلغه ذلك غضب غضبا شيديدا فقال عدا على اميرى فقتله بغير امرى ثم حلف لا يدع ابرهة حتى يطأ بلاده ويجز ناصيته فلما بلغ هذا الخبر ابرهة حلق رأسه وملأ جرابا ترابا من تراب اليمن ثم بعث به الى النجاشى مع هدايا جليلة كثيرة

وكتب اليه ايها الملك انما كان ارياط عبدك وانا عبدك فاختلفنا فى امرك وكل طاعة لك الا انى كنت اقوى على امر الحبشة واضبط له واسوس منه وقد حلقت رأسى حين بلغنى قسم الملك وبعثت اليه بجراب تراب من ارضى ليضعه تحت قدميه فيبر قسمه فى فلما وصل كتاب ابرهة الى النجاشى لان ورضى عنه وكتب اليه ان اثبت بارض اليمن حتى يأتيك امرى فأقام ابرهة باليمن ثم انه رأى الناس يتجهزون ايام الموسم الى مكة لحج بيت الله الحرام فتحرك منه عرق الحسد فبنى بصنعاء كنيسة من رخام ملون وفى بعض التفاسير ودرو ديوار آنرا بزر وجواهر مرصع ومزين كردانيد.

وفى انسان العيون واجتهد فى زخرفتها فجعل فيها الرخام المجزع والحجارة المنقوشة بالذهب وكان ينقل ذلك من قصر بلقيس صاحبة سليمان عليه السلام وجعل فيها صلبانا من الذهب والفضة ومنابر من العاج والابنوس وسماها القليس كجميز لارتفاع بنائها وعلوها ومنها القلانيس لانها فى اعلى الرأس واراد ان يصرف اليها الحاج

KULLEYS NASIL VE NİÇİN YAPILDI

Keşfül-Esrar'da şöyle geldi: Ebrehe'nin elçisi elinde olan hediyelerle Necâşî'nin (Habeşistan padişahının) yanına gitti ve Ebrehe'nin me-

sajını ona verdi. Necâşî sevindi ve Yemen'i ona hediye etti ve tamâmen Ebrehe'ye teslim etti. Elçi Ebrehe'nin yanına döndü ve olayı ona anlattı. Ebrehe o hediyeden dolayı çok sevindi ve buna karşılık Necâşî'yi sevindirmeye ve memnun etmeye karar verdi.

Bu yüzden memleketin bütün âlimlerini ve vezirlerini ve önde gelenlerini topladı ve onlara dedi ki;

-Necâşî'yi sevindirmem için bana bir yol gösterin. Necâşî'yi sevindirecek ve onun bize verdiği hediyenin teşekkürü ve karşılığı olacak bir amel söyleyin bana. Ebrehe'nin adamları hep beraber dediler ki;

-Arab'ın çok mukaddes ve kıymetli bir evi vardır. Arapların şerefi o ev sebebiyledir. İnsanlar Doğu'dan ve Batı'dan o eve yüzlerini çevirirler. O ev taştan yapılmıştır. Sen Yemen'in Sanaa'sında kâfirlere ait bir tapınak yap ve orayı Necâşî'nin dini olan Hristiyanlığın yeri olsun. Etrafını altınlar ve mücevherlerle süsle. Sonra Araplara birini gönder ve onları oraya davet et, Eğer gelirlerse onlara hediyeler, altınlar ve mücevherler vereceğini müjdele. Onları bu şekil gelmeye teşvik et. Bunları yap ki, bütün insanlar oraya gelsinler ve o evin etrafında tavaf etsinler. Orası değerli, güzel ve insanların ibâdet yeri, olsun.

Ebrehe onların dedikleri gibi o vasıflarla bir tapınak yaptı. Bâzı insanlar altın, mücevher ve hediyeler almak için hırs yaptılar ve oraya gittiler. Oraya kim gitti ise, hediyeler ve altınlarla geri döndüler.

Ebrehe, Necâşîye şöyle bir mektup yazdı:

- "Ey Melik! Ben senin için bir kilise binâ ettim. Böylesi daha önce hiçbir kral için yapılmamıştır. Arab hacıları bu kiliseye çevirmedikçe rahat edemem."

Araplar Ebrehe'nin Necâşî'ye yazdığı bu mektuptan konuşmaya başladılar. Arapların Kinâne oğulları kabilesinden birisi duyunca buna çok kızdı ve kalkıp Kulleys'e geldi.

وفى كشف الاسرار جون رسول ابرهه باآن هديها بيش ملك نجاشى رسيد وآن بيغام بداد ملك ازوخشنود شد وولايت يمن جمله بدو ارزانى داشت وبوى تسليم كرد جون آن رسول نبزديك ابرهه باز آمد ابرهه شادشد وبشكرانكه ملك ازوخحشنود كشت وزراء وعقلاء مملكت خويش جمع كرد وايشانرا كفت مراراهى سازيد بعملى كه ملك راخوش آيدواو را دران عزتى ومالى بودتا آنراشكر نعمت عفو

اوسازم ايشان همه متفق شدندكه عرب راخانه ايست معظم ومقدس وشرف جمله عرب بدان خانه است ومردمان شرق وغرب روى بدان خانه دارند وآن خانه ازسنك است تو در صنعاء يمن كنيسه بساز برنام ملك وبردين ترسايى كه دين نجاشى است واساس آن از زروسيم والوان جواهر كن وكسى فرست باطراف زمين وديار عرب وايشانرا بخوان وبزر وسيم وتحفها وهديها ايشانرا رغبتى كن تا عالميان روى بدان كنيسه نهند وآنجا طواف كنند وملك عزى وجمالى باشد ابرهه همجنان كردكه ايشان كفتند وآن كنيسه بدان صفت بساخت وازبهر طمع مال وزروسيم خلقى روى بدان كنيسه نهادند وهركه آنجار فتى باهديه وتحفه بازكشتى.

وكتب ابرهة الى النجاشى ايها الملك انى بنيت لك كنيسة لم يبن مثلها لملك قبلك ولست ارضى حتى اصرف اليها حاج العرب فلما تحدث العرب بكتاب ابرهة ذلك الى النجاشى غضب رجل من بنى كنانة حتى اتى القليس

Keşfül-Esrar’da şöyle devam ediyor: Bu olayın haberi her tarafa yayıldı. Mekke’de ve Arap’ın evinde olan o Hac ibadeti ve tavaf hep Yemen’e gitmiş ve artık Mekke yerine Hac yapmak için Yemen konuşulur olmuştur. O zamanlarda Mekke’nin lideri ve önde geleni Abdülmuttalib’ti. Arab’ın içinde o zamanlarda Züheyir Bin Bedir isimli biri vardı. Züheyir Abdülmuttalib’in yanına geldi ve dedi ki:

-Bana izin ver, oraya gideyim ve orada kalayım. Züheyir yemin etti ki eğer oraya gidersem orayı yok edeceğim. Sonra kalktı, oraya gitti ve birkaç gün orada kaldı. İbadetle meşgul oldu. Böylece kilisede kalmaya hak kazandı. Gecelerin birinde dedi ki: Ben bu gece burada kalmak ve ibadet etmek istiyorum. Çünkü burada ibadet etmekten çok mutlu oluyorum ve içime hoş bir duygu doluyor.

ZÜHEYR KİLİSEYE PİSLEDİ

Züheyir'in kilisede kalmasına izin verdiler. Kilisenin içinde birçok misk ve güzel kokular vardı ve içerisi hoş kokardı. Züheyir gece orada kaldı. Oranın duvarlarını, minberini ve mihrabını insan pisliği ile kirletti. Sonra ses çıkardı ve bağırarak oradan uzaklaştı. Bu olay etrafa ve diğer memleketlere yayıldı. İnsanlar oraya gitmekten nefret eder oldular. Ebrehe bu olayı duyunca çok etkilendi. Züheyir'in Mekke'den ve Kâbe'yi sevenlerden olduğunu anladı. Yemin etti ve dedi ki:

- Ben oraya gideceğim ve onların o evini yıkıp yerle bir edeceğim.

İbnü'ş-Şeyh Hâşiyesinde şöyle deniyor: Ebrehe'nin Kâbe'yi yıkmak istemesinin asıl maksadı, Arapların Kâbe ile kavuştukları şerefi onlardan ve şehirlerinden, kendisine ve kendi beldesine çevirmekti.

Sonra Habeşistan'a bir elçi gönderdi ve Necâşî'yi Züheyir'in yaptığından haberdar etti. Sonra da kendi yaptığı tapınağın değersizleştiğini ve Mekke'ye gidip orayı yıkma planını anlattı. Denildi ki: Necâşî ona çokça ordu, asker ve filler gönderdi.

KÂBEYİ YIKMAYA KARAR VERDİLER

Secâvendî dedi ki: Kilise'ye yapılanlar üzerine Necâşî çok üzüldü. Ebrehe, kumandanlarından Hacr ve veziri Ebû Yeksûm onu tesellî ettiler. Ebrehe'ye dediler ki:

-Üzülme! Onların iftihar ettikleri Kâbe'leri var. Biz Kâbe'yi temelinden yıkar, kanlarını mubah kılar, öldürür, mallarını yağma ederiz.

Ebrehe, büyük bir ordu ile Kâbe'ye doğru yola çıktı. Yanında da beyaz renkli bir fil vardı. Bu, Necâşî'nin fili idi. Necaşî, Ebrehe' nin isteği üzerine ona göndermişti. Bu fil, daha önce benzeri görülmemiş şekilde büyük, cüsseli ve güçlü idi. Sanki dağ gibiydi.

Şiir:

Cüssesi tıpkı Kaf Dağı gibi büyük ve dik,
Savaş meydanında gürleyen ve çabuk olan bir arslan gibiydi.

EBU RİĞAL KİMDİR

Filler savaşçıdırlar. Onun için Çin hükümdarının ahırlarında bin beyaz fil vardı. Fakat, Ebrehe'nin fili, görünüşte iri olmakla birlikte kediden bile korkan bir hayvandı. Ebrehe ordusunun yol göstericisi Sakîf kabilesinin reisi. Ebû Rigâl idi. **İmâm Süheylî'**nin **et-Ta'rîf ve'l-a'lâm**

kitabında olduğu gibi. **Keşfül esrarda** şöyle geldi: Ebu-Rigal yolda öldü. Mezarı Yemen yolundadır ve çok meşhur bir yerdir. Yemen hacıları onun mezarına vardıklarında onu taşlarlar. Öyle ki sonunda kabir, atılan taşlardan büyük bir dağ gibi olmuştur. Cerîr, şâir Ferezdak hakkında der ki:

Şiir:
Ferezdak ölünce, kabrini taşa tutun.
Kabrini taşa tuttukları gibi Ebû Riğâl'in

(وفى كشف الاسرار) وخبر در اطراف افتادكه ازحج وزيارت وطواف كه درمكه وخانه عرب بود بايمن افتاد ودران وقت رئيس مكه عبد المطلب بود مردى ازعرب ازسا كنان مكه نام وى زهير بن بدر ازبعد الملطب درخواست وسوكند خوردكه من بروم ودرخانه ايشان حدث كنم برخواست وآنجاشد وجند روزآنجاعبادت كرد رتبه مجاورة يافت شبى كفت من ميخواهم كه اينجا امشب عبادت كنم كه مراسخت نيكو وخوش آمده است اين بقعه اورا آن شب آنجا تنها بكذا شتند ودران خانه مسك وعنبر فراوان بودر بيوسته بوى خوش ازان ميد ميد زهير آنجا حدث كرد وهمه ديوار ومحراب بنجاست بيالود آنكه آهنك بيرون كردوبكر بخت اين خبردرآفاق واقطار منتشرة كشت ومردم ازطواف آن متنفر ابرهه ازين حال آكاه شد ومتأثر كشت دانست كه اين مرد ازمكه بود واز مجاوران كعبه سوكند خوردكه من بالشكر وحشم بروم وآن خانه ايشان خراب كنم وبازمين برابر حتى لا يحجه حاج ابدا

وفى حواشى ابن الشيخ كان اصل مقصوده من هدم البيت ان يصرف الشرف الحاصل لهم بسبب الكعبة منهم ومن بلدتهم الى نفسه والى

بلدته.

ورسولى فرستاد بحبشه وملك راخبر كردازآنجه زهير كرداند ران كنيسه واز رفتن خويش سوى مكة وخراب كردن كعبه.

فخرج بالحبشة وكفته اندنجاشى بيلان بسيار فرستاد ولشكر وحشم

وقال السجاوندى اغتم النجاشى لذلك وعزاه ابرهة وحجر من قواده وابو يكسوم وزيره وقال لا تحزن ان لهم كعبة هى فخرهم فتنسف ابنيتها وتبيح دماءها وتنهب اموالها فخرج ابراهة بجند كثير وجم غفير ومعه فيل ابيض اللون وهو فيل النجاشى بعثه اليه بسؤاله وكان فيلا لم ير مثله عظما وجسما وقوة يعنى بعظمت جثه مشابه كوه بود

ومن شأن الفيل المقاتلة ولذلك كان فى مربط ملك الصين ألف فيل ابيض وهو مع عظم صورته ضعيف يخاف من السنور ويفزع منه وكان دليلهم كبير ثقيف وهو ابو رغال رجم العرب قبره حين مات كما فى كتاب التعريف والاعلام للامام ا لسيهلى رحمه الله وفى كشف الاسرار ابو رغال درراه هلاك شد وكوروى معروفست براه يمن حاج بمن جون أنجارسند بآن كوروى سنك اندازند.

حتى صار كالجبل العظيم وفى ذلك يقول جرير فى الفرزدق الشاعر

.اذا مات الفرزدق فارجموه كما ترمون قبر ابى رغال

وفى القاموس ابو رغال ككتاب

Ebû Dâvud’un Sünen'i, Delâilü’n-Nübüvve ve diğerlerinde İbnü Ömer radıyallahü anh'dan şöyle rivâyet olundu:

- “Rasülüllah aleyhisselam ile Tâif’e çıktığımızda bir kabre rastladık. Efendimiz aleyhisselam:

- “Bu, Ebû Riğâl'in kabridir, O, Sakîf 'in babasıdır. Bu zât Semud kavminden olup, Harem’de idi. Oradan çıkınca tam burada, semud

kavminin başına gelen belâ, onun da başına geldi ve buraya gömüldü" buyurdular.

Cevherînin,

"Mekke'ye yöneldiklerinde Habeşlilerin rehberi idi. yolda öldü" sözü ile, İbnü Seyyide'nin;

-Şuayb'ın kölesi idi, zâlim bir vergi tahsildarı idi" sözü de doğru değildir.

EBREHE MEKKEDE

Ebrehe, Harem-i Şerîf'in yakınına vardığında dışarda bir yerde durdu. Habeşli Esved'i Mekkelilere gönderdi. Bu zât Mekke'ye varınca Tihâme oğullarının mallarını sürüp getirdi. Hatta, Mekke'de ve etrafında ne kadar deve ve koyun varsa hepsini yağmaladı. Yağmaladıkları develerden ve koyunların içinden iki yüz baş deve Abdülmuttalib'indi ve onları, Kâbe'ye hediye etmişti. Yâni Ebrehe'nin adamları onları da çalmışlardı.

Bazıları dedi ki: Esved, Mekke'ye değil de Muğammes'e varınca orada Tihâme oğullarının mallarını sürüp getirdi. Burası Tâif yolunda bir yerdir. Orada Ebrehe'nin rehberi Ebû Riğâl'in kabri vardı. Kaamus'a göre burası taşa tutuldu. Meşhur olan budur. Aksi halde önceki açıklamalarla zıtlık olur.

Abdülmuttalib Ebrehe'nin yanına vardı. Dönüp gitmesi için kendisine Tihâme'nin mallarının üçte birini teklîf etti. Ebrehe kabul etmedi.

Merzûkî'nin[1] **Şerhul-Bürde**'sinde şöyle geldi: Ebrehe, Muğammes'e inince, Hunnâta Hımyerî'yi Mekke'ye gönderdi. Ona dedi ki:

- "Bu beldenin reisinin ve şerîfinin kim olduğunu sor. Ona de ki: Hükümdar diyor ki: "Ben aslâ sizinle savaşmaya gelmedim. Ben sâdece şu Beyti (Ka'be'yi) yıkmaya geldim. Eğer karşı gelmezseniz benim sizin kanlarınıza ihtiyâcım yoktur. Bu kavmin reisi eğer benimle harbi istemiyorsa onu bana getir."

Ebrehe oraya vardığı zaman Kâbe'nin ihtişamı onu etkiledi ve kafasında olan maksadından ve planından vazgeçti, pişman oldu. O evle ilgili birinin ona şefaat etmesini istiyordu. Bu yüzden Mekke'nin reisini getirmelerini söyledi. O zaman Mekke'nin reisi Abdülmuttalib idi.

---

[1] EBÛ ALİ el-**MERZÛKĪ** أبو علي المرزوقي. Ebû Alî Ahmed bin Muhammed bin el-Hasen el-**Merzûkī**(ö. 421/1030) Basra dil mektebine mensup âlim, edip ve münekkit. Muhtemelen 360 (970-71) yılında İsfahan'da doğdu. **Merzûkı** nisbesi dedelerinden biriyle ilgili olabilir. Çocukluğu ve gençliği hakkında fazla bilgi yoktur.

Abdülmuttalib, Beni Hâşim’den birkaç kişi ile Ebrehe’nin yanına vardılar. Ebrehe’nin gönderdiği elçi, onlardan daha önce Ebrehe’nin yanına geri dönmüştü.

فى سنن ابى داود ودلائل النبوة وغيرهما عن ابن عمر رضى الله عنهما سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم حين خرجنا معه الى الطائف فمررنا بقبر فقال " **هٰذَا قَبْرُ اَبِى رِغَالٍ** " وهو ابو ثقيف وكان من ثمود وكان بهذا الحرم يدفع عنه فلما خرج منه اصابته النقمة التى اصابت قومه بهذا المكان فدفن فيه الحديث وقول الجوهرى كان دليلا للحبشة حين توجهوا الى مكة فمات فى الطريق غير جيد وكذا قول ابن سيدة كان عبدا لشعيب وكان عشارا جائرا انتهى كلامه.

ابرهه جون باطراف حرم رسد بيرون حرم نزول كرد.

وبعث رجلا من الحبشة يقال له الاسود حتى انتهى الى مكة فساق اليه اموال تهامة يعنى هرجه درحوالئ شهر مكة شتربود وكوسفند غارت كرد ودرجمله دويست سرشترازان عبد المطلب كه بوقف حاج كرده يود بغارت بردند.

وقال بعضهم فلما بلغ المغمس وهو كمُعَظَّمٍ ومحدَّث موضع بطريق الطائف فيه قبر ابى رغال دليل ابرهه ويرجم كما فى القاموس اى على ما اشتهر والاناقض كلامه السابق خرج اليه عبد المطلب وعرض عليه ثلث اموال تهامة ليرجع فأبى

وفى شرح البردة للمرزوقى لما نزل المغمس بعث حناطة الحميرى الى مكة وقال له سل عن سيد هذا البلد وشريفهم وقل له ان الملك

يقول انى لم آت لحربكم انما جئت لهدم هذا البيت فان لم تتعرضوا دونه لحرب فلا حاجة لى بدمائكم فان هو لم يرد حربى فائتنى به

وفى كشف الاسرار ابرهة جون آنجا نزول كرد هيبت خانه كعبه دردل وى اتر كرد وازان قصدكه داشت بشيمان كشت ودردل خود ميخواست كه كسى درحق خانه شفاعت كندتابا زكردد وبفرمودكه رئيس مكه رابياريد ورئيس مكه آنكاه عبد المطلب بودباجمعى بنى هاشم بنزديك ابرهه آمد وآن مردكه فرستاده بودبيش ازرسيدن عبد المطلب دربيش ابرهه شد.

ABDÜLMUTTALIB İLE EBREHE'NİN GÖRÜŞMESİ

Merzûkî rahimehüllah dedi ki: İsmi Enîs olan ve filin bakımlarını yapan vezirlerinden biri, Abdülmuttalib için Ebrehe'den izin istedi.

-"Sana Mekke'nin efendisi, Kureyş kervanının sâhibi geldi. O hakîkattir ki, ovalarda insanları, dağ başlarında vahşî hayvanları doyurur" O cömert ve güzel huylu ve alnı açık ve şecaatli biridir, dedi.

Alnından ışık saçıyor ve bu nûr Mustafa aleyhisselamın nuruydu. Hazreti Mustafa'nın (a.s.) dedesi Abdülmuttallib'in alnında görünüyordu. Bu nûr Ebrehe'yi korkuttu ve Ebrehe yapacağı şeyden vazgeçti. Sonra Ebrehe hazırlandı ve Abdülmuttalib'i yanına kabul etti. Fakat onun karşısında tahtına oturmak istemedi. Abdülmuttalib ile tahtın aşağısında oturdular. Ebrehe Abdülmuttalib'e çok hürmet etti. Güzel bir şekilde müsafirperver davrandı. Ebrehe Abdülmuttalib'in konuşmasını ve sözlerini çok beğendi ve kendi kendine dedi ki:

-Eğer o evle ilgili şefaatci olursa onu kırmayacağım. Ve tercümana dedi ki:

-Eğer Abdülmuttalib'in bir isteği varsa ona sorun.

Abdülmuttalib dedi ki:

-Bana ait olan iki yüz devemi buraya getirmişler. Şimdi söyle, onları geri versinler. Ebrehe bu isteği pek beğenmedi ve tercümana dedi ki;

-Neden Kâbe eviyle ilgili bir şey istemediğini ona sor. Ona de ki:

-Sizin şerefiniz, değeriniz ve hürmetiniz o eve bağlıydı. Ben o evi yıkmaya geldim. Neden onu yıkmamamı istemiyorsun da, develerini istiyorsun. Bu develere nasıl bir zarar gelebilir ki. Abdülmuttalib dedi:

- Ben o evin sahibi değilim. Ben develerin sahibiyim ve onları istiyorum. O evin sahibi kendisi onu koruyacak. Onu Tübba'dan. Seyf bin Zî Yezen'den ve Kisrâ'dan koruduğu gibi şimdi de korur" dedi. Ebrehe bu sözü beğenmedi ve sinirlendi. Dedi ki:

-Senin isteğini reddettim. Göreceksin, bu evi kim benim elimden kurtaracak ve koruyacak.

MEKKELİLER ŞEHRİ BOŞALTTILAR

Abdülmuttalib döndü gitti. Halkına ve akrabalarına her şeylerini alıp dağa çıkmalarını söyledi. Dağa çıktılar ve Mekke'yi boşalttılar.

FİL VE ORDU MEKKEYE İLERLİYOR

Mekke, Ebrehe'nin askerlerinin zarar vermesinden korkulması sebebiyle boşaltıldı. Ebrehe, ordusunu hazırladı. Büyük fili de ordunun en önüne geçirdi. Fili, ne zaman Harem'e doğru çevirseler hayvan yere çöküyor ve gitmiyordu. Tıpkı Hudeybiye'de Allâh Rasûlü'nün devesi Kasvâ'nın yere çökmesi gibi. Rasülullah aleyhisselam o zaman: **"Fili durduran Kasvâ'yı da durdurdu."** buyurmuşlardı.[1]

Filin yere çökmesine bürûk denir. Allâhü Teâlâ'dan ona gelen emir icabı, hayvanın kendini yere atması, gitmemesi demektir. Veya olduğu yerden hiç adım atmaması, sanki oraya çökmüş gibi olduğu yerde kalmasıdır. Yoksa filler deve gibi çökmezler.

FİLLERE AİT BİLGİLER

Abdullatif Bağdâdî dedi ki: Dişi filin hamileliği 2 yıldır.[2] Hâmilelik tamâm olup doğum vakti gelince, doğurmak için bir nehre girer, ayakta doğum yaparlar. Ayaklarında eklem yoktur. Dişi fil doğururken erkek bekçilik eder, onu ve yavruyu yılanlardan korur.

---

1 Buhârî. Şurût, 15.

[2] Bu günkü ilmî açıklamalara göre 600-660 gün arasıdır. Filin hamileliği, çok uzun olmaktan kinaye olarak Abdüllatif Bağdadi merhum burada 7 yıldır demiştir.

وقال المرزوقى رحمه الله استان لعبد المطلب بعض وزرآئه يقال له انيس سائس الفيل وكفث قد جاءك سيد قريش وصاحب عير مكة الذى يطعم الناس فى السهل والوحوش فى رؤوس الجبال حقا مردى مى آيد بحضرت توكه بدرستى وراستى سيد قريش است مردى كريم طبع نيكوروى باسيادت وباسخاوت وباهيبت وانكه ازوى نورهمى تابدكه منظروى بترسانيد يعنى نور مصطفى عليه السم از بيشانى وى همى تافت ابرههخويشتن رابزى نيكوبيا راست وبرتخت نشت وبعدا المطلب را اجازت دار جون در آمد نخواست كه اورا باخود برتحب نشاند يعنى كره ان تراه الحبشة يجلس على سرير ملكه ازتخت بزير آمد وباعبد المطلب به بايان تحت بنشست واورا اجلال كرد ونيكو بنواخت سخنان وى اوراخواش آمد وباخود كفت اكردرحق خانه شفاعت كنداور نوميدنكنم بس ترجمانرا كفت تاحاجتى كه دارد بخواهد عبد المطلب كفت حاجت من اينست كه دويست شترازان من بياورده اند وكانت ترعى بذى المجاز بفرماى تاباز دهند ابرهه را ازان انده آمدترجمانرا كفت بيرس ازوى تاجرا ازبهر خانه كعبه حاجث نخواست خانه كه شرف وعزشما بآنست وسبب عصمت وحرمت شما آنست در قديم دهرومن آمده ام تاآنرا خراب كنم مى نخواهى اين اشترانراجه خطر باشدكه ميخواهى قال عبد المطلب انا رب الابل وللبيت رب يحفظه كما حفظه من تبع وسيف بن ذى يزن وكسرى ابرهه ازين سخن درخشم شد وكفت دروا عليه بعرائه لينظر

من يحفظ البيت منى عبد المطلب بازكشت وميكانرا فومود هرجه داشتند ازمال ومتاع بركرفتند وباكوه شدند ومكه خالى كردنداى تخوفا من معرة الجيش فجهز ابرهة جيشه وقدم الفيل الاعظم المذكور فكان كلما وجهوه الى الحرم برك ولم يبرح كما بركت القصوآء فى الحديبية حتى قال عليه السلام " **حَبَسَهَا حَابِسُ الْفِيل** ومعنى بروك الفيل سقوطه على الارض لما جاءه من امر الله او لزوم موضعه كالذى برك والافالفيل لا يبرك كما قال عبد اللطيف البغدادى الفيلة تحمل سبع سنين واذا تم حملها وارادت الوضع دخلت النهر حتى تضع ولدها لانها تلد وهى قائمة ولا فواصل لقوآئمها فتلد والذكر عند ذلك يحرسها وولدها من الحيتان انتهى

Bazıları dedi ki: Filler iki çeşittir. Bâzı filler yere çökmezler, bâzıları ise tıpkı deve gibi çökerler.

NUFEYL FİLİNİ KULAĞINA FISILDADI

Fili, Yemen'e veya başka bir tarafa yönlendirdiklerinde hayvan koşar gibi yürümeye başlıyordu. Ebrehe, yönünü şaşırması için file, şarap içirmelerini emretti. Şarap içirdiler, fakat yine değişmedi.

Bazıları dedi ki: Nüfeyl bin Habîb el-Has'amî o filin kulağını tuttu

-“Mahmûd! Yerinde kal ve selâmetle geldiğin yere dön! Zirâ Allâh'ın Harâm Beldesi'ndesin” dedi. Bu söz filin kulağına gidince geri döndü ve Harem’e ayak basmadı.

Nüfeyl bin Habîb, Ebrehe ile Has'am topraklarında savaşan kişidir. Has’am, bir dağdır. Ahalisine Has'amiyyûn denir. Nufeyl, kabilenin babası idi. Ebrehe savaşta onu yendi ve esir aldı. Tam öldürecekken Nufeyl:

-“Ey Kral! Beni öldürme! Ben Arap topraklarında senin kalavuzun olayım” dedi. O zaman Ebrehe onu bıraktı. Seferlere kılavuzu olarak onunla beraber çıktı. Tâife uğrayınca, Tâifliler ona güç yetiremiyeceklerini anladılar ve ona boyun eğdiler. Onunla Ebû Riğâl'i gönderdiler. Ebû Riğâl onları Muğammes denen yere indirdi.

Muğammes Mekke'ye altı mil uzaklığında idi. Ebû Riğâl orada öldü. Taşlanan kabri oradadır.

Merzûkî dedi ki: Araplar, Ebrehe ile savaşı kendilerine bir lâzım bildiler. Yol boyu gelirken onunla savaşmak için kabile kabile toplanıyorlardı. Ebrehe onlara hep gaalib geliyordu. Yenilenler ve esir edilenler arasında Nüfeyl bin Hubeyb de vardı. Ebrehe Nufeyli, kendisine klavuz olsun diye öldürmedi, yanında alıkoydu.

Ayrıca Abdülmuttalib Kâbeye vardı, kapısının halkasına tutunup şöyle duâ etti:

Allah'ım![1] kişi kendi evini korur, sen de koru evini.

Haçları gaalip gelmesin, güçleri yetmesin.

Mağluptur senin gücüne onların güçleri.

Abdülmuttalib'in böyle dua etmesi, onların **haçlı** Hıristiyanlar olmaları sebebiyledir.

TAŞLAYAN KUŞLAR

Abdülmuttalib böyle duâ ederken bir de baktı ki, bir kuş...

- "Vallahi bu garip bir kuş! Ne Necid, ne Tihâme ne de Hicâz kuşudur. Şüphesiz bu kuşun farklı bir hâli var!" dedi.

İbnü'ş-Şeyh Hâşiye'sinde dedi ki: Abdülmuttalib ve Ebû Mes'ûd Sakafî, tepenin üstünden Ebrehe'nin askerlerini gözlüyorlardı. Allâhü Teâlâ, gagaları sarı, boyunları yeşil, uzun siyah veya yeşil veya beyaz veya siyah-beyaz kuşlar veya güvercinler gönderdi.

Ebû Saîdi'l-Hudrî'ye radıyallahü anh, bunlar nasıl kuş idi diye sorulduğunda şöyle cevap vermiş:

- "Mekke güvercinleri bunlardandır."

Bu bir benzetmedir diye söylenir. Çünkü o kuşların Ebâbil nesli kuşları olduğu rivayet edilir. Ebâbil de, Zerâzîr'e benzeyen kuşlardır. Bunlar Harem-i Şerifte İbrahim kapısında görülürler. Harem-i Şerifin güvercinleri ise, Rasûlüllah aleyhisselamın Sevr mağarasında iken, mağaranın girişine yuva yapan güvercinin neslindendir. Zerâzîr, zurzûr'un cemiidir. Serçe cinsinden küçük bir kuştur. Çıkardığı sesi sebebiyle bu isim verilmiştir.

---

[1] Arablar elif-lam'ı hazfederler geriye kalanla iktifa ederler. Yâni lâhümme derler. Hılal topluca evler demektir. Mihal şiddet ve kuvvet mânâsınadır. Gudüv aslı gadvdir. Yarın demektir.

وقال بعضهم الفيل صنفان صنف لا يبرك وصنف يبرك كالجمل انتهى واذا وجهوه الى اليمن او الى غيره من الجهات هرول والهرولة كالدحرجة ما بين المشى والعدو وامر ابرهة ان يسقى الفيل الخمر ليذهب تمييزه فسقوه فثبت على امره.

وكفته اند نفيل ابن حبيب الخثعمى كوش آن فيل كرفت وكفت

ابرك محمود وارجع راشدا من حيث جئت فانك فى بلد الله الحرام

جون اين سخن بكوش بيل فرو كفت بازكشت وباى درحرم نهاد

ونفيل هذا قاتل ابرهة بأرض خثعم وهو جبل وأهله خثعميون وأبو قبيلة فهزمه ابرهة فاخذ اسيرا فلما اتى به وهم ابرهة بقتله قال اليها الملك لا تقتلنى فانى دليلك بارض العرب فخلى سبيله وخرج به معه يدله على ارض العرب حتى اذا مر بالطائف رأى اهله ان لا طاقة لهم به فانقادوا له وبعثوا معه بأبى رغال فانزلهم بالمغمس وهو على ستة اميال من مكة ومات ابو رغال هناك وقبره المرجوم فيه كما فى بعض التفاسير

قال المرزوقى رأى العرب جهاد ابرهة حقا عليهم فكانوا يجتمعون لقتاله فى الطريق قبائل قبائل فهزمهم ابرهة ومن جملة من هزمهم واسرهم نفيل بن حبيب اخذه وما قتله ليكون دليلا له واخذ عبد المطلب بحلقة البيت ودعا وقال

لاهم ان المرء يحمى رحله فامنع حلالك

لا يغلبن صليبهم.ومحالهم غدوا محالك

وذلك انهم كانوا نصارى أهل صليب ولا هم اصله اللهم

فان العرب تحذف الالف واللام وتكتفى بما يبقى والحلال بكسر الحاء المهملة جمع حلة وهى البيوت المجتمعة والمحال بكسر الميم الشدة والقوة والغدو بالغين المعجمة اصل الغد وهو اليوم الذى يأتى بعد يومك الذى انت فيه فالتفت وهو يدعو فاذا بطير فقال والله انها لطير غريبة لا نجدية ولا تهامية ولا حجازية وان لها لشأنا وفى حواشى ابن الشيخ كان عبد المطلب وابو مسعود الثقفى يشاهدان من فوق الجبل عسكر ابرهة فأرسل الله طيرا سودا صفر المناقير خضر الاعناق طوالها او حضرا او بيضا او بلقا او حماما كما سئل من ابى سعيد الخدرى رضى الله عنه عن الطير فقال حمام مكة منها وقد يقال ان هذا اشتباه لان الذى قيل فيه انه من نسل الابابيل انما هو شئ يشبه الزرازير يكون بباب ابراهيم من الحرم والا فحمام الحرم من نسل الحمام الذى عشش على فم الغار والزرازير جمع زرزور بضم الزاى طائر صغير من نوع سمى بذلك لزرزرته اى لصوته

Aişe radıyallahü anhâ’dan gelen rivayete göre, Ebâbil, kırlangıç ve yarasaya benzer kuşlardı. Bunlar deniz kenarında doğar büyürler. Bunların, kuş gagaları gibi gagaları, köpek ayağı gibi pençeleri ve azı dişleri vardır.

İbnü Cübeyr dedi ki: Bu kuşların benzerleri, daha önce de, daha sonra da görülmedi.

İkrime ise şöyle dedi: Ebâbîl, Ankâ-i Mugrib'dir. yâni, adı olup kendisi olmayan bir kuş.

Bir haberde de şöyledir: Gökle yeryüzü arasında yaşayan ve yavrulayan bir kuştur. Bâzı rivâyetlere göre gök kuşlarındandır.

Bir rivayete göre, bu kuşlar akşam gelmişler, sonra sabahlamışlardı. Her kuşun gagasında bir, ayaklarında iki taş vardı. Bu taşlar, mercimekten büyük, nohuttan küçüktü.

İbnü Abbas radıyallahü anhüma’dan gelen rivayete göre: O atılan taşlardan bir ölçek miktarı Ümmü Hânî'nin yanında görmüş. Bu taş-

lar Zafârî akîki gibi kırmızı çizgili imiş. Zafar, San'â yakınlarında bir şehirin adıdır. Bu akîk taşı oraya nisbet edilir.

Sonra bir rüzgâr gönderildi, taşların şiddeti daha da çoğaldı. Kuşların attıkları taşların her biri, Ebrehe ordusundan bir askerin başına düşüyordu. Bu taş askerlerin başından giriyor, altlarından çıkıyordu. Filleri ve miğferleri delip geçiyor ve yeri yarıyordu. Her taşın üzerinde, başına düşeceği kişinin adı yazılıydı.

Kaaşânî dedi ki: Nefisleri sâde ve basit olduğu için vahşî hayvanlara ve kuşlara verilen ilhâm, insana verilen ilhama çok yakındır. Allâhü Teâlâ'nın taşa, tesir gücü vermesi inkar edilecek bir şey değildir. Kim ki kudret âlemini görür, hikmet perdesi de kendisine açılırsa, bunun benzerinden yüz tane bile görebilir. Bunun benzerleri zamanımızda da görülmektedir. Fârelerin Ebîverd şehrini istîlâ etmeleri, ekinlerini perişan etmelerini, sonra çölde, Ceyhûn nehri kıyısına dönmeleri, herbirinin nehir kıyısındaki ağaçlıktan bir parça odun alarak üzerine binmesi ve nehri geçmesi... Bu hâdise te'vîl kabul etmez. Tıpkı kıyâmet ahvâli ve benzerleri gibi…*Bitti*

İkrime'den gelen rivayet: Bu taşlara, değen herkes, çiçek hastalığına yakalanmışlardır. Yine, rivâyete göre, Arab arzında kızamık ve çiçek hastalığı ilk defa fil vak'ası senesinde görülmüştür.[1] Taş yağmurundan sonra Ebrehe'nin askerleri kaçmaya başlamışlar, kaçtıkları yerlerde helâk olmuşlardır. Bâzıları da dedi ki: Bu taşlar her askere isâbet etmemişti. Ancak isâbet ettiği herkes helâk olmuştu. **İnsânü'l- uyûn'da** denildiği gibi.

وعن عائشة رضى الله عنها كانت تلك الطير الابابيل اشباه الخطاطيف والوطاويط وقد نشأت فى شاطئ البحر ولها خراطيم الطير واكف الكلاب وانيابها وقال ابن جبير لم ير مثلها لا قبلها ولا بعدها وقال عكرمة هى عنقاء مغرب وفى الخبر انها طير بين السماء والارض تعيش وتفرخ وقيل من طير السماء قيل جاءت عشية ثم صبحتهم مع كل طائر حجر فى منقاره وحجران فى رجليه اكبر من العدسة واصغر من الخمصة وعن ابن عباس رضى الله عنهما انه رأى منها عند ام

1 İbnü Kesîr, Tefsir, 4-551.

هانى نحو قفيز مخطط بحمرة كالجزع الظفارى وظفار كقطام بلد باليمن قرب صنعاء ينسب اليه الجزع وارسلت ريح فزادتهم شدة فكان الحجر يقع على رأس كل واحد منهم فيخرج من اسفله وينفذ من الفيل ومن بيضهم فيخرق الارض وعلى كل حجر اسم من يقع عليه

قال القاشانى والهام الوحوش والطيور أقرب من الهام الانسان لكن نفوسهم ساذجة وتأثير الاحجار بخاصية اودعها الله تعالى فيها ليس بمستنكر ومن اطلع على عالم القدرة وكشف له حجاب الحكمة عرف لمية امثال هذه وقد وقع فى زماننا مثلها فى استيلاء الفأر على مدينة ابى يوزد وافساد زروعهم ورجوعها فى البرية الى شط جيحون واخذ كل واحدة منهاخشبة من الايك التى على شط النهر وركوبها عليها وعبورها من النهر فهى لا تقبل التأويل كأحوال القيامة وامثالها انتهى

وعن عكرمة كل من اصابته الحجارة جدرته وفى الخبران اول ما وقعت الحصبة والجدرى بأرض العرب ذلك العام ففروا وهلكوا فى كل طريق ومنهل قال بعضهم فلم تصب منهم احدا الا هلك وليس كلهم اصيب كما قال فى انسان العيون

FİL ORDUSU PERİŞAN OLDU

Sonra Abdülmuttalib, Ebrehe ordusunun Mekke'ye gelmeleri gecikince ne haber var diye bakmak için hayvanına bindi. Çoğunun helâk olduklarını, kalanların da çoğunun gittiğini gördü. Yâni onlara galib gelinmişti. Allâh'ın dilediği kadar altın ve gümüş yüklendi. (Mekkeye geldi) ve Mekkelilere Ebrehe ordusunun helâk olduğunu bildirdi. Onlar da çıktılar ve toplayabildiklerini topladılar.

Nihayet, kuşların taşlarından kurtulanlar, Ebrehe ile Yemen'e doğru kaçmaya başladılar. Yolda koşuyorlardı. Her menzilde düşüp ölenler oluyordu.

Kâşifî demiştir ki: Ebrehe'nin ordusu ve filleri bir nefeste helâk oldu.

KİNDÎ'NİN ŞİİRİ

Bâzıları, Kindî'den başka kimsenin selamete eremediğini söyler.

Kindî de şu şiiri söylemiştir:

A kinde! Sen görseydin, bizi bir görseydin!
Muğammes'in yanında bize atılanları.
Allah bize yetti, bize kuşları yaydı.
Üzerimizi örten sanki bir bulut gölgesi oldular!

EBREHE'NİN ÖLÜMÜ

Ebrehe'yi de bir hastalık yakaladı. Parmakları ve diğer uzuvları teker teker döküldü. Bu halde San'â'ya vardı. Kuş yavrusu gibi kalmıştı. Göğsü yarılarak kalbi meydana çıktı, ondan sonra da öldü.

Oğlu **Yeksûm bin Ebrehe** Yemen'e hükümdar oldu. Ebrehe'nin vezîri Ebû Yeksûm helâkten kurtulup Necâşî'ye vardı. Fakat bir kuş başının üstünde dönmeye başladı. Başlarına gelenleri hikâye edip bitirince, taş onun başına düştü ve öldü. Allâhü Teâlâ bununla, Necâşî'ye adamlarının nasıl öldüğünü göstermiş oluyordu.

Bazıları dedi ki: Hepsi helak oldu, sâdece Ebrehe kaldı. Kuş onun başında duruyordu. Ebrehe Mekke'den çıktı, Habeşe'ye doğru yola koyuldu. Kuş da onun başının üzerinden geliyordu. Ebrehe onu bilmiyordu. Necâşî'nin yanına vardı. Olanları anlattı. Necâşî dedi ki:

-Onlar nasıl kuşlardı ki, öylesine büyük bir orduyu yok ettiler. O anda Ebrehe, başı üstünde uçan o kuşu gördü ve dedi ki:

-Ey Kral! o kuşlardan biri budur. Tam o anda o kuş ağzında Ebrehe için taşıdığı taşı onun başına attı. Ebrehe oracıkta helak oldu.

Bu olay, Necâşîye bir ders oldu ve onun kalbinde bir ibret işâreti yerleşti.

Takdirin kalemi zamanın sayfasında bir satır yazdı
Dedi ki: A gözü olanlar görün ve ders alın.

Âişe radıyallahü anhâ'dan rivayet olundu:

- "Ben Fili çekeni ve seyisini gördüm. İki gözleri de kördü, vücutları kötürüm vaziyette idi. İnsanlardan yiyecek dileniyorlardı." [1] Âişe radıyallahü anhâ'nın bu rivâyetine göre, bu iki kişinin Ebrehe kavminden kurtulanlarından olup Yemene gitmedikleri, aksine Mekke'de kaldıkları anlaşılmaktadır. **İnsânü'l-uyûn'da** olduğu gibi...

ثم ركب عبد المطلب لما استبطأ مجيئ القوم الى مكة ينظر ما الخبر فوجدهم قد هلكوا اى غالبهم وذهب غالب من بقى فاحتمل ما شاء الله من صفراء وبيضاء .ثم اعلم اهل مكة بهلاك القوم فخرجوا فانتهبوا انتهى يعنى والذى سلم منهم ولى هاربا مع ابرهة الى اليمن يبتدر الطريق وصاروا يتساقطون بكل منهل.

وقال الكاشفى وييك نفس قوم ابرهه مستأصل شدند وآن بيلان نيزهمه هلاك كشتند.

وقال بعضهم ولم يسلم الا كندى فقال

أكندة لو رأيت ولو ترينا بجنب ربا المغمس ما القينا

حسبنا الله ان قد بث طيرا وظل سحابة تهمى علينا

واخذ ابرهة دآء اسقط انامله واعضاءه ووصل الى صنعاء كذلك وهو مثل فرخ الطير وما مات حتى انصدع صدره عن قلبه فملك اليمن ابنه يكسوم بن ابرهة وانفلت وزيره ابو يكسوم وطائر يتحلق فوقه حتى بلغ النجاشى فقص عليه القصة فلما اتمما وقع عليه الحجر فخر ميتا بين يديه فارى الله النجاشى كيف كان هلاك اصحابه

وقال بعضهم همه هلاك شدندمكر ابرهة كه مرغ بر سروى ايستاد وازمكه بيرون شدروى بحبشة نهاد وآن مرغ برهوا برسورى همى بود

1 Ezrakî. Ahbâru Mekke, Müsned. 18-257, Heysemî. 3-285.

واونمی دانست تادربیش نجاشی شد جون ابرهه صورت حال بعرض نجاشی رسانید نجاشی از روی تعجب برسید که جکونه مرغان بودندکه جندین مبارزانرا هلاك کردند ابرهه رادرین حال نظر بران مرغ افتاد کفت ای ملك یکی اذان مرغان اینست همان لحظه آن مرغ سنکی که داشت بنام وی برسرش افکند وهم درنظر نجاشی هلاك شدوازین سصورت آیت عبرتی بر صحیفة دل نجاشی منقش کشت.

نوشت خامه تقدیر برجریده دهر خطی که فاعتبروا یا اولی الابصار

وعن عائشة رضی الله عنها رأیت قائد الفیل وسائسه اعمیین مقعدین یستطعمان الناس ویعلم من ذلك انهما من جملة من سلم من قوم ابرهة ولم یذهبا بل بقیا بمکة کما فی انسان العیون

İbnü'ş-Şeyh Hâşiyesinde der ki: Abdülmuttalib ve Ebû Mes'ûd Sakafî bir dağın tepesinden, Ebâbil kuşları Ebrehe ordusuna taş atıp helâk ederlerken Ebrehe'nin askerlerini seyrediyorlardı. Abdülmuttalib arkadaşına:

-"Bunlar, kendilerinden hiçbir ses işitilmeyecek derecede helâk oldular" dedi. Dağdan inip askerlerin bulundukları yere geldiler. Bir de ne görsünler hepsi de cansız yerde yatmıyorlar mı? Oradaki altın ve mücevherlerden topladılar, kendileri için birer çukur kazarak bunları oraya doldurdular. İşte onların zengin oluşlarının sebebi budur.

HAZRETİ OSMAN EFENDİMİZİN ZENGİNLİĞİ

Sıbt İbnü'l-Cevzî'nin sözünde şöyle geldi: Osman bin Affân'ın zenginliğinin sebebi şudur: Ebrehe ve kavmi ölüp yok olunca, Babası Affân, Abdülmuttalib, Ebû Mes'ûd es-Sekafî Habeşlilerin ordugahına ilk inenler idi. Ebrehe ve askerlerinin mallarından çok şeyler ele geçirdiler. Bunları Kureyş'ten gizleyerek toprağa gömdüler. Bu sebeple bunlar, Kureyş'in en zenginleri oldular. Affan ölünce, oğlu Osman radıyallahü anh ona vâris oldu.

HACCAC'IN KÂBEYİ TAHRİBİ

VE YENİDEN TAMİRİ

Yukardan beri anlatılanlardan anlaşıldı ki:

(Soru:) "Haccâc mancınık darbeleri ile Mekke'yi harâb etti, fakat ona hiçbirşey isabet etmedi, azâbı da âcilen verilmedi" denirse,

(Cevap:) Buna şöyle cevap verilir: "Haccâc, Ka'be'yi yıkmak ve tahrîb etmek için gelmemişti. Haccâc'ın kastı bu değildi. Onun kastı, teslîm olması için Abdullah bin Zübeyr'e baskı yapmaktı."

Burada, Beytullâh'ın haram kılınmış emîn bir belde olması meselesinde müşkilat çıkar. Haccâc hakkında: O, bütün insan ve cinlerin azâbının yarısını tek başına çekecektir, diye bir rivâyet vardır. (Allahü a'lem bissavab) [1]

KARMATÎLER MEZHEBİ VE MEKKEDEKİ TAHRİPLERİ

Karmatîlerin kıssaları da böyledir. Karmatîlerin lideri, Ebû Saîd isminde biri idi. Onlar inkârcı bir tâife idi. 270 senesinde Kûfe'de zuhur ettiler. (Şu sapık fikirler onlara aittir.)

1-Cünüp olunca gusül abdesti gerekmediğini,

2-Şarabın helâl olduğunu,

3-Senede sâdece iki gün yâni Nevrûz ve Mihricân günlerinde oruç tutulacağını söylerler,

4-Ezanlarına "Ben şehâdet ederim ki Muhammed bin Hanefiyye Allâh'ın rasûlüdür" şeklinde ilâvede bulunurlardı.

5-Hac ve umrenin Beytü'l-Makdis'e (Kudüs'e) olacağını söylerlerdi.

Bir takım câhiller ve çöl halkı onlara aldandılar. Çok güçlendiler. Kendisi ve oğlu Ebû Tâhir sebebiyle, Bağdâd'dan hacca gitmek tamâmen kesildi. Oğlu Ebû Tâhir, Kûfe'ye bir köşk yaptırdı ve orayı Dâru'l hicre diye isimlendirdi.

وفى حواشى ابن الشيخ كان عبد المطلب وابو مسعود الثقفى يشاهدان من فوق الجبل عسكر ابرهة حين رماهم الطير بالحجارة فهلكوا فقال عبد المطلب لصاحبه صار القوم بحيث لا يسمع لهم

[1] Ahmed. I-67.

ركز اى حس فانحطا من الجبل فدخلا المعسكر فاذا هم موتى فجمعا من الذهب والجواهر وحفر كل منهما لنفسه حفرة وملأها من المال وكان ذلك سبب غناهما

وفى كلام سبط ابن الجوزى وسبب غنى عثمان بن عفان ان اباه عفان وعبد المطلب وابا مسعود الثقفى لما هلك ابرهة وقومه كانوا اول من نزل مخيم الحبشة فأخذوا من اموال ابرهة واصحابه شيأ كثيرا ودفنوه عن قريش فكانوا أغنياء قريش واكثرهم مالا ولما مات عفان ورثه عثمان رضى الله عنه

ثم انه يرد على ما ذكر ان الحجاج خرب مكة بضرب المنجنيق فلم يصبه شئ ولم يستعجل عذابه ويجاب بأن الحجاج لم يجئ لهدم الكعبة ولا لتخريبها ولم يقصد ذلك وانما قصد التضييق على عبد الله بن الزبير رضى الله عنه ليسلم نفسه وفيه انه قد يشكل كونه حرما آمنا وجاء فى حق الحجاج ان عليه نصف عذاب العالم ويرد عليه

ايضا قصة القرامطة وهى ان ابا سعيد كبير القرامطة وهم طائفة ملاحدة ظهروا بالكوفة سنة سبعين ومائتين يزعمون ان لا غسل من جنابة وحل الخمر وانه لا صوم فى السنة الا يومى النيروز والمهرجان ويزيدون فى اذانهم وان محمد بن الحنيفة رسول الله وان الحج والعمرة الى بيت المقدس وافتتن بهم جماعة من الجهال واهل البرارى وقويت شوكتهم حتى انقطع الحج من بغداد بسببه وسبب ولده ابى طاهر فان ولده ابا طاهر بنى دارا فى الكوفة وسماها دار الهجرة

Fesâdı iyice arttı. Pek çok şehri ele geçirdi ve bir çok müslümanı öldürdü. Bütün kalblere korku saldı. Ona inananlar iyice çoğaldı. Abbasi hâlifelerinin on altıncısı Muktedir Billâh'ın ordusu, defalarca üzerlerine sefer yaptı. Ama her seferinde Karmatiler galip geldiler. Sonra Muktedir Billâh Mekke'ye hacı kaafilesi gönderdi. Ancak Ebû Tâhir, terviye günü hacılara saldırdı. Mescid-i Haram ve Ka'be'nin içinde onları fecî bir şekilde katletti. Cesedlerini Zemzem kuyusuna attı. Hacer-i Esved'e tokmakla vurdu ve kırdı. Sonra da, Hacer-i Evsed'i yerinden söküp aldı. Ka'be'nin kapısını söktü, örtüsünü çıkardı, tavanını yıktı. Bunları adamları arasında bölüştürdü. Zemzem'in kubbesini yıktı. Mekke'de onbir gün kaldı. Sonra Hacer-i Esved'i de alarak Mekke'den ayrıldı. Hacer-i Esved yirmi seneden fazla bir zaman Karmatîlerin yanında kaldı. İnsanlar bereket için ellerini Hacer-i Esved'in yerine koyarlardı. Hacer-i Esved'in alınması için Karmatîlere elli bin dinâr teklif edildi, kabul etmediler. Yirmi dördüncü Abbasî halîfesi Mutî' li-Emrillâh zamanında satın alınıp yerine kondu. Halîfe Hacer-i Evsed'e gümüş bir halka yaptırdı. Onunla iyice sağlamlaştırdı. Bu halkanın ağırlığı üçbin yediyüz doksan bucuk dirhem idi.

Biri dedi ki: Hacer-i Esved yerinden söküldüğü zaman dikkatle baktım. Yalnız baş kısmı siyahtı, diğer kısımları beyazdı. Uzunluğu bir zira' idi. Yâni kolun dirsekten parmak ucuna kadar olan uzunluğu kadardı.

BİR KAFİRİN HACERİ ESVEDİ PARÇALAMASI

Karmatîlerden sonra, H. 413 yılında kâfirlerden biri, bir tokmakla Hacer-i Esved'e üç defa vurdu. Bu darbelerden taşın yüzü parçalandı. Tırnak parçası gibi parçalar koptu. Bu kırılmadan dolayı, sarıya yakın haşhaş tanesi gibi parçacıklar oluştu. Şeybe oğulları bu parçacıkları topladılar, misk ve reçine ile karıştırıp çukurlarını doldurdular ve taşın yüzünü bununla sıvadılar.

Bu Fakir (Şeyh İsmail Hakkı Bursevî kuddise sirruhu) **der ki**: Ebrehe ordusunun hepsinin helâk edilip de, sonra, Kâbe'yi topa tutan, Hacer-i Esved'i yerinden sökenlerin helak edilmeyişi sorusunun cevâbı şöyle olabilir: Âsîlerin, tamâmen yok edilmesi ve buna benzer cezâlar bu ümmetten kaldırılmıştır. Hârikulâde ve büyük hâdiseler daha çok geçmiş ümmetler zamanında oluyordu. Kâbe, İnsân-ı Kâmil'den yâni manen mükemmel insandan daha faziletli değildir. AllâhTeâlâ'nın gazabı her ne kadar şiddetli olsa da, âdeti, zâtına düşmanlık eden, hattâ savaşa kalkışan bâzı kimselere, bir müddet ceza vermemekle muamele etmek-

tir. Allâhü Teâlâ imhâl eder yâni mühlet verir; ama hiçbir zaman terk etmez. Allâh'ın la'neti zâlimlerin üstüne olsun!

وكثرة فساده واستيلاؤه على البلاد وقتله المسلمين وتمكنت هبته من القلوب وكثرت اتباعه وذهب اليه جيش الخليفة المقتدر بالله السادس عشر من خلفاء بنى العباس غير ما مرة وهو يهزمهم ثم ان المقتدر سير ركب الحاج الى مكة فوافاهم ابو طاهر يوم التروية فقتل الحجيج بالمسجد الحرام وفى جوف الكعبة قتلا ذريعا والقى القتلى فى بئر زمزم وضرب الحجر الاسود بدبوس فكسره ثم اقتلعه واخذه معه وقلع باب الكعبة ونزع كسوتها وسقفها وقسمه بين اصحابه وهدم قبة زمزم وارتحل عن مكة بعد ان اقام بها احد عشر يوما ومعه الحجر الاسود وبقى عند القرامطة اكثر من عشرين سنة وكان الناس يضعون ايديهم محله للتبرك ودفع لهم فيه خمسون ألف دينار فأبوا حتى اعيد الى موضعه فى خلافة المطيع لامر الله وهو الرابع والعشرون من خلفاء بنى العباس بعد اشترآئه منهم وجعل له طوق فضة شد به رنته ثلاثة آلاف وسبعمائة وتسعون درهما ونصف

قال بعضهم تأملت الحجر وهو مقلوع فاذا السواد فى رأسه فقط وسائره ابيض وطوله قدر عظم الذراع وبعد القرامطة فى سنة ثلاث عشر واربعمائة قام رجل من الملاحدة وضرب الحجر الاسود ثلاث ضربات بدبوس فتشقق وجه الحجر من تلك الضربات وتساقطت منه شظيات مثل الاظفار وخرج بكسره فتات اسمر يضرب الى الصفرة محببا مثل حب الخشخاش فجمع بنوا شيبة ذلك الفتات وعجنوه بالمسك واللك وحشوه فى تلك الشقوق وطلوه بطلاء من ذلك.

يقول الفقير لعل الجواب عن مثل هذا ان الاستئصال وما يقرب منه مرفوع عن هذه الامة واكثر ما كان من خوارق العادات كان فى ايام الامم السالفة وليست الكعبة بأفضل من الانسان الكامل وقد جرت عادة الله على التسامح عن بعض من يعاديه بل يقتله وان كان اشتد غضبه عليه فهو يمهل ولا يهمل ولعنة الله على الظالمين.

اَلَمْ يَجْعَلْ كَيْدَهُمْ فِى تَضْلِيلٍۙ ﴿٢﴾

Kılmadı mı tedbirlerini ve hîlelerini boşa çıkarmakta? [2]

Kelime mânâsı

اَلَمْ يَجْعَلْ **Kılmadı mı**

كَيْدَهُمْ **tedbir ve hîlelerini**

فِى تَضْلِيلٍۙ **boşa çıkarmakta**

Tefsiri

Yani, onların tedbirlerini ve hîlelerini boşa çıkarmadı mı?

Hemze **takrir** yâni iyi anlatmak içindir. Allâhü Teâlâ onların hîle ve tuzaklarını yok etti ve onları boşa çıkardı, demektir. Şu ayeti kerîmede olduğu gibi:

-"Kâfirlerin tuzağı muhakkak boşa çıkar"[1] Mü'min sûresi, 40-25

Şimdi mânâ: Allâhü Teâlâ, Ebrehe ordusunun, Kâbe'yi ziyaretçilerden kullanılmaz hâle getirme ve tahrip etme için kurdukları hîle ve tuzaklarını boşa çıkardı ve yok etti. Çünkü onların helâki en kötü helaktir. Sonra da onların Kâbe hakkındaki niyetlerine karşı, aynısı ile kendilerine karşılık verdi. Helak olduktan sonraki cezaları onların kastettiklerinin aynı oldu. Çünkü yaptıkları kiliseyi tahrip etti.[2]

---

[1] "Sütün içindeki su, sütü boşa çıkardı, kaybolup gittiği zaman" sözündeki **dalle** kelimesinde olduğu gibi…

[2] Tevatüren bilindiği üzere filleriyle gelip Kâbe'yi yıkmak ve San'a'da yaptırmış oldukları Kulleys adındaki kiliseyi onun yerine koyarak halkı ona çevirmekti. Bu gayeye ermek için gizli açık birtakım teşebbüslerde bulunmuşlar, Mekke'nin üç fersah (yaklaşık 13.5

FİL ESHÂBININ HELÂKİNDEN SONRA…

İnsânül-uyûn'da denildi ki: Ne zaman ki, Allâhü Teâlâ fil sâhibini ve kavmini helâk etti, Kureyş'in değer ve izzeti arttı, bütün insanlar onlardan korktu. Ve:

- "Onlar ehlüllahtır, Allâh ehlidir. Çünkü Allâh onlarla beraberdir" dediler. Habeşli'ler parça parça oldu. Ebrehe'nin bina ettiği kilisenin etrafı harâbeye döndü. Hiç kimse tamir etmedi. Etrâfını yırtıcı hayvanlar, yılanlar ve azgın cinler doldurdu. Oradan bir şey almak isteyen kişiye cin çarpması olurdu. Bu hal, ilk Abbâsi halîfesi Seffâh zamanına kadar sürdü. Seffâh'a kilisenin bu hâli anlatıldı. Halîfe, Yemen valisini vazifelendirdi. Vali kiliseyi tamâmen yıktı. Kilisenin altınlarla süslü tahtalarını, gümüş kaplamalı âletlerini aldı ve bu enkâzdan tonlarla servet sâhibi oldu. Bununla kilise ortadan kalkmış oldu. Haberleri bitti, izleri yok olup gitti.

{ اَلَمْ يَجْعَلْ كَيْدَهُمْ فِى تَضْلِيلٍ } الهمزة للتقرير وضال كيده اذا جعله ضالا ضائعا ونحوه قوله تعالى { **وَمَا كَيْدُ الْكَافِرِينَ اِلَّا فِى ضَلَالٍ** } وضل الماء فى اللبن اذا ذهب وغاب والمعنى قد جعل مكرهم وحيلتهم فى تعطيل الكعبة عن الزوار وتخريبها فى تضييع وابطال بان اهلكهم اشنع اهلاك وجزاهم بعد اهلاكهم بمثل ما قصدوا حيث خرب كنيستهم

قال فى انسان العيون لما اهلك صاحب الفيل وقومه عزت قريش وهابتهم الناس كلهم وقالوا هم اهل الله لان الله معهم ومزقت الحبشة كل ممزق وخرب ما حول تلك الكنيسة التى بناها ابرهة فلم يعمرها

km) mesafesinde Mugammes denilen yere kadar gelmişlerken, Mahmud dedikleri fili oradan beri Mekke'ye sevkedemediler. Önce tedbirleri bununla bozuldu. Sonra da açıklanacağı üzere "asf-ı me'kul" (yenmiş ekin) gibi mahv u perişan oldular. Kâbe'yi yıkamadıktan başka, kendileri helak ve kiliseleri harab oldu gitti, öyle değil mi? İşte böyle bir suikastı böyle bir vaziyette, böyle tersine çevirip de iptal eden ancak Rabbindir. Rabbin onu yaptı**. Elmalılı tefsiri**

احد وكثرت حولها السباع والحيات ومردة الجن وكل من أراد أن يأخذ منها شيا اصابته الجن واستمرت كذلك الى زمن السفاح الذى هو اول خلفاء بنى العباس فذكر له امرها فبعث اليها عامله الذى باليمن فخربها واخذ خشبها المرصع بالذهب والآلات المفضضة التى تساوى قناطير من الذهب فحصل له منها مال عظيم وحينئذ عفا رسمها وانقطع خبرها واندرست آثارها.

EBABİL-SÜRÜ SÜRÜ GÖNDERİLDİ

وَاَرْسَلَ عَلَيْهِمْ طَيْرًا اَبَابِيلَۙ ﴿٣﴾

Onların üzerlerine kuşlar gönderdi; sürü sürü

Kelime mânâsı

وَاَرْسَلَ عَلَيْهِمْ **Onların üzerlerine gönderdi**

طَيْرًا **kuşlar**

اَبَابِيلَۙ **sürü sürü** [1]

Tefsiri

Ebâbîl, **tayran** kelimesinin sıfatıdır ve sürü mânâsınadır. Bu kuşlar, bölük bölüktü. Her bölük, ötekinin ardından geliyordu. Veya bir bölük bir taraftan, bir bölük de diğer taraftan geliyordu. [2] Bu halleri ile toplulukları, üst üste yığılmış odun yığınları görünümünde idi.[3]

---

[1] Bu ayet bir önceki "Onların tuzaklarını boşa çıkarmadı mı?" âyetine atıfla bağlıdır.

[2] **Ebâbil** ibbâle'nin cemiidir. Büyük demet ve deste demektir. Odun destesi gibi. Burada, kuş sürüsü, kuşların bitişik gibi durmaları sebebiyle odun destesine benzetilmesi vardır. Bâzı âlimlere göre de **ebâbil** kelimesi cemi değil müfreddir. Denildi ki: Ebâbîl, abâdîd gibi müfreddir ve cemi değildir. Mânâsı da; insanlardan bir fırkadır ki, her şekilde yürürler. Şemâtît gibi... Mânâsı da kesmek ve parçalamak demektir. Bunda geldi ki, ebâbîl müfredlerden olsa idi, nahivcilerin sözünün şekli kalmazdı. Çünkü şu kalıp cemidendir ve çekimine mânîler vardır. Zîrâ, o müfredlerde bulunmaz.

[3] "Kamus" şerhçisinin ve tercümesinin zikrettikleri vechile bâzıları ebabilin, dağ kırlangıcı dedikleri bu kuş olduğunu kabul etmişlerdir.

{ وَاَرْسَلَ عَلَيْهِمْ طَيْرًا } عطف على قوله ألم يجعل لان الهمزة فيه لانكار النفى كما سبق { اَبَابِيلَ } صفة طيرا اى جماعات لأنها كانت افواجا فوجا بعد فوج متتابعة بعضها على اثر بعض أو من ههنا وههنا جمع ابالة وهى الحزمة الكبيرة بالفارسية دسته بزرك ازحطب. شبهت بها الجماعة من الطير فى تضامها وقيل ابابيل مفرد كعباديد ومعناه الفرق من الناس الذاهبون فى كل وجه وكشماطيط ومعناه القطع المتفرقة وفيه انها لو كانت مفردات لا شكل قول النحاة ان هذا الوزن من الجمع يمنع صرفه لانه لا يوجد فى المفردات.

Çoğunlukla bu kuşların vasfında "kırlangıçlar benzeri", "avuçları köpeklerin avuçları gibi" diye rivayet edilmesi dolayısıyla bu yaygın olmuştur. Bu takdirde ebâbil tayr'a atf-ı beyân demek olur. Ve ebâbil lafzının tekili yoktur denilmesine de uyar. Fakat yukarıda görüldüğü üzere imam tefsirciler ebâbilin böyle bir çeşit kuş ismi olduğunu söylememiş, çeşitli şekilde, bölük bölük, peyderpey gelen sürüleriyle çokluklarını ifade eden bir sıfat veya hal mânâsıyla açıklamış oldukları ve âyetin sevki de özellikle bu kuşların garipliğine işâret ettiği cihetle bunu atf-ı beyân gibi bir kuş ismi olarak anlamak doğru görünmez, müvelled (doğma) olması gerektir. Gerçi söylediğimiz gibi bunların hacimleri kırlangıçlar kadar olduğu yaygın ve hortumları kuş hortumları ve avuçları köpek avuçları gibi diye İbnü Abbas'dan rivayet edilmiş ise de rivayetlerin tamâmı bunların hepsi bir çeşit kuş olmayıp, gerek hacim ve gerekse renk itibarıyla çeşitli olduğunu anlatmaktadır. Şu halde çarpışmalarda leşler üzerinde dolaşan kartallar, kara kuşlar gibi irileriyle kargalar gibi ortaları ve sinek avlayan kırlangıçlar gibi küçükleri ve siyah, beyaz, yeşil ve alaca çeşitli renkleriyle türlü türlü ve birbiri ardınca takip ederek gelen çeşitli sürüleriyle irili ufaklı, alay alay kuşlar demek olur ki, bunların Yemen'den doğru ve deniz tarafından geldikleri de vaki olan rivayetler cümlesindendir. Böyle bir fırtına gibi birdenbire bir kuş akımının saldırması acaib bir şekilde onların başına bir bela yağdırdı. **Elmalılı Tefsiri**

SİCCİLDEN TAŞLARI

تَرْمِيهِمْ بِحِجَارَةٍ مِنْ سِجِّيلٍ ﴿٤﴾

Atıyorlardı onlara siccil'den taşlar; [4]

Kelime mânâsı

تَرْمِيهِمْ **Atıyorlardı onlara**

بِحِجَارَةٍ **taşları**

مِنْ سِجِّيلٍ **siccîl'den-** taşlaşmış topraktan

Tefsiri

Burası kuşların bir başka sıfatıdır.

İmam-ı A'zam Ebû Hanife rahimehüllah hazretleri bu âyet-i kerîmeyi, **yermîhim** diye okumuştur. O zaman taşları atan, Allâh**ü Teâlâ**'dır. Veya **kuşlardır.** Çünkü bu kelime cemi mânâsı ifade eder. Müennesliği, mânâsı itibarı iledir. Hıcâre hacer kelimesinin cemiidir ve kaya mânâsınadır. yâni, kuşlar o orduyu taşa tutarlar. Rameşşey'ü- o şeyi attı ve onu bıraktı demektir.

Siccîl, taşlaşmış çamur demektir ki o da tuğladır. Arapçaya başka dilden geçmiştir. Sonra Arapçalaşmıştır.[1]

تَرْمِيهِمْ بِحِجَارَةٍ } صفة اخرى لطير وقرأ ابو حنيفة رحمه الله يرميهم اى الله او الطير لانه اسم جمع تأنيثه باعتبار المعنى والحجارة جمع حجر بالتحريك بمعنى الصخرة والمعنى بالفارسية مى افكندند بدان لشكر بسنكها.يقال رمى الشئ وبه ألقاه { **مِنْ سِجِّيلٍ** } من طين متحجر وهو الآجر معرب.سنك كل. وقال بعضهم متحجر من هذين

---

[1] **Siccîl**, iki şeyden meydana gelmiştir. **Senk** ve **cîl'**dir. Senk ve cîl aslında, seng ve **kil**'dir. **Kef** harfi **cim**'e dönüştürülmüştür. Bâzıları da şöyle dedi: **Siccîl,** iki cinsten oluşmuş taş demektir. Onun da biri taş diğeri çamurdur. Veya **Siccîl,** kâfirlerin azaplarının yazılı olduğu dîvânın özel ismidir. **Siccîn**'in, kâfirlerin amellerinin yazılı olduğu dîvânın ismi olduğu gibi... Sanki şöyle deniliyor: Yazılı dîvânda kayıtlı azaptan alınmış taşlar atıyorlardı. O zaman kelime **iscâl**'den gelir. Atmak ve göndermek mânâsınadır.

الجنسين وهما سنج الذى هو الحجر وجيل الذى هو الطين او هو علم للديوان الذى كتب فيه عذاب الكفار كما ان سجينا علم للديوان الذى كتب فيه عذاب الكفار كما ان سجينا علم للديوان الذى تكتب فيه اعمالهم كأنه قيل بحجارة من جملة العذاب المكتوب المدون واشتقاقه من الاسجال وهو الارسال.

YENMİŞ EKİN YAPRAĞI GİBİ

فَجَعَلَهُمْ كَعَصْفٍ مَاْكُولٍ ﴿٥﴾

Derken kılıverdi onları bir yenik ekin gibi! [5]

Kelime mânâsı

فَجَعَلَهُمْ **Onları kılıverdi**

كَعَصْفٍ مَاْكُولٍ **yenmiş ve çiğnenmiş ekin gibi**

Tefsiri

Sonunda Allâh o**nları yenmiş ekin gibi kılıverdi.**

Allahü Teâlâ onları, üzerine kurtların yediği ve böceklerin konduğu ekin yaprağı gibi yapıverdi. Yâni, tırtıl yemiş yaprak gibi... Asf, ekin yaprağı demektir. Sebebi şudur: Ekin kesilince, rüzgârlar onu savurur ve oraya buraya atar durur. İşte onlar yok olmaları, tamâmen bitmeleri ile böyle bir ekin yaprağına benzetilmişlerdir. Veyahut da kuşların attıkları taşlarla vücutları delik deşik olduğu için, böcek yeniği ekin yaprağına benzetme yapılmıştır. Veya, **keasfin me'kûl**; taneleri yenmiş, geriye samanları kalmış ekin yaprağı, diye de tefsir caizdir.[1] "Tânesi yenmiş ekin yaprağı" mânâsı, canlarının çıkıp, ortada cesedlerinin kalması itibarı ile yapılan bir benzetmedir.

[1] O zaman, muzâf'ın hazfedilmesi ve muzâfun ileyhin onun yerine geçmesi hâlinde olmuş olur.

Veya, hayvanların yiyip, fışkı olarak çıkardığı bir saman tanesi gibidir. Sonra bu fışkı kurur ve kesilmiş parçalar gibi dağılır. Veya onlar fışkıların cüzlerinin saçılmasına benzetilmişlerdir.[1]

Bu onların ne kötü duruma düştüklerini, güzel bir mübâlağa ile anlatmaktadır. Çünkü onlar, ekinin en değersiz yeri, yâni hiçbir şeye faydası olmayan saman çöpüne benzetilmesi ile yeterli görülmemiş, bir de, hayvanların fışkısına benzetilmişlerdir. Ancak burada **fışkı,** yenilmişler kelimesi ile anlatılmıştır. Veya kinâye yolu ile, ilk hâline işâret edilmiş, zikri hoş görülmeyerek, edebe riâyet için de kinâye yolu tercih edilmiştir. Şu âyet-i kerîmede de, yeme ve içmenin netîcesi olan fışkıdan kinâye olarak **yemek** kelimesi getirilmiştir: "Her ikisi de yemek yerlerdi." (Mâide suresi, 5-75) yemenin netîcesi olan idrar akıtmak ve fışkı çıkarmaktan kinaye olarak "yemek yerlerdi" buyurulmuştur. Bu gibi yerlerde açıkça söylemeyi terk etmek Kur'an'ın edebi olduğu içindir.

Âriflerden bâzıları dedi ki: Kim Allâhü Teâlâ'dan başkasına güvenirse, Allâhü Teâlâ onu yaratıklarının en zayıfı ile helâk eder. Görmüyor musın, fil ashabı, Allâh'ın en güçlü yaratığı file güvendikleri için Allâhü Teâlâ onları, yaratıklarının en zayıfı olan kuşlarla helâk etti.

Demişler ki: Eğer fil olamıyorsan, bari sinekten de daha az ve daha düşük olma. Çünkü sinek de, kendi katında fil gibidir. Ve sinek diyor ki: Her ne kadar fil gibi güçlü olup bir yük taşıyamasam da, fil gibi kendi yükümü başkasının omuzuna atmıyorum!

Bu âyet-i kerîmede şu mânevî işâret**ler** de vardır: Yırtıcı hayvanlarda bulunan canavarlık, kaplandaki kibir gibi, gazap ve kin sıfatı ile vasıflanmış olan file benzer yaratılmış olan nefis Ebrehesi gibidir. Allâhü Teâlâ, o nefsin üstüne, ruh kuşlarını göndermiştir. Ruh kuşları, zikir ve vird taşlarını taşırlar. Böceklerin ekin yaprağını yediği gibi, onlar da nefsin kötü ekinlerini yok ederler. Bununla, vücûd kuvvetlerini kendine çağıran nefsin cismânî tabiat kilisesi yıkılır. Bu çağırma, aslında

---

[1] "Kamus"ta zikredildiği üzere asfın asıl mânâsı taze ekin, gök ekin yaprağıdır ki, kuruyup kırılınca saman olur. Rahmân Sûresi'nde "O çimli taneler." (Rahmân, 55/12) diye terceme etmiştim. Ekin yetişmezden önce, henüz yeşilken biçilmeye de asf denir ki, çayır gibi hayvana yedirilir. Böyle taze iken biçilen ekin tutamlarına asuf, içinde henüz tanenin bulunduğu başak çıkmadan toplanmış yapraklarına asîfe, o sararmış ekin başağından dökülen kırıntılarına, saman çöplerine usafe denilir. Henüz yeşil iken biçilen veya biçilmeden çayır gibi hayvana verilen gök ekine dilimizde "hasıl" ve bâzı yerlerde "kasıl" denilir. Onun için biz de meâlde asfı, hasıl diye terceme etmeyi uygun bulduk. **Elmalılı Tefsiri.**

şeytanın süslemesiyle olur. O zaman rûhun, Rahmân'dan gelen ve kalb Kâbe'sine çağıran dâveti duyulmaz olur.

Şiir:
Her kim Allâh'ın mumuna üflerse,
Mum sönmez, onun ağzı burnu yanar.
Senin gibi birçok yarasalar rüyasında görür,
(zanneder ki) Bu dünya güneşten yetim kalacak!

Bu sûre okunurken **me'kûl'**de durulur ve tekbir getirilir. Yanlış mânâ sebep olmaması için durulmadan tekbir getirilmez

.{ **فَجَعَلَهُمْ كَعَصْفٍ مَأْكُولٍ** } كورق زرع وقع فيه الا كال وهو أن يأكله الدود وسمى ورق الزرع بالعصف لان شأنه ان يقطع فتعصفه الرياح اى تذهب به الى هنا وهنا شبههم به فى فنائهم وذهابهم بالكلية او من حيث انه حدثت فيهم بسبب رميهم منافذ وشقوق كالزرع الذى اكله الدود ويجوز أن يكون المعنى كورق زرع اكل حبه فبقى صفرا منه فيكون من حذف المضاف واقامة المضاف اليه مقامه اى كعصف مأكول الحب شبههم بزرع اكل حبه فى ذهاب ارواحهم وبقاء اجسادهم او كتبن اكلته الدواب وألقته روثا فيبس وتفرقت اجزاؤه شبه تقطع اوصالهم بتفرق اجزاء الروث

وفيه تشويه لحالهم ومبالغة حسنة وهو أنه لم يكتف بجعلهم اهون شئ فى الزرع وهو التبن الذى لا يجدى طائلا حتى جعلهم رجيعا الا انه عبر عن الرجيع بالمأكول او اشير اليه بأول حاله على طريق الكناية مراعاة لحسن الأدب

واستهجانا لذكر الروث كنى بالاكل فى قوله تعالى{ **كَانَا يَأْكُلَانِ الطَّعَامَ** }عما يلزم الاكل من التبول والتغوط لذلك فدأب القرءان هو العدول عن الظاهر فى مثل هذا المقام

قال بعض العارفين من كان اعتماده على غير الله اهلكه الله بأضعف خلقه الا ترى ان اصحاب الفيل لما اعتمدواعلى الفيل من حيث انه اقوى خلق الله اهلكهم الله بأضعف خلق من خلقه وهو الطير.

وكفته اندا كربيل نتوانى بودبارى ازبشه كم مباش كه برصورت بيل است بشه كويدكه اكر من بقوت بيل نيسسنم كه بارى كشم بارى بصورت بيلم كه بار خويش بركس نيفكم.

وفيه اشارة الى ابرهة النفس المتصفة بصفة الغضب والحقد المجبولة على خلقة الفيل كالسبعية فى السبع والكبر فى النمر فارسل الله عليها طير الارواح حاملين احجار الاذكار والاوراد فأكلتها أكل الاكلة وعصفت مزروعاتهم السيئة وبطل قليس طبيعتها الجسمانية التى كانت تدعو القوى اليها لان هذه الدعوة كانت بتزيين الشيطان فلا تقاوم دعوة الروح الى كعبة القلب التى كانت من الرحمن.

شمع كى ميرد بسوز دبوزار　　هركه بر شمع خدا آردتفو

جون توخفاشان بسى بينند خواب كين جهان مانديتم از آفتاب

قوله مأكول يوقف عليه ثم يكبر ولا يوصل حذرا من الايهام.
تمت سورة الفيل فى يوم الخميس سابع جمادى الاولى من سنة سبع عشرة ومائة وألف.

*****

Fil sûresinin tefsiri, Hicrî 1117 senesi cemaziyel evvel'in yedisi Perşembe günü, Mîlâdî 3 Ağustos 1705 tarihinde tamâm oldu. Tercümesi de Hicrî 30 cemaziyel âhir 1439, Mîlâdî 18 mart 2018 Pazar günü tamâm oldu.

106

سُورَةُ القريش

KUREYŞ SÛRESİ

Mekkede nazil olmuştur
4 âyettir

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

لِا۪يلَافِ قُرَيْشٍۙ ﴿١﴾ ا۪يلَافِهِمْ رِحْلَةَ الشِّتَٓاءِ وَالصَّيْفِۚ ﴿٢﴾ فَلْيَعْبُدُوا رَبَّ هٰذَا الْبَيْتِۙ ﴿٣﴾ اَلَّذ۪يٓ اَطْعَمَهُمْ مِنْ جُوعٍ وَاٰمَنَهُمْ مِنْ خَوْفٍ ﴿٤﴾

Bismillahirrahmânirrahim
İylâfı ve alışmaları için Kureyş'in, [1]
Sefere iylâfları/alışkanlıkları için, yazın-kışın; [2]
Hiç olmazsa onun için kulluk etsinler. Rabbine bu beytin [3]
ki, onları açlıktan doyurdu ve korkudan emin buyurdu. [4]

لِا۪يلَافِ قُرَيْشٍۙ ﴿١﴾

Alışmaları için Kureyş'in, [1]

Kelime mânâsı

لِا۪يلَافِ **alışmaları için**[1]

---

[1]Burası **felya'büdû** âyetine bağlıdır. Bu Zeccâc'ın sözüdür. Baştaki **fâ**, kelamda şart mânâsından dolayı gelmiştir. **İylâfihim**'deki **îlâf,** biriyle beraber olmak, devamlı yanında olmak ve onu bırakmamak demektir. Îylaf, mef'ul için olan mebniden olup elifi ta'diyedir. Ve mutlak olarak birinci mef'ule mebniden masdardır. O mef'ul de rihle kelimesi olup ikinci me'uldür. İkinci iylafda ona bağlandığı gibi. Kasırla "Elleftü şey'e" denilir. Ve Âleftühü olarak medle gelir. Onu lâzım kıldım, ona devam ettim, onu terk etmedim mânâsına. O zaman bütün elf ve iylaflar lâzım olur. Bu kelimenin, "âleftühû gayrî" şeklinde bir tabiri vardır ki, mânâsı; onu ona bağladım,. Ve yine medle denir ki, âleftühü gayrî- ben onu benim gayrıma ülfet ettirdim Yâni ona bağladım, birbirlerine yaklaştırdım demektir. O zaman da müteaddi olur. Tacül-mesadır da İylaf , ülfet etmek, alıştırmak mânâsınadır, Îlâf ve înâs'ın zıddı ihâş'tır ki yabancılaştırmak, yalnız bırakmak demektir.

قُرَيْشٍ **Kureyş'in,**

Tefsiri

Îlâf, biriyle beraber olmak, hep yanında olmak ve onu bırakmamak, demektir. Bu ayet üçüncü âyete yâni **Felya'büdû**… âyetine bağlıdır: Mânâsı şöyledir: **"Allah'ın, onlarda bulunan nimetleri hudutsuzdur. Allâh'a diğer nimetler için kulluk etmezlerse, bâri bu büyük nîmet için kulluk etsinler."**

Denildi ki; **li-îlâf**, bir önceki sûrede "Fecealehüm ke asfin me'kûl" ayetine bağlıdır. Übeyy radıyallahü anh'ın mushafında, bu iki sûrenin fasılasız tek sûre olarak gelmiş olması bu görüşü desteklemektedir. O zaman iylaf; lâzım olan yakınlıktır demektir. Şimdi mânâ: Allâhü Teâlâ, Kureyşlilere kasıtlarından dolayı, Habeşlileri helak etti. Şunun için ki; iki göçe alışsınlar, bir araya gelsinler, devam ettirsinler, aralıksız sabit bir hal kazansınlar… Böylece birini bitirip diğerine, onu bitirip ötekine yönelsinler! Çünkü, insanlar, Habeşlilerin helâklerini duyduklarında, Kureyşlilerden daha çok korkmaya ve daha çok hürmet etmeye başladılar. Onun için, kimse onlara bir şey yapmaya cür'et edemiyordu. Bununla, iki yolculuklarında da düzgünlük elde edilmiş oldu.

Kureyşin iki yolculuğu vardı: Kışın Yemen'e, yazın ise Şam'a giderlerdi. Bununla rızıklarını elde eder, ticâretlerini yaparlardı. İki yolculuklarında da emniyette idiler. Çünkü onlar Allâhü Teâlâ'nın Hareminin ehli, Aziz Beyt, Kâbe'nin hizmetçileri idiler. Onun için onlara taarruz olmazdı. Başka insanlar ise her zaman için yol kesme, soygun ve gasp arasında idiler. Kureyş'ten birine açlık isabet ederse, âilesiyle bir yere çıkar, orada bir çadır kurar, ölünceye kadar da orada kalırlardı. Bu âdet, Hâşim bin Abdi Menâf zamanına kadar devâm etti. Kavminin efendisi idi. Bir gün kalktı, Kureyşlilere şöyle dedi:

- "Muhakkak sizler yeni bir âdet îcâd ettiniz. Bu âdetinizle azalıyor ve aşağı bir vaziyete düşüyorsunuz. Hâlbuki siz Allâhü Teâlâ'nın Haremi'nin ehlisiniz. Âdemoğlunun en şereflisisiniz. İnsanlar size tabi oluyorlar." Kureyşliler dediler ki:

- "Biz sana tâbîyiz, bizden sana muhalefet olmaz"

Hâşim, her babanın çocuklarını, kışın Yemen'e, yazın da Şam'a gitmek üzere bir araya topladı. Çünkü Yemen beldeleri düz ve sıcak, Şam beldeleri ise yüksek ve soğuktu. Zengin, bir şey kazandığında onu fakirleriyle paylaşırdı. Bunun sonunda Kureyş'in fakirleri, zenginleri gibi oldular.

{لِإِيلَافِ قُرَيْشٍۙ} متعلق بقوله تعالى فليعبدوا وهو قول الزجاج والفاء لما فى الكلام من معنى الشرط اذ المعنى ان نعم الله عليهم غير محصورة فان لم يعبدوه لسائر نعمه فليعبدوه لهذه النعمة الجلية فالايلاف تعدية الألف مصدر من المبنى للمفعول مضاف الى مفعوله الاول مطلقا عن المفعول الثانى الذى هو الرحلة كما قيد به فى الايلاف الثانى يقال الفت الشئ بالقصر وآلفته بالمد بمعنى لزمته ودمت عليه وما تركته فيكون كل من الألف والايلاف لازما ويقال ايضا آلفته غيرى بالمد اى الزمته اياه وجعلته يألفه فيكون متعديا قال فى تاج المصادر الايلاف الف دادن والف كرفتن. وضد الايلاف والايناس هو الايحاش

وقيل متعلق بما قبله من قوله فجعلهم كعصف مأكول ويؤيده انهما فى مصحف ابى رضى الله عنه سورة واحدة بلا فصل فيكون الايلاف بمعنى الالف اللازم فالمعناهلك الله من قصدهم من الحبشة لان يألفوا هاتين الرحلتين ويجمعوا بينهما ويلزموا اياهما ويثبتوا عليهما متصلا لامنقطعا بحيث اذ فرغوا من ذه اخذوا فى ذه وبالعكس وذلك لان الناس اذا تسامعوا بذلك الاهلاك تهيبوا لهم زيادة تهيب واحترموهم فضل احترام فلا يجترئ عليهم احد فينتظم لهم الا من فى رحلتيهم

وكان لقريش رحلتان يرحلون فى الشتاء الى اليمن وفى الصيف الى الشأم فيمتارون ويتجرون وكانوا فى رحلتيهم آمنين لانهم أهل حرم الله وولاة بيته العزيز فلا يتعرض لهم والناس بين متخطف ومنهوب

وذلك ان قريشا اذا اصاب واحدا منهم مخمصة خرج هو وعياله الى موضع وضربوا على انفسهم خباء حتى يموتوا وكانواعلى ذلك الى ان جاء هاشم بن عبد مناف وكان سيد قومه فقام خطيبا فى قريش فقال انكم احدثتم حدثا تقلون فيه وتذلون وانتم أهل حرم الله واشرف ولد آدم والناس لكم تبع قالوا نحن تبع لك فليس عليك منا خلاف فجمع كل بنى اب على الرحلتين فى الشتاء الى اليمن وفى الصيف الى الشأم لان بلاد اليمن حامية حارة وبلاد الشام مرتفعة باردة ليتجروا فيما بدا لهم من التجارات فما ربح الغنى قسم بينه وبين فقرآئهم حتى كان فقيرهم كغنيهم

İslâm geldiğinde, onların halleri böyle idi. Araplar arasında kureyşlilerden daha çok malı olan, daha büyük izzete sahip başka kardeşler yoktu. Hâşim, Mekkeye Şam'dan mal getiren ilk kimse idi.

Kureyş, Nadr bin Kinâne'nin evlâdından gelme idi. Onun evlâdından olmayan Kureyşli sayılmazdı.

KUREYŞ İSMİ VE KÖPEK BALIĞI

Kureyş kelimesi, **kirş** kelimesinden gelir. **Kirş, köpek balığı** mânâsınadır. Kureyş, ism-i tasgirdir. Köpek balıkları denizde büyük bir yaratıktır. Gemilerle oynarlar, onları alt üst getirip, vurarlar ve kırarlar. Onlara ancak ateşle güç yetirilebilir. **Kureyş kabilesi** de bu balığa benzetilmiştir. Çünkü yiyen fakat yenilmeyen, herkese gaalip gelen, kendisine galip gelinemeyendir.

Kureyş kelimesinin ism-i tasğîr sigasında gelmesi tâzim içindir. Yâni büyük köpek balığı demektir. Bâzı âlimler de, en doğrusu tasğîr sigasının hakîkî mânâsında olmasıdır, dediler. Çünkü köpek balığı büyük bir hayvandır. Kureyş de küçüklüğüne rağmen köpek balığına benzetildi ise, o zaman muhakkak tasgir kalıbıyla Kureyş diye isimlendirilmelidir. Burada Kureyş'e Kureyş denmesi, büyüklüğü veya küçüklüğü sebebiyle değildir. Tam aksi, yemesi fakat yenilmemesi, herkese galip gelmesi fakat mağlûb olmaması sebebiyledir. Bu iki sıfat tam mânâsı ile

köpek balığında mevcuttur. Yine tam mânâsı ile Kureyş'te de mevcûddur. Onun için buradaki tasğîr kipi, tâzimden başka bir mânâ değildir.

Zemahşerî dedi ki: Mekkede bâzı tüccarlardan işittim. Biz Benî Şeybe kapısında oturuyorduk. Mekke tüccarlarından birisi, bana köpek balığını anlatıyordu.. Dedi ki:

-**Kirş** yuvarlak yapılıdır. Boyu bizim şu bulunduğumuz yerden Kâbe'ye kadar vardır. Büyük gemilere saldırması meşhurdur. Hiçbir şey onu bundan döndüremez. Ancak gemidekiler ellerine meş'aleler alıp hızlı bir şekilde, yüzüne doğru hızla tutulursa o zaman, gemiyi bırakır. Bu balığın gözünde herşey küçük fakat, ateş büyüktür. İşte Kureyş'e de bu isim bu sebeple verilmiştir. Şâir şöyle der:

KÖPEK BALIĞI

Köpek balığı, denizde yaşar.
Kureyş de kureyş diye bununla isimlenmiş
Zayıfı da, şişmanı da yer bir şey bırakmaz.
İki kanatlı kuşa tüyünü bile komaz!
Hatta şehirlerde, Kureyş de böyledir
Şehirleri hızlı bir şekilde yer!
Onların âhir zamanda, Nebileri var,
O zaman öldürme ve yaralama çoğalır.

Kâmûs'ta şöyle geldi: Karaşehû, yakruşühû ve yukarrişühû şeklinde gelir. Arapçada karaşe, kesmek, şurdan burdan toplamak, birbiri üzerine yığmak, birbirine takmak ve katmak demektir. Kureyş kelimesi bu kökten ve bu mânâdan gelir. Çünkü onlar da Harem-i Şerifte toplanıyorlardı. Yahut da onlar ticâret için toplanıyor, malları bir araya getiriyor ve onları satın alıyorlardı.

-Veya şöyledir: Bir gün Nadr bin Kinâne elbisesine bürünmüş, içinde kendini toplamış, onlar da "takarraşa -toplandı" demişler. Onun için onlara Kureyş denilmiş.

-Veya Nadr bin Kinâne, kavmine gelmiş, kavmi ona bakıp: "Sanki o, çok şiddetli bir hamle gibi, mânâsına "keennehü hamlün kureyşün" dedikleri için bu ismi almıştır.

-Veya Kusayy'a, "el-Kureşî" lakabı kullanıldığı için,

-Veya hacıları tek tek teftiş edip ihtiyâçlarını karşıladıkları için,

-Veya köpek balığının ism-i tasğîri ile isimlendirilmişlerdir. Bu hayvan denizde yaşar. Diğer deniz hayvanları ise hepsi ondan korkarlar.

-Veya Kureyş bin Yahlüd bin Gaalib bin Fihr'e göre, bu ismi almışlardır. Bu zât onların kervanlarını idare ederdi. Bu sebeple ondan bahsederken, "Kureyş'in kervanı geldi, Kureyş'in kervanı yola çıktı" şeklinde söylerlerdi.. Bu kelimenin ism-i mensubu ise, **Kureşî** ve **Kureyşî**'dir.

فجاء الاسلام وهم على ذلك فلم يكن فى العرب بنوا اب اكثر مالا ولا اعز من قريش وكان هاشم اول من حمل السمراء من الشام وقريش ولد النضر بن كنانة ومن لم يلده فليس بقرشى سموا بتصغير القرش وهو دابة عظيمة فى البحر تعبث بالسفن وتقلبها وتضربها فتكسرها ولا تطاق الا بالنار فشبهوا بها لانها تأكل ولا تؤكل وتعلوا ولا تعلى والتصغير للتعظيم فكانه قيل قريش عظيم وقال بعضهم الا وجه ان التصغير على حقيقته لانه اذا كان القرش دابة عظيمة والقرش مع صغر حجمه جعل قرشا فهو لا محالة قريش وفيه ان جعل قريش قريشا لم يكن لمناسبة الحجم بل كان لوصف الآكلية وعدم المأكولية ووصف الغلبة وعدم المغلوبية وهذان الوصفان يوجد ان فى تلك الدابة على وجه الكمال فلا معنى للتصغير الا التعظيم

قال الزمخشرى سمعت بعض التجار بمكة ونحن قعود عند باب بنى شيبة يصف لى القرش فقال هو مدور الخلقة كما بين مقامنا هذا الى الكعبة ومن شأنه ان يتعرض للسفن الكبار فلا يرده شئ الا ان يأخذ اهلها المشاعل فيمر على وجهه كالبرق وكل شئ عنده قليل الى النار وبه سميت قريش قال الشاعر

وقريش هى التى تسكن البحر   بها سميت قريش قريشا
تأكل الغث والسمين ولا تترك   فيه لذى جناحين ريشا
هكذا فى البلاد حتى قريش   يأكلون البلاد اكلا كميشا

ولهم آخر الزمان نبى   يكثر القتل فيهموا والخموشا

الخموش الخدوش واكلا كميشا اى سريعا وفى القاموس قرشه يقرشه ويقرشه قطعه وجمع من ههنا وههنا وضم بعضه الى بعض ومنه قريش لتجمعهم الى الحرم او لانهم كانوا يتقرشون البيعات فيشترونها او لان النضر ابن كنانة اجتمع فى ثوبه يوما فقالوا تقرش او لانه جاء الى قومه فقالوا كأنه حمل قريش اى شديد او لان قصيا كان يقال له القريشى او لانهم كانوا يفتشون الحاج فيسدون خلتها او سميت بمصغر القرش وهو دابة بحرية يخافها دواب البحر كلها او سميت بقريش بن يخلد بن غالب بن فهر وكان صاحب عيرهم فكانوا يقولون قدمت عير قريش وخرجت عير قريش والنسبة قرشى وقريشى انتهى.

إِيلَافِهِمْ رِحْلَةَ الشِّتَآءِ وَالصَّيْفِۚ ﴿٢﴾

Sefere alışkanlıkları için, kışın ve yazın; [2]

Kelime mânâsı

إِيلَافِهِمْ **alışkanlıkları için**

رِحْلَةَ الشِّتَآءِ **kışın seferine**

وَالصَّيْفِ **ve yazın** seferine

Tefsiri

Bu cümle birinci ayetten bedeldir. Rıhle, göç etmek, sefere çıkmak mânâsınadır. **Rihle** yolculuk istikameti demektir. Rıhle, binek üzerinde gitmek demektir. O da kuvvetli deve demektir. Zamanla rihle, bütün yürüyüşlere kullanılır olmuştur.[1]

[1] Rihle kelimesinin müfred gelmesine rağmen iki rihle murad edilmiştir. Bir karışıklık tehlikesi yoktur. Bu iki kelime cins ismidir. Cins isimler müfred için de, cemi için de kullanılabilir. Îlâf kelimesinde birincide meful olmayışı, ikincide mef'ul ile bundan bedel getirilişi, îlâf'ın şânını yükseltmek ve ordaki nîmetin büyüklüğünü hatırlatmak içindir. **Şita**,

{ إيلَافِهِمْ رِحْلَةَ الشِّتَآءِ وَالصَّيْفِۚ } بدل من الاول ورحلة مفعول به لايلافهم وهى بالكسر الارتحال وبالضم الجهة التى يرحل اليها واصل الرحلة السير على الراحلة وهى الناقة القوية ثم استعمل فى كل سير وارتحال وافرادها مع انه اراد رحلتى الشتاء والصيف لأمن الالباس مع تناول اسم الجنس للواحد والكثر وفى اطلاق الايلاف عن المفعول اولا ثم ابدال المقيد منه تفخيم لامره وتذكير لعظيم النعمة فيه والشتاء الفصل المقابل للصيف وفى القاموس الشتاء احد ارباع الازمنة والموضع المشتى والصيف القيظ او بعد الربيع والقيظ صميم الصيف من طلوع الثريا الى طلوع سهيل.

فَلْيَعْبُدُوا رَبَّ هٰذَا الْبَيْتِۙ ﴿٣﴾

اَلَّذ۪ٓي اَطْعَمَهُمْ مِنْ جُوعٍ وَاٰمَنَهُمْ مِنْ خَوْفٍ ﴿٤﴾

Hiç olmazsa onun için kulluk etsinler, bu beytin Rabbine [3]
Ki, O, onları açlıktan doyurdu ve korkudan emin kıldı. [4]

Kelime mânâsı

فَلْيَعْبُدُوا Hiç olmazsa onun için **kulluk etsinler**

رَبَّ هٰذَا الْبَيْتِۙ **bu beytin Rabbine**

اَلَّذ۪ٓي اَطْعَمَهُمْ **Ki, O, onları doyurdu**

مِنْ جُوعٍ **açlıktan**

وَاٰمَنَهُمْ مِنْ خَوْفٍ **ve korkudan emin kıldı.**

Tefsiri

---

sayf'a karşılık bir aradır. Kamusta geldi ki: Şita yâni kış, dört mevsimden biridir. Yaz denince en sıcak zamanları kış denince de en soğuk zamanları akla gelir. Veya, bahardan sonra ve yaz içinde en sıcak günler, süreyyanın doğuşundan süheylin doğuşuna kadar olan zamandır.

Mânâ: Hareminin sakinleri ve komşuları olmaları sebebiyle, iki yolculuk fırsatına kavuştukları için, onları, iki yolculuktan önce çektikleri şiddetli **"açlıktan doyuran ve"** dayanılamayacak büyük **"korkudan emniyette kılan, bu beytin rabbine kulluk etsinler."**

Denildi ki: İbrahim aleyhisselam'ın duası ile, her yerin meyvelerinden oraya toplananlar sebebiyle **"açlıklarını giderirler ve açlık çekmezler."** Kureyşliler, Amru'l-ulâ yâni, yukarıda zikredilen Hâşim, Kureyşlileri o iki yolculuğa başlatıncaya kadar çok açlık çektiler.[1]

Ebû Hayyân dedi ki; burada geçen **min** sebep bildiren harfi cerdir. O zaman mânâ, **"...aç oldukları için doyurdu"** demektir.

Sa'dî Muftî dedi ki, **Cû'** yâni açlık kelimesi, **It'âm** yâni doyurma kelimesi ile bir arada bulunmaz. Doğru olan, bu kelimenin burada bedel olmasıdır.

Bu Fakîr (İsmail Hakkı Bursevî kuddise sirruhu) **der ki**: Bu âyetin mânâsı şöyledir: Allâhü Teâlâ, onları doyurarak ve rızıklandırarak açlıktan kurtardı.

{ **فَلْيَعْبُدُوا رَبَّ هٰذَا الْبَيْتِۙ اَلَّذٖيٓ اَطْعَمَهُمْ** } بسبب تينك الرحلتين اللتين تمكنوا منها بواسطة كونهم من جيرانه وسكان حرمه وقيل بدعوة ابرهيم عليه السلام يجبى اليه ثمرات كل شئ { **مِنْ جُوعٍ وَاٰمَنَهُمْ مِنْ خَوْفٍ** } شديد كانوا فيه قبلهما وكان الجوع يصيبهم الى ان جمعهم عمرو العلى وهو هاشم المذكور على الرحلتين قال ابو

[1] İbrahim Aleyhisselam'ın: "Rabbimiz! Ben çocuklarımdan bâzısını, senin Beyt-i Haram'ının yanında, ekinsiz bir vâdiye yerleştirdim. Rabb'imiz, namazı kılsınlar diye (böyle yaptım). Artık sen de insanlardan bir takım gönülleri, onları sever yap ve onları çeşitli meyvelerle besle." (İbrahim, 14/37) duasına işâret olmasıdır ki, Beyt-i Muharrem yâni, Kâbe'nin yanında Mekke ziraatsız bir vâdi olduğu halde Hz. İbrahim'in duası ve Kâbe'nin hürmeti sayesinde İbrahim zürriyetinden İsmail ve evladının ve onlardan olan Kureyş'in "Onları çeşitli meyvelerle besle." (İbrahim, 14/37) âyeti ölçüsünce meyvelerden beslenerek yaşayabilmesidir. **Keşşaf** sahibinin beyân ettiği vechile bu ayeti kerîmenin mânâsı şu olur: Allâhü Teâlâ'nın saymaya gelmez diğer nimetlerini hesap edemeseler, düşünmeseler bile, Kureyş hiç olmazsa sırf bu îlaf nimeti için Bundan böyle bu Kâbenin Rabb'ine ibadet ve kulluk etsinler. yâni Muhammed Aleyhisselam'ın daveti üzerine serkeşlik etmeyip hakkı tanısınlar, şirk ve isyandan vazgeçsinler de fil sahiplerinin saldırısından muhafaza buyurulmuş Beyt-i Atik (eski Beyt) olan şu Kâbe'nin ortak ve benzerden uzak Rabb'ine ibadet etsinler, yalnız onu Mabud tanıyıp onun emri gereğince ibadet ve kulluk yapsınlar, o Beyt'in ehli olacak Rabbanî ahlâk ile ahlâklanarak ona hizmet için gereken görevi yapmak üzere kış yaz her türlü mücahede ile yüksek ilafa hazırlansınlar. Elmalılı Tefsiri.

حيان من ههنا للتعليل اى لاجل الجوع وقال سعدى المفتى الجوع لا يجامع الاطعام والظاهر انها للبدلية.

Buradaki **korku**, Fîl Ashâbı'ndan gelen veya şehirlerinde ve yollarda yağma ve soygun korkusudur.

Kitâb sâhibi dedi ki: **An** ile **min** arasında şu fark vardır: **An,** yedirmekle giden açlığın meydana gelmiş olmasını icabettirir. **Min** ise, açlığın hiç gelmediğine işâret eder. Şimdi ayetin mânâsı; Allâhü Teâlâ onları önce ve sonra daha başında, hiç açlık yapışmadan hep doyurdu ve yine önce ve sonra daha başında onlara hiç korku yapışmadan, hep onları emniyette kıldı, demektir.

KUREYŞ'İN YEDİ FAZİLETİ

Ebû Tâlib'in kızı Ümmü Hânî radıyallahü anhâ'dan rivayet edildi: Kureyş'in fazîletleri yedi maddede sıralanabilir. Bunlar Kureyşlilerden önce kimseye verilmemiştir. Bunlar:

1-Nübüvvet,

2-Halifelik,

3-Kâbe perdedarlığı,

4-Hacılara su ikrâmı,

5-Fil Ordusuna karşı yardım,

6-Allahü Teâlâ'ya kimsenin kulluk etmediği yedi yılda, bâzı rivâyetlere göre de on yılda kulluk etmek.

7- Kur'ân'da onlar hakkında bir sûre inmiştir ki, o sûrede onlardan başka hiç kimse zikredilmemiştir. [1]

Bu rivâyete göre; **li-îlâfi Kureyş** sûresine sûre denmesi ile, **"Fîl Sûresi ile li-îlâfi Kureyş tek sûredir"** iddiâsını reddeder.

Bu rivâyette geçen, 7 veya on yıllık müddet içinde, Allâhü Teâlâya yalnız onların ibâdet ettikleri, başkalarının ibadet etmedikleri mânâsı da araştırmaya muhtâctır.

{ **وَاٰمَنَهُمْ مِنْ خَوْفٍ** } عظيم لا يقادر قدره وهو خوف اصحاب الفيل او خوف التخطف فى بلدهم ومسايرهم وقال صاحب الكشاف

[1] Hakîm, Müstedrek, 4- 60

الفرق بين عن ومن ان عن يقتضى حصول جوع قدر زال بالاطعام ومن يقتضى المنع من لحاق الجوع والمعنى اطعمهم فلم يلحقهم جوع وآمنهم فلم يلحقهم خوف فيكون من لابتدآء الغاية والمعنى اطعمهم فى بدء جوعهم قبل لحاقه اياهم وآمنهم فى بدء خوفهم قبل اللحاق ومن بدع التفاسير وآمنهم من خوف من ان تكون الخلافة فى غيرهم كما فى الكاشف

وعن ام هانئ بنت ابى طالب رضى الله عنها قالت ان رسول الله صلى الله عليه وسلم فضل قريشا اى ذكر تفضيلهم بسبع خصال لم يعطها احد قبلهم ولا يعطاها احد بعدهم النبوة فيهم والخلافة فيهم والحجابة للبيت فيهم والسقاية فيهم ونصروا على الفيل اى على اصحابه وعبدوا الله سبع سنين وفى لفظ عشر سنين لم يعبده احد غيرهم

ونزلت فيهم سورة من القرءآن لم يذكر فيها احد غيرهم لايلاف قريش وتسمة لايلاف قريش سورة يرد ما قيل ان سورة الفيل ولايلاف قريش سورة واحدة فلينظر ما معنى عبادتهم لله دون غيرهم فى تلك المدة.

Bu fakir (İsmail Hakkı Bursevî kuddise sirruhu**) der ki;** Allâhü Teâlâ burada: **Kureyş** kelimesi ile, insana ait varlık Mekkesi beldede oturan müşrik nefse, zâlim ve günahkâr kuvvetlerine işâret buyurmaktadır. **Kış** kelimesi ile kahra ve celâle, **yaz** kelimesi ile, lütuf ve cemâle işâret buyurulmaktadır. Kahır ve celâl ile kastım, âcizlik ve zaaftır. Çünkü kahra uğrayan kişi âcizdir ve zayıftır. Lütuf ve cemâlden de kastım kudret ve kuvvettir. Çünkü lütuf gören kişi, temkin sahibidir. Fakat, nefsin aczi ve zayıflığı, hevâ ve hevesinin yardım etmemesi hâlinde belli olur. Kuvveti ve kudreti de, yardım olduğunda belli olur. Nefis ve

sıfatları, acziyyet ve zaaf zamanlarında ma'kûlat Yemen'ine gider. Çünkü o, kalbin sağ yanındadır.

Kuvvet ve kudret esnasında ise nefis, mahsûsât Şâmı'na gider. Orası da kalbin göğüsten sonraki sol tarafına düşer. Ma'kûlât nimetleri ile, mahsûsât nimetleri arasında gider gelir. Ve nefis, Vahdet-i vücûd'da ve kalbin resûlünün risâletinde kalarak, nimetlere şükretmez. Tıpkı Ma'kûlâta giren filozoflar ve mahsûsâta giren Firavunlar gibi... Bu sebeple Allâhü Teâlâ, **"Bu evin Rabbine kulluk etsinler**" buyuruyor. Yâni Kâbe-i hakîki olan Kalb hanesinin Rabbine kulluk etsinler. Çünkü Kalb evi, mâneviyatın ve ilhâmların tavaf yeridir. Allâhü Teâlâya kulluğun zarûrî olması ile, hidâyet rasûlü olan kalbin risâletini ikrardır. **Beyt;** Rab kelimesi kendisine izâfe edilmiş olması sebebiyle mutlak olarak muazzamdır ve şereflidir.

Rabbul Kalb, bir isimdir. Bütün isimleri ve sıfatları kuşatır. Bu, İsm-i A'zam'dır. Bütün aklî, rûhânî, ilmî ve gaybî tesirler ona bağlanır. İşte bunlara cüz'î isimler altında değil de, İsm-i A'zam'ın altında toplanmaları emrolunmuştur. Bununla şirkten kurtulsunlar ve Vahdet-i vücûd'un hakîkatini yakalayabilsinler. Çünkü cüz'î isimler mukayyeddir, küllî isimler ise, mutlaktır. Onun içindir ki, Peygamberimiz aleyhisselam, Mekke'nin küllî ve cem'î sıfatlarına işâret olarak şehirlerin anasına yâni Mekke'ye gönderilmiştir.

Bu, celîl, müfiz, mu'tî olan Rab, onlardan ilimlerin açlığını yok etmiş, ilimlerle doyurmuş, açlıktan helâk olma korkusundan emîn kılmıştır. Çünkü câhilin nefsi ölü gibidir. Diriler ise ölümden korkarlar. Çok büyük ilim sahibi Allâhü Teâlâ'dan ilham yoluyla bize gelenler bunlardır.

يقول الفقير اشار بقريش الى النفس المشركة وقواها الظالمة الخاطئة الساكنة فى البلد الانسانى الذى هو مكة الوجود وبالشتاء الى القهر والجلال وبالصيف الى اللطف والجمال واغنى بالقهر والجلال العجز والضعف لان المقهور عاجز ضعيف وباللطف والجمال القدرة والقوة لان الملطوف به صاحب التمكين فاما عجز النفس وضعفها فعند عدم مساعدة

هواها واما قوتها وقدرتها فعند وجود المساعدة فهى وصفاتها ترتحل عند العجز والضعف الى يمن المعقولات لانها فى جانب يمين القلب

وعند القوة والقدرة ترتحل الى شأم المحسوسات لانها فى جانب شمال القلب الذى يلى الصدر فهى تتقلب بين نعم المعقولات ونعم المحسوسات ولا تشكرها بأن تقر بوحدة الوجود ورسالة رسول القلب كالفلاسفة المتوغلة فى المعقولات والفراعنة المنهمكة فى المحسوسات ولذا قال تعالى فليعبدوا رب هذا البيت الى بيت القلب الذى هو الكعبة الحقيقية لانها مطاف الواردات والالهامات ومن ضرورة العبادة له الاقرار برسالة رسول الهدى الذى هو القلب فالبيت معظم مشرف مطلقا لاضافة الرب اليه فما ظنك بعظمة الرب وجلاله وهيبته

ورب القلب هو الاسم لجامع المحيط بجميع الاسماء والصفات وهو الاسم الاعظم الذى نيط به جميع التاثيرات العقلية والروحانية والعلمية والغيبية امروا بأن يكونوا تحت هذا الاسم لا تحت الاسماء الجزئية ليتخلصوا من الشرك ويتحققوا بسر وحدة الوجود فان الاسماء الجزئية تعطى التقييد والاسم الكلى يعطى الاطلاق ومن ثمة بعث النبى عليه السلام

فى ام البلاد اشارة الى كليته وجمعيته وهذا الرب الجليل المفيض المعطى ازال عنهم جوع العلوم والفيوض واطعمهم بها وآمنهم من خوف الهلاك من الجوع لان نفس الجاهل كالميت ولا شك ان الاحياء يخافون من الموت هكذا ورد بطريق الالهام من الله العلام.

107

سُورَةُ الْمَاعُونِ

MÂÛN SÛRESİ

Mekkede nazil olmuştur
7 âyettir

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ
اَرَاَيْتَ الَّذ۪ي يُكَذِّبُ بِالدّ۪ينِۜ ﴿١﴾ فَذٰلِكَ الَّذ۪ي يَدُعُّ الْيَت۪يمَۙ ﴿٢﴾
وَلَا يَحُضُّ عَلٰى طَعَامِ الْمِسْك۪ينِۜ ﴿٣﴾ فَوَيْلٌ لِلْمُصَلّ۪ينَۙ ﴿٤﴾
اَلَّذ۪ينَ هُمْ عَنْ صَلَاتِهِمْ سَاهُونَۙ ﴿٥﴾ اَلَّذ۪ينَ هُمْ يُرَٓاؤُ۫نَۙ ﴿٦﴾
وَيَمْنَعُونَ الْمَاعُونَ ﴿٧﴾

Bismillâhi'r-rahmâni'r-rahıym

Gördün mü o dini tekzîb edeni/yalanlayanı? [1]

Odur ki işte, iter yetimi. [2] Ve kayırmaz, kollamaz doyurmak üzere miskini, [3] Fakat yazıklar olsun o namaz kılanlara ki, [4]

Namazlarından yanılmaktadırlar; [5]

Onlar ki mürâilik ederler/gösteriş yaparlar, [6]

Ve yardımlığı sakınır (zekâtı vermezler, verdirtmezler!) [7]

اَرَاَيْتَ الَّذٖى يُكَذِّبُ بِالدِّينِ ﴿١﴾

Gördün mü o dini yalanlayanı? [1]

Kelime mânâsı

اَرَاَيْتَ الَّذٖى **Gördün mü o**

يُكَذِّبُ بِالدِّينِ **dini yalanlayanı?**

Tefsiri

Ey Muhammed! **Dîni,** ceza gününü ve İslâm'ı **yalanlayanı gördün mü?** Yâni tanıdın mı? Ceza gününü yalanlayanı veya İslâm dinine îmân etmeyeni bildin mi? Eğer tanımadıysan veya bilmek istersen:

{ اَرَاَيْتَ } يا محمد اى هل عرفت { الَّذٖى يُكَذِّبُ بِالدِّينِ } اى بالجزآء او بالاسلام يعنى آباديدى ودانستى آنكس را كه تكذيب ميكندبر وزجزا ويادين الاسلام وباورنميكند.

ان لم تعرفه او ان اردت ان تعرفه.

فَذٰلِكَ الَّذٖى يَدُعُّ الْيَتٖيمَ ﴿٢﴾

O, odur ki, yetimi iter [2]

Kelime mânâsı

فَذٰلِكَ الَّذٖى **O, odur ki,**

يَدُعُّ الْيَتٖيمَ **yetimi iter** [2]

SEBEBİ NÜZÜL (EBU CEHİLİN KORKUSU**)**

Tefsiri

O yetimi şiddetle iter, çirkin bir şekilde azarlar.[1] Bu kişi Ebû Cehil'dir. O bir yetîmin güya koruması idi. O yetîm birgün çırılçıplak geldi,

---

[1] Burası mahzüf şartın cevabıdır. **Zâlike** mübteda, **ellezi** de haberidir.

kendi malından istedi. Ebû Cehil çirkin bir şekilde o yetimi kovdu. Çocuk ümitsizliğe kapıldı. Kureyş'in ileri gelenleri:

- "Muhammed'e söyle, sana şefaatçi olsun" dediler. Bu sözden maksadları Peygamberimiz aleyhisselam ile alay etmekti. Fakat Efendimiz aleyhisselam hiç bir muhtacı geri çevirmezdi. Çocukla birlikte Ebû Cehil'e gitti. Ebu Cehil ayağa kalktı ve yetime fazlasıyla malını verdi. Kureyşliler Ebû Cehil'i ayıpladılar.

- "Dîninden mi döndün?" dediler. O:

- "Hayır vallahi, ben dînimden dönmedim. Fakat Muhammed'in sağında ve solunda birer mızrak gördüm. Vermeseydim onları bana saplayacağından korktum, dedi.

Âyeti kerîmedeki **ellezî,** bilinen birisi içindir. Cins için olma ihtimâli de vardır. Bu ihtimale göre, dîni yalanlayan herkes bu hükme girer. O zaman **dîni yalanlayan** deyince, kendisini canavarlık kapladığı için, zayıflara eziyet eden, kırıcı ve sert davranan herkes bunun içine girer.[1]

{**فَذٰلِكَ الَّذِى يَدُعُّ الْيَتِيمَۙ**} اى يدفعه دفعا عنيفا ويزجره زجرا قبيحا فهو جواب شرط محذوف على ان ذلك مبتدأ والموصول خبره وهو ابو جهل كان وصيا ليتيم فجاءه عريانا يسأله من مال نفسه فدفعه دفعا شنيعا فأيس الصبى فقال له اكابر قريش قل لمحمد يشفع لك وكان غرضهم الاستهزآء به وهو عليه السلام ما كان يرد محتاجا فذهب معه الى ابى جهل فقام ابو جهل وبذل المال لليتيم فعيره قريش وقالوا أصبوت فقال لا والله ما صبوت ولكن رأيت عن يمينه وعن يساره حربة خفت ان لم اجبه يطعنها فى فالذى للعهد ويحتمل الجنس فيكون عاما لكل من كان مكذبا بالدين ومن شأنه اذية الضعيف ودفعه بعنف وخشونة لاستيلاء النفس السبعية عليه.

FAKİRLERİ KORUMAZ

[1] İbnü Abbas'tan bir rivayette de hem cimri, hem mürai bir münafık hakkında nazil oldu denilmiştir. Demek ki bu sûre bunların birisi veya hepsi sebebiyle nazil olmuştur. Fakat hükmü onlara mahsus değil, öylelerin hepsini içine alır.

وَلَا يَحُضُّ عَلٰى طَعَامِ الْمِسْكٖينِۜ ﴿٣﴾

kollamaz doyurmak üzere miskini, [3]

Kelime mânâsı

وَلَا يَحُضُّ **kollamaz**

عَلٰى طَعَامِ الْمِسْكٖينِۜ **doyurmak üzere miskini**

Tefsiri

Yani, zengin yakınlarını ve başkalarını **"Fakiri doyurmaya"** yiyecek vermeye **"teşvik etmez."** Kimsesiz ve muhtaçlara yemek vermez. Hayvânî nefs kendini kapladığı, mal sevgisi ve cimrilik rezilliği kendisini sardığı için hak sahibine iyilik edilmesine mâni olur. Başkasının hayrına mâni olursa, kendisi nasıl yapar?! Anlaşıldı ki: İyiliğe teşvîki ve iyiliği terk, yalanlamanın işâretlerindendir.

Bu âyette, **yedirme** yerine **yemek** getirilmiş ve o da fakir'e izâfe edilmiş. Bundan anlaşılıyor ki, zenginlerin mallarında fakirlerin hakları vardır. Yâni, fakire kendi hakkı olanı vermemek cimriliğin en zirvesi, kalb katılığı, tabiat ve yaratılış tamahkârlığıdır.

(Soru:) Eğer denirse; kişi çoğu zaman fakire yedirmeyi teşvik etmiyor ve bunu günah saymıyor. O zaman ne sebeple kınanıyor?

(Cevap:) Derim ki; Yoksula yedirmeyi teşvîk etmemesi, ya o kişinin yaptığının karşılığını göreceğine inanmaması yüzündendir, ya da teşvîk etmeme, cimrilik ve fakirlere ihsanda bulunmamadan kinâyedir. Bunun da, kınanma ve azarlanma konusu olmasında hiçbir şüphe yoktur. Başkasını, iyilik yapmaktan alıkoymanın zemminden şüphe olmadığı gibi.

Şiir:

Cimri ve alçak kendisi başkalarına vermediği gibi,
Başkalarını da bağış yapmaktan men eder.
Cimri ve alçak başkalarının da almasını istemez.
Bu kişi sineğin bile, kadehin yanında olmasını istemez.

{ **وَلَا يَحُضُّ** } اى لا يحث اهله وغيرهم من الموسرين { **عَلٰى طَعَامِ الْمِسْكٖينِۜ** } اى على بذل طعام له يعنى بر طعام دان درويش ومحتاج

ويمنع المعروف عن المستحق لاستيلاء النفس البهيمة ومحبة المال واستحكام رذيلة البخل فانه اذا ترك حث غيره فكيف يفعل هو نفسه فعلم ان كلا من ترك الحث وترك الفعل من امارات التكذيب وفى العدول من الطعام الى الطعام واضافته الى المسكين دلالة على ان للمساكين شركة وحقا فى مال الاغنياء وانه انما منع المسكين مما هو حقه وذلك نهاية البخل وقساوة القلب وخساسة الطبع

فان قلت قد لا يحض المرء فى كثر من الاحوال ولا يعد ذلك اثما فكيف يذم به قلت اما لان عدم حضه لعدم اعتقاده بالجزآء واما لان ترك الحض كناية عن البخل ومنع المعروف عن المساكين ولا شبهة فى كونه محل الذم والتوبيخ كما ان منع الغير من الاحسان كذلك

جون زكرم سفله بود در كران　　منع كند از كرم ديكران
سفله نخواهد دكرى رابكام　　خس نكذار دمكسى رابجام

فَوَيْلٌ لِلْمُصَلِّينَۙ ﴿٤﴾

Yazıklar olsun o namaz kılanlara! Ki,

Kelime mânâsı

فَوَيْلٌ Yazıklar olsun

لِلْمُصَلِّينَۙ o namaz kılanlara! Ki,

Tefsiri

Burada **fâ** harfi, kendisinden sonraki kısmı, mahzûf bir şart cümlesine bağlamak içindir. Sanki şöyle dendi: Yetîmi ve fakiri kayırmamak, dîni yalanlama işâretlerinden olduğuna, bu da kınanma ve azarlanmayı gerektirdiğine göre, namazlarını gaflet içinde kılanlara yazıklar olsun, yâni şiddetli azâb olsun…

{ فَوَيْلٌ } الفاء لربط ما بعدها بشرط محذوف كأنه قيل اذا كان ما ذكر من عدم المبالاة باليتيم والمسكين من دلائل التكذيب بالدين وموجبات الذم والتوبيخ فويل اى شدة العذاب{ لِلْمُصَلِّينَ }

اَلَّذِينَ هُمْ عَنْ صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ ﴿٥﴾

Ki, onlar, namazlarından yanılmaktadırlar; 5

Kelime mânâsı

اَلَّذِينَ هُمْ **o kimseler dir ki,**

عَنْ صَلَاتِهِمْ **namazlarından**

سَاهُونَ **yanılmaktadırlar;**

SEHİV İKİ ÇEŞİTTİR

Tefsiri

Sehv, gafletten doğan bir hatâdır. Ve iki çeşittir.

1- Bu hareketi insana yaptıran şeyin insanın içinde olmamasıdır. Bir insana söven delinin fiili gibi…

2- Bu hareketi yaptıranın, insanın içinde olmasıdır. Şarap içip sarhoş olan birinde kötü bir iş meydana geldiği gibi…

Birincisi affolunur, ikincisi ise hesaba çekilir. Allâhü Teâlâ'nın burada kötülediği fiil, ikinci kısma girmektedir.

NAMAZLARINDAN SEHVEDENLER[1]

---

[1] Namaz**dan** yanılmanın mânâsında da tefsircilerin bir hayli açıklamaları vardır: Başlıca namazın öneminde gaflet edip onu gereği gibi ciddi bir vazife olarak yapmamaktır ki, kılınıp kılınmadığına aldırmamak, vaktine dikkat etmemek, geçip geçmediğine aldırış etmeyip vaktinden geri bırakmak, terk etmekten üzülmemek, kıldığı vakit de Allâh için hâlis niyyet ile kılmayıp, dünyaya ait bir takım maksatlar, gayeler için münafıkça bir şekilde kılmak, açıkta, el yanında kılarsa gizlide kılmamak, kıldıklarını da Hakk'ın huzurunda hayatın ruhanî ve cismanî bütün değişimlerini temessül ettirecek bir kulluk ve tazim olarak değil de Hz. Mevlânâ'nın dediği gibi, "baş yerde kuyruk havada" yahut Türkçe bir deyimle söylendiği gibi "iki yatış, bir kıntış bakış"tan ibaret bir gösteriş veya bir eğlenti hâlinde yapmak şekillerine şamil olur. Söz musalli (namaz kılan) denilenlerde olduğu için büsbütün namazı

1- Namazlarını gaflet ederek terk edenler, unutup bâzı vakitler kılmayanlar.

2- Namazlarını az itina göstermekle ciddiye almayıp terk edenler. Bu, münâfıkların veya fâsık mü'minlerin fiilidir. Bu mânâ **an** harf-i cerrinden çıkmaktadır. Bu sebeple Enes radıyallahü anh dedi ki: “Allah'a hamdolsun ki, Allâhü Teâlâ, **namazlarından sehvedenler** dedi de, **namazlarında sehvedenler** demedi. Eğer **namazlarında sehvedenler** deseydi, âyetin mânâsı şöyle olurdu: **“Onlar namazlarını kılarken gaflet içinde kılarlar.”** Unutmak onlara mutlaka yapışırdı. Bu gaflet de ya şeytanın vesvesesi, veya nefsin fısıltıları şeklinde olur. Halbuki bu halden kurtulan müslüman yok gibidir. Bundan kurtulmak çok zordur. Bu âyet-i kerîme nâzil olunca Peygamberimiz aleyhisselam:

- “Bu ayet, sizden herbirinize dünya kadar mal verilmesinden daha hayırlıdır.” buyurmuştur.[1]

{اَلَّذِينَ هُمْ عَنْ صَلَاتِهِمْ سَاهُونَۙ} السهو خطأ عن غفلة وذلك ضربان احدهما ان لا يكون من الانسان جوالبه ومولداته كمجنون

terketmek bu konudan hariç olmak gerektir. Bu konuda İbnü Cerir rivayet ettiği iki haberle de delil getirmiştir. Birisi Sa'd b. Ebi Vakkas (r.a.)'dan: Demiştir ki Peygamber (s.a.v.) hazretlerine SEHİVDEN sordum.

-**"Onlar, namazı vaktinden geriye bırakanlardır."** buyurdu. Birisi de: Ebu Berzele el-Eslemî (r.a)'den: Demiştir ki: İş bu âyeti nazil olduğu zaman Resulullah (s.a.v) buyurdu ki: "Allahü Ekber, bu sizin için herbirinize bütün dünya kadar bağış verilmekten daha hayırlıdır. SEHVEDENLER o kimselerdir ki namaz kılarsa namazın bir hayrı olacağını ummaz, terk ederse Rabb'inden korkmaz."

Bunda sözün gelişine göre kıldıkları bir kaç vakit namazdan dolayı gururlanıp yanılıp da dini ondan ibaretmiş gibi diğer ibadet ve kulluk vazifelerini yapmıyanlar da dahil olur.

Zira birçok defalar geçtiği üzere dinin ruhu Allâh'ın emrine ihlas ile tazim ve bütün hareket ve kuvveti, ceza ve mükâfatı ondan, bilerek, onun adına yarattıklarına şefkat esasında toplanır. Onun için Kur'ân'da îmândan sonra salih amellerin esası olmak üzere namaz ve zekat beraber zikrolunagelmiştir. Böyle iken dindar geçinen birtakım kimseler vardır ki, namaz kılar görünürler de sâdece onunla bütün dini vazifelerini ifa edivermişler gibi farzederek yanılırlar. Zekat gibi diğer vazifelere önem vermez kaçınırlar. Allâh için istemekten hoşlanırlar da, Allâh için ufak bir şey vermekten, Allâh'ın kullarına yardım etmekten ve Allâh'ın emirlerinin îfası için lâzım gelen masraflara güçleri yettiği kadar iştirak etmekten çekinirler. Halbuki böylelerle mescidler tamir edilmez….. İşte böyle namaz kılar, dindar görünüp de namazlarından yanılan, mürâîlik, gösteriş yapıp da ufak bir yardımdan bile kaçınan kimselerin bu halleri, dinsizin dini yalanlamasından değil ise de yetimi kakıştırmasından, fakirlere yardım etmemesinden daha çok şaşmaya değer, yazıklar olsun onlara! **Elmalılı Tefsiri.**

[1] Taberî, 24- 633, İbn Kesîr, 4- 555.

سب انسانا والثانى ان يكون منه مولداته كمن شرب خمرا ثم ظهر منه منكر لا عن قصد الى فعله فالاول معفو عنه والثانى مأخوذ به ومنه ما ذم الله فى الآية

والمعنى ساهون عن صلاتهم سهو ترك لها وقلة التفات اليها وعدم مبالاة بها وذلك فعل المنافقين او الفسقة من المؤمنين وهو معنى عن ولذا قال انس رضى الله عنه الحمد لله على ان لم يقل فى صلاتهم وذلك انه لو قال فى صلاتهم لكان المعنى ان السهو يعتريهم وهم فيها اما بوسوسة شيطان او بحديث نفس وذلك لا يكاد يخلو منه مسلم والخلوص منه عسير ولما نزلت هذه الآية قال عليه السلام " **هٰذِهِ خَيْرٌ لَكُمْ مِنْ اَنْ يُعْطٰى كُلَّ وَاحِدٍ مِنْكُمْ مِثْلَ جَمِيعِ الدُّنْيَا** "

PEYGAMBERİMİZİN SEHVİ

- "Nebî Aleyhisselamdan hiç sehv olmuş mudur?" diye sorulursa,
- "Evet!" deriz. Hendek harbinde,
- **"Onlar bizi namazımızdan alıkoydular. Allâh kabirlerini ateşle doldursun"**[1] buyurmuşlardır.

Yine Efendimiz aleyhisselam, bir sefer dönüşü, sahâbe-i kiramla birlikte uyuyakalmaları sebebi ile, sabah namazını sehven geçirmiştir.[2] Bir defasında da, öğle namazını iki rekât kılarak selâm vermişti. Hazreti Ebû Bekir radıyallahü anh, Peygamberimiz aleyhisselam'a **"İki rekat kıldınız"** diye sehvini hatırlatmıştı. Efendimiz aleyhisselam da namazına iki rekât daha ilâve etmişti.[3]

Fakat, Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem'in zikredilen hâdiselerde ve başka yerlerdeki sehvi, diğer insanların sehivleri gibi değildir. İnsanların hangisi, O aleyhisselam gibi olabilir ki? Çünkü O aleyhisselam devamlı (manevi dünyasında vukubulan) bir dalma ve cezbe hâlinde idi. Nitekim bir hadîs-i şerîflerinde:

---

[1] Buhari, Cihad 98 Tirmizi, Tefsir 31
[2] Bu hâdise, Buhârî, mevâkîtü's-salat bahsinde geçmektedir.
[3] Buhârî , sehiv babı: 3

- "Benim gözlerim uyur, ama kalbim uyumaz" buyurmuştur. [1]

Burada, namazdaki inceliklerin görülmesini bırakıp yanılmaya, namazın sırları ve ilimlerinden gaflete düşüldüğüne işâret vardır.

İbnü Mes'ûd radıyallahü anh **"sâhûn"** kelimesini, namazı bırakıp **boş şeylerle** meşgul olanlar mânâsına gelen **"lâhûn" şeklinde** okumuştur.

Akıllı kimseye düşen, namazını geçirmemektir. Çünkü namaz mi'râc ve münâcât gibidir. Akıllı kişi, namazda saçıyla, sakalıyla, elbisesiyle oynamaz, esnemez, sağa sola dönmez... Namaz kılanlardan nice kimseler vardır ki, kaç rekât kıldığını ve hangi sûreyi okuduğunu bilmez.

فان قلت هل صدر عن النبى عليه السلام سهو قلت نعم كما قال **شَغَلُونَا عَنْ صَلَاةِ الْعَصْرِ** " اى يوم الخندق " **مَلَأَ اللهُ قُلُوبَهُمْ نَارًا** " وايضا سها عن صلاة الفجر ليلة التعريس وايضا صلى الظهر ركعتين ثم سلم فقال له ابو بكر رضى الله عنه صليت ركعتين فقام واضاف اليهما ركعتين لكن سهوه عليه السلام فيما ذكر وفى غيره ليس كسهو سائر الخلق وايهم مثله عليه السلام وهو فى الاستغراق والانجذاب دآئما وقد قال " **تَنَامُ عَيْنَاىَ وَلَا يَنَامُ قَلْبِى** "

وفيه اشارة الى السهو عن شهود لطائف الصلاة والغفلة عن اسرارها وعلومها وقرأ ابن مسعود رضى الله عنه لا هون مكان ساهون فعلى العاقل ان تفوته الصلاة التى هى من باب المعراج والمناجاة ولا يعبث فيها باللحية والثياب ولا يكثر والتثاؤب والالفتات ونحوها ومن المصلين من لا يدرى عن كم انصرف ولا ما قرأ من السورة.

اَلَّذِينَ هُمْ يُرَآؤُنَ ﴿٦﴾

Onlar ki gösteriş yaparlar, [6]

Kelime mânâsı

اَلَّذِينَ هُمْ **Onlar ki**

[1] Buhârî, teheccüd bâbı, 16. Ebû Dâvûd, tahâret 202.

يُرَآؤُنَۙ **gösteriş yaparlar,**

Tefsiri

"Onlar ki gösteriş yaparlar" yâni, Onlar insanlara amellerini gösteriyorlar ki, insanlar da onları namazları sebebiyle övsünler diye...

(Soru:) Eğer sen dersen ki: Bu âyete böyle bir mânâ verildiği takdirde hakîkat ile mecaz bir arada olmuş olur. Çünkü övme gözle görülmez?

(Cevap:) Ben derim ki: Buradaki umûmî bir mecazdır. Yahut da, **gösterme** fiili, **rü'yet** kökündendir fakat, **bilmek** mânâsına kılınmıştır.

Keşşaf da denildi ki: Eğer, sâlih amel farz ise, farzların hakkı, onun alenen ve herkesin gözü önünde yapılmasıdır.

FARZLAR ALENEN YAPILIR

Peygamberimiz aleyhisselam da,

- **"Allâhü Teâlânın farzlarında gizlilik yapılmaz."** buyurmuştur.[1] Onlar İslâm'ın alâmetleri ve dînin işâretleridir. Çünkü farzları terkeden, kınanmayı ve şiddetli buğzu hak eder. O hâlde farzları açıktan yaparak töhmet ve şüpheden kurtulmak vâciptir.

NAFİLELER GİZLİ YAPILIR

Eğer amel nâfile ise onun hakkı da gizlenmesidir. Çünkü nafile amelleri yapmayan kınanmayı gerektirmez. Gizli yapılmasında da bir töhmet ve şüphe yoktur. Eğer kişi, bu nâfileyi, insanlar da görüp onun gibi yapsınlar niyeti ile açıktan yapıyorsa, bu da güzeldir. Çünkü **riyâ** ancak, yapılan ameli görsünler de kendisini iyilikle övsünler diye yapıldığında olur. Riyâdan kaçınmak ise çok zordur. Çünkü riyâ, karanlık bir gecede kara bir karıncanın, kara bir taş üzerinde yürümesinden daha gizlidir.

GÖRSÜNLER DİYE NAMAZI UZATMAK

Şiir:
Halkın gözü önünde uzattığın ve başkaları görsün diye
Kıldığın namaz aslında cehennem kapısının anahtarıdır.

---

[1] Kurtubî. C.: 20- Sh.213. Zemahşeri, C.: 2- Sh.360.

RİYA EHLİ İLE MÜNAFIKIN FARKI

Görsünler diye amel eden mürâi ile, münâfık arasında şu fark vardır: Münâfık, kâfirliğini gizler, îmânlı olduğunu gösterir. Mürâî, görünürde kendini çok huşûlu gibi gösterir, görenler onu sâlih ve namaz ehli zannetsinler diye, kendisine sâlih insan görüntüsü verir. Riyâ'nın hakîkati, ibâdet sebebi ile dünyalık elde etmektir.

Bu âyette, amellerini ve hallerini, zulmânî nefsine bağlamış kimsenin, mürâî olduğuna işâret edilmektedir.

{ **اَلَّذِينَ هُمْ يُرَآؤُنَۙ** } اى يرون الناس اعمالهم ليروهم الثناء عليها فان قلت فحينئذ يلزم الجمع بين الحقيقة والمجاز لان الثناء لا يتعلق به الرؤية البصرية قلت هو محمول على عموم المجاز او على جعل الارآءة من الرؤية بمعنى المعرفة قال فى الكشاف والعمل الصالح ان كان فريضة فمن حق الفرآئض الاعلان بها وتشهيرها لقوله عليه السلام " **ولا غُمَّةَ فِى فَرَائِضِ اللّٰهِ** " لانها اعلام الاسلام وشعائر الدين ولان تاركها يستحق الذم والمقت

فوجب اماطة التهمة بالاظهار وان كان تطوعا فحقه ان يخفى لانه مما لا يلام بتركه ولا تهمة فيه وان اظهره قاصدا للاقتدآء فيه كان جميلا وانما الرياء ان يقصد ان تراه الاعين فتثنى عليه بالصلاح واجتناب الرياء صعب لانه اخفى من دبيب النملة السودآء فى الليلة المظلمة على المسح الاسود

كليد در دوزخست آن نماز   كه در جشم مردم كزارى دراز

والفرق بين المرآئى والمنافق ان المنافق يبطن الكفر ويظهر الايمان والمرآئى يظهر زيادة الخشوع وآثار الصلاح ليعتقد من يراه انه من أهل الصلاة وحقيقة الرياء طلب ما فى الدنيا بالعبادة وفيه اشارة الى ان من يضيف اعماله واحواله الى نفسه الظلمانية فهو مرآىء.

وَيَمْنَعُونَ الْمَاعُونَ ﴿٧﴾

Hayırlara mâni' olurlar (zekâtı vermezler, verdirtmezler!) 7

Kelime mânâsı

وَيَمْنَعُونَ **mâni’ olurlar**

الْمَاعُونَ **Hayırlara**

Tefsiri

Hayırlara mâni’ olurlar (zekâtı vermezler, verdirtmezler!) Mâûn, **ma’n** kökündendir. Az şey demektir. Zekâta da mâûn denir. Çünkü malın kırkta biri zekât olarak verilmektedir. Bu, **“çoktan verilen az bir mal”** mânâsı ifâde eder.

Ebu'l-Leys dedi ki: **Mâûn**, Habeş dilinde **mal** demektir.

Burhânü'1-Kur’an'da şöyle geldi: Bu sûrede **“ellezîne hüm”** buyurulduktan sonra, kısa kesilmeyip, tekrar getirilmesi, fiilin isme atfedilmesinin imkânsız olmasından dolayıdır. Daha sonra da **“Ellezîne hüm yemneûn**” denmemiştir. Çünkü **yemneûn** zâten fiildir. Bu fiilin önceki fiile atfedilmesi de güzel olmuştur. Bu da ince bir düşüncedir.

Âyet, **“onlar zekâtı vermezler”** demektir. Mâûn kelimesinin, salat yâni namaz kelimesinin hemen arkasında zikredilmesi de, bunun delilidir. Veya mânâ; ödünç alınan şeyleri âdet olarak birbirlerine vermezler, demektir.

{**وَيَمْنَعُونَ الْمَاعُونَ**} من المعن وهو الشئ القليل وسميت الزكاة ماعونا لانه يؤخذ من المال ربع العشر وهو قليل من كثير وقال ابو الليث الماعون بلغة الحبشة المال وفى برهان القرءآن قوله الذين هم ثم بعده الذين هم كرر ولم يقتصر على مرة واحدة لامتناع عطف الفعل على الاسم ولم يقل الذين هم يمنعون لانه فعل فحسن العطف على الفعل وهذه دقيقة انتهى والمعنى ويمنعون الزكاة كما دل عليه ذكره عقيب الصلاة او ما يتعاور عادة

Bir kimsenin, cezâya inanmadığı için, yetim ve fakîri korumaması, kötülenmeyi ve azarlanmayı icab ettirirse,

1-Dînin direği olan namazda, küfürden bir şûbe olan riyâya aldırış etmemek,

2- İslâm'ın köprüsü zekâtı vermemek ve verdirtmemek,

3-Halka kötü muamele etmek, ceza ve azarlanmaya daha çok layıktır. İslamla isimlenmiş, daha ötesi, âlimlerden sayılan, bu sıfatları üzerinde bulunduran nice insanlar görüyorsun! Ne büyük bir musîbet!

Âdet ve gelenek olarak ödünç alınıp verilen şeyden murad; balta, kazan, tencere, kova, iğne, yemek kabı, elek, keser, kepçe, ateş, su ve tuz gibi şeyler, insanların ödünç olarak birbirlerinden alıp verdikleri ve birbirlerine yardım ettikleri şeylerdir. Yine, komşunun senin fırınında ekmek pişirmeyi rica etmesi veya bir eşyasını birgün veya yarım gün senin yanında bırakması da bunlardandır.

VERİLMEMESİ HARAM OLAN ŞEYLER

Âişe (radıyallahü anhâ)'dan rivâyet olunuyor:

"Bir gün Peygamberimiz aleyhisselam'a

"-Ya Rasûlallah! Verilmemesi harâm olan şey nedir? diye sordu. Efendimiz aleyhisselam:

"-Su, ateş ve tuzdur" buyurdu. Hazreti Âişe (radıyallahü anhâ) tekrar:

"-Ya Rasûlallah! Suyu, anladık. Ateş ve tuzu vermemek niçin haram?" diye sordu.

Peygamberimiz aleyhisselam:

"-Ey Humeyrâ! Kim komşusuna ateş verirse sanki, bu ateşle pişen yemeği sadaka olarak vermiş gibi olur. Kim tuz verirse, sanki onunla tatlandırılmış yemeğin hepsini sadaka olarak vermiş gibi olur. Kim suyun olmadığı bir yerde başkasına bir yudum su verirse, sanki onu diriltmiş gibi olur. **Keşfu'l-esrâr da** böyledir.

İSTEYİCİLERİN DURUMU

Kişi, (gerçekten)[1] ihtiyaç sebebiyle zikredilen şu şeylerden birini isterse, onu vermemek din ve şerîatta, kaçınılması gereken bir şeydir.

---

[1] Buraya **gerçekten** kelimesini ilave etmemiz, günümüzde ihtiyacı olmayan binlerce insanın istemeyi meslek hâline getirmiş olmaları ve çalışıp çabalamadan istemekle hayat sürdüklerini bildirmek ve onlara vermemenin bir vebal taşımadığını açıklamak içindir. Günümüzde verilecek en makbul yer Kur'an talebeleri ve onlara kanat germiş kurumlardır. Bu devirde, bir müslümanın evinde bulundurduğu bir sadaka kutusuna, her dışarı çıkarken, bir miktar sadaka atması, sonra bu toplanan sadakaları, İslamı ve îmânı öğreten kurumlara veya bizzat oralardaki talebelere vermek ne güzel bir âdettir. Böyle yaptığınız takdirde çarşı ve pazarlarda ne oldukları bilinmeyen kimselerin dilenmelerine aldırış etmemekte bir sakınca yoktur. Mütercim

Ama zarûret hâli dışında istediyse, o zaman onu vermemek sâdece insaniyet açısından çirkinlik ifade eder.

Aynü'l-meânî'de şöyle geldi: Hayrı ve hasenâtı vermeyen ve verdirtmeyen kimseler, Kevser'den men edildiler. Bu âyeti kerîmede, münâfıkların sıfatı olan cimriliğe mâni olmak ifadesi vardır.

فان عدم المبالاة باليتيم والمسكين حيث كان من عدم الاعتقاد بالجزآء موجب للذم والتوبيخ فعدم المبالاة بالصلاة التى هى عماد الدين والرياء الذى هو شبعة من الكفر ومنع الزكاة التى هى قنطرة الاسلام وسوء المعاملة مع الخلق احق بذلك وكم ترى من المتسمين بالاسلام بل من العلماء منهم من هو على هذه الصفة فيا مصيبتاه والمراد بما يتعاوره عادة اى يتداوله الناس بالعارية ويعين بعضهم بعضا باعارته هو مثل الفاس والقدر والدلو والابرة والقصعة والغربال والقدوم والمقدحة والنار والماء والملح ومن ذلك ان يلتمس جارك ان يخبز فى تنورك او يضع متاعه عندك يوما اونصف يوم.

عَنْ عَائِشَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهَا اِنَّهَا قَالَتْ يَا رَسُولَ اللّٰهِ مَا الَّذِى لَا يَحِلُّ مَنْعُهُ قَالَ الْمَاءُ وَالنَّارُ وَالْمِلْحُ فَقَالَتْ يَا رَسُولَ اللّٰهِ هٰذَا الْمَاءُ فَمَا بَالَ النَّارُ وَالْمِلْحُ قَالَ لَهَا يَا حُمَيْرَآءَ مَنِ اعْطَى نَارًا فَكَأَنَّمَا تَصَدَّقَ بِجَمِيعِ مَا طَبَخَ بِتِلْكَ النَّارِ وَمَنِ اعْطَى مِلْحًا فَكَأَنَّمَا تَصَدَّقَ بِجَمِيعِ مَا طَيَّبَ

بِذٰلِكَ الْمِلْحِ وَمَنْ سَقِىَ شُرْبَةً مِنَ الْمَاءِ حَيْثُ لَا يُوجَدُ الْمَاءُ فَكَأَنَّمَا اَحْيَى نَفْسًا

" كما فى كشف الاسرار

وقد يكون منع هذه الاشياء محظورا فى الشريعة اذا استعيرت عن اضطرار وقبيحا فى المروءة فى غير حال الضرورة وفى عين المعانى فلما منعوا من الكوثر ففى الآية الزجر عن البخل الذى هو صفة المنافقين.

Mâûn sûresinin tefsiri mü'minlerin bayramı (Cuma) günü bitti.

تمت سورة الماعون يوم عيد المؤمنين

108

سُورَةُ الْكَوْثَر

KEVSER SÛRESİ

Mekkede nazil olmuştur

3 âyettir

4

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

اِنَّٓا اَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَۜ ﴿١﴾ فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَانْحَرْۜ ﴿٢﴾
اِنَّ شَانِئَكَ هُوَ الْاَبْتَرُ ﴿٣﴾

Bismillahirrahmânirrahim

Biz verdik sana hakîkatte kevser! [1] Sen de rabbin için namaz kıl ve kurban kesiver! [2] Doğrusu sana buğz edendir soysuz/ebter! [3]

اِنَّٓا اَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَۜ ﴿١﴾

Biz verdik sana hakîkatte kevser! [1]

Kelime mânâsı

Tefsiri

İnne, cümleyi kuvvetlendirmek makamında yemîn yerindedir.

Âhiretle alâkalı ihsanlar henüz verilmediği halde, "**Biz sana verdik"**, dünyada verilecek şeylerin çoğu ele geçmeden, yine **"verildi"** buyurulması, olmalarının kesinliğini göstermek içindir.

Kevser, çok hayır mânâsınadır. İlimde, amelde, dünya ve âhiret şerefinde **kesret** yâni çokluk mânâsı taşır. [1]

Oğlu seferden dönen bir bedevî (çöl köylüsü) kadına:

"-Oğlun ne ile döndü?" diye sormuşlar. Demiş ki:

"-Kevserle (Yâni çok sayıda hayırla) döndü".

Kaamûs'ta denildi: Kevser, her şeyin çoğu demektir.

Müfredatta geldi: bazen çok cömert kimseye **kevser** denir. Yine, "tekevsera'ş-şey'ü" sözü, sonu gelen bir çokluk demektir.

{ اِنَّآ } ان جار مجرى القسم فى تأكيد الجملة { اَعْطَيْنَاكَ } بصيغة الماضى مع ان العطايا الاخروية واكثر ما يكون فى الدنيا لم تحصل بعد تحقيقا لوقوعها { الْكَوْثَرَ } اى الخير المفرط الكثرة من العلم والعمل وشرف الدارين فوعل من الكثرة كنوفل من النفل وجوهر من الجهر قيل لاعرابية آب ابنها من السفر ثم آب ابنك قالت آب بكوثر اى بالعدد الكثير من الخير قال فى القاموس الكوثر الكثير من كل شئ وفى المفردات وقد يقال للرجل السخى كوثر ويقال تكوثر الشئ كثر كثرة متناهية

KEVSER NEDİR

Rivâyet olundu ki:

Peygamberimiz aleyhisselam bu âyeti okudu. Ve:

- **"Biliyor musunuz Kevser nedir?"**

---

[1] **Kesret** kelimesi fev'al kalıbı üzeredir. Nefl'den Nevfel ve cehr'den cevher kelimeleri gibi...

1- O, Cennette bir nehirdir. Rabbim onu bana vereceğini va'detti. Onda çok hayırlar vardır. Baldan daha tatlı, sütten daha beyaz, kardan daha soğuk ve tereyağından daha yumuşaktır. Kenarları zeberceddir, gümüşten bardakları semânın yıldızları adedincedir.

2-Ondan içen ebediyen bir daha susamaz.

3-Bu nehre ilk gelecek olanlar, elbiseleri tozlu, saçları dağınık fakîr muhâcirlerdir. Onlar nimetler içinde olan hanımlarla evlenemezler, evlerin kapıları onlara açılmaz. Onlardan biri ölür gider fakat ihtiyâcını giderme duygusu gönlünde kımıldar durur. Bunlar, Allâh'a yemîn etseler Allâh onların sözünü yalan çıkarmaz.”[1]

İbnü Abbâs radıyallahü anhüma, Kevser'i, **bol hayır** diye tefsir etmiştir. Saîd bin Cübeyr, “İnsanlar, **kevser** Cennette bir nehirdir, diyorlar?” dedi. İbnü Abbâs da; “O da bol hayra dâhildir” cevâbını verdi. [2]

Hazreti Âişe radıyallahü anhâ dedi ki:

-“Kim Kevser suyunun çağıltısını işitmek isterse, iki parmağı ile kulağına tıpa yapıp dinlesin!”[3]

Atâ Rahmetüllahi aleyh dedi ki: “Kevser, Rasülüllah aleyhisselamın havuzudur. Yanına gelenlerin çok olacağı için Kevser denmiştir” der.

Bir hadîs-i şerîfte şöyle geldi:

- “Benim Havzım, San'a’ ile Eyle arası kadar mesafedir. Köşelerinden birinde Ebû Bekir, ikincisinde Ömer, üçüncüsünde Osman ve dördüncüsünde Ali (Radıyallahü anhüm) bulunacaktır. Kim ki bunlardan birine buğzederse, diğeri havuzdan su vermeyecektir.”[4] Bu havuz mahşerde olacaktır. Uygun olan görüş şudur ki: Allâhü Teâlâ'nın görünen veya görünmeyen bütün nîmetleri Kevser'e dâhildir. Görülen nîmetler arasında dünya ve âhiret hayırları vardır. Bâtınî nîmetlerden birisi ise, mânevî yâni ledünnî ilimlerdir. Bu ilimler, zâhirî ve bâtınî kuvvetlerle elde edilmez, feyz-i ilâhî ile elde edilir.

Te'vîlât sâhibi buyurdu ki: Kevser, vahdette kesretin yâni tek olanda çok olanların bilinmesidir. Şühûd, kesrette vahdeti yâni çoklukta tek olanı görmektir. Bu, mârifet bahçesinde bir nehirdir. Kim ondan içerse cehâlet susuzluğundan ebediyyen kurtulur. Bu özellik Hazret-i Risâlet aleyhisselam ve onun ümmetinin kâmil velîlerine mahsustur.

---

[1] Müslim fil fezail: 2305. Tirmizi, Kıyamet. 2444. İbnü Kesir. 4-556.

[2] Buhârî. Rikâk. 53

3 Taberî,

[4] Buhari, rikak,53 (kısmen)

وروى عنه عليه السلام انه قرأها فقال " **اَتَدْرُونَ مَا الْكَوْثَرُ اَنَّهُ نَهْرٌ فِى الْجَنَّةِ وَعَدَنِيهِ رَبِّى فِيهِ خَيْرٌ كَثِيرٌ أَحْلَى مِنَ الْعَسَلِ وَأَشَدُّ بَيَاضًا مِنَ اللَّبَنِ وَأَبْرَدُ مِنَ الثَّلْجِ وَأَلْيَنُ مِنَ الزَّبَدِ حَافِتَاهُ الزَّبَرْجَدِ وَأَوَانِيهِ مِنَ فِضَّةٍ عَدَدَ نُجُومُ السَّمَاءِ لَا يَظْمَأُ مَنْ شَرِبَ مِنْهُ اَبَدًا اَوَّلُ وَارِدَ بِهِ فُقُرَاءُ الْمُهَاجِرِينَ لَدَنَسُوا الثِّيَابُ الشَّعْثُ الرُّؤُسُ الَّذِينَ لَا يُزَوِّجُونَ الْمُنَعِّمَاتَ وَلَا تَفْتَحُ لَهُمْ اَبْوَابُ السَّدَدِ وَيَمُوتُ اَحَدُهُمْ وَحَاجَتُهُ تَتَلَجْلَجُ فِى صَدْرِهِ لَوْ أَقْسَمَ عَلَى اللّٰهِ لَأَبَرَّهُ** "

وعن ابن عباس رضى الله عنهما انه فسر الكوثر بالخير الكثير فقال له سعيد بن جبير ان ناسا يقولون هو نهر فى الجنة فقال هو الخير الكثير وعن عائشة رضى الله عنها من اراد ان يسمع خرير الكوثر فليدخل اصبعيه فى اذنيه وقال عطاء هو حوضه لكثرة وارديه وفى الحديث

" **حَوْضِى مَا بَيْنَ صَنْعَاءَ اِلَى اَيْلَةَ عَلَى اِحْدَى زَوَايَاهُ اَبُو بَكْرٍ وَعَلَى الثَّانِيَةِ عُمَرَ وَعَلَى الثَّالِثَةِ عُثْمَان وَعَلَى الرَّابِعَةِ عَلِى فَمَنْ اَبْغَضَ وَاحِدًا مِنْهُمْ لَمْ يَسُقْهُ الْآخَرَ** " فيكون الحوض فى المحشر والاظهر ان جميع نعم الله داخلة فى الكوثر ظاهرة او بطانه فمن الظاهرة خيرات الدنيا والآخرة ومن الباطنة العلوم اللدنية الحاصلة بالفيض الالهى بغير اكتساب بواسطة القوى الظاهرة الباطنة.

صاحب تأويلات فرموده كه كوثر معرفت كثرتست بوحدت وشهود وحدت درعين كثرت واين نهريست دربستان معرفت هركه ازو سيراب شدايد ازتشكئ جهالت ايمن است واين معنى خاصه حضرت رسالت عليه السلام وكمل اولياء امت او.

فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَانْحَرْ ﴿٢﴾

Sen de rabbin için namaz kıl ve kurban kes! [2]

Kelime mânâsı

فَصَلِّ لِرَبِّكَ **Sen de rabbin için namaz kıl**

وَانْحَرْ **ve kurban kes!**

Tefsiri

Sen de Rabbin için namaz kıl ve Rabbin için **kurban kes!**[1]

Çünkü Allâhü Teâlâ'nın Nebî aleyhisselama, âlemlerde daha önce kimseye vermediği, bundan sonra da vermeyeceği mezkür atıyye ve ihsânları, bu âyette emrolunanları yapmayı icabettirir.

Nahr; devede boynun gövdeye bitiştiği yerden kesmektir. Zebh de diğer hayvanları, boynun başa bitiştiği yerden kesmektir.

Şimdi mânâ: Rabbin için namazı öne al. Öyle ki, bu büyük nimeti sana lutfetti. Öyle nimet ki, Allâh için hâlis olarak yapılmış hiçbir nimete denk değil… **Li- Rabbike**'deki lam, Sırf rabbinin rızâsı için, mânâsınadır. Bu mânâ, nimetin şükrünün haklarını yerine getirmede, gösterişçilerin sehivlerine zıttır. Çünkü namaz, şükrün bütün kısımlarını içinde toplamıştır.

{ **فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَانْحَرْ** } اى وانحر له فحذف اكتفاء بما قبله والفاء لترتيب ما بعدها على ما قبلها فان اعطاءه تعالى اياه عليه السلام ما ذكر من العطية التى لم يعطها ولن يعطيها احدا من العالمين مستوجب للمأمور به اى استيجاب والنحر فى للية كالذبح فى الحلق والمعنى قدم على الصلاة لربك الذى افاض عليك هذه النعمة الجليلة التى لا تضاهيها نعمة خالصا لوجهه كما دل عليه اللام الاختصاصية خلافا للساهين عنها المرآئين فيها اداء لحقوق شكرها فان الصلاة جامعة لجميع اقسام

[1] Fe salli'deki **fâ**, ma kablinin, ma ba'dine tertibi içindir... **Lehû** kelimesi **li rabbike** kâfi geldiği için hazfolunmuştur.

ŞÜKÜR VE NAMAZ

1-Kalb ile şükür. Bu, nîmetin başkasından değil, sırf Allâh'tan olduğunu bilmektir.

2- Dil ile şükür. Bu, nîmet vereni övmek, senâ etmektir.

3-Azalar ile şükür. Bu da nîmeti verene hizmet etmek, O'na tevazu gösterip boyun eğmektir.

Şükrün bu üç çeşidini de içinde toplayan **namaz**dır.

Allah'ın ismi ile, Arap mallarının en hayırlısı olan deve (gibi) hayvanları kurban kes! Yâni, Allâh için deve kurban et de muhtâclara sadaka olarak dağıt! Muhtaçları horlayan ve hayırlara mâni olan kimseler gibi olma!

Bu sûre, sanki bir önceki sûrenin karşılığı gibidir. Burada geçen **namaz,** kurban bayramı namazı, kurban da, kurban günlerinde kesilen kurban diye tefsir edilmiştir. Bu da, sûrenin Medine'de indiğinin işâretidir.

Atıyye'den gelen habere göre **namaz**, hacıların cem' sebebiyle Müzdelife'de kıldığı sabah namazı, **nahr** da, Minâ'da kesilen kurbandır.

KURBAN KESEMİYEN FAKİR

Peygamberimiz Mustafâ aleyhisselam'a sordular:

- "Fakîr ve derviş bir kimse fakirliği sebebiyle kurban kesemezse kurban sevâbını nasıl kazanabilir?' Şöyle cevap verdi:

-"Dört rekât namaz kılar; her rekâtta bir Elhamdü…Yâni fatiha, on bir de innâ e'taynâ…yani, kevser sûresi okur. Allâhü Teâlâ bununla o kimsenin amel defterine altmış kurban sevâbı yazar." **Keşfü'l-esrâr'da böyle geldi.**

Hazreti Ali radıyallahü anh'den gelen bir rivâyete göre: Buradaki **nahr** kelimesinden murad, namazda eli göğüse koyarak bağlamaktır.

Süleyman Teymî'den gelen de şöyledir: **Ve'nhar** demek, duâ ederken ellerini göğüs hizâsına kadar kaldır, demektir.

Te'vîlât-ı Necmiyye'de şöyle geldi: Enâniyet ve inniyyet yâni benlik develerini, rûhânî sağ elini, cismânî sol el üzerine **"elem neşrah leke sadrak"** sûresinin kılıcı ile açılan göğsünün, tam üzerine koyarak kes!

الشكر وهى ثلاثة الشكر بالقلب وهو أن يعلم ان تلك النعم منه لا
من غيره والشكر باللسان وهو أن يمدح المنعم ويثنى عليه والشكر

بالجوارح وهو ان يخدمه ويتواضع له والصلاة جامعة لهذه الاقسام وانحر البدن التى هى خيار اموال العرب بأسمه تعالى يعنى وشتر قربان كن براى وى. وتصدق على المحاويج خلافا لمن يدعهم ويمنع منهم الماعون فالسورة كالمقابلة للسورة المتقدمة وقد فسرت الصلاة بصلاة العيد والنحر بالتضحية وهذا يناسب كون السورة مدنية وعن عطية هى صلاة الفجر بجمع والنحر بمنى.

مصطفى را عليه السلام برسيدندكه اكركسى درويش بودوطاقت قربان ندارد جكونه كند تاثواب قربان اورا حاصل شود كفت جهار ركعت نمازكند درهر ركعتى يكبار الحمد خواند ويازده بارانا اعطيناك الكوثر الله تعالى اوراثواب شصت قربان در ديوان وى ثبت كند

كما فى كشف الاسرار وعن على رضى الله عنه النحر ههنا وضع اليدين فى الصلاة على النحر وعن سليمان التيمى ارفع يديك بالدعاء الى نحرك وفى التأويلات النجمية وانحر بدن انانيتك وانيتك بوضع يدك اليمنى الروحانية على يدك اليسرى الجسمانية على نحرك المشروح بسيف نص ألم نشرح لك صدرك.

اِنَّ شَانِئَكَ هُوَ الْاَبْتَرُ ﴿٣﴾

Doğrusu sana buğz edendir soysuz ve ebter! [3]

Kelime mânâsı

اِنَّ شَانِئَكَ **Doğrusu sana buğz edendir**

هُوَ الْاَبْتَرُ **soysuz ve ebter!**

Tefsiri

"Sana buğz ettiği için, sonu kesik o'dur." [1]

(Ebter kelimesinin kökü) Betr, **kuyruk kesmede** kullanılır. Sonra, kişinin neslinin devam etmemesi, bu kelime ile anlatılmaya başlanmıştır. **Denildi ki**: Bir kimsenin, yerine geçecek çocuğu olmadığı zaman, **o ebterdir**, denir. O zaman ayetin mânâsı: "O öyle bir kimsedir ki; neslini sürdürecek kimsesi ve anlatılacak güzel bir nâmı da yok. Asıl soyu kesik odur. Sana gelince (Habibim); zürriyyetin ve güzel nâmın ve faziletinin eserleri kıyâmet gününe kadar bâkî kalacaktır. Ahirette sana öyle bir şan verilecek ki, anlatılamaz bir derecededir.

Şiir:

Senin iktidar ve kudretinin tesirleri ve izleri kıyamete kadar sürer
Bu yüzden senin kara yüzlü düşmanın hep eli boş ve utanç içinde kalır.

NÜZÜL SEBEBİ

Şimdi, onlar Nebi aleyhisselam'ın çocuğu Kaasım ve Abdullah Mekke'de ve İbrahim Medine'de vefat ettiği zaman, Muhammed aleyhisselam'ın nâmı kesilecek zannediyorlardı. Allâhü Teâlâ bu âyetle, nâmı kesilecek olanın, Resül aleyhisselam'a buğzedenin olacağına dikkat çekti. Allâh Rasûlü ise, Cenâb-ı Hakk'ın: **- "Senin nâmını ve şerefini yükselttik**" [İnşirah suresi 94-4] âyetinde beyân buyurduğu gibidir. Çünkü Allâhü Teâlâ, öyle bir nesil vermiştir ki, zaman durdukça devâm edip gidecek bir nesli, O'na vermiştir. Bak! Ehl-i Beyt'ten kaç kişi şehîd edildi, yine de âlem onlarla doludur.

Allahü Teâlâ O Resülünü, mü'minlerin babası yaptı. Bütün mü'minler kıyâmete kadar O aleyhisselamın nesli ve evlâdıdır. Yine Allâhü Teâlâ O'na, hakkını koruyacak, sünnetini ve getirdiği hak dîni yaşayacak kişiler verdi.

Hazreti Ali radıyallahü anh'in şu sözü buna işârettir:

- "Âlimler zaman kaldıkça bâkî kalacaklardır. Görünürdeki vücutları yok olsa da, eserleri kalblerde bâkîdir."

Böyle bir derece, Rasülüllah aleyhisselam'a tâbî âlimlere verilirse, Allâhü Teâlâ'nın şânını yücelttiği ve peygamberlerin sonuncusu kıldığı Rasülüllah aleyhisselam Efendimiz'in makamı nasıl olur?!

---

[1] Çünkü bir iş, müştak bir kelimeye nisbet edilirse, o işin sebebini o kelime bildirir.

{ **اِنَّ شَانِئَكَ** } يقال شنأه كمنعه وسمعه شنأ ابغضه اى مبغضك { **هُوَ** } للفصل { **الْاَبْتَرُ** } لبغضه لك لان نسبة امر الى المشتق تفيد عليه المأخذ والبغض ضد الحب والبتر يستعمل فى قطع الذنب ثم اجرى قطع العقب مجراه فقيل فلان ابتر اذا لم يكن له عقب يخلفه والمعنى هو الذى لا عقل له حيث لا يبقى له نسل ولا حسن ذكر واما انت فتبقى ذريتك وحسن صيتك وآثار فضلك الى يوم القيامة ولك فى الآخرة ما لا يندرج تحت البيان

خصم سياه روى توبى حاصل وخجل آثار اقتدار توتا حشر متصل

وذلك انهم زعموا حين مات ابنه عليه السلام القاسم وعبد الله بمكة ابراهيم بالمدينة ان محمدا صلى الله عليه وسلم ينقطع ذكره اذا انقطع عمره لفقدان نسله فنبه الله ان الذى ينقطع ذكره هو الذى يشنأه فاما هو فكما وصفه الله تعالى **وَرَفَعْنَا لَكَ ذِكْرَكَ** وذلك انه اعطاه نسلا يبقون على مر الزمان فانظركم قتل من أهل البيت ثم العالم ممتلئ منهم وجعله ابا للمؤمنين فهم اعقابه واولاده الى يوم القيامة وقيض له من يراعيه ويراعى دينه الحق والى هذا المعنى اشار امير المؤمنين رضى الله عنه العلماء باقون ما بقى الدهر اعيانهم مفقودة وآثارهم فى القلوب موجودة هذا فى العلماء الذين هم اتباعه عليه السلام فكيف هو وقد رفع الله ذكره وجعله خاتم الانبياء عليهم السلام

Te'vîlât-ı Necmiyyede bu âyetle alâkalı şöyle geldi: "Şüphesiz asıl sonu kesik olan, o sana buğzedendir" âyeti ile kastedilen, nefis eşeğidir ki; onun neslinin kuyruğu ve devâmı kesilmiştir. Çünkü Salih ameller, doğru haller, rûhânî ahlaklar ve Rabbânî vasıfların evlâdlarının hepsi senin evlâdındır ey kalb Rasûlü! Onlar sana tâbi olanlar, senin yanında olanlar ve yardımcılarındır.

Bu Fakîr (İsmail Hakkı Bursevî kuddise sirruhu) **-**Kadîr olan Allâh ona yardım etsin- **der ki**: Bir gün, duha vakti kaylûle yâni kısa öğle uykusundan sonra bana Kevser Sûresi ile alâkalı bâzı şeyler aklıma getirildi. Oradaki **işâretler** şunlardır: Ey kalb Muhammedi! lütuf, cemâl ve ikrâmlarla alâkalı isimlerimizin tamâmını **"Biz, sana verdik."** Ey ruhla alâkalı bütün kuvvetlere hayırla ve bol hidâyetle gönderilen hidâyet resülü! **"Biz sana kevseri verdik."**[1] Ki o kevser, Rahmân isminin pınarından kaynayan bol ilimdir. Bütün rahmetleri içine alan umûmî bir rahmetle biz sana rahmet edince, sen bütün vatanlarda rahmetin tamâmının mazharı oldun. Onun için, Sende ahkâm ve hakîkatlerin ilmi vardır. O zaman fânîlik ve teslimiyet mescidinde **"namaz kıl!"** Bu mescid, Allâhü Teâlânın İbrâhimine mahsus mescididir. **"Rabbin için"** yâni Rabbine şükretmek için... Bütün hallerde görüntüyü devâm ettirmesi ve dâimî zikir hâlini devamlı kılması için **namaz kıl**!

Vücut devesini hizmet yolunda, tabiat devesini iffet ve namus yolunda, nefis devesini fütüvvet yolunda **"kurban et!"** **"Sana buğzeden"** yâni asıl soyu kesik olanlar, nefislere mahsus ve ufuklardaki şer güçlerden sana buğzedenlerdir. Allâhü Teâlâ da;

---

[1] Ümmetlerinin mü'minleri ona geleceklerdir. Nitekim Tirmizî hadîs-inde: "Her peygamberin bir havuzu vardır ve hep onlar hangisinin geleni daha çok diye öğünürler ve ben muhakkak onların en çok geleni olacağımı umarım." buyurmuştur ki, hadis, Tirmizî'nin dediği gibi hasen garibdir. Onun için bu havuzlara îmân ve i'tikat vacip değildir. Fakat Peygamber (s.a.v.)in havuzuna dair olan hadisler tevatüre yakın derecede meşhur olduğu için Ehl-i Sünnet katında ona îmân vacib olduğu Akaid kitaplarında zikredilmiştir. Bununla beraber Mutezile'den ona îmânın vacib olmadığını söyleyenler vardır. Şüphesiz ki bu sûre gereğince Resulullah'a Kevser'in verilmiş olduğuna îmânın ittifakla vacib olduğunda söz yoksa da, onun bir nehir veya havuz olmasına inanmak sahih olmakla beraber vacibtir denemez. Zîrâ daha başka görüşler de vardır. Şöyle ki:

İkrime'den rivayet edildiği üzere peygamberliğin şerefidir. Zîrâ peygamberlik, iki cihanın hayırlarını hem dünya, hem din saadetini gerektiren genel başkanlığı içeren ve bundan dolayı başlangıç itibarıyla rahmanî lütuf, hem de sonuç itibarıyla rahimî lütfu içine alan hayr-ı kesir (çok hayır)dir. "Hikmet verilen kimseye çok hayır verilmiştir." (Bakara, 2/269) diye "çok hayır" olduğu beyân buyurulan hikmetin en yüksek derecesidir. Razî'nin açıkladığı vechile peygamberlik rütbesi uluhiyetten sonra ikinci mertebedir. Onun için "Kim Peygamber'e itaat ederse, Allâh'a itaat etmiştir." (Nisa, 4/80) buyurulmuştur, îmânın bir esası olmuştur ve Allâh'ı bilme esasının dalı gibidir. Zîrâ peygamberlikte mârifet için önce Allâh Teâlâ'nın zâtına, ilmine, kudretine, hikmetine dair bilgiler edinmek gerekir. Peygamberlikte bilgi (marifet) hasıl olunca da ondan semi (duyma) , basar (görme) ve bâzılarının görüşüne göre sıfat-ı haberiyye ve vicdaniyye (haberî ve vicdanî sıfat) gibi diğer sıfatlara bilgi edinilmiş olur. Gerçi peygamberlik diğer peygamberlere de verilmiştir. Fakat peygamberlerin sonuncusu olan Peygamberimiz'in bu yüksek menkıbeden hazzı ve nasibi hepsinden çoktur. O hepsinden önce zikredilmiş, hepsinden sonra gönderilmiştir. Bütün insanlara ve cinlere gönderilmiştir,

- “Artık zulmedenlerin kökü kesildi. Âlemlerin Rabbi Allâh'a hamd olsun.” (Enam suresi, 6-45) ayeti kerîmesinde buna işâret buyuruyor. Öyle bir Rab ki, evliyâsını yetiştiren de O’dur. Düşmanlarına **soy kesikliği** verdiği gibi, evliyasına da **kavuşmayı** verendir.

Sonra, bu sûrenin sonu gelip **“Hüve'l-ebter”** denince durulur, sonra **“Allahü ekber”** denir. Yanlış bir mânâ çıkmaması için tekbire bitiştirme yapılmaz

. وفى التاويلات النجمية ان شانئك هو الابتر وهو حمار النفس المبتور ذنب نسله وعقبه فان اولاد الاعمال الصالحة والاحوال الصادقة والاخلاق الروحانية والاوصاف الربانية اولادك يا رسول القلب واتباعك واشياعك واعوانك.

يقول الفقير أيده الله القدير وردت على سورة الكوثر وقت الضحى بعد القيلولة والاشارة فيها انا بجميع اسماءنا اللطفية الجمالية الاكرامية اعطيناك يا محمد القلب ورسول الهدى المبعوث الى جميع القوى بالخير والهدى الكوثر وهو العلم الكثير الفائض من منبع الاسم الرحمن فانا رحمناك بهذه الرحمة العامة الشاملة لجميع الرحمات فلذا صرت مظهر الرحمة الكلية فى جميع المواطن فلك علم الاحكام وعلم الحقائق فصل فى مسجد الفناء والتسليم وهو المسجد الابراهيمى لربك اى لشكر ربك ولادامة شهوده وابقاء حضوره معك فى جميع الحالات

وانحر بدنة البدن فى طريق الخدمة وبدنة الطبيعة فى طريق العفة وبدنة النفس فى طريق الفتوة ان شانئك اى مبغضك من القوى الشريرة الانفسية والآفاقية هو الابتر المقطوع اعقابه وآخره كما قال تعالى{ **فَقُطِعَ دَابِرَ الْقَوْمِ الَّذِينَ ظَلَمُوا وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ** }
الذى ربى اولياءه فجعل لهم الوصل كما جعل لاعدآئهم القطع ثم ان قوله هو الابتر يوقف عليه ثم يقال الله اكبر ولا يوصل بالتكبير حذرا من الايهام.

109

سُورَةُ الْكَافِرُون

KÂFİRÛN SÛRESİ

Mekkede nazil olmuştur
6 âyettir

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

قُلْ يَٓا اَيُّهَا الْكَافِرُونَۙ ﴿١﴾ لَٓا اَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَۙ ﴿٢﴾ وَلَٓا اَنْتُمْ
عَابِدُونَ مَٓا اَعْبُدُۚ ﴿٣﴾ وَلَٓا اَنَا۬ عَابِدٌ مَا عَبَدْتُمْۙ ﴿٤﴾ وَلَٓا اَنْتُمْ
عَابِدُونَ مَٓا اَعْبُدُۜ ﴿٥﴾ لَكُمْ د۪ينُكُمْ وَلِيَ د۪ينِ ﴿٦﴾

Bismillâhi'r-rahmâni'r-rahıym
De ki: "Ey kâfirler! [1] İbâdet etmem o taptıklarınıza, [2]
Siz de tapanlardan değilsiniz, benim mâbuduma! [3]
Hem ben ibâdet edici değilim sizin taptıklarınıza, [4]
Hem de siz tapıcılardan değilsiniz benim mâbuduma! [5]
Sizin olsun inançlarınız. Bana da dînim!" [6]

قُلْ يَٓا اَيُّهَا الْكَافِرُونَۙ ﴿١﴾

De ki: "Ey kâfirler! [1]

Kelime mânâsı

قُلْ يَآ اَيُّهَا الْكَافِرُونَۙ

Tefsiri

Bazı alimler bu hitab şekli hakkında dediler ki; **Kâfirler** sıfatı öyle bir sıfat ki, onların kendi şehirlerinde, izzet ve haşmet mahallerinde rezilliklerini bildirmektedir. Çünkü Nebi aleyhisselam onların şerlerinden korunma altındadır. Onun için burada peygamberlik alâmetlerinden alâmet vardır. **Kâfirûn** kelimesinin sahih bir cemi olarak gelmesi, Kâfirlerin az veya itibarsız ve düşük kimseler olduklarına işâret içindir. Bu kelimeye muhatab kâfirler, Velîd bin Muğîre, Ebû Cehil, Âs bin Vâil, Ümeyye bin Halef, Esved bin Abdi Yeğûs. Hâris bin Kays ve benzerleri kâfirlerdir. Sûrenin içindeki mânâdan anlaşıldığına göre, Allâhü Teâlâ, onların aslâ îmâna gelmiyeceklerini bildirmektedir.[1]

Burada hitab edilenlerin bilinen kâfirler olduğu kabûl edilirse, sûrenin başındaki "**De ki!**" sözü, Rasûlüllah aleyhisselam'adır. O zaman da şu itirazın yersiz olduğu anlaşılmış olur: "Bu emrin icabı, **her bir müslümanın bütün kâfir topluluklarına** bu emri söylemesi lâzımdır."sözü geçersizdir. Çünkü şerîat böyle bir hüküm koymamıştır.

NÜZÜL SEBEBİ

Rivâyet olundu ki: Kureyş'in serkeşlerinden bir grup Peygamberimiz aleyhisselam'a dediler ki:

- "Gel bizim dînimize uy, biz de senin dînine uyalım. Bir sene sen, bizim ilâhlarımıza tap, bir sene de biz, senin ilâhına ibadet edelim"

Rasûlüllah aleyhisselam buyurdu:

- "Allah'a sığınırım, O'ndan başkasını ortak koşmaktan!" Bunun üzerine dediler ki:

- "Bizim tanrılarımızın bir kısmını kabul et, biz de seni kabul edip, senin ilâhına tapalım".

---

[1] İbnü Ebi Hatim'in Zürare b. Ebi Evfa'dan rivayet ettiği vechile bu sûreye "Mukaşkışa" dahi denilir ki, uyuz ve çiçek hastalığı gibi hastalıklardan iyileştirmek demek olan "kaşkaşe"den türemiş olup şirk ve nifak dertlerinden uzak kılan mânâsına "müberrie" demektir. "Kaşkaşe" Türkçe'de def etmek, kovalamak mânâsına kışkışlamak ile de terceme olunsa yakışmaz değildir.

"Cemalu'l-Kurrâ"da zikredildiği üzere buna "İbadet Sûresi" de denilmiş olduğu gibi, "İhlas Sûresi" de denir. Ondan dolayı İhlas Sûresi ile ikisine "İhlaseyn" (İki İhlas) tabir olunur. Nitekim Resulullah'ın sabah ve akşam namazlarının sünnetlerinde okuduğunu İbnü Ömer'den ve Hz. Aişe'den rivayet edilen hadislerde "İhlaseyn" denildiği de görülür.

Bunun üzerine bu sûre nazil oldu. Allâh Rasûlü aleyhisselam doğru Mescid-i Harâm'a gitti. Orada Kureyş'ten bir kalabalık vardı. Onların baş uçlarında dikildi ve bu sûreyi okudu. Kâfirler işte o vakit Peygamberimizden ümitlerini kestiler. O'na ve eshâbına eziyet vermeye başladılar.[1]

Bu âyette, nefis sıfatının zulmet ve karanlığı ve tabiatın izleriyle esas kaabiliyetlerinin nûrunu örtenlere, başka şeylerle meşgûl olduğu için, Hak'tan mahrûm kalanlara işâret edilmektedir.

{ قُلْ يَآ اَيُّهَا الْكَافِرُونَ } قالوا فى مناداتهم بهذا الوصف الذى يسترذلونه فى بلدتهم ومحل عزهم وشوكتهم ايذان بأنه عليه السلام محروس منهم ففيها علم من اعلام النبوة وفى التعبير بالجمع الصحيح دلالة على قلتهم او حقارتهم وذلتهم وهم كفرة مخصوصة كالوليد بن المغيرة وابى جهل والعاص بن وائل وامية بن خلف والاسود ن عبد يغوث والحارث بن قيس ونحوهم قد علم الله انه لا يأتى ولا يتأتى منهم الايمان ابدا على ما هو مضمون السورة فالخطاب للرسول عليه السلام بالنسبة الى قوم مخصوصين فلا يردان مقتضى هذا الامر ان يقول كل مسلم ذلك لكل جماعة من الكفار مع ان الشرع ليس حاكما به

روى ان رهطا من عتاة قريش قالوا لرسول الله صلى الله عليه وسلم هلم فاتبع ديننا ونتبع دينك تعبد آلهتنا سنة ونعبد الهك سنة فقال " **مَعَاذَ اللّٰهِ اَنْ اُشْرِكَ بِاللّٰهِ غَيْرَهُ** " فقالوا استلم بعض آلهتنا نصدقك ونعبد الهك فنزلت فغدا الى المسجد الحرام وفيه الملأ من قريش فقام على رؤوسهم فقرأها عليهم فأيسوا منه عند ذلك وآذوه واصحابه

[1] Vahidî, Esbâb-ı nüzûli'l-Kur'ân, s. 496.

وفيه اشارة الى الذين ستروا نور استعدادهم الاصلى بظلمة صفات النفوس وآثار الطبيعة فحجبوا عن الحق بالغير.

لَٓا اَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَۙ ﴿٢﴾

İbâdet etmem o taptıklarınıza, [2]

Kelime mânâsı

لَٓا اَعْبُدُ **Ben ibâdet etmem**

مَا تَعْبُدُونَۙ **sizin taptıklarınıza**

Tefsiri

"İleride de yapmam." demektir.[1] Âyetin mânâsı: **"İlâhlarınıza ibâdet etme talebinizi** (şimdi yapmadığım gibi) **gelecek zamanlarda da yapmayacağım"** demektir.

{ لَٓا اَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَۙ } اى فيما يستقبل لان لا لا تدخل غالبا الاعلى مضارع فى معنى الاستقبال كما ان ما لا تدخل الا على مضارع فى معنى الحال الا ترى ان لن تأكيد فيما ينفيه لا قال الخليل فى لن اصله لا والمعنى لا افعل فى المستقبل ما تطلبونه منى من عباده آلهتكم.

وَلَٓا اَنْتُمْ عَابِدُونَ مَٓا اَعْبُدُۚ ﴿٣﴾

Siz de tapanlardan değilsiniz, benim mâbuduma! [3]

Kelime mânâsı

---

[1] Çünkü **lâ** harfi, genelde muzârî fiilin başına gelir ve gelecek zaman ifâde eder. **Mâ** nefi edatının, muzârînin başında şimdiki zaman mânâsı taşıdığı gibi… **Len** harfi, **lâ**'nın nefyettiğini kuvvetlendirmektedir. Halîl: "**len** aslında **lâ**'dır." dedi.

وَلَٓا اَنْتُمْ **Siz de değilsiniz**

عَابِدُونَ **tapanlardan**

مَٓا اَعْبُدُ **benim mâbuduma!**

Tefsiri

Siz de benim ibadet ettiğime tapmıyorsunuz. Benim ilâhıma ibâdet talebimi gelecekte de yapmayacaksınız. yâni, siz kabul görecek bir kulluk edecek değilsiniz. Çünkü Allâh'a ortak koşarak yapılacak bir kulluk itibar görmez, kabul de olmaz.

{ وَلَٓا اَنْتُمْ عَابِدُونَ مَٓا اَعْبُدُ } اى ولا انتم فاعلون فى المستقبل ما اطلب منكم من عبادة الهى والمراد ولا انتم عابدون عبادة يعتد بها اذا العبادة مع اشراك الانداد لا تكون فى حيز الاعتداد.

وَلَٓا اَنَا عَابِدٌ مَا عَبَدْتُمْ ﴿٤﴾

Hem ben ibâdet edici değilim sizin taptıklarınıza, [4]

Kelime mânâsı

وَلَٓا اَنَا عَابِدٌ **Hem ben ibâdet edici değilim**

مَا عَبَدْتُمْ **sizin taptıklarınıza,**

Tefsiri

Yani, sizin taptığınız şeylere daha önce bile, hiç ibadet etmedim. Câhiliyette bile puta tapmadım ki, İslâmda, böyle bir şey benden ümit edilsin?

{ وَلَٓا اَنَا عَابِدٌ مَا عَبَدْتُمْ } اى وما كنت عابدا فيما سلف ما عبدتم فيه اى لم يعهد منى عبادة صنم فى الجاهلية فكيف يرجى منى فى الاسلام.

وَلَٓا اَنْتُمْ عَابِدُونَ مَٓا اَعْبُدُۜ ﴿٥﴾

Hem de siz tapıcılardan değilsiniz benim mâbuduma! [5]

Kelime mânâsı

وَلَٓا اَنْتُمْ **Hem de siz değilsiniz**

عَابِدُونَ **tapıcılardan**

مَٓا اَعْبُدُۜ **benim ibadet ettiğime!**

Tefsiri

Yani, siz de hiçbir vakit, benim ibâdet ettiğim Allâh'a ibâdet etmediniz. Bu sûrede tekrâr yoktur.

Bâzı âlimler dedi ki: Bu (dört ve beş numaralı) iki âyet şimdiki zamandaki ibâdeti, onlardan önceki iki âyet de, gelecek zamandaki ibâdetin olmayacağını ifâde eder.

Bu âyeti kerîmede, bir önceki âyetteki **mâ abettüm**, uygun gelsin diye **mâ abedtü** denilebilirdi ama, denilmemiş. Çünkü onlar peygamber gelmezden önce de putlara tapmakla damgalı idiler. Rasülullah aleyhisselam ise, o zaman Allâh'ın emrine uyarak O'na ibâdet etmekle bilinen biri değildi. Yalnız bir şeyle bilinmemiş olmak o şeyin olmadığını icab ettirmez. yâni, Rasülüllah aleyhisselamın öyle bilinmemiş olması peygamberlik gelmezden önce Allâhü Teâlâya ibâdet etmediğini lâzım kılmaz. Aksine, Peygamberimiz aleyhisselamın önceki yaptıkları, eskidenberi devâm edip gelen eski âdetler üzerine cereyan edenler kabilindendi.

Kaamûs'ta şöyle geldi: Rasûlüllah aleyhisselam onların aralarında kaldığı üzere, İbrâhim ve İsmâil aleyhimesselam'dan intikal eden dînî hükümler üzerine amel etmekteydi. Haccetmelerinde, nikâhlarında, alışverişlerinde, üsluplarında onlar gibi yapardı. Ama tevhîd yâni tek ilah inancında ise, kavmi bunu değiştirmişlerdi. Nebi aleyhisselam ise yalnız ve dâimâ tevhîd üzere bulundu. Bitti.

Âyet-i kerîmede **men** yerine **mâ** tercîh edilmiş olması, murad olunan, vasıflandırma olması sebebiyledir. Sanki şöyle denmiş gibi: Benim ibâdetim, O azametinin miktârı bilinemez olan şânı yüce Ma'bûd'adır.

{ وَلَآ اَنْتُمْ عَابِدُونَ مَآ اَعْبُدُ } اى وما عبدتم فى وقت من الاوقات ما انا على عبادته وهو الله تعالى فليس فى السورة تكرار وقيل هاتان الجملتان لنفى العبادة حالا كما ان الاوليين لنفيها استقبالا وانما لم يقل ما عبدت ليوافق ما عبدتم لانهم كانوا موسومين قبل البعثة بعبادة الاصنام وهو عليه السلام لم يكن حينئذ موسوما بعبادة الله ومشتهرا بكونه عابدا لله على سبيل الامتثال لامره يعنى على ما يقتضيه جعل العبادة صلة للموصول ثم عدم الموسومية بشئ لا يقتضى عدم ذلك الشئ فلا يلزم ان لا يكون عليه السلام عابدا لله قبل البعثة بل يكون ما وقع منه قبلها من قبيل الجرى على العادة المستمرة القديمة

وفى القاموس كان عليه السلام على دين قومه على ما بقى فيهم من ارث ابراهيم واسماعيل عليهما السلام فى حجهم ومناكحهم وبيوعهم وأساليبهم واما التوحيد فانهم كانوا بذلوه والنبى عليه السلام لم يكن الا عليه انتهى وايثار ما فى اعبد على من لان المراد هو الوصف كأنه قيل ما اعبد من المعبود العظيم الشان الذى لا يقادر قدر عظمته.

لَكُمْ دِينُكُمْ وَلِيَ دِينِ ﴿٦﴾

Sizin olsun inançlarınız. Bana da dînim!” [6]

Kelime mânâsı

لَكُمْ دِينُكُمْ **Sizin olsun dininiz**

وَلِيَدِينِ **Bana da dînim!**

Tefsiri

“**Sizin olsun dininiz**” ifâdesi. “**Ben sizin taptıklarınıza ibadet etmiyeceğim**” âyeti ile **“Ben aslâ sizin taptıklarınıza ibadet edici değilim”** âyetlerinin mânâsını kuvvetlendirmektedir.

“Benim dinim de banadır”[1] ifâdesi **“Siz de benim kulluk ettiğime kulluk ediciler değilsiniz”** âyetinin mânâsını kuvvetlendirmektedir.

Şimdi âyetin mânâsı: “Sizin sırf Allâh'a ortak koşmaktan ibâret olan dîniniz size aittir. Hiçbir şekilde bana geçmez. Boşuna ümitlenmeyin. Çünkü bu imkânsız şeylerdendir. Benim Tevhîd dînim ise bana âittir, o da size geçmez. Çünkü siz onu imkânsız bir şeye bağladınız. Bu imkânsız şey, benim sizin ilâhlarınıza kulluk etmem veya onlara teslîm olmamdır. Sizin va'dettiğiniz ise, şirkten başka bir şey değildir.” Çünkü, onların “Bir sene sen bizim ilâhlarımıza taparsın, bir sene de biz senin ilâhına kulluk ederiz” şeklindeki sözleri iki tarafın da, kullukta müşterekliği üzerine bina kılınmıştır. **Size** ve **bana** kelimelerinin başa alınması ile yapılan kasr, kesin olarak “kasr-ı ifrâd” dır. Aidiyeti yalnız bir yere bağlayan bir kasırdır.

Aynü’l-meânî ve benzeri eserlerde şöyle geldi: Bu âyetin hükmü seyf âyeti ile neshedilmiş ve hükmü kaldırılmıştır.[2]

SENİN DİNİN SANA...

Ebu'l-Leys dedi ki: Burada bir delil vardır: Bir insan, çirkin bir hareket gördüğü veya çirkin bir söz işittiği zaman, yapanlara bunu yapmamalarını istese, onlar ise buna kulak asmasalar, tepki gösteren kişinin daha fazla bir şey yapması icab etmez. Ona düşen kendi mezhebinde ve yolunda gitmek, ötekilerini de kendi hallerine bırakmaktır. Bu âyet işte buna delildir.[3]

---

[1] Dîni kelimesinin sonundaki ye hazfolundu. Aslı دينى idi.

[2] Ancak darülharbde yâni İslam kanunları ile idare edilmeyen küfür diyarında, senin dinin sana benim dinim bana hükmü geçerlidir. Çünkü bu ayet-i kerîme Mekke-i mükeremenin şartlarına göre inzal buyurulmuş idi. Medine-i münevverede ise İslamî hakimiyet tam kurulduğunda o hudutlar içinde **“Allah katında din, yalnız İslamdır”** hükümü geçerli olmuştur. Ancak Mekke şartları geçerli olan şehirlerde veya ülkelerde bu ayetin hükmü geçer. Daha geniş malumat için İslamda Darü’l harb fıkhı mes’elelerine bakılabilir.

[3] "De ki, ey kâfirler" emri, her şeyden önce bir mücahede telkin eder. Bunun sonunda, "dininiz sizin olsun, hayır ve şer cezası, sorumluluğu size aittir, sonra karışmam ha!" demek de bir izin verme değil, "İstediğinizi yapın." (Fussilet, 41/40) kabilinden bir tehdit veya "Dinde zorlama yoktur." (Bakara, 2/256) esası üzere, bir defetmek ve reddetme ile uzak bulunma olduğu zahirdir. O halde başlangıçta antlaşma sabit olmayınca netîce bakımından nesih de varid olmaz. Şu halde hitap, genel olsa da, özel olsa da bu sûrenin hiç bir âyetinde nesih yoktur, hepsi muhkemdir. **Elmalılı Tefsiri**

{ **لَكُمْ دِينُكُمْ** } تقرير لقوله تعالى لا اعبد ما تعبدون وقوله تعالى ولا انا عابد ما عبدتم { **وَلِيَ** } بفتح ياء المتكلم { **دِينِ** } بحذف الياء اذ أصله دينى وهو تقرير لقوله تعالى ولا انتم عابدون ما اعبد **والمعنى** ان دينكم الذى هو الاشراك مقصور على الحصول لكم لا يتجاوزه الى الحصول لى ايضا كما تطمعون فلا تعلقوا به امانيكم الفارغة فان ذلك من المحال وان دينى الذى هو التوحيد مقصور على الحصول لى لا يتجاوز الى الحصول لكم ايضا لانكم علقتموه بالمحال الذى هو عبادتى لآلهتكم او استلامى اياها ولان ما وعدتموه عين الاشراك وحيث كان مبنى قولهم تعبد آلهتنا سنة ونعبد الهك سنة على شركة الفريقين فى كلتا العبادتين كان القصر المستفاد من تقديم المسند قصر افراد حتما

وفى عين المعانى ونحوه هو منسوخ بآية السيف وقال ابو الليث وفيها دليل على ان الرجل اذا رأى منكرا او سمع قولا منكرا فانكره ولم يقبلوا منه لا يجب عليه اكثر من ذلك وانما عليه مذهبه وطريقه وتركهم على مذهبهم وطريقهم.

Bu Fakîr (İsmail Hakkı Bursevî kuddise sirruhu) **der ki**: Bu sûre ile ilgili bana bir vâridât geldi. (İçime bir şeyler doğdu.) Bu sûreyi sanki ikindi namazında yüksek sesle okuyordum. Öyle ki onu bütün kâinâta işittirdim.

Bu sûrenin iş’ârî ve mânevî tefsîri şöyledir:

-De ki: Ey kalb Muhammedi! Ey Kâfirler, yâni ey nefsânî güçler, ey tevhidi şirkle, itâatı mâsiyetle, vahdeti kesretle, vücûd-i hakîkîyi vücûd-i mecâzî ile, vücûbî hakîkat nûrunu, imkânî hakîkatin zulmetiyle örten nefsânî güçler! Ben sizin tapmış olduğunuz mâ sivâllah putlarına ibâdet etmeyeceğim. Çünkü ben Allâh'a îmân etmekle ve putu inkâr

etmekle emrolundum. Mâsivallah, tâğut ve sahte ilâh kabîlindendir. Kulluğa ancak ıtlâk ve takyîdden âzâde olan Allâhü Teâlâ lâyıktır.

"Siz de benim kulluk ettiğime ibadet edici değilsiniz." O, Kahhâr olan tek Allâh'tır. O Allâh ki; vahdeti ile, bütün kesreti kahretmiştir. Ancak bunu, yalnız vahdet ve şühûd ehli bilir. Sizler ise kesret ve perde ehlisiniz. Onun için bu vukûfiyet sizde nasıl olabilir ki?

"Ben sizin taptıklarınıza aslâ ibadet edici değilim." Ben sizin taptığınız esmâya ait ve sıfâtlara ait kesretteki çeşitlilik ve değişikliklere aslâ ibadet etmiyorum.

"Siz de benim kulluk ettiğime kulluk ediciler değilsiniz." Siz de benim ibâdet ettiğim temkin ve tahkîke kulluk etmiyorsunuz. Temkindeki telvîn de böyledir. Çünkü bu, bütün isimlerin hakîkatlerinin zuhûrunu gerektiren şeylerdendir. Bunda Hak'tan sapma ve meyil asla yoktur. Bunda her tavırda Hakk ile birlikte olma hâli vardır.

"Sizin dîniniz size" yâni tâğuta îmân ve Allâh'ı inkâr şeklinde olan inancınız sizedir. Bu uzak olunması gereken bir inançtır.

"Benim dînim de banadır." Allâh'a îmân ve tâğutu inkâr olan benim dînim de banadır. Bu, hükümlerine bağlanmak, ahlâkı ile ahlâklanmak ve hakîkatlerine erişmek gerekli olan bir dîndir.

Kur'an'ın hakîkatleri aslâ neshedilmiş değildir. Aksine onlarla amel etmek kıyâmete kadar geçerlidir.

İbnü Abbas radıyallahü anh buyurmuş ki, Kur'an'da şeytan için bu sûreden daha zor bir sûre yoktur. Zîrâ bu sûre tam ve hâlis tevhittir ve içinde şirkten ve müşriklerden tamâmen uzaklaşma vardır. [1]

-"Kim bu sûreyi okursa şirkten uzak olur; azgın şeytanlar ondan uzaklaşır ve kıyâmetin en büyük korkusundan emîn olur. Bu sûre Kur'ân'ın dörtte birine denktir."[2]

Bir hadîs-i şerîfte şöyle buyuruldu:

- "Çocuklarınıza söyleyin, bu sûreyi uykuya yatarken okusunlar. Böyle yaparlarsa onları hiçbir şey rahatsız etmez." [3]

YOLCULUĞA ÇIKARKEN OKUNACAK 5 SURE

Kim yolculuğa çıkarken, şu beş sûreyi:

[1] Sa'lebî, Tefsiri, 10- 315.
[2] Tirmizi, Fedâilü'l-kur'an, 10
[3] Sa'lebî, Tefsir, 10-315.

1-Kul yâ eyyühe'l-kâfirûn.
2-İzâ câe nasrullâh.
3-Kul huvallâhu ehad.
4-Kul eûzü bi-rabbi'l-felâk.
5-Kul eûzü bi-rabbi'n-nâs sûrelerini okursa, yolculuğundan sağlıklı ve kazançlı döner.

يقول الفقير وردت على هذه السورة وكانى اقرأها فى صلاة العصر بصوت جهورى حتى اسمعتها جميع ما فى الكون واشارتها قل يا محمد القلب يا ايها الكافرون اى القوى النفسانية الساترة للتوحيد بالشرك والطاعة بالمعصية والوحدة بالكثرة والوجود الحقيقى بالوجود المجازى ونور الحقيقة الوجوبية بظلمة الحقيقة الامكانية لا اعبد ما تعبدون من الاصنام التى يعبرعنها بما سوى الله فانى مأمور بالايمان بالله والكفر بالطاغوت وكل ما سوى الله من قبيل الطاغوت والاله المجعول المقيد فلا يستحق العبادة الا الله المطلق عن الاطلاق والتقييد

ولا انتم عابدون ما اعبد وهو الله الواحد القهار الذى قهر بوحدته جميع الكثرات ولكن لا يقف عليه الا أهل الوحدة والشهود وانتم أهل الكثرة والاحتجاب فانى لكم هذا الوقوف ولا انا عابد ما عبدتم من التوليات والتقلبات فى الكثرات الاسمائية والصفاتية ولا انتم عابدون ما اعبد من التمكين والتحقيق وكذا من التولين فى التمكين فانه من مقتضيات ظهور حقائق جميع الاسماء وليس فيه ميل وانحراف عن الحق اصلا بل فيه بقاء مع الحق فى كل طور لكم دينك الذى هو الايمان بالطاغوت والكفر بالله وهو الدين يجب التبرى منه ولى دين الذى هو الايمان بالله والكفر بالطغوت وهو الدين الذى

يجب التعلق باحكامه والتخلق باخلاقه والتحقق بحقائقه هذا فحقائق القرءآن ليست بمنسوخة ابدا بل العمل بها باق

ابن عباس رضى الله عنهما فرموده در قرآن سوره نيست برشيطان سخت ترازين سورة زيرا كه توحيد محض است ودرو برائت از شرك

فمن قرأها برئ من الشرك وتباعد عنه مردة الشياطين وامن من الفزع الاكبر وهى تعدل ربع القرءآن

وفى الحديث " **مُرُوا صِبْيَانَكُمْ فَلْيَقْرَأُوهَا عِنْدَ الْمَنَامِ فَلَا يُعْرَضُ لَهُمْ شَيْءٌ وَمَنْ خَرَجَ مُسَافِرًا فَقَرَأَ هٰذِهِ السُّوَرِ الْخَمْسَ قُلْ يَا اَيُّهَا الْكَافِرُونَ اِذَا جَاءَ نَصْرُ اللّٰهِ قُلْ هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌ قُلْ اَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ قُلْ اَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ رَجَعَ سَالِمًا غَانِمًا** "

Mü'minlere yardım eden Allâhü Teâlâ'nın yardımıyla Kâfirûn sûresi tamâmlandı.

تمت سورة الكافرين بعون ناصر المؤمنين

110

سُورَةُ النَّصْرِ

NASR SÛRESİ

Medine'de nazil olmuştur
3 âyettir

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

اِذَا جَٓاءَ نَصْرُ اللّٰهِ وَالْفَتْحُۙ ﴿١﴾ وَرَاَيْتَ النَّاسَ يَدْخُلُونَ ف۪ي د۪ينِ
اللّٰهِ اَفْوَاجًاۙ ﴿٢﴾ فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَاسْتَغْفِرْهُۜ اِنَّهُ كَانَ تَوَّابًا
﴿٣﴾

Bismillâhi'r-rahmâni'r-rahıym

Gelip de Allâh'ın nusreti ve fetih, [1] Gördüğün vakit insanları girerlerken Allâhdinine fevcâ fevc/alaylarıyla cemaat cemaat, [2] Artık tesbîh et rabbine hamd ile. Ve O'nun mağfiretini dile/iste!

Muhakkak ki o bir tevvab/dönüş yapanların tevbelerini kabul edici bulunuyor. [3]

MEKKENİN FETHİ

إِذَا جَآءَ نَصْرُ اللّٰهِ وَالْفَتْحُ ﴿١﴾

Allah'ın nusreti ve fethi geldiği zaman, [1]

Kelime mânâsı

إِذَا جَآءَ **Geldiği zaman**

نَصْرُ اللّٰهِ Allâh**'ın yardımı**

وَالْفَتْحُ **ve fethi,**

Tefsiri

"Allah'ın yardımı ve", düşmanlarına seni gaalip getirdiği Mekke **"fethi"** ve zaferi **"geldiği zaman."**

(Soru:) Eğer sen dersen ki: "Şüphe yok ki, olan bunca fetihler mü'minlerin yardımı ile olmuş iken, yardım kelimesinin Allâhü Teâlâ'ya bağlanarak "Allah'ın yardımı" denmesinde sebeb ve hikmet nedir?"

(Cevap:) Ben derim ki: Mü'minlerin yaptıkları işler, kalblerindeki teşvik edici mânevî ilaçlara bağlıdır. Bunlar da hâdis yâni yaratılmış varlıklardır. Her yaratığın bir yaratıcısı vardır. İşte bu yaratıcı Allâhü Teâlâ'dır. Buna en yakın merkez kuldur. Allâhü Teâlâ ise ilk merkezdir. O, kalblerdeki sebepleri de sebeplere dayalı fiilleri de yaratandır.[1]

Âyetin mânâsı: **"Allah'ın yardımı sana gelince, Allâh'ı tesbîh et"** demektir.

İzâ gelecek zaman içindir. Alâmet olması bu sebepledir. Denildi ki; Allâhü Teâlâ'nın Mekke'nin fethini, daha olmadan haber vermesi peygamberlik alâmetlerindendir. Çünkü rivâyete göre, bu sûre, âlimlerin ekseriyetinin görüşü üzere Mekke'nin fethinden önce inmiştir.

"Ve'l-fethu"[2] yâni Mekke'nin **Fethi**… Bu öyle bir fetihtir ki; bütün gözler buna rağbet eder. Bu sebeple Mekke fethine, "Fethul-fütûh-fetihlerin fethi" denmiştir. Mekke'nin fethi, Fetih sûresinin başında vaad edilmiştir. Fetih hakkında mâlûmât o sûrede geçti.

---

[1] **İzâ**, **sebbih** fiiline bağlıdır. Şimdi âyetin mânâsı: **"Allah'ın yardımı sana gelince, Allâh'ı tesbîh et"** demektir. **Fe sebbih**'deki **fa**, sebbih fiilinin âmil olmasına mâni olamaz. Çoğu alimlerin görüşü budur. Veya **İzâ'**nın âmili, cevab fiili değil, şart fiilidir, **izâ** ona izâfe edilmiş değildir. Muhakkik âlimlerin görüşü de budur.

[2] **"Allah'ın yardımı"** terkîbi ve izâfeti ve birde Lam ahid için olunca, burası **Mekkenin fethi** demektir.

{ **إِذَا جَآءَ نَصْرُ اللّٰهِ** } اى اعانته تعالى واظهاره اياك على اعدآئك فان قلت لا شك ان ما وقع من الفتوح كان بنصرة المؤمنين فما وجه اضافتها الى الله قلت لان افعالهم مستندة الى دواعى قلوبهم وهى امور حادثة لا بد لها من محدث وهو الله تعالى فالعبد هو المبدأ الاقرب والله هو المبدأ الاول والخالق للدواعى وما يبتنى عليها من الافعال والعامل فى اذا هو سبح اى فسبح اذا جاء نصر الله ولا يمنع الفاء عن العمل على قول الاكثرين او فعل الشرط وليس اذا مضافا اليه على مذهب المحققين واذا لما يستقبل والاعلام بذلك قيل كونه من اعلام النبوة لما روى ان السورة نزلت قبل فتح مكة كما عليه الاكثر

{ **وَالْفَتْحُ** } اى فتح مكة على ان الاضافة واللام للعهد وهو الفتح الذى تطمح اليه الابصار ولذلك سمى فتح الفتوح ووقع الوعد به فى اول سورة الفتح وقد سبقت قصة الفتح فى تلك السورة

Denildi ki, **“Allah'ın yardımı”** izâfeti ve **el-fetih**’teki **el**’in istiğrâk mânâsına gelmesi takdirinde, buradaki fetih mutlak olarak Allâhü Teâlâ'nın yardımıdır. Çünkü onlara göre Mekke'nin fethi, fetihlerin anahtarı ve başlama noktasıdır. Mekke, **Şehirlerin Anası** ve **imâmı** olduğu için, Mekke'nin fethi, diğer bütün fetihlerin gelişi olarak kabul edilmiştir. Rasûlüllah Efendimize yönelik **tesbîh** ve **hamd** emri, bu fethe bağlanmıştır. Yardım ve fethin olmasının, **gelme** ile söylenmiş olması, bu ikisinin Rasûlullah aleyhisselam’a yöneldiğini ve kısa bir zaman içinde geleceğini bildirmek içindir. Bu tâbir; Allâh'ın yardımının, kendileriyle zafere ulaşılacak ordunun gelişiyle olacağına işâret için olması da, mümkün olabilir.

Yine denildi ki: Bu sûre, Rasûlüllah aleyhisselam’ın Vedâ Haccında Minâ'da teşrik günlerinde nâzil olmuştur. Rasûlüllah aleyhisselam bu âyetten sonra, seksen gün gibi bir zaman yaşamıştır. O zaman **izâ** keli-

mesi, yardıma dâhil olan **"insanların fevc fevc dîne girmelerinin"** henüz tamâmlanmamış olmasına itibarla getirilmiştir.

Sa'dî Müftî dedi ki; bu rivâyete göre, **iza** kelimesi gelecek zaman mânâsında değildir. Zîrâ bazen, gelecek zaman dışında da kullanılır.

- "Onlar bir ticaret ve eğlence gördükleri zaman, derhal dağılıp giderler." (Cuma s., 62-11) âyetindeki **izâ** böyledir.

Mustalahât'ta geldi ki; **fütûh**, Allâh tarafından kula açılan her şeydir. Rızık, ibâdet, ilim, mârifet, mânevî keşifler gibi maddî ve mânevî bütün nîmetleri içine alır. **"Yakın olan fetih"** de, nefse ait basamakları çıkışta Allâhü Teâlânın sıfat ve kemâlâtının zuhûru ve kalb makamlarından kula açılan zuhurattır.

- "Allah'tan, bir yardım ve yakın bir fetih" (Saf suresi 61-13) âyetinde işâret edilen budur.

- "Doğrusu biz sana bir feth-i mübîn açtık. [1] Ki, Allâh senin hatalarından geçmişini ve geleceğini mağfiret buyurup, üzerindeki nimetini tamâmlayacak ve seni dosdoğru bir caddeye çıkaracak. (Fetih suresi 48-1,2) âyetindeki **feth-i mübîn**'den murad, Allâhü Teâlâ'nın kuluna açtığı velilik makamları ve ilâhî isimlerin nurlarının tecellîleridir. Bunlar, kalbin sıfat ve kemalâtını yok ederler.

Ayet-i kerîmedeki, "**Allah senin hatalarından geçmişini ve geleceğini mağfiret buyursun**" ifadesinden murad; Allâhü Teâlâ, senin nefsine ve kalbine ait sıfatlarından oluşan günahlarını bağışlasın, demektir.

وقيل جنس نصر الله مطلق الفتح على ان الاضافة واللام للاستغراق فان فتح مكة لما كان مفتاح الفتوح ومناطها كما ان نفسها ام القرى وامامها جعل مجيئه بمنزلة مجيئ سائر الفتوح وعلق به امره عليه السلام وانهما على جناح الوصول اليه عن قريب ويمكن ان يقال التعبير للاشارة الى حصول نصر الله بمجيئ جند بهم النصر

وقيل نزلت السورة فى ايام التشريق بمنى فى حجة الوداع وعاش عليه السلام بعدها ثمانين يوما او نحوها فكلمة اذا حينئذ باعتبار أن بعض ما فى حيزها اعنى رؤيته دخول الناس الخ غير منقض بعد

وقال سعدى المفتى وعلى هذه الرواية فكلمة اذا تكون خارجة عن معنى الاستقبال فانها قد تخرج عنه كما قيل فى قوله تعالى **وَاِذَا رَاَوْا تِجَارَةً اَوْ لَهْوًاۨ انْفَضُّوا اِلَيْهَا وَتَرَكُوكَ قَٓائِمًاۜ** وفى المصطلحات ان الفتوح كل ما يفتح على العبد من الله تعالى بعد ما كان مغلقا عليه من النعم الظاهرة والباطنة كالارزاق والعبادات والعلوم والمعارف والمكاشفات وغير ذلك والفتح القريب هو ما انفتح على العبد من مقام القلب وظهور صفاته وكمالاته عند قطع منازل النفس وهو المشار اليه بقوله **نَصْرٌ مِنَ اللّٰهِ وَفَتْحٌ قَرِيبٌۜ**

والفتح المبين هو ما يفتح على العبد من مقام الولاية وتجليات انوار الاسماء الالهية المفنية لصفات القلب وكمالاته المشار اليه بقوله **اِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُبِينًاۙ ﴿١﴾ لِيَغْفِرَ لَكَ اللّٰهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ وَمَا تَاَخَّرَ وَيُتِمَّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكَ وَيَهْدِيَكَ صِرَاطًا مُسْتَقِيمًاۙ ﴿٢﴾** يعنى من الصفات النفسانية والقلبية

“Mutlak fetih”, fetihlerin en yücesi ve en mükemmelidir. Allâhü Teâlânın Zât-ı ehadiyyetinin tecellîsinden kula açılır. Bu, yaratılışın bütün şekillerinin fâni olması ile, ayn-ı cem' makamındaki istiğrak ve hayret hâlidir. **“Allah'ın yardımı ve fetih geldiği zaman**” kavli ile işâret olunan da budur. B*itti.*

MANEVİ FETİHLER

Bu, Fetih sûresinde başka bir ibâre ile geçti. Bunun üzerine, **Yardım’**dan murad, isim ve sıfatların tecellîleri ile oluşan melekûtî yardım ve kudsî destektir. **Fetih**'ten murad da, **“mutlak fetih”** olup, ondan daha ötede hiçbir fetih yoktur. Bu da, **ehadiyyeti ilâhiyye hazretinin** ve keşf-i zâtînin kapısının açılmasıdır.

Birinci fetih: Şüphesiz, ef'âlin melekûtünün fethidir. Nefsin fiillerinin, Hakk'ın fiilleri içinde fânî olması ve nefsin hiss perdesinin açılması ile, kalb makamında fânî olmasıdır.

İkinci fetih: Sıfatların Ceberûtunun rûh makâmındaki fethidir. Bu, Ceberût sıfatlarının, rûhun sıfatında fânî olması ve o sıfatların hayal perdelerinin açılması ile olur.

Üçüncü fetih: Zât lâhûtunun, sır makâmındaki fethidir. Onun zâtını kendi zâtında fânî kılarak vehim perdesini açması ile olur.

Kim ki, bu yardımı ve bu bâtınî fethi kendisinde bulursa, bununla zâhirî fethi ve yardımı da almış olur. Çünkü yardım ve fetih her ikisi de rahmet bâbındandır. Ulaşma olduğunda gazabdan hiçbir eser kalmaz. Rahmetin izini takiben mutlak zâhir ve bâtın zaptedilmiş olur. Burada kâmillerin halleri, başlangıç ve son itibarı ile farklıdır.

Şimdi anlaşılan şudur: Layık olan, bu âyetteki **yardım** ve **fetih,** mutlak yardım ve mutlak fetih olarak anlaşılmalıdır. Fakat ben müfessirlerin izinde giderek mukayyed olanı öne aldım. Ancak tercih olunmuş olan, bu görüş değildir. Allâhü Teâlâ bunu söyleyeni müsamaha ile karşılasın.

والفتح المطلق هو أعلى الفتوحات واكملها وهو ما انفتح على العبد من تجلى الذات الاحدية والاستغراق فى عين الجمع بفناء الرسوم الخلقية كلها وهو المشار اليه بقوله اذا جاء نصر الله والفتح انتهى وقد سبق بعبارة اخرى فى سورة الفتح وعلى هذا فالمراد بالنصر هو المدد الملكوتى والتأييد القدسى بتجليات الاسماء والصفات وبالفتح هو الفتح المطلق الذى لا فتح ورآءه وهو فتح باب الحضرة الالهية الاحدية والكشف الذاتى ولا شك ان الفتح الاول هو فتح ملكوت الافعال فى مقام القلب بكشف حجاب حس النفس بافناء افعالها فى افعال الحق والثانى هو فتح جبروت الصفات فى مقام الروح بكشف حجاب خيالها فافناء صفاتها فى صفاته

والثالث هو فتح لاهوت الذات فى مقام السر بكشف حجب وهمها بافناء ذاتها فى ذاته ومن حصل له هذا النصر والفتح الباطنى حصل له النصر والفتح الظاهرى ايضا لان النصر والفتح من باب الرحمة وعند الوصول الى نهاية النهايات لا يبقى من السخط اثر اصلا ويستوعب الظاهر والباطن اثر الرحمة مطلقا

ومن ثمة تفاوت احوال الكمل بداية ونهاية فظهر من هذا ان كلا من النصر والفتح فى الآية ينبغى ان يحمل على ما هو المطلق لكنى اقتفيت اثر أهل التفسير فى تقديم ما هو المقيد لكنه قول مرجوح تسامح الله عن قائله.

BÖLÜK BÖLÜK DİNE GİRDİKLERİNDE

وَرَاَيْتَ النَّاسَ يَدْخُلُونَ فٖى دٖينِ اللّٰهِ اَفْوَاجًاۙ ﴿٢﴾

Gördüğün zaman insanları girerlerken Allâh'ın dinine alaylarıyla **bölük bölük,** [2]

Kelime mânâsı

وَرَاَيْتَ النَّاسَ **Gördüğün vakit insanları**

يَدْخُلُونَ **girerlerken**

فٖى دٖينِ اللّٰهِ **Allâh'ın dinine**

اَفْوَاجًاۙ **bölük bölük** [2]

Tefsiri

"Gördüğün ve bildiğin zaman.." "insanları" yâni Arapları..[1]

Burada hitâb Rasûlüllah aleyhisselam'adır. Bütün mü'minlere olması da muhtemeldir. Bu açıklama ile, "Rasûlüllah Efendimiz'in günâhı olmadığı hâlde neden istiğfâr etmesi emredildi?" sorusuna bir cevap daha verilmiş olur. Çünkü bu hitap sâdece Efendimize ait değildir. İstiğfâr emri O'nun dışında, dolayısı ile ümmetine verilmiş olabilir. O'nun bu emre dâhil edilmesi tağlib yolu ile olmuş olur.

Bazı âlimler dediler ki: İnsanın kalbine gelenlerden uygun olanı; "**Allah'ın dinine girerken"** ifadesinin, **fetih** kelimesi içinde olmasıdır. O zaman **fetih,** din kapısının, insanların önünde açılmasıdır.

"Çok cemaatler hâlinde dine girdiler" demektir. **"İnsanların"** yâni Arapların **"bölük bölük"** Mekkeliler, Taifliler Yemenliler, Hevâzinler ve diğer Arab kabileleri gibi büyük topluluklar hâlinde **"Allah'ın dînine"** Allâhü Teâlâdan başkasına izâfesi mümkün olmayan gerçek İslâm dînine **"girdiklerini gördüğün zaman,"** Hâlbuki bundan önce teker teker, ikişer ikişer girmekte idiler.

Rivayet olundu ki: Efendimiz aleyhisselam Mekke'yi fethedince, Araplar birbirlerine gittiler: "Muhammed Harem ehline karşı zafer kazanırsa, O'na kimse karşı koyamaz. Allâh onları Fil Ashâbı'ndan ve onların kötü niyetlerinden korumuştu" dediler. Böylece Araplar'dan isteyenler, savaşsız İslâm dinine girmeye başladılar.

ARAPALARIN TAMAMI MÜSLÜMAN OLDU

Kâşifi diyor ki; Bu sûrenin indiği sene, birçok kabile ve kavim vardı ki; Meselâ, Benî Esad, Benî Mürre, Benî Kelb, Benî Kinâne, Beni Hilal ve diğer kavimler ve kabileler… Bunlar o zamanda etraftan O hazretin yanına gelirler ve İslamiyet'i kabul edip Müslüman olurlardı.

Ebû Ömer bin Abdilber dedi ki: Rasûlüllah aleyhisselam, Araplar içinde kâfir bir kimse kalmayıncaya kadar vefat etmemiştir. Bütün Araplar Huneyn'den sonra, Rasûlüllah aleyhisselam vefat etmeden müslüman olmuştu. Kimi gelerek kimi de heyet göndererek İslama girdiler.

---

[1] Bu takdirde **En-nas'ın** başındaki "**el**" ahd içindir. Veya İstiğrâk-ı örfî mânâsınadır. Efvâcen kelimesi, yedhulûne'nin failinden hâldir. **"Yedhulûne fî dinillâhi"** cümlesi ya hâldir ya da ikinci mefûldür. Eğer "görme" fiili "gözle görme" ise hâldir. Kalb gözü ile görme takdirinde ikinci mefûldür. **Efvacen** yedhulûne'nin failinden haldır.

BİR İSTİSNA

İbnü Atıyye dedi ki: -Allahü Teâlâ daha iyi bilir- "Rasûlüllah aleyhisselam'ın sağlığında müslüman olmadık tek Arap kalmadı" sözünden murad, puta tapan müşrik Araplar kalmadı demektir. Çünkü hristiyan Araplardan Benî Tağlib kabilesi Rasûlüllah aleyhisselam'ın hayatında müslüman olmamışlar ve bundan dolayı cizye vermekteydiler.

Aynü'l-maânî'de geldi ki: Âyetteki **nâs** kelimesinden murad, deniz kenarı ahalisi olanlardır. Rasûlüllah aleyhisselam buyurdu ki;

- "İman Yemenli'dir. Hikmet de Yemenlidir."[1] Ve yine Rasûlüllah aleyhisselam buyurdu ki;

- "Rabbinizin nefesini Yemen tarafında buldum" buyurur.[2] yâni "Rabbinizin sıkıntıları gidermesini, Yemen tarafından yaptığını gördüm."

HİKÂYE

Rivâyet olundu: Bir gün Câbir Radıyallahü anh'ı ağlarken gördüler. Sebebini sordular. Dedi ki: Ben Rasûlüllah aleyhisselam 'dan işittim, Buyurdu ki:

- "İnsanlar Allâh'ın dînine bölük bölük girdiler. Bölük bölük çıkacaklar."[3]

{ **وَرَاَيْتَ النَّاسَ** } أبصرتهم او علمتهم يعنى العرب واللام للعهد او الاستغراق العرفى جعلوه خطابا للنبى عليه السلام يحتمل الخطاب العام لكل مؤمن وحينئذ يظهر جواب آخر عن امر النبى عليه السلام بالاستغفار مع انه لا تقصير له اذ الخطاب لا يخصه فالامر بالاستغفار لمن سواه وادخاله فى الامر تغليب

{ **يَدْخُلُونَ فِى دِينِ اللّٰهِ** } اى ملة الاسلام التى لا دين يضاف اليه تعالى غيرها والجملة على تقدير الرؤية البصرية حال وعلى تقدير الرؤية القلبية مفعول ثان وقال بعضهم ومما يحتلج فى القلب ان

---

[1] Buhâri, menâkıb, 1 Tirmizî, menâkıb, 71

2 Ahmed bin hanbel, 2-541.

3 Ahmed bin hanbel, 3-43 Dârimî, Mukaddime, 14- 541.

المناسب لقوله يدخلون الخ ان يحمل قوله والفتح على فتح باب الدين عليهم

{ اَفْوَاجًا ۙ } حال من فاعل يدخلون اى يدخلون فيه جماعات كثرة كأهل مكة والطائف واليمن وهو ازن وسائر قبائل العرب وكانوا قبل ذلك يدخلون فيه واحدا واحدا واثنين اثنين روى انه عليه السلام لما فتح مكة اقبلت العرب بعضها على بعض فقالوا اذا ظفر بأهل الحرم فلن يقاومه احد وقد كان الله اجارهم من اصحاب الفيل من كل من ارادهم فكانوا يدخلون فى دين الاسلام افواجا من غير قتال (قال الكاشفى) درسال نزول اين سورة تتابع وفود بود جون بنى اسد وبنى مرة وبنى كلب وبنى كنانة بنى هلال وغير ايشان ازا كنف واطراف بخدمت آن حضرت آمده بشرف اسلام مشرف ميشدند.

قال ابو عمر ابن عبد البر لم يمت رسول الله عليه السلام وفى العرب رجل كافر بل دخل الكل وفى الاسلام بعد حنين منهم من قدم ومنهم من قدم وافده

وقال ابن عطية والمراد والله اعلم العرب عبدة الاوثان واما نصارى بنى تغلب فما اسلموا فى حياته عليه السلام ولكن اعطوا الجزية وفى عين المعانى الناس أهل البحر قال عليه السلام ” **اَلْاِيمَانُ يَمَانِى وَالْحِكْمَةُ يَمَانِيَةٌ** “ وقال ” **وَجَدْتُ نَفَسَ رَبِّكُمْ مِنْ جَانِبِ الْيَمَنِ** “ اى تنفيسه من الكرب وعن جَابِرْ بِنْ عَبْدِ اللّٰه رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ اَنَّهُ بَكَى ذَاتَ يَوْمٍ فَقِيلَ لَهُ فِى ذٰلِكَ فَقَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللّٰه عَلَيْهِ السَّلَامْ يَقُولُ ” **دَخَلَ النَّاسُ فِى دِينِ اللّٰهِ اَفْوَاجًا وَسَيَخْرِجُونَ مِنْهُ اَفْوَاجًا** “

TESBİH ET ŞİMDİ RABBİNİ HAMD İLE

فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَاسْتَغْفِرْهُ ۜ اِنَّهُ كَانَ تَوَّابًا ﴿٣﴾

Artık tesbîh et rabbine hamd ile. Ve O'nun mağfiretini iste! Muhakkak ki o tevbe edicilerin tevbesini çokça kabul edendir. [3]

Kelime mânâsı

فَسَبِّحْ **Artık tesbîh et**

بِحَمْدِ رَبِّكَ **rabbine hamd ile**

وَاسْتَغْفِرْهُ ۜ **Ve O'nun mağfiretini dile/iste!**

اِنَّهُ كَانَ تَوَّابًا **Muhakkak o tevbeleri çok kabul edendir**.

Tefsiri

"**Artık tesbîh et rabbine hamd ile.**"

Tesbîh, sebebiyet alâkası ile taaccüb yâni hayret etmekten mecâzdır. Hayret edilecek bir duruma giren bir kimse, "sübhânellah" diyerek tesbîh eder.

HAYRETTE KALINCA SÜBHANELLAH

İbnü'ş-Şeyh dedi ki: el-Ezkâr'da geldi ki, her halde, hayret ve taaccüb ânında, **tesbîh** kelimesinin kullanılmasında, o şey için **sübhânellah** denilmesinin sebebi şudur: İnsan, benzeri görülmemiş bir şeyi gördüğü zaman, onun olmasını muhal ve uzak olarak görür ve rûhu onun karşısında hayrette kalır. Bu hâdisenin olmasında, sanki Allâhü Teâlâ'nın kudretinin payında (haşa) eksik görmüş gibi olur. Kalbine de, bir anda "Bunu kim yapabilir! Buna kimin gücü yeter?" gibi bir düşünce gelir. İnsanın işte böyle bir bir zanda bulunması hatâdır. O, Allâhü Teâlâ'yı, olması zor gibi görülen bir şeyi yaratmaktan âciz olmaktan tenzîh için **"sübhânellah! -O her türlü noksanlıktan uzaktır"** der. Çünkü o (mümin) kat'î olarak bilir ki, Allâhü Teâlâ her şeye kaadirdir.

TESBİH VE HAMD NİÇİN BERABERDİR

İmam Süheylî Rahimehüllah dedi ki:
- "Rabbine hamdederek O'nu tesbîh et" ayeti ve
- "O'na hamd ile tesbîh etmeyen hiçbir şey yoktur." (İsra suresi. 17-44) âyetinde olduğu gibi, devamlı **hamd**'in **tesbîh** ile yanyana kullanılmasının sırrı şu olsa gerektir:

{ فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ } التسبيح مجاز عن التعجب بعلاقة السببية فان من رأى امرا عجيبا يقول سبحان الله

قال ابن الشيخ لعل الوجه فى اطلاق هذه الكلمة عند التعجب كما ورد فى الاذكار ولكل اعجوبة سبحانه الله هو أن الانسان عند مشاهدة الامر العجيب الخارج عن حد أمثاله يستبعد وقوعه وتنفعل نفسه منه كانه استقصر قدرة الله فلذلك خطر على قلبه ان يقول من قدرعليه وأوجده ثم انه فى هذا الزعم مخطئ فقال سبحان الله تنزيها لله عن العجز عن خلق امر عجيب يستبعد وقوعه لتيقنه بأن الله على كل شئ قدير قال الامام السهيلى رحمه الله سر اقتران الحمد بالتسبيح ابدا نحو فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَاِنْ مِنْ شَيْءٍ اِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ

MA'RİFETULLAH

Ma'rifetullah iki kısımdır:
1-Allahü Teâlânın zâtını bilmek.
2-Allahü Teâlânın isim ve sıfatlarını bilmek.

Bunlardan birisi olmadan diğerini isbata yol yoktur. Allâh'ın zâtının varlığını isbat, aklın işidir. İsim ve sıfatlarını isbat da, şerîatın icabıdır. Akılla, ismin sahibi, şerîatle de isimler bilinir. Akılda, Allâhü Teâlânın zâtını isbat, ancak Allâhü Teâlâdan, yaratılanların alâmetlerini yok etmekle mümkündür. İşte bu tesbîhtir. Aklın icabı ve gereği, şerîatınkinden daha öncedir. Nakle dayanan şerîat, akıl ve düşüncelerin oluşmasından sonra gelir. şerîat, aklı, düşünme üzerinde uyarır ve akıl şerîatı böyle bilir. Sonra, şerîat, isimlerden bilmediklerini akıla öğretir.

Bu öğretmeye tesbîh, hamd ve senâ eklenir. şerîat bize, Allâh'ı, ancak hamdiyle tesbîh etmemizi emretmiştir.

Şimdi âyetin mânâsı: Sen Rabbini hamdederek O'nu tesbîh et. Birisinin, Allâh'ın haremi (Mekke) civarında yaşayanlara gâlip geleceği şeklindeki hiç kimsenin aklının ucundan bile geçmeyen bir hâdiseyi Allâh'ın gerçekleştirmesine hayret et! O'nun bu güzel fiili karşısında O'na hamd et! Bu verdiğimiz mânâ, **görmek** fiilini, **gözle görmek** mânâsına aldığımızda kolayca anlaşılıyor. Ama bu fiili **kalben görmek** mânâsına alırsak o zaman şöyle deriz: Herhalde Allâhü Teâlâ, önce zikredildiği üzere şaşılacak şey halkettiği için değil de, "nîmeti büyük görerek buna devam et" demek istemiştir. Çünkü böyle yapmak, "**fetih**" hâline daha uygun bir harekettir.

Bazı âlimler de buna benzer bir mânâ dediler: Fethin zuhurunun gecikmesinde Rabbini âcizlikten tenzih et ve bu gecikme üzerine de O'na hamd et! Ve onu şöyle vasıfla: "Herşeyin zamanı ile alâkalı, O'nun katında ancak onun bilebileceği hikmetler vardır." de. B*itti.*

Veya şöyle bir mânâ: Rabbini tesbîh ederek ve O'na hamd ederek zikret. Sana daha fazla nîmet vermesi için O'na ibadeti çoğalt ve O'nu daha fazla öv ki, sana nimetlerini çağaltsın.

Veya şöyle bir mânâ: Allâhü Teâlânın nimetlerine hamd ederek O'nun için namaz kıl." Buna göre, tesbîh, cüz'iyyet alâkası ile, namaz kılmak mânâsında mecâzen girmiş olur. Çünkü namaz, cüz'iyyet alâkası ile ekseriyetle **tesbîh**'i de içinde bulundurur.

Rivâyet olundu ki: Rasûlüllah aleyhisselam, Kâbe'nin kapısını açınca, sekiz rekât duhâ namazı kıldı. Bâzı âlimler bunu kuşluk namazı değil de şükür namazına hamlettiler. Bâzıları da, dört rekâtı şükür, dört rekâtı da kuşluk namazı için, demişlerdir.

ان معرفة الله تنقسم قسمين معرفة ذاته ومعرفة اسمائه وصفاته ولا سبيل الى اثبات احد القسمين دون الآخر واثبات وجود الذات من مقتضى العقل واثبات الاسماء والصفات من مقتضى الشرع فبالعقل عرف المسمى وبالشرع عرفت الاسماء ولا يتصور فى العقل اثبات الذات الا مع نفى سمات الحدوث عنها وذلك هو التسبيح ومقتضى العقل مقدم على مقتضى الشرع وانما جاء الشرع المنقول بعد حصول

النظر والعقول فنبه العقول على النظر فعرفت ثم علمها ما لم تكن تعلم من الاسماء فانضاف لها التسبيح والحمد والثناء فما امرنا تسبيحه الا بحمده انتهى

ومعنى الآية فقل سبحان الله حال كونك ملتبسا بحمده اى فتعجب لتيسير الله ما لم يخطر ببال احد من ان يغلب احد على أهل حرمه المحترم واحمده على جميع صنعه هذا على الرواية الاولى ظاهر واما على الثانية فلعله امر بأن يداوم على ذلك استعظاما لنعمته لا باحداث التعجب لما ذكر فانه انما يناسب حالة الفتح

وقال بعضهم والاشبه ان يراد نزهه عن العجز فى تأخير ظهور الفتح واحمده على التأخير وصفه بأن توقيت الامور من عنده ليس الا بحكم لا يعرفها الا هو انتهى او فاذكره مسبحا حامدا وزد فى عبادته والثناء عليه لزيادة انعامه عليك او فصل له حامدا على نعمه فالتسبيح مجاز عن الصلاة بعلاقة الجزئية لانها تشتمل عليه فى الاكثر

روى انه عليه السلام لما فتح باب الكعبة صلى صلاة الضحى ثمانى ركعات وحملها بعضهم على صلاة الشكر لا على صلاة الضحى وبعضهم على ان اربعا منها للشكر وأربعا للضحى

Veya mânâ şöyledir:

1- "Rabbinin vaadinin doğru çıkmasından dolayı, O'nu hamdederek zâlimlerin iddiâlarını uzak tut."

2- "Allahü Teâlâyı cemâl sıfatları sebebiyle hamdet, celâl sıfatlarıyla medh ü sena et ve öv!"

Yâni bu sıfatların görüntüleri sebebi ile zâtına hamdet! Veya bu sıfatları ihtiyârî sıfatlar derecesine indirdiği için zâtına hamdet! Çünkü O'nun mukaddes zâtı, o sıfatlarla vasıflanma husûsunda kemâl derecededir. Çünkü üzerine hamd edilen şeyin, isteğe bağlı bir iş olması icab eder.

Kaaşânî de (mânâ olarak) dedi ki: Zâtını, kalb makaamı ile perdelenmekten tenzîh et! O kalb makaamı ki, bedenin alâkasını kesmesi sebebiyle peygamberlik ma'denidir. İşte sen, beden ile alâkayı keserek ve velâyet kaynağı olan hakka'l-yakîn makâmına yükselip, kalb makamı sayesinde, nefsini, perdelenmekten uzak tut! Bunu, hamde mahsus fiiller ile temizleme esnâsında, tam vasıflarla ve kemâlâtını görmek sûretiyle hamdederek yap!

"Ve" Nefsini kırmak için, amelini kusurlu gör, Allâh'ın haklarını büyük görerek, terk-i evlâ gibi olan şeylerden kaçırdıklarını kazanmak için "**O'ndan mağfiret iste."** Veya, hem kendi günâhın ve hem de mü'minlerin günâhları için af dile... Bu mânâ, Muhammed sûresindeki şu âyete daha münasibtir: **"Hem kendinin hem de mü'min erkeklerin ve mü'min kadınların günâhlarının affedilmelerini iste!"** **(Muhammed suresi, 47-19)**

Bu âyeti kerîmede önce tesbîh, sonra hamd ve sonra da istiğfâr üzere söz edilmiş. Yaratıcı'dan yaratılanlara bir iniş yapılmıştır. Şöyle ki; Önce insanlar için istiğfâr ederken, "onları görmek sûretiyle meşgul olma" denmiş oluyor. Çünkü onları görmek bunu icabettirir. Sen böyle yapma! Önce Allâhü Teâlâ'nın tesbîhi ile ve O'na hamd ile meşgul ol! Çünkü insanları görmeden, Allâhü Teâlâyı görmek lâzımdır. Şöyle bir söz vardır:

- "Öncesinde Allâh'ı görmediğim hiçbir şey görmedim." yâni, İnsanlar ârifin aynasıdır. Ayna sâhibi, önce görülene döner ve görüleni görmekle nefsi aynaya yönelir. Şöyle demen de olur: Günâhın bağışlanması isteğinden önce, tesbîh ve hamde öncelik verilmesi, duâda tutulacak yolun edebinin öğretilmesi için de olabilir. Edeb şudur ki, kendisinden birşey istenecek şahsı, medh ve senâ etmeden, birdenbire ondan bir şey istememektir.

او فنزهه عما يقول الظلمة حامدا له على ان صدق وعده او فأثن على الله بصفات الجلال يعنى الصفات السلبية حامدا له على صفات الاكرام يعنى الصفات الثبوتية اى على آثارها او على تنزيلها منزلة الاوصاف الاختيارية لكفاية الذات المقدس فى الاتصاف بها فان المحمود عليه يجب ان يكون امرا اختياريا

وقال القاشانى نزه ذاتك عن الاحتجات بمقام القلب الذى هو معدن النبوة بقطع علاقة البدن والترقى الى مقام حق اليقين الذى هو معدن الولاية حامدا له باظهار كمالاته واوصافه التامة عند التجريد بالحمد الفعلى

{ وَاسْتَغْفِرْهُ } هضما لنفسك واستقصارا لعملك واستعظاما لحقوق الله واستدراكا لما فرط منك من ترك الاولى او استغفره لذنبك وللمؤمنين وهو المناسب لما فى سورة محمد **وَاسْتَغْفِرْ لِذَنْبِكَ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ**

وتقديم التسبيح ثم الحمد على الاستغفار على طريق النزول من الخالق الى الخلق حيث لم تشتغل على رؤية الناس باستغفارهم اولا مع ان رؤيتهم تستدعى ذلك بل اشتغل اولا بتسبيح الله وحمده لانه رأى الله قبل رؤية الناس كما قيل ما رأيت شيأ الا ورأيت الله قبله وذلك لان الناس مرءآة العارف وصاحب المرءآة يتوجه اولا الى المرئى وبرؤية المرئى تلتفت نفسه الى المرءآة ولك ان تقول ان فى التقديم المذكور تعليم ادب الدعاء وهو ان لا يسأل فجأة من غير تقديم الثناء على المسئول عنه

İSTİĞFAR ZİKRİ

Âişe radıyallahü anhâ'dan rivâyet olundu: Rasûlüllah aleyhisselam vefât etmeden önce,

- "Sen'i tesbîh ederim Allâh'ım! Sana hamdederim. Senden af diler ve sana tevbe ederim!" سُبْحَانَكَ اللّٰهُمَّ وَبِحَمْدِكَ اَسْتَغْفِرُكَ وَاَتُوبُ اِلَيْكَ

"Sübhânekellâhümme ve bi hamdike, estağfiruke ve etûbü ileyk" duâsını çok yapardı.[1]

Yine Rasûlüllah Aleyhisselam:

- "Ben bir gün ve gecede yüz defa Allâh'a istiğfâr ederim!" buyurmuşlardır.[2] Buradan bilindi ki; istiğfâr zikri, aslâ terkedilmez. Çünkü insan kalbi, perdelenme ve lekelerden tam kurtulamaz.

BU SURE İNDİĞİNDE SEVİNENLER VE AĞLAYANLAR

Rivâyet olundu ki: Rasûlüllah aleyhisselam bu sûreyi sahâbelerine okuyunca onlar (fetihlerlerden dolayı) sevindiler. Amcası Abbâs (radıyallahü anhüm) ise ağladı. Rasûlüllah aleyhisselam:

- "Ey Amca! Niçin ağlıyorsun?" diye sordu. Amcası:

- "Bu sûre ile sana vefât haberin verildi!" dedi.

Rasûlüllah aleyhisselam:

- "Hakikat o ki, elbette senin dediğin gibidir" buyurmuştur. Ve Efendimiz aleyhisselam'ı, o günden sonra gülerken ve sevinirken gören olmadı.[3]

Denildi ki: Nebi aleyhisselam ile konuşan Abbâs değil de, oğlu Abdullah'tır. Efendimiz aleyhisselam onun hakkında:

- "Muhakkak ki, bu çocuğa çok ilim verilmiştir" buyurmuştur.[4] Ömer radıyallahü anh İbnü Abbâs radıyallahü anh'ı hep yakınında tutmuş, Bedir ehli ile birlikte toplantılara almıştır.[5]

Herhalde Abbâs veya Abdullah radıyallahü anhüma, bu sûrenin, İslâm davetinin tamâm olduğuna, dînin kemâle erdiğine delâlet ettiği için bu mânâyı çıkarmışlardır. Allâhü Teâlânın şu kavlinde olduğu gibi:

- "Bugün size dîninizi tamâmladım" **(Maide suresi, 5-3)**

"Kemâl zevâlin işâretidir." Denildiği gibi:

"Tamam oldu, denildiği zaman zevâli bekle!"

ECEL YAKLAŞINCA İSTİĞFAR ÇOĞALDI

Veya, Resûlüllah aleyhisselam'a istiğfârla emredilmesi, ecelinin yakınlığını bildirmek ve ona dikkat çekmek içindir. Sanki şöyle denildi:

---

[1] Buhârî, Tefsir, 110-1,2; Müslim. Salât. 218-220.
[2] Müslim, Zikr, 41.
[3] En-Naıye, ölüm haberinin ilkası, kişiye ulaşması demektir.
[4] Sa'lebî. 10-321; Râzî tefsiri, 32-346.
[5] Buhârî, Tefsir, 110-3; Dârimî, Mukaddime, 14.

- "Vakit yaklaştı, göçe az kaldı, emre hazır ol!" Bu ifâde ile Allâhü Teâlâ şuna dikkat çekmiştir: Eceli yaklaştığı zaman akıllı kişinin yapması gereken şey, tevbeyi çoğaltmasıdır.

عَنْ عَائِشَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهَا

اَنَّهُ كَانَ عَلَيْهِ السَّلَام يَكْثُرُ قَبْلَ مَوْتِهِ اَنْ يَقُولَ سُبْحَانَكَ اللّٰهُمَّ وَبِحَمْدِكَ اَسْتَغْفِرُكَ وَاَتُوبُ اِلَيْكَ " وعنه عليه السلام " **اِنِّى لَاَسْتَغْفِرُ اللّٰهَ فِى الْيَوْمِ وَاللَّيْلَةِ مِائَةَ مَرَّةٍ** " ومنه يعلم ان ورد الاستغفار لا يسقط ابدا لانه لا يخلو الانسان عن الغين والتلوين وروى انه لما قرأها النبى عليه السلام على اصحابه استبشروا وبكى العباس فقال عليه السلام " **مَا يُبْكِيكَ يَا عَمِّ** " قال نَعِيْتْ اِلَيْكَ نَفْسَكَ اى ألقى اليك خبر موت نفسك والنعى ألقاء خبر الموت قال عليه السلام " **اِنَّهَا لَكَمَا تَقُولُ** "فلم ير عليه السلام بعد ذلك ضاحكا مستبشرا

وقيل ان ابن عباس رضى الله عنهما هو الذى قال ذلك فقال عليه السلام " **لَقَدْ اُوتِىَ هٰذَا الْغُلَامَ عِلْمًا كَثِيرًا** " ولذلك كان عمر يدنيه ويأذن له مع اهل بدر

ولعل ذلك للدلالة على تمام امر الدعوة وتكامل امر الدين كقوله تعالى {**اَلْيَوْمَ اَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ** }والكمال دليل الزوال كما قيل.

توقع زوالا اذا قيل تم. او لان الامر بالاستغفار تنبيه على قرب الاجل كأنه قال قرب الوقت ودنا الرحيل فتأهب للامر ونبه به على ان العاقل اذا قرب اجله ينبغى ان يستكثر من التوبة

VEFAT HAKKINDA MUHAYYER BIRAKILDI

EBÛ BEKİR RADIYALLAHÜ ANH AĞLADI

Rivâyet olundu ki: Bu sûre nâzil olduğunda, Rasûlüllah aleyhisselam halka bir hitabta bulundu:

- "Şüphesiz bir kulu, Allâh, dünya ile kendisine kavuşma arasında muhayyer bıraktı. O kul da Allâh'a kuvuşmayı tercih etti."[1]

Bunun üzerine Ebû Bekir radıyallahü anh rasûlüllah aleyhisselamın sözündeki mânâyı anladı da ağlamaya başladı. Sonra Rasûlüllah aleyhisselama:

- "Canlarımız, mallarımız, babalarımız, çocuklarımız sana fedâ olsun yâ Rasûlallah!" dedi.[2]

HAZRETİ FÂTIMA AĞLADI

Yine rivâyet olundu ki: Rasûlüllah aleyhisselam kızı Fâtıma radıyallahü anhâ'yı çağırdı ve ona dedi ki:

- "Ey Kızcağızım! Bana vefât edeceğim haberi verildi." dedi.

Ölüm haberimi verdiler.

Öteki âlemden oraya gitmem için bir mektup geldi.

Bu yüzden gitmeye hazırlanırım. ve eşyalarımı toplayıp çarkı feleğe veririm.

Fâtıma radıyallahü anhâ ağladı. Rasûlüllah aleyhisselâm:

---

[1] Kevser kendisine verilmiş olan Fahr-i âlem (s.a.v.) nihayet böyle yardım görmüş ve zafere ermiş olarak kendisine fetih kapıları açıldığı ve halkın alay alay, akın akın Allâh'ın dinine girmeye başladıklarını gördüğü ve bu şekilde din tekamül ederek peygamberlik görevi sona erip gereğince dünyada hükümleri icra etmek üzere bütün dünya maddî ve manevî bakımdan kendisine teveccüh etmiş bulunduğu sırada "İnsana çalışmasından başka bir şey yoktur. Çalışması da yakında görülecektir. Sonra ona karşılığı tam olarak verilecektir. Ve sonunda senin Rabbine varılacaktır." (Necm, 53/39-42) hükmünce iki mükâfatın tecellisi karşısında bulunuyordu. Birisi: Zafer ve fethin gereği olarak dünya saltanatı ve ganîmetinin teveccühü. Birisi de, onu kazandıran Allâh'ın dininin gereği olarak o fani dünya arzu ve hevesine meyl ve iltifat etmeyip, Allâh'ın lütuf ve yardımıyla sırf Allâh için yapılmış olan o çalışma ve mücahedenin ecrini hiçbir dünyaya ait garazla kirletmeyerek "Elbette senin sonun (ahiretin), ilkinden (dünyandan) daha hayırlıdır." (Duhâ, 93/4) hükmünü tahakkuk ettirmek üzere bu başarıyla şükran için de pak, temiz olarak Allâh'a kavuşmak. Bir adı da Tevdi' Sûresi olan bu sûre işte bu saatin girmesinde onun artık tesbih ve hamd ederek bundan böyle bu en mükemmel dinin hükümlerinin icrasını ümmetine bırakmak ve mihnet ve fena âlemi olan bu cisimler âlemine veda edip Rabbine kavuşmasına işâret ediyordu. Elmalılı Tefsiri

[2] Buhârî, Menâkıbu'l-Ensâr, 45. Müslim, Fedâilu's-Sahâbe, 2.

- "Ağlama! Hiç şüphesiz, ehlimden bana ilk kavuşacak sensin!" buyurdu. Bu defa Fâtıma radıyallahü anhâ güldü. [1]

İbnü Mes'ûd'dan gelen bir rivâyet:

-Bu sûrede dünyaya vedâ işâreti olduğu için, ismi **Tevdî' Sûresi**'dir.

Ali radıyallahü anh dedi ki:

-"Bu sûre inince Rasûlüllah aleyhisselam hastalandı. İnsanlara çıktı, onlara hitâb etti ve vedâlaştı. Sonra evine girdi. Birkaç gün sonra da vefât etti."[2]

Hasan (Basrî) rahimehüllah şöyle dedi: "Allah Rasûlü'ne ecelinin yaklaştığı bildirildi. Ömrünü sâlih amelle bitirmesi için tesbîh ve tevbe ile emrolundu. Burada akıl sâhibi herkes için bir uyarma mevcuttur."

Ayetteki **vestağfirhü** emrinden sonra, gizli bir "**tevbe et**!" emrinin olduğunu söyleyen müfessirler bu âyette "ihtibâk" edebî sanatının olduğunu söylüyorlar. Çünkü "mağfiret dileme" emri, Allâh'ın mağfiret edici olduğu sonucunu çıkarmaya, "tevbeleri çok kabul edici" oluşunun bildirilmesi de **tevbe** emrinin var olduğu netîcesine götürür. Yâni **"istiğfâr ve tevbe et"** denmiştir.

"Şüphesiz O", tevbeleri kabulde mübalağa ile, mükellefleri yarattığından beri **"tevbeleri çok kabul edicidir."** O hâlde tevbe eden, istiğfâr eden herkes, tevbesinin kabûlünü beklesin. Çünkü tevbenin kabûlü, izâfî sıfatlardandır. Bu sıfatın, hâdis yâni sonradan olma hususunda bir görüş ayrılığı yoktur. Şimdi, âyetten anlaşılan; Allâhü Teâlâ tevbeleri geçmişte kabul edendi. O'nun geçmişte tevbeleri kabul edici olması, şimdi veya gelecekteki istiğfârın sebebi nasıl olabilir?" diye bir îtirâzın dayanağı yoktur.

"**Vestağfirhü**" emri, **Gaffar** sıfatını hatırlatmaktadır. Ayrıca bir de **"Kâne tevvâbâ"** buyurulması, istiğfâr emrinden sonra gizli **"tevbe et"** emrinin bulunmasına işârettir. İstiğfar da ancak, tevbe ile, pişmanlıkla bir daha işlememeye kararlı olmak ve azmetmek ile faydalı olabilecektir..

---

[1] Tirmizi, menâkıb 60-3872

2 İbnü Sa'd. 2-192,193.

وروى انها لما نزلت خطب رسول الله صلى الله عليه وسلم فقال " **اَنَّ عَبْدًا خَيَّرَهُ اللّٰهُ بَيْنَ الدُّنْيَا وَبَيْنَ لِقَائِهِ فَاخْتَارَ لِقَاءَ اللّٰهِ** " فعلم ابو بكر رضى الله عنه فقال فديناك بانفسنا واموالنا وآبائنا واولادنا وعنه عليه السلام انه دعا فاطمة رضى الله عنها فقال " **يَا بِنْتَاهْ اِنَّهُ نَعِيَتْ إلَيَّ نَفْسِى** " يعنى خبروفات من دهند

نامه رسيد ازان جهان بهر مراجعت برم عزم رجوع ميكنم رخت بجرخ ميبرم

فبكت فقال " **لَا تَبْكِى فَاِنَّكَ اَوَّلُ اَهْلِى لُحُوقًا بِى** " فضحكت وعن ابن مسعود ان هذه السورة تسمى سورة التوديع لما فيها من الدلالة على توديع الدنيا قال على رضى الله عنه لما نزلت هذه السورة مرض رسول الله عليه السلام فخرج الى الناس فخطبهم وودعهم ثم دخل المنزل فتوفى بعد ايام قال الحسن رحمه الله أعلم انه قد اقترب اجله فامر بالتسبيح والتوبة ليختم له بالعمل الصالح وفيه تنبيه لكل عاقل { **اِنَّهُ كَانَ تَوَّابًا** } مبالغا فى قبول توبتهم منذ خلق المكلفين فليكن كل تائب مستغفر متوقعا للقبول وذلك ان قبول التوبة من الصفات الاضافية ولا منازعة فى حدوثها فاندفع ما يرد ان المفهوم من الآية انه تعالى تواب فى الماضى وكونه توابا الماضى كيف يكون علة للاستغفار فى الحال والمستقبل وفى اختيار انه كان توابا على غفار مع انه الذى يستدعيه قوله واستغفر حتى قيل وتب مضمر بعده والا لقال غفارا تنبيه على ان الاستغفار انما ينفع اذا كان مع التوبة والندم والعزم على عدم العود ثم ان من اضمر وتب يحتمل انه جعل الآية من الاحتباك حيث دل بالامر بالاستغفار على التعليل بأنه كان غفارا وبالتعليل بأنه كان توابا على الامر بالتوبة اى استغفره وتب

ALLÂHÜ TEALANIN SIFATLARINDA MÜBÂLAĞA

Burhan Reşîdî dedi ki: Allâhü Teâlâ'nın mübâlağa kalıbındaki bütün sıfatları mecâzîdir. Çünkü bu kalıp mübâlağa kalıbıdır. Hâlbuki Allâhü Teâlânın sıfatlarında mübâlağa olmaz. Çünkü mübâlağa, bir şeyi olduğundan daha büyük ve daha çok göstermektir. Allâhü Teâlâ'nın sı-

fatları ise böyle olmaktan münezzehtir. Şeyh Takıyyuddîn Sübkî de bu görüşü güzel bulmuştur.

Zerkeşî, el-Burhân kitabında şöyle dedi: Aslında mübalağa iki kısımdır. Birinci kısım mübâlağa, fiil açısından olan mübâlağadır. İkincisi ise, mef'ullerin sayısı itibârı ile olan mübalağadır. Mef'ullerin çokluğu, fiilin de çokluğunu icabettirmez. Çünkü tek bir fiil, sayısız cemaat üzerine olabilir. İşte Allâhü Teâlâ'nın sıfatları bu kısımdandır. Bu izah ile, yukarıda zikredilen durum ortadan kalkmış olur. Bundan dolayı bâzıları **Hakîm** ismi hakkında derler ki; bu kelimedeki mübâlağa, Allâhü Teâlâ'nın hükmünün, şerîatlere göre tekrârı mânâsınadır.

Keşşafta şöyle geldi: **Tevvâb** sıfatındaki mübâlağa, Allâhü Teâlâ'nın pek çok insanın tevbesini kabul etmesi açısındandır.

Veya şöyle de denebilir: Allâhü Teâlâ, tevbeyi kabûlde o kadar yetişir ki, tevbe eden kulunu, kereminin genişliği ile, hiç günâh işlememiş durumuna getirir.

Asr'a yemin eden Allâhü Teâlâ'nın yardımıyla Nasr sûresi cumartesi günü öğleden sonra tamâma erdi.

ذكر البرهان الرشيدى ان صفات الله تعالى التى على صيغة المبالغة كلها مجاز لانها موضوعة للمبالغة ولا مبالغة فيها لان المبالغة ان يثبت للشئ اكبر اكثر مما له وصفاته تعالى منزهة عن ذلك واستحسنه الشيخ تقى الدين السبكى رحمه الله وقال الزر كشى فى البرهان التحقيق ان صيغة المبالغة قسمان احدهما ما تحصل المبالغة فيه بحسب زيادة الفعل والثانى بحسب تعدد المفعولات ولا شك ان تعددها لا يوجب للفعل زيادة اذ الفعل الواحد قد يقع على جماعة متعددين وعلى هذا القسم تنزل صفاته ويرفع الاشكال ولهذا قال بعضهم فى حكيم معنى المبالغة فيه تكرار حكمه بالنسبة الى الشرآئع وقال فى الكشاف المبالغة فى التواب للدلالة على كثرة من يتوب عليه او لانه بليغ فى قبول التوبة بحيث ينزل صاحبها منزلة من لم يذنب قط لسعة كرمه .

تمت سورة النصر بعون من أقسم بالعصر بعد ظهر يوم السبت

111

سُورَةُ اللهب

LEHEB SÛRESİ

Mekkede nazil olmuştur
5 Âyettir

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

تَبَّتْ يَدَآ اَبِى لَهَبٍ وَتَبَّ ﴿١﴾ مَآ اَغْنٰى عَنْهُ مَالُهُ وَمَاكَسَبَ
﴿٢﴾ سَيَصْلٰى نَارًا ذَاتَ لَهَبٍ ﴿٣﴾ وَامْرَاَتُهُ حَمَّالَةَ الْحَطَبِ
﴿٤﴾ فِى جِيدِهَا حَبْلٌ مِنْ مَسَدٍ ﴿٥﴾

Bismillâhi'r-rahmâni'r-rahıym
helak oldu iki eli Ebû Leheb'in, kendi de /helak! [1]
Ne malı fayda verdi ona, ne kazandığı... [2]
O bir alevli ateşe yaslanacak, [3]
Karısı da odun hammalı olarak; [4]
Gerdanında bir ip ki, fitillisinden...[5]

تَبَّتْ يَدَآ اَبِى لَهَبٍ وَتَبَّ ﴿١﴾

Helak oldu iki eli Ebû Leheb'in, kendi de helak! [1]

Kelime mânâsı

تَبَّتْ يَدَآ اَبِى لَهَبٍ وَتَبَّ

Tefsiri

Tebbet, **"helak olsun"** mânâsınadır.[1] Yada iki eli demektir. Leheb ve lehib, dumandan kurtulmuş alev mânâsınadır.

Ebû Leheb, Abdü'l-uzze bin Abdilmuttalib'in künyesidir. Bu künye ona, güzelliği veya malı sebebiyle verilmiştir. Kaamûs'ta geçtiği gibi… yâni bu künye ona, iki yanağının parlak ve kızarık olmasından dolayı verilmiştir. Yoksa **Leheb** isminde bir oğlu olmamıştır.

Bu âyette, **helâk** yerine tebâb kökünden bir kelime getirilmesinin sebebi şudur:

Rivayet olundu ki:

-"**En yakın akrabalarını uyar**"(Şuara suresi,26-214) âyeti inince Rasûlüllah aleyhisselam Safâ tepesine çıktı. Akrabalarını topladı ve onları uyardı:

- "Ey Muttalib oğulları! Ey Fihr oğulları! Size: "Şu dağın eteğinde atlılar var; size saldırmak ve sizi öldürmek istiyorlar" desem, acaba sözlerime inanır mısınız yoksa inanmaz mısınız?

Dediler ki:

-Evet inanırız. Neden inanmayalım. Sen bizim katımızda yalancı değilsin." dediler.

Rasûlüllah aleyhisselam:

- "O hâlde ben kıyamet gelmeden önce size gönderilmiş, bir uyarıcıyım" buyurdu. Bu söz üzerine amcası Ebû Leheb:

- "Tebben lek - Helâk olasın! Bizi bunun için mi çağırdın?" dedi ve Peygamberimize atmak üzere yerden bir taş aldı. Ancak Allâhü Teâlâ ona mâni oldu ve o taşı atmaya gücü yetmedi."

{ تَبَّتْ} اى اهلكت فان التباب الهلاك ومنه قولهم أشابة ام تابة اى هالكة من الهرم والعجز او خسرت فان التباب ايضا خسران يؤدى الى

[1] Çünkü **tebab** helak demektir. Arapların eşabet em tabet yâni ihtiyarlık ve âcizlik onu helak etti, sözü de buradan gelir. T**ebâb,** hüsrân mânâsı da taşır. Zâten hüsrân helâke götürür. Ateşin lehebi dili, lehîbi de sıcaklığı demektir.

الهلاك { **يَدَآ اَبِى لَهَبٍ وَتَبَّ** } تثنية يد واللهب واللهيب اشتعال النار اذا خلص من الدخان او لهبها لسانها ولهيبها حرها ابو لهب وتسكن الهاء كنية عبد العز بن عبد المطلب لجماله او لماله كما فى القاموس يعنى ان التكنى لاشراق وجهتيه وتلهبهما والا فليس له ابن يسمى باللهب

وايثار التباب على الهلاك واسناده الى يديه لما روى انه لما نزل وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْاَقْرَبِينَ رقى رسول الله عليه السلام الصفاء وجمع اقاربه فأنذرهم فقال " **فَقَالَ يَا بَنِى عَبْدِ الْمُطَّلِبْ يَا بَنِى فِهْرْ اِنْ اَخْبَرْتُكُمْ اَنَّ بِسَفْحِ هٰذَا الْجَبَل خَيْلًا اَكُنْتُمْ مَصَدِّقِى** " قالوا نعم يعنى اكرمن شمارا خبر كنم بآنكه در باى اين كوه جمعى آمده اند بداعبه آنكه بر شماشبيخون كرده دست بقتل وغارت بكشايند مرا دران تصديق ميكنيد بانه كفتند جرا نكنيم وتوبيش ما بدروغ عتهم نشده.

قال " **فَاِنِّى نَذِيرٌ لَكُمْ بَيْنَ يَدَىِ السَّاعَةَ** " فقال عمه ابو لهب تبا لك يعنى هلاكت باد. ألهذا دعوتنا واخذ حجرا بيده ليرميه عليه السلام به فمنعه الله من ذلك حيث لم يستطع ان يرميه

"iki el"in zikredilmesinde kinâye yoktur. **İki el**in helâk ile vasfedilmesi açıktır. Ancak Tebbet kelimesinin **hüsrâna uğradı** mânâsına anlaşılması durumunda iki elin **hüsrân** ile vasıflanması, Ebû Leheb'in, Resûlüllah aleyhisselam'a taş atarak eziyet vermesi, bununla fayda sağlayacağı şeklindeki zannını reddetmek içindir.

Te'vîlât-ı Mâtürîdiyye de şöyle anlatıldı: Ebû Leheb Rasûlüllah aleyhisselam'a çok iyilik ve ihsanlarda bulunurdu. Ve şöyle derdi:

- "Eğer Muhammed gaalip gelirse, O'nun katında benim gücüm var. Eğer Kureyş gaalip gelirse, onların katında da gücüm var" derdi. Şimdi bu sûre ile haber verildi ki, onun Muhammed aleyhisselam katındaki kuvveti, ona giriştiği inâdı ile, yok olmuştur. Kureyş'in yanındaki

gücü de kaybolmuştur. Çünkü Kureyş de, Muhammed aleyhisselam'ın elinde, kayıp ve helâke uğramıştır.

"Zâten helâk oldu da!" yâni o her şeyi ile helâk oldu. Bu **tebbe** haberdir. Mâzî sîgasıyla gelmesi, kesin olacağının ifadesidir.

Denildi ki: Birinci **tebbet'**den murad, onun tamâmen helâk olmasıdır. Yâni **el** kelimesiyle vücûdunun tamâmı murad olunmuştur.

- "Kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayınız"(Bakara suresi.2-195) Çünkü **el'**in zikredilmesi, nefsten yâni vücudun tamâmından kinâyedir. **Ve tebbe'**nin mânâsı da, **helâk hâsıl** oldu demektir. Bu mânâyı, **"ve kad tebbe"** diye okuyan kırâat âlimlerinin bu kırâatları kuvvetlendirmektedir. Çünkü **kad** kelimesi, duâ üzerine gelmez.

Yine denildi ki: **Tebbet** ile **tebbe** ikisi de helâk için bedduâdır. Bundan murad, onun bedduâyı hak etmiş olduğunu açıklamaktır. Çünkü ona olan dua onun helâkinedir ve bedduanın hakîkati ise, âciz kimselerin işidir. Hâlbuki Allâhü Teâlâ âcizlikten uzaktır ve münezzehtir.

Bir kimseye künye vermek, o kimseye şeref vermektir fakat, burada geçen şahsa Ebû Leheb diye künye verilmesi, onun için şeref değil, bu künye ile meşhûr olduğu içindir. Veya onun çirkin ismini anmamak içindir. Çünkü asıl ismi, bir puta izâfe edilmiştir. Yahut da onun cehennem ehli olduğuna işârettir. Çünkü o, alevli bir ateşe yâni **zâte leheb'e** yaslanacaktır. Yâni **Ebû Leheb** isminin izâfî mânâsı itibarı ile, onun hâlinden kinâye olmasına uygundur. Bu ise, onun cehenneme layık olması hâlidir. Onun bu ismi, izâfet mânâsı ile, **ateş aleviyle bir olan,** mânâsınadır. Bu, **Ebü'l-Hayr**, **Ebü'l-Harb** isimlerine benzer. yâni, hayırda ve harpte bir olan gibi bir mâna taşır. Zâten hakîkî leheb, Cehennem alevidir. İşte bu mânâ, onun cehennemlik olmasını icabettirir. Burada melzûmdan lâzıma geçiş vardır.

فلا كناية فى ذكر اليدين ووجه وصف يديه بالهلاك ظاهر واما وصفهما بالخسران فلرد ما اعتقده من نفعه وربحه فى اذية رسول الله عليه السلام ورميه بالحجر وذكر فى التأويلات الما تريدية انه كان كثير الاحسان الى رسول الله عليه السلام وكان يقول ان كان الامر لمحمد فيكون لى عنده يد وان كان لقريش فلى عندها يد فاخبر أنها

خسرت يده التى كانت عند محمد عليه السلام بعناده له ويده التى عند قريش ايضا لخسران قريش وهلاكهم فى يد محمد

{**وَتَبَّ**} اى وهلك كله فهو اخبار بعد اخبار والتعبير بالماضى لتحقق وقوعه وقيل المراد بالاولى هلاك جملته كقوله تعالى {**وَلَا تُلْقُوا بِاَيْدِيكُمْ اِلَى التَّهْلُكَةِ**} على ان ذكر اليد كناية عن النفس والجملة ومعنى وتب وكان ذلك وحصل ويؤيده قرآءة من قرأ وقد تب فان كلمة قد لا تدخل على الدعاء

وقيل كلاهما دعاء عليه بالهلاك والمراد بيان استحقاقه لان يدعى عليه بالهلاك فان حقيقة الدعاء شأن العاجز وانما كناه والتكنية تكرمه لاشتهاره بكنيته فليست للتكريم او لكراهة ذكر اسمه القبيح اذ فيه اضافة الى الصنم او للتعريض بكونه جهنميا لانه سيصلى نارا ذات لهب يعنى ان ابا لهب باعتبار معناه الاضافى يصلح ان يكون كناية عن حاله وهى كونه جهنميا لان معناه باعتبار اضافته ملابس اللهب كما ان معنى ابو الخير واخو الحرب بذلك الاعتبار ملابس الخير والحرب واللهب الحقيقى لهب جهنم وهذا المعنى يلزمه انه جهنمى ففيه انتقال من الملزوم الى اللازم

Ebû Leheb künyesi, kötüleme mânâsı taşır. Bu mânâ ile, “kâfir, fâsık ve bid'atçı, ancak fitnesinden korkulduğu yahutta bilinmesi için künyelenir” şeklindeki ifâde de doğru olmaz. Çünkü bu hüküm, kötüleme değil, övme ifâde eden ve sâhibi kendisiyle meşhur olmayan künyelerde geçerlidir.

Itkan'da şöyle geldi: “Kur'ân-ı Kerîm'de, Ebû Leheb künyesinden başka bir künye yoktur. Kur'ân'da Ebû Leheb’in, Abdü'l-Uzzâ ismi zikredilmiyor. Çünkü Uzzâ, put ismidir. Bir put ismine izâfetle isim koymak ve kullanmak şer'an haramdır.” *Bitti.*

Bu açıklamada hatâ vardır. Çünkü, haram olan, böyle bir isim koymaktır da, önceden konmuş bir ismi kullanmak değildir. Bâzıları, "Böyle isimleri kullanmak da harâmdır, ancak kişi bu isimle meşhur olmuşsa o zaman haram olmaz. A'meş gibi. Bu kelime kişinin görme eksikliğini bildiren sıfatlar gibidir. Bu sûre nâzil olduktan sonra, hiç bir mü'min, Ebû Leheb'in ateş ehli olduğu hususunda şüphe etmez oldu. Bunun dışındakiler bu hükme girmez.

Bu sûrede Rasûlüllah aleyhisselam'a, **"De ki: Eli kurusun..."** denilmemiştir. Bu, her ne kadar amcası ona hakaret etse de, Efendimiz aleyhisselam'ın, amcasına, hakaretli ve kötü kelime ile konuşmuş olmaması içindir.... Çünkü amca, baba gibi hürmete lâyıktır. Bir de Rasûlüllah aleyhisselam, âlemlere rahmet olarak gönderilmiştir. O çok büyük bir ahlâk sahibidir. Onun içindir ki, Ebû Leheb'e Rasûlüllah aleyhisselam yerine, Allâhü Teâlâ cevap vermiştir.

Bu âyette, **Ebî leheb** değil de **Ebû Leheb** şeklinde gelmiştir. Ali bin Ebû Talib, Muâviye bin Ebû Süfyân, misallerindeki **ebû** kelimeleri gibi. Hâlbuki Arabça'da kaide, muzâfun ileyh olduğu için, **ebû** değil de **ebî** şeklinde gelmesidir. Bunun sebebi: Bu kelimenin Ebî Leheb değil de Ebû Leheb okunması, onu duyan kimsenin, izafetten dolayı değişmiş zannı ile, bir müşkil var zehabına düşmemesi içindir.

Hulasa, künye özel isim gibidir. Özel isimler hiçbir hâlde değişikliğe uğramaz. Mekke emirlerinden bâzısının iki çocuğu vardı. Birinin ismi Abdillah, diğerinin ki ise Abdellah idi.

فهى كنية تفيد الذم فاندفع ما يقال هذا يخالف قولهم ولا يكنى كافر فاسق ومبتدع الا لخوف فتنته او تعريف لان ذلك خاص بالكنية التى تفيد المدح لا الذم ولم يشتهر بها صاحبها

وفى الاتقان ليس فى القرءآن من الكنى غير ابى لهب ولم يذكر اسمه وهو عبد العزى اى الصنم لانه حرام شرعا انتهى وفيه ان الحرام وضع ذلك لا استعماله وفى كلام بعضهم ما يفيدان الاستعمال حرام ايضا الا ان يشهر بذلك كما فى الاوصاف المنقصة كالاعمش وكان بعد نزول هذه السورة لا يشك المؤمن انه من أهل النار بخلاف غيره

ولم يقل فى هذه السورة قل تبت الخ لئلا يكون مشافها لعمه بالشتم والتغليظ وان شتمه عمه لان للعم حرمة كحرمة الاب لانه مبعوث رحمة للعالمين **وله خلق عظيم** فاجاب الله عنه وقرئ ابو لهب بالواو كما قيل على بن ابو طالب ومعاوية بن ابو سفيان مع ان القياس الياء لكونه مضافا اليه كيلا يغير منه شئ فيشكل على السامع والحاصل ان الكنية بمنزلة العلم والاعلام لا تتغير فى شئ من الاحوال وكان لبعض امرآء مكة ابنان احدهما عبد الله بالجر والآخر عبد الله بالفتح.

MALI ONA FAYDA VERMEDİ

مَآ اَغْنٰى عَنْهُ مَالُهُ وَمَاكَسَبَ ﴿٢﴾

Malı fayda vermedi ona, kazandığı da... [2]

Kelime mânâsı

مَآ اَغْنٰى عَنْهُ **Ona fayda vermedi**

مَالُهُ **malı**[1]

وَمَاكَسَبَ **ve kazandığı**

Tefsiri

---

[1] İbnü Abbas'tan nakledildiğine göre, âyette geçen "kazancından" maksat, Ebu Leheb'in çocuğudur. Yine denilmiştir ki: Ebu Leheb'in oğulları aralarında anlaşmazlığa düşerek, muhâkeme olmak üzere babalarının yanına gelmişler, derken birbirleriyle çarpışmaya başlamışlardı. Bunun üzerine Ebu Leheb oğullarını ayırmak için aralarına girmiş ve orada birisinin itivermesiyle yere düşmüştü. Buna son derece sinirlenen Ebu Leheb "Çıkarın yanımdan bu pis kazancı." demişti. Bir hadisde de "Her insanın yiyeceğinin en temizi ve çocuğu kazancındandır." buyurulmuştur. Dahhâk: "Ebu Leheb'in kazancı, kötü ameli yâni Resulullah'a yaptığı düşmanlık ve kurduğu tuzaktır." derken, Katâde de "Onun kazandığı şey, bir iyilik yapıyorum zannıyla işlediği ameldir ki, bu "Yaptıkları her işin önüne geçtik de, onu (etrafa) saçılmış toz zerreleri hâline getirdik." (Furkân, 25/23) mânâsınadır." demiştir. Yine Ebu Leheb'in eğer kardeşimoğlunun söylediği hak ise, malımı ve çocuklarımı fidye vererek ondan kurtulurum." dediği rivayet edilmiştir. Elmalılı tefsiri

Mâna: Kendisine helâk geldiği zaman, o helaki def' edemedi ve aslâ ona fayda da vermedi.[1]

Veya mânâ şöyledir: **"Onu ne kurtardı?"** yâni, onu hiçbir şey kurtaramadı. Soru, inkârîdir. Veya mef'ulü mutlak olarak: "Onu hangi kurtarış kurtardı" mânâsına da gelir. Yâni malının sermayesi, kazançları, menfaatleri, şerefleri ve ona tabi olanları yâni hangisi kurtardı?!..

Mal yönünden, Kaarûn'dan daha çok malı olan kimse yoktu.

Fakat malı ondan, ölümü de azâbı da uzaklaştıramadı. Süleyman aleyhisselam'dan daha büyük bir hükümdar olmadı fakat, O'nun hakkında da şöyle dendi:

Süleyman'ın (a.s.) tahtı her gece ve gündüz,
Rüzgâr üzerinde gitmedi mi?
Sonunda hepsinin yok olduğunu görmedin mi?
Her şey sonunda yok olur. Ne mutlu ilim ve mârifetle gidene.

Veya onun malı, babasından mîrâs kalmış mal idi ki, babası onları kendisi kazanmıştı. Yahut da onun malından kasıt, kötü amelidir. O da Nebî Aleyhisselam'a düşmanlık yolunda kurduğu tuzaklarıdır. Veya ona göre değerli zannettiği amelidir. Allâhü Teâlâ buyurdu ki:

- " **Hem varmışızdır da, ne amel işledilerse hepsini saçılmış zerrelere çevirmişizdir.** [23]." **(Furkan suresi, 25-23)**

Bazıları da şu mânâyı verdiler: "Malı ondan hiçbir zararı uzaklaştıramadı ve o hiçbir menfaat elde edemedi"

İbnü Abbâs radıyallahü anhüma'ya göre: "kazandığı şey, çocuğu" mânâsınadır.

Rivâyet olundu ki; Ebû Leheb: "Kardeşimin oğlunun dediği hak ve doğru ise, ben kendimi ondan, malım ve oğlumla kurtarırım" derdi. Halbuki Allâhü Teâlâ onun umudunu boşa çıkardı. Arzu ettiği olmadı. Oğlu Uteybe'yi, Şam yolunda arslan parçaladı. Uteybe Peygamberimiz aleyhisselam'ın kızı ile nişanlıydı. Şam'a gitmek istiyordu.

- "Muhammed'e gidip, O'na eziyet edeceğim." dedi. Sonra Rasûlüllah'a geldi:

- "Ey Muhammed! Ben, **"Battığı zaman yıldıza yemin ederim"** (Necm suresi, 53-1) ve

- "**Sonra yaklaştı, derken daha da yaklaştı**" (Necm, 53-8) âyetlerini inkâr ediyorum" dedi. Sonra da Rasûlüllah aleyhisselam'ın yüzüne tükürdü. Kızını O'na iade etti ve boşadı.

---

[1] Bu mânâ, "mâ"nın nâfiye yâni olumsuzluk mânâsına alınması durumundadır. Mâ'yı (inkârî) soru edatı olarak almak da mümkündür. Ma ba'di sebebiyle mensubtur. O zaman mef'ulü bih olur.

{ **مَآ اَغْنٰى عَنْهُ مَالُهُ وَمَاكَسَبَ** } اى لم يغن عنه حين حل به التبات ولم ينفعه اصلا على ان ما نافية او أى شئ اغنى عنه على انها استفهامية فى معنى الانكار منصوبة بما بعدها على انها مفعول به او أى اغناء اغنى عنه على انها مفعول مطلق اصل ماله وما كسبه به من الارباح والنتائج والمنافع والوجاهة والاتباع ولا احد اكثر مالا من قارون وما دفع عنه الموت والعذاب ولا اعظم ملكا من سليمان عليه السلام وقد قيل فيه

نه برياد رفتى سحر كاه وشام   سرير سليمان عليه السلام

بآخر نديديكه برباد رفت   خنك آنكهبادانش وداد رفت

او ماله الموروث من ابيه والذى كسبه بنفسه او عمله الخبيث الذى هو كيده فى عداوة النبى عليه السلام او عمله الذى ظن انه منه على شئ كقوله تعالى **وَقَدِمْنَآ اِلٰى مَا عَمِلُوا مِنْ عَمَلٍ فَجَعَلْنَاهُ هَبَآءً مَنْثُورًا** وقال بعضهم ما كسب منفعة وعن ابن عباس رضى الله عنهما ما كسب ولده

(وروى) انه كان يقول ان كان ما يقول ابن اخى حقا فانا افتدى منه نفسى بمالى وولدى فاستخلص منه وقد خاب رجاه وما حصل ما تمناه فافترس ولده عتيبة اسد فى طريق الشأم وذلك ان عتيبة بن ابى لهب وكان تحته ابنة رسول الله عليه السلام اراد الخروج الى الشأم قال لآتين محمدا فلأوذينه فأتاه فقال يا محمد هو كافر بالنَّجْمِ اِذَا هَوَى وَبالَّذِى دَنَا فَتَدَلّٰى ثم

تفل فى وجه رسول الله صلى الله عليه وسلم ورد عليه ابنته وطلقها

KÖPEKLERİNDEN BİRİNİ MUSALLAT ETTİ

Resülüllah aleyhisselam:

- "Allah'ım, ona köpeklerinden birisini musallat et!"[1] buyurdu. Uteybe babasına döndü ve ona olanları haber verdi. Sonra Şam'a doğru çıktılar. Bir konaklama yerinde konakladılar. Orada bulunan kilisenin rahibi yanlarına geldi.

- "Burası yırtıcı hayvanlar diyarı bir yerdir" dedi. Bunun üzerine Ebû Leheb[2] dedi ki:

- "Ey Kureyş topluluğu! Bu gece bana yardım edin. Çünkü ben Muhammed'in bedduasından oğluma birşey gelir diye korkuyorum." dedi. Kureyşliler develeri ile onların etrâfını sardılar. Develerini çöktürdüler. Uteybe'yi de ortalarına aldılar. Ancak gece aslan geldi, ortalarına doğru ilerledi. Herbirinin yüzünü koklaya koklaya gitti. Uteybe'ye varınca bir pençe vurarak onu öldürdü.

---

[1] Kurtubi tefsiri

[2] **Ebû Leheb** Rasûlüllah aleyhisselam'ın amcasıdır. Asıl adı Abdüluzza bin Abdülmuttalib'dir. Abdu'l Uzza,"Uzza'nın kulu" mânâsına gelmektedir. Abdülmuttalib, ona güzelliğinden dolayı parladığı ve öfkelendiğinde yanakları kızardığı için ona Ebû Leheb künyesini takmıştır. Oğlu Utbe'den dolayı Ebû Utbe lakabı da vardı.

Abdüluzza, Abdülmuttalib'in, Lübna binti Hâcir isimli eşinden dünyaya gelmiştir ve annesinin tek çocuğudur. Doğum tarihi, çocukluğu ve gençliğiyle ilgili yeterli bilgi yoktur. Sahip olduğumuz bilgiler Peygamberimizle olan münasebetleri ve İslam'a karşı aldığı tavırlarla alâkalıdır.

Şaşı gözlü, yumru yüzlü ve şişman bir adamdı. Ticaretle uğraştığından maddî durumu iyi ve Mekke'nin zenginlerinden biriydi. Şam bölgesine ticarî seferler yapardı. Topluma yön veren seçkin gurubunun içindeydi ve itibar sahibiydi.

Harb bin Ümeyye'nin kızı, Ebû Süfyân'ın kız kardeşi ve esas adı Avra olan Ümmü Cemil ile evlenmiştir. Ebu Leheb'in bu evliliğinden Utbe, Uteybe, Muattib adlı erkek çocukları; Durre, Hâlide ve Azze adında da kız çocukları olmuştur. Üç kızı da Mekke'nin fethinde Müslüman olmuştur. Dolayısıyla sahabî idiler.

Oğulları Utbe ve Muattib Mekke'nin fethinden sonra Peygamberimizin davetine icabet ederek Müslüman olmuşlar, Huneyn Seferine de katılmışlardır. Hatta bu seferde, Peygamberimizin aleyhisselam yanında sebatla kalan Müslümanlardan olmuşlardı. Uteybe ise müşrik olarak ölmüştür.

İslam tarihi kaynaklarında Bu kâfir oğlunun ismi Uteybe diye geçmektedir. Ruhul-Beyanda ise Utbe diye yazılmış. Sehven olduğu kanaatindeyiz. Bu sebeple Uteybe yazmış bulunuyoruz. Mütercim.

EBÛ LEHEB'İN ÖLÜMÜ

Ebû Leheb ise, Bedir harbinden, yedi gece sonra, adese hastalığından öldü. Adese (mercimek) hastalığı, vücutta mercimek büyüklüğünde yaralar oluşturan, Tâûn gibi, çok kere, öldürücü bir hastalıktır. Bulaşma korkusundan ailesi ondan uzak durdular. Üç gün ortada kaldı ve koktu. Sudanlı işçilere ücret vererek leşini toprağa gömdürdüler. İş, tam Kur'an-ı kerimin haber verdiği gibi oldu.

İnsânü'1-uyûn'da şöyle geldi: Ebû Leheb'e bir çukur kazmadılar. Bir duvara dayadılar, üzerine duvarın arkasından taş atarak cesedini taşlarla örttüler. Başka bir rivâyet de şöyledir: Onun için bir çukur kazdılar. Sonra uzun sopalarla çukura kaktılar. Sonra uzaktan taş atarak üstünü kapattılar.

Bir rivayete göre; Hazreti Âişe radıyallahü anhâ oradan geçerken yüzünü kapatırdı.

Bugün Sübeyke kapısı dışındaki insanların taşa tuttuğu kabir, Ebû Leheb'in kabri değildir. Bu kabir, Kâbe'ye insan pisliği süren iki kişiye aittir. Bu hâdise Abbâs oğulları zamanında olmuştu. Şöyle ki; insanlar bir sabah uyandıklarında Kâbe'ye insan pisliği sürülmüş olduğunu gördüler. Bunu yapanları yakalamak için gizlenip beklediler. Birkaç gün sonra bu iki kişiyi yakaladılar. Orada asarak idam ettiler. O günden bu güne bu kişilerin kabirleri taşa tutulmaktadır.

فقال عليه السلام " اَللّٰهُمَّ سَلِّطْ عَلَيْهِ كَلْبًا مِنْ كِلَابِكَ " فرجع عتبة الى أبيه فأخبره ثم خرجوا الى الشام فنزلوا منزلا فأشرف عليهم راهب من الدير فقال ان هذه ارض مسبعة فقال ابو لهب اعينونى يا معشر قريش هذه الليلة فانى اخاف على ابنى دعوة محمد فجمعوا جمالهم وأناخوها حولهم وأحدقوا بعتيبة فجاءه الاسد يتخللهم ويتشمم وجوههم حتى ضرب عتبة فقتله

وهلك ابو لهب بالعدسة بعد وقعة بدر لسبع ليال والعدسة بثرة تخرج فى البدن تشبه العدسة وهى من جنس الطاعون تقتل غالبا فاجتنبه

أهله مخافة العدوى وكانت قريش تتقيها كالطاعون فبقى ثلاث حتى انتن ثم استأجروا بعض السودان واحتملوه ودفنوه فكان الامر كما اخبر به القرءآن

وفى انسان العيون لم يحفروا له حفرة ولكن اسندوه الى حائط وقذفوا عليه الحجارة خلف الحائط حتى واروه وفى رواية حفروا له ثم دفعوه بعود فى حفرته وقذفوه بالحجارة من بعيد حتى واروه وعن عائشة رضى الله عنها انها كانت اذا مرت بموضعه ذلك غطت وجهها والقبر الذى يرجم خارج باب الشبيكة الآن ليس بقبر ابى لهب وانما هو قبر رجلين لطخا الكعبة بالعذرة وذلك فى دولة بنى العباس فان الناس اصبحوا يوما فوجدوا الكعبة ملطخة بالعذرة فرصدوا للفاعل فأمسكو هما بعد ايام فصلبا فى ذلك الموضع فصارا يرجمان الى الآن.

سَيَصْلٰى نَارًا ذَاتَ لَهَبٍ ﴿٣﴾

O bir alevli ateşe yaslanacak, [3]

Kelime mânâsı

سَيَصْلٰى **O yakında yaslanacak,**

نَارًا **ateşe**

ذَاتَ لَهَبٍ **alevli**

Tefsiri

"O yakında" yâni zikredilen cezâ, **o**'nun birinci yaratılıştaki cezasıdır. İkincide yâni âhirette dirilince, hiç şüphesiz **"o alevli, parlak ve büyük bir ateşe girecektir."** Bu, cehennem ateşidir.

Burası, onun hiç îmân etmeyeceğini bildiren kesin bir delil değildir “Kur’ana îmân teklifinden, hiç îmân etmeyeceği hakîkatine inanması ile, sorumlu tutulduğu” netîcesi çıkmış olmaz. Çünkü o zaman, Ebû Leheb, iki zıt arasını birleştirmekle sorumlu olmuş olur.

Ateşe girmek yalnız kâfirlere ait değildir. (Fasıklar da girer) Ebû Leheb’in bu ifâdeden, Cehenneme giriş sebebi, inkârı değil, fâsıklığı ve mâsiyetleri olduğunu çıkarır. Ebû Leheb'in sorumlu tutulduğu şey, Rasûlüllah aleyhisselam'ın getirdiklerine kısaca inanmasıdır. Yoksa Kur'an'ın getirdiklerine ayrıntılı bir şekilde îmân etmesi değildir ki; hiç îmân etmeyeceği hakîkatine îmânla mükellef tutulmuş olsun!” şeklinde bir cevâba baş vurmaya lüzum kalmaz.

{ **سَيَصْلٰى** } اى ما ذكر من العذاب مآل امره فى النشأة الاولى وفى النشأة الآخرة سيدخل لا محالة { **نَارًا ذَاتَ لَهَبٍ** } نارا عظيمة ذات اشتعال وتوقد وهى نار جهنم وليس هذا نصا فى انه لا يؤمن ابدا حتى يلزم من تكليفه الايمان بالقرءآن ان يكون مكلفا بأن يؤمن بأنه لا يؤمن ابدا فيكون مأمورا بالجمع بين النقيضين كما هو المشهور فان صلى النار غير مختص بالكفار فيجوز أن يفهم ابو لهب من هذا ان دخوله النار لفسقه ومعاصيه لا لكفره فلا اضطرار الى الجواب المشهور من ان ما كلفه هو الايمان بجميع ما جاء به النبى عليه السلام اجمالا لا الايمان بتفاصيل ما نطق به القرءآن حتى يلزم ان يكلف الايمان بعدم ايمانه المستمر.

EBU LEHEBİN KARISI

وَامْرَاَتُهُ حَمَّالَةَ الْحَطَبِ ﴿٤﴾

Karısı da odun hammalı olarak; [4]

Kelime mânâsı

وَامْرَاَتُهُ **karısı da** ateşe girecek

حَمَّالَةَ الْحَطَبِ **odun hamalı**

Tefsiri[1]

Yâni onun karısı da, kendisiyle birlikte ateşe girecekler.

Harb bin Ümeyye'nin kızıdır. Asıl adı Avra'olup lakabı Ümmü Cemil'dir. Ebû Süfyân'ın (radıyallahü anh) kız kardeşi, Muâviye'nin (radıyallahü anh) halası idi. Rasûlüllah aleyhisselam'ın yakın komşusu idi. Dikenli bitkileri demet demet getirir, geceleri Rasûlüllah aleyhisselam'ın geçeceği yerlere sererdi.

Allah korusun, ayağına batsın veya elbisesine sarsın diye yapardı. Resülüllah aleyhisselam ise onlara, ipeğe basar gibi basardı. (ve hiçbir şey olmazdı)

Ebu'l- Leys tefsirinde şöyle geldi: "Bu kadının yaptıkları sebebiyle Rasûlüllah aleyhisselam ve ashâbı şiddet ve zorluklar içinde kalırlardı.

{ وَامْرَاَتُهُ } عطف على المستكن فى سيصلى لكون الفصل بالمفعول يعنى زن اونيز بااودر آيد وداخل نارشود وهى ام جميل بنت حرب بن امية اخت ابى سفيان عمة معاوية رضى الله عنه واسمها العورآء وآن درهمسا يكئ حضرت عليه السلام خانه داشت وكانت تحمل حزمة من الشوك والحسك والسعدان فتنشرها بالليل فى طريق النبى عليه السلام تا خارى نعوذ بالله در دامنش آو يزديا درپايش خلد وكان عليه السلام يطأه كما يطأ الحرير وفى تفسير أبى الليث حتى صار النبى عليه السلام واصحابه فى شدة وعناء

O Hazret namaz için dışarıya çıktığı zaman onlar, o hazretin yoluna çıkarlar, Efendimiz aleyhisselam onlara yumuşak bir dille ve samimi olarak derlerdi ki:

-Biz senin komşununuz. Bu nasıl komşuluk!? Sen bize ne yapıyorsun böyle!?

Şiir:

---

[1] Mef'ul ile aralarına fasıl geldiği için **Se yasla**'daki müstekin üzerine atıftır.

Onlar senin yoluna ve önüne dikenler atarlardı,
Ama senin gül yüzün her zaman bir gül gibi açıktı.

"Odun hamalı olarak;" Hatab, Kaamûs'un dediği gibi, ateşi kolayca tutuşturmak için hazırlanmış parçalanmış odunlar, demektir.

Hammâle diye nasb okunması, kötüleme ve hakâret içindir. Mânâ sanki, "Ben kötülerim o odun hamalını" demektir.

Zemahşerî dedi ki: "Ben bu kırâati güzel buluyorum. Allâhü Teâlâ, Rasûlüllah Aleyhisselam'ı, Ümmü Cemîl'i kötüleme hususunda en uygun kelime ile zikrederek O'nu memnun etmiştir."

Denildi ki: **Hammâle** kelimesi hâl üzere mansûbdur. Onun için, **"Odun hamalı"** şekli, hakiki mânâda izâfet olmaz. Çünkü murad olunan, Ümmü Cemil'in kıyâmet günü, zakkûm, darî' gibi ağaçlardan odun demetleri taşıyacağıdır. Boynunda da, ateşli zincirlerden yapılmış ip olacaktır. Her günahkâr gibi Ümmü Cemîl de günah işleme şekline göre azâb görecektir.

Katâde'den şöyle bir rivayet geldi: Ümmü Cemîl onca zenginliğine rağmen, çok cimri olduğu için sırtında odun taşırdı. İşte o cimriliğinden dolayı ayıplanmıştır. Bu durumda "Hammâle" kelimesinin mansûb oluşu sırf hakâret içindir. Bir diğer rivâyete göre o, insanlar arasında söz taşır bozgunculuk yapardı. Sanki aralarında odun taşır, kavgayı alevler, kötülük yayardı.

O halde **odun taşıyan** kişi, iki kişi arasında laf taşıyan ve o iki kişiyi birbirleriyle düşman edendir.

Şiir

İki kişi arasında düşmanlık ve kavga ateş gibidir
Laf taşıyan kişi de ateşe odun taşıyan zavallı biridir.
O iki kişi kendi aralarında barışırlar ve iyi olurlar.
Laf taşıyan kişi arada rezil ü rüsva olur.
İki kişi arasında ateş yakıp,
Kendi içinde yanmak akıl işi değil, ahmaklıktır.

وفى تفسير الكاشفى وآن حضرت كه بنماز بيرون آمدى انها برسراه بركرفتى وبطريق ملايمت كفتى اين جه نوع همسا يكيست كه يامن ميكنيد

ميريختند دره توخار باهمه   جون كل شكفته بود رخ كلستان تو

{ حَمَّالَةَ الْحَطَبِ } الحطب ما اعد من الشجر شبوبا كما فى القاموس ونصب حمالة على الشتم والذم اى أذم حمالة الحطب قال الزمخشرى وانا استحب هذه القرآءة وقد توسل الى رسول الله عليه السلام بجميل من احب شتم ام جميل انتهى وقيل على الحالية بناء على ان الاضافة غير حقيقية اذا المراد انها تحمل يوم القيامة حزمة حطب كالزقوم والضريع وفى جيدها سلاسل النار كما يعذب كل مجرم بما يناسب حاله فى جرمه

وعن قتادة انها مع كثرة مالها تحمل الحطب على ظهرها لشدة بخلها فعيرت بالبخل فالنصب حينئذ على الشتم حتما وقيل كانت تمشى بالنميمة وتفسد بين الناس تحمل الحطب بينهم اى توقد بينهم النائرة وتورث الشر. بس هيزم كشى عبارتست از سخن جينى كه آتش خصومت ميان دوكس برمى افروزد

ميان دوكس جنك جون آتش است سخن جين بدبحت هيزم كش است
كنند اين وآن خوش دكر باره دل وى اندرميان كور بخت وخجل
ميان دوكس آتش افروختن نه عقلست خود درميان سوختن

فِى جِيدِهَا حَبْلٌ مِنْ مَسَدٍ ﴿٥﴾

Gerdanında bir ip ki, fitillisinden...[5]

Kelime mânâsı

فِى جِيدِهَا **Gerdanında**

حَبْلٌ **bir ip ki,**

مِنْ مَسَدٍ **hurma lifinden bükülmüş...**

Tefsiri

“Gerdanında da hurma lifinden bükülmüş bir ip olduğu halde.”

Kaamûs’ta geldiği gibi, **cîd**, boynun gerdanlık kısmı veya ön kısmı, demektir.

Mesed, lif, veya deri, veya başka bir şeyden olsun, şiddetli bükülmüş ip demektir. Nitekim kelimenin **“sımsıkı bükülmüş ip”** mânâsına geldiğini, “Dâbbetün memsûdetün, sımsıkı bağlanmış hayvan” sözündeki memsûde kelimesinde olduğu gibi. Şimdi mânâ:

Buna göre âyetin mânâsı şöyle olur: “Ümmü Cemil'in boynunda şiddetle bükülmüş bir ip ki, o bu diken demetlerini oduncular gibi boynuna bağlayarak taşıyacaktır.” Bu mânâya göre onu, değersiz oduncu kadınlar sûretinde gösterip, aşağılama yaparak öfkelendirmek vardır. Böylece duydukarına kendisi kızdığı ve eziyet çektiği gibi, kocası da onunla birlikte kızsın. Çünkü onlar izzetli ve şerefli bir evde, servet ve zenginliğin üst derecelerinde bulunuyorlardı.[1]

{ **فِى جِيدِهَا حَبْلٌ مِنْ مَسَدٍ** } جملة من خبر مقدم ومبتدأ مؤخر والجملة حالية والجيد بالكسر العنق ومقلده او مقدمه كما فى القاموس والمسد ما يفتل من الحبال فتلا شديدا من ليف كان او جلدا

---

[1] Burada da maksat ipin, yapıldığı maddeden ziyâde kuvvet ve kıvraklığı söz konusu olduğu için en sağlamının düşünülmesi gerekmektedir. "Biz, kâfirler için zincirler ve demir halkalar hazırlamışızdır." (İnsan, 76/4) âyetinin ifade ettiği mânâ üzere cehenneme giden kâfirlere vaad edilen de zincirler ve bağlardır. Bir gerdana gerdanlık yerine yakışan da bir zincirdir. Fakat bir odun taşıyıcısının sırtına aldığı odunları bağlayıp uçlarını, gerdanlık yerine sarkıtacağı sağlam ipin de zincir değil, liften bir urgan olması daha uygundur. Kâfirin hassasiyetine dokunan en acıklı manzara âyetin, sırtında cehennem odunu olan kocasını taşırken gerek iftihar ettiği gerdanlığını, gerekse örgülü kıvrık saçlarının gerdanından sarkmasını, kendi yanacağı ateşin odununu taşıyan bir odun hamalının boynuna düğümleyip geçirdiği kuvvetli urganın boynundan sarkması şeklinde tasvir etmesidir. Bu da, dünyada Allâh yoluna sarf edilmeyen servet ve kazancın, şükrü bilinmeyen şeref ve asaletin ardındaki hakaret ve aşağılanmaya bir misâldir. İşte o ateş babası Ebu Leheb, parlaklığına ve bir takım üstünlüklerine rağmen Allâh'a ve Resulü'ne karşı küfür ateşi yakmak istediğinden dolayı o ateşin odunu olarak helâke sürüklenmiş ve karısıyla birlikte bütün âleme darb-ı mesel olmuştur. Ta peygamberliğin başlangıcında haber verilmiş olan bu hakîkat, aynı tarzda tahakkuk etmiş, Resulullah (s.a.v.)'in tebliğ ettiği şekilde Allâh'ın birliğine imân etmediği için onun şefaatından istifade edememiş, ne nesebinin şerefi, ne de mal ve kazancı gibi asaletinin kudret ve ihtişamı, kendini helâk olmaktan kurtaramamıştır. Onun için **tebbet** diye beddua etmesinden dolayı da kendisine tevbe de nasip olmayıp mahvolup gitmiştir. "Kötü sondan Allâh'a sığınırız." Elmalılı tefsiri

وغيرهما يقال دابة ممسودة شديدة الاسر والمعنى فى عنقها حبل ممامسد من الحبال وانها تحمل تلك الحزمة من الشوك وتربطهافى جيدها كما يفعل الحطابون تخسيسا لحالها وتصويرا لها بصورة بعض الحطابات من المواهن لتغضب من ذلك ويشق عليها ويغضب بعلها ايضا وهما فى بيت العز والشرف وفى منصب الثروة والجدة

Mürre Hemedânî[1] dedi ki: Ümmü Cemîl, hergün bir miktar demir dikeni getiriyor, müslümanların geçecekleri yollara serpiştiriyordu. Bir - gece diken taşımaktan yoruldu ve istirahat için bir taşın üzerine oturdu. Bir melek geldi, onu arkasından çekti ve ipiyle boğdu. Helak olup Cehenneme gitti.

Yenbûu'l-hayât'da şöyle geldi: Ümmü Cemîl, Tebbet sûresinin indiğini duyunca hemen kardeşi Ebû Süfyân'ın evine geldi. Öfkeden yanıyordu. Kardeşine dedi ki:

- "Yazıklar olsun sana ey yiğit adam! Muhammed beni kötülüyor. Bu seni kızdırmıyor mu?" dedi. Ebû Süfyân, "Ben senin için O'nun hakkından gelirim" dedi ve kılıcını aldı, evden çıktı.

---

[1] **Mürre el-Hemedani**

Mürre b. Şurahbil el-Hemedani birçok sahabeye yetişmiştir. Künyesi: Ebu İsmail'dir. Mürre, abid, zâhid, salih, takva sahibi olup çok ibadet ettiği için kendisine "Mürretü't-Tib", "Mürretü'l-Hayr" da denirdi.

İclî demiştir ki: Mürre hergün beşyüz rekat namaz kılardı. Tabiînden olup, sikadır. (Hicri 76) senesinde vefat etmiştir. AllâhTeala ona bol bol rahmet eylesin ve cennetlerin en genişine onu yerleştirsin.

İşte bunlar, tabiin müfessirlerinin büyüklerindendir. İlimlerini ve mârifetlerini sahabe-i kiramdan almışlardır. Cenab-ı Hak cümlesinden razı olsun.

Tebe-i tabiîn de, tabiînden; sonra gelen ulema-i amilin de, tebe-i tabiînden; sonra gelenler de ulema-i amilinden ilim ve mârifetlerini almışlar, işte böyle nesilden nesile, ilim ve irfanlarını telakki ve telkin yoluyla sahih ve sağlam olarak aldıkları için AllâhTeala'nın dini, şerîatı, kitabı, ilimleri ve mârifetleri korunmuştur. Nitekim Cenab-ı Hak: *"Hiç şüphe yok ki, Kur'an'ı biz indirdik, ve muhakkak onu biz koruyacağız"* (Hicr: 15/9) buyurmuştur.

Allah Teâlâ'ya yemin ederim ki; Rasulullah (s.a.v.) haber verdiği konularda doğru söyleyerek:

"Bu ilmi her gelecek nesilden adaletli kimseler taşıyacaklar, bu ilimden gulatın yaptıkları tahrifleri düzeltecekler, bâtılcıların çabalarını boşa çıkaracaklar, cahillerin yanlış yorumlarını reddedeceklerdir" buyurmuştur.

İşte, Allâhü Teâlâ böyle, güçlerini ilim ve din yolunda harcayan, kendilerine güvenilen, faziletli büyük alimleri korumak suretiyle kitabını korumaktadır. Cenabı Hak onları İslama ve müslümanlara yaptıkları hizmetten dolayı en güzel şekilde mükafatlandırsın ve onları en geniş cennetlerine yerleştirsin. Âmîn

قال مرة الهمدانى كانت ام جميل تأتى كل يوم بابالة من حسك فتطرحها على طريق المسلمين فبينما هى ذات ليلة حاملة حزمة اعيت فقعدت على حجر لتستريح فجذبها الملك من خلفها فاختنقت بحبلها حتى هلكت وبدوزخ رفت وفى ينبوع الحياة انها لما بلغها سورة تبت يدا ابى لهب جاءت الى اخيها ابى سفيان فى بيته وهى متحرقة غضبى فقالت له ويحك يا احمس اى يا شجاع اما تغضب ان هجانى محمد فقال ساكفيك اياه

Sonra sür'atlice geri geldi. Ümmü Cemîl,

- "Onu öldürdün mü?" dedi. Ebû Süfyân kardeşine dedi ki:

- "Ey kardeşim! Kardeşinin başı bir ejderhânın ağzında olması seni sevindirir mi?" Ümmü Cemîl,

- "Hayır vallahi!" dedi. Ebû Süfyân:

- "Bir müddet önce neredeyse bu olayazdı!" dedi.

Yâni, Ebû Süfyân bir ejderhâ gördü. Eğer Peygamberimiz aleyhisselam'a yaklaşsaydı, ejderha başını yutacaktı. Sonra ise Ebû Süfyân müslüman oldu, kız kardeşi de kâfir olarak öldü. Hepsi de önceden (bilinen) hükümlerdendir.

Eshab-ı Kehf'in köpeği kâfirler gibiydi ve üzerinde kâfirlerin rengi vardı. Bel'am Bâûr din adamıydı. Ama o, ezelî saadet ve bedbahtlığı iki taraftan da beklemekteydi. Devlet ve saadet köpeğe geldi ve o köpeğin derisini Bel'am'ın yüzüne çektiler. Ve dediler ki: **- "Onun durumu tıpkı köpeğin durumuna benzer**." (A'raf suresi, 4-176) Öte yandan Bel'am'ın hırkasını ve din elbisesini o köpeğe giydirdiler ve dediler ki; **"Onlar üç kişi idi, dördüncüleri köpekleri idi."** Kehf suresi, a. 22

Yukarıda geçtiği gibi yanlış bir mânâ çıkmaması için, Mesed kelimesinde durulduktan sonra tekbir getirilir.

Mesed (Tebbet) Sûresi 10 Cemâziyelevvel 1117/5 Eylül 1705 milâdi tarihinde tamâma erdi

ثم اخذ بسيفه وخرج ثم عاد سريعا فقالت له هل قتلته فقال لها يا اختى أيسرك ان رأس اخيك فى فم ثعبان قالت لا والله قال فقد كاد

ذلك يكون الساعة اى فانه رأى ثعبانا لو قرب منه صلى الله عليه وسلم لالتقم رأسه ثم كان من امر ابى سفيان الاسلام ومن امر اخته الموت على الكفر والكل من حكم السابق

(قال فى كشف الاسرار) سك اصحاب الكهف رنك كفرداشت ولباس بلعام باعور طراز دين داشت ليكن شقاوت وسعادت ازلى ازهردو جانب دركمين بود جون دولت روى نمودبوست ان سك ازروى صورت دربلعام بوشانيدند كفتند (**فَمَثَلُهُ كَمَثَلِ الْكَلْبِ**) ومرقع بلعام دران سك بوشيدند كفتند

ثلاثة رابعهم كلبهم قوله من مسد بالوقف يعنى يوقف عليه ثم يجاء بالتكبير لما مر.

تمت سورة المسد فى عاشر جمادى الاولى من سنة سبع عشرة ومائة وألف.

112

سُورَةُ الاخلاص

İHLAS SÛRESİ

Mekkede nazil olmuştur
4 Âyettir

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ
قُل هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌۚ ﴿١﴾ اَللّٰهُ الصَّمَدُۚ ﴿٢﴾
لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْۙ ﴿٣﴾ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا اَحَدٌ ﴿٤﴾

Bismillâhi'r-rahmâni'r-rahıym
De: "O Allâh tek bir dir! [1]
Allah, o eksiksiz samed'dir! [2]
Doğurmadı ve doğurulmadı! [3]
O'na bir benzer de olmadı! [4]

قُل هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌۚ ﴿١﴾

De: "O Allâh tek bir dir! [1]

Kelime mânâsı

قُل **De:**

هُوَ اللّٰهُ **O Allâh**

اَحَدٌ **tek birdir**

Tefsiri

Yani,[1] Allâh ehaddir, o şân ve şereftir, kastolunandır. Veya, **"O Allâh, muhakkak ehaddir."** Bir şeyi kapalı iken, sonra tefsir etmekteki **sır**, zihinlerde daha tesirli ve iyice yerleşerek, onu cümlenin başına koymak, mânânın büyüklüğüne **dikkat çekmedir**.

Veya bu zamir, sorulan şeye âittir. Yâni, "Sizin O kendisinden sorduğunuz, Allâh'tır" mânâsınadır.

İHLAS SURESİNİN NÜZÜL SEBEBİ

Rivâyet olundu ki; müşrikler Rasûlüllah aleyhisselam'a dediler:

-"Dâvet ettiğin Rabbinin sıfatlarını ve nesebini bize bildir ve anlat" Bunun üzerine bu sûre nâzil oldu.[2] yâni, Allâhü Teâlân'nın nesebi ile alâkalı soruyu nesebden münezzeh olduğunu bildirerek cevapladı. Şöyle ki, zâtından evlat sâhibi olmayı ve evlat olmayı, herhangi bir şeye eşit olmayı da reddetmiştir.[3]

Allah lafzı, Hak ilâha delâlet eden özel isimdir. Esmâ-i hüsnâ'nın tamâmının mânâsına delâletle, onları da içine almıştır.

Kaaşânî dedi ki: Bizim katımızda **Allâh** lafzı, zât-ı ilâhiyyenin bizzat kendisinin ismidir.Yani, o isimlerin hepsi ile veya bâzısı ile onu mutlak olarak tasdik edicidir. Bu tasdik, onlardan yalnız biri ile olmaz. **De: "O Allâh tek bir dir!"** sözü gibi.

{ قُلْ هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌ } الضمير للشأن كقولك هو زيد منطلق وارتفاعه بالابتدآء وخبره الجملة ولا حاجة الى العائد لانها عين الشان الذى عبر عنه بالضمير اى الله احد هو الشأن هذا او هو أن الله احد والسر فى تصدير الجملة به التنبيه من الاوامر على فخامة مضمونها مع ان

[1] Hüve, şan zamiridir. Haberin yüceliğine dikkat çekmek için mübteda olarak gelmiştir. "o zeyd hürdür" sözünde olduğu gibi. Haberi de devamındaki cümledir. Âid'e ihtiyaç yoktur. Çünkü o, zamirle tabir edilenin ta kandisidir.

[2] Tirmizi, tefsir, 112-1

[3] **Hüve** mübtedâ, Allâh ismi onun haberidir. **Ehad** da ondan bedeldir. Ebû Ali'ye göre sırf nekrenin mârifeden bedel olması, bir fâidesi varsa câizdir. Muhtar olan görüş budur.

فى الابهام ثم التفسير مزيد تقرير او الضمير لما سئل عنه اى الذى سألتم عنه هو الله

اذ روى ان المشركين قالوا للنبى عليه السلام صف لنا ربك الذى تدعونا اليه وانسبه اى بين نسبه واذكره فنزلت يعنى بين الله نسبه بتنزيهه عن النسب حيث نفى عنه الوالدية والمولودية والكفاءة فالضمير حينئذ مبتدأ والله خبره واحد بدل منه وابدال النكرة المحضة من المعرفة يجوز عند حصول الفائدة على ما ذهب اليه ابو على وهو المختار

والله علم دال على الاله الحق دلالة جامعة لمعانى الاسماء الحسنى كلها وقال القاشانى هو عندنا اسم الذات الالهية من حيث هى هى اى المطلقة الصادق عليها مع جميعها او بضعها ولا مع واحد منها كقوله تعالى قل هو الله احد انتهى

Abdullah, ilâhî isimlerin tamâmı ile süslenmiş kul demektir. Bunun içindir ki, kullar arasında ondan daha yüksek makamı, ondan daha yüce şânı olan yoktur. Çünkü kendisinde ism-i âzam tahakkuk etmiş ve ilâhî sıfatların tamâmı ile sıfatlanmıştır. Bunun içindir ki bu isim, Rasûlüllah aleyhisselam'a tam mânâsı ile kullanılmıştır.

-"Abdullah Allâh'a ibâdet etmek üzere kalktığında." **(Cin suresi, 72-19)** Ayet-i kerîmesinde olduğu gibi.

Hakiki mânâsı ile bu isim ancak, Resülüllah'a ve ona tam tâbî olmaları sebebi ile (mânevi) varisleri olan kutub zâtlara âittir.

Her ne kadar bütün isimlerin, ehadiyyet ve vâhidiyyet hükmü ile, O'nun tüm isimlerinden her bir isimle sıfatlanması, mecaz yolu ile başkalarına kullanılacak olsa da…[1]

Ehad, zâtında şeriki ve ortağı olmayan, **vâhid** ise sıfatlarında şeriki ve ortağı olmayanın ismidir. **Ehad,** kendisinde hiçbir çokluk itibârı

[1] yâni, Abdullah ismi, her ne kadar, Resülüllah aleyhisselama hakiki mânâda tam bir isim ise de, başkalarına da mecaz yolu üzere kullanılması caizdir.

olmadan tek başına zâttır. Kendisi dışında ne varsa her şeyden müstağni ve ihtiyaçsız olmak mânâsında **ehadiyyet**, zâtına âittir.

Bu, başka bir şeyi dikkate almadan, onun ayn ve zâtı îtibârı iledir. Vâhid, sıfatların çokluğu îtibârı ile zâttır. O da hazret-i esmâiyyedir. Bunun için Cenâb-ı Hak:

-“Muhakkak ki, ilâhınız vâhiddir yâni birdir” (Saffat suresi, 37-4) buyurmuştur da, “**Ehadün”** buyurmamıştır. Çünkü vâhidiyyet, kayıtlı ve şarta bağlanma isimlerindendir. Onunla mahlûkât arasında bağ vardır.

Yâni ehadiyyetin hilâfına, ilâhiyyet ve me'lûhiyyet yönünden irtibât vardır. Çünkü ehadiyyetin bir şeyle irtibâtı sahih olmaz. Onların **İlm-i ilâhî** sözü, Hakkı bilmektir. Kendisiyle mahlûkât arasındaki irtibatından ve âlemin Allâh tarafından yaratılması ile insanın gücü nisbetinde Hak Teâlâ'yı bilmektir. Çünkü bu konuda insan gücünün yetmediği şeyler de vardır. Bunlar kâmil zâtların, hayrete düştükleri Allâhü Teâlâya ait mârifetler hakkında, acziyetlerini îtirâf ettikleri şeylerdir.

Anlaşıldı ki, tevhîd-i zât, hakîkatte Allâhü Teâlâ'ya mahsustur. **Abdü’l-ehad**, vahîdü’l-vakt ve sâhibü’z-zaman, yâni, vaktin biriciği ve zamanın sâhibi demektir ki o, kutbiyyet-i kübra ve ehadiyyet-i ûlâ kıyamı, kendisine âittir. **Abdü’l-vâhid** de, Allâhü Teâlâ'nın kendisini hazret-i vâhidiyyete ulaştırdığı ve esmâsının tamâmının ehadiyyetini, kendisine açtığı kimsedir. Bu da, Hak Teâlâ'nın esmâsı ile, idrâk ettiği her şeyi idrâk eder, yaptığı her şeyi yapar ve esmâ-i hüsnânın vücûdunu da görür.

عبد الله هو العبد الذى تحلى بجميع اسمائه فلا يكون فى عباده ارفع مقاما واعلى شأنا منه لتحققه بالاسم الاعظم واتصافه بجميع صفاته ولهذا خص نبينا عليه السلام بهذا الاسم فى قوله وانه لما قام عبد الله يدعوه فلم يكن هذا الاسم بالحقيقة الا له وللاقطاب من ورثته بتبعيته وان اطلق على غيره مجازا لاتصاف كل اسم من اسمائه بجميعها بحكم الواحدية واحدية جميع الاسماء

والاحد اسم لمن لا يشاركه شئ فى ذاته كما ان الواحد اسم لمن لا يشاركه شئ فى صفاته يعنى ان الاحد هو الذات وحدها بلا اعتبار كثرة فيها فأثبت له الاحدية التى هى الغنى عن كل ما عداه

-

وذلك من حيث عينه وذاته من غير اعتبار امر آخر والواحد هو الذات مع اعتبار كثرة الصفات وهى الحضرة الاسمائية ولذا قال تعالى **اِنَّ اِلٰهَكُمْ لَوَاحِدٌ** ولم يقل لأحد لان الواحدية من اسماء التقييد فبينهما وبين الخلق ارتباط

اى من حيث الالهة والمألوهية بخلاف الاحدية اذ لايصح ارتباطها بشئ فقولهم العلم الالهى هو العلم بالحق من حيث الارتباط بينه وبين الخلق وانتشاء العالم منه بقدر الطاقة البشرية اذ منه مالا تفيه الطاقة البشرية وهو ما وقع به الكمل فى ورطة الحيرة واقروا بالعجز عن حق المعرفة

ومنه يعلم ان توحيد الذات مختص فى الحقيقة بالله تعالى وعبد الاحد هو وحيد الوقت صاحب الزمان الذى له القطبية الكبرى والقيام بالاحدية الاولى وعبد الواحد هو الذى بلغه الله الحضرة الواحدية وكشف له عن احدية جميع اسمائه فيدرك ما يدرك ويفعل ما يفعل باسمائه ويشاهد وجود اسمائه الحسنى

İbnü'ş-Şeyh Hâşiyesinde dedi ki: “**Hü vallâhü ehad**” üç kelimedir. Bu cümlede bulunan her isim, Allâhü Teâlâ'ya **seyr illallah** yapanların yâni Allâhü Teâlâya ulaşma gayretinde olanların makamlarından bir makamdır.

Birinci makam, mukarrebler’in makamıdır. Bunlar öyle kimselerdir ki, eşyanın mâhiyet ve hakîkatlerini olduğu gibi görmüşlerdir. Bu

sebeple onlar, Allâh'tan başka varlık bilmezler. Çünkü, yalnız Hak Teâlâ'nın vücûdu, lizâtihi **vâcibtir**. O'ndan başkaları ise **mümkün** varlıklardır. Mümkün varlık, özü ve mâhiyeti îtibârı ile bakıldığı zaman, ma'dûm (yok gibi) olur. İşte bu açıdan, Hak Teâlâ dışında bir mevcûd görmezler. **Hüve**, mutlak işâret içindir. Her ne kadar böyle olsa da, kasdolunanın ne olduğunu tâyin için, önceden bir şeyin, bir şekilde zikrolunmasına veya kendisini anlatacak bir şeyin ardından gelmesine ihtiyacı olsa da, onlar bununla **Hakk**'a işâret ederler. Bunda, yalnız murad olunan ne ise, onu diğerlerinden ayırıcıya ihtiyâç duyarlar. Çünkü ayırıcı bir şeye ihtiyâç, ancak işâret mümkün olan çok şeyin bulunduğu, kapalılık vaziyetinde olur. Önceden de açıklandı ki; onlar akıl gözleriyle yalnız Vâhid'i yâni bir olan Hak Teâlâ'yı görürler. Bu sebeple, **Hüve** lafzı, bu kimseler için, tam bir irfan oluşmasına kâfidir.

İkinci makâm; eshâb-ı yemînin makamı olup, birinci makamın bir altıdır. Çünkü bunlar Hakk'ı mevcûd görürler. Bununla birlikte halkı da mevcût görürler. Onun için de mevcûdlarda çokluk vardır. Buna göre **Hüve** lafzı, Allâhü Teâlâ'ya işârette yeterli olmaz. Aksine, kendisiyle Hakk'ın halktan ayrıldığı bir ayırıcıya ihtiyâç vardır. Ve bunlar **Hüve** yanına Allâh lafzının getirilmesine ihtiyâç duyarlar. Onun için denildi ki; **Hüvallah** onlar içindir. Çünkü Allâh lafzı, Allâh'dan gayri her şeyin O'na ihtiyâç duyduğu, O ise, kendisi dışındakilerden hiçbirine ihtiyacı bulunmayan bir mevcûdun ismidir. İşte bununla murad olunan zât, kendi dışındaki varlıklardan ayrıdır.

Üçüncü makam, ashâb-ı şimâlin makamıdır. O makamların en aşağı mertebede olanıdır. Bunlar vâcibü'l-vücûdun birden çok olabileceğini bile söylerler. Bunlar için bir reddiye ve inançlarını çürütmek için ilk iki lafza **Ehad** lafzı eklenmiş ve cümle, "**Kul huvallâhu ehad**" olmuştur. İbnü Şeyhin sözü burada bitti.

Buradan anlaşılıyor ki, sûfîlerin **Hû** ismi ile zikretmeleri doğrudur. Çünkü sûfîler içinde **mahcûbûn,** yâni perdeliler dediğimiz yolun başında olan kimselerdir. Bunlar mükâşifûn denilen yolun sonuna varmış zât lara tâbidirler. Onların tamâmı, sanki mevcût olarak yalnız Allâhü Teâlâ'yı görmüşlerdir. Onlara göre Allâhü Teâlâ, mutlak ve sirayet edici hüviyetiyle, tayin edicidir, aslâ ta'yîne muhtâc değildir. **Hû** zamiri ise, başkasına değil yalnız Allâhü Teâlâya râcîdir.[1]

---

[1] Tevhid'in üç mertebesi vardır:

قال ابن الشيخ فى حواشيه قوله **هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌ** ثلاثة ألفاظ كل واحد منها اشارة الى مقام من مقامات السائرين الى الله تعالى

فالمقام الاول مقام المقربين وهم الذين نظروا الى ماهيات الاشياء وحقائقها من حيث هى هى فلا جرم ما رأوا موجودا سوى الله لان الحق هو الذى لذاته يجب وجوده واما ما عداه فممكن والممكن اذا نظر اليه من حيث هو هو كان معدوما فهؤلاء لم يروا موجودا سوى الحق تعالى وكلمة هو وان كانت للاشارة المطلقة مفتقرة فى تعين المراد بها الى سبق الذكر باحد الوجوه او الى ان يعقبها ما يفسرها الا انهم يشيرون بها الى الحق ولا يفتقرون فى تلك الاشارة الا ما يميز المراد بها من غيره لان الافتقار الى المميز انما يحصل حيث وقع الابهام بأن يتعدد ما يصلح لان يشار اليه وقد بينا انهم لا يشاهدون بعيون عقولهم الا الواحد فقط فلهذا السبب كانت لفظة هو كافية فى حصول العرفان التام لهؤلاء

والمقام الثانى مقام اصحاب اليمين وهو دون المقام الاول وذلك لانهم شاهدوا الحق موجودا وشاهدوا الخلق ايضا موجودا فحصلت الكثرة فى الموجودات فلا جرم لم تكن لفظة هو كافية فى الاشارة

Birincisi " Tevhid-i Zat" mertebesidir. Bu istihlâk makamıdır, "Fenâfillah" makamıdır ki, Allâh'dan başka mevcut yoktur. Var zannedilenlerin hepsi fâni olur da yalnızca bir tek zâtullah (Allah'ın zâtı) bâkî kalır "Allah'tan başka mevcut yoktur."

İkincisi: "Tevhid-i Sıfat" mertebesidir ki, müteferrik olan her kudreti O'nun kudretinin şümulünde, her bilgiyi O'nun ilm-i kâmilinde yok olmuş görmek ve hatta her kemâli O'nun kemâlinin nurundan bir lem' a görmek demektir.

Üçüncüsü: "Tevhid-i ef'al" mertebesidir ki, bu da varlıkta Allâh'dan başka gerçek etki sahibi olmadığına ilme'l-yakîn, "ayne'l-yakîn" veya "hakka'l-yakîn" olarak inanmaktır. **Elmalılı Tefsiri**

الى الحق بل لا بد هناك من مميز به يتميز الحق من الخلق فهؤلاء مفتقرون الى ان يقرن لفظة الله بلفظة هو فقيل لاجلهم هو الله لان لفظة الله اسم للموجود الذى يفتقر اليه ما عداه ويستغنى هو عن كل ما عداه فتتميز به الذات المراد عما عداه

والمقام الثالث مقام اصحاب الشمال وهو أخس المقامات وهم الذين يجوزون ان يكون واجب الوجود اكثر من واحد فقرن لفظة الاحد بما تقدم ردا على هؤلاء وابطالا لمقالهم فقيل قل هو الله احد انتهى كلامه ومنه يعلم صحة ما اعتاده الصوفية من الذكر بالاسم هو وذلك لان اهل البداية منهم وهم المحجوبون تابعون لاهل النهاية منهم وهم المكاشفون فكأنهم كلهم ما شاهدوا فى الوجود الا الله فالله عندهم بهويته المطلقة السارية متعين لا حاجة الى التعيين اصلا فضمير هو راجع اليه لا الى غيره

Nitekim Kadr süresindeki **Enzelnâhü** (onu inzal ettik) sözünde de zamir, Kur'an-ı Kerîm'e gider. Çünkü indirilen bellidir. Onun için, zamir başkasına râcî olamaz. Bu yönden teayyün, "**Onu indirdik**" dendiğinde akla gelen yalnız Kur'ândır, başka bir şey değildir. Şimdi bir kimse çıkıp da, buradaki zamir, açık bir mercii olmadığı hâlde, kendisiyle nasıl zikir yapılabilir, sözü kabul edilemez. Çünkü zamirler bir isimdir ve isimlerle zikir yapılabilir. Bu hususta zamirle ism-i zâhirin bir farkı yoktur. İşte bunun üzerine, sûfîlerin ıstılahına göre **Hû** zamirinin başına elif- lâm gelebilir. Çünkü elif-lam hüviyete işârettir ve ıstılahta münâkaşa olmaz. Sonra, **Kul** sözü, aynü'l-cem'den emirdir ve mazhar-ı tafsîl üzere gelmiştir. Bu ifâdede, şu âyet-i kerîmenin sırrına işâret vardır:

-"Allah'tan başka ilah olmadığına, Allâh şâhit olmuştur, melekler ve ilim sahipleri de şahittir!" (Âl-i İmrân suresi, 3-18). Sanki şöyle deniyor: "Ben cem' makamında hüviyyetin tekliğine şâhid oldum. Sen de fark makamında bu tekliğe şâhid ol ki, ehadiyyet ve lâ-ehadiyyetin sırrı ortaya çıksın, aralarındaki uyumluluk, cem' ve tafsîl cihetinden olmuş olsun." Kalbimize böyle geldi. Hallerin hakîkatini en iyi Allâh bilir.

Bu âyet, “**Kul”** olmadan, “**Hüvallahü”** diye de okunmuştur. Felak ve nas surelerinde de böyledir. Çünkü birincisinde tevhîd, diğer ikisinde de istiâze yâni Allâh’a sığınma vardır. Münasip olan onlarla duâ etmek ve onların teblîği ile emrolunmaktır. A'lâ sûresinde geçti. Burada tekrara lüzum yok.

Bâzıları da şöyle demişlerdir: Mushafta sabit oldu ki, “**söyle**!” emrine muhâtab olan kimsenin, yalnız söyleyeceği şeyi söylemesi, “**Kul”** lafzını tekrar etmemesi beklenirken, “**kul”** lafzı geçmiş ve öylece okunmuştur. Çünkü söylemekle emrolunan, yalnız inzal ânındaki muhatap değildir. Aksine bu emre muhâtap olanın durumunda bulunan herkestir. Bu sebeple, “**Kul”** sözü, diğer zamanlarda da, kullara bir lütuf olarak olduğu gibi bırakılmıştır.

كما ان الضمير فى انزلناه راجع الى القرءآن لتعينه وحضوره فى الذهن فقول الطاعن انه ضمير ليس له مرجع متعين فكيف يكون ذكر الله تعالى مردود على ان الضمائر اسماء وكل الاسماء ذكر لا فرق بينها بالمظهرية والمضمرية فعلى هذا يجوز ان يدخل اللام فى كلمة هو فى اصطلاح الصوفية لانها اشارة الى الهوية ولا مناقشة فى الاصطلاح ثم قوله قل امر من عين الجمع وارد على مظهر التفصيل وفيه اشارة الى سر قوله تعالى **شَهِدَ اللّٰهُ اَنَّهُ لَا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ وَالْمَلَائِكَةُ وَأُولُوا الْعِلْمِ** فكأنه يقول انا شهدت بوحدة الهوية فى مقام الجمع فاشهد انت ايضا بتلك الوحدة فى مقام الفرق ليظهر سر الاحدية واللااحدية ويحصل التطابق بينهما جمعا وتفصيلا هكذا لاح بالبال والله اعلم بحقيقة الحال

وقرئ هو الله بلا قل وكذا فى المعوذتين لانه توحيد والاخريان تعوذ فيناسب ان يدعو بهما وان يؤمر بتبليغهما وقد سبق فى سورة الاعلى ما يغنى عن تكراره ههنا وقال بعضهم انما اثبت فى المصحف قل

والتزم فى التلاوة مع انه ليس من دأب المأمور بقل ان يتلفظ فى مقام الائتمار الا بالمقول لان المأمور ليس المخاطب به فقط بل كل واحد ابتلى بما ابتلى به المأمور فاثبت ليبقى على مر الدهور منا على العباد.

اَللّٰهُ الصَّمَدُۚ ﴿٢﴾

Allah, samed'dir! [2]

Kelime mânâsı

اَللّٰهُ Allâh

الصَّمَدُۚ samed'dir

Tefsiri

Allah sameddir.[1] yâni, O eksiksizdir, hiçbir şeye muhtaç değil, tam aksi her şey O'na muhtâçtır.[2]

Mânâ: “O, zâtı ile müstağnîdir, hiçbir şekilde ihtiyaç sahibi değildir ve O, ihtiyâç sahiplerinin tek sığınağıdır. O’nun dışındakilerinin tamâmı bütün açılardan ona muhtâctır” mânâsınadır. Varlıklar içerisinde Allâhü

---

[1] İbnü'l-Enbarî demiştir ki, lügat ehli arasında samed "İnsanların iş ve ihtiyaçlarının görülmesinde kendisine başvurduğu, yâni doğrudan doğruya maksut ve mutlub olarak kendisine müracaat ettiği ve sığındığı kimse ve daha üstü bulunmayan en büyük yetkili, efendi" demek olduğunda ihtilâf yoktur. Zeccac da "Samed, sûded, yâni ululuk, kendisinde son bulan, kendisine samd olunan, yâni her şey kendisine dayanan, maksut ve merci olandır." demiştir.

Ali b. Ebi Talha, İbnü Abbas'dan şöyle rivayet eylemiştir: Samed, sûdedinde kâmil olan seyyid, şerefinde kâmil olan şerîf ve azametinde kâmil olan azîm ve hilminde kâmil olan halîm ve ilminde kâmil olan alîm ve hikmetinde kâmil olan hakîm, velhasıl şeref ve ululuk nevilerinin hepsinde en mükümmel olandır.

Ebu Hüreyre'den "herkesten müstağni ve herkes kendisine muhtaç", Said b. Cübeyr'den, bütün sıfatlarında ve işlerinde kâmil; Süddî'den rağbet edilen şeylerde istenen, musîbetlerden sığınılan, Caferi Sadık'dan mağlup olmayan galip, Hüseyn b. Fudayl'den, "Dilediğine hükmeder, dilediğini yapar." yâni hükmünü kontrol edecek, icraatını engelleyecek yok, diye rivayet edilmiştir. Yine İbnü Cerîr Ebu Caferi Taberî der ki: Arab'ın anlayışında samed yâni "Kendisinden daha üstün kimse bulunmayan ve en önemli işlerde kendisine başvurulan seyyid" demektir… İbnü Esir, "Nihaye"de bu mânâları şöyle özetlemiştir: Allâh Teâlâ'nın isimlerinden olan Essamed, suvded kendisinde son bulan seyyiddir, seyyidliği de daim ve bakîdir, denilmiştir. **Elmalılı Tefsiri**

[2] Allâh lafzı mübtedâ, **samed** haberidir. Samed, **Faale** kalıbında olup, mef’ul mânâsındadır. Onu kasteddiği zaman, nasara babından samede’den gelir. Makbuz mânâsına olan kabz kelimesi gibi.

Teâlâdan başka Samed yoktur. Buna göre kendisinde samediyyet bulunmayan hiçbir varlık ulûhiyyeti hak edemez. Samed kelimesinin ma'rife gelmesinin sebebi, o zamanki insanların Allâhü Teâlâ'nın samediyyetini bilmeleridir. Ehadiyyet ise öyle değildir. Allâh ism-i celilinin tekrâr edilmesi, samediyyet sıfatı olmayanın ulûhiyyet hakkından uzak olduğuna işâret içindir. Daha önce de işâret edildiği gibi...

SAMEDİYYET VE EHADİYYET

Cümlenin başında atıf harfi olmaması, bu cümlenin bir öncekinin netîcesi gibi olmasından dolayıdır. Önce, kemâl sıfatların tamâmını icabettiren ülûhiyetini zikretti. Sonra da, birden çok olma ve bir şekilde parçalardan oluşma eksikliğinden ve hakîkatinde ve hassalarında ortaklık korkusundan münezzeh olmasını icabettiren reddini zikretti. Sonra da zâtının dışındaki her şeyden müstağnî ve ihtiyaçsız olması, bütün yaratıkların var olması, bekâsı ve diğer hallerde zâtına muhtâc olmasını icabettiren samediyyetini zikretti. Bununla da hak yerini buldu ve Allâhü Teâlâ'nın açık sünnetleri insanlara gösterilmiş oldu. Allâhü Teâlâ'nın samed olduğunun isbâtı, varlıkta ve zâtının tekliği îtibâriyle, varlığa tâbî kemâlâtta ona güvenmemiz sebebiyledir. Yoksa onun, bu sıfata ihtiyacı yoktur.

Hulasa: Samediyyet, ehadiyyetten farklıdır. Allâhü Teâlâ'nın isimlerinde ve sıfatlarında çokluğa itibarı icabettirir. Abdüssamed, samediyyete yâni ihtiyaçsızlığa kavuşan kimsedir. Belâları def etme ve hayır yardımlarını kavuşturma husûsunda, insanlar bu kimseye yönelirler. Azâbı uzaklaştırıp, sevâba kavuşma hakkında da, Allâh katında bu kimse şefaatçi olur. O, Allâhü Teâlâ'nın âleme olan rubûbiyyetinde, nazar mahallidir.

{ **اَللّٰهُ الصَّمَدُۚ** } مبتدأ وخبر فعل بمعنى مفعول كقبض بمعنى مقبوض من صمد اليه من باب نصر اذا قصده اى هو السيد المصمود اليه فى الحوائج المستغنى بذاته وكل ما عداه محتاج اليه فى جميع جهاته فلا صمد فى الوجود سوى الله فهو مثل زيد الامير يفيد قصر الجنس على زيد فاذا كان هو الصمد فمن انتفت الصمدية عنه لا

يستحق الالوهية وتعريفة لعلمه بصمديته بخلاف احديته وتكرير الاسم الجليل للاشعار بان من يتصف به فهو بمعزل عن استحقاق الالوهية كما اشير اليه آنفا

وتعرية الجملة عن العاطف لانها كالنتيجة للاولى وبين اولا الوهيته المستتبعة لكافة نعوت الكمال ثم احديته الموجبة لتنزهه عن شائبة التعدد والتركب بوجه من الوجوه وتوهم المشاركة فى الحقيقة وخواصها ثم صمديته المقتضية لاستغنائه الذاتى عما سواه وافتقار جميع المخلوقات اليه فى وجودها وبقائها وسائر احوالها تحقيقا للحق وارشادا لهم الى سننه الواضح فاثبات الصمدية له سبحانه انما هو باعتبار استنادنا اليه فى الوجود والكمالات التابعة للوجود باعتبار احدية ذاته فهو غنى عن هذه الصفة والحاصل ان الصمدية تقتضى اعتبار كثرة الاسماء والصفات فى الله دون الاحدية وعبد الصمد هو مظهر الصمدية الذى يصمد اليه اى يقصد لدفع البليات وايصال امداد الخيرات ويستشفع به الى الله لدفع العذاب واعطاء الثواب وهو محل نظر الله الى العالم فى ربوبيته له.

Bu Fakir (İsmail Hakkı Bursevî kuddise sirruhu) **der ki**: İşrak vaktinden sonra, gayr-i ihtiyârî içimden şöyle söylemek geçti: Ey ezelî, ehadî, ebedî, samedî Rabbim! Sen ezelîsin, ehadîsin, ebedîsin ve samedîsin. Ebediyyet, samediyyete bakıcı olduğu gibi, ezeliyyet de ebediyyete bakar. Bu tahlil ve ta'kîd îtibâri ile olur. Ehadiyyet ancak kesretlerin yok olması ile tecellî eder. Gayb-ı mutlak olan gınâ (ihtiyaçsızlık) makâmına ulaşıldığında, kesret yok olur, zevâl de ezel olur.

Bu, tahlîldir, fenâdır, menzilleri aşmaktır ve mersad-ı a'lâya, yüksek gözetlemeye ve maksad-ı aksâya yâni en son gayeye, göz ve ilim olarak çıkmaktır. Fakat samediyyet, bakâ olan ebediyyet îtibâriyledir. Bu ise, tahlîlden sonra ta'kîdi ve düğümlenmeyi iktiza ettirir. O da 'ayn

makâmına mühmele yâni dışarıdan bir ayn ile nüzüldür. Alem-i şehâdi ise nâsut alemi menzillerinin en aşağısıdır.

Velhâsıl, ehadiyyet cem', samediyyet farktır. Ehadiyyet makâmı, bölünemez makamdır. Bu makam vâhidiyyet terkipleri cümlesinin kendisinden yayıldığı makamdır. Onun teayyünlerinin evveli Âdem, sonrası da Havvâdır. Çünkü Havvâ ancak Âdem'in hakîkî teayyününden zuhur eden hevâdan sonra zuhûr etmiştir. Onun için, he harfi ha harfine dönüşmüş heva, havva olmuştur. Ehad isminin husûsîliği, kudret âleminin ve eserlerinin zuhûrudur. Öyle ki, bir kimse, abdestli olarak, halvet hâlinde yâni yalnız iken, bu ismi bin defa zikrederse kuvvet ve zaafına göre acâib haller zuhûr eder.

Samed isminin hâssası, hayır ve salâh meydana getirmektir. Kim onu seher vakti yüz yirmi beş defa zikrederse, üzerinde sıdk ve sıddîkiyyet eserleri zuhûr eder.

Lüm'a kitabında şöyle geldi: "Bu ismi zikreden, zikretmeye devam ettiği müddetçe açlığın elemini hissetmez. Vasl ile okunduğunda, tenvinli ve iltikâ-i sâkineynden dolayı **Ehadü-nillâhüs-samed** şeklinde kesreli okunur. Rivâyetlerin çoğunda, Ebû Amr "hüvallahü ehad'de susar. Zannetmiştir ki, Araplar bu gibi yerlerde vasıl yapmamaktadır. Ebû Amr'ın şöyle dediği rivâyet olundu: Durakta durmadan, vasıl ile okumak, sonradan ortaya konulmuş bir kırâattir. Bir rivâyette de Ebû Amr demiştir ki: "Okuyucuların şöyle okuduklarına şahit oldum: "Kul hüvallahü ehad**ün**." Eğer vasıl yaparsan böyle tenvinli okursun. Bir rivâyette de şunları söyler: Âyet sonlarında bana en sevimli gelen durmaktır. Çünkü her âyet, bir sonrakinden ayrı olup müstakil mânâsı vardır. Çünkü âyet fâsıladır. Onun için âyet diye isimlendirilmiştir. Amma arabların hepsi dal üzerinde durmuşlardır.

Sonra, geçmiş hükümlerin altında toplanmış olan, cüz'î hükümlerden bâzısını açıkladı: Denildi ki:

يقول الفقير جرى على لسان الباطن بلا اختيار منى وذلك بعد الاشراق ان اقول ازلى ابدى احدى صمدى اى انت يا رب ازلى احدى وابدى صمدى فالازلية ناظرة الى الاحدية كما ان الابدية ناظرة الى الصمدية وذلك باعتبار التحليل والتعقيد فان الاحدية لا تتجلى الا

بازالة الكثرات فعند الانتهاء الى مقام الغنى الذى هو الغيب المطلق تزول الكثرة ويكون الزوال ازلا

وهذا تحليل وفناء وعبور عن المنازل وعروج الى المرصد الاعلى والمقصد الاقصى عينا وعلما واما الصمدية فباعتبار الابدية التى هى البقاء وذلك يقتضى التعقيد بعد التحليل فهى بالنزول الى مقام العين بالمهملة اى العين بالخارجى والعالم الشهادى الذى اسفل منازله عالم الناسوت والحاصل ان الاحدية جمع والصمدية فرق فمقام الاحدية هى النقطة الغير المنقسمة التى انبسطت منها جملة التراكيب الواحدية فاول تعيناتها هى مرتبة آدم ثم حوآء لان حوآء انما ظهرت بعد الهوآء المنبعث من تعين آدم الحقيقى ولذا انقلبت الهاء حاء فصار الهوآء حوآء وخاصية الاسم الاحد ظهور عالم القدرة وآثارها حتى لو ذكره ألفا فى خلوة على طهارة ظهرت له العجائب بحسب قوته وضعفه وخاصية الاسم الصمد حصول الخير والصلاح فمن قرأه عند السحر مائة وخمسا وعشرين مرة ظهرت عليه آثار الصدق والصديقية

وفى اللمعة ذاكره لا يحس بألم الجوع ما دام ملتبسا بذكره والقرآءة وصلا احد الله الصمد منونا مكسور الالتقاء الساكنين وكان ابو عمر وفى اكثر الروايات يسكت عند هو الله احد وزعم ان العرب لا تصل مثل هذا وروى عنه انه قال وصلها قرآءة محدثة وروى عنه قال ادركت القرآء كذلك يقرأونها قل هو الله احد وان وصلت نونت

وروى عنه انه قال احب الى اذا كان رأس آية ان يسكت عندها وذلك لان الآية منقطعة عما بعدها مكتفية بمعناها فهى فاصلة وبها سميت آية واما وقفهم كلهم فيسكتون على الدال ثم صرح ببعض احكام جزئية مندرجة تحت الاحكام السابقة

لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ ﴿٣﴾

Doğurmadı ve doğurulmadı! [3]

Kelime mânâsı

لَمْ يَلِدْ **Doğurmadı**

وَلَمْ يُولَدْ **ve doğurulmadı**

Tefsiri

Melekler ve Mesih (İsa aleyhisselam) hakkında iftirâ atanların iddiâlarının çürüklüğünü ortaya koymak üzere denildi ki,

- "Kimseyi doğurmadı."[1] yâni O'ndan çocuk sâdır olmadı. Çünkü O'nun cinsinde olan bir varlık yoktur ki, kendi cinsinden bir eşi olsun da çocuk dünyaya gelsin. Veya, kendine yardım edecek veya yerine geçecek bir şeye ihtiyâcı yoktur. Çünkü hem ihtiyâç hem de fânilik Allâh sübhânehû ve Teâlâ için muhaldir, imkân dışıdır.

(Soru:) Eğer sen dersen ki: "Bu sûrede neden Allâhü Teâlâ, "baba olmadı" derken İsrâ sûresi ayet 111'de **"çocuk edinmedi"** buyurdu?

(Cevap:) Ben de derim ki: Hrıstiyanlar iki gruptur.

1- "İsâ hakîkaten Allâh'ın oğludur" derler. Bu sûredeki red, bu birinci grubadır.

2-Allahü Teâlâ'nın, İbrâhim aleyhisselam'ı şerefli kılmak için dost edinmesi gibi İsâ aleyhisselam'ı şerefli kılmak için de, onu evlad edindi, derler. İşte İsra sûresindeki **"çocuk edinmedi"** sözü, bu ikinci grubu reddir.

"Kimseden doğmadı" Hiçbir şeyden sudur etmedi. Çünkü öncesinde ve sonrasında Allâhü Teâlâ'ya, yokluk nisbet etmek muhaldir, imkânsızdır.

---

[1] Bunun için de nefy, len yelide veya la yelidü şeklinde yâni, gelecek zaman kalıbında değil de mâzî kalıbında geldi.

Bazıları dedi ki: Babalık ve çocukluk ancak benzerlik ile mümkündür. Yâni çocuk baba gibi olmalıdır. Hâlbuki Allâhü Teâlânın vâcip hüviyeti ile bizim mümkün hüviyetimiz arasında hiçbir benzerlik yoktur.

Baklî, mânâ şöyledir, dedi: Allâhü Teâlâ, sonradan olan şeylere mahal olmadı, sonradan olan şeyler de onun mahalli olmadı, demektir. Onlar böyle bir şeyi kabul ve îtirâf ettikleri hâlde **ve lem yûled** şeklinde açıkça ifâde edilmesi, doğma ve çocuk yapmanın birbirini icab ettirdiğini işâretle, önceki kavli kuvvetlendirmek içindir. Çünkü malûmdur ki, ancak, çocuk yapabilen doğar, aksi ise imkânsızdır. Bir şeyin doğmadığını kabul etmek, doğurmadığını da kabul etmektir.

Keşfü’l-esrar'da şöyle geldi: **“Lem yelid”** önce zikredilmiştir. Çünkü Allâh'ın çocuğu vardır diyen pek çok kâfir vardır. Ancak Allâhü Teâlânın, birinin çocuğu olduğunu söyleyen yoktur.

Farsça tefsirde denildi ki:

“Lem yelid” Yahudileri reddeder. Çünkü onlar demişlerdir ki: “Üzeyir Allâh’ın oğludur”

“Ve lem yûled” Hristiyanları reddeder; çünkü onlar demişlerdir ki: “İsa tanrı’dır. (Allah’ın oğludur)

Ebu'l-Leys dedi ki: **“Lem yelid”** kendisine mîrâsçı olacak bir çocuğu olmadı. **“Ve lem yûled”** ise kendisi için mülküne vâris olacağı bir babası var olmadı, demektir. (Yani, Allâhü Teâlânın oğlu da yok, babası da yok.)

فقيل {لَمْ يَلِدْ} نزاد كسى را.

تنصيصا على ابطال زعم المفترين فى حق الملائكة والمسيح ولذلك ورد النفى على صيغة الماضى من غير ان يقال لن يلد اولا يلد اى لم يصدر عنه ولد لانه لا يجانسه شئ ليمكن ان يكون له من جنسه صاحبة فيتوالد او لايفتقر الى ما يعينه او يخلفه لاستحالة الحاجة والفناء عليه سبحانه

فان قلت لم قال فى هذه السورة لم يلد وفى سورة بنى اسرائيل لم يتخذ ولدا اجيب أن النصارى فريقان منهم من قال عيسى ولد الله حقيقة فقوله لم يلد اشارة الى الرد عليه ومنهم من قال اتخذه ولدا

تشريفا كما اتخذ ابراهيم خليلا تشريفا فقوله لم يتخذ ولدا اشارة الى الرد عليه { وَلَمْ يُولَدْ } نزاده شد ازكسى.

اى لم يصدر عن شئ لاستحالة نسبة العدم اليه سابقا اولا حقا وقال بعضهم الوالدية والمولودية لا تكونان الا بالمثلية فان المولود لا بد ان يكون مثل الوالد ولا مثلية بين هويته الواجبة وهوياتنا الممكنة انتهى

وقال البقلى لم يلد ولم يولد اى لم يكن هو محل الحوادث ولا الحوادث محله والتصريح بأنه لم يولد مع كونهم معترفين بمضمونه لتقرير ما قبله وتحقيقه بالاشارة الى انهما متلازمان اذا المعهود ان ما يلد يولد ومالا فلا ومن قضية الاعتراف بأنه لم يولد الاعتراض بأنه لا يلد وفى كشف الاسرار قدم ذكر لم يلد لان من الكفار من ادعى ان له ولدا ولم يدع احد انه مولود (وفى التفسير الفارسى) لم يلد رد يهوداست كه كفتندعزير بسر اوست ولم يولد رد نصار است كه كويند عيسى خدا است.قال ابو الليث لم يلد يعنى لم يكن له ولد يرثه ولم يولد يعنى لم يكن له ولد يرث ملكه.

وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا اَحَدٌ ﴿٤﴾

O'na bir benzer de olmadı! [4]

Kelime mânâsı

وَلَمْ يَكُنْ لَهُ **O'na olmadı,**

كُفُوًا اَحَدٌ **bir benzer de…**

Tefsiri

Mânâ şöyle:[1] "**Hiçbir kimse ona denk ve benzer olmadı. Tam aksi o, denkleri ve benzerleri yaratandır.**"

{ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا اَحَدٌ } يقال هذا كفاؤه وكفؤه مثله وكافأ فلانا ماثله وله صلة لكفؤا قدمت عليه مع ان حقها التأخر عنه للاهتمام بها لان المقصود نفى المكافأة عن ذاته تعالى اى لم يكافئه احد ولم يماثله ولم يشاكله بل هو خالق الاكفاء ويجوز ان يكون من الكفاءة فى النكاح نفيا للصاحبة واما تأخير اسم كان فلمراعات الفواصل ولعل ربط الجمل الثلاث بالعاطف لان المراد منها نفى اقسام الامثال فهى جملة واحدة منبه عليها بالجمل

Kaaşânî dedi ki: Onun ehadiyyet hüviyyeti çokluğa da bölünmeye de kaabil olmayan vahdet-i zâtiyyede bir başkasıyla kıyaslanamaz. Çünkü vücûd-ı mutlak dışında kalanlar ancak adem-i mahzdan yâni yokluktan ibârettirler. Bu olunca da, hiçbir varlık O'na denk olamaz. Çünkü adem-i sırf, vücûd-ı mahz'a aslâ denk olamaz.

Kâşifi dedi ki: Bu ayeti kerîme, Mecûsileri ve Arap müşrikleri reddeder. Çünkü onlar demişlerdi ki: (hâşâ) O'nun eşi ve benzeri vardır. Ayrıca demişlerdir ki: Bu sûrede her ayet bir önceki ayetin tefsiridir. Meselâ: Deseler ki:

-"O kimdir?" sen diyeceksin ki:

-"Ehad". Deseler ki:

-"Ehad kimdir?" sen diyeceksin ki:

-"Samed". Deseler ki:

-"Samed kimdir?" sen diyeceksin ki:

-"Doğmamış ve doğurmamış olandır." Deseler ki:

-"Doğmamış ve doğurulmamış kimdir?" sen diyeceksin ki:

-"Eşi ve benzeri olmayan o tek olandır."

---

[1] Arapça'da, **hâzâ kefâühû, küf'ûhü** demek **mislühû** demektir ve bu onun benzeridir, mânâsınadır. Kefe fülanen demek de mâsele hû gibi o falancaya benzer oldu mânâsındadır. Lehû küfüven'e müteallıktır. Sonra gelecekken önce gelmiştir. Maksad, Allâhü Teâlâ'nın zâtından denkliği kaldırmaktır. "Küfüven" kelimesi, eş sâhibi olmayı reddetmek için "kefâet" kökünden de gelmiş olabilir. Kâne'nin ismi, âyet sonlarındaki fasılalara riâyet için sonra gelmiştir. Üç cümle atıf harfiyle birbirine bağlıdır. Bunun sebebi, her cümlenin, benzerliğin üç şeklinden birini nefy etmesi olabilir. Burada üç değişik cümle şeklinde gelmiş tek bir cümle vardır.

قال القاشانى ما كانت هويته الاحدية غير قابلة للكثرة والانقسام ولم تكن مقارنة الوحدة الذاتية الغيرها اذ ما عدا الوجود المطلق ليس الا العدم المحض فلا يكائفه احد اذ لا يكافئ العدم الصرف الوجود المحض (وقال الكاشفى) رد مجوس ومشركان عربست كه كفتند اورا كفوهست نعوذ بالله وكفته اند هر آيتى ازين سورة تفسير آيت بيش است جون كويند من هو تو كويى احد جون كويند احد كيست توكيى صمد جون كويند صمد كيست توكويى الذى لم يلد ولم يولد جون كويند لم يلد ولم يولد كيست توكويى الذى لم يكن له كفؤا احد.

Bâzı alimler dediler ki:

-Vâlihîn'in yâni hayrette kalmışların perdelerini kaldıran **Hû** sözüdür.

-Muvahhidîn'in perdelerini kaldıran Allâh lafzıdır.

-Ariflerin perdelerini kaldıran **Ehad** lafzıdır.

-Ulemâ'nın perdelerini kaldıran **Samed** lafzıdır.

-Ukalânın perdelerini kaldıran ise **lem yelid**'dir. Bu **lem yelid** ifâdesi avâmın tevhidine işârettir. Çünkü avam, Allâhü Teâlânın varlığını şâhitler ve delillerle bilirler.

İHLAS SURESİ KUR'ANIN ÜÇTE BİRİDİR

Bu sûre kısa olmakla birlikte bütün ilâhî bilgileri içine almıştır. Bu hususta inkâra düşenleri red için, hadîs-i şerîfte şöyle buyurulmuştur:

- "O ihlas sûresi **Kur'an'ın üçte birine denktir."**[1]

Kur'ân-ı Kerîm'in hedef ve maksadları, akâid, ahkâm ve kıssalardan ibarettir. Kim bunların hepsini eşit görürse, maksadın yalnız zât-ı ilâhî olduğunu kabul eder. O da mebde' yâni işin başı ve Allâh'ın sıfatları il-

[1] Tirmizî, FedâilüTKur'ân, 10.

midir. Bundan ötesi ona vesiledir. Rasûlüllah aleyhisselam şöyle buyurmuştur:

- "Yedi kat gök ve yedi kat yer "Kul Huvallâhü ehad" temeli üzerine kurulmuştur." [1] yâni bu âlemler, ancak Allâh'ın birliğine ve bu sûrede bildirilen sıfatlarının bilinmesine delîl olarak yaratılmıştır. [2]

OKUYANA CENNET VACİP OLDU

Başka bir rivâyette de şöyle geldi:

Rasûlüllah aleyhisselam bir kişinin İhlâs sûresini okuduğunu duydu.

- "Vacip oldu" buyurdu.

- "Yâ Rasûlallah ne vâcip oldu?" diye soruldu.

- "Cennet vâcip oldu" buyurdu.[3]

Bâzı büyükler de dediler ki: İhlâs sûresi nüzûle yâni mânevî inişe işârettir. Bu cezbe ehlinin hâlidir. Evvelâ هو الله احد الله الصمد der. Yükseliş hâli, sondan **hüve** tarafına doğru kabul edilir.

Evvelâ لم يكن له كفوًا احد der. Sonra **Hüve** deyinceye kadar yükselir. Fakat sâliklerin Kur'ân'da **Hüve**'yi bulunca yeter demesi uygun değildir. Aksine fiilî Kur'ân'a yükselip, Kur'ân'da **Hüve**'yi müşâhede etmesi gerekir. O, âlemlerin tamâmını kaplar. Sâlike yâni mânevî yolcuya ilk açılan da odur.

İHLAS SURESİ KUR'ANIN ÜÇTE BİRİDİR

Bu sûre kısa olmakla birlikte bütün ilâhî bilgileri içine almıştır. Bu hususta inkâra düşenleri red için, hadîs-i şerîfte şöyle buyurulmuştur:

- "O ihlas sûresi **Kur'an'ın üçte birine denktir."**[4]

Kur'ân-ı Kerîm'in hedef ve maksadları, akâid, ahkâm ve kıssalardan ibarettir. Kim bunların hepsini eşit görürse, maksadın yalnız zât-ı ilâhî olduğunu kabul eder. O da mebde' yâni işin başı ve Allâh'ın sıfatları il-

---

[1] Zeylaî, Keşşâf. 4-331.

[2] Bu sûrenin baş taraflarında Enes'den ve Ubeyy'den rivayet olunduğu üzere bütün semavat ve arzın bu sûre üzerine kurulmuş olduğu zikredilmiştir. "Keşşaf Tefsiri"nde bu sûrenin bütün Kur'ân'a muadil (eşdeğer) olduğuna dair bir rivayete işâret olarak şöyle denmiştir: Bu sûre metninin kısalığı ve başı ile sonunun yakınlığı ile beraber niçin bütün Kur'ân'a denk olmuştur? diye sorarsan, derim ki: Bir yükseğin yüksekliği niçin ise onun içindir. Bu başka değil, ancak Allâh Teâlâ'nın sıfatı ve adalet ve tevhidi üzere dürüldüğü içindir. **Elmalılı Tefsiri.**

3 Tirmizî, Fedâilü'l-Kur an, 11.

[4] Tirmizî, FedâilüTKur'ân, 10.

midir. Bundan ötesi ona vesiledir. Rasûlüllah aleyhisselam şöyle buyurmuştur:

- "Yedi kat gök ve yedi kat yer "Kul Huvallâhü ehad" temeli üzerine kurulmuştur." [1] yâni bu âlemler, ancak Allâh'ın birliğine ve bu sûrede bildirilen sıfatlarının bilinmesine delîl olarak yaratılmıştır. [2]

OKUYANA CENNET VACİP OLDU

Başka bir rivâyette de şöyle geldi:
Rasûlüllah aleyhisselam bir kişinin İhlâs sûresini okuduğunu duydu.
- "Vacip oldu" buyurdu.
- "Yâ Rasûlallah ne vâcip oldu?" diye soruldu.
- "Cennet vâcip oldu" buyurdu.[3]

وقال بعضهم كاشف الوالهين بقوله هو وكاشف الموحدين بقوله الله وكاشف العارفين بقوله احد والعلماء بقوله الصمد والعقلاء بقوله لم يلد الخ وهو اى لم يلد اشارة الى توحيد العوام لانهم يستدلون على المصانع بالشواهد والدلائل

وقال بعض الكبار ان سورة الاخلاص اشارة الى حال النزول وهو حال المجذوب فأولا بقول هو الله احد الله الصمد الخ وحال الصعود يعتبر من الآخر الى جانب هو فيقول اولا لم يكن له كفؤا احد ثم يترقى الى ان يقول هو لكن لا ينعى للسالك ان يكتفى بوجدان هو فى

[1] Zeylaî, Keşşâf. 4-331.

[2] Bu sûrenin baş taraflarında Enes'den ve Ubeyy'den rivayet olunduğu üzere bütün semavat ve arzın bu sûre üzerine kurulmuş olduğu zikredilmiştir. "Keşşaf Tefsiri"nde bu sûrenin bütün Kur'ân'a muadil (eşdeğer) olduğuna dair bir rivayete işâret olarak şöyle denmiştir: Bu sûre metninin kısalığı ve başı ile sonunun yakınlığı ile beraber niçin bütün Kur'ân'a denk olmuştur? diye sorarsan, derim ki: Bir yükseğin yüksekliği niçin ise onun içindir. Bu başka değil, ancak Allâh Teâlâ'nın sıfatı ve adalet ve tevhidi üzere dürüldüğü içindir. **Elmalılı Tefsiri.**

3 Tirmizî, Fedâilü'l-Kur an, 11.

القرءآن بل ينبغى له ان يترقى الى القرءآن الفعلى فيشاهد هو فى القرءآن وهو محيط بالعوالم كلها وهو اول ما ينكشف للسالك

ولاشتمال هذه السورة مع قصرها على جميع معارف الالهية والرد على من الحد فيها جاء فى الحديث " **اِنَّهَا تَعْدِلُ ثُلُثَ الْقُرْءآنِ** " فان مقاصده منحصرة فى بيان العقائد والاحكام والقصص ومن عدلها بكله اعتبر المقصود بالذات منه وهو علم المبدأ وصفاته اذ ما عداه ذرآئع اليه وقال عليه السلام " **اُسِّسَتِ السَّمٰوَاتُ السَّبْعِ وَالْاَرَضُونَ السَّبْعِ عَلٰى قُلْ هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌ** " اى ما خلقت الالتكون دلائل على توحيد الله ومعرفة صفاته التى نطقت بها هذه السورة وعنه عليه السلام سمع رجلا يقرأ **قُلْ هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌ** فقال " **وَجَبَتْ** "

FAKİRLİKTEN KURTULMA REÇETESİ

Süheyl bin Sa'd radıyallahü anh'dan rivayet edildi:

-Bir kişi Rasûlüllah aleyhisselam'a geldi ve fakirlikten şikâyet etti. Rasûlüllah aleyhisselam ona şöyle buyurdu:

- "Evine girdiğin zaman selâm ver. Kimse yoksa, kendine selâm ver ve "İhlâs" sûresini bir defa oku!" O kişi bu denileni yaptı. Allâhü Teâlâ ona öylesine bol rızık verdi ki, komşuları bile bundan istifâde etti.

İHLAS SÛRESİNİN FAZİLETLERİ

Ali Radıyallahü anh'den rivayet olundu:

-Kim İhlâs sûresini sabah namazından sonra on bir kere okursa, şeytan çalışsa da o gün ona hiçbir günâh bulaşmaz.

İHLÂS SÛRESİ İNDİĞİNDE

İhlâs sûresi indiğinde onunla yetmiş bin melek inmiştir. Her semâya uğradıklarında, sema ehli yanlarında ne olduğunu sordular. Onlar da:

“Rab sübhânehu’ye nisbet var” dediler. Bu sebeple bu sûre Nesebü'r-Rab diye isimlendirildi. **Keşfül-esrar'**da olduğu gibi.

İHLAS SÛRESİNİN İSMİ

1-Şirkten uzaklaştırıp Allâh’a ihlasla bağladığı için,
2-Veya azaptan kurtuluş mânâsı taşıdığı için,
3-Veya sırf tevhidden bahsettiği için, İhlâs sûresi diye isimlendirilmiştir.

İmâm Gazâlî rahimehüllah dedi ki:

“Rabbimin mağfireti, kurtuluşa güvenim, istediğimi almak **ihlas** suresi iledir. Veya, bu sure sırf Allâhü Teâlâya mahsus olduğu, kendisinde dünya ve âhirete ait hiçbir şey zikredilmediği için **ihlas** ismi verilmiştir.”

Hanefî dedi ki: Okuyan kişiyi, âhiretin dehşetinden, ölümün şiddetlerinden, kabrin karanlıklarından, kıyâmetin korkularından kurtardığı için **ihlas** ismini almıştır.

Kaaşânî dedi ki: Ehadiyyet hakîkatini kesret şâibesinden tasfiye etmek mânâsına geldiği için, bu sûre **ihlas** ismini almıştır.

فقيل وما وجبت يا رسول الله قال ” **وَجَبَتْ لَهُ الْجَنَّةُ** “ وعن سهيل ابن سعد رضى الله عنه جاء رجل الى النبى عليه السلام وشكا اليه الفقر فَقَالَ اِذَا دَخَلَتْ بَيْتَكَ فَسَلِّمْ اِنْ كَانَ فِيهِ اَحَدٌ وَاِنْ لَمْ يَكُنْ فِيهِ اَحَدٌ فَسَلِّمْ عَلَى نَفْسِكَ وَاقْرَأ قُلْ هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌ مَرَّةً وَاحِدَةً فَفَعَلَ الرَّجُلُ ذٰلِكَ فَأَدَرَ اللّٰهُ عَلَيْهِ رِزْقًا حَتَّى اَفَاضَ عَلَى جِيرَانِهِ وعن على رضى الله عنه انه قَالَ مَنْ قَرَأَ قُلْ هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌ بَعْدَ صَلَاةِ الْفَجْرِ اِحْدَى عَشَرَةَ مَرَّةٍ لَمْ يَلْحَقْهُ ذَنْبٌ يَوْمَئِذٍ وَلَوْ اِجْتَهَدَ الشَّيْطَانُ

BİR GECEDE BİR KUR’AN HATMİ

Yine hadîs-i şerîfte şöyle geldi:

- “Sizden biri Kur'ân'ı kerimi bir gecede hatmetmekten âciz midir?”

Denildi ki:

- “Yâ Rasûlallah, buna kimin gücü yeter?”

Efendimiz buyurdu:

- "Bu hatim İhlâs sûresini üç defa okumaktır." [1]

İHLAS SÛRESİNİ ÇOK OKUMANIN KARŞILIĞI

Rivâyet olundu ki:

Cebrâil aleyhisselam Tebük'te indi ve şöyle dedi:

- "Ya Rasûlallah! Muaviye bin Muâviye el-Müzenî radıyallahü anh Medîne'de vefât etti. İster misin senin için yeryüzünü düreyim de onun cenâze namazını kılasın?" Efendimiz aleyhisselam,

- "Evet" buyurdu. Cebrail aleyhisselam kanadıyla yere vurdu ve onun yatağını kaldırıp Efendimiz'in önüne getirdi. Rasûlüllah aleyhisselam onun namazını kıldırdı. Ardında iki saf melek vardı. Her safta da yetmiş bin melek. Sonra döndü. Rasûlüllah aleyhisselam:

- "O, bu makama ne ile geldi?" diye sordu. Cebrâil aleyhisselam:

- "İhlâs sûresini sevmesi, gelip giderken, ayakta iken, otururken her hâlinde okuması sebebiyle" cevabını verdi. [2]

وفى الحديث

" اَيَعْجِزُ اَحَدُكُمْ اَنْ يَقْرَأَ الْقُرْءآنَ فِى لَيْلَةٍ وَاحِدَةٍ فَقِيلَ يَا رَسُولَ اللّٰهِ مَنْ يَطِيقُ ذٰلِكَ قَالَ اَنْ يَقْرَأَ قُلْ هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ " وَرُوِىَ **" اَنَّهُ نَزَلَ جِبْرِيلٌ عَلَيْهِ السَّلَام بِتَبُوكْ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللّٰهِ اَنَّ مُعَاوِيَةُ بْنِ الْمُزِنِى رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ مَاتَ فِى الْمَدِينَةِ أَتُحِبُّ اَنْ اَطْوَى لَكَ الْاَرْضُ فَتَصَلَّى عَلَيْهِ قَالَ نَعَمْ فَضَرَبَ بِجَنَاحَةٍ عَلَى الْاَرْضِ فَرَفَعَ لَهُ سَرِيرَهُ وَصَلّى عَلَيْهِ وَخَلْفَهُ صَفاَّنٌ مِنَ الْمَلَائِكَةِ كُلِّ صَفٍّ سَبْعُونَ اَلْفُ مَلَكٍ ثُمَّ رَجَعَ فَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَام بِمَ اَدْرَكَ هٰذَا قَالَ بِحُبِّهِ قُلْ هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌ وَقَرَآءَتْهُ اِيَّاهَا جَائِيًا وَذَاهِبًا وَقَائِمًا وَقَاعِدًا وَعَلَى كُلِّ حَالٍ "** رواه الطبرانى

---

1 Buhârî, Fedâilü'l-Kur an, 13; Müslim. Müsâfirîn, 259.

2 Taberânî 2

وصحب سورة الاخلاص حين نزلت سبعون ألف ملك كلما مروا بأهل سماء سألوهم عما معهم فقالوا نسبة الرب سبحانه ولذا سميت هذه السورة نسب الرب كما فى كشف الاسرار وسميت سورة الاخلاص لاخلاص الله من الشرك او للخلاص من العذاب او خالصة فى التوحيد قال الامام الغزالى رحمه الله تعالى (غفر ربى وثيقتى بالخلاص. واعتصامى بسورة الاخلاص) او لانها سورة خالصة لله ليس فيها ذكر شئ من الدنيا والآخرة وقال الحنفى لانها تخلص قارئها من شدآئد الآخرة وسكرات الموت وظلمات القبر واهوال القيامة وقال القاشانى لان الاخلاص تمحيض الحقيقة الاحدية عن شائبة الكثرة.

تمت سورة الاخلاص يوم الاثنين الحادى عشر من جمادى الاولى من شهور سنة سبع عشرة ومائة وألف.

113

سُورَةُ الْفَلَقِ

FELAK SÛRESİ

Mekkede nazil olmuştur
5 Âyettir

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

قُلْ اَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِۙ ﴿١﴾ مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَۙ ﴿٢﴾ وَمِنْ شَرِّ غَاسِقٍ اِذَا وَقَبَۙ ﴿٣﴾ وَمِنْ شَرِّ النَّفَّاثَاتِ فِى الْعُقَدِۙ ﴿٤﴾ وَمِنْ شَرِّ حَاسِدٍ اِذَا حَسَدَ ﴿٥﴾

Bismillâhi'r-rahmâni'r-rahıym
De ki: "Sığınırım rabbine o felakın/sabahın, [1]
Şerrinden mâ halâk'ın/yaratıkların... [2]
Ve şerrinden bir gâsıkın/şiddetli karanlığın, bastığı zaman... [3]
Ve o ukdelere/düğümlere üfleyicilerin şerrinden... [4]
Ve şerrinden bir hasetçinin, hased ettiği zaman... [5]

قُلْ اَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِۙ ﴿١﴾

De ki: "Sığınırım rabbine o felakın/sabahın, [1]

Kelime mânâsı

قُلْ **De ki:**

اَعُوذُ **Sığınırım**

بِرَبِّ الْفَلَقِۙ **o sabahın rabbine**

Tefsiri

Felak, ayırmak demektir ve sabah mânâsınadır. Çünkü gece sabahdan ayrılır.[1] Felak kelimesinin bir başka mânâsı da halktır ve yara-

[1] Burada hazif ü îsâl kaidesi vardır. Feale mef'ul mânâsına samede ve kabaza maksûd ileyh ve makbûz mânâsına geldiğ gibi öneceden geçti. Meflûk ve müfellak-ı anh'dan her biri mef'uldür. İşte bu, bir şeyin başka bir şeyle örtülmesi ve sonra üzeri örtülen şeyden ayrılıp yok olmasıyla olur. Örtünün yok olmasıyla örtülen şey görülür hale çıkar. Gecenin ka-

tıklardır. Çünkü yaratıkların tamâmı Allâh katındaki sabit görüntüde ve yokluk karanlığı ile örtülmüş idi. Allâhü Teâlâ bu karanlıkları yaratma ve îcâd nûru ile yok edip ilmindeki yaratıkları ortaya çıkardı. İşte mükevvenât böyle oldu. Allâhü Teâlâya sığınmanın, karanlıktan sonra nur, darlıktan sonra genişlik, sökülmeden sonra yama, mânâlarını taşıyan felâk kelimesine muzâf kılınmış Rab Teâlâ olmasında, çok güzel bir vaad vardır. Onun için sığınan kabul edilir, sığındığı şeyden koruma altına alınır. Benzeyenlerden hatırlatma yapılır. Ümidi kuvvetlendirilir, yalvarma ve Rabbine teslim kapısına yönelmekte daha gayretli ve dikkatli olmaya çokça teşvîk edilmiş olur.

YUSUF ALEYHİSSELAMIN HASTALARA DUASI

Dediler ki: Sabah olduğu zaman ağırlık hafifliğe, üzüntü sevince döner. Rivâyet olundu ki; Yûsuf aleyhisselam kuyuya atıldığı zaman dizi şiddetle acıdı ve gece boyu uykusuz kaldı. Sabahın doğması yaklaşınca Cebrâil aleyhisselam, Allâhü Teâlâ'nın izni ile indi ve Rabbine duâ etmesini istedi ve bunu emretti. Yûsuf aleyhisselam:

- "Ey Cibrîl! Sen duâ et, ben âmîn diyeyim" dedi. Cibrîl aleyhisselam duâ etti, Yûsuf aleyhisselam da **âmîn** dedi. Allâhü Teâlâ Yûsuf'daki zararı giderdi. Yûsuf aleyhisselam iyi olunca dedi ki:

- "Ey Cibril! Şimdi de ben duâ edeyim, sen âmîn de" dedi.

Yûsuf aleyhisselam, Rabbinden, o saatte bela ehlinin hepsinden sıkıntısını gidermesini istedi. Onun içindir ki, her hasta gecenin sonlarında bir çeşit rahatlık bulur.

FELAK NEDİR

Sahâbenin bâzılarından (radıyallahü anhüm) gelen bir rivayet:

Sahabelerden biri Şam'a gitmişti. Müslüman olmayanların evlerini gördü. Yaşadıkları alçak hayâta rağmen dünya yaşayışlarındaki rahatlıklarının çokluğuna şahit oldu. Dedi ki:

- "Ben bu hale hiç aldırış etmem. Neticede âkıbetleri **felâk** değil mi?" dedi. Kendisine,

---

ranlığının üzerinden kalkmasıyla sabah **meflûkun anh** olmuştur. İşte bu açılan perde mefluku anh'ın kalkması ve gece karanlığı üzerindekinin gitmesi ile gece açılmış olur. Meselde denilir ki: "O sabahın aydınlığından daha belirgindir."

- “Felâk nedir? diye soruldu. Dedi ki:

- “Cehennemde bir evdir. O açıldığı zaman Cehennem ehlinin hepsi çığlıklar atar.”

{ **قُلْ اَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِۙ** } الفلق الصبح لانه يفلق عنه الليل ويفرق فهو من باب الحذف والايصال فعل بمعنى مفعول كالصمد والقبض بمعنى المصمود اليه والمقبوض كما مر فان كل واحد من المفلوق والمفلق عنه مفعول وذلك انما يتحقق بأن يكون الشئ مستورا ومحجوبا بآخر ثم يشقق الحجاب الساتر عن وجه المستور ويزول فيظهر ذلك المستور وينكشف بسبب زواله وذلك الحجاب المشقق مفلوق والمحجوب المنكشف بزواله مفلوق عنه والصبح صار مفلوقا عنه بازالة ما عليه من ظلمة الليل يقال فى المثل هو أبين من فلق الصبح والفلق ايضا الخلق لان الممكنات بأسرها كانت اعيانا ثابتة فى علم الله مستورة تحت ظلمة العدم فالله تعالى فلق تلك اللظلمات بنور التكوين والايجاد فاظهر ما فى علمه من المكونات فصارت مفلوقا عنها وفى تعليق العياذ باسم الرب المضاف الى الفلق المنبئ عن النور عقيب الظلمة والسعة بعد الضيق والفتق بعد الرتق عدة كريمة باعادة العائذ مما يعوذ منه وانجائه منه وتقوية لرجائه لتذكير بعض نظائره ومزيد ترغيب له فى الجد والاعتناء بقرع باب الالتجاء اليه والاعاذة بربه

قالوا اذا طلع الصبح تتبدل الثقلة بالخفة والغم بالسرور روى ان يوسف عليه السلام لما ألقى فى الجب وجعت ركبته وجعا شديدا فبات ليلته ساهرا فلما قرب طلوع الصبح نزل جبريل باذن الله تعالى

يسأله ويأمره بان يدعو ربه فقال يا جبريل ادع انت واؤ من فدعا جبريل وامن يوسف عليهما السلام فكشف الله تعالى ما كان به من الضر فلما طاب وقت يوسف قال يا جبريل وانا ادعو ايضا وتؤمن أنت فسأل يوسف ربه ان يكشف الضر عن جميع أهل البلاء فى ذلك الوقت فلا جرم ما من مريض الا ويجد نوع خفة فى آخرا لليل

وعن بعض الصحابة رضى الله عنهم انه قدم الشأم فرأى دور أهل الذمة وما هم فيه من خفض العيش وما وسع عليهم به من دنياهم فقال لا أبالى اليس من ورآئهم الفلق فقيل وما الفلق قال بيت فى جهنم اذا فتح صاح جميع أهل النار.

مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَۙ ﴿٢﴾

Şerrinden mâ halâk'ın/yaratıkların... [2]

Kelime mânâsı

Tefsiri

“Yaratmış olduğu” insan ve cinden, tabiat ve seçme sâhibi diğer bütün **“mahlûkâtın şerrinden...”** Yarattığı kötü olan her şeyden, yâni zararlı hayvanlar, insanlar, cinler, yırtıcı hayvanlar ve böceklerden…

Âyet-i kerîme, bedenle alâkalı olsun veya olmasın, vurma, öldürme, sövme, ısırma, hayvan sokması, sihir ve benzerleri ve bütün şer ve zararları içine alır. Şerrin yaratıklar âlemine bağlanarak kullanılması, onun emir âleminde olmadan sırf halk âleminde bulunması sebebiyledir. Bu yaratıklar âlemi, farklı maddelerin karışımı ile ve bozulmaya müsait birbirine zıt hallerin tesirleri üzerine oluşurlar. Halbuki Emir âlemi sırf hayırdır ve tam mânâsı ile şer noksanlıklarından uzaktır.

“Allah şerrin yaratıcısı değildir” diyen Mu’tezile ehli, şer kelimesini tenvinle okumuşlar, **mâ halaka**’daki **mâ**'yı da nefi **mâ**’sı kabul etmişlerdir. Bu görüş, bâtıl bir mezhebin reddolunmuş kıraatidir. Allâh, her şeyin yaratıcısıdır.

{ **مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَۙ** } اى من شر ما خلقه من الثقلين وغيرهم كائنا ما كان من ذوات الطبائع والاختيار وبالفارسية ازبدى آنجه آفريد است ازمؤذيات انس وجن وسباع وهوام.

فيشمل جميع الشرور والمضار بدنية كانت او غيرها من ضرب وقتل وشتم وعض ولدغ وسحر ونحوها واضافة الشر اليه لاختصاصه بعالم الخلق المؤسس على امتزاج المواد المتباينة وتفاعل كيفياتها المتضادة المستتبعة للكون والفساد واما عالم الامر فهو خير محض منزه عن شوآئب الشر بالكلية وقرأ بعض المعتزلة القائلين بأن الله لم يخلق الشر **من شر** بالتنوين **ما خلق** على النفى وهى قرآء مردودة مبنية على مذهب باطل الله خالق كل شئ.

وَمِنْ شَرِّ غَاسِقٍ اِذَا وَقَبَۙ ﴿٣﴾

Ve şerrinden şiddetli karanlığın, bastığı zaman... [3]

Kelime mânâsı

وَمِنْ شَرِّ غَاسِقٍ **Ve şiddetli bir karanlığın şerrinden**

اِذَا وَقَبَۙ **bastığı ve kapladığı zaman...**

Tefsiri

Bazı şerler, daha önce geçenlerin mânâsı içinde olmasına rağmen, çok olduğu ve Allâhü Teâlâya daha fazla sığınmayı icabettirdiği için, husûsî olarak zikredilmiştir. Ayrıca sığınma sebebinin belli olması, sığınmaya daha çok değer verildiğini ve sığınma isteğinin kabûl edildiğini daha çok hissettirir.

Mânâ: Kararmış, karanlığı şiddetlenmiş gecenin şerrinden... şeklindedir. Bu da akşam şafağının kaybolmasından sonraki vakittir.

"İlâ gasekılleyli" isra 78 yâni gece karanlığının iyice çökmesine kadar, ayetinde olduğu gibi. **Gaseka** çukura girdi, mânâsında kullanılır.

Kaamusta gasak, gecenin evvelindeki karanlığın hareketli hâlidir. "Gece kararmakla karardı ve harekete geçti, karanlığı da şiddetlendi, karanlık gecenin örtüsü" denir. Müfredatta olduğu gibi…

Gasek'ın aslı dolgunluktur. Göz yaşla dolduğu zaman **gasekatü'l-aynü** denir. Veya akma mânâsınadır. Gasekal-aynü-göz yaşını akıttı, demektir.

Şerrin geceye izafetinin sebebi, şerlerin çoğunun gece işlendiği sebebi iledir. Nekre olarak gelmesi, şerrin bütün fertlerini ve bütün cüzlerini kaplamadığı içindir.

{ **وَمِنْ شَرِّ غَاسِقٍ** } تخصيص لبعض الشرور بالذكر مع اندراجه فيما قبله لزيادة مساس الحاجة الى الاستعاذة منه لكثرة وقوعه ولان تعيين المستعاذ ادل على الاعتناء بالاستعاذة وادعى الى الاعاذة اى ومن شر ليل مختلط ظلامه مشتد وذلك بعد غيبوبة الشفق من قوله تعالى الى غسق الليل اى اجتماع ظلمته وفى القاموس الغسق محركة ظلمة اول الليل وغسق الليل غسقا ويحرك اشتدت ظلمته فالغاسق الليل المظلم كما فى المفردات واصل الغسق الامتلاء يقال غسقت العين اذا امتلأت دمعا او هو السيلان وغسق العين سيلان دمعها واضافة الشر الى الليل لملابسته له بحدوثه فيه وتنكيره لعدم شمول الشر لجميع افراده ولا لكل اجزآئه

"Kapladığı zaman"

Vekab, eşyanın üzerinde rastlanan oyuklara denir. Kayalardaki, içerisinde su biriken oyuklar gibi…Vakit girdiği zaman vakabe kullanılır. Güneş battığı ve karanlığın kapladığı zaman **vakabeti'ş-şemsü** denir. Mânâ: Akşamın karanlığı her şeyin içine girdiği ve onunla beraber olduğu zaman, demektir. Çünkü gecede şerrin oluşması daha çoktur. Korunmak da çok zordur. Bunun için denildi ki: Gece, felaketi daha çok gizler.

Yine denilmiştir ki: Ağdere'l-leylü (Gece hainlik yaptı) denir. Çünkü gecede ihânet çoğalır, yardım azalır. Bundan dolayıdır ki; bir kimse gece birine silâh çekse, silâh çekilen çekeni öldürse kısâs lâzım gelmez. Bu hadîse gündüz olsaydı kısas gerekirdi. Çünkü gündüz, başkalarının yardım etmesi mümkündür. Kısaca, harb edenler geceleri hareket ederler. İfrit cinleri, böcekler, insana zarar veren (çoğu) yaratıklar, geceleri ortaya çıkar. Rasûlüllah aleyhisselam gecenin evvelinde yolculuk yapmayı yasaklamış, kapların ve kapıların kapatılmasını, su kaplarının ağızlarının örtülmesini, çocukların sokağa bırakılmayıp evde tutulmasını [1] emretmiştir. Bunlar şer ve belâlardan sakınmak içindir.

Denildi ki: **Gâsık** aydır, **vakab** da ayın tutulup kararmasıdır. Âişe radıyallahü anhâ şöyle demiştir: Rasûlüllah aleyhisselam elimi tuttu ve aya işâret ederek dedi ki:

-"Bunun şerrinden Allâh'a sığın! Çünkü âyette bahsedilen gâsık budur."[1]

Bir takım âfatlar; onun sebebi ile oluyorlar. Bâtıl dinlerdeki, aya ve güneşe tapanların düştüğü fitneler gibi dînî fitnelerdir.

Denildi ki: Ay için gaasık denmesi, ayın yüzeyinin karanlık olması, ışığını güneşten alması ve ay, sonunda ışığın tamâmen kaybolması iledir. Yıldızlarla uğraşan müneccimler, bu durumu uğursuzluk kabul ederler. Bu sebeple sihirbazlar hastalığa sebep olacak sihirlerini ancak bu zamanda yaparlar. Denildi ki: Bu, sebeb-i nüzûle daha uygundur.

Yine denildi ki: **Gâsık** Süreyya yıldızıdır. **Vakab** fiilinden murad, onun inişidir. O iniş yaptığında hastalık ve taunlar artar, o doğduğunda ise hastalık ve üzüntüler azalır.

Yine denildi ki: **Gâsık**, insana isâbet eden bütün şerlerdir. Vekab fiilinden murad da onların insana hücûm etmesidir.

Gâsık kelimesinden siyah yılan, **vakab** fiilinden yılanın vurması ve sokması murad olunabilir. Kaamûs'ta şöyle geldi: O uyanık hâlinde iken erkeğin uzvudur. İbnü Abbâs ve bâzılarından böyle nakledilmiştir.

{**إِذَا وَقَبَ**ۙ} الوقب النقرة فى الشئ كالنقرة فى السخرة يجتمع فيها الماء ووقب اذا دخل فى وقت ومنه وقبت الشمس اذا غابت ووقب الظلام دخل والمعنى اذا دخل ظلامه فى كل شئ وتقييده به لان

[1] Tirmizi, tefsir, 113-114

حدوث الشرفيه اكثر والتحرز منه اصعب واعسر ولذلك قيل الليل اخفى للويل

وقيل اغدر الليل لانه اذا اظلم كثر فيه الغدر والغوث يقل فى الليل ولذا لو شهر انسان بالليل سلاحا فقتله المشهر عليه لا يلزمه قصاص ولو كان نهارا يلزمه لانه يوجد فيه الغوث والحاصل انه ينبعث اهل الحرب فى الليل وتخرج عفاريت الجن والهوام والمؤذيات نهى رسول الله عليه السلام عن السير فى اول الليل وامر بتغطية الاوانى واغلاق الابواب وايكاء الاسقية وضم الصبيان وكل ذلك للحذر من الشر والبلاء

وقيل الغاسق القمر اذا امتلأ ووقوبه دخوله فى الخسوف واسوداده لما روى عن عائشة رضى الله عنها انها قالت اخذ رسول الله عليه السلام بيدى فاشار الى القمر فقال " **تَعَوِّذِى بِاللّٰهِ مِنْ شَرِّ هٰذَا فَاِنَّهُ الْغَاسِقُ اِذَا وَقَبَ وَشَرُّهُ الَّذِى يَتَّقِى مَا يَكُونُ فِى الْاَبْدَانِ** "

كآفات التى تحدث بسببه ويكون فى الاديان كالفتنة التى بها افتتن من عبده وعبد الشمس وقيل التعبير عن القمر بالغاسق لان جرمه مظلم وانما يستنير بضوء الشمس ووقوبه المحاق فى آخر الشهر والمنجمون يعدونه نحسا ولذلك لا تشتغل السحرة بالسحر المورث للتمريض الا فى ذلك قيل وهو المناسب لسبب النزول

وقيل الغاسق الثريا ووقو بها سقوطها لانها اذا سقطت كثرت الامراض والطواعين واذا طلعت قلت الامراض والآلم وقيل هو كل شر يعترى الانسان ووقوبه هجومه ويجوز أن يراد بالغاسق الاسود من

الحيات ووقبه ضربه ولسبه وفى القاموس هو الذكر اذا وقام هو منقول عن ابن عباس رضى الله عنهما وجماعة.

333

وَمِنْ شَرِّ النَّفَّاثَاتِ فِى الْعُقَدِ ﴿٤﴾

Ve o düğümlere üfleyicilerin şerrinden... [4]

Kelime mânâsı

وَمِنْ شَرِّ النَّفَّاثَاتِ **Ve o üfleyicilerin şerrinden...**

فِى الْعُقَدِ **düğümlere**

Tefsiri

Yani, düğümlere üfürüp büyü yapan büyücülerin şerrinden,

"Neffâsât" nefs'den gelir ve nefh gibidir. **Nefs**, rukye yaparken tükürük yapmadan üflemeye denir. Tükürüklü olursa **tefl** denir.[1] **Neffâsât** yâni şeddeli hâli, bu işi çok çok yapan ve onunla geçinenler için kullanılır. **Nefâsât** bir defâ yapan için de kullanılır çok yapanlar için de kullanılabilir.[2]

Mânâ şöyledir: İpler üzerine düğüm yapıp üzerine de üfleyen nefislerin veya kadınların şerrinden...

NÜZÜL SEBEBİ

Çünkü İbnü Abbâs radıyallahü anh ve Âişe radıyallahü anhâ'dan şu hadîs-i şerîf rivayet olundu:

---

[1] Sülâsî mücerred birinci ve ikinci bâblardan gelir. Nefeser-râkî, rukyeci üfledi demektir. Yenfisü ve yüneffisü olarak da gelir.

[2] **Ukad,** ukda'nın cemiidir. Sihircinin üfleyip Rukye için hazırladığı tel, ip, kıl gibi şeylerdir. Yenfüsü ve yerkî kelimeleri aynı mânâdadır. Aslı azimet'tendir. Onun için buna **ukde** denildiği gibi **azîmet** de denir. Bu babdan sihirciye **mu'kıd** da denir. Ukad'ın mârife gelmesi, ya ahd-i hârici, veya şerrin onların hepsine şâmil olması ve kendilerini buna verdiklerine işâret içindir.

Rasûlüllah aleyhisselam'a Yahudilerden bir çocuk hizmet ediyordu. O çocukta Efendimiz'in tarağından dişler bulunuyordu. Çocuk, o dişleri yahûdîlere verdi. Onlar Resûlüllah aleyhisselam'a o dişlerle sihir yaptılar. Onun için, tırnakları kestikten sonra, baştan ve sakallardan dökülen telleri iki veya daha fazla parçaya ayırmak lâzımdır. Ki, kimse sihir yapamasın... Bu işi Lebîd bin A'sam ve kızları yapıyorlardı. Düğümlere o kızlar üflüyorlardı. Lebîd düğümleri Erîs kuyusuna gömdü. Aynül-meânî'ye göre bu kuyu Benî Züreyk kabilesinin Zervân isimli kuyusudur. Bu sihir netîcesinde Nebi aleyhisselam hastalandı. Rivâyete göre, bu hastalık altı ay kadar sürdü. Sonra Cebrâil aleyhisselam Muavvizeteyn sûrelerini indirdi. Sihrin kim tarafından nerede ve ne ile yapıldığının haberini verdi.

Rasûlüllah aleyhisselam, Ali, Zübeyr ve Ammâr' radıyallahü anhüm hazerâtını gönderdi. Onlar kuyunun suyunu boşalttılar. Sanki kuyu kınalanmış gibiydi. Sonra kuyunun altına konulan kayasını kaldırdılar, altından tarak dişlerini çıkardılar. Yanında da iğne ile dikilmiş, üzerinde de onbir düğümlü bir ip vardı. Bunları Efendimiz'e getirdiler. Efendimiz aleyhisselam, o düğümler üzerine Muavvizeteyn sûrelerini okumaya başladılar. Her âyet okundukça, bir düğüm çözülüyor ve Efendimiz rahatlıyordu. İki sûrenin okuması tamâmlanınca son düğüm de çözüldü. Resülüllah aleyhisselam zincirleri çözülmüş gibi ayağa kalkıverdi. Cebrâil aleyhisselam şöyle dedi:

{ وَمِنْ شَرِّ النَّفَّاثَاتِ } واز شردمند كان. من النفث وهو شبه النفخ يكون فى الرقية ولا ريق معه فان كان معه ريق فهو التفل يقال منه نفث الراقى ينفث وينفث بالضم والكسر والنفاثات بالتشديد يراد منها تكرار الفعل والاحتراف به والنفاثات تكون للدفعة الواحدة من الفعل ولتكراره ايضا

{فِى الْعُقَدِ} جمع عقدة وهى ما يعقده الساحر على وتر أو حبل او شعر وهو ينفث ويرقى واصله من العزيمة ولذلك يقال لها عزيمة كما يقال لها عقدة ومنه قيل للساحر معقد والمعنى ومن شر النفوس او

النساء السواحر اللاتى يعقدن عقدا فى خيوط وينفثن عليها وتعريفها اما للعهد او للايذان بشمول الشر لجميع افرادهن وتمحضهن فيه وتخصيصه بالذكر

لما روى ابن عباس رضى الله عنهما وعائشة رضى الله عنها انه كان غلام من اليهود يخدم النبى عليه السلام وكان عنده اسنان من مشطه عليه السلام فاعطاها اليهود فسحروه عليه السلام فيها ولذا ينبغى ان يقطع الظفر بعد التقليم وكذا الشعر اذا اسقط من اللحية والرأس نصفين او اكثر لئلا يسحر به احد وتولاه لبيد بن اعصم اليهودى وبناته وهن النفاثات فى العقد فدفنها فى بئراريس وفى عين المعانى فى بئرلبنى زريق تسمى ذروان فمرض النبى عليه السلام روى انه لبث فيه ستة اشهر فنزل جبرائيل بالمعوذتين بكسر الواو فى القاموس واخبره بموضع السحر وبمن سحره وبم سحره

فارسل عليه السلام عليا والزبير وعمارا رضى الله عنهم فنزحوا ماء البئر فكأنه نقاعة الحناء ثم رفعوا راعونة البئر وهى الصخرة التى توضع فى أسفل البئر فأخرجوا من تحتها الاسنان ومعها وترقد عقد فيه احدى عشرة عقدة مغرزة بالابر فجاؤا بها النبى عليه السلام فجعل يقرأ المعوذتين عليها فكان كلما قرأ آية انحلت عقدة ووجد عليه السلام خفة حتى انحلت العقدة الاخيرة عند تمام السورتين فقام عليه السلام كأنما انشط من عقال وجعل جبرائيل يقول

- “ Allâh'ın adıyla Sana rukye yapıyorum. Allâh sana eziyet veren her türlü nazar ve hasedçinin hasedinden şifâ versin!”

İşte bu sebeple Allâh ve Rasûlü'nün kelâmı ile, rukye yaptırmak câizdir. İbrânîce, Süryânîce, Hintçe bir takım sözlerle rukye yaptırmak câiz olmadığı gibi onlara inanmak da helâl değildir.

Dediler ki:

- "Ya Rasûlallah! o pis adamı öldürmeyelim mi?" Efendimiz de:

- "Allah bana sıhhat ve afiyet verdi. Ben insanlar arasında şerre yol açmak istemem."[1]

Âişe radıyallahü anhâ demiştir ki:

- "Nebi aleyhisselam hiçbir zaman kendi nefsi için gadaplanmamış ve intikam almamıştır. Ancak bir şey Allâh için olursa gazaplanmış ve intikam almıştır[2]

Denildi ki: Düğümlere üflemekten murad, çeşitli hîlelerle erkeklerin kararlılıklarını kırmaktır. Bu mânâ, düğümlerin kolayca çözülmesi için üzerine tükürükle üflenmesinden mecaz olarak kullanılmıştır. Bu mânâya göre **düğümlere üfleyenler,** çeşitli hîle ve oyunlarla erkeklere gaalib gelen ve onları fikirlerinden döndüren kadın tipi demektir.

Şimdi âyetin mânâsı: Kadınlar, erkekler kendilerini devamlı sevsin ve kalbinde yer etsin diye onlarla meşgul olup, onları bir görüşten diğer görüşe çevirirler. Bunun içindir ki, Allâhü Teâlâ Rasûlüllah aleyhisselam'a onların şerrinden kendisine sığınmasını emir buyurdu.

Şunu bil ki, muhakkak sihir; mu'tezile katında aslı olmayan bir takım hayallerden ibârettir. Şâfiî'ye göre sihir; ulaştığı kimseye hastalık verir. Esneyenin ağzından çıkan şey gibidir ve karşısında bulunanın üzerinde tesiri olur. Bize göre ise, hızlı ve görülmeyen latif bir hareket olmasından dolayı anlaşılamayan bir şeydir.

Bir de denildi ki: Sihir, yıldızlara mahsus bâzı hallerin tesîri ile oluşan bir tılsımdır. Meselâ: Güneşin, Firavun'un sihirbazlarının sopalarındaki civâya tesir etmesi gibi…

Mu'tezile mezhebi, sihirle alâkalı rivayetlerin doğruluğunu ve burada, Efendimiz aleyhisselam üzerinde sihrin tesirini inkâr etmiştir.

Bazıları da dediler ki:

Bu hâdisenin doğruluğu nasıl mümkün olur ki!?

1-Allahü Teâlâ buyuruyor ki:

- "Allah seni insanlardan korur" **(Mâide suresi 5-67)**

---

[1] Buhârî. Tıb, 47; Müslim, Selâm, 40-43
[2] Buharî, hudud, 11

- "Sihirbaz ise, her nerede olursa olsun felâh bulmaz." Taha suresi, 20-69

2- Kâfirler, Muhammed'e sihir yapıldı diyerek Efendimizi ayıplıyorlardı. Eğer böyle bir sihir olayı olsaydı, kâfirler şu davâlarında doğru çıkmış olurlar ve bu kusur Efendimiz aleyhisselam için sâbit olurdu. Ve malumdur ki bu caiz değildir.

بسم الله ارقيك والله يشفيك من كل شئ يؤذيك من عين وحاسد فلذا جوز الاسترقاء بما كان من كلام الله وكلام رسوله لا بما كان بالعبرية والسريانية والهندية فانه لا يحل اعتقاده فَقَالُوا يَا رَسُولَ اللّٰه أَفَلَا نَقْتُلَ الْخَبِيثَ فقال عليه السلام " **اَمّا اَنَا فَقَدْ عَافَانِىَ اللّٰهُ وَأُكْرِهُ اَنْ اثِيرَ عَلَى النَّاسِ شَرًّا** "

قالت عائشة رضى الله عنها **مَا غَضَبَ النَّبِىُّ عَلَيْهِ السَّلَام غَضَبًا يَنْتَقِمُ لِنَفْسِهِ قَطُّ اِلَّا اَنْ يَكُونَ شَيْئًا هُوَ لِلّٰهُ فَيَغْضِبُ لِلّٰهِ وَيَنْتَقِمُ** وقيل المراد بالنفث فى العقد ابطال عزائم الرجال بالحيل مستعار من تليين العقدة بنفث الريق ليسهل حلها فعلى هذا فالنفاثات هى جنس النساء اللاتى شأنهن ان يغلبن على الرجال ويحولنهم عن آرآئهم بانواع المكر والحيلة فمعنى الآية ان النساء لاجل استقرار حبهن فى قلوب الرجال يتصرفن فيهم يحولنهم من رأى الى رأى فامر الله تعالى له رسوله بالتعوذ من شرهن.

اعلم ان السحر تخييل لا اصل له عند المعتزلة وعند الشافعى تمريض بما يتصل به كما يخرج من فم المتثائب ويؤثر فى المقابل وعندنا سرعة الحركة ولطافة الفعل فيما خفى فهمه وقيل طلسم يبنى على

تأثير خصائص الكواكب كتأثير الشمس فى زئبق عصى سحرة فرعون والمعتزلة انكروا صحة الرواية المذكورة وتأثير السحر فيه عليه السلام وقالوا كيف يمكن القول بصحتها والله تعالى يقول **وَاللّٰهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ** وقال **وَلَا يُفْلِحُ السَّاحِرُ حَيْثُ اَتٰى** ولان تجويزه يفضى الى القدح فى النبوة ولان الكفار كانوا يعيرونه بانه مسحور فلو وقعت هذه الواقعة لكان الكفار صادقين فى تلك الدعوى ولحصل فيه عليه السلام ذكر العيب ومعلوم ان ذلك غير جائز

Ehl-i Sünnet ise der ki: Bu hâdisenin doğruluğu, kâfirlerin Efendimiz'e sihir isnâdında bulunmalarını doğru kılmaz. Çünkü kâfirler, O’na, sihir yapılmış derken, sihir sebebiyle aklını kaybetmiş olduğunu bu sebeple atalarının dînini terk ettiğini söylüyorlardı. Amma, vücudunda acısını bulduğu bir sihri kimse inkâr edemez.

Hulâsa: Allâhü Teâlâ Peygamberimiz aleyhisselam’ın peygamberliği ve aklı ile alâkalı husûslarda, ona tesîr edip zarar verecek bir şeytanı, bir insanı ve bir cinnîyi aslâ musallat etmemiştir. Ancak Efendimizin de insan olması ve vücudu itibârı ile zarar görmesi, olmayacak bir şey değildir. Resûlüllah aleyhisselam’a sihrin tesîri, peygamber olması îtibâriyle değil, insan olması îtibâriyledir. Bu da sırf bedeni ile alâkalıdır. Diğer insanlarda bulunan sıhhat, hastalık, ölüm, yemek, içmek, def'-i hâcet gibi şeyler, bir insan olduğu için Efendimiz'e de mevcut idi.

Beşer olması haysiyeti ile, sihrin kendisine tesîr etmesi, onun peygamberliğine zarar vermez. Eğer peygamberlikle alâkalı bir husûsta sihrin tesiri olsaydı, o zaman peygamberliğine zarar verdiği söz konusu olabilirdi. Böyle bir şey de olmadı. Bu nasıl olsun ki?.. Allâhü Teâlâ peygamberliği ile alâkalı hususlarda, birinin zarar vermesinden O’nu korumaktadır. Uhud'da, dişinin kırılması,

- “**Allah seni insanlardan korur**” (Mâide suresi, 5-67) âyetine ters düşmez.

SİHRİN, NEBİ ALEYHİSSELAM’A TESİR ETMESİ

Keşfü’l-esrar'da şöyle geldi:

- "Sihrin, Nebi Aleyhisselam'a nüfüz etmesi ve gaalib gelmesinin hikmeti nedir?" diye sorulursa, deriz ki:

-Bundaki hikmet, Rasûlüllah aleyhisselam'ın doğru ve mûcizelerinin gerçek, ona sihir ve kâhinlik isnâd edenlerin ise yalancı olduklarını gösterir. Çünkü sihirbazın sihri ona tesîr etmişti. Bu tesir O'nun bâzı beşerî işlerini zorlaştırmış ve çeşitli acılar çeker vaziyette idi. Nebî aleyhisselam henüz bunların sihirden geldiğini bilmiyordu. Bundan dolayı Rabbine duâ etti. Rabbi de duâsına cevap verdi ve içinde bulunduğu hâlini ona açıklayıverdi.

وقال اهل السنة صحة القصة لا تستلزم صدق الكفرة فى قولهم انه مسحور وذلك لانهم كانوا يريدون بكونه مسحورا انه مجنون ازيل عقله بسبب السحر فلذلك ترك دين آبائه فاما ان يكون مسحورا بالم يجده فى بدنه فذلك مما لا ينكره احد

وبالجملة فالله تعالى ما كان يسلط عليه لا شيطانا ولا انسيا وجنيا يؤذيه فيما يتعلق بنبوته وعقله واما الاضرار به من حيث بشريته وبدنه فلا بعد فيه وتأثير السحر فيه عليه السلام لم يكن من حيث انه نبى وانما كان فى بدنه من حيث انه انسان وبشر فانه عليه السلام يعرض له

من حيث بشريته ما يعرض لسائر البشر من الصحة والمرض والموت والاكل والشرب ودفع الفضلات وتأثير السحر فيه من حيث بشريته لا يقدح فى نبوته وانما يكون قادحا فيها لو وجد للسحر تأثير فى امر يرجع الى النبوة ولم يوجد ذلك كيف والله تعالى يعصمه من ان يضره احد فيما يرجع اليها كما لم يقدح كسر رباعتيه يوم احد فيما ضمن الله له من عصمته فى قوله والله يعصمك من الناس

وفى كشف الاسرار فان قيل ما الحكمة فى نفوذ السحر وغلبته فى النبى عليه السلام ولماذا لم يرد الله كيد الكائد الى نحره بابطال مكره وسحره قلنا الحكمة فيه الدلالة على صدق رسول الله عليه السلام وصحة معجزاته وكذب من نسبه الى السحر والكهانة لان سحر الساحر عمل فيه حتى التبس عليه بعض الامر واعتراه نوع من الوجع ولم يعلم النبى عليه السلام بذلك حتى دعا ربه ثم دعا فاجابه الله وبين له امره

Eğer hâriku’l-âde olan mûcizeler, düşmanlarının zannettikleri gibi sihir cümlesinden olsaydı, kendisine yapılan sihri anlamada zorluk yaşamaz ve bunu kendi kendine halledebilirdi. Allâh'ın Hamdi ile, bu durum O'nun peygamberliğinin en güçlü delillerindendir. Nebî aleyhisselam, hanımlarının arasından, Âişe radıyallahü anha'ya, Allâhü Teâlâ'nın, kendisine, rahatsızlığının sihirden olduğunu açıkladığını söylemişti. Çünkü Rasûlüllah aleyhisselam, Âişe radıyallahü anhâ'ya bu zaman içinde yaklaşamamıştı.

Gelen rivayet üzerine Yahya bin Ya'mer şöyle dedi:

Rasûlüllah aleyhisselam Âişe radıyallahü anhâ'dan uzak kalmıştı. Uykuda iken, veya uyku ile uyanıklık arasında, ona iki melek geldi. Biri baş tarafına diğeri de ayak tarafına oturdu. Ayak ucunda oturan ötekine:

- “Şikâyeti nedir” dedi. O da.

- “Sihir” dedi.

- “Onu kim yaptı?” dedi.

- “Yahûdî Lebid bin A'sam” dedi.

- “Sihri nerede yaptı?” dedi.

- “Falanca kuyuda.” dedi.

- “Devâsı nedir?” deyince, şöyle dedi:

“ O kuyuya biri gönderilir, dibindeki su boşaltılır. Kayaya varınca, onu söker. Çünkü altında bir küb vardır. O boynu düşmüş bir testidir. Testinin içinde bir ip ve ipin üzerinde iğne ile dikilmiş on bir düğüm vardır. Onları ateşle yakar ve Allâh'ın izni ile iyileşir.” Sonra Efendimiz

aleyhisselam uyandı. Onların dediklerini anlamıştı. Ali radıyallahü anh'ı gönderdi...[1] Devamı yukarıda geçmişti.

AĞRIYAN YERİNE OKUDUĞU SÛRELER

Âişe radıyallahü anhâ'dan gelen rivâyet de şöyle:

-"Rasûlüllah aleyhisselam'ın vücûdunda bir rahatsızlık olduğu zaman, sağ avucunun içine İhlâs, Felak ve Nas sûrelerini okur ve ağrıyan yerine sürerdi"[2]

Bu âyette şu işâret**ler** vardır: Saf ve temiz kalblerdeki inançların düğümleri üzerine, akla mahsus kötülükler ve vehim şüpheleri üfleyerek sanki onlara sihir yapan nefsânî şüpheler ve şeytanî düşünceler vardır. Bunlardan Allâh'a sığınırız.

ولو كان ما يظهر من المعجزات الخارقة للعادات من باب السحر على ما زعم اعدآوؤه لم يشتبه عليه ما عمل من السحر فيه ولتوصل الى دفعه من عنده وهذا بحمد الله من اقوى البراهين على نبوته وانما اخبر النبى عليه السلام عائشة رضى الله عنها من بين نسائه بما كشف الله تعالى له من امر السحر لانه عليه السلام كان مأخوذا عن عائشة رضى الله عنها فى هذا السحر

على ما روى يحيى بن يعمر قال حبس رسول الله عليه السلام عن عائشة فبينما هو نائم او بين النوم واليقظة اذ اتاه ملكان جلس احدهما عند رأسه والآخر عند رجليه فهذا يقول للذى عند رأسه ما شكواه قال اسحر قال من فعل به قال لبيد بن اعصم اليهودى قال فاين صنع السحر قال فى بئر كذا قال فما دوآؤه قال ينبعث الى تلك البئر فينزح ماءها فانه ينتهى الى صخرة فاذا رآها فليقلعها فان تحتها كوبة وهر

1 Buhari bed'ül-halk, 11, Müslim selam, 43
2 Buhâri, Fezâilü'l-Kur'ân, 14. Ebû Dâvûd, Tıb, 19

كوز سقط عنقها وفى الكوبة وترفيه احدى عشرة عقدة مغروزة بالابر فيحرقها بالنار فيبرأ ان شاء الله تعالى فاستيقظ عليه السلام وقد فهم ما قالا فبعث عليا رضى الله عنه الى آخر ما سبق

وعن عائشة رضى الله عنها قالت كان رسول الله عليه السلام اذا اشتكى شيأ من جسده قرأ قل هو الله احد والمعوذتين فى كفه اليمنى ومسح بها المكان الذى يشتكى وفيه اشارة الى الهواجس النفسانية والخواطر الشيطانية النفاثات الساحرات فى عقد عقائد القلوب الصافية الظاهرة اخباث السيئات العقلية وألواث الشكوك الوهمية والعياذ بالله منها.

HASEDÇİNİN ŞERRİNDEN

وَمِنْ شَرِّ حَاسِدٍ اِذَا حَسَدَ ﴿٥﴾

Ve şerrinden bir hasetçinin, hased ettiği zaman... [5]

Kelime mânâsı

وَمِنْ شَرِّ حَاسِدٍ **Ve bir hasetçinin şerrinden**

اِذَا حَسَدَ **hased ettiği zaman...**

Tefsiri

Yani, **Ve hased ettiği zaman hasetçinin şerrinden,** Allâha sığınırım de.

Okuyucu bu âyetin sonunda vakıf yapar, sonra da tekbir getirir. Çünkü vasılda değişik mânâlar çıkabilir.

Mânâ: İçindeki hasedi ortaya çıkarıp icabı ne ise şerrin alt basamaklarını tertiple, hased ettiği kimseye sözle ve fiille zarar vermeye başladığında... Allâha sığınırım de.

Keşşafta şöyle geldi:

(Soru:) -Kendisinden sığınılan şeylerin bâzıları nekre, bâzıları da mârife geldi? Bunun sebebi nedir acaba? denirse, Ben de derim ki:

-Neffâsât kelimesi mârife olarak geldi. Çünkü düğümlere üfleyen herkes şerlidir. Gaasık kelimesi ise nekre geldi. Çünkü her gecede şer olmaz. Şer, bâzısında olur, bâzısında olmaz. Hasetçiye gelince; her hasetçi zarar vermez. Hatta bâzı hased iyidir. O, hayırlarda yapılan haseddir. Hâsid kelimesinden murad, Âdem aleyhisselamın oğlu Kaabil olması caizdir. Çünkü o kardeşi Hâbil'e hased etmişti. **Hased** başkasında bulunan bir hayra üzülmektir.

HESED NEDİR

Fethu'r Rahman'da şöyle geldi: **Hased**, nimeti hak eden kimseden o nîmetin elinden gitmesini istemektir. Nîmetin burada dînî veya dünyevî olması eşittir. Hadîs-i şerİfte de şöyle geldi:

- "Mü'min gıpta eder, kâfir ise hased eder."[1] Efendimiz aleyhisselam'dan şöyle rivayet olundu:

- "Ateşin odunu yakıp tükettiği gibi hased de sevâpları yeyip bitirir." [2] Semâda Allâhü Teâlâya âsî gelinen ilk günâh, Şeytanın Âdem aleyhisselam'a hasedidir. Bunun üzerine Allâhü Teâlâ, Şeytanı Cennetten çıkarmış ve kovmuştur. Bununla o, şeytân-ı racîm-kovulmuş şeytan olmuştur. Yeryüzündeki ilk günâh da Kaabil'in, Hâbil'e hased edip sonra da onu öldürmesidir.

Hüseyin bin Fazl rahimehullah dedi ki: Allâhü Teâlâ bu sûrede şerleri zikretmiş, en son da hased ile bitirmiştir. Bu, onun en kötü tabiat olduğu ortaya çıksın içindir. İbnü Abbas radıyallahü anh böyle demiştir.

Şiir:

Eğer bütün âlemde kıskançlıktan daha beter bir şey olsaydı

bu sure onunla biterdi.

Hesedi ateş bil! Bu ateş yanmaya başlarsa,

O anda o lanetli hasedçiyi yakar.

Görünüşte baştan aşağı dindar olduğunu sayalım

Fakat kıskançlık senin Hakkı görmene izin vermez.

-

---

1 Aclûnî,

2 İbnü Mâce. Zühd, 22.

{ **وَمِنْ شَرِّ حَاسِدٍ اِذَا حَسَدَ** } الوقف ثم يكبر لان الوصل لا يخلو من الايهام اى اذا اظهر ما فى نفسه من الحسد وعمل بمقتضاه ترتيب مقدمات الشر ومبادى الاضرار بالمحسود قولا او فعلا والتقييد بذلك ما ان ضرر الحسد قبله انما يحيق بالحاسد لا غير وفى الكشاف فان قلت فلم عرف بعض المستعاذ منه ونكر بعضه قلت عرف النفاثات لان كل نفاثة شريرة ونكر غاسق لان كل غاسق لا يكون فيه الشر انما يكون فى بعض دون بعض وكذلك كل حاسد لا يضر ورب حسد محمود وهو الحسد فى الخيرات ويجوز ان يراد بالحاسد قابيل لانه حسد اخاه هابيل والحسد الاسف على الخير عند الغير

وفى فتح الرحمن تمنى زوال النعمة عن مستحقها سوآء كانت نعمة دين او دنيا وفى الحديث " **اَلْمُؤْمِنُ يَغْبِطُ وَالْمُنَافِقُ يَحْسُدُ** " وعنه عليه السلام الحسد يأكل الحسنات كما تأكل النار الحطب واول ذنب عصى الله به فى السماء حسد ابليس لآدم فأخرجه من الجنة فطرد وصار شيطانا رجيما وفى الارض قابيل لاخيه هابيل فقتله قال الحسين بن الفضل رحمه الله ذكر الله الشرور فى هذه السورة ثم ختمها بالحسد ليظهر انه اخبث الطبائع كما قال ابن عباس رضى الله عنهما

اكر درعالم ازحسد بدتر بودى **ختم اين سوره بدان كردى**
حسد آتشى دان كه جون بر فروخت **حسود لعين را همان لحظه سوخت**
كرفتم بصورت همه دين شوى **حسدكى كذاردكه حق بين شوى**

Bu âyette, nefs-i emmârenin kalbe hased ettiğinde, kalbin nûrunu söndürmeye, onu kapatmaya ve nîmetin yok olmasına sebep olan nankörlüğe düşürmeyi istemesine **işâret vardır**.

Hadîs-i şerîfte geldi ki: Nebî aleyhisselam Ukbe bin Âmir'e şöyle dedi:

- "Bu gece inen ve misli görülmemiş olan âyetleri görmedin mi? Onlar Felak ve Nâs sûrelerinin âyetleridir.[1] (Onlar ne hayret verici sûrlerdir) **Elem tera**; hayret verme, acaib görme ifadesidir. Sonrası da hayret etmenin sebebini beyân eder. Bu iki sûreden başka, tamâmında sığınma bulunan başka bir sûre yoktur. Bu iki sûre Felâk ve Nâs sûreleridir.

Hadîs-i şerîf, bunların Kur'andan olduğuna delildir. Bu hadîs, İbnü Mes'ud'dan gelen ve bu iki sûrenin Kur'ân-ı Kerîm'den olmadığını beyân eden görüşünü reddeder.

Aynü'l-meânî'de şöyle geldi: Sahîh olan görüş, bu iki sûrenin Kur'ân-ı Kerîm'den olduğudur. İbnü Mes'ud'un mushafında bulunmayışı, bu sûrelerin, her insanın dilinde devamlı gezdiğinden unutulma ihtimâlinden uzak olması sebebiyledir.

Şunları da bil:

-Abdullah bin Mes'ud radıyallahü anh mushafına Ümmü'l-Kitâp Fâtiha suresini ve Muavvizeteyn surelerini koymamıştır.

-Übey bin Ka'b radıyallahü anh'ın mushafında da kunut duâsı ilâvesi vardı.

-Zeyd bin Sâbit radıyallahü anh'ın mushafı ise bunlardan sâlim idi. İbnü Mes'ûd ve Übey radıyallahü anhüma'nın mushafları neshedilmiştir. Zeyd radıyallahü anh'ın mushafı ile amel edilmektedir. Çünkü Efendimiz aleyhisselam her Ramazan ayında Cebrâil aleyhisselam'a Kur'ân-ı Kerîm'i bir defâ arz ederdi. Vefât ettiği senenin Ramazan ayında ise, iki defâ arz etti. Zeyd radıyallahü anh'ın mushafı son arza göre idi. İbnü Mes'ud ve Übey radıyallahü anhüma'nın mushafları öyle değildi.

-Nebî aleyhisselam vefât etmeden önce, Zeyd radıyallahü anh'ın mushafına göre Kur'ân okur ve namaz kırâatini de ona göre yapardı.

[1] Müslim, Müsâfirîn, 264; Tirmizî, Fezâilü'l-Kur'an, 12.

وفيه اشارة الى حسد النفس الامارة اذا حسدت القلب وأرادت ان تطفئ نوره وتوقعه فى التلوين وكفران النعمة الذى هو سبب لزوالها وفى الحديث ان النبى عليه السلام قال لعتبة بن عامر رضى الله عنه " **أَلَمْ تَرَ آيَاتٍ أُنْزِلَتْ هٰذِهِ اللَّيْلَةِ لَمْ يُرَ مِثْلَهُنَّ قَطُّ قُلْ اَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ وَقُلْ اَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ** "

قوله ألم تر كلمة تعجب وما بعدها بيان لسبب التعجب يعنى لم يوجد آيات كلهن تعويذ غير هاتين السورتين وهما قل اعوذ برب الفلق وقل اعوذ برب الناس وفى الحديث دليل على انهما من القرءآن ورد على من نسب الى ابن مسعود رضى الله عنه انهما ليستا منه وفى عين المعانى الصحيح انهما من القرءآن الا انهما لم تثبتا فى مصحفه للأمن من نستانهما لانهما تجريان على لسان كل انسان انتهى.

اعلم ان مصحف عبد الله بن مسعود رضى الله عنه حذف منه ام الكتاب والمعوذتان ومصحف ابى بن كعب رضى الله عنه زيد فيه سورة القنوت ومصحف زيد بن ثابت رضى الله عنه كان سليما من ذلك فكان كل من مصحفى ابن مسعود وابى منسوخا ومصحف زيد معمولا به وذلك لانه عليه السلام كان يعرض القرءآن على جبريل عليه السلام فى كل شهر رمضان مرة واحدة فلما كان العام الذى قبض فيه عرضه مرتين وكان

قرآءة زيد من آخر العرض دون قرآءة ابى وابن مسعود رضى الله عنهما وتوفى عليه السلام وهو يقرأ على ما فى مصحف زيد ويصلى به

Abdullah İbni Mes'ûd radıyallahü anhüma demiştir ki: Kur'ân-ı Kerîm'deki sûrelerin sayısı yüz on ikidir. Fakîh, Bostan'da demiştir ki: Yüz on iki demesinin sebebi, Muavvizeteyn'i Kur'ân-ı Kerîm'den saymamasıdır. Onları mushafına almıyor ve diyordu ki,

- "Onlar semâdan inmiş ve Âlemlerin Rabbi'nin kelâmındandır. Lâkin Rasûlüllah aleyhisselam onlarla rukye yapar ve Allâh'a sığınırdı." O, bu sûrelerin Kur'ân-ı Kerim'den olup olmadıkları husûsunda şüpheye düştü. Bu sebeple de mushafına almadı.

Mücâhid demiştir ki: "Kur'ân sûrelerinin tamâmı yüz on üçtür." Onun böyle demesinin sebebi, Enfâl ve Tevbe sûrelerini tek sûre olarak kabul etmesidir. Übey bin Ka'b da Kunut duâlarını iki sûre kabul etmiş, bununla sûre sayısının yüz on altı olduğunu söylemiştir. Kunut duâlarından olan bu iki sûrenin birincisi اللهم انا نستعينك den başlayıp من يفجرك de sona erer. İkincisi de اللهم اياك نعبد den başlayıp ملحق da sona erer.

Zeyd bin Sâbit Kur'ân sûrelerinin sayısının yüz on dört olduğunu söylemiştir. Umûm sahâbenin görüşü budur. Osman bin Affân radıyallahü anh'ın mushafında ve diğer şehirlere gönderilen mushaflarda da durum böyledir. Bu durumda Muavvizeteyn Kur'ân-ı Kerîm'den iki sûredir.

Ebû Muâviye, Osman bin Vâkıd'ın şöyle dediğini rivâyet etmiştir: Beni babam, Muhammed bin Münkedir'e gönderdi. Muavvizeteyn sûrelerinin Kur'ân-ı Kerîm'den olup olmadığını sordurdu. Muhammed bin Münkedir şöyle dedi: Bu iki surenin Kitap'tan olmadığını söyleyenlerin üzerine Allâh'ın, meleklerin ve bütün insanların lâneti olsun!

Nisâbu'l-ihtisâb'da da şöyle geldi: Bir kimse Muavvizeteyn dışında Kur'ân âyetinin herhangi birini inkâr etse kâfir olur.

Ekmel'de şöyle geçti: Süfyân bin Sahtân şöyle dedi: Muavvizeteyn Kur'ân'dan değildir diyen kimse, İbn Mes'ûd'un te'vîlinden dolayı, kâfir olmaz. Aynı ifade Mutarrizî'nin Muğrib kitabında da zikredilmektedir. Hediyyetü'l-mehdiyyîn kitabında da şöyle geldi: "Muavvizeteyn'in

Kur'ân'dan olduğunu inkâr etmekle alâkalı meşâyıhın farklı görüşleri vardır. Sahîh olan kâfir olacağıdır."

قال عبد الله بن مسعود رضى الله عنه جميع سور القرءآن مائة واثنتا عشرة سورة قال الفقيه فى البستان انما قال انها مائة واثنتا عشرة سورة لانه كان لا يعد المعوذتين من القرءآن وكان لا يكتبهما فى مصحفه ويقول انهما منزلتان من السماء وهما من كلام رب العالمين ولكن النبى عليه السلام كان يرقى ويعوذ بهما فاشتبه عليه انهما من القرءآن او ليستا منه فلم يكتبهما فى المصحف وقال مجاهد جميع سور القرءآن مائة وثلاث عشرة سورة وانما قال ذلك لانه كان يعد الانفال والتوبة سورة واحدة

وقال ابى بن كعب رضى الله عنه جميع سورة القرءآن مائة وست عشرة سورة وانما قال ذلك لانه كان يعد القنوت سورتين احداهما من قوله اللهم انا نستعينك الى قوله من يفجرك والثانية من قوله اللهم اياك نعبد الى قوله ملحق

وقال زيد بن ثابت رضى الله عنه جميع سور القرءآن مائة واربع عشرة سورة وهذا قول عامة الصحابة رضى الله عنهم وهكذا فى مصحف الامام عثمان بن عفان رضى الله عنه وفى مصاحف اهل الامصار فالمعوذتان سورتان من القرءآن

روى ابو معاوية عن عثمان بن واقد قال ارسلنى ابى الى محمد بن المنكدر وسأله عن المعوذتين اهما من كتب الله قال من لم يزعم انهما من كتاب الله فعليه لعنة الله والملائكة والناس اجمعين

Melik-i Mennân olan Allâh'ın lütfuyla Kur'ân-ı Kerîm'den Felâk sûresi tamâmolmuştur.

وفى نصاب الاحتساب لو أنكر آية من القرءآن سوى المعوذتين يكفر انتهى وفى الاكمل عن سفيان بن سختان من قال ان المعوذتين ليستا من القرءآن لم يكفر لتأويل ابن مسعود رضى الله عنه كما فى المغرب للمطرزى وقال فى هدية المهديين وفى انكار قرءآنية المعوذتين اختلاف المشايخ والصحيح انه كفر انتهى.

ت سورة الفلق من القرآن بعون الله الملك المنان

114

سُورَةُ النَّاسِ

NAS SÛRESİ

Mekkede nazil olmuştur
6 Âyettir

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

قُلْ اَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ ﴿١﴾ مَلِكِ النَّاسِ ﴿٢﴾ اِلٰهِ النَّاسِ ﴿٣﴾
مِنْ شَرِّ الْوَسْوَاسِ الْخَنَّاسِ ﴿٤﴾ اَلَّذٖى يُوَسْوِسُ فٖى صُدُورِ
النَّاسِ ﴿٥﴾ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ ﴿٦﴾

Bismillâhi'r-rahmâni'r-rahıym
De ki: "Sığınırım rabbine insanların, 1
Melikine insanların, 2
İlâhına insanların, 3
Şerrinden o sinsi vesvesecinin, 4
Ki vesvese verir sînelerinde/kalblerinde İnsanların; 5
Gerek cinden, gerekse insden!" 6

قُلْ اَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ ﴿١﴾

De ki: "Sığınırım rabbine insanların, 1

Kelime mânâsı

قُلْ اَعُوذُ **De ki: Sığınırım**

بِرَبِّ النَّاسِ **insanların rabbine**

Tefsiri

RAB KELİMESİ

İnsanların Rabbi demek,[1] insanların işlerine ve terbiyelerine sahip çıkan demektir. Onların faydalarına olan şeyleri onlara bağlar, zarar olacak şeyleri de onlardan uzaklaştırır.

Kaaşânî dedi ki: Rabbü'n-nâs, bütün sıfatları ile zât-ı ilâhîdir. Çünkü insan, bütün vücûd mertebelerini toplamış bir mahluktur. Onun Rabbi ise ona vücûd ve kemâlini veren, bütün cemâl ve celâl sıfatları kendinde bulunduran zâttır. İnsan önce sıfatlarına bağlanarak Rabbine sığındı, şimdi de zâtına sığınmaktadır. Bu sebeple bu sûre, sığınılacak yerin ikincisi olarak gelmiştir. Çünkü önceki sûrede Hâdî ismiyle sıfatlar makâmında bir sığınma vardı. Şimdi de insanı Zâtına hidâyet etmiştir.

SENDEN SANA SIĞINIRIM

Hadîs-i şerîfte şöyle buyuruldu:

- "Gazabından rızâna, azâbından affına, senden sana sığınırım." Önce rızaya sığındı. Çünkü sıfatlar zâttan daha yakındır. Sonra fiil sıfatlarından olan af ve muâfât sıfatı ile devâm etti. Sonra da yakîni arttığı için, sıfatları bırakıp nazarını sırf zâta yeneltti de: **"Senden sana sığınırım**" dedi.

---

[1] **De ki: İnsanların Rabbine sığınırım.** Bütün insanların kendilerine ve işlerine sahip, terbiye edici sahibine, yâni halk ve emriyle insanlar yaratan ve sanat ve kudretiyle o gâsık, kara topraktan o duygusuz, karanlık maddeden güneş gibi parlayan duygulu insanlar yetiştiren, onlara yaramaz şeyleri atıp yarar şeyleri süze süze akıtarak lütuf ve terbiyesiyle tavırdan tavıra, halden hâle kemâle erdirerek büyüte büyüte akıl ve iz'an verip insanlık icaplarını, insanlık vazifelerini duyurarak bütün yaratıklar içinde seçkin bir halde kendi cinsiyle birlikte, toplum hâlinde yaşayacak hâle getiren ve getirmekte bulunan ve bu şekilde onlara terbiye fikriyle rububiyet anlayışını öğreterek kendi varlığını sezdirip hak ve hayır uğrunda çalışmak yolunu gösteren Mevlâsına sığınırım. **Elmalılı tefsiri.**

Bazı âlimler, bu hadîsi zikrederken, daha alt derecede olan sıfât-ı ef'âl'den daha üst derecedeki sıfât-ı zâta terakki etmek için, af ile sığınmayı, rızâ ile sığınmanın önüne geçirmişlerdir.

BAŞKASINA İLTİFAT

Bazıları da şöyle dediler: Kim sâdece Allâh'a değil de başkasına da iltifat ediyorsa o, Allâh'ın fiilleri ve sıfatları ile sığınma yapar. Ancak, varlık denizinde Allâh'tan başkasını göremeyecek kadar tevhîd denizine dalanlar, yalnız Allâh'a sığınır ve yalnız Allâh'a ilticâ ederler. Nebî Aleyhisselam bu birinci makamdan yükselince **"senden sana sığınırım"** demiştir.

HERŞEY ONA

Bu Fakîr (İsmail Hakkı Bursevî kuddise sirruhu) **der ki**: Bu sûrede, Allâh'a ilticâda işin sonuna işâret vardır. Allâhü Teâlâ muhakkak evvel ve âhirdir. Bütün işler O'na döner.

- "Şüphesiz en son varış, Rabbinedir." (Necm suresi, 53-42)

Ve yine burada mîsâk günü verilen ahidde unutulma olduğuna işâret vardır. Eğer insan bu ahdi unutmasaydı, dönmeye ve rücû etmeye ihtiyaç duymaz, aksine dâimâ Allâh'ın himâyesinde olurdu.

{ **قُلْ اَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ ۙ** } اى مالك امورهم ومربيهم بافاضة ما يصلحهم ودفع ما يضرهم **قال القاشانى** رب الناس هو الذات مع جميع الصفات لان الانسان هو الكون الجامع الحاصر لجميع مراتب الوجود فربه الذى اوجده وافاض عليه كماله هو الذات باعتبار جميع الاسماء الجمالية والجلالية تعوذ بوجهه بعد ما تعوذ بصفاته ولهذا تأخرت هذه الصورة عن المعوذة الاولى اذ فيها تعوذ فى مقام الصفات باسمه الهادى فهداه الى ذاته

وفى الحديث" **اَعُوذُ بِرِضَاكَ مِنْ سَخَطِكَ وَبِمُعَافَاتِكَ مِنْ عُقُوبَتِكَ وَاَعُوذُ بِكَ مِنْكَ** " ابتدأ بالتعوذ بالرضى الذى هو من الصفات لقرب الصفات من الذات ثم استعاذ بالمعافاة التى هى من صفات الافعال ثم لما ازداد يقينا ترك الصفات فقال واعوذ بك منك قاصرا نظره على الذات وابتدأ بعض العلماء فى ذكر هذا الحديث بتقديم الاستعاذة بالمعافاة على التعوذ بالرضى للترقى من الادنى الذى هو من صفات الافعال الى الاعلى الذى هو صفات الذات

قال بعضهم من بقى له التفات الى غير الله استعاذ بافعال الله وصفاته فاما من توغل فى بحر التوحيد بحيث لا يرى فى الوجود الا الله لم يستعذ الا بالله ولم يلتجئ الا الى الله والنبى عليه السلام لما ترقى عن هذا المقام وهو المقام الاول قال اعوذ بك منك.

يقول الفقير ففى الالتجاء الى الله فى هذه السورة دلالة على ختم الامر فان الله تعالى هو الاول الآخر واليه يرجع الامر كله **وَاِنَّ اِلَى رَبِّكَ الْمُنْتَهَى** وفيه اشارة الى نسيان العهد السابق الواقع يوم الميثاق فان الانسان لو لم ينسه لما احتاج الى العود والرجوع بل كان فى كنف الله تعالى دآئما.

مَلِكِ النَّاسِۙ ﴿٢﴾

Melikine insanların, [2]

Kelime mânâsı

مَلِكِ النَّاسِۙ **İnsanların melikine**

Tefsiri

MELİK İSM-İ ŞERÎFİ

Yani, insanların maddî ve ma'nevî vücuduna **malik ve hakim olan Allâh'a sığınırım!**[1]

Meliki'n-nâs, Allâhü Teâlâ'nın insanları terbiye etme şeklini açıklamak içindir. Bu sıfat, diğer meliklerin, elleri altında bulunanları terbiye etmesi gibi olmadığını, tam aksi, kâmil bir mülk, kaplayıcı bir tasarruf ve herşeye galip gelen bir idarecilik yoluyla olduğunu açıklar.

Mâlik değil de Melik diye zikredilmesi şundandır: Mâlik, kulun sâhib ve mâliki olması bakımından mutlak hakimiyet ifâde eder. Melik, zorlama ve siyasetle ve diğer bâzı tarzlarla mâlik olur. Onun için, mâlikle mukâyese sahih ve doğru olmaz. Bu şekil bir mukâyese Hak Teâlâ ile değil de, mahlûklar ile alâkalı olursa sahih olabilir. Çünkü Melik kelimesi, Allâh için, mutlak tasarruf ve her yönden mülkiyet ifade eder. Başkalarının melikliği, Allâhü Teâlâ'ya kıyaslanamaz. Sıfat ve isimler, Allâhü Teâlâ'ya, sâdece en kâmil manâsıyla izâfe edililir. Melik kelimesinin mâlik kelimesine tercih edilmesinin bir yolu da, muhakkak Peygamberimizin hadisleri, Kur'ânın sırlarını açıklıyor ve ona göre uyarmada bulunuyor, olmasıdır.

Peygamberizin bâzı duaları hakkında Hadîs-i şerîfte şöyle geldi:

" لَكَ الْحَمْدُ لَا اِلٰهَ اِلَّا اَنْتَ رَبِّ كُلِّ شَيْءٍ وَمَلِيكَهُ "

" Sanadır bütün hamd, Senden başka ilah yok, Her şeyin rabbi ve melîki sensin!..[2]

Bu Hadîs-i şerîfte **Melik** değil, **Melîke** denilmiştir. Ve müstakil isimler başka bir kelimeye bağlı isimlerden öncedir. Melîk ismi de Mâlik isminin aksi, müstakil olarak gelmiştir. Muzâf isimlerin, esmâ-i hüsnâ arasında sayılmaması da bunu kuvvetlendirir. Kur'anı kerimde geçen "**Fâliku'l-isbâh**" Enam 6-96 **"Zi l-meâric"** Meâric, 70-3 ve benzeri isimler bu kabilden isimlerdir.

Yine büyük kıyamette ve hayat yolcularının, yolculuk bitiminin akabinde, rûhun bedenden ayrılma ânında, hedefe eriştiklerine tam

---

[1] Meliki'n-nâs atf-ı beyân yâni açıklama için gelmiş bir atıftır.

Mana: Cenab-ı Hak insanları iki zıttan halk etmiştir. Biri nur diğeri de kirli su ki, necaset yâni zulmettir. İşte bu iki zıddı birleştirib halk eden Allâh'a sığınırım demektir. Ey insan işte ben seni bu iki zıddı birleştirip halk ettim . Eline de yerlerden ve göklerden büyük ve her şeyden kıymetli irade-i cüz'iyye verdim. Şimdi hangisini istersen ona git. İster vesveseye uyup zulmet tarafına git, istersen akla ve ruha uyup nur tarafına git. İrade-i cüz'iyye insanlar için büyük bir nimettir. Cennet de cehennem de onunla kazanılır **-Amme cüzü tefsir notları- Ziya Sunguroğlu-**

[2] Ebû Davûd, 5078

inandıkları ve son anda yaşadıkları küçük kıyamette, teklik çokluğa hakim olduğu zaman, Allâhü Teâlâ buyurur ki:

- "Bugün mülk kimin!? Bir ve Kahhâr olan Allâh'ın..." **(Mü'min suresi. 40-17)**

Mülk üzerine hâkimiyet melik olmakla olur. Haliyle bu ayet melik lafzının daha tercihli olduğuna delildir. Kurrâlar, tekrardan kaçınmak için bu sûrede değil de, yalnız Fatiha sûresinde, **meliki** ve **mâliki** şeklinde okumaya cevaz vermişlerdir. Dil olarak Rabb isminin mânâlarından biri de **Mâlik**'tir.[1] Bu, Fatiha'da tereddüdü icabettirmez. Çünkü, **muhakkik** alimlere göre, Fâtiha'da tercih olunan Mâlik değil Melik'tir.[2]

{ **مَلِكِ النَّاسِ** } عطف بيان جيئ به لبيان ان تربيته تعالى اياهم ليست بطريق تربية سائر الملائكة لما تحت ايديهم من مماليكهم بل بطريق الملك الكامل والتصرف الشامل والسلطان القاهر فما ذكروه فى ترجيح المالك على الملك من ان المالك مالك العبد وانه مطلق التصرف فيه بخلاف الملك فانه انما يملك بقهر وسياسة ومن بعض الوجوه فقياس لا يصح ولا يطرد الا فى المخلوقين لا فى الحق فانه من البين انه مطلق التصرف وانه يملك من جميع الوجوه فلا يقاس ملكية غيره عليه ولا تضاف النعوت والاسماء اليه الا من حيث اكمل مفهوماته ومن وجوه ترجيح الملك على المالك ان الاحاديث النبوية مبينات لاسرار القرءآن ومنبهات عليه

---

[1] Burada, Fatiha-i şerîfe'deki **"rabbil âlemiyn"**deki rab kelimesinde mâlik mânâsı vardır. Öyle ise, Fatiha'da **meliki** okumak daha tercihe şayandır, deniliyor. Mütercim.

[2] "Mülkün sahibi, sen dilediğine mülkü verirsin, dilediğinden mülkü alırsın, dilediğini yükseltirsin, dilediğini alçaltırsın. Hayır senin elindedir." (Âl-i İmrân, 3-26) âyetinin mefhumunca dilediğine mülk verip şah yapan, dilediğini de padişah iken indirip atan, dilediğini aziz, dilediğini zelil etmek kudretine hâiz olan devamlı mülk ile tam Rab'lık kendisine mahsus bulunan melikler meliki, padişahlar padişahı, hükümdarlar hükümdarına sığınırım. **Elmalılı Tefsiri.**

وقد ورد فى الحديث فى بعض الادعية النبوية " **لَكَ الْحَمْدُ لَا اِلٰهَ اِلَّا اَنْتَ رَبِّ كُلِّ شَيْءٍ وَمَلِيكَهُ** " ولم يرد ومالكه وايضا فالاسماء المستقلة لها تقدم على الاسماء المضافة واسم الملك ورد مستقلا بخلاف المالك ومما يؤيد ذلك ان الاسماء المضافة لم تنقل فى احصاء الاسماء الثابتة بالنقل مثل قوله عز وجل فالق الاصباح وجاعل الليل سكنا وذى المعارج وشبهها

وايضا فان الحق يقول فى آخر الامر عند ظهور غلبةالاحدية على الكثرة فى القيامة الكبرى والقيامات الصغرى الحاصلة للسالكين عند التحقق بالموصول عقيب انتهاء السير وحال الانسلاخ لمن الملك اليوم لله الواحد القهار والحاكم على الملك هو الملك فدل انه ارجح وقد جوزوا القرآءة بمالك وملك فى سورة الفاتحة لا فى هذه السورة حذرا من التكرار فان احد معانى الاسم الرب فى اللسان المالك ولا ترد الفاتحة فان الراجح فيها عند المحققين هو الملك لا المالك.

اِلٰهِ النَّاسِۙ ﴿٣﴾

İlâhına insanların, [3]

Kelime mânâsı

اِلٰهِ النَّاسِۙ **insanların ilâhına**

Tefsiri

İLAH KELİMESİNİN MANASI

İsanların ilâhına demek, Allâhü Teâlâ'nın melik olması, yalnız hâkimiyet kurmak, siyâsetlerindeki işlerini yerine getirmek, onların ko-

runmalarında tedbirler almaktan ibaret olmadığını açıklamak içindir. Onun melikliği, dünya melikleri gibi sınırlı değildir. Aksine, onun melikliği tam kudreti icabı, tam bir tasarrufa sahip, ilahlık üzerine yaratan ve ibâdet edilme hakkına sahip yol üzeredir. Onlar hakkında, hayat vermek, öldürmek, var etmek, yok etmek tasarrufları da vardır.[1]

{ اِلٰهِ النَّاسِۙ } هو لبيان ان ملكه تعالى ليس بمجرد الاستيلاء عليهم والقيام بتدبير امور سياستهم والتولى لترتيب مبادى حفظهم وحمايتهم كما هو قصارى امر الملوك بل هو بطريق المعبودية المؤسسة على الالوهية المقتضية للقدرة التامة على التصرف الكلى فيهم احياء واماتة وايجادا واعداما

Yine önce işâret ettiğimiz gibi **meliki'n-nâs** ifâdesi, **fena fillâh** hâline **İlâhi'n-nâs** ifâdesi de **bakâ billâh** hâline işârettir. Çünkü ilâh, mutlak ma'bûddur. Mutlak ma'bûd zât, bütün sıfatlarıyla beraber olan zâttır. Kul, Allâh'ta fânî olunca, Allâhü Teâlânın Melik oluşu, o kul tarafından görülür. Sonra ubûdiyyet yâni kulluk makamı için Allâh onu vücûda döndürür. Çok vesvese veren (vesvas) şeytanın şerrinden sığınma da böyle meydana gelir. Çünkü vesvese, vücûda ait bir yer icabettirir. Fenâ makamında ise vücûd da yoktur, sadr da yoktur, vesvese de yoktur, vesveseci de yoktur... Tam aksi orada, benlik varlığı sebebiyle bir telvin gerçekleşirse, der ki: **“Senden sana sığınırım”.** Allâhü Teâlâ, kulun vücûduyla (bir çeşit) birlikte olunca, şeytan da o kulun görülmesiyle görülür. Daha önce de onun varlığı sebebiyle var olduğu gibi…[2]

---

[1] Beydavi üç yere sığınma hakkında der ki:
Âdet, mühim bir belaya duçâr olan kimse işini önce ana-babası gibi büyüklerine ve terbiyecisine sunar, onların defetmeye güçleri yetmezse hükümdarına, sultanına çıkarır. O da derdini gideremezse onu hükümdarların hükümdarı ve her şikayet ve sığınmanın son mercii olan Hak Teâlâ'ya şikayet eder. Bu âdet üzere burada Allâh'a hem Rablık sıfatıyla, hem meliklik sıfatıyla, hem ilâhlık sıfatıyla sığınmak vecihleri toplanmıştır. Bunda sığınılan âfetin büyüklüğüne de işâret vardır." Bâzıları tekrar olmadığını anlatmak için daha sade olarak şöyle demişlerdir: İlk "nâs", cenin ve çocuklar gibi terbiyeye muhtaç olanlar; ikincisi siyasete muhtaç olan gençler ve orta yaşlılar; üçüncüsü sırf Allâh'a yönelmiş olan ibâdet ediciler ve yetkinlerdir. **Emalılı Tefsiri.**

[2] Çünkü kulun imtihan yolu ile derece alması için, Şeytanla mücadele etmesi, Kulluğunu kazanması ve sağlamlaştırması gerektir. Böylece ahirretteki yerini hazırlasın. Mütercim.

ÜÇ MAKAM- ÜÇ KUTUB

Yine insanlarla şartlı ma'nevî rubûbiyet makamı, melekût âleminin kapısında vazifeli imama âittir. Oraya o bakar. Orası onun bakma yeridir. O makam, üç kişinin elde ettiği, üç esmâya muhsus üç hazrettir. Bu makamlar Hazreti Rabb, Hazreti Melik ve Hazreti İlâh makamlarıdır. Oranın Ricâli iki imam ve bir kutuptur. İki imam, sâhibü'l vakt olan kutbun vezirleridir. Mutlak zâtî keşifte **Kutub**, tektir. Kutb'un solundaki imamın da şehâdet âleminin kapısında tek olduğu gibi... Sağdaki imamın orada bulunmasına yol yoktur. Rubûbiyyet imamı, melekûtî varlıklarla beraber insanlara izâfe olunmuştur. Çünkü **melik** diye isimlendirilen ikinci imamın vefatında diğerlerinin aksine, onun makaamına (sağdaki) vâris olması lâzımdır.

İrşâd kitabında (Ebu's-suud Merhum) demiştir ki: Bütün âlemler Allâhü Teâlâ'nın rubûbiyetinin, melekûtünün ve ülûhiyetinin hükmüne girdikleri hâlde **"insanların rabbine, insanların ilâhına, insanların melikine,"** denilmesi, kendisinden sığınılanın, insanlara düşmanlığıyla bilinen şeytanın şerri sebebiyledir. Onların, Allâhü Teâlâ'nın ubûdiyet ve melekûtüne mevzu olmalarına dikkat çekilmesi ve şeytanın helake götürmesi ve musallat olmasından kurtarılmalarına işâret içindir.

ŞEYTANIN HAKİMİYETİ YOKTUR VEVESESİ VARDIR

Ayet-i kerîmede de şeytana şöyle buyrulmuştur:

- "Kullarım üzerinde senin için hiçbir hakimiyet yoktur" (Hicr sûresi, 15-42) Muzâf-ı ileyh'in tekrar edilmesi, izâfeti daha açık ortaya çıkarmak ve mânâyı kuvvetlendirmek içindir. Çünkü, şerefi olmayan şeye değer verilmez, tekrar tekrar zikredilmez. Aksine terk edilir ve bırakılır.

Diyen şöyle demiş (Şiir):

Numanı bize tekrar tekrar zikret, çünkü onun zikri,
Misk olup, tekrarlandıkça kokusu etrafa yayılır.

KUR'AN İNSAN KELİMESİ İLE BİTTİ

İnsanlar, mahlûkatın en şereflileri olmasaydı, Allâhü Teâlâ Kitabını onların zikri olan **nâs** yâni **insan** kelimesi ile bitirmezdi.

وايضا ان ملك الناس اشارة الى حال الفناء فى الله كما اشرنا اليه واله الناس لبيان حال البقاء بالله لان الاله هو المعبود المطلق وذلك هو الذات مع جميع الصفات فلما فنى العبد فى الله ظهر كونه ملكا ثم رده الله الى الوجود لمقام العبودية فتم استعاذته من شر الوسواس لان الوسوسة تقتضى محلا وجوديا ولا وجود فى حال الفناء ولا صدر ولا وسوسة ولا موسوس بل ان ظهر هناك تلوين بوجود الانانية يقول **اعوذ بك منك** فلما صار معبودا بوجود العابد ظهر الشيطان بظهور العابد كما كان اولا موجدا بوجوده

وايضا مقام الربوبية المقيدة بالناس هو لحضرة الامام الذى على باب عالم الملكوت وفيها يشهد وهى موضع نظره فانها ثلاث حضرات اختصت بثلاثة اسماء نالها ثلاثة رجال وهى حضرة الرب والملك والاله فرجالها الامامان والقطب والامامان وزيران للقطب صاحب الوقت وينفرد القطب بالكشف الذاتى المطلق كما ينفرد الامام الذى على يسار القطب بباب عالم الشهادة الذى لا سبيل للامام الثانى الذى يمينه اليه وانما اضيف امام الربوبية للناس وهو مع الملكوتيات لانه لا بد له عند موت الامام الثانى المسمى بالملك ان يرث مقامه بخلاف غير **وفى الارشاد** تخصيص الاضافة بالناس مع انتظام جميع العالمين فى سلك ربوبيته تعالى وملكوته والوهيته لان المستعاذ منه شر الشيطان المعروف بعداوتهم ففى التنصيص على انتظامهم فى سلك عبوديته تعالى وملكوته رمز الى انجائهم من هلكة الشيطان وتسلطه عليهم حسبما ينطق به قوله تعالى ان عبادى ليس لك عليهم سلطان

وتكرير المضاف اليه لمزيد الكشف والتقرير بالاضافة فان مالا شرف فيه لا يعبأ به ولا يعاد ذكره بل يترك ويهمل وقد قال من قال

أعد ذكر نعمان لنا ان ذكره هو المسك ما كررته يتضوع

والتضوع بوى خوش دميدن فلولا ان الناس اشرف مخلوقاته لما ختم كتابه بذكرهم.

VESVESECİNİN ŞERRİ

مِنْ شَرِّ الْوَسْوَاسِ الْخَنَّاسِ ﴿٤﴾

Şerrinden o sinsi vesvesecinin, [4]

Kelime mânâsı

مِنْ شَرِّ **Şerrinden**

الْوَسْوَاسِ **vesvesecinin**

الْخَنَّاسِ **çok sinsice**

Tefsiri

Vesvâs, vesvese mânâsında isimdir. Vesvese, duyulmadığı için, kaçınmanın mümkün olmadığı gizli ses, demektir.[1] Vesvese, vesvesecinin tekrar ettiği ve muhatabına vurgulayıp pekiştirerek söylediği bir söz olunca, mânâsındaki bu tekrara karşılık lafzı da tekrarlandı. Vesvâs'tan murad şeytandır. Çünkü o, sesi işitilmeden, sırf kalbin anladığı gizli bir sözle günaha çağırır. Bunu, Allâh**'ın rahmetinin genişliği ile** kandırarak, veya ömründe daha vakit olduğunu ve tevbe için de çok vakti bulunduğunu hayal ettirerek yapar.

[1] Zelzele mânâsındaki zilzâl gibi. Masdarı Visvâsdır. Masdar ile ism-i masdar arasındaki fark: Eğer bir fiilin failden çıkması ve mef'ul üzerinde vukubulması îtibâra alınıyorsa masdar, bu îtibâra alınmıyorsa ism-i masdar denir.

Burada Şeytanın, yaptığı iş, mübalağa kalıbı ile (hannas olarak) isimlendirilmesinden sonra, sanki vesveseci değil de vesvesenin ta kendisi denilmesi vesvesesinin devamlı olduğu içindir. Sığınma, vesvese verme sıfatıyla vasıflanmış olan şeytanın kendinden olmuş, fakat, "onun vesvesinin şerrinden ... sığınırım" şeklinde olmamıştır. Çünkü bu ifade ile, sığınmanın, şeytanın bütün şerlerini içine alması murâd edilmiştir.

Bu sûrede, şeytanı, sıfatlarının en büyüğü, en şerlisi, tesir ve fesât yönünden en kuvvetli olanı ile vasıfladı ve ondan **İlâh** ismine sığınıldı, Felâk suresinde olduğu gibi diğer isimlere sığınılmadı. Çünkü Şeytan, Rahman'a karşı olan ve sûretil cem'ıyyetil insâniyye, üzerini kaplayan bir varlıktır. Esmânın tamâmının sûretinde zuhur edip, o sûretlere girebilir. Ancak, Allâh ve Rahmân isimlerine giremez. Ounun için Hâdî, Alîm, Kadîr gibi isimlerle istiâze yapmak kâfi gelmez. Perdelenme ve sapıtmaktan sığındığı zaman, **Felâk'ın rabbine** sığındı. Burada ise **insanların rabbine** sığındı.

ŞEYTAN PEYGAMBERİMİZİN SÛRETİNE GİREMEZ

"Beni gören, hakîkaten beni görmüştür. Çünkü şeytan benim sûretime giremez"[1] hadîsinin manâsı da buradan anlaşlıyor.

Yine, şeytan, Efendimiz aleyhisselam'ın ümmetinden, kâmil zâtların da sûretine giremez. Çünkü onlar mutlak hidâyetin mazharlarıdır. yâni mutlak hidayet onlarla görülür.

KALBE ATILAN BİLGİLER

Bazı büyükler dediler ki; İlka', (yani insanın kalbine atılan bir bilgi veya his) ya sahihtir veya fâsittir. Sahih olan iki kısımdır:

1- İlâhî ve rabbânî bir ilka'dır, ilim ve irfanla alâkalıdır.

2-Melekî ve rûhânî bir ilka'dır. İnsanı ibâdete ve içinde güzellik olan şeye sevk eden ikincisidir. Bu ilka'ya ilhâm denir.

Fâsid ilka' nefsânî veya şeytânîdir. Nefsânî olanda nefsin memnûniyeti vardır. Buna **hâcis** denir. Şeytânî olan ise, günaha çağırandır; vesvas diye isimlendirilir.

---

[1] Buhârî, ilim: 38. İmamı Rabbani (k.s.) hazretlerine göre bu Hadîs-i şerîfin mânâsı Peygamberimiz aleyhisselamın suretini bilenlere mahsustur. Asıl Suretini bilmeyenleri, **ben peygamberim** diye aldatması mümkündür.

ŞEYTANIN DAVET ETTİĞİ 6 MERTEBE

Âkâmü'l-mercân'da da şöyle geldi: Şeytanın insanı dâvet ettiği şey, altı mertebedir:

{ **مِنْ شَرِّ الْوَسْوَاسِ الْخَنَّاسِ** } هو اسم بمعنى الوسوسة وهو الصوت الخفى الذى لا يحس فيحتزر منه كالزلزال بمعنى الزلزلة واما المصدر فبالكسر والفرق بين المصدر هو أن الحدث ان اعتبر صدوره عن الفاعل ووقوعه على المفعول سمى مصدرا واذا لم يعتبر بهذه الحقيقة سمى اسم المصدر ولما كانت الوسوسة كلاما يكرره الموسوس ويؤكده عند من يلقيه اليه كرر لفظها بازآء تكرير معناها والمراد بالوسواس الشيطان لانه يدعو الى المعصية بكلام خفى يفهمه القلب من غير ان يسمع صوته وذلك بالاغرار بسعة رحمة الله او بتخييل أن له فى عمره سعة وان وقت التوبة باق بعد سمى بفعله مبالغة كأنه نفس الوسوسة لدوام وسوسته فقد اوقع الاستعاذة من شر الشيطان الموصوف بأنه الوسواس الخ ولم يقل من شر وسوسته لتعم الاستعاذة شره جميعه

وانما وصفه بأعظم صفاته واشدها شرا واقواها تأثيرا وأعمها فسادا وانما استعاذ منه بالاله دون بعض اسمائه كما فى السورة الاولى لان الشيطان هو الذى يقابل الرحمن ويستولى على الصورة الجمعية الانسانية ويظهر فى صورة جميع الاسماء ويتمثل بها الا بالله والرحمن فلم تكف الاستعاذة منه بالهادى والعليم والقدير وغير ذلك فلهذا لما

تعوذ من الاحتجاب والضلالة تعوذ برب الفلق وههنا تعوذ برب الناس

ومن هذا يفهم معنى قوله عليه السلام " **مَنْ رَآنِى فَقَدْ رَآنِى فَاِنَّ الشَّيْطَانَ لَا يَتَمَثَّلُ بِى** " وكذا لا يتمثل بصور الكمل من امته لانهم مظاهر الهداية المطلقة قال بعض الكبار الالقاء اما صحيح او فاسد.فالصحيح الهى ربانى متعلق بالعلوم والمعارف او ملكى روحانى وهو الباعث على الطاعة وعلى كل ما فيه صلاح ويسمى الهاما. والفاسد نفسانى وهو ما فيه حظ النفس ويسمى هاجسا او شيطانى وهو ما يدعو الى معصية ويسمى وسواسا

وفى آكام المرجان وينحصر ما يدعو الشيطان اليه ابن آدم فى ست مراتب

Birinci mertebe, küfür ve şirktir ve Allâh-Peygamber düşmanlığıdır. Âdem oğlundan bunları elde ederse inlemesi azalır. Artık onun zorluğundan rahata erer. Şeytanın, kuldan istediği ilk şey budur.

İkinci mertebe, bid'attir. Bu, iblise günahtan daha sevimlidir. Çünkü günahtan tevbe edilir ve günah yok gibi olur. Bid'at sahibi kimse bid'atini doğru gördüğü için, ondan tevbe etmez. Bu tevbeden âciz olduğu zaman da üçüncü mertebeye geçiş yapar.

Üçüncü mertebe de bütün çeşitleriyle büyük günahlardır. Bundan da âciz kaldığı zaman dördüncü mertebeye geçer.

Dördüncü mertebe küçük günahlardır. Bunlar toplandığı zaman sahibini helak eder. Küçük odunlarla tutuşturulan büyük ateş gibi… Bundan da âciz olduğu zaman beşinci mertebeye geçer.

Beşinci mertebe sevâbı da günahı da olmayan mubahlardır. Aksine onların cezâsı, onlarla boş yere meşgul olurken, sevâbları kaçırmış olmasıdır. Bundan da âciz olduğu zaman altıncı mertebeye intikal eder.

Altıncı mertebe; insanı sevâbından mahrum etmek için, daha faziletli ameli yapmaktan alıkoyup, fazîleti az amelle meşgul etmektir.

(Sünnet veya nafile amellerle meşgul ederek farzı terk veya tehir ettirmek gibi.)

Şeytanlardan biri de abdest şeytanıdır. Adı **velehan**'dır. Bu şeytan insanları abdest alırken çok su harcama gayretine sokar.

Peygamberimiz aleyhisselam;

- "Abdest vesvesesinden Allâh'a sığınınız" buyurmuştur.[1]

Şeytanlardan bir şeytan daha vardır ki, onun adı **Hunzeb'dir**. Bu da namazda ve kıraatte insanı meşgul eden şeytandır.[2]

---

[1] Tirmizî, tahâret,43, İbni Mace Taharet 48.

[2] Bir grup insan vardır ki, Fatihanın harflerini mahrecinden çıkarma hususunda vesveseye düşmüşlerdir. Diğer zikirlerde ve sûrelerde de böyledirler. Şeddelerde ve "dad" ile "zı" arasındaki farkı ortaya koymakta ihtiyatı bırakmaz da bunun dışındakilere ehemmiyet vermez. Fatihanın esrarını ve mânâlarını düşünmez. Bilmez ki halka Kur'an okurken, harflerin mahreçleri hususunda ancak konuşmasında mutad olduğu tarza göre okumakla mükelleftir.

Bu büyük bir aldanıştır. Bu kimseler, sultana bir mektup götürüp, ona karşı okumakla emredilen, fakat, herfleri mahrecinden çıkarmaya uğraşarak tekrar tekrar okuyup bununla beraber, meclis adabından ve mektubun mânâsından gafil olan insan gibidirler. şübhesiz bu adam terbiye edilir ve aklı olmadığına hükmedilerek tımarhaneye gönderilir.

Bir başka grup: Kur'ânı-ı Kerim tilavetiyle aldanan kimselerdir ki, Kur'ânı-ı Kerim okurlar. Belki birgün bir gecede bir hatim yaparlar. Fakat, dilleri **Kur'an** okurken, kalbleri dünya düşüncesinde ve kulaktan dolma bilgilerin derinliklerindedir. Halbuki o kimseler Kur'an'ın nasîhatleriyle nasîhatlenmek, yasaklarından sakınmak, emirlerine riâyet etmek, ibretli kıssalarından ibret alıp nazım yönünden değil de mânâ yönünden haz ve lezzet duymak için, Kur'anın mânâlarını tefekkür etmezler. Kim Allâh'ın kitabını bir günde bin defa okur, fakat emir ve yasaklarını terkedecek olursa, muhakkak surette cezayı haketmiş olur. Çoğu kere de bu kimselerin güzel sesleri olur ve bu güzel sesiyle okumaktan hoşlanarak duyduğu bu lezzetle aldanır ve zanneder ki bu hal, Allâh'a münâcât etmenin ve onun kelamını dinlemenin lezzetidir. Heyhat ki bu duyduğu haz sesindendir. Allâh kelamının lezzetine ulaşabilse, ne suretine ne de güzelliğine bakmaz ve hatırını, zihnini ona bağlamaz. Halbuki Allâh kelamının lezzeti, mânâ yönündendir. Bu kimse büyük bir aldanış ve gaflet içerisindedir. "El - Keşfü vet-Tebyin fi Gurûri-l- Halkı Ecmeîn" İmam Gazâlî. Tercüme: Mehmet Can, NEFİS VE ŞEYTAN KİMLERİ NASIL ALDATIYOR - GÜL KİTAP - Osmanlı Yayınevi

VESVESENİN ON NETİCESİ

Ebû Ömer ve Buhârî rahimehümallah dediler ki:

Vesvesenin aslı ve netîcesi on şeydendir:

1-Hırstır. Buna tevekkül ve kanâatle karşılık ver.

2-Emeldir. yâni şiddetli istektir. Onu ecelin âniden geleceğini hatırlayarak kır.

3-Dünyevî şehvetlere dalmaktır. Buna, nîmetin bir gün son bulacağını ve hesâbın uzun süreceğini düşünerek karşı koy.

4-Hasettir. Adâleti görerek onu kır. yâni, Allâhü Teâlâ'nın kimseye haksızlık yapmayacağını düşün. Ve hased etme.

5-Belâdır. Allâhü Teâlânın sana verdiği nîmet ve âfiyetleri görerek kır.

6-Kibirdir. Bunu da tevâzu ve alçak gönüllü olmakla kır.

7-Mü'minlerin muhteremliğini hafife almaktır. Bunu, mü'minlere hürmet ve ihtirâm göstererek kır.

8-Dünyayı sevmek ve övülmeyi sevmektir. Bunu ihlâs ve kalb temizliği ile kır.

9-Büyük olmak ve yükselmek isteği. Bunu huşû ve zillet ile kır.

10-Cimriliktir. Bunu da cömertlik ve el açıklığı ile kır.

"el-Hannâs", İnsanın, Rabbini zikredeceği zaman geri durma âdeti olan, demektir.

المرتبة الاولى الكفر والشرك ومعاداة الله ورسوله فاذا ظفر بذلك من ابن آدم برد أنينه واستراح من تعبه معه وهذا اول ما يريده من العبد والمرتبة الثانية البدعة وهى احب الى ابليس من المعصية لان المعصية يتاب منها فتكون كالعدم والبدعة يظن صاحبها انها صحيحة فلا يتوب منها فاذا عجزعن ذلك انتقل الى المرتبة الثالثة وهى الكبائر على اختلاف انواعها فاذا عجز عن ذلك انتقل الى المرتبة الرابعة وهى

الصغائر التى اذا اجتمعت اهلكت صاحبها كالنار الموقدة من الخطب الصغار فاذا عجز عن ذلك انتقل الى المرتبة الخامسة وهى اشتغاله بالمباحات التى لا ثواب فيها ولا عقاب بل عقابها فوات الثواب الذى فات عليه باشتغاله بها فاذا عجز عن ذلك انتقل الى المرتبة السادسة وهى ان يشغله بالعمل المفضول عما هوأفضل منه ليفوته ثواب العمل الفاضل ومن الشياطين شيطان الوضوء ويقال له الولهان بفتحين وهو شيطان يولع الناس بكثرة استعمال الماء قال عليه السلام

“ تَعَوِّذُوا بِاللّٰهِ مِنْ وَسْوَسَةِ الْوُضُوءِ “

ومنهم شيطان يقال له خنزب وهو الملبس على المصلى فى صلاته وقرآءته قال ابو عمر والبخارى رحمهما الله اصل الوسوسة ونتيجتها من عشرة اشياء أولها الحرص فقابله بالتوكيل والقناعة والثانى الامل فاكسره بمفاجأة الاجل والثالث التمتع بشهوات الدنيا فقابله بزوال النعمة وطول الحساب والرابع الحسد فاكسره برؤية العدل

والخامس البلاء فاكسره برؤية المنة والعوافى والسادس الكبر فاكسره بالتواضع والسابع الاستخفاف بحرمة المؤمنين فاكسره بتعظيمهم واحترامهم والثامن حب الدنيا والمحمدة فاكسره بالاخلاص والتاسع طلب العلو والرفعة فاكسره بالخشوع والذلة والعاشر المنع والبخل فاكسره بالجود والسخاء { **اَلْخَنَّاسُ** } الذى عادته ان يخنس اى يتأخر اذا ذكر الانسان ربه

BİR HİKÂYE

HANNAS NASIL VESVESE VERİR

Hikâye olundu ki; bir kısım evliya, Allâhü Teâlâ'ya şeytanın insana nasıl yaklaştığını, nasıl vesvese verdiğini sordu. Allâhü Teâlâ da insanı şeffaf bir halde gösterdi. İki omuzu arasında bir ben vardı ki, kuş yuvası gibiydi. Hannâs (sinsî şeytan), domuz sûretinde geldi. Fil hortumuna benzer hortumu ile insanın her tarafını yokladı. İki omuzu arasında kalb hizasına doğru gelince hortumunu soktu ve o insana vesvese verdi. İnsan o anda Allâh'ı zikredince **hannas** arkasına saklandı. **Hannâs** denmesinin sebebi de budur.[1] Çünkü kalbte zikrin nûru olunca sırtını dönüp kaçar.

İKİ OMUZU ARASINDAN HACAMAT

Bu ilâhî sırdan dolayı:

-Rasûlüllah aleyhisselam iki omuzu arasından hacamat yaptırır ve bunu emrederdi. [2]

Cebrâil aleyhisselam Resülüllah aleyhisselam'a bunu, şeytanın maddesini zayıflatmak ve gözetleme alanını daraltmak için tavsiye etmişti. Çünkü onun vesvesesi vücutta kanın dolaştığı yerlerde dolaşır.

Resülüllah aleyhisselam'ın peygamberlik mührünün iki omuzu arasında olması, şeytanın vesvesesinden korunduğuna işârettir.

PEYGAMBERİMİZİN ŞEYTANI MÜSLÜMAN OLDU

Hadîs-i şerîfte şöyle buyruldu:

- "Allah bana, ona karşı yardım etti de o müslüman oldu"[1] Yâni Allâhü Teâlâ, Efendimiz aleyhisselam'a nübüvvet mührü ile yar-

---

[1] El-Hannâs, hunus'dan gelir. Geri çekilerek veya büzülerek, sinerek fırsat bulunca vesvese vermek için dönüp gelen, Sinsi şeytan. Besmeleyi işitince kaçan, gaflete dalınca musallat olan şeytan. (Geliştirilmiş lügat)

"Vesvâsü'l-hannâs" nedir, diye tereddüde düşülmemek için şöyle beyân ve açıklama buyurulmuştur: O ki insanların sînelerinde vesvese verip durur. yâni insanların içlerinde: gerek ferd olarak içlerinde, gönüllerinde ve gerek toplum olarak içlerinde, aralarında, yahut Allâh'ı unutanların göğüsleri, bağırları içinde iç ve dış duyularından hatırlarına, gönüllerine türlü vesvese sokar, sezilir sezilmez fiskos eder gibi yavaşçadan gıcıklayarak kötü telkinler yapar, kötü kötü eğilimler, alçak alçak hisler uyandırır. Bu şekilde akıl ve fikirlerini çeler, türlü fenalıklara düşürür. Allâh yoluna gitmekten, insanlık gayesine ermekten alıkor, nihayet din ve îmândan çıkarır, ebedî helâke sürükler. O vesvâsi'l-hannâs işte böyle her şerrin başı olan vesveseyi gafil insanların sînelerinde fısıldayıp duran sinsi etken her ne ise odur. **Elmalılı tefsiri.**

[2] İbni Mâce, tıb, 21

dım etti, şerh-i sadrla kuvvetlendirdi, tam bir koruma ile onu husûsî kıldı ve yanındaki şeytan Müslüman oldu. Halbuki Âdem aleyhisselam'ın yanındaki, Müslüman olmamıştı. Bunun içindir ki, ona vesvese vermişti.

Şeytanın cisimlerin içine girmeleri câizdir. Çünkü onlar latif cisimlerdir. Şeytan, her ne kadar asılda ateşten yaratılmış ise de, kendisi yakıcı değildir. Çünkü havâ ile karışmış ateşten oluşan terkip, insan terkibi gibi, husûsî bir terkib olur.

Vesvâs, hissî ve hayâlî kuvvetten meydana gelen vesveseye işârettir. Hannâsda ise bu iki kuvvetin mertebesinden sonra gelen vehme ait kuvvete işâret vardır. Bu kuvvet, mukaddimelerde akla yardımcı olur. İş netîceye vardığı zaman, akla vesvese vermek ve onu şüphelere düşürmek için geri çekilir.

Ölüden korkmayı vehim hükmettiği gibi ki, bununla beraber akıl şurada muvafakat eder: Muhakkak ölü cansızdır. Neticede cansızdan korkulmaz. Bizim, "ölüden korkulmaz" sözümüz gibi. Çünkü akıl ve vehim netîceye ulaştığı zaman vehim kaçar ve netîceyi inkar eder. (Akıl bu meselede yalnız başına kalır.)

(حكى) ان بعض الاولياء سأل الله تعالى ان يريه كيف يأتى الشيطان ويوسوس فأراه الحق تعالى هيكل الانسان فى صورة بلور وبين كتفيه خال اسود كالعش والوكر فجاء الخناس يتحسس من جميع جوانبه وهو فى صورة خنزير له خرطوم كخرطوم الفيل فجاء بين الكتفين فادخل خرطومه قبل قلبه فوسوس اليه فذكر الله فخنس ورآءه ولذلك سمى بالخناس لانه ينكص على عقبيه مهما حصل نور الذكر فى القلب ولهذا السر الالهى **كَانَ عَلَيْهِ السَّلَامْ يَحْتَجِمُ بَيْنَ كَتَفَيْهِ وَيَأْمُرُ بِذٰلِكَ وَوَصَّاهُ جَبْرَآئِيل بِذٰلِكَ لِتَضْعِيفِ مَادَّةِ الشَّيْطَان** وتضييق مرصده لانه يجرى وسوسته مجرى الدم

[1] Müslim, münafikun,69.

ولذلك كان خاتم النبوة بين كتفيه عليه السلام اشارة الى عصمته من وسوسته لقوله اعاننى الله عليه فأسلم اى بالختم الالهى وشرح الصدر أيده وبالعصمة الكلية خصه فأسلم قرينه وما اسلم قرين آدم عليه السلام فوسوس اليه لذلك

ويجوز ان يدخل الشيطان فى الاجسام لانه جسم لطيف وهو وان كان مخلوقا فى الاصل من نار لكنه ليس بمحرق لانه لما امتزج النار بالهواء صار تركيبه مزاجا مخصوصا كتركيب الانسان وفى الوسواس اشارة الى الوسواس الحاصل من القوة الحسية والخيالية وفى الخناس الى القوة الوهمية المتأخرة عن مرتبتى القوتين فانها تساعد العقل فى المقدمات فاذا آل الامر الى النتيجة خنست وتأخرت توسوسه وتشككه كما يحكم الوهم بالخوف من الموتى مع انه يوافق العقل فى ان الميت جماد والجماد لا يخاف منه المنتج لقولنا الميت لا يخاف منه فاذا وصل العقل والوهم الى النتيجة نكص الوهم وانكرها.

SADIRLARA VESVESE

اَلَّذٖى يُوَسْوِسُ فٖى صُدُورِ النَّاسِۙ ﴿٥﴾

Ki vesvese verir sînelerinde/kalblerinde İnsanların; [5]

Kelime mânâsı

اَلَّذٖى **Onlar ki,**

يُوَسْوِسُ **vesvese verir**

فٖى صُدُورِ النَّاسِۙ **İnsanların kalblerinde**

Tefsiri

Allâh'ın zikrinden gaafil olduklarında **insanların kalblerinde vesvese verir...**

Bunun içindir ki, Te'vîlât-ı Necmiyye'de şöyle denildi: En-Nas demek **en-nâsî** yâni insana ait makamlarda demektir. **"O gün çağıran çağırdığında"** (Kamer suresi, 54-6) âyetindeki gibi **ye** hazf edilmiştir. "Kalb, ruh ve sır latifelerinde Allâh'ı zikretmeyi unuttuklarında..." demektir.[1]

SADR VE KALBDEKİ FARK

Allahü Teâlâ, önce şeytanın vesvesesini, sonra da o vesvesenin yerini zikretmiş ki, o da insanların şiarı yâni merkezidir. "İnsanların sudûruna vesvese verir" sözündeki sırrı düşün. Allâhü Teâlâ "İnsanların kalblerine..." demedi. Sadr, kalbin sâhası ve evidir. Kalbe gelenler oradan girer. Önce sâdırda toplanır, oradan kalbe girer. Bu duruma göre sadr, avluya benzer. Bu, dış kapı ile ev arasındaki meydandır. Kalbten de irâdeler ve emirler sadra çıkar. Sonra askerler üzerine dağılır. İşte şeytan, kalbin sahasına ve evine girer ve kalbe atmak istediklerini oradan atar. O sâdırlara vesvese verir ve onun vesvesesi kalblere ulaşır.

KALBİN HASSALARI

Bâzı hakîkat erbâbı şöyle dediler: Kalbin, havâs denen beş melekî emîri vardır. Bunlar, görme, işitme, koku alma, tatma ve dokunma hassalarıdır. Ayrıca beş tane de melekûtî emirleri vardır. Bunlar da rûh-ı hayvânî, rûh-ı hayâlî, rûh-ı fikrî, rûh-ı aklî ve rûh-ı kudsîdir. Bunlara da **ervah** denir. İlahî emir kalbten bu emirlerden birine gelince, kendine gelen bu emrin hakîkatine göre uymaya koşar. Sen düşünce ve vesveseleri buna kıyâs et! İnsanın verdiği karar, onlardan her birini dışarıya çıkarır, duyular ve kuvveler ile onları işlemeye geçer.

ŞEYTANLAR CİNLERE VESVESE VEREMEZ

---

[1] İsm-i mevsûl, sıfat olarak mahallen mecrûrdur. Bu sebeple **Hannâs** üzerinde vakıf yapılmaz. Veya vesvese vereni kötülemek için mensûb veya merfû da olabilir. O zaman da **Hannâs** üzerinde vakıf yapmak güzel olur.

"Fî sudûri'n-nâs" kelâmı, şeytanın, cinlerin sadrına vesvese veremediğinin delilidir.

Âkâmu'l-mercân da denildi ki: Cinnînin, cinnînin sadrına vesvese verdiğine dair bir delil yok. İnsanın içine girdikleri ve insanın kan yollarında dolaştıkları gibi, cinin içinde dolaştığına dâir bir delil olmamıştır.

{ **اَلَّذِى يُوَسْوِسُ فِى صُدُورِ النَّاسِ ۙ** } اذا غفلوا عن ذكره تعالى ولذا قال فى التأويلات النجمية اى الناسى ذكر الله بالقلب والسر والروح كما قال تعالى يوم يدعو الداع بحذف الياء انتهى ومحل الموصول الجر على الوصف فلا وقف على الخناس او النصب او الرفع على الذم فيحسن الوقف عليه ذكر سبحانه وتعالى وسوسته اولا ثم ذكر محلها وهو صدور الناس تامل السر فى قوله يوسوس فى صدور الناس ولم يقل فى قلوبهم والصدر هو ساحة القلب وبيته فمنه تدخل الواردات عليه فتجتمع فى الصدر ثم تلج فى القلب فهو بمنزلة الدهليز وهو بالكسر ما بين الباب والدار ومن القلب تخرج الارادات والاوامر الى الصدر ثم تتفرق على الجنود فالشيطان يدخل ساحة القلب وبيته فيلقى ما يريد القاءه الى القلب فهو يوسوس فى الصدور ووسوسته واصله الى القلوب

قال بعض ارباب الحقائق للقلب امرآء خمسة ملكية يسمون الحواس كحاسة البصر وحاسة السمع وحاسة الشم وحاسة الذق وحاسة اللمس وامرآء خمسة ملكوتية يسمون ارواحا كالروح الحيوانى والروح الخيالى والروح الفكرى والروح العقلى والروح القدسى فاذا نفذ الامر الالهى الى احد هؤلا الامرآء من القلب بادر لامتثال ما ورد عليه على حسب حقيقته وقس عليه الخواطر والوساوس فان عزم

الانسان يخرج كلا منها الى الخارج ويجريها من طرق الحواس والقوى وقوله فى صدور الناس يدل على انه لا يوسوس فى صدور الجن قال فى آكام المرجان لم يرد دليل على ان الجنى يوسوس فى صدور الجنى ويدخل فيه كما يدخل فى الانسى ويجرى منه مجراه من الانسى.

İKİ TÜRLÜ ŞEYTAN VARDIR

مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ ﴿٦﴾

Gerek cinden, gerekse insden!" [6]

Kelime mânâsı

مِنَ الْجِنَّةِ **Gerek cinden,**

وَالنَّاسِ **gerekse insden!**

Tefsiri

Yani o şeytan **gerek cinden, gerek insandan** olur**.**

Cinneti, cin cemaati demektir. M**in, elle**z̲**î yüvesvisü**'nün açıklamasıdır. Vesvese verenin, cinler ve insanlar olmak üzere iki kısım olduğunu açıklar. Bir başka âyet-i kerîmede **"İnsan ve cin şeytanları"** **En'am suresi 112** buyurulduğu gibi...Kendisine vesvese verilen sâdece insandır.

İNSAN ŞEYTANI

Cin şeytanı, bazen vesvese verip bazen gizlendiği gibi, insan şeytanı da öyledir. İnsan şeytanı, sapık fikirleri öne sürer ve kendisini şefkatli bir nasihatçi gibi gösterir. Dinleyen kişi tepki gösterince hemen dönüş yapar, vesveseyi bırakır. Eğer kişi kabul etmeye başlarsa daha çok yükleme yapar.

Es'iletü'l-Mukhime'de şöyle denildi: Kim başkasını bâtıla çağırırsa, çağrılan kimse o bâtılı kalbinde şekillendirirse bu vesvese olur. Allâhü Teâlâ söyle buyuruyor:

- "Biz biliriz, insana nefsinin verdiği vesveseyi" **(Kâf suresi. 50-16).** Buna göre, insanın nefsi, kendisine vesvese vermesi mümkünse, başkasına vermesi de mümkündür. Vesvesenin hakîkati şahısların değişmesi ile değişmez.[1] yâni insanların sâdırlarına cinler tarafından şöyle vesvese verilir: "Muhakkak onlar gaybı bilirler, zarar verirler, menfaat de verirler. Ve insanlar tarafından kâhinler ve müneccimler gibidirler." Derler.

Cinneti sözünde, gizli ve örtülü kuvvetlere işâret vardır. Çünkü cinler gizli oldukları için, **cin** denmiştir. **Nâs** sözünde de görünür kuvvetlere işâret vardır. Çünkü **Nâs, înas** kelimesinden gelmektedir; zuhûr etmek mânâsınadır. Âyet-i kerîmede **"Ânestü- gördüm"** **(Tâhâ suresi, 20-20)** denildiği gibi…

Bu makamda şöyle bir güzellik vardır:

Birinci sûrede kendisine sığınılan zât, bir sıfatla zikredilmektedir. O da **Felâkın Rabbi** sıfatıdır. Kendisinden sığınılan şey ise üç ayrı âfettir:

1-Gâsik yâni gece,

2-Neffâsât yâni sihirbazlar,

3-Hâsid yâni hasetçi.

Bu sûrede de, kendisine sığınılan zât, üç sıfatla zikredilmiştir.

1-Rab,

2-Melik,

3-İlâh.

Kendisinden sığınılan ise, tek bir âfet olup, o da vesvesedir. Bilinmektedir ki, matlub ne kadar mühim ve kendisine rağbet ne kadar çok olursa, tâlibin onu istemeden önceki övmesi daha çok olur. Önceki sûrede istenilen, bedenin, mezkür âfetlerden uzak kalması idi.

Bu sûrede ise, dînin, şeytanın vesvesesinden kurtulmasıdır. Bu durumda şu iki sûrede, dikkat çekilmiş olan husus şudur: Şeytanın vesvesesinden dînin selâmeti, tek bir iş olsa da, istenilen, en büyük murâd ve en mühim iştir. Bedenin, adı geçen âfetlerden selâmette olması, önceki kadar mühim değildir. Âfetler her ne kadar çok olsa da…

---

[1] Yüvesvisü ile mütaallıkından olması caiz olur. O zaman da ibtidai gaye için olur.

Âkâmu'I-mercân'da (şöyle geldi): Nâs sûresi, bütün günahların sebebi olan şerden yâni vesveseden Allâh'a sığınmadır. Bu vesvese insanın içindedir, Dünya ve âhiretteki bütün cezâların sebebi olan bir şerdir. Felak sûresi, kulun, nefsine zulüm sebebi olan şer olan vesveseden sığınmadır. Bu, dışarıdan bir şerdir. İlk şer, sorumluluğa mevzu olmaz ve terki istenilmez. Çünkü insanın çalışmasından değildir. İkinci şer ise, sorumluluğa mevzu olur ve kendisine yasaklar gelir.

{ **مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ** } الجنة بالكسر جماعة الجن ومن بيان للذى يوسوس على انه ضربان جنى وانسى كما قال تعالى شَيَاطِينِ الْاِنْسِ وَالْجِنِّ والموسوس اليه نوع واحد وهو الانس فكما ان شيطان الجن قد يوسوس تارة ويخنس اخرى فشيطان الانس يكون كذلك وذلك لانه يلقى الاباطيل ويرى نفسه فى صورة الناصح المشفق فان زجره السامع يخنس ويترك الوسوسة وان قبل السامع كلامه بالغ فيه

قال فى الاسئلة المقحمة من دعا غيره الى الباطل فان تصوره فى قلبه كان ذلك وسوسة وقد قال تعالى **وَنَعْلَمُ مَا تُوَسْوِسُ بِهِ نَفْسُهُ** فاذا جاز أن توسوس نفسه جاز أن يوسوسه غيره فان حقيقة الوسواس لا تختلف باختلاف الاشخاص ويجوز أن تكون من متعلقة بيوسوس فتكون لابتداء الغاية اى يوسوس فى صدورهم من جهة الجن انهم يعلمون الغيب ويضرون وينفعون ومن جهة الناس كالكهان والمنجمين

كذلك وفى الجنة اشارة الى القوى الباطنة المستجنة المستورة اذ سمى الجن بالجن لاستجنانه وفى الناس الى القوى الظاهرة اذ الناس من الايناس وهو الظهور كما قال آنَسْتُ نَارًا

وفى هذا المقام لطيفة بالغة وهى ان المستعاذ به فى السورة الاولى مذكور بصفة واحدة وهى انه رب الفلق والمستعاد منه ثلاثة انواع من الآفات وهى الغاسق والنفاثات والحاسد واما فى هذه السورة فالمستعاذ به مذكور بثلاثة اوصاف وهى الرب والملك والاله والمستعاذ منه آفة واحدة وهى الوسوسة ومن المعلوم ان المطلوب كلما كان اهم والرعية فيه اتم واكثر كان ثناء الطالب قبل طلبه اكثر وأوفر والمطلوب فى السورة المتقدمة هو سلامة البدن من الآفات المذكورة

وفى هذه السورة سلامة الدين من وسوسة الشيطان فظهر بهذا ان فى نظم السورتين الكريمتين تنبيها على ان سلامة الدين من وسوسة الشيطان وان كانت امرا واحدا الا انها اعظم مراد وأهم مطلوب وان سلامة البدن من تلك الآفات وان كانت امورا متعددة ليست بتلك المثابة فى الاهتمام

وفى آكام المرجان سورة الناس مشتملة على الاستعاذة من الشر الذى هو سبب الذنوب والمعاصى كلها وهو الشر الداخل فى الانسان الذى هو منشأ العقوبات فى الدنيا والآخرة وسورة الفلق تضمنت الاستعاذة من الشر الذى هو سبب ظلم العبد نفسه وهو شر من خارج فالشر الاول لا يدخل تحت التكليف ولا يطلب منه الكف عنه لانه ليس من كسبه والشر الثانى يدخل تحت التكليف ويتعلق به النهى

RESÜLÜLLAH'IN YATARKEN DUASI

Âişe radıyallahü anhâ'dan rivâyet edildi: Dedi ki:

"Rasûlüllah aleyhisselam her gece yatağına girdiğinde iki elini birleştirir, Felak ve Nâs sûrelerini okur, ellerine üflerdi. Sonra iki eliyle vücudundan yetişebildiği yerleri sıvardı. Elleriyle sıvazlamaya başı ve yüzünden başlar, vücûdunun ön kısmını da sıvazlardı. Bunu üç defa tekrar ederdi."[1]

SOHBETE BAŞLAMA DUASI

Ebû Tâlib Mekkî'nin (kuddise sirruhu) **Kûtu'I-kulûb** kitabında şöyle geldi: Kul, şu duayı derse başlamanın anahtarı yapsın:

" اَعُوذُ بِاللّٰهِ السَّمِيعِ الْعَلِيمِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيم رَبِّ اُعُوذُ بِكَ مِنْ هَمَزَاتِ الشَّيَاطِينِ وَاَعُوذُ بِكَ رَبِّ اَنْ يَحْضُرُونَ

"Koğulmuş şeytanın şerrinden Semî ve Alîm olan Allâh'a sığınırım. Rabbim, şeytanların vesveselerinden sana sığınırım. Rabbim, onların yanımda bulunup beni saptırmalarından sana sığınırım. Sonra Nâs sûresini, akabinde de Fâtiha sûresini okusun.

Her sûreyi bitirdiğinde de şunu desin:

"Allahü Teâlâ doğru söyledi ve onun Rasûlü aleyhisselam da tebliğde bulundu. Allâh'ım onunla bize fayda ver ve bize onu mübârek kıl. Hamd âlemlerin Rabbi olan Allâh'a âitir. Hayy ve Kayyûm olan Allâh'tan mağfiret dilerim" desin.

Yahûdilerin büyük âlimlerinden Abdullah bin Selâm' radıyallahü anh'ın sorularından biri de şu idi:

"-Ya Muhammed! Kur'ân'ın başlangıcı ve sonu nedir, bana haber ver?" Rasûlüllah aleyhisselam da şöyle cevap verdi:

"-Başlangıcı بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيم sonu صَدَقَ اللّٰهُ الْعَظِيم dir."

O da: "Doğru söyledin" dedi.

Harıdetü'l-acâib'de (denildi ki): yâni, okuyucu bunu hatim esnâsında söylemesi lâzımdır. Yoksa Kur an'ın sonu Nâs sûresidir.

---

[1] Buhârî, Fedâilü'l-Kur'ân: 14, Müslim, Selâm: 51, Tirmizî, dua: 21, İbni Mace, dua: 25, Ebu Davûd, edeb: 98, Muvatta, ayn: 10.

Kur’ân'ın, **bâ** harfi ile başlayıp **sin** harfi ile bitmesinde Farsça **Bes** yâni yeter kelimesine işâret vardır. yâni iki harf arasında sana verdiklerimiz dünya ve ahiret sana yeter, demektir.

Hakîm Senânî rahimehüllah der ki:

Kur’ân’ın evveli **bâ** sonu **sin** oldu, neden (**bes**)?

Çünkü **din** yolunda sana rehber Kur'ân **yeter**!

وعن عائشة رضى الله عنها قالت كان رسول الله صلى الله عليه وسلم اذا اوى الى فراشه كل ليلة جمع كفية فنفث فيهما وقرأ قل هو الله احد وقل اعوذ برب الفلق وقل اعوذ برب الناس ثم مسح بهما ما استطاع من جسده يبدأ بهما رأسه ووجهه وما اقبل من جسده يصنع ذلك ثلاث مرات وفى قوت القلوب للشيخ ابى طالب المكى قدس سره وليجعل العبد مفتاح درسه ان يقول

“ اَعُوذُ بِاللّٰهِ السَّمِيعِ الْعَلِيمِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيم رَبِّ اُعُوذُ بِكَ مِنْ هَمَزَاتِ الشَّيَاطِينِ وَاَعُوذُ بِكَ رَبِّ اَنْ يَحْضُرُونَ

“ وَلْيَقْرَأْ قُلْ اَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ وَسُورَةُ الْحَمْدُ وَلْيَقُلْ عِنْدَ فِرَاغِهِ مِنْ كُلِّ سُورَةٍ **صَدَقَ اللّٰهُ تَعَالَى وَبَلَغَ رَسُولُهُ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهَ وَسَلَّمَ اَللّٰهُمَّ اَنْفِعْنَا وَبَارِكْ لَنَا فِيهِ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَاسْتَغْفِرُ اللّٰهَ اَلْحَىَّ الْقَيُّوم.**

وَفِى اَسْئِلَةِ عَبْدُ اللّٰهِ بْنِ سَلَامْ اَخْبَرَنِى يَا مُحَمَّدْ مَا اِبْتِدَآءُ الْقُرْءَآن وَمَا خَتْمُهُ قَالَ اِبْتِدَآؤُهُ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيم وَخَتْمُهُ صَدَقَ اللّٰهُ الْعَظِيمِ قَالَ صَدَّقْتُ

وفى خريدة العجائب يعنى ينبغى ان يقول القارئ ذلك عند الختم والا فختم القرءآن سورة الناس وفى الابتدآء بالباء والاختتام بالسين

اشارة الى لفظ بس.يعنى حسب اى حسبك من الكونين ما اعطيناك بين الحرفين كما قال الحكيم سنانى رحمه الله

اول وآخر قرآن زجه باآمد وسين يعنى اندرره دين رهبرتو قرآن بس

Bu fakîr (İsmail Hakkı Bursevî kuddise sirruhu) Kadîr Allâh onu kuvvetli kılsın, **der ki**:

-Allâhü Teâlâ Kur'ân-ı Kerîm'e **bismillah** ile başlayıp **en-Nâs** ile bitirdi. Bu, **söz** ve kelam olarak Kur'ân, ilâhî mertebelerin en üstünü olduğu gibi, insan da yaratılış mertebelerinin en üstünü olduğuna işârettir. Çünkü yaratılış mertebelerinin ilk basamağı akl-ı evveldir, sonu ise insandır. Bu mertebelerin tamâmı hece harfleri miktarıdır. İlâhî mertebelerin evveli hayattır. Sonu ise kelâmdır. Bu sebeple doğan çocukta ilk görülen sıfat hayattır. Bu da ana karnında olur. Son ortaya çıkan ise kelâm yâni konuşmadır. O da vaz' olunmuştur. Çünkü Allâhü Teâlâ, Âdem aleyhisselam'ı kendi(ne has) sûretinde yaratmıştır. Kur'âna mahsus kelâmın evveli Allâh ismidir. Çünkü o mebde-i evvel yâni başlangıcın başıdır. Sonu ise nâs yâni insanlardır. Çünkü insan son görülendir. Mübtedî, öğrenmek için sonuna kadar derece derece yükselir. En son mebde-i evvele ve onun ism-i âlîsine ulaşır. Müntehi tilâvet olarak nihâyete doğru en son, alt tabakadaki insana nüzûl eder ve ulaşır. Bunun hakîkati şudur: Allâhü Teâlâ açık olarak mebde'dir her şeyin başıdır. İsticlâen yâni açık olma yönünden müntehâdır. O, başlangıcı olmayan evvel ve sonu olmayan âhirdir.

İbnü Kesîr rahimehüllah'tan şöyle rivâyet olundu: Kişi Kur'an hatminin sonunda Nâs sûresine geldiği zaman Fâtiha sûresini ve Kûfe ehline göre Bakara sûresinin ilk beş âyetini okur. Böyle yapan kimseye, **el-hâllü'l- mürtehil** yâni varacağı yere varıp yeni bir yola çıkan, denir. Böyece kişi okumada hatmin sonuna varmış ve şeytanı kahretmek için hemen yeni bir hatme başlamış olur. İbnü Kesîr ve diğerlerinin kıraatlerinde, Müslüman şehirlerinde böyle amel edildi.

Ahmed bin Hanbel rahimehüllah'ın bâzı eserlerinde, Nâs sûresini okuyarak hatmini bitiren kimsenin hemen duâ etmesi gerektiği, hatmi bitirdikten sonra başka bir şey okumanın müstehap olmadığı yazılıdır. Yine kendisinden, müstehab olduğuna dâir de bir rivâyet mevcuttur.

Irak âlimleri, Kur'ân hatminde İhlâs sûresinin üç defa okunmasını güzel görmüşlerdir. Ancak hatim, farz namazda bitiriliyorsa, tekrar etmez.

KUR’AN HATMİNE RASTLAYAN

Hadis-i şerîfte geldi ki:

- “Bir kimse Kur’an hatmine şahit olduğu zaman, şahit olan kimse, ganîmet dağıtılırken orada bulunan kimse gibi olur. Birisi, fatihadan Kur'an okumaya başlayan kimsenin yanında bulunursa, sanki Allâh yolunda bir fethe katılmış gibidir.”[1]

KUR’ANI HATMEDENİN KAZANCI

İmam Buhârî rahimehüllah'dan rivâyet edildi:

Her hatim yanında, kabul olunacak bir duâ vardır. Kişi Kur'ân-ı hatmettiği zaman melek onun iki gözü arasından öper. Kim de hatim esnâsında mağfiret olunacağından şüphe ederse, o kimse için mağfiret yoktur. İmam Ahmed, hatim yaparken, duâ etmenin müstehap olduğunu söylemiştir. Selef alimlerinden bir topluluk da böyle der.

يقول الفقير ايده الله القدير ان الله تعالى انما بدأ القرءآن ببسم الله وختمه بالناس اشارة الى ان الانسان آخر المراتب الكونية كما ان الكلام آخر المراتب الآلهية وذلك لان ابتدآء المراتب الكونية هو العقل الاول وانتهاؤها الانسان ومجموعها عدد حروف التهجى واول المراتب الآلهية هو الحياة وآخرها الكلام ولذا كان اول ما يظهر من المولود الحياة هو جنين وآخر ما يظهر منه الكلام وهو موضوع لان الله تعالى خلق آدم على صورته فكان اول الكلام القرءآنى اسم الله لانه المبدأ الاول وآخره الناس لان الانس هو المظهر الآخر والمبتدئ يعرج تعلما الى ان ينتهى الى المبدأ الاول واسمه العالى والمنتهى ينزل تلاوة الى ان ينتهى الى ذكر الانس السافل وحقيقته أن الله تعالى هو المبدأ جلاء والمنتهى استجلاء وهو الاول بلا بداية والآخر بلا نهاية

[1] Tarih-i bağdad

(روى) عن ابن كثير رحمه الله انه كان اذا انتهى فى آخر الختمة الى قل اعوذ برب الناس قرأ سورة الحمد لله رب العالمين وخمس آيات من اول سورة البقرة على عدد الكوفى وهوالى واولئك هم المفلحون لان هذا يسمى حال المرتحل ومعناه انه حل فى قرآءته آخر الختمة وارتحل الى ختمة اخرى ارغاما للشيطان وصار العمل على هذا فى امصار المسلمين فى قرآءة ابن كثير وغيرها وورد النص عن الامام احمد بن حنبل رحمه الله ان من قرأ سورة الناس يدعو عقب ذلك فلم يستحب ان يصل ختمه بقرآءة شئ وروى عنه قول آخر بالاستحباب

واستحسن مشايخ العراق قرآءة سورة الاخلاص ثلاثا عند ختم القرءآن الا ان يكون الختم فى المكتوبة فلا يكررها وفى الحديث

" مَنْ شَهِدَ خَاتِمَةَ الْقُرْءآنَ كَانَ كَمَنْ شَهِدَ الْمَغَانِمَ حِينَ تَقْسِمُ وَمَنْ شَهِدَ فَاتِحَةَ الْقُرْءآنِ كَانَ كَمَنْ شَهِدَ فَتْحًا فِى سَبِيلِ اللّٰهِ تَعَالَى " وعن الامام البخارى رحمه الله انه قال عند كل ختمة دعوة مستجابة واذا ختم الرجل القرءآن قبل الملك بين عينيه ومن شك فى غفرانه عند الختم فليس له غفران ونص الامام احد على استحباب الدعاء عند الختم وكذا جماعة من السلف

DUADA SEKİZ ŞART

Kişi dua yaparken;
1-Kıbleye döner,
2-Ellerini (semaya) kaldırır,
3-Allahü Teâlâya karşı alçak gönüllükle olur.
4-Duasının kabul olunacağına inanarak duâ yapar.
5-Duâda secî' yapmaz. Yâni şiir gibi kafiyeli ve gösterişli cümleler kurmaya çalışmaz, tam aksi bundan uzak durur.[1]

6-Duadan önce ve sonra Allâhü Teâlâya senâda bulunur. yâni Allâhü Teâlâya hamd eder.

7-Nebi Aleyhisselam'a salât u selâm getirir.

[1] Buhârî, Deavât, 20. (İbnü Abbâs (r.a) bu hususla alâkalı demiştir ki: "Duada şiir gibi ifâdelerden kaçının. Zîrâ ben Rasûlullah aleyhisselam ve ashâbı zamanında yaşadım, onlar böyle yapmıyorlardı.")

8-Duayı bitirince iki elini yüzüne sürer.

KUR'AN HATMİNDE SÜNNET DUA

Rasûlüllah **Aleyhisselam'dan rivayet olundu:**

Ali bin Ebi Tâlib radıyallahü anh'a Kur'ân-ı Kerîm hatmi esnâsında şu duâyı yapmasını emretti:

- "Allah'ım! senden huşû sahiplerinin huşûunu, yakîn ehlinin ihlâsını, ebrar kullarınla arkadaş olmayı, îmanın hakîkatlerine müstehak olmayı, her hayra kavuşmayı, her günahtan uzak kalmayı, bana rahmetinin vâcip olmasını, mağfiretine kavuşmayı, Cenneti kazanmayı ve Cehennemden kurtulmayı istiyorum." [1]

CEZERİ ŞERHİNDE DUANIN 10 ŞARTI

Cezerî Şerhi'nde Musannıfin oğlu için yaptığı, şöyle geldi:

Kişiye duâsında layık olan,

1-İsrarcı olması,

2-Mühim işlerde dua etmesi,

3-Her şeyi içine alan sözlerle duâ etmesidir.

Ayrıca;

1-Duâların büyük kısmının veya tamâmının âhiretle alâkalı olması,

2-Müslümanların işleri ile alâkalı olması,

3-Sultanlarının ve idârecilerinin ibâdetlerde muvaffak olmaları,

4-Dînî emirlere muhalif olmaktan korunmaları,

5-İyilik ve takvâda yardımlaşmaları,

6-Vazifelerini hakkı ile yapabilmeleri,

7-Din düşmanlarına ve diğer muhâliflerine galip gelmeleri için olması lâzımdır.

KUR'ÂN HATMİNDE PEYGAMBERİMİZİN BİR DUÂSI

Rasûlüllah aleyhisselam'ın Kur'ân hatminde yaptığı duâlardan biri de şöyledir:

---

[1] Kenzü'l ummal: 4221

-“Allah'ım! Kur'ân-ı Azimle bana merhamet et. Onu bana imam, nûr, hidâyet ve rahmet kıl. Allâh'ım! Ondan unuttuğumu bana hatırlat, ondan bilmediğimi bana öğret, gece gündüz onu okumayı bana nasib et. Ya Rabbe'l-alemîn, onu bana delil kıl.”Ebü'l-Kâsım Şâtıbî[1] rahimehüllah Kur'ân-ı Kerîm'i hatmettiğinde şu duâ ile dua ederdi: Allâh'ım! Biz senin kulunuz köleniz, senin kulun ve kölenlerin çocuklarıyız. Bize senin hükmün geçerlidir, senin bizim hakkımızdaki hükmün bizim için adâlettir. Allâh'ım! Sana âit her isimle, kendini isimlendirdiğin isimlerle veya yarattıklarından birine öğrettiğin isimlerle veya Kitâb'ında indirdiğin isimlerle veya katında sâdece senin bildiğin başkalarına bildirmediğin isminle senden diliyoruz ki: Kur'ân'ı kalblerimizin baharı, göğüslerimizin şifâsı, üzüntü, dert ve helakimizin ilacı, bizi sana ve senin cennât-ı naim olan cennetine, dârüs-selam olan yurduna götüren, nimet verdiğin peygamberler, sıddıklar, şehitler ve sâlihlerle beraber kumandanımız eyle. Ya erhamerrâhimîn! Senin rahmetinle…!

---

[1] Şâtıbî rehimehüllah Endülüs’te yetişen kırâat âlimlerinin büyüklerindendir. İsmi, Kâsım bin Fîrruh bin Ebi’l-Kâsım Halef Endülüsî’dir. **Ebü’l-Kâsım** künyesidir.

Babasının ismi olan Fîrruhtur. 538 (m. 1143) senesinde, Endülüs’te bir kasaba olan Şâtıbe’de doğdu ve Kur’ân-ı kerîmin kırâatini orada öğrenip tamâmladı. Kırâatini, “İbn-i Lâyuh” diye tanınan Ebû Abdullah Muhammed bin Ali bin Ebi’l-Abbâs (veya Ebi’l-Âs) en-Nefzî’den de ders alarak sağlamlaştırdı. Sonra Belensiye’ye gitti. Orada kırâatini ve Osman bin Sa’îd’in “Teysîr” kitabını ezberden Ebü’l-Hasen Ali bin Muhammed bin Hüzeyl’e arz edip icâzet aldı. Gençliğinde, memleketinde hatîblik yapardı. Hac yapmak üzere memleketinden ayrıldı. Mısır’a gelip Kâdı Fadıl’ın yanında kaldı. Kendisinden birçok âlimler hadîs-i şerîf rivâyet edip, Kur’ân-ı kerîmin kırâatini dinlediler. Büyük bir evliyâ olup, çok talebe yetiştirdi. Ondan kırâat ilmini öğrenenlerin hepsinin duâsı kabûl olurdu. Kâhire’yi vatan edinip oraya yerleşmişti. 590 (m. 1194) senesi Cemâzil-âhır ayının yirmisekizinci günü, Kâhire’de vefât etti. Kabri, Kurâfe mezarlığındadır. Mezârı belli olup, meşhûrdur ve çok müslümanlar tarafından ziyâret edilmektedir.

İmâm-ı Şâtıbî, gözleri a’mâ olarak doğmuştu. Çok ilimde mahir ve mütehassıs olup, anlayışı ve zekâsı kuvvetli, zamanındaki âlimlerin bir tanesi ve ledünnî ilimlerden pay alan, şaşılacak üstün hâlleri bulunan ve birçok kerâmetleri görülen evliyânın büyüklerinden idi. Allâhü teâlânın kelâmı olan Kur’ân-ı kerîmin kırâatini (okunuş şekillerini) ve tefsîrini çok iyi bilen ve Resûlullahın (aleyhisselâm) hadîs-i şerîflerindeki derin bilgisiyle tebarüz eden büyük bir âlimdi. Birçok hadîs kitabındaki hadîs-i şerîfleri ezberlemişti. Sahîh-i Buhârî, Müslim ve Muvatta’ kitablarında yazılı hadîs-i şerîfler kendisine okunduğu zaman, aralarındaki nüsha farklarını ezberinden düzeltir ve onlarda, ihtiyâç duyulan yerlere gerekli işâretleri yazdırırdı. Ayrıca o, arab dili ve edebiyat ilimlerinde de zamanının bir tanesiydi. Rü’yâ ta’biri ilmini de iyi bilirdi. Söylediği ve yaptığı herşeyde, Allâhü teâlânın rızâsını kazanmaktan başka bir düşüncesi yoktu. Kendisinden çok kimseler faydalandı. Meclislerinde lüzumsuz sözlerden uzak durur, ilim okutmanın dışında, ancak kendisine birşey sorulduğunda zarûret miktârı konuşurdu. Hattâ huzûrunda olanları fuzûlî ve boş sözlerden men ettiği için, meclisinde bulunanlar buna çok dikkat ederlerdi. Şiddetli ağrıları bulunan bir hastalığa yakalandığı hâlde, hâlinden hiç şikâyet etmez ve inleyip sızlanmazdı. Hâlinden sorulduğu zaman, afiyette olduğunu söyler, başka şeyler ilâve etmezdi. Rahimehüllah

فيدعو بما احب مستقبل القبلة رافعا يديه خاضعا لله موقنا بالاجابة
ولا يتكلف السجع فى الدعاء بل يجتنبه ويثنى على الله تعالى قبل الدعاء وبعده ويصلى على النبى عليه السلام ويمسح وجهه بيديه بعد فراغه من الدعاء وعنه عليه السلام انه امر على بن ابى طالب رضى الله عنه ان يدعو عند ختم القرءآن بهذا الدعاء وهو " **اَللّٰهُمَّ اِنِّى اَسْأَلُكَ اَخْبَاتَ الْمُخْبِتِينَ وَاِخْلَاصَ الْمُوقِنِينَ وَمُرَافَقَةَ الْاَبْرَارِ وَاسْتِحْقَاقَ حَقَائِقِ الْاِيمَانِ وَالْغَنِيمَةَ مِنْ كُلِّ بِرٍّ وَالسَّلَامَةَ مِنْ كُلِّ اثْمٍ وَوُجُوبَ رَحْمَتِكَ وَعَزَائِمَ مَغْفِرَتِكَ وَالْفَوْزَ بِالْجَنَّةِ وَالْخَلَاصَ مِنَ النَّارِ** "
وفى شرح الجزرى لابن المصنف ينبغى ان يلح فى الدعاء وان يدعو بالامور المهمة والكلمات الجامعة وان يكون معظم ذلك او كله فى امور الآخر وامور المسلمين وصلاح سلاطينهم وسائر ولاة امورهم فى توفيقهم للطاعات وعصمتهم من المخالفات وتعاونهم على البر والتقوى وقيامهم بالحق عليه وظهورهم على اعداء الدين وسائر المخالفين وبما كان يقول النبى عليه السلام عند ختم القرءآن " **اَللّٰهُمَّ ارْحَمْنِى بِالْقُرْءآنِ الْعَظِيمِ وَاجْعَلْهُ لِى اِمَامًا وَنُورًا وَهُدًى وَرَحْمَةً اَللّٰهُمَ ذَكِّرْنِى مِنْهُ مَا نَسِيتُ وَعَلِّمْنِى مِنْهُ مَا جَهِلْتُ وَارْزُقْنِى تِلَاوَتَهُ آنَاءَ اللَّيْلِ وَاَطْرَافَ النَّهَارِ وَاجْعَلْهُ حُجَّةً لِى يَا رَبَّ الْعَالَمِينَ**
وكان ابو القاسم الشاطبى رحمه الله يدعو بهذا الدعاء عند ختم القرءآن اللهم انا عبيدك وأبناء عبيدك وابناء امائك ماض فينا حكمك عدل فينا قضاؤك نسألك اللهم بكل اسم هو لك سميت به نفسك او علمته احدا من خلقك او نزلته فى شئ من كتباك او استأثرت به فى علم الغيب عندك أن تجعل القرءآن ربيع قلوبنا وشفاء صدورنا وجلاء احزاننا وهمومنا وسائقنا وقائدنا اليك والى جناتك جنات النعيم ودارك دار السلام مع الذين انعمت عليهم من النبيين والصديقين والشهداء والصالحين برحمتك يا ارحم الراحمين.

(İSMAİL HAKKI BURSEVİ HAZRETLERİNİN DUASI)

Bu Fakîr (İsmail Hakkı Bursevî kuddise sirruhu) **ellerini Kadîr Mevlâ'ya açıp şöyle der**:

Allah'ım! Azâbından affına, gadabından rızâna ve senden sana sığınırım. Ben seni hakkıyla övemem. Sen kendini nasıl övmüşsen öylesin. Bana verdiğin vaadi yerine getirdin. M**uhakka ki Sen vaadinden dönmezsin**. Benim rüyamı hakîkat yaptın. Beni, üzüntü hapishanesinden çıkarıp, ihsânda bulundun ve o anda bana kendi sözünle hitab buyurdun**: "İste vereyim!"** Ben de isteğimin nihayetini senin rızan olarak bildirdim. Benim şu hizmetimi kabul ettiğini bana müjdeledin. Ve dedin ki:

- "Rabbi onu, en güzel kabul ile kabul etti." Âl-i İmrân suresi. 3-37

Ben sana nimetin tamâmı ve lütfünün kemâli için duâ ediyordum.

- "Rabbim, sana duâ sâyesinde hiç bedbaht olmadım." Meryem suresi. 19-4.

Öyle ise, rabbim, kalan şu kısa ömrümde de, şundan önce verdiğin nimetlerin ve ihsanların kat-kat olanını nasîb eyle. Sonumu hayırla, hidâyetle ve nûrla bitir. Her türlü iyilik, saâdet ve sürûrla ya rabbi!

Bütün hayırların anahtarı, vakitlerin karanlıklarında, yakınlık makamlarına gidenlerin ışığı olan Nebiyy-i Nebîhi'ne, önderlerimiz olan onun âl ve eshâbına ve onlara tâbi olan büyüklere salât eyle! Âmin.

……………………………..

İşte böyle…

Rûhu'l-beyân fî tefsîri'l-Kur'an'ın yazması takriben vahy müddetinde tamâmlanmış oldu.

Çünkü kader sopası beni yeryüzünün her tarafına gönderdi. Uzun seferlerin elleri beni uzunluktan genişliğe götürdü. Böylece Allâhü Teâlâ beni tamâmlama makamına ulaştırdı.

Allah'ın izniyle, hem önünden hem de arkasından gören Peygamberimiz aleyhisselam'ın hicretinin 1117. senesinin Cemaziyelevvel ayının 14'ü Perşembe günü (Milâdî 11 Eylül 1705) tarihinde tamâm oldu. [1]

Tarihi hakkında nazım olarak şöyle söyledim:

İhsan sâhibi Cenab-ı Teâlâ'dan gelen lütufla

---

[1] **Rûhu'l-beyân fî tefsîri'l-Kur'an'ın türkçeye tercümesi de, Hicrî 15 Şa'ban 1439 Pazartesi günü Berat gecesi akşamı (Milâdî 30 Nisan 2018de) sona erdi. Bütün güzellikler Allâhü Teâlâ'dandır. Bütün Hata ve kusurlar ise bizden… Hatalarımızın affının niyazı ile…**

Kitâb-ı müstedâb'ın tefsiri sona erdi.

Fakîr Hakkî tefsirin târihi hakkında dedi ki:

Allah'a hamdolsun kitap tamâm oldu.

Noktalı harflerin hesabıyla dedim:

Bârî Teâlânın cömertliği ile hatim oldu

يقول الفقير رافعا يديه الى الرب القدير اللهم انى اعوذ بمعافاتك من عقوبتك واعوذ برضاك من سخطك واعوذ بك منك لا احصى ثناء عليك أنت كما اثنيت على نفسك فقد انجزت لى ما وعدتنى **اِنَّكَ لَا تُخْلِفُ الْمِيعَادُ** وجعلت رؤياى حقا واحسنت بى اذ أخرجتنى من سجن الهم وخاطبتنى عند ذلك بقولك سل تعط فجعلت منتهى سؤلى رضاك وبشرتنى بقبول خدمتى هذه حيث قلت **فَتَقَبَّلَهَا رَبُّهَا بِقَبُولٍ حَسَنٍ** وكنت ادعوك باتمام النعمة واكمال المنة **فَلَمْ اَكُنْ بِدُعَائِكَ رَبِّ شَقِيًّا** فأنعم على فيما بقى من عمرى القليل باضعاف ما عودتنى به قبل هذا من انواع آلآئك واصناف نعمائك واختم لى بخير وهدى ونور.

وبكل بر وسعادة وسرور وصل على نبيك النبيه الذى هو مفتاح الخيرات. ومصباح السائرين الى منازل القربات فى جنح الاوقات. وعلى آله واصحابه القاده. ومن تبعهم من السادة.

وهذا وقد تم تحرير روح البيان.فى تفسير القرءآن. فى مدة الوحى تقريبا لما ان قسى الاقدار رمتنى الى اقاصى اقطار الارض. وايدى الاسفار النائية تداولتنى من طول الى عرض. حتى اقامنى الله مقام الاتمام. فجاء باذن الله التمام. يوم الخميس الرابع عشر من جمادى الاولى المنتظم فى سلك شهور سنة سبع عشرة ومائة ألف من هجرة من يرى من قدام وخلف

وقلت فى تاريخه نظما

ان من من جناب ذى المنن　　ختم تفسير الكتاب المستطاب

قال فى تاريخه حقى الفقير　　حامدا لله قد تم الكتاب

وقلت بحساب الحروف المنقوط وقع الختم بجود البارى

وَآخِرُ دَعْوَاهُمْ اَنِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

*****

Allahü Teâlânın yardımı,
Resülüllah efendimizin ve vârislerinin himmet ve teveccühleri ile,
Rûhu'l-beyân fî tefsîri'l-Kur'an'ın türkçeye tercümesi, Hicrî 15 Şa'ban 1439 Pazartesi günü Berat gecesi akşamı (Milâdî 30 Nisan 2018 de) sona erdi. Bütün güzellikler Allâhü Teâlâ'dandır.
Bütün Hata ve kusurlar ise bizdendir…
Hatalarımızın affının niyazı ile…[1]

هٰذَا مِنْ فَضْلِ رَبِّى

*****

[1] Muhterem Kemal Bey Ağabeyimizin: "Bir vaktim olsa da şu Rûhu'l-beyan Tefsirini tercüme etsem, bir de Elmalılı Tefsirinden ilâveler yapsam" buyurduğunu bizat kendisinden duymuştum. Okuyucularımıza bu son cildini, 2018 yılı Ramazan ayında takdim ettiğimiz **Rûhu'l-beyân fî tefsîri'l-Kur'an Tefsirinin tercümesine** 2002 yılında başlamıştık. 37 ciltlik Tercümesi ve basamını 16 senede tamâmlamaya bizi muvaffak kılan Allâhü Teâlâya hamd ü senâlar olsun. Emeği geçenlerden ve yardımcı olanlardan Rabbim razı olsun. Ümmet-i Muhammed için hayırlı olmasını Cenâb-ı Haktan niyaz ediyorum. **Mütercim**.